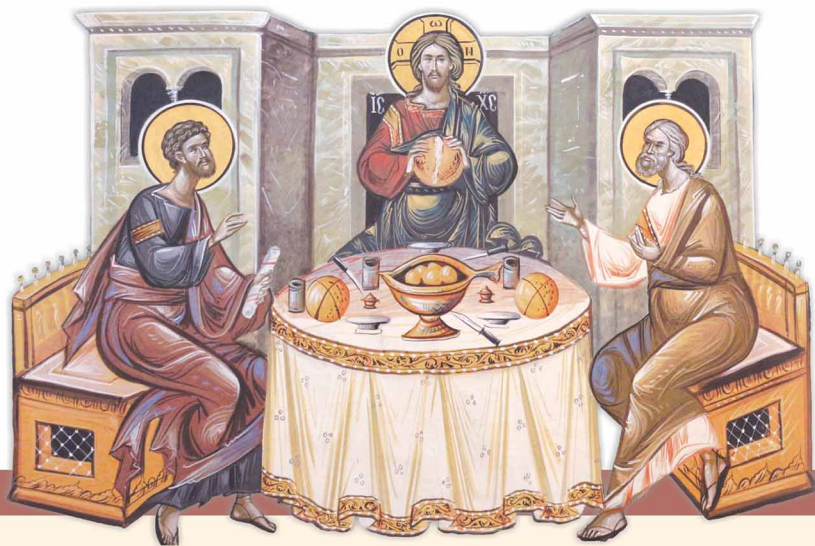

TEOLOGIE ȘI EDUCAȚIE LA DUNĂREA DE JOS

TEOLOGIE ȘI EDUCAȚIE LA DUNĂREA DE JOS – XVII

Colegiul de redacție:

Președinte:

ÎPS prof. univ. dr. Casian Crăciun,
Arhiepiscopul Dunării de Jos

Secretar:

Pr. conf. univ. dr. Cristian Gagu

Membri:

Pr. prof. univ. dr. Ionel Ene

Pr. prof. univ. dr. Leontin Popescu

Pr. conf. univ. dr. Cristian Gagu

Pr. conf. univ. dr. Gabriel Pandele

Pr. lect. univ. dr. Lucian Petroaia

Pr. lect. univ. dr. Ovidiu Soare

Pr. lect. univ. dr. Sorin Marinescu

Pr. lect. univ. dr. Costel Toma

Lect. univ. dr. Gina Scarlat

Consultanți științifici:

Prof. univ. dr. Paolo Odorico,

École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris;

Prof. univ. dr. Mihail Tritos,

Facultatea de Teologie a Universității din Tesalonic;

Arhim. dr. Daniil Oltean,

Katholieke Universiteit Leuven, Belgia;

Prof. univ. dr. Ionel Căndea,

membru corespondent al Academiei Române.

ISSN 1843-8660

Nota redacției:

Responsabilitatea asupra paternității textelor, precum
și asupra datelor și afirmațiilor din materialele incluse în acest
volum revine în exclusivitate autorilor.

ARHIEPISCOPIA DUNĂRII DE JOS UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS”

FACULTATEA DE ISTORIE, FILOZOFIE ȘI TEOLOGIE

DEPARTAMENTUL TEOLOGIE

T E O L O G I E
ȘI
E D U C A Ț I E
LA DUNĂREA DE JOS

FASCICULA XVII

Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos
Galați, 2019

I.
PATRIARHII NICODIM MUNTEANU
ȘI IUSTIN MOISESCU:
IN MEMORIAM

**ÎPS prof. univ. dr. Casian Crăciun,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

TINEREȚEA PATRIARHULUI NICODIM LA DUNĂREA DE JOS ÎN CONTEXTUL ANULUI OMAGIAL AL SATULUI ROMÂNESC

Abstract: *“The homage Year of the Romanian village, of the priests, teachers and mayors” and “The commemorative Year of the patriarchs Nicodim Munteanu and Iustin Moisesescu”, topics decided by the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church to be debated in the Romanian Patriarchate in 2019, they have given numerous scientific and cultural events, symposia or conferences within the Archdiocese of the Lower Danube, which have brought to light personalities of the Romanian village within the eparchy, and have shown how much we owe to our ancestors and how much and how much we have. to learn from them. The close connection between the traditional Romanian village and the intellectual, cultural, church life of the great urban centers of the Country was also highlighted, the village being the source from which the men of state, high hierarchies, great cultural people, intellectuals came out at the right time, especially that have contributed to the unification of all Romanians in a single homeland, to the preservation and affirmation of national identity, to the defense of the right faith and of the Romanian soul. This is also the case of the Nicodim Munteanu, a peasant son from Pipirig village, in the Neamț region, who was the Patriarch of the Romanian Orthodox Church between 1939 and 1948.*

Because an important stage in the becoming of Patriarch Nicodim took place in the Diocese of the Lower Danube, between 1902-1909, the present study sketches the personality and the theological, liturgical, missionary, cultural and administrative activity of Patriarch Nicodim in Galați, as archimandrite of the chair (vicar) and director of the Seminary “Sf. Apostle Andrew” (1908-1909).

These issues, briefly presented, will be developed by our young priests, religious teachers, theologians, seminarians and social workers and, no less, by our good young Christians, by all the believers in the Lower Danube Diocese, by far and real useful for the salvation of our souls, for more soul peace, through prayer and the practice of liturgical, cultural and philanthropic life in the real way.

Keywords: *Patriarch Nicodim Munteanu, the Diocese of the Lower Danube, the Romanian Orthodox Church, the Romanian village, the Romanian peasant.*

1. Preliminarii: România rămâne, din fericire, spiritual pitorească

Cum s-a observat, pe bună dreptate, dăinuirea românilor pe întinsul a două milenii, într-o zonă geografică deodată fastă și problematică este miracol, adevăr istoric și act providențial, întrucât existăm la confluența dintre lumi și civilizații, între Asia și Europa, între Răsăritul și Apusul Europei. Am rămas gazde bune și primitoare pentru cei ce au respectat regulile locului. Probleme au fost doar atunci când a trebuit să apărăm identitatea, creștinește, când năvălitorii au confundat tranzitul spre alte spații cu dorința neprietenoasă de înlăturare a localnicului omenos și prietenos. Adevărații apărători au fost țăranii, prin legătura sacră dintre credința lor și pământul ce l-au socotit primit de la Dumnezeu.

De aceea, nu în zadar Nicolae Iorga a spus că înaintea statului organizat a existat satul rezistent: sat fără stat, dar nu stat fără sat!

Una din explicațiile, cele mai credibile, în actul miraculos al continuității românilor¹, așezați „în calea tuturor răutăților”, cum a mărturisit cronicarul², este însăși statornicia țăranului pe vatra sa, adesea ascunsă sub pământ, deci înrădăcinată, ca și stejarul, în adâncime. Astfel, pecetea statornicieii așezată pe sufletul omului este chiar, „glasul pământului” care, așa cum arată Delavrancea, „este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri”.

O întâmplare deloc ne semnificativă la o vizită turistică a unor japonezi în Maramureș confirmă această legătură ființială a românului cu glia sa. Atunci când au ascultat străvechile cântece dacice al căror refren era însoțit de bătaia cu piciorul opincii în pământ, au primit următoarea explicație: „Urmăm acest ritual cu credință în existența duhurilor strămoșilor din inima pământului, care ne solicită să-i facem

1. Nicolae STOICESCU, *Continuitatea românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

2. Grigore URECHE, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Scrisul românesc S.A. Craiova, 1940.

părtași la bucuria dăinuirii obiceiurilor lor pe glia ce ne-a fost încredințată și în care ei s-au ascuns!" Este, fără îndoială, o explicație legendară, însă sămburele de adevăr nu lipsește din logica moștenirii zestrei luminoase prin cultul morților, pe care spiritual îl perpetuăm din neam în neam, iar pământul nostru este un imens cimitir memorial. Avem în vedere luptele pentru apărarea, conservarea și valorificarea darului unității noastre de credință și de neam, temă amplu dezvoltată în Anul centenar de la Marea Unire a tuturor românilor de la Alba Iulia³. Această sacră moștenire a unității românilor, în ciuda condițiilor istorice potrivnice, secole de-a rândul, se explică în primul rând, prin păstrarea germenului credinței propovăduite de Sfântul Apostol Andrei⁴

3. Ioan Aurel POP și Ioan SCURTU (coordonatori), *200 de ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru, 1812-2012*; Ioan LUPAȘ, *Istoria Unirii Românilor*, Ștefan CIOBANU, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia, în 1917-1918*; Ion NISTOR, *Unirea Bucovinei cu România, 28 noiembrie 1918. Studii și documente*; Nicolae IORGA, *Pentru Întregirea neamului. Cuvântări din anii războiului. 1915-1917*, Ediție Ștefan Lemny și Rodica Rotaru; Vasile CURTICĂPEANU, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*; Ioan SCURTU, *Alba Iulia, 1 Decembrie 1918; ****, *Cartea neamului. Marea Unire din 1918. Documente istorice*, volum alcătuit de Vasile ARIMIA, Ion ARDELEANU, Constantin BOTORAN; Ion ȚURCANU, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări*; Gh. BUZATU, H. DUMITRESCU, V.E. DOBRINESCU, *Marea unire a tuturor românilor din 1918*; Ștefan PASCU, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia* – toate aceste lucrări au apărut cu ocazia Centenarului Marii Uniri, sub coordonarea istoricului Ioan SCURTU, la Editura Tipo Moldova, Iași, 2018; Acad. Ioan Aurel POP, *Istoria ilustrată a românilor pentru tineri*, Editura Litera, București, 2018; Pr. acad. Mircea PĂCURARIU, *Mucenici și Făuritori ai Marii Uniri*; Tincuța OJOG, *Marea Unire din 1918 reflectată în periodicele bisericești existente în Biblioteca Sfântului Sinod și Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” din București*; Pr. Grigore N. POPESCU, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. I și II; pr. prof. Vasile OLTEAN, *Pași spre Marea Unire. Mărturii din Șcheii Brașovului*; Pr. Constantin Claudiu COTAN, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial* – volume apărute, la inițiativa și cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în 2018 - *Anul omagial al unității de credință și de neam și Anul comemorativ al Făuritorilor Marii Uniri din 1918*, la Editura Basilica, București, 2018.

4. Emilian POPESCU, „Creștinismul timpuriu pe teritoriul României”, în: *Priveghind și lucrând pentru mântuire*, Editura Trinitas, Iași, 2000, pp. 194-214; IDEM, „L'origine apostolique du christianisme roumain”, în: *Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală (vol. I – De la începuturi până în sec. al XIX-lea)*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2009, pp. 9-27.

și exprimarea noastră culturală în limba latină populară, care a stat la baza formării limbii române.

„Această stranie dualitate făcea din români – unicii moștenitori ai romanității orientale – o realitate *sui generis*, lăudată de unii, vestejită de alții și așezată acolo unde cele două jumătăți ale Europei se întâlnesc și se interferă”⁵.

Acest succint preambul ne deschide perspectiva luminoasă spre tema recomandată de Sfântul Sinod: Anul omagial al satului românesc, al preoților, învățătorilor și primarilor gospodari și Anul comemorativ al patriarhilor Nicodim Munteanu și Iustin Moisesescu.

S-ar cuveni să nu abordăm tema doar din perspectiva amintirilor suave, din legende pioase ori din „idealizări nostalgice”⁶, ci mai ales din conștiința luminată de har, de puterea credinței și de imbatabilul adevăr istoric al sintagmei fericite și profetice, exprimate sub cupola Academiei Române de filosoful Lucian Blaga: „Veșnicia s-a născut la sat”⁷. Deci, veșnicia, nu vremelnicia! S-a născut, nu s-a născocit! Dăinuirea s-a întrupat în conștiințe vii, în mărturii indubitabile și în fapte probate în timp și înregistrate ca atare în „Cronica existențială a neamului”, de multe ori confirmate de alte neamuri, de Dumnezeu și de istorie, în Patria lor!

În susținerea acestei realități, un „apostol” al exercițiului de admirație sinceră față de români și de iubirea lor pentru România, Alexandru Vlahuță mărturisea: „Dar ceea ce se ridică mai luminos și mai sfânt

5. Ioan Aurel POP, *Istoria României Moderne*, Editura Ideea europeană, București, 2019 [text pe supracopertă]

6. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „2019 – Anul comemorativ al patriarhilor Nicodim Munteanu și Iustin Moisesescu și al traducătorilor de cărți bisericești în Patriarhia Română” [Cuvânt adresat în deschiderea lucrărilor Conferinței pastoral-misionare de toamnă a clericilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, Palatul Patriarhiei Române, 11 noiembrie 2019], în: *Ziarul Lumina*, anul XV, nr. 259 (4438), pp. 8-9.

7. Lucian BLAGA, „Elogiu satului românesc”, rostit în 5 iunie 1937, Aula Academiei Române, publicat în *Academia Română. Discursuri de recepție*, LXXI, București, Monitorul Oficial și Imprimeria Statului, imprimeria Națională, Depozitul general „Cartea Românească”, 1937, pp. 3-16, în *Izvoade – eseuri, conferințe articole*, București, Editura Minerva, 1977 și în: *Biserică. Misiune. Slujire*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, pp. 78-85

în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mândră între podoabele țării este **poporul românesc**. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atâtor suferințe, am găsit izvorul curat al frumosașelor lui cântece și interesul istoric al trăinicieii și stăruinței noastre pe acest pământ. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și în inima lui caldă am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gândul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvelit în zloată și-n bătații, muncind ca să plătească dările țării, luptând ca să-și apere pământul, căzând și ridicându-se și iarăși murind în șes și renăscând în munți, pururi tânăr, pururi mândru, cu toate nevoile ce au dat să-l repuie și măntreb: ce popor a avut pe lume o soartă mai aprigă și mai zbuciumată, ce neam de oameni a stat mai viteaz și mai întreg în fața atâtor dureri⁸.

Admirabil tablou al unor realități, mereu vechi și mereu noi, care se doresc a rămâne înrădăcinate în ființa noastră din generație în generație!

2. Satul este și rămâne o rădăcină spirituală a neamului

Acest preambul la evocarea satului despre izvorul existențial al vieții tihnite, echilibrate, harnice, inspirate, mereu creatoare și îndreptate spre Dumnezeu și, cu aceasta, spre veșnicie, ne deschide sufletele spre o înțelegere mai profundă a rădăcinilor noastre. Fără țaran, fără bisericuța modestă, fără căsuța cu pridvor, fără grădinița cu flori, fără mâinile bătătorite de coarneau plugului, de coasă și de sapă, fără fluierul păstoresc, fără doină, fără horă, fără port tradițional, fără focul din vatra odăii tihnite, fără copilașii jucăuși nu am exista astăzi, în orașe mici sau mari, în fabrici și în uzine, în țara și în lumea mare, în școli și-n Universități, într-un cuvânt, în lumea modernă, cu bunele și mai puțin bunele sale, cum suntem și noi, mai mulțumitori sau mai indiferenți.

Abordarea satului românesc, astăzi, în timp de acută criză spirituală, umană și economică este mai mult decât o întoarcere în trecutul

8. Alexandru VLAHUȚĂ, *România pitorească*, Editura Ion Creangă, București, pp. 237-238.

istoric, mai îndepărtat sau mai apropiat. Este o îndatorire profund morală și autentic spirituală, deoarece acolo, în sat „s-a plămădit caracterul” românesc. Acolo s-a implantat credința, fapt real și forță ființială, generatoare de energii umane, de capacitate creatoare și de conviețuire filială, fraternă, solidară, comunitară, în cel mai nobil înțeles al cuvântului.

Între spațiul satului românesc mereu considerat patrimoniu ne-transmisibil și omul legat de acesta, prin credința în Dumnezeu și în veșnicie, s-a țesut o pânzătură înflorată ca o icoană a Paradisului actualizat. Casa modestă – uneori chiar bordei – și biserica satului, asemenea cloștii care-și adună puii sub aripile ei, rugăciunea simplă și curată, aerul proaspăt și firul de iarbă primăvăratec, susurul izvorului și florile de cireș fac un tot unitar urmând calendarului bisericesc și agrar. Numai astfel ne putem explica puterea creatoare a nobleței țărânului român pe care Liviu Rebreanu îl ovaționa, sub cupola Academiei Române, într-o analiză temeinică făurită de pe temeiul nezdruccinat al istoriei multiseculare, într-o viziune diacronică și sincronică.

În absența unor mărturii documentare, istorice și factologice ne îndreptăm atenția spre cele mai fidele lăsăminte ale satului de odinioară: oameni vrednici, intrați, pentru totdeauna, în patrimoniul spiritual, cultural și istoric al neamului și al umanității. Se știe că, până în secolul XX, mai ales în a doua parte a sa, majoritatea intelectualilor români, a preoților și a marilor gospodari provin de la sat.

Aceste realități, evocate în anul 2019, la chemarea Sfântului Sinod, prin inspirata inițiativă a Preafericitului Părinte Patriarh nu s-ar cuveni a fi percepute doar prin prisma modernității sau a degradării materiale, demografice ori spiritual-cultural și tradiționale a satului românesc în contemporaneitate. Așa cum cercetăm, vizităm, evocăm, prețuim atâtea centre istorice memorabile ale umanității, unele dispărute, altele în gravă suferință, tot astfel se cuvine să abordăm astăzi satul românesc, în toată complexitatea sa trecută, prezentă și neapărat viitoare.

În sfânta noastră Arhiepiscopie, pe întinsul anului ce se încheie s-au consumat multiple programe închinare satului, adică preoților, educatorilor și gospodarilor din perspectivă istorică, spirituală, liturgică, pastoral-misionară, filantropică și cultural-socă.

Fără a stăruii, în iconomia acestui succint studiu, asupra tuturor acestor aspecte care, de altfel, fac obiectul mai multor publicații ce vor conserva, pentru cei de azi și din viitor părți din sufletul omului de la sat, în anul mântuirii 2019, vom semnala câteva elemente ce ar trebui să constituie, totodată, ateliere de studiu, de cercetare și de sprijin pentru dăinuirea săteanului – reperul și învățătorul nostru.

Mai întâi, constatăm, în pofida vicisitudinilor timpului trecut și actual, o rezistență remarcabilă a săteanului din matricea sa originară, „din neam în neam”, pe vatra străbună, la ispitele trecătoare ale modernității!

Oamenii rezistenți sunt frumoșii noștri creștini vârstnici, peste 80, 90 și chiar spre 100 de ani! Ei reprezintă ca „port-drapel” al unei istorii zbuciumate, al vieții creștine asumate și al statorniciei dovedite în timp de pace și de război, de limitare și de afirmare a tradiției, a libertății și a fidelității față de Dumnezeu, față de Biserică, față de neam și față de țară.

Nu vom putea nicicând descrie în cuvinte trăirile noastre astăzi, în fața jertfelor, supraviețuitorilor martirilor războaielor, care se odihnesc în cimitire, a dictaturilor succesive ei, care n-au stins candela credinței, nici la rău, nici la bine în momente de relaxare. Iată câteva exemple:

La Gurguieti – Brăila, loc de surghiun sătesc pentru călugărița-poetă Teodosia Lațcu și alte maici de la Tudor Vladimirescu, despre care vârstnicii de astăzi, în biserică și în casele bătrâne și păraginite varsă lacrimi de recunoștință pentru binele ce l-au făcut, transmițându-le credința în timpurile ateismului comunist! La Fundeanu – Galați, localitate învecinată cu Mănăstirea de la Adam, este memorial pentru părintele Constantin Varlaam, martirizat pentru binele răspândit în sat, ctitor de biserică, de filantropie și de cultură creștină. A fost răsplătit cu prisosință. Fugar 3 – 4 ani, travestit în cioban prin Munții Vrancei, la Cârligele, a trebuit să plătească tributul păstorului moldovean de odinioară al Mioriței. Ucis, îngropat, dezgropat, reînhumat, după ce, mai întâi, a fost decapitat, spre a nu putea fi recunoscut, și-a revăzut, din ceruri, satul, după 1990, prin reșezarea și reînhumarea osemintelor în mormântul din fața ctitoriei sale. Este fără îndoială, **un Sfânt mucenic preot!** La Ciureștii Noi – Galați, bisericiuța construită de Părintele

Ciorătă, mai mult noaptea pe furiș, la lumina făcliei și a lumânării și a clarului de lună, apărată de furia buldozerului comunist prin piepturile răzeșilor, care încă mai trăiesc acolo, iată, într-un sat rezistent! La Sătuc – Brăila, sora Floarea, de peste 80 de ani, o adevărată Fefelega de la Săruleștii Slănicului Buzăului, de lângă Lopătari, strămutată în câmpia Brăilei, ne uimește cu sfințirea timpului, rugându-se până la 6 sau 8 ore pe zi pentru noi, cei ce nu știm a ne ruga, nu putem sau nu voim să facem aceasta!

La Tulucești – Galați, nonagenara învățătoare, Constanța Teodorașcu, trecută prin beciurile regimului ateu și pușcărie, pentru că a salvat din manualul de limba română „Doina” lui Eminescu, ne arată de ce trebuie să stabilim până ce nu este prea târziu, **catalogul complet al vrednicilor preoți, mărturisitori, rezistenți sau chiar martiri**⁹, precum și al dascălilor nemuritori ai satului, fără de care nu am putea vorbi de limbă, de cultură și de spiritualitate românească¹⁰. Și lista aceasta poate continua.

În al doilea rând, constatăm, în mediul rural, rezistența față de tăvălugul cosmopolit al globalizării și al modernizării forțate, prin restaurarea bisericilor vechi ori construirea celor noi în toate satele, oricât de mici, grație evlaviei, devotamentului, stăruinței și fidelității tinerilor noștri preoți, împreună cu familiile lor. Ei sunt demni de laudă¹¹, deoarece, ca un arc peste timp, ei reprezintă speranța, tinerețea și viitorul satului care este astăzi fără tineri, fără brațe de muncă, fără perspectivă.

În al treilea rând, semnalăm preocuparea preoților, a învățătorilor și a primarilor pentru educația creștină și înveșmântarea copiilor

9. Prof. dr. George ENACHE, Pr. consilier Eugen DRĂGOI, Pr. Costel Dumbravă, *Biserica din Arhiepiscopia Dunării de Jos în perioada comunismului. Mărturii, pătimitori, mărturisitori*, volum în pregătire la Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, la sugestia Noastră!

10. Pr. Rareș BUCUR, Maria STANCIU, „Urcuș spre învierea Duhului și a săteanului părăsit dar regăsit”, în: rev. *Călăuză ortodoxă*, aprilie 2019, nr. 365, pp. 9-15; Pr. Ionel Eugen BURUIANĂ, „Tradiție și continuitate în localitatea Braniștea”, în: rev. *Călăuză ortodoxă*, iunie 2019, nr. 367, pp. 27-28.

11. † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos, „Laudă preotului de la sat”, în: *Ziarul Lumina*, 8 aprilie 2019; publicat și în rev. *Călăuză ortodoxă*, aprilie 2019, nr. 365, p. 7.

în frumoasele costume tradiționale, o adevărată restituire istorică a portului străvechi la Dunărea de Jos, care dispăruse aproape total în timpul comunismului și a „ceapismului” de la sat.

Mănăstirea noastră de la Adam are, în acest sens, un rol extraordinar, prin atelierele de prosoape și de costume tradiționale locale!

În al patrulea rând, subliniem rezistența țăranului vârstnic în păstrarea datinilor, a obiceiurilor și tradițiilor, inclusiv a celor culinare românești o raritate astăzi și o alternativă la chimizarea forțată a tuturor proceselor agricole. Se preferă acum cantitate contra calitate! Sfintele mănăstiri din Eparhie, parohiile și centrele sociale, la marile praznice și la hramuri, realizează adevărate provocări de revenire la tradițiile sănătoase!

În al cincilea rând, se observă și o întoarcere a multor români cu inimă mare și dornică spre rădăcinile lor din satul natal și, astfel, s-au realizat cu participarea unor primari gospodari adevărate centre de conservare a patrimoniului sătesc: Braniștea, Brătulești și Frumușița în județul Galați, Baldovinești, Ianca și Viziru, în județul Brăila.

În al șaselea rând, remarcăm îmbinarea fericită, în cadrul programelor consacrate săteanului, a grijii pentru sănătatea sufletului și cea a trupului – persoana umană tratată în unitatea ei! Programul prepascal, cel al Sfintelor Masluri, urmate de consultații medicale și oferirea de medicamente gratuit, de către personalul nostru preoți, medici și călugărițe-medici.

În al șaptelea rând, programele educațional-filantropice eparhiale „*Să ne înnoim de Sfintele Paști*” adresate miilor de copii și de săraci de la sate ori „*Toți avem dreptul la un ghiozdan, bine dotat și echipat*”, de care au beneficiat peste 4000 de copii, în marea majoritate de la sate, ca și organizarea de tabere în parohii rurale: Viziru, Ivești, Moscu, Ianca, Berești ș.a.m.d., sunt atâtea „oaze” de luminoasă lucrare bisericească în mijlocul sătenilor, prin preoții, profesorii de religie educatori și gospodarii noștri.

3. Fiul de țăran pe tronul patriarhal – Nicodim Munteanu

Al doilea program al tematicii anului 2019 este un omagiu adus peste timp, celui mai reprezentativ țăran ridicat de la „coarnele plugu-

lui” părinților din Pipirigul Neamțului și din obștea celebrei cetăți isihaste paisiene, Mănăstirea Neamț în jilțul patriarhal, Nicodim Munteanu. Împreună cu unul din continuatorii săi, cărturarul Iustin Moiescu, mare profesor de Teologie, evocat în această fasciculă, sunt cinstiți, iată, tocmai pentru a admira „florile nemuritoare” ale satului, așezate în „glastra eternă” a neamului.

Întrucât această fasciculă se adresează mai ales teologilor de la Departamentul de slujire didactică, socială și artistică este important să ne referim la Patriarhul Nicodim Munteanu, fiu de țăran și „scut Mănăstirii Neamț”, așa cum scrie epitaful său de pe lespedea de mormânt din Catedrala Patriarhală, întrucât el este și mare păstor duhovnicesc, dar și un teolog remarcabil.

Născut la Pipirig, în 1864, la sat, a avut șansa creșterii în familie în ritmul sănătos al rugăciunii hărniciei, iar în viața monahală a continuat ucenicia tot la un Dascăl provenit din lumea satului, din Basarabia, de la Răzălăi, Sfântul Iosif Naniescu.

Dânsul l-a trimis la studii pe tânărul teolog Nicolae Munteanu la vestita „Sorbonă” a Răsăritului, Academia „Petru Movilă” din Kiev.

Apoi, după ucenicia la Iași în mai multe demnități slujitoare, până la cea de vicar mitropolitan al Sfântului Iosif, între 1902-1908 a fost pe rând la Dunărea de Jos, arhimandrit de scaun (vicar) și primul director al reînființatului Seminar „Sf. Apostol Andrei”, între 1908-1909¹².

Este foarte important pentru orice credincios, slujitor al Altarului, monah, cadru didactic ori teolog să fie informat asupra complexei personalități¹³ a harnicului om al lui Dumnezeu, Patriarhul Nicodim, prea puțin evocat de-a lungul anilor și aproape necunoscut în autentică sa valoare pentru eternitate. El ne-a lăsat nu numai ctitorii mari în toate zonele unde a păstorit, de la stareț până la Patriarh, ci și o operă im-

12. A se vedea viața, opera și vrednicia Patriarhului Nicodim Munteanu în lucrarea Pr. Gelu ARON, *Patriarhul Nicodim Munteanu. Viața și opera teologică, misionară și de traducător*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, 2019.

13. *Mărturii* ale ierarhilor, preoților, monahilor și ale unor personalități ale culturii române din perioada interbelică despre *slujirea, opera misionară și de traducător a Patriarhului Nicodim Munteanu*, a se vedea în Anexa 1 la prezentul studiu.

pressionantă, despre care s-a afirmat cu temei: „*a scris mai mult decât poate citi un om într-o viață întreagă!*” Extraordinar!

Iată doar o sumară informare bibliografică: 35 de volume apărute în colecția „Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, adevărate tomuri, unele greu de purtat pe brațe, cum ar fi traduceri din rusește după „Istoria biblică” a lui A.P. Lopuhin¹⁴. Indicele cronologic al volumelor¹⁵ totalizează un număr de 111 lucrări, toate de referință, de pionierat în teologia trăită, fără a fi sacrificat aspectul didactic și teologic!

De asemenea, impresionează modul de receptare a operei marelui teolog prin cele 410 articole și studii biografice: izvoarele cu caracter oficial, publicații festive, note, comentarii și reportaje cu și despre Patriarhul Nicodim¹⁶.

„Așa cum s-a arătat, activitatea sa publicistică și editorială numără peste 100 de lucrări traduse și prelucrate din limba rusă, în mare parte cărți de predici, lucrări teologice și broșuri având conținut religios. O parte din aceste lucrări sunt adresate locuitorilor satelor românești pe care Patriarhul i-a învățat «Ce să creadă și cum să trăiască» (București, 1905) sau «Cum se cuvine să stea creștinul la Biserică, la slujba Sfintei Liturghii» (București, 1907).

Patriarhul Nicodim a arătat un interes deosebit pentru traducerea Sfintei Scripturi. În 1913 a publicat «Mica Biblie», iar pentru Biblia sinodală din 1936 a tradus 24 de cărți din Vechiul Testament.

La inițiativa și cu binecuvântarea sa, în 1944 a fost tipărită o nouă ediție a Sfintei Scripturi, pentru care Patriarhul Nicodim a tradus 24 de cărți din Vechiul Testament și toate cele 27 de cărți ale Noului Testament¹⁷.

De remarcat, în această privință, este traducerea, Sfintei Scripturi. Manuscrisul s-a pierdut dramatic, în drum spre Chișinău, în contextul

14. A se vedea lista titlurilor din Colecția „Ogorul Domnului”, apărute la Editura Sfintei Mănăstiri Neamț, în Anexa 2 la prezentul studiu.

15. Teodor M. MANOLACHE, *Bibliografia Î.P.S. Nicodim, Patriarhul României*, Editura Secției Culturale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1947, pp. 105-142, vezi Anexa 3.

16. *Ibidem*, pp. 145-161, vezi Anexa 4.

17. *Pastorala Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la Prima Duminică a Postului Nașterii Domnului 2019*, București, 2019, p. 4.

mutării sale ca Arhiepiscop al acelei Eparhii, după revenirea Basarabiei, în 1918, la Patria-mamă¹⁸.

Mai puțin s-a spus, însă, despre perioada, poate cea mai fecundă, mai frumoasă și mai entuziastă în același timp, de pionierat în Eparhia Dunării de Jos, la începutul secolului XX, când se așezau instituțional, cultural, liturgic, pastoral, misionar, patriotic și social-filantropic toate cele bisericești, pe temeliile de nezdruncinat ale veșniciei!

După o păstorire la Dunărea de Jos, rodnică pentru Galați, dar mai ales pentru Dobrogea, a Episcopului Partenie Clinceni, ctitori împreună cu Regele Carol I și Țara a peste 100 de biserici de la Galați până la Constanța, „de la Dunăre la Mare” și al mărețului Palat episcopal, astăzi Muzeul Istoriei, Culturii și Spiritualității la Dunărea de Jos, a urmat, prin promovarea ierarhului amintit în tronul mitropolitan de la Iași, episcopul Pimen Georgescu, un alt mare ctitor la Dunărea de Jos.

După plecarea în veșnicie a Sfântului Iosif Naniescu la Iași Arhimandritul Nicodim Munteanu a fost chemat la Galați, pentru șapte ani, în demnitățile atât de importante: arhimandrit de scaun (vicar) și director al Seminarului „Sf. Apostol Andrei”.

Fericită echipă pentru acea perioadă, condusă de ierarh, secondat de vrednicul și echilibratul său vicar Nicodim, care ne-a lăsat opere trainice și statornice ce au rezistat, din fericire, secolului ce s-a depășat! Să le amintim pe scurt, deoarece ele vor mai fi evocate, în acest an, de recunoștință pentru Patriarhul Nicodim, iată și aici, și mai ales aici, la Dunărea de Jos!

Mai întâi, arhimandritul Nicodim venea la Galați cu o bogată zestre spirituală, culturală și administrativă și la o frumoasă vârstă a plinătății acumulărilor la 37 de ani! Ca prim program va fi fost cel de sfetnic devotat, foarte priceput, meticulos și disponibil „cu timp și fără timp” la toate solicitările scaunului vlădicesc, mutat aici de marele Melchisedec, urmat de câțiva ierarhi destoinici: Iosif Gheorghian – viitor Mitropolit Primat și Partenie Clinceni, viitor mitropolit al Moldovei.

18. Nicolae TOMESCU, *Jurnal din viața mea*, ediție îngrijită de conf. univ. dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC și prof. univ. dr. George Enache, Editura Cartdidact, Chișinău, 2019, pp. 83-85.

Nu se reușise, însă, a se crea un cadru liturgic în toată semnificația sa teologică, misionară, patrimonială, pastorală și artistică, deoarece lipsea, amvonul, adică acel „chivot ceresc”, al Eparhiei, Catedrala de la Gurile Dunării.

Această nobilă lucrare programatică, pentru „plămânul sufletesc” al Eparhiei, Catedrala, i-a revenit Episcopului Pimen, dar lucrarea grea, de tatonare administrativă, de migăloasă întocmire a documentației către forurile locale și centrale, a planurilor arhitecturale și, mai ales, a pregătirii punerii pietrei fundamentale chiar de Regele Ferdinand și de Regina Maria, principii moștenitori, trimiși speciali ai ctitorului celui mare, Carol I și al Reginei Elisabeta, în 27 aprilie 1906, i-a revenit arhimandritului Nicodim¹⁹.

La ctitorii de seamă, cunoscuți, se cuvine, de acum înainte, să-l pomeneim la loc de cinste și pe Patriarhul Nicodim Munteanu, cel ce a văzut zidirea până la crucea de pe turla principală, mai înainte de a se fi mutat iarăși, la Iași, cu ierarhul său Pimen, devenit în 1909 mitropolit, cunoscut în Moldova de Sus drept „Mitropolitul războiului”²⁰!

Domeniul cel mai aproape de sufletul și de crezul arhimandritului de atunci Nicodim a fost fastul liturgic neostentativ, conform cu rânduielile tradițional-bizantine, cu parfum monastic nemțean, și cu miresme slave, ale Kievului teologic, cosmopolit de atunci!

Cât de ceremonios a oficiat în slujirile de diacon, de ieromonah și de arhiereu! Slujitor născut nu făcut, convins până-n măduva oaselor asupra dedicării „trup și suflet” realismului liturgic în sensul profund mistic arătat de Sf. Nicolae Cabasila²¹, arhimandritul Nicodim a creat o școală liturgică de elită, la Centrul eparhial, în protoierii, la mănăstiri

19. ***, *Catedrala Dunării de Jos*, 1906-2006, ed. a II-a, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2009, p. 16; † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos et alii, *Catedrala Dunării de Jos*, 1917-2017, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2018; Diac. Anghel CONSTANTINESCU, *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos*, ediția a II-a, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2014.

20. Prof. Dr. Dorin STĂNESCU, „Pimen, Mitropolitul Războiului și al Întregirii Neamului”, în: *Ziarul Lumina*, 22 octombrie 2018. A se vedea și Pr. acad. Mircea PĂCURARIU, *Mucenici și Făuritori ai Marii Uniri...*, p. 29.

21. SF. NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1977.

și parohii, la Seminar și la ceremonii festive. Acest duh a rămas, pe mai departe, ca un gen de testament al evlavioase liturghisiri, susținut și de Episcopii Nifon, Cosma și Chesarie, dar, mai ales, de aristocratul arhiepiscop Antim. Și dânsii au dezvoltat și evidențiat la timpul cuvenit mărturia nicodimică a evlaviei de la Altar spre sufletul creștinului!

În acest sens evidențiem două lucrări pomenite mai sus²²: „*Cum se cuvine să stea creștinul în biserică la slujba Sfintei Liturghii*” și „*Ce să crezi și cum să trăiești. Adică schema credinței și moralei creștine*”, scrise la Galați, tocmai pentru a consolida acest sfințitor și etern program de mântuire, necesar oricărei credincios de atunci, iată mai bine de un secol și până-n veșnicie. Ni se arată, dacă mai era nevoie, de ce trebuie să-l redescoperim la noi, acasă și-n suflele, pe marele nostru arhipăstor de odinioară, Patriarhul Nicodim!

În continuare, se cuvine a-l omagia pentru o semnificativă rectificare a Școlii de bază a Dunării de Jos pentru formarea, informarea și modelarea viitorilor slujitori ai sfintelor altare și a intelectualilor creștini. Prin jertfelnică osârdie alături de ierarhul Pimen la redeschiderea Seminarului eparhial închis în 1893, urmare a unei legi potrivnice Bisericii, el rămâne tot un mare ctitor.

Redeschiderea a fost rezultatul nenumăratelor demersuri către ministrul Spiru Haret, prim-ministrul Dimitrie Sturza apoi către Regele Carol I. Biruința a însemnat și o altă ctitorire de pionerat, de această dată în plan bisericesc lărgit prin atribuirea patronului spiritual al școlii „Sf. Ap. Andrei”, încreștinătorul poporului român. Instituit prin Decret regal, întâia oară, în Biserica noastră și, iată, în istoria Dunării de Jos, s-a creat conștiința moștenirii creștinismului de sorginte apostolică!²³ Arhimandritul Nicodim este și primul director al reînființatului Seminar. Într-un singur an a reușit să traseze coordonatele majore până la detaliile deloc de neglijat în privința relației: Dumnezeu-tânăr, profesor-elev, elev-preot, preot-lume. Ne-a rămas și o tra-

22. *Pastorala Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române...*, p. 4.

23. Pr. drd. Lucian PETROAIA, Pr. Eugen DRĂGOI, Pr. prof. Costel BULGARU, *Seminarul Teologic „Sfântul Apostol Andrei” din Galați, școală a apostolatului la Dunărea de Jos*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2008, pp. 69-76; Pr. Gelu ARON, *op. cit.*

ducere excepțională, în acest sens, din rusește: „*Viața de Seminar*”²⁴. Tot marele Patriarh Nicodim este ctitor și al Școlii de Cântăreți bisericești. Nu putea să-i scape și latura Evangheliei Mântuitorului, trăită și aplicată în viul vieții semenilor noștri, dintre care unii mereu candidați la îmbunătățirea noastră, prin exercițiul milosteniei. Este vorba despre fondarea împreună cu Episcopul Pimen a uneia din cele mai semnificative instituții filantropice din Biserica noastră, „Societatea clerului «Solidaritatea»” cu scopul vădit de a adăposti preoți văduvi ori preotese văduve, și de a sprijini pe toți cei loviți, de boli, de urmările Războiului și de alte încercări.

În vecinătatea vechii biserici, de pe temelile mănăstirii „Sf. Nicolae” din timpul lui Vasile Lupu, unde a slujit 12 ani Sfântul Patriarh ecumenic Atanasie al III-lea, s-a ridicat impunătorul Palat al nevoiașilor, care, deși cu o altă destinație bisericească astăzi, trebuie să redevină „Casa Nicodim” de la Galați, un posibil Centru de studii și de operă filantropică și loc practic pentru exersarea filantropiei prin Secțiunea „Teologie și Asistență Socială” din Universitate. Lumea, iată, și-n acest domeniu, nu începe din fericire, cu noi! Noi ar trebui să ne aplecăm, cu mai multă atenție asupra acestui domeniu. De ce nu, și niște lucrări: licențe, ori dizertații masterale, pe tema slujirii sociale, la Dunărea de Jos, începând cu episcopul Pimen și arhimandritul Nicodim Munteanu!

Ca un corolar așezat pe diadema personalității, demnității și a slujirii celui de-al doilea Patriarh al României – 7 ani la Galați, reamintim calitatea sa umană aparte de om bun și, deschiderea sa totală spre viața culturală și socială, precum și eforturile sale considerabile pentru promovarea comuniunii între slujitorii bisericești, prin permanente consfătuiri, conferințe și vizite pastorale, spre tot mai autentică apropiere de sufletele credincioșilor.

Toate aceste aspecte, succint prezentate, se vor a fi dezvoltate de tinerii noștri preoți, de profesorii de religie, de teologi, de seminariști și de asistenții sociali și nu mai puțin de bunii noștri tineri creștini, de

24. Pr. Grigorie PETROV, *Viața de seminar*, traducere de Arhimandritul Nicodim Munteanu, Directorul Seminarului din Galați, Tipografia „Guttenberg”, Joseph Göbl, S-sori, 1909.

către toți credincioșii Dunării de Jos, cu mult și real folos pentru mântuirea sufletelor noastre, pentru iertarea păcatelor noastre și pentru mai multă pace sufletească, prin rugăciune și practicarea vieții liturgice, culturale și filantropice la modul real.

Așa vom fi mai mult oameni pentru oameni și mai puțin preocupați de petele din luminoasele moșteniri ale celor ce ne-au precedat, tocmai pentru a le urma exemplul, cu același entuziasm, cu același devotament și cu aceeași sinceră și curată dăruire Domnului și semenilor!

ANEXA 1

INDICE CRONOLOGIC AL VOLUMELOR ȘI BROȘURILOR PATRIARHULUI NICODIM MUNTEANU²⁵

1894

1. *Dumnezeiasca liturghie a Sfântului părintelui nostru Ioan Hrisostomul* (în manuscris), 99 p.
2. *Propaganda papistă la Români. Teză de licență* (în manuscris), 21 p. 0.
3. *Soarta creștinismului prezisă de profetul Daniil*, Iași, 19 p., 1.

1898

4. *Mult știe oare omul despre univers?* (Traducere), Iași, 58 p., 49.
5. Luthard, C.E., *Creațiunea lumii după științele naturale* (Traducere), Iași, 57 p., 50.

1904

6. Inocențiu, Arhiepiscopul Odesei, *Șase cuvântări despre natură* (Traducere), București, 80 p., 51.
 1. Cifrele cursive indică numărul de trimitere la bibliografie. Ediții: Chișinău, 1923; Mănăstirea Neamț, 1931 [sub titlul:

25. Extras din Teodor M. MANOLACHE, *Bibliografia Î.P.S. Nicodim, Patriarhul României*, Editura Secției Culturale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1947, pp. 145-161.

Mâna lui Dumnezeu în lumea văzută], 1933 [în vol. VII din colecția „Ogorul Domnului”].

1905

7. *Ce să crezi și cum să trăiești? Adică sâmburele credinței și moralei creștine*, București, 47 p., 2.

Ediții: București, 1907, 1910, 1916, 1925, 1927, 1930, 1935; Mănăstirea Neamț, 1923, 1924, 1929, 1931, 1940.

8. Sergiu, Arhiepiscop de Vladimir, *Cuvântări apologetice asupra adevărurilor fundamentale ale religiei creștine ortodoxe* (Traducere), București, 486 p., 52.

Ediții: Mănăstirea Neamț, 1932 [vol. II din colecția „Ogorul Domnului”].

1906

9. *Cuvântări liturgice*, București, 114 p., 3.

Ediții: Mănăstirea Neamț, 1933 [în vol. VIII din colecția „Ogorul Domnului”],

10. Tomas, F., *Respectați femeia* (Traducere), Galați/București, 1906, 15 p., 53. Ediții: Buzău, 1927; Chișinău, 1927.

1907

11. *Cum se cuvine să stea creștinul în biserică la slujba sfintei și dumnezeieștei liturghii*, București, 52 p., 4.

Ediții: Cu titlul modificat: Călăuza creștinului la biserică sau Cum se cuvine și stea creștinul în biserică la slujba Sf. Liturghii: București, 1907, 1910, 1942, 1943; Mănăstirea Neamț, 1926, 1928, 1930, 1933 [în vol. VIII din colecția „Ogorul Domnului”], 1936, 1938, f. a., f. a.; Sibiu, 1912, 1942.

12. *Biblia ca temelie a educațiunii și culturai popoarelor*, Galați, 38 p., 5.

1. Negăsind ediția princeps din această broșură, nu se poate preciza anul apariției. Este sigur însă că a apărut în 1906 sau 1907.

1908

13. *Jos beția!* [în colaborare]. București, 76 p., 6.

Ediții: [Fără colaborare] Mănăstirea Neamțu, 1923, 1927, 1937, f. a., 1938.

14. Petrov, Gr., Preotul, *Pe urmele Lui Hristos* (Traducere), Partea I-II, București, 218 p. (I), 211 p. (II), [1909], 54.

Ediții: [Într-un singur volum] București, f. a.; Chișinău, 1926; Mănăstirea Neamț, 1943 [vol. XXV din colecția „Ogorul Domnului”].

1909

15. Petrov, Gr., Preotul, *Religia și știința ca baze fundamentale ale civilizației*, Galați, 29 p., 55.
16. Petrov, Gr., Preotul, *Viața de seminar*, București, 248 p., 56. Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1943 [vol. XXVI, din colecția „Ogorul Domnului”].

1910

17. Inocențiu, Arhiepiscop al Odesei, *51 cuvântări la Postul Mare* (Traducere), București, 384 p., 57. Ediții: 58 cuvântări..., Mănăstirea Neamțu, 1932 [vol. V din colecția „Ogorul Domnului”].
18. *Argatul lui Moș Procopie* (Traducere), București, 127 p., 58. Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1937
19. Petrov, Gr., Preotul, *Orașe și oameni* (Traducere), București, 94 p., 59.
20. Petrov, G., Preotul, *Un păstor model* (Traducere), Iași, 280 p., 60. Ediții: Sibiu, 1925; Mănăstirea Neamțu, 1938 [vol. XIV din colecția „Ogorul Domnului”].
21. Petrov, Gr., Preotul, *Un mare păstor* (Traducere), Iași, 72 p., 61.
22. *Crâșma trează* (Prelucrare), București, 35 p., 62.
Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1924, 1936, 1940; București, 1943.
23. Lopuhin, A.P., Profesor, *Ortodoxia și creștinismul apusean* (Prelucrare), Iași, 51 p., 63.
Ediții: Sibiu, 1922; București, 1943.

1912

24. Stratilatov, Constantin, Preot, *26 predici la credința creștină sau tâlcuirea Crezului*. București, 183 p., 64. Ediții: Sibiu, 1916;

Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. I din colecția „Ogorul Domnului”].

25. *Mica Biblie cu icoane la îndemâna tuturor creștinilor* [în colaborare], București, VI+398 [-399] p.+3 h., 6.

Ediții: [Fără colaborare] Mănăstirea Neamțu, 1944 [vol. XXVII din colecția „Ogorul Domnului”].

În afară de aceasta, P.C. Arhim. Iuliu Scriban a tipărit alte 5 ediții (II-VI), revizuite, menționând pe copertă numele tuturor colaboratorilor de la ediția sa.

1914

26. *Nicodem. Păcătosul pocăit* (Traducere), București, 32 p., 65. 1916

27. Tolstoi, Leon, *Povestea lui Ion cel prost* (Traducere), Huși, 30 p., 66.

Tolstoi, Leon, *Cu ce trăiesc oamenii* (Traducere), Huși, 45 p., 67. Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1925, 1927, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului”], 1936, 1940.

28. *Epistolie către creștinii ortodocși...*, Mănăstirea Neamțu, 40 p. 7., Ediții: Mănăstirea Neamțu, f. a., 1929, 1930, f. a. [în această ediție apare numele I.P.S. Patriarh Nicodim ca autor]; București, 1942.

29. *Din viețile sfinților, 1 Ianuarie: Tăierea împrejur; Sfântul Vasilie; Anul Nou*, Mănăstirea Neamțu, 32 p.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1927, f. a.

31. *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos*. Ediția I.

Cele patru Evanghelii (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 336 p., 68.

Ediții: Cele patru Evanghelii au apărut și în broșuri aparte: Matei, Mănăstirea Neamțu, 1924, 1925, 1927; Marcu, Mănăstirea Neamțu, 1924, 1925, 1927; Chișinău, 1934; Luca, Mănăstirea Neamțu, 1924, 1925, 1927; Noul Testament complet, Mănăstirea Neamțu, 1926, 1931, 1937; București, 1941.

1927

32. *Mielul lui Dumnezeu* (Traducere), Chișinău, 88 p., 8.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1936, 1943.

33. *Un sfat bun dădacelor creștine*, Chișinău, 19 p., 9.

34. [Tolstoi, L.N., Conteale], *Religia și morala pot fi înlocuite prin filosofie și știință?*, Mănăstirea Neamțu, 42 p., 69.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [aparte, și în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1937, 1941.

35. *Psaltirea*. Traducere. Chișinău, XVT+286 [-287] p. 70.

1928

36. *Din viețile sfinților. Sfântul Ioan Gură de Aur - 13 Noiembrie*, Mănăstirea Neamț, 59 p., 10.

Ediții: Mănăstirea Neamț, 1942.

37. *Din viețile sfinților. Sfântul Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu - 25 Ianuarie*, Mănăstirea Neamțu, 36 p. 11. Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1941.

38. [Tolstoi, L.N., Conteale], *Doi moșnegi la Ierusalim* (Traducere), Chișinău, 39 p., 71.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1929, 1931, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1937, 1938, 1940, 1943; București, 1943.

39. Stratilatov, Constantin, *Preotul, 23 predici la Nădejdea creștină sau lămuriri asupra rugăciunii «Tatăl nostru» și a celor 9 Fericiri* (Traducere), Chișinău, 88 p., 72.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. I din colecția „Ogorul Domnului“].

1929

40. *Ce socotiți voi de Hristos?* Prelucrare, Mănăstirea Neamțu, 42 [-43] p., 73.

41. Inochentie de Odessa, Arhiepiscopul, *Cinci mărgăritare... puse la îndemâna iubitorilor de podoabe duhovnicești* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 44 p., 74.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. V din colecția „Ogorul Domnului“], 1936.

42. *Vechiul Testament. Facerea* (Traducere), Chișinău, 105 [-107] p., 75.

43. Tolstoi, L.N., Conte, *Umblați în lumină, până când aveți lumină* (Traducere), Chișinău, 88 p., **76**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1937, 1942.

44. Tolstoi, L.N., Conte, *Unde-i iubire, acolo-i Dumnezeu. Valea Păcii* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 32 p., **77**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [și în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1937, 1941; București, 1943.

45. *Dumnezeu și dreptatea lui sau tâlcuirea Fericirilor* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 96 p., **78**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1933 [în vol. VIII din colecția „Ogorul Domnului“], 1938, 1942.

1930

46. *Cuvioasa Melania Romanca, 31 Decembrie*, Mănăstirea Neamț, 33 p., **12**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1941.

47. *Ierarhia bisericească*, Mănăstirea Neamțu, 39 p., **13**.

48. *Lămuriri asupra Bibliei*, Mănăstirea Neamțu, 32 p., **14**.

49. Tolstoi, Leon, Conte, *Unde-i fericirea?* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 29 p., **79**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1936, 1941.

50. Tolstoi, Leon, Conte, *Trei întrebări...??? Asarhadon, regele Asiriei*, Mănăstirea Neamțu, 20 p., **80**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului“], 1941.

1931

51. *Carte de rugăciuni sau Prăvilioară*, Mănăstirea Neamțu, 115 p., **15**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, f. a.

52. *Carte de rugăciuni*, Mănăstirea Neamțu, 113 p., **16**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1941; București, 1941, 1946.

53. *Istorie morale pentru copii*, culese de... Fascicola Nr. 1-4, Mănăstirea Neamțu, 31 p. (I), 31 p. (II), 16 p. (III), 16 p. (IV), **81**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932, 1935, 1936, f. a., f. a.

1932

54. Stratilatov, Constantin, Preot, *75 predici catehetice pentru popor. Tâlcuirea Crezului, Tatăl nostru, 9 Fericiri și 10 Porunci* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 446 p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. I), **82**.
55. Tolstoi, L.N., Conte, *Menirea științei și artei sau: Religia este știința sfinților* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 411 [-412] p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, voi III), **83**.
56. Farrar, F., *Viața și operele Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii. Partea I* (Traducere), Chișinău, 441 [-442] p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. IV), **84 (I)**.
57. *Memoriu asupra situației și drepturilor Monastirei Neamțu*, Mănăstirea Neamțu, 24 p., **42M**.

1933

58. *Cuvântări liturgice. Dumnezeu și dreptatea lui. Mâna lui Dumnezeu în lumea văzută. Scurtă explicare a Sf. Liturghii și pomenirea morților. Originale și prelucrări*. Mănăstirea Neamțu, 416 p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. VIII), **17**.
59. *Memoriu asupra situației și drepturilor Monastirii Neamțu. Istoricul vetrii Monastirii Mănăstirea Neamțu*, 127 p., **43M**.
60. *Memoriu asupra drepturilor Mănăstirilor Neamțu-Secu, la folosirea moșiei dimprejurul lor, numită „Vatra Mănăstirii”, pe temeiul documentelor anexate la urma cum și a stăpânirii de fapt*. Mănăstirea Neamțu, 119+CCVIIp., **44M**.
61. Inocențiu, Arhiepiscop al Odeșei, *Predici la sărbătorile împărătești* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 510 p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. VI), **85**.
62. Inocențiu, Arhiepiscop al Odeșei, *Cuvântări la sărbătorile Maicii Domnului, Duminici, etc.* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 443 p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. VII), **86**.
63. Cetfericov, Serghie, Protoiereu, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțu* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 636 p. („Semințe evanghelice pentru Ogorul Domnului”, vol. IX), **87**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1940.

1934

64. Farrar, F., *Viața și operele Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii*, Partea II (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 416 p. („Semințe evangelice pentru Ogorul Domnului”, vol. X), **84 (II)**.
65. *Cântarea Cântărilor de regele Solomon* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 47 p., **88**.

Ediții: București, 1944.

1935

66. Farrar, F., *Viața și operele Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii*. Partea III (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 478 p. („Semințe evangelice pentru Ogorul Domnului”, vol. XI), **84 (III)**.
67. *Pastorală... la intrarea în Arhiepiscopia Iașilor*. Iași, 13 p., **25P**.
68. Farrar, F., *Predici pentru tineretul școlar* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 416 p. („Semințe evangelice pentru Ogorul Domnului”, vol. XII), **89**.
69. *Biblia ilustrată* [în colaborare], Mănăstirea Neamțu, 4 f. + XVII + 182 p. + 4 f. + XCVI. („Ogorul Domnului”, vol. XIII), **99**.
70. *Lămuriri asupra calendarului*. Iași, 24 p., **26P**.
71. *Sfânta Scriptură tradusă după textul grecesc al Septuagintei confruntat cu cel ebraic...* [în colaborare], București, XXX+1525 [-1526] p., **100**.

Ediții: București, 1944.

1937

72. *Propunere pentru reorganizarea învățământului teologic superior*, Iași, 6 p., **45M**.

1938

73. Farrar, F., *Primele zile ale Creștinismului*. Partea I. (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 599 p. („Ogorul Domnului”, vol. XV), **90 (I)**.
74. Farrar, F., *Primele zile ale Creștinismului*. Partea II. (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 439 p. („Ogorul Domnului”, vol. XVI), **90 (II)**.

75. Farrar, F., *Primele zile ale Creștinismului*. Partea III. (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 493 p. („Ogorul Domnului”, vol. XVII), **90 (III)**.
76. *Lămuriri asupra lucrării: Primele zile ale Creștinismului, datorită scriitorului englez F.W. Farrar și tradusă în românește de Nicodim, Mitropolitul Moldovei*, Mănăstirea Neamțu, 60 p., **46**.
77. *Cei pierduți* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 261 p. („Ogorul Domnului”, vol. XIX), **91**.

1939

78. *Evangelistar sau arătarea citirilor din Apostol și Evanghelie la toate zilele anului*, Chișinău, 20 p., **18**.
79. Inocentiu, Arhiepiscopul Odesei, *Predici despre căderea lui Adam, păcat, moarte și înviere* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 544 p. („Ogorul Domnului”, vol. XVIII), **92**.
80. *Cuvântări, pastorale și îndemnuri*. Mănăstirea Neamțu, XII+462 p.+ 1 p. („Ogorul Domnului”, vol. XX), **19**.
81. *Sfat duhovnicesc către toată suflarea românească. [I]. Minte sănătoasă în trup sănătos, suflet curat în trup curat*. București, 32 p., **27P**.

1941

82. *Sfat duhovnicesc către toată suflarea românească. Pace vouă! Pacea mea dau vouă!* (Ioan, XIV, 27), București, 16 p., **28P**.
83. *Pentru protecția animalelor*. IV, București, 23 p., **29P**.
84. *Cuvântul Bisericii*. București, 16 p., **30P**.
Ediții: Das Wort der Kirche... București, 1941.
85. *Biruința nu se poate obține numai prin destoinicia clerului, ci prin vitejia întregii oștiri creștine*. București, 31 p., **31P**.
86. *Proiect de lege pentru organizarea învățământului religios*, Mănăstirea Neamțu, 34 p., **47L**.
Ediții: București, 1941.
87. [Tolstoi, L.N., Contele], *Trei pustnici. Poveste din popor* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 32 p., **93**.

88. Farrar, F.V., *Viața și operele Sf. Apostol Pavel* (Traducere), Partea I, Mănăstirea Neamțu, XVIII [-XXI+637 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXI), **94 (I)**.

89. *Pomenirea în rugăciuni a viilor și morților* (Traducere), Mănăstirea Neamțu, 64 p., **95**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1933 [în vol. VIII din colecția „Ogorul Domnului”]; București, 1943.

90. *Cârma*. Traducere după L. Tolstoi, Mănăstirea Neamțu, 32 p., **96**.

Ediții: Mănăstirea Neamțu, 1932 [în vol. III din colecția „Ogorul Domnului”].

1942

91. *Cuvântul Patriarhului pentru post, pentru oștire, pentru ogor*, București, 22 p., **32P**.

92. Farrar, F.V., *Viața și operele Sf. Apostol Pavel* (Traducere), Partea II, Mănăstirea Neamțu, 510 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXIII), **94 (II)**.

1943

93. *Cuvântul Bisericii pentru Sfatul de împăciuire*, București, 19 p., **33P**.

94. *Decizia referitoare la pictura din biserică Nr. 9761 din 1943*, București, p. 3-6, **48**.

95. *Vatra neamului românesc: Monastirile*. Mănăstirea Neamțu, 48 p., **20**.

96. Farrar, F.V., *Viața și operele Sf. Apostol Pavel* (Traducere), Partea III, Mănăstirea Neamțu, 432 p., **94 (III)**. („Ogorul Domnului”, vol. XXIV).

97. *Cuvântul de binecuvântare al Bisericii pentru Anul Nou 1944*, București, 14 p., **34P**.

1944

98. *Chemare la realitate*. București, 14 p., **35P**.

99. *Pastorală cu prilejul încheierii armistițiului între România și Marii Aliați din 23 August 1944*, București, 12 -14 ,p, **36P**.

- 100.** *Pastorală, îndemn la muncă, unire și bună rânduială către toată suflarea românească.* 2 Noiembrie 1944, București, 13 p., **37P.**
- 101.** Farrar, F.W., *Viața lui Iisus Hristos* (Traducere), ... în doua tomuri. Tom. I, Mănăstirea Neamțu, 640 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXVIII), **97 (I).**
- 102.** Lopuhin, A.P., *Istoria biblică* (Traducere), Tom. I, București, 584 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXX), **98 (I).**
- 103.** Lopuhin, A.P., *Istoria biblică* (Traducere), Tom. II, București, 560 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXXI), **98 (II).**
- 104.** *Urări de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou,* 1945. București, 19 p. **38P.**

1945

- 105.** *Pastorală din partea Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe române către toți fiii ei duhovnicești,* București, 15 p., **39P.**
- 106.** Farrar, F.W., *Viața lui Iisus Hristos.* Traducere... în două tomuri, Tom. II, Mănăstirea Neamțu, 576 p. (Ogorul Domnului, vol. XXIX), **97 (II).**
- 107.** Lopuhin, A. P., *Istoria biblică* (Traducere), Tom. III, București, 640 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXXII), **98 (III).**

1946

- 108.** Lopuhin, A.P., *Istoria biblică* (Traducere), Tom. IV, București, 566 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXXIII), **98 (IV).**
- 109.** *Pastorală, adică îndemn către toată suflarea românească pentru munca câmpului,* 1946, [București], 10 p., **40P.**
- 110.** *Pastorală pentru ajutorarea regiunilor bântuite de secetă, 28 August 1946,* București, 15 p., **41.**
- 111.** Lopuhin, A.P., *Istoria biblică* (Traducere), Tom. V, București, 702 p. („Ogorul Domnului”, vol. XXXV), **98 (V).**

**LUCRĂRILE ÎPS NICODIM, PATRIARHUL ROMÂNIEI
APĂRUTE ÎN EDITURA SFINTEI MĂNĂSTIRI NEAMȚU
ÎN COLECȚIA „OGORUL DOMNULUI”/
SEMINȚE EVANGHELICE DIN OGORUL DOMNULUI”²⁶**

- Vol. I. **75 Predici Catihetice pentru popor**, tâlcuirea Crezului, Tatăl nostru, cele 9 fericiri și 10 porunci, după *C. Stratilatov* (1932);
- Vol. II. **Cuvântări Apologetice**, adică apărarea adevărurilor fundamentale ale religiunii creștine ortodoxe, după *Dr. Serghie, arhiepiscop de Vladimir* (1932);
- Vol. III. **Menirea științei și artei, sau Religia este știința științelor**, după *Contele Lev N. Tolstoi* (1932);
- Vol. IV. **Viața și operele Sf. Părinți și învățători ai Bisericii**, Partea I, după *F. Farrar* (1932);
- Vol. V. **58 Cuvântări la Postul Mare**, după *Inocențiu*, arhiepiscopul Odesei (1932);
- Vol. VI. **Predici la Sărbătorile împărătești**, după *Inocențiu*, arhiepiscopul Odesei (1933);
- Vol. VII. **Cuvântări la Sărbătorile Maicii Domnului, Dumineci etc.** după *Inocențiu*, arhiepiscopul Odesei (1933);
- Vol. VIII. **Cuvântări Liturgice** - Dumnezeu și dreptatea Lui. Mâna lui Dumnezeu în lumea văzută. Scurtă explicare a Sfintei Liturghii și pomenirea morților. Originale și prelucrări (1933);
- Vol. IX. **Paisie, starețul mănăstirii Neamțului, din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe**, de *Protoiereul Serghie Cetvericov* (1933);
- Vol. X. **Viața și operele Sf. Părinți și învățători ai Bisericii**, partea II, după *F. Farrar* (1934);
- Vol. XI. **Viața și operele sf. Părinți și învățători ai Bisericii**, partea III, după *F. Farrar* (1935);

26. Monastirea Neamțu. Tipografia, *Catalogul cărților religioase apărute în editură*, Institutul de Arte Grafice din Monastirea Neamțu, 1942, pp. 3-7.

- Vol. XII. **Predici pentru tineretul școlar**, după *F. Farrar* (1935);
- Vol. XIII. **Biblia ilustrată** (însoțite cu ilustrații de artă), în colaborare cu *Prof. I. D. Ștefănescu* (1935);
- Vol. XIV. **Un Păstor model**, după *G. Petrov* (1938);
- Vol. XV. **Primele zile ale Creștinismului**, partea I, traducere după *F. Farrar* (1938);
- Vol. XVI. **Primele zile ale Creștinismului**, partea II, traducere după *F. Farrar* (1938);
- Vol. XVII. **Primele zile ale Creștinismului**, partea III, traducere după *F. Farrar* (1938);
- Vol. XVIII. **Predici despre căderea lui Adam, păcat, moarte și înviere**, după *Inocențiu*, arhiepiscopul Odesei (1938);
- Vol. XIX. **Cei pierduți**, după *G. Petrov* (1938);
- Vol. XX. **Cuvântări pastorale și îndemnuri** (1938);
- Vol. XXI. **Viața și operele sfântului apostol Pavel**, după *F.V. Farrar*, Partea I (1939);
- Vol. XXII. **Sfânta Mănăstire Neamțu și...**, de *Prof. Constantin Tomescu* (1942);
- Vol. XXIII. **Viața și operele Sf. Apostol Pavel**, după *F.V. Farrar*, Partea II (1942);
- Vol. XXIV. **Viața și operele Sf. Apostol Pavel**, după *F.V. Farrar*, Partea III (1943);
- Vol. XXV. **Pe urmele Lui Hristos**, după *Preotul Gr. Petrov* (1943);
- Vol. XXVI. **Viața de seminar**, după *Preotul Gr. Petrov* (1943);
- Vol. XXVII. **Mica Biblie cu icoane la îndemâna tuturor creștinilor**, în colaborare cu arhim. I. Scriban (1944)
- Vol. XXVIII. **Viața lui Iisus Hristos**, după *F.V. Farrar*, Tom. I (1944);
- Vol. XXIX. **Viața lui Iisus Hristos**, după *F.V. Farrar*, Tom. II (1945);
- Vol. XXX. **Istoria biblică**, după *A.P. Lopuhin*, Tom. I (1944);
- Vol. XXXI. **Istoria biblică**, după *A.P. Lopuhin*, Tom. II (1944);
- Vol. XXXII. **Istoria biblică**, după *A.P. Lopuhin*, Tom. III (1945);
- Vol. XXXIII. **Istoria biblică**, după *A.P. Lopuhin*, Tom. IV (1946);
- Vol. XXXIV. (?) Probabil: **Cântarea Cântărilor a Regelui Solomon**, traducere, cu o introducere după mai multe izvoare (1944);

ANEXA 3

**BIBLIOGRAFIA BIOGRAFICĂ
A PATRIARHULUI NICODIM MUNTEANU²⁷**

I. Izvoare cu caracter oficial

1. ***Gramata mitropolitană din 21 Iunie 1918 prin care se încredințează P.S. Nicodim, Episcopul Hușilor, conducerea vremelnică a Arhiepiscopiei Chișinăului.*** (Revista „Luminătorul”, Chișinău, an. LII, nr. 1-2, 15-30 Ianuarie 1919, p. 6-7).
2. ***Gramata sinodală nr. 116, din 3 Februarie 1935, dată cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D.D. Nicodim Munteanu.*** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LIII, 1935, Suplement: Partea oficială, p. 1-2).
3. ***Lege privitoare la reintegrarea Mănăstirii Neamțu-Secu în folosința vetrei înconjurătoare.*** (Monitorul Oficial, nr. 80, 4 Aprilie 1935, p. 2538-2539; reprodusă în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 4, Aprilie 1935, p. 91-98).
4. ***Decret-lege pentru modificarea art. 4 și 5 ale legii privitoare la reintegrarea Mănăstirii Neamțu-Secu în folosința vetrei înconjurătoare,*** din 4 Aprilie 1935. (Monitorul Oficial, an. CVII, nr. 224, 27 Septembrie 1939, p. 5536, reprodusă în revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVIII, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1940, p. 38-39).

II. Programe

5. ***Programul ceremoniei pentru investitura Înalt Prea Sfințitului Nicodim Munteanu Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*** București, Monitorul Oficial, Impr. Centr., [1939], 10 p., 15,7 x 11,8 cm.

27. Extras din Teodor M. MANOLACHE, *Bibliografia I.P.S. Nicodim, Patriarhul României*, Editura Secției Culturale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1947, pp. 105-142.

III. Dări de seamă cu caracter informativ

6. ***Vizite canonice și inspecții făcute de I.P.S. Arhiepiscop Nicodim al Chișinăului și Hotinului.*** (Revista „Luminătorul”, Chișinău, an. LII, nr. 12, 30 Iunie/13 Iulie 1919, Supliment, p. 1-10; no. 16, 31 August/13 Septembrie 1919, p. 6-12, [în corpul revistei]).
7. ***Alegerea I.P.S. Mitropolit Nicodim pe scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 4-12).
8. ***Investitura regală a I.P.S. Mitropolit Nicodim.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 13-19).
9. ***Solemnitatea instalării I.P.S. Mitropolit Nicodim în scaunul de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 20-47).
10. ***Vizita la Sibiu a Înalt Preasfințitului Nicodim, Mitropolitul Moldovei. Festivitățile de Duminică, în cinstea I.P.S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei.*** (Telegraful Român, Sibiu, an. LXXXIII, nr. 43, 13 Octombrie 1935, p. 4; nr. 44, 20 Octombrie 1935, p. 2).
11. ***Alegerea I.P.S.S. Nicodim ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, 7-8, Iulie-August 1939, p. 249-259). v. nr. 26.
12. ***Fericita alegere a I.P.S.S. Sale Nicodim pentru scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Marele praznic duhovnicesc și național al înscăunării Prea Fericitului Patriarh Nicodim.*** (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 138-169). [v. nr. 15].
13. ***Investirea și instalarea I.P.S.S. Patriarh Nicodim.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 260-278). [v. nr. 26].
14. ***Aniversarea celor 80 de ani ai I.P.S. Patriarh Nicodim. Solemnitatea de la Sala sinodală. Cuvântările rostite.*** (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 449, 29 Mai 1946, p. 1-2). (Cel mai dezvoltat reportaj de presă a apărut în Jurnalul de dimineață).

IV. Publicații festive

15. **Apostolul**, Curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 131-181. (Număr închinat I.P.S. Patriarh Nicodim, cu prilejul alegerii, învestirii și înscăunării).
16. **Biserica Ortodoxă Română**, Revista Sfântului Sinod (număr festiv) închinare Prea Sfințitului Patriarh Nicodim al României (cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață), an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 553/756.
17. **Bucium Orthodox**, Foaie de zidire sufletească pentru popor, cu binecuvântarea și îndrumarea înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 49-64. (Număr închinat I.P.S. Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 4 ani de rodnică păstorie ca Patriarh al Bisericii Române).
18. **Idem**, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 25-36. (Număr festiv, cu prilejul împlinirii a cinci ani de când a fost ales Patriarh).
19. **Buletinul Eparhiei Argeșului**, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, 16 p. (Număr omagial, închinat I.P.S. Nicodim, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani).
20. **Glasul Bisericii** (fost Bucium Orthodox), an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945. Număr festiv închinat I.P.S. Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 ani de viață..., p. 113-232.
21. **Idem**, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 67-95. Număr festiv cu prilejul sărbătoririi întreitei aniversări a I.P.S. Patriarh Nicodim al României.
22. **Glasul Monahilor**, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944. „La împlinirea a 78 de ani rodnici ai fericitului nostru Patriarh al României, Nicodim. «Glasul Monahilor» închină un număr festiv înaltului Stăpân în semn de smerenie și urări calde pentru mulți ani Păstorului Bisericii noastre ortodoxe”. 4 p.
23. **Idem**, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 4. (La împlinirea a cinci ani de patriarhat ai I.P.S. Nicodim).
24. Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, **Prinos închinat Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vârstă, cincizeci ani de preoție și șapte ani de patriarhat**, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1946, XXX + 312 p., 32,5 x 24 cm.

RECENZII: Căciulă, Olimp N., pr. dr., „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 46, Aprilie-Iunie 1946, p. 274-280.

Marcu, Grigorie T., dr., „Revista Teologică”, Sibiu, an. XXXVI, nr. 7-8, Iulie-August 1946, p. 397-395.

25. **Mitropolia Moldovei**, revistă oficială a Arhiepiscopiei Iașilor, Iași, an. XII, nr. 6, Iunie 1936, p. 193-246. (Număr închinat „luminatului ierarh și ilustrului traducător al Bibliei: I.P.S. D.D. Dr. Nicodim, Mitropolitul Moldovei și Sucevei”).
26. *Idem*, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 245-339. (Cu prilejul alegerii I.P.S. Nicodim ca Patriarh al României).
27. † **Nicodim, 1865-1945**. Partea redacțională: Grigore Spiru; partea tehnică: Nicolae Caminschi. București, Tipografia Cărților Bisericești, [1945], 75 p., 26 x 21 cm. [Album: articole omagiale și fotografii].
28. Spiru, Grigore, **De vorbă cu ierarhii ortodoxiei**, Iași, 1937, 28 p., 22,8 x 15,2 cm. (Pag. 9-13: I.P.S. Nicodim înainte de înscăunare ca Mitropolit al Moldovei).
29. *Idem*, **Trei ani... 1935-1938. I.P.S. Mitropolit Nicodim**, Iași, Tigrafa „Opinia”, 1938, 19 x 14,2 cm.
30. *Idem*, **Nicodim**, Iași, Tipografia „Opinia”, [1939], 26 [-32] p., 22,7 x 15,6 cm.
31. **Straja Moldovei**, Iași, 1-15 Februarie 1938, (Număr omagial): închinare Bisericii Moldovei²⁸.

V. Articole. Note. Omagii. Comentarii. Reportagii

32. **Acolo unde se tipărește „Istoria biblică”...** („Noi, cei de la Cărțile Bisericești...”). Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 71-73). [v. nr. 27].
33. Alexandrescu, Anton, Ministrul Cooperației, **La optzeci de ani**. (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 8-10. [v. nr. 26], Reprodus în ziarul **Dreptatea nouă**, an. II, no. 173, 16 Ianuarie 1946, p. 1, sub titlul: **Cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a I.P.S.S. Nicodim, Patriarhul României**).
34. Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, **Cuvântare rostită în Catedrala „Arătării Domnului” a Patriarhiei din Moscova, cu**

28. Nu s-au putut da toate amănuntele bibliografice.

- prilejul oferirii unei icoane a Maicii Domnului ca dar I.P.S. Patriarh Nicodim al României.** (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 273, 27 Noiembrie 1946, p. 1).
35. **Aniversarea I.P.S. Patriarh. Un volum omagial închinat șefului Bisericii noastre** (Ziarul „Adevărul vremii”, an. 60, nr. 16570, 24 Mai 1946, p. 1. [Cu facsimilul scrisorii M.S. Regelui Mihai și articolul d-lui Prim Ministru Petru Groza, publicate în volumul omagial: Prinos...] [v. nr. 202, 140 și 24]).
36. **Aniversarea I.P.S.S. Patriarhului Nicodim.** (Ziarul „Fapta”, an. IV, nr. 512, 25 Mai 1946, p. 1 [articol de fond]).
37. † Antim, Episcopul Buzăului, **Patriarhul Nicodim** - (Prinos... București, 1946, p. 19-21). [v. nr. 24].
38. Arbore, Al., **Aniversarea Patriarhului cărturar.** (Ziarul „Drapelul”, an. III, nr. 429, 28 Mai 1946, p. 1-2).
39. Arghezi, T., **Prea Sfințitul Nicodim.** (Revista „Adevărul literar și artistic”, an. XIV, seria II-a, nr. 740, 10 Februarie 1935, p. 3. [Ciclul Tablete]).
40. Atanasie, (Dincă), Arhim., **Împliniri în sfintele Mănăstiri din Arhiepiscopia Bucureștilor, în timpul arhipăstoriei Înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim.** (Revista „Bucium Ortodox”, an. I, nr. 7-8, 19 și 26 Iulie 1942, p. 59-60).
41. *Idem*, Bârlădeanu, Arhiereu, **Cuvântare rostită cu prilejul împlinirii a 5 ani dela alegerea I.P.S. Nicodim ca Patriarh al României**, în Adunarea Eparhială a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, ținută la Mănăstirea Cernica, 30 Iunie 1944. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 7-8, Iulie 1944, p. 55-56).
42. *Idem*, Bârlădeanu, Episcop Locotenent al Râmnicului Noul Severin, **Cuvânt de înaltă cinstire.** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 555-560 [v. nr. 16]; revista „Renașterea”, Craiova, an. XXIV, nr. 11-12, Noiembrie-Dec. 1945, p. 388-392; revista „Îndrumătorul eparhial”, Râmnicu Vâlcea, an. I, nr. 3-4, Nov.-Dec. 1945, p. 83-86).
43. *Idem*, **De la Pipirig până la conducerea Bisericii. Înalt Prea Sfințitul Nicodim. Demnități și ranguri.** Vicar al Episcopiei Dunării de Jos. Vicar-Arhiereu al Mitropoliei Moldovei. (Din amintirile unui

- Vlădică...).* (Albumul + Nicodim, 1865-1945, București, [1945], p. 15-21). [v. nr. 27].
44. *Idem, Mănăstirea Neamț, o cetate a naționalismului și a Ortodoxiei românești.* Act comemorativ. Lupta pentru reintegrarea Mănăstirii Neamțu-Secu în folosința vetrei înconjurătoare. Actul de restituirea vetrei. Vizita Patriarhului Miron la Mănăstirea Neamțu. *I.P.S. Nicodim Mitropolit al Moldovei și Sucevei.* (Prinos... București, 1946, p. 22-38). [v. nr. 24].
45. *Idem, Importanta vizitei I.P.S.S. Patriarhul Nicodim la Moscova.* (Declarații publicate de Gr. Spiru, în „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, 583, 4 Noiembrie 1946, p. 1).
46. Atanasiu, D.I., *O rugămintă către Înalt Prea Sfințitul Patriarh.* (Ziarul „Ordinea”, an. XIII, 8 Iulie 1944; reprodus în revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 7-8, Iulie 1944, p. 43).
47. Babacă, Ioil, Arhim., *Întru mulți ani!* („Glasul Monahilor”, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 1 și 4). [v. nr. 23].
48. Bărbulescu, Eugen, Pr., *Ce a lucrat capul Bisericii în cursul vacanței de vară la Mănăstirea Neamțul?* (Revista „Amvonul”, an. XXII, nr. 9-10, Septembrie-Octombrie 1943, p. 41).
49. Bion, C., Dr., *Un prilej de bucurie.* (Ziarul „Aurora”, seria II-a, nr. 94, 27 Mai 1946, p. 1).
50. *Idem, După jubileul Patriarhului Nicodim.* (Ziarul „Aurora”, seria II-a, nr. 95, 29 Mai 1946, p. 1-2).
51. Bonteanu, Theodosie, Arhimandrit, *Clerul monahal și alegerea noului Mitropolit al Moldovei. Călugării îl cer pe Arhiepiscopul Nicodim.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8323, 12 Ianuarie 1935, p. 1-2).
52. *Idem, I.P.S. Nicodem Munteanu, Mitropolit al Moldovei.* (Revista „Viata Monahală”, Mănăstirea Cetățuia-Iași, an. III, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 1-5).
53. Boroianu, *Noul Patriarh al Bisericii creștine ortodoxe române.* (Revista „Viitorul”, an. XXVII, nr. 12, Iunie 1939, p. 1. Reprodus în revista Apostolul, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 183 [v. nr. 15]).
54. Braniște, Marin M., *Preotul, Pitești, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, octogenar.* (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 10-11). [v. nr. 19].

55. Brânzeiu, Const., Pr., ***Noul Patriarh al României***. (Revista „Cronica Hușilor”, Huși, an. VI, nr. 7, Iulie 1939, p. 358-360).
56. Bucium Orthodox, ***Pre Stăpânul și Arhiereul nostru Patriarhul Nicodim, Doamne, îl păzește!*** (Revista „Bucium Orthodox”, an. I, nr. 6, 28 Iunie 1942, p. 41).
57. Butea, 1.1, Prof. ***Patriarhul octogenar***. (Revista „Altarul Banatului”, Caransebeș, an. II, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 392-393).
58. Butnariu, Gh., Pr., ***Duh nou și stil nou***. (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 15, Octombrie 1939, p. 226).
59. C., C.N., Pr., ***Pre Stăpânul...*** (Revista „Bucium Orthodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 26). [v. nr. 18].
60. Căciulă, Olimp, Pr. Dr., ***Ctitor de viață monahală nouă***. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 614-617). [v. nr. 16].
61. Cahuleanu, Robert, ***Scrisoarea Patriarhului***. (Ziarul „Expresul”, 6 Iulie 1944. Reprodus în revista „Bucium Orthodox”, an. III, nr. 7-8, Iulie 1944, p. 42 și 44).
62. Carol I, Rege, ***Cuvântare ținută cu prilejul investirii P.S. Nicodem ca Episcop de Huși***, 19 Februarie 1912. (Monitorul Oficial, nr. 255, 21, Februarie/5 Martie: 19 12, p. 11817; Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. XXXV, nr. 12, Martie 1912, p. 1348-1349).
63. Carol II, Rege, ***Cuvântare ținută cu prilejul investirii I.P.S. Nicodim ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei***, 30 Ianuarie 1935. (Monitorul Oficial, nr. 29, 4 Februarie 1935, p. 828-829; Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie- Februarie 1935, p. 16-19).
64. *Idem*, ***Cuvântare ținută cu prilejul investirii I.P.S. Nicodim ca Patriarh al României***, 5 Iulie 1939. (Monitorul Oficial, an. CVII, nr. 156, 10 Iulie 1939, p. 4354-4355; revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 478-479, revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 161-162).
65. Ceicovschi - Ionescu, Ana, ***P.S.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei***. [Omagiu în versuri, la doi ani de păstorie]. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXIII, no. 8950, 4 Februarie 1937, p. 3).

66. Chiriac, G., Preotul, **Luminisuri în negura trecutului**. (Ziarul „Semnalul”, an. VIII, nr. 1045, 11 Octombrie 1945, p. 1-2).
67. Chifitesci, Gh., Preotul, **Mitropolitul de mâine: I.P.S.S. Nicodim Munteanu**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, nr. 8327, 17 Ianuarie 1935, p. 1).
68. Chirvașia, Ioan Gh., **O întreită aniversare**, (Ziarul „Semnalul”, an. IX, nr. 1229, 28 Mai 1946, p. 1).
69. **Cine trebuie sa fie mitropolit al Moldovei**. Piatra Neamț, (f. a.), 23 p., 23 x 15,5 cm.
Cuprinsul: Pentru început. Scopul suprem. I.P.S. Arhiepiscop Nicodem. Cărturar. Înfațișarea. Oficierea. Cuvântător. Gospodar. Bun român. Cunoștințe generale. Probleme locale. Iubitor de credință. Iubitor al instituțiilor sacre și de binefacere. Exemplu bun. Milostiv. Ctitor. Monah. Stilismul. Vârsta. Mănăstirea Neamțu. Regionalism. Rezumat. Încheiere. Anexe.
70. Cizar, Arhiepiscopul, **Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodim la împlinirea vârstei de 80 de ani**, 27 Mai 1946. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 299; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 75-76). [v. nr. 21],
71. Coman, Const. N., Preot, **Un tânăr teolog apără cu dârzenie dreptatea românească**. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 55). [v. nr. 17],
72. Coman, Ioan G., Preotul, **Frumuseți interioare**. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 155-159). [v. nr. 20],
73. Comana, Gh., Econ., **Un ierarh mare**. (Revista Viitorul, an. XXVII, no. 12, Iunie 1939, p. 2-3).
74. *Idem*, **Reflexiuni**. (Revista „Viitorul”, an. XXVII, no. 21- 22, Noiembrie 1939, p. 2-3).
75. [Comitetul de conducere], **Cuvânt înainte**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 553-554). [v. nr. 16]
76. Comitetul de redacție, **Bilanțul unui an de rodnică arhipăstorie**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XII, nr. 2, Februarie 1936, p. 37-45)

77. Comșa, Gheorghe, Diaconul Dr., *Istoria predicei la Români*. București, 1921, 303 p. [Pag. 197-198: Nicodem Băcăoanu],
78. Const, Mache, Pr., *Poporul și ierarhul său*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 164-168). [v. nr. 20],
79. Constantin, Fratele, *Prea Fericitul Patriarh Nicodim la Sf. Mănăstire Neamț*. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVIII, nr. 9-10, Septembrie-Octombrie 1940, p. 699-702).
80. Constantinescu, Al. N., Pr., *Au trecut patru ani*. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 52). [v. nr. 17].
81. *Idem*, *I.P.S. Patriarh Nicodim și preoțimea*. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 9, 25 Iulie 1943, p. 69-70).
82. *Idem*, *Șeful Bisericii la Mănăstirea Neamț*. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 16, 31 Oct. 1943, p. 125; nr. 17, 14 Noemb. 1943, p. 133).
83. *Idem*, *De la o vizită la alta*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. III, nr. 21-22, Februarie 1945, p. 115-116).
84. *Idem*, *P.S. Nicodim, Stareț al Sf. Mănăstiri Neamțu (1924-1935)*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 4-8, Iunie- Iulie 1945, p. 41-45).
85. *Idem*, *O vizită canonică*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 160-164). [v. nr. 20],
86. *Idem*, *P.S. Episcop Nicodim la Moscova*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 23-24, Martie 1946, p. 300-302).
87. *Idem*, *Secularizare*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 89-90). [v. nr. 21],
88. *Idem*, *I.P.S. Nicodim, Patriarhul României, ca apologet*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 7, Octombrie 1946, p. 166-170).
89. Constantinescu, Ion, *I.P.S. Sa Nicodim – primul Patriarh al tradiției noastre ortodoxe*. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 35-36). [v. nr. 18],
90. Constantinescu, Iași, P., Ministrul Propagandei, *Un cărturar – un gânditor*. (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 3-4). [v. nr. 27],
91. Cosma, Episcopul Dunării de Jos, *Apostolat la Dunăre*. (Prinos..., București, 1946, p. 3-4). [v. nr. 24],

92. Costea, Traian, Preot Dr., **Noul Patriarh Nicodem**. (Revista „Misiunea creștină”, an. I, nr. 7-8-9, Aug.-Sept.Octombrie 1939, p. 6).
93. *Idem*, Pastoralele I.P.S. **Patriarh Nicodim**. Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 172-174). [v. nr. 20].
94. Cristescu, Dumitru, Preotul, **Întru mulți ani, Prea Fericite Stăpâne**, (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 131-137). [v. nr. 15].
95. *Idem*, **Privirile spre cetatea ortodoxiei noastre**. (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 13-14, August-Septembrie 1939, p. 191-192).
96. Cristescu, Grigorie, Preotul, **Pentru ca să ne lepădăm noi de omul cel vechiu și să ne îmbrăcăm în cel nou, care este zidit după Dumnezeu, Domnului să ne rugăm!** (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 181 [Paginație greșită, fiind repetată]), [v. nr. 15].
97. Cristian, S.C., **Patru ani de urgie. Notele unui evreu din România**. București. [Pag. 77: O emoționantă audiență la I.P.S. Patriarh].
98. Cronicar, **Prima vizită a I.P.S. Patriarh Nicodim la Mănăstirea Neamț și la Pipirig, satul natal al I.P.S. Sale**. (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 13-14, August-Septembrie 1939, p. 193-196).
99. **[Cuvânt înainte] la Prinsoș închinat Înalte Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României...**, București, 1946, p. XI- XII. [v. nr. 24],
100. Dărvărescu, Ioan, Preot, **Cu treizeci ani în urmă. O amintire despre Înalte Prea Sfințitul Patriarh Nicodim**. (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 182 [Paginație greșită, fiind repetată]), [v. nr. 15].
101. **Delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu I.P.S. Patriarh a plecat la Moscova**. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 245, 25 Octombrie 1946, p. 1). **Înapoierea I.P.S. Patriarh Nicodim și a delegației române de la Moscova**. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 257, 8 Noiembrie 1946, p. 1).
102. Deliu, Hristofor, Preot, **Ziua Sfântului Cuvios Nicodim, Patronul I.P.S. Mitropolit Nicodim**. (Revista „Arhanghelul”, Botoșani, an. II, nr. 9-10, Noemb.-Decemb. 1938, p. 8-11. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV nr. I, Ianuarie 1939, p. 17-20).

103. Diaconescu, Marin S., Preotul, ***Omul grelelor răspunderi. I.P.S. Patriarh Nicodim***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 12-13). [v. nr. 19].
104. *Idem*, ***Sărbătorirea I.P.S. Patriarh Nicodim***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 6-7, Iunie- Iulie 1946, p. 1-2).
105. *Idem*, ***Patriarhul României la Moscova***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 10-11, Oct.- Noiembrie 1946, p. 1).
106. Dinulescu, Gh., Preotul, ***Patriarhul Nicodim – misionar popular***. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 170-172). [v. nr. 20].
107. Dimitriu, Melhisedec, Arhim., ***Cuvântare rostită la agapa de la Mănăstirea Neamțu, cu prilejul vizitei Patriarhului Miron, 31 August 1937***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 9, Septembrie 1937, p. 343-345; Prinosis, București, 1946, p. 30-32. [v. nr. 24]).
108. Dincescu, Const., Pr., ***Un mare gospodar***. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 174-178). [v. nr. 20]).
109. Dolinescu, Al., Iconom, ***I.P.S. Mitropolit Nicodim, Ierarhul, Păstorul și învățătorul***. (Revista „Arhanghelul”, Botoșani, an. II, nr. 6-7, August-Septembrie 1938, p. 5-8).
110. Dreptatea nouă, ***Însemnătatea vizitei Patriarhului Nicodim la Moscova***. (Ziarul „Dreptatea nouă”, an. II, nr. 410, 3 Noiembrie 1946, p. 1).
111. Dron, C., Pr., ***După alegere***. (Ziarul „Universul”, an. 52, nr. 26, 27 Ianuarie 1935, p. 6 [Pagina Bisericii]).
112. Druțu, Ioan, Preotul, ***Capul Bisericii Române la 80 ani***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 8). [v. nr. 19].
113. Fecioru, D., Pr., ***Glasul tradiției***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 57-58). [v. nr. 17].
114. *Idem*, ***La șase ani de patriarhat ai Înalt Prea Sfințitului Nicodim, 30 Iunie 1945***. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXI-II, nr. 6, Iunie 1945, p. 210-212).

115. *Idem, Sărbătorirea aniversării a optzeci de ani de vârstă a I.P. Sf. Patriarh Nicodim.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 290-308).
116. Fedotov, Fedor, *Delegația Bisericii Române primită cu însuflețire la Moscova. Mesajul pentru presă al I.P.S. Patriarhul Nicodim.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 580, 1 Noiembrie 1946, p. 1).
117. Găiculescu, C., Pr., *Așa grăiește I.P.S. Patriarh Nicodem.* (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 59-60). v. nr. 17.
118. Galaction, Gala, *[Fără titlu]*, (Ziarul „Curentul”, an. VIII, nr. 2509, 28 Ianuarie 1935, p. 1 [articolul de Duminică, din rubrica Ziua Domnului]).
119. *Idem, Patriarhul Nicodem* (Ziarul „România”, an. II, no. 394, 5 Iulie 1939, p. 1. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 180 [v. nr. 15] și în revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 132-134. [v. nr. -20])
120. *Idem, Un episod din traducerea Sfintei Scripturi.* (Ziarul „Ultima oră”, an. II, nr. 376, 16 Dec. 1945, p. 1, în ciclul de articole *Povestea cărților mele*. Reprodus în *Prinos...*, București, 1946, p. 46-43, cu titlul: *Pe când traduceam Sfânta Scriptură*). [v. nr. 24]].
121. † Galaction Silistreanu, Arhiepiscop vicar al Tomisului, *Patriarhul ortodoxiei române.* (Ziarul „România”, an. II, no. 406, 17 Iulie 1939, p. 9. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 181-182). [v. nr. 15]].
122. *Idem, Între Mănăstirea Neamț și București, înfăptuiri Patriarhale.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. L VIII, nr. 3-4, Martie-Aprilie 1940, p. 135-141).
123. *Idem, Gospodarul și chivernisitorul Mănăstirii Neamțului.* (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 25-27). [v. nr. 27],
124. Galdau, F.M., Preotul, *La început de păstorire.* (Revista „Apostolul”, an. XVII, nr. 1, Ianuarie 1940, p. 13-14).
125. Georgescu, Pompiliu, General, Director general al Așezământului Național „Regina Maria” pentru cultul eroilor, *Înalt Prea Sfințitul, Președintele nostru.* (*Prinos...*, București, 1946, p. 44-45). [v. nr. 24].

126. Gheorghită, Părintele... din Isvoare [Iliescu, Gheorghe, Pr.], ***Patriarhul Nicodim ca monah***. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 124-125). [v. nr. 20],
127. Gheorghită, D.A., ***Mănăstirile din Moldova cer ca mitropolit pe Episcopul Nicodem***. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8316, 4 Ianuarie 1935, p. 2).
128. Gheorghită, V.A., ***Câteva cuvinte și date***. (Revista „Straja Moldovei”, Iași, 1-15 Februarie 1938. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 2, Februarie p. 60-61). [v. nr. 31, cu nota respectivă],
129. *Idem*, ***L-am scăpat***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 9-10, Septembrie-Octombrie 1939, p. 341-342).
130. Gheorghită, Ilie, Diacon, ***Casa Mitropoliei***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 1, Ianuarie 1937, p. 1-5).
131. *Idem*, ***Opera culturală a Mitropolitului Nicodim***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August, p. 306-311). [v. nr. 26].
132. Gheorghiu, M.A., Preot, ***Înalt Prea Sfințitul Nicodem, Locțiitor de Patriarh***. (Revista „Arhanghelul”, Botoșani, an. III, no. 1-2, Martie-Aprilie 1939, p. 5-7).
133. Ghia, Gh. L, Pr., ***I.P.S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei și Sucevei***. (Revista „Renașterea”, Craiova, an. XTV, no. 2, Februarie 1935, p. 44-46).
134. *Idem*, ***Patriarhul dragostei creștine***. (Revista „Renașterea”, Craiova, an. XVIII, nr. 9, Septembrie 1939, p. 329-331).
135. Ghiulea, C.R., ***Convorbire cu I.P.S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei cu privire la viața și ortodoxul sfârșit a(le) fostului mitropolit Calinic Miclescu***. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXV, no. 9506, 3 Decembrie 1938, p. 1-2. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIV, nr. 12, Decembrie 1938, p. 481-487, precum și în volumul Cuvântări, pastorale și îndemnuri, Mănăstirea Neamț 1940, p. 387-396, sub titlul: ***Ortodoxul sfârșit al mitropolitului Calinic Miclescu.***)
136. Giurcanu, Gh., Preot, ***Patriarhul și florile***. (Ziarul „Jurnalul de dimineața”, an. VIII, nr. 442, 20 Mai 1946, p. 1).

137. Glasul Bisericii, **Întru mulți ani, Stăpâne!** (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 115-116). [v. nr. 20],
138. *Idem*, **Întru mulți ani, Stăpâne!** (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 8-9, Noiembrie-Decembrie 1946, p. 199).
139. „Glasul Monahilor”, **I.P.S. Patriarh Nicodim, icoana ideală a monahismului românesc. Mănăstirile Căldărușani și Cernica. Instalarea noului stareț, P.S. Emilian Antal.** („Glasul Monahilor”, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 3). [v. nr. 23],
140. Gomoiu, V., Dr., **Omagiu I.P.S. Patriarh Nicodim.** (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 135-136). [v. nr. 20].
141. Gotcu, L., Pr. Iconom, **Cuvântare rostită cu prilejul patronului I.P.S. Mitropolit Nicodim, în ziua de 26 Decembrie 1936.** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 1, Ianuarie 1937, p. 22-23).
142. Grigore Leu Botoșăneanu, Arhiereu vicar, **Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodem, 3 Februarie 1935.** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 33-35).
143. Grosu, N., Insp., **Înalt Prea Sfințitul Patriarh Nicodim și dl. Secretar general al Departamentului Cultelor și Artelor în inspecție la Mănăstirea Căldărușani.** (Revista „Slova Ortodoxă”, an. IV, nr. 69, 1 Iunie 1942, p. 8).
144. Groza, Patru, Dr., **Președintele Consiliului de Miniștri**, [Omagiu], Prinos., București, 1946, hors-texte, între pag. X și XI). [v. nr. 24].
145. Grumăzescu, Corneliu M., Econ., **Opinia publică și alegerea noului Mitropolit. Rolul d-lui dr. N. Lupu. Concursul gazetei „Opinia”. Ce ne rezervă viitorul.** (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8336, 29 Ianuarie 1935, p. 1-2).
146. *Idem* **Șaptezeci de lucrări. Opera I.P.S. Mitropolit.** (Ziarul „Opinia”, Iași, an XXXVI, nr. 9613, 12 Aprilie 1939, p. 1-2. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 6, Iunie 1939, p. 229-231).
147. Hodoroabă, N.V., Pr., **Prima vizită a I.P.S. Patriarh Nicodim la M-rea Neamțu și la Pipirig, satul său natal. 1. În ajunul plecării. 2. Plecarea spre M-rea Neamțu. 3. Sosirea și primirea la M-rea Neam-**

- țu. Serviciu divin. Predica. Cuvântul Păr. Stareț și al I. P. S. Patriarh.
4. *Recepția de la Stăreție. Agapa. Cuvântările.* 5. *Tipografia. Casa de recepție a Familiei Regale. Hambarul.* 6. *Cina de seară. Amintirile I.P.S. Patriarh despre Regele Carol, Regina Elisabeta și Mitropolitul Iosif.* 7. *Fabrica de cherestea.* 8. *Seminarul monahal în construcție.* 9. *Păr. Melchisedec despre personalul și inventarul mănăstirii.* 10. *În drum spre Pipirig.* 11. *Primirea la biserică. Cuvântările. Donația I. P. S. Patriarh.* 12. *La căminul cultural „I.P.S. Nicodim”. Cuvântările. Donația.* 13. *Agapa de la casa parohială. Autograful I.P.S. Patriarh, Donația clericilor pentru biserică, I.P.S. Patriarh printre frați.* 14. *La casa în care s-a născut I.P.S. Patriarh.* 15. *Moș Gh. Aioanei de vorbă cu I.P.S. Patriarh.* 16. *Întoarcerea la M-rea Neamțu. „Premiile” I.P.S. Patriarh. O despărțire duioasă.* 17. *Plecarea spre Iași. Scurt popas la M-rea Agapia și Văratec.* (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 312-336), [v. nr. 26],
148. *Idem, Amintirile unui preot ieșan despre Vlădica Nicodim.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 183-187). [v. nr. 20].
149. Ilarion, Ion, *Patriarhul Nicodim: Ierarhul tradiției.* (Revista „Slova Ortodoxă”, an. II, nr. 32, 15 Noembrie 1940, p. 1)
150. *Întreita aniversare a I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 446, 25 Mai 1946, p. 1. [Cu textul scrisorii M.S. Regelui Mihai, și un fragment din textul scrisorii I.P.S. Patriarh, publicate în volumul: Prinos...].
151. Ioachim, *Pilduri pentru vremurile ce străbatem... Orfelinele de la Sf. Monastiri.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 1-3, Aprilie-Mai 1945, p. 24-27).
152. Ionescu, Gheorghe, Diacon, *Crestătură pe răboj de veac.* (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 63-64). [v. nr. 17].
153. *Idem, Omul sfințește locul...* (Revista „Bucium Ortodox”, an., II, nr. 15, 17 Oct. 1943, p. 117-118 și 120).
154. *Idem, Iată un om în care duhul lui Dumnezeu locuiește!* („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 2. [v. nr. 22], Reprodus în revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 32-33. [v. nr. 18]).

155. Ionescu, Marin, Pr. Dr., ***Cuvânt sărbătoresc***. (Glasul Monahilor, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 1 și 3-4). [v. nr. 22].
156. Iordăchescu, Cicerone, Pr., ***Un fost director-model de seminar***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 286-292). [v. nr. 26].
157. Iordăchescu, Ioan G., Preotul, ***Sanctitatea Sa Patriarhul Nicodim, Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 ani***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 13-14). [v. nr. 19],
158. Iordăchescu, Valeriu, ***Semne bune în Biserică. Hirotonia P.S. Arhiepiscopului Nicodim Munteanu***. [Date biobibliografice]. (Revista „Viitorul”, Iași, an. XI, nr. 19-20, 1 și 15 Iunie 1909, p. 13-14).
159. *Idem*, Pr. Prof., ***Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodim, 3 Februarie 1935***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 41-44).
160. *Idem*, ***Noul Patriarh al României***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 292-298). [v. nr. 26].
161. Iorga, N., ***Pentru Mitropolitul Nicodim***. (Ziarul „Neamul Românesc”, an. XXX, nr. 16, 20 Ianuarie 1935, p. 1).
162. *Idem*, ***A vorbit Mitropolitul Moldovei***. (Ziarul „Neamul Românesc”, an. XXX, nr. 21, 28 Ianuarie 1935, p. 1).
163. *Idem*, ***Spre o Biserică nouă***. (Ziarul „Neamul Românesc”, an. XXX, nr. 30, 8 Februarie 1935, p. 1).
164. *Idem*, ***O impresionantă ceremonie***. (Ziarul „Neamul Românesc”, an. XXXIV, nr. 147, 8 Iulie 1939, p. 1).
165. *Idem*, ***Și Biserica unită?*** (Ziarul „Neamul Românesc”, an. XXXIV, nr. 148, 9 Iulie 1939, p. 1).
166. Iorga, Th., Episcopul ***Nicodem ales mitropolit al Moldovei. Personalitatea mitropolitului Nicodem***. (Ziarul „Dimineața”, an. 31, nr. 10.086, 25 Ianuarie 1935, p. 5).
167. † Iosif, Episcop al Argeșului, ***Omagiu Patriarhului României. Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 1-6). [v. nr. 19],
168. *Idem*, ***Omagiu***. (Prinos..., București, 1946, p. 10-18. [Partea II-a din acest articol, intitulată *Amintiri ziditoare*, a fost publicată mai

- întâi în Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 1-6, sub titlul: **Omagiu Patriarhului României**, [v. nr. 19 și 167]]. [v. nr. 24],
169. Ispir, Vasile Gh., **Profesor universitar, Mănăstirea Neamțu. (Un centru misionar - un cuib de credință)**. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 1 și 3). [v. nr. 22].
170. *Idem*, **I.P.S. Patriarh – Omul culturii**. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 125-128). [v. nr. 20].
171. *Idem*, **Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodim la împlinirea vârstei de 80 ani, 27 Mai 1946**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXTV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 296-299; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 73-75. [v. nr. 21].
172. Justin, **Instalarea P.S. Nicodem, Episcopul de Huși. Note biografice**. (Revista „Ortodoxul”, Iași, an. II, nr. 12, Martie 1912, p. 376-378).
173. Justinian Vasluianu, arhiereu vicar al Mitropoliei Moldovei, **Declarații în legătură cu plecarea I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române**. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 244, 24 Octombrie 1946, p. 1-2):
174. Kirileanu, G.T., **Despre satul Pipirig**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noembrie-Decembrie 1945, p. 668-669). [v. nr. 16],
175. **La investirea I.P.S. Patriarh Nicodim. Versuri**. (Ziarul „Curentul”, an. XII, nr. 4094, 6 Iulie 1939, p. 2; adaptate și reproduse cu ocazia sărbătoririi la 80 de ani, în revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 86-87). [v. nr. 21].
176. **La popasul celui de al patrulea an...** (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 58 și 62). [v. nr. 17].
177. **La aniversarea nașterii I.P.S. Nicodem, Patriarhul României**. (Revista Jandarmeriei, an. XXIV, nr. 3-4-5, Martie-Aprilie-Mai 1946, p. III.VII).
178. Lapedatu, Al., **Discurs la înscăunarea I.P.S. Mitropolit Nicodem - Iași**, 3 Februarie 1935. (Ziarul „Viitorul”, an. XXVII, nr. 8116, 5 Februarie 1935, p. 3; revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, no. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 26-29).

179. *Idem*, [Scrisoare], (**Prinos...**, București, 1946, p. 39-43). [v. nr. 24],
180. Lascarov - Moldovanu, Al., **De vorbă cu înalt Prea Sfântul Patriarh**. (Ziarul Timpul, an. VII, no. 2140, 25 Aprilie 1943, p. 9 și 11 [număr de Paști]. Reprodus în revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXI, nr. 4-6, Aprilie-iunie 1943, p. 164- 168, și în revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 3, 11 Mai 1943, p. 21-22).
181. Lucanu, Tr., Pr., **Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodem**. (Revista „Iubiți Biserica”, Mănăstirea Slatina, jud. Baia, an. I, nr. 7-8, Iulie-August 1936, p. 115-117).
182. Lungu, Dionisie, Ierom., **I.P.S.S. Patriarhul Nicodim în amintirile mele**. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 725, 27 Iunie 1943, p. 1. Reprodus în revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7- 8, 30 Iunie 1943, p. 53-54. [v. nr. 17]).
183. *Idem*, Protos., **Care e cel mai mare dar**. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 1 și 4). [v. nr. 22],
184. *Idem*, **Patriarhul păcii**. („Glasul Monahilor”, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 1-2). [v. nr. 23].
185. Lungulescu, D., Pr., Craiova, **Înalt Prea Sfinția Sa Domnul Domn Nicodem, Mitropolitul Moldovei și Sucevei**. (Revista „Viața monahală”, Mănăstirea Cetățuia, Iași, an. III, nr. 1-2, Ianuarie-Februar 1935, p. 23-26).
186. Lungulescu, G., **Opera I.P.S. Patriarh Nicodem**. (Ziarul „Universul”, an. 56, nr. 179, 3 Iulie 1939, p. 1-2. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 185-186. [v. nr. 15]).
187. *Idem*, **Mântuirea prin ortodoxie. Semnificația investirii Patriarhului român**. (Ziarul „Universul”, an. 56, nr. 185, 9 Iulie 1939, p. 8. [Pagina Biserica și Școala]).
188. *Idem*, **Sărbătorirea I.P.S. Patriarh Nicodim**. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 119, 27 Mai 1946, p. 1-2).
189. Lungulescu, G., **Deschiderea sesiunii de iarnă a Sfântului Sinod. Reluarea legăturilor dintre Bisericele rusă și română. Comunicarea I.P.S. Patriarh Nicodim. - Cuvântarea, d-lui ministru Radu Roșculeț**. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 285, p. 1).
190. Lupu, Nicolae, Dr., **Patriarhul Bibliei**. (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 28-29). [v. nr. 27],

191. *Idem, Nicodim Patriarhul*. (Ziarul „Aurora”, seria II-a, nr. 94, 27 Mai 1946, p. 1).
192. Maior Gh., Protopop, *I.P.S. Sa Patriarhul Nicodim cuvântătorul*. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 59). [v. nr. 17].
193. Manea Băleni, T., *I.P.S. Patriarh Nicodim, mare ctitor*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct-Dec. 1945, p. 180-183). [v. nr. 20].
194. Manolache, Teodor N., *I.P.S. Patriarh la instalarea administrației românești în Ardealul de Nord*. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 1-3, Ianuarie-Martie 1945, p. 87-88).
195. *Idem, Profesorii de religie la I.P.S. Nicodim, Patriarhul României*. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 4-5, Aprilie-Mai 1945, p. 195-197).
196. *Idem, Contribuție la bibliografia Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României*. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct. -Dec. 1945, p. 196-232). [v. nr. 20],
197. *Idem, «Din dragoste și din simțul datoriei». Aspecte puțin cunoscute din activitatea I.P.S. Patriarh Nicodim în timpul războiului*. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noembrie-Decembrie 1945, p. 670-677). [v. nr. 16],
198. Marcu, Grigorie T., Diacon Dr., *Avem Patriarh!* („Revista Teologică”, Sibiu, an. XXIX, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 277-280).
199. *Idem, Alegerea, investirea și intronizarea noului Patriarh al României*. [Note biografice]. (Revista „Teologică”, Sibiu, an. XXIX, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 34-352).
200. Marinescu, Ioan T., Iconom Stavrofor, *Optzeci de ani*. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 11-12). [v. nr. 19],
201. Mateiu, L., *I.P.S. Nicodim Munteanu Noul Patriarh al Bisericii*. (Revista „Viața ilustrată”, Cluj, an. VI, nr. 8-9, August- Septembrie 1939, p. 1-2).
202. Maxim, Gh., Protoereu, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Moldovei*. (Revista „Să luăm aminte”, Tg. Neamț, an. IV, nr. 12, Decembrie 1938, p. 1-2).

203. *Idem, De bucurie plâng Codrii Neamțului.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 19-22, Ianuarie-Februarie 1946, p. 272-275).
204. Meissner, C., *Cu prilejul unei aniversări.* (Spiru, Grigorie, *Nicodim...*, Iași [1939], p. 3-7 [v. nr. 30]; ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, no. 9563, 11 Februarie 1939, p. 1-2).
205. Mihăescu, N., *Patriarhul.* (Ziarul „Semnalul”, an. II, nr. 416, 2 Iulie 1939, p. 1).
206. *Idem, Solia Bisericii.* (Ziarul „Semnalul”, an. II, no. 420, 7, Iulie 1939, p. 1).
207. *Mihai I, Regele României*, [Scrisoare]. (*Prinos...*, București, 1946, p. IX [în facsimil]), [v. nr. 24],
208. Miron Cristea, Patriarh, *Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodim. 3 Februarie 1935.* (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 22-26; revista „Apostolul”, an. XII, no. 4, 15 Februarie 1935, p. 41-42).
209. Mironescu, Al., *La alegerea noului Patriarh.* (Ziarul „Semnalul”, an. II, nr. 418, 5 Iulie 1939, p. 1-2).
210. Mitropolia Moldovei, *I.P.S. Mitropolit Nicodem.* (Revista Mitropolia Moldovei, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 1-3).
211. Moiescu, Gheorghe L, Diaconul, *Alegerea Înalt Prea Sfințitului Nicodim ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Investirea și înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Nicodim.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 469-483).
212. *Idem, Întru mulți ani, Stăpâne. La împlinirea a patru ani de la alegerea ca Patriarh.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. XLI, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1943, p. 303-306).
213. Moldovan, Mircea C, Dr., *Omagiu I.P.S. Sale Patriarh Nicodim.* [Versuri], (Revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 187). [v. nr. 15].
214. Μωραϊτάκης, Κ., *Ο Πατριάρχης της Πουμανίας Νικόδημος, & A. Nicodim, Patriarhul României.* (Ziarul „Νέα Ελλάς” - *Grecia nouă*, Περίοδος Β', Ιτος Β' 82, 1946, p. 1).
215. Moraru, Glicherie, Pr., *Prea Fericitul Patriarh Nicodim Munteanu al României.* („Solia” - „The Herald”, Detroit, Michigan, an. X, no. 38, October 1945, p. 1, 4).

216. Mrejeru, Leon, ***Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodem, 3 Februarie 1935.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, no. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 44-46; ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8346, 9 Februarie 1935, p. 1-2, cu titlul: *Adunarea eparhială a Moldovei și alegerea I.P.S. Mitropolit Nicodem*).
217. „Nea Ellas”, ***O aniversare. Patriarhul României.*** (Ziarul „Néa Ελλάς;” - Grecia nouă, organ al coloniilor grecești din România, seria II, an. II, nr. 82, 2 Iunie 1946, p. 1 [4]).
218. Negreanu, Nic. Se., General, ***Delegatul Președintelui C.E., membru în Comitetul de direcție și în Consiliul superior de îndrumare și control al Așezământului, I.P.S. Patriarhul Nicodim în calitate de Președinte activ al „Așezământului Național Regina Maria” pentru cultul eroilor.*** (Prinos ..., București, 1946, p. 49-51). [v. nr. 24],
219. Negruzzi, Mihail, General, ***Marele nostru Arhiereu.*** (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 22-24). [v. nr. 27].
220. ***I.P.S. Nicodim, noul mitropolit al Moldovei.*** („Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXIII, nr. 5, 27 Ianuarie 1935, p. 1).
221. ***P. Sf. Nicodim Munteanu ales Mitropolit al Moldovei.*** (Revista „Cultura”, organ de publicitate al Asociației Generale a Cântăreților Bisericești din România, an. XXII, nr. 1-2, Ian.- Febr. 1935, p. 7).
222. ***Înalt Prea Sfințitul Nicodim, mitropolitul Moldovei, la Sibiu.*** [Cuvânt de întâmpinare], („Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXIII, nr. 43, 13 Octombrie 1935, p. 1).
223. ***I.P.S.S. Nicodem Munteanu este una din cele mai proeminente personalități ale Bisericii ortodoxe și ale culturii românești. Biografia și opera literară.*** (Ziarul „România”, an. II, nr. 391, 2 Iulie 1939, p. 8. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 170-172, [v. nr. 15]).
224. ***I.P.S. Nicodim Patriarhul dreptății.*** (Reflexiuni în jurul Protosingheliei Pr. Dionisie). („Glasul Monahilor”, an. XX, no. 729, 25 Iulie 1943, p. 1).
225. ***I.P.S. Patriarh Nicodim, la 80 ani.*** (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VII, nr. 317, 8 Decembrie 1945, p. 1-2).

226. ***I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova. Telegramele agențiilor de presă. I.P.S. Patriarh Nicodim a sosit la Moscova.*** (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 249, 30 Octombrie 1946, p. 1). ***I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova.*** (Idem, nr. 250, 31 Octombrie 1946, p. 1). ***Dejun în cinstea I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova.*** (Idem, nr. 251, 1 Noembrie 1946, p. 1). ***Recepție la Ambasada română din Moscova în cinstea I.P.S. Patriarh Nicodim. Vizitele înalților Prelați.*** (Idem, nr. 252, 2 Noiembrie 1946, p. 1).
227. I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, ***Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodem, Iași, 3 Februarie 1935.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2 Ianuarie-Februarie 1935, p. 29-30; „Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXIII, nr. 7, 10 Februar 1935, p. 2).
228. *Idem*, ***Cuvânt de binevenit, rostit în catedrala din Sibiu în cinstea I.P.S. Nicodim, Mitropolitul Moldovei, cu prilejul vizitei la Sibiu, 13 Octombrie 1935.*** („Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXIII, nr. 44, 20 Octombrie 1935, p. 2).
229. *Idem*, ***Cuvântare rostită cu prilejul alegerii I.P.S. Mitropolit Nicodim al Moldovei ca Patriarh al României, 30 Iunie 1939.*** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 471-472; revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1, 31 Iulie 1939, p. 144-145 [v. nr. 15]; „Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXVII, nr. 28, 9 Iulie 1939, p. 1).
230. *Idem*, ***Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul Nicodim.*** (Prinos..., București, 1946, p. 1-2). [v. nr. 24].
231. *Idem*, ***Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodem la împlinirea vârstei de 80 ani, 27 Mai 1946.*** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, Nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 292-296; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 69-72 [v. nr. 21]; „Telegraful Român”, Sibiu, an. XCIV, nr. 21-22, 2 Iunie 1946, p. 1).
232. † Nicolae, Episcopul Clujului, ***I.P.S.S. Patriarhul Nicodim povestitorul.*** (Prinos..., București, 1946, p. 8-9). [v. nr. 24].
233. † Nicolae, Episcopul Oradiei, ***Omagiu I.P.S. Nicodim, Patriarhului octogenar.*** (Prinos..., București, 1946, p. 5-7). [v. nr. 24].

234. Nicolau, Valeriu, ***Simbolul unei vizite. Vizita I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova, Octombrie 1946.*** (Ziarul „Dreptatea nouă”, an. II, nr. 401, 24 Octombrie 1946, p. 1,4).
235. Nonea, Const., Pr., ***După doi ani.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 2-3, Februarie-Martie 1937, p. 49-61).
236. *Idem*, ***Aniversare omagială.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 2-3, Februar-Mart, 1939, p. 47-52).
237. *Idem*, ***Adevărata demofilie.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 302-306). [v. nr. 26],
238. *Idem*, ***Convocarea Congresului Național Bisericesc. O despărțire duloasă.*** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 11, Noiembrie 1939, p. 421-424).
239. *Idem*, ***Aniversare patriarhală.*** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 678-680). [v. nr. 16].
240. ***Notă biobibliografică.*** (Revista „Amvonul”, an. XIV, no. 11, Februarie 1912, p. 347-348).
241. ***Notă biografică.*** (Revista „Candela”, Cernăuți, an. XXXI, 1912, p. 166).
242. ***Notă biografică și o scurtă caracterizare,*** (Revista „Irenikon”, Priure d'Amay, Chevetagne, Belgique, tome XVI, 1939, no. 3-4, p. 272-273).
243. ***Noul Patriarh al României.*** (Ziarul „Universul”, an. 56, nr. 178, 2 Iulie 1939, p. 1 articol de fond. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 185. [v. nr. 15]).
244. ***Noul Patriarh.*** („Telegraful Român”, Sibiu, an. LXXXVII, nr. 28, 9 Iulie 1939, p. 1).
245. ***Opera înfăptuită de I.P.S.S. Nicodim în Eparhia Moldovei și Sucevei:*** Organizarea centrelor de propagandă. Preoțimea la lucru cu ceilalți factori de educație. Chiriarhul și școala, înflorirea artelor. Conferințe pentru popor. Pasiunea cărții. (Ziarul „România”, an. II, nr. 391, 2 Iulie 1939, p. 8; reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 172-177. [v. nr. 15]).
246. Opreșan, I. Gr., ***Binecuvintează, Stăpâne,*** (Revista „Bucium Ortodox”, an. I, nr. 6, 28 Iunie 1942, p. 42).

247. **„Părintele meu sufletesc...”** (Albumul + Nicodim, 1865- 1945. București [1945], p. 2). [v. nr. 27],
248. Partenie, Pr., **Omagiu**. (Revista „Viitorul”, an. XXVII, no. 13-14, Iulie 1939, p. 2).
249. *Idem*, **I.P.S. Patriarh Nicodim și Mănăstirea Neamț**. (Revista „Viitorul”, an. XXVII, nr. 15-16, August 1939, p. 1-2).
250. *Idem*, **Omagiul preoției române adus I.P.S. Patriarh Nicodim de Anul Nou**. (Revista „Viitorul”, an. XXVIII, no. 1, Ianuarie 1940, p. 1).
251. Pavel, Const. C., **Un adevărat părinte duhovnicesc**, (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 168-169). [v. nr. 20],
252. Petrescu, Cezar, **În datina Vlădicilor cărturari de odinioară**, (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 30-32). [v. nr. 27],
253. Petrovanu, St. Pr., **Omagiu la 50 de ani de la hirotonie**. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 9-10, August 1944, p. 59-60).
254. Pogonat, Alexandru, **Rugă în mănăstiri pentru I.P.S. Nicodem**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, nr. 8333, 24 Ianuarie 1935, p. 1 [în rubrica: însemnări]).
255. Policarp, Episcopul, **Omagiul Românilor din America adus I.P.S. Patriarh Nicodim**. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 122-123). [v. nr. 20].
256. 250. Popescu, Aurel O., Preot, **Patriarhul octogenar**. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 9-10). [v. nr. 19].
257. Popescu, Fulviu, **Bunătatea Patriarhului Nicodim**. (Revista „Slova Ortodoxă”, an. I, nr. 4-5, August-Septembrie 1939, p. 7).
258. Popescu - Cilieni, L. Diac., **Noul Patriarh al României**. (Revista „Renașterea”, Craiova, an. XVIII, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 314-316).
259. Popescu, Lorin, **La Iași, la înscăunarea chiriarhului Moldovei**. (Ziarul „Curentul”, an. VIII, nr. 2518, 6 Februarie 1935, p. 9).
260. *Idem*, **[Fără titlu]**, (Ziarul „Curentul”, an. XII, nr. 4098, 10 Iulie 1939, p. 2 [sub titlul general **Ziua Domnului**, rubrica Icoane], nr. 4105, 17 Iulie 1939 sub același titlu și în aceeași rubrică.

261. Popescu, Marin, Preot Iconom, Gruiu-Argeș, ***Marele îndrumător al Bisericii***. (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 10). [v. nr. 19].
262. Popescu, Metodie, Pr., ***Întru mulți ani, Stăpâne***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 19-20, 12 și 26 Decembrie 1943, p. 153).
263. Popescu Prahova, N. Gr., Dr., ***I.P.S. Patriarh Nicodem, ocrotitor al științei teologice***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 53). [v. nr. 17].
264. *Idem*, ***Cinci ani de activitate ai I.P.S. Patriarh Nicodim***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 27-28). [v. nr. 18],
265. Popescu, Teodor M., ***Alegerea I.P.S. Patriarh Nicodim***. (Studii Teologice, an. VII, 1938-1939, p. 381-386).
266. *Idem*, ***Arhipăstorul, cu darurile Sale***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 51-52). [v. nr. 17].
267. *Idem*, ***I.P.S. Patriarh, om de carte***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 29). [v. nr. 18].
268. *Idem*, ***Opera scrisă a înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim***. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 129-131). [v. nr. 20],
269. Popescu, Victor N., Pr., ***Alegerea, investirea și instalarea I.P.S. Nicodim ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei***. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LIII, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 46-48).
270. *Idem*, ***Înalt Prea Sfințitul Nicodim, al doilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române***. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 467-468).
271. *Idem*, ***Înfăptuirile Înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim păstorind în eparhia Moldovei și Sucevei***, (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 9-10, Septembrie-Octombrie 1939, p. 597-599).
272. *Idem*, ***I.P.S. Patriarh scriind românește***. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 61-62). [v. nr. 17].
273. Popovici, Laurențiu Oh., Diacon, ***Gânduri cu prilejul hramului Mănăstirii Neamț. Realizări uriașe***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 5, Mai 1939, p. 197-200).

274. Preajbă, Scarlat (G-ral N. Negreanu), **Portret** (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 88-89). [v. nr. 21],
275. Predescu, Lucian, **Nicodim Munteanu, Patriarh al României. Schiță biobibliografică**. (Enciclopedia „Cugetarea”. Material românesc. Oameni și înfăptuiri. București, [1940], 27 x 20,5 cm., pag. 598).
276. Predescu, Marin L, **Închinare Înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim**. (Revista „Cultura”, an. XXVIII, num. 8-9, August-Septembrie 1939, p. 51).
277. Preoțescu, Marin D., Iconom, **Noul Patriarh**. (Revista „Păstorul Ortodox”, Pitești, an. XX, nr. 6-7, Iunie-Iulie 1939, p. 179-181).
278. Protopopescu - Vanghele, Aurelia, **I.P.S. Patriarh și operele de milostenie**. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 178,180). [v. nr. 20],
279. R., N., **Cu I.P.S. Nicodim, Patriarhul României despre raporturile între bisericile rusă și română**. („Graiul nou”, ziarul Direcțiunii Politice a Grupului de Trupe ale Armatei Roșii, an. III, nr. 70 (260), 28 Mai 1946, p. 1).
280. Racoviță, Osvald, **Cuvântare rostită cu prilejul instalării I.P.S. Mitropolit Nicodim, 3 Februarie 1935**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1935, p. 36-39).
281. Rădulescu - Motru, C., **Vocația religioasă. Ca prinos pentru aniversarea I.P.S. Patriarh Nicodim**. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749,1 Ianuarie 1944, p. 1). [v. nr. 22],
282. Rădulescu, Dim., Pr., **Alegerea Înalt Prea Sf. Patriarh Nicodem**. (Revista „Viitorul”, an. XXVII, no. 19-20, Octombrie 1939, p. 6,7).
283. Ralea, Mihail, Ministrul Artelor și ad-interim la Culte, **Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodim la împlinirea vârstei de 80 de ani, 27 Mai 1946**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXTV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 296; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 72 [v. nr. 21]).
284. Roman, D., Preot, **Nicodim, Patriarhul Bisericii strămoșești**. (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 33-34). [v. nr. 18]].
285. Rovența, Haralambie, Pr., **Patriarhul României reîntregite**. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749,1 Ianuarie 1944, p. 1-2). [v. nr. 22],

286. Sadoveanu, Mihail, **Ctitor nou**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XII, nr. 6, Iunie 1936, p. 193. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 183 [v. nr. 15]. Revizuit și adaptat împrejurării, a fost publicat în „Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 1, sub titlul: I.P.S. Patriarh, ctitor al Sf. Mănăstiri Neamțu [v. nr. 22], Reprodus în revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 28 [v. nr. 18], și apoi în revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 159 [v. nr. 20]).
287. *Idem*, **Ctitoria de la Neamțu**. (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 5-7). [v. nr. 27].
288. Șafran, Al., Șef rabin, **Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodim la împlinirea vârstei de 80 de ani, 27 Mai 1946**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 300; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 76-77 [v. nr. 21]).
289. Săteanu, C., **Amintiri despre Mitropolitul Nicodim. Din timpul vicariatului la Mitropolia din Iași**. (Ziarul „Viitorul”, an. XXVII, no. 8119, 8 Februarie 1935, p. 5).
290. Savin, Ioan Gh., **După alegerea și investitura noului Patriarh**. (Revista „Viitorul”, an. XXVII, no. 13-14, Iulie 1939, p. 1-2).
291. Savin, Petre Gh., Pr., **Galații și I.P.S. Patriarhul Nicodim**. (Ziarul „Acțiunea”, Galați, an. X, nr. 2731, 15 Iulie 1939, p. 2. Reprodus în revista „Căminul”, Galați, an. XV, nr. 8, August 1939, p. 237-238. Revizuit, amplificat și adaptat, a fost publicat din nou în revista „Viitorul”, an. XXVIII, nr. 1, Ianuarie 1940, p. 3).
292. Scriban, Arhim., **Ce va fi păstoria Mitropolitului Nicodim**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8341, 3 Februarie 1935, p. 1).
293. *Idem*, **Vlădica Nicodim. Omul sfințește locul. Condeii Mitropolitului Nicodim. Glas mirenesc despre Mitropolitul Nicodim. Încheiere**. (Revista „Straja Moldovei”, Iași, 1-15 Februarie 1938. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XIII, nr. 2, Februarie 1938, p. 42-50). [v. nr. 31].
294. *Idem*, **Azi la Mănăstirea Neamțului. Realizările I.P.S.S. Mitropolit Nicodim**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an XXXIV, no. 9412, 16 August 1938, p. 1-2. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XTV, nr. 9, Septembrie 1938, p. 309- 313).

295. *Idem, Al doilea Patriarh.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVII, nr. 5-6, Mai-Iunie 1939, p. 273-274).
296. *Idem, Scara suitoare a Patriarhului Nicodim.* (Revista Apostolul, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 178-179). [v. nr. 15].
297. *Idem, Ieșenii și-au pierdut păstorul.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, no. 9680, 4 Iulie 1939, p. 1-2. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 282-285).
298. *Idem, Însemnări de la alegerea noului Patriarh.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, nr. 9682, 6 Iulie 1939, p. 1-2).
299. *Idem, După alegerea Patriarhului Nicodim.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, no. 9690, 15 Iulie 1939, p. 1-2) (v. nota 1, pag. 110).
300. *Idem, Helderul Patriarhului.* (Ziarul „Acțiunea”, Galați, an. X, no. 2758, 16 August 1939, p. 1).
301. *Idem, Popasuri fericite în viața Prea Fericitului Patriarh Nicodim.* („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie p. 1 și 3). [v. nr. 22],
302. *Idem, La 5 ani de slujbă patriarhală.* (Revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 30-31). [v. nr. 18].
303. *Idem, La 5 ani de păstorie ca Patriarh.* („Glasul Monahilor”, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 1).
304. *Idem, Anii de viață harnică și plină ai Patriarhului Nicodim.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. p. 137-154). [v. nr. 20],
305. *Idem, Un dar al lui Dumnezeu. I-II. Patriarhul Nicodim ca slujitor la Mitropolia din Iași, III. Arhimandritul Nicodim la Galați. IV. Din nou la Iași. V. Episcopul Hușilor. VI. Starețul Mănăstirii Neamțului. VII Mitropolit al Moldovei. VIII. I.P.S. Nicodim ca Patriarh. LX. Încheere.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXI-II, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 688-698). [v. nr. 16],
306. *Idem, Catedrala Patriarhului.* (Ziarul „Fapta”, an. III, nr. 404, 22 Decembrie 1945, p. 1).
307. Semo, L., *Dați-ne cimitirul. Rânduri pentru I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Ziarul „Neamul românesc”, an. XXXVIII, nr. 12, 5 Martie 1945, p. 1).
308. Simionescu, L, Prof., Președinte al Academiei Române, *Patriarhul nostru.* („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p.

- 1 [v. nr. 22], Reprodus în revista „Bucium Ortodox”, an. III, nr. 5-6, Iunie 1944, p. 26 [v. nr. 18]].
309. Simonescu, Dan, **Mănăstirea Neamțului ca focar de cultură**. Iași, Tipografia „Liga Culturală”, 1943, 11 p. (Extras din revista Studii și cercetări istorice, an. I (1943), nr. 1, Iași).
310. Spiru, Grigore, **I.P.S. Arhiepiscop Nicodim în apărarea drepturilor Moldovei. Părerii și realizări ale Înaltului Prelat. O vizită la Mănăstirea Neamț**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8326, 16 Ianuarie 1935, p. 1).
311. *Idem*, **Personalitatea Mitropolitului Nicodim. Viața și activitatea chiriarhului. Ecouri de la alegerea arhiepiscopală. Mari pregătiri la Iași în vederea instalării**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8334, 26 Ianuarie 1935, p. 1-2).
312. *Idem*, **Scritorii ieșeni despre opera I.P.S.S., Mitropolit Nicodim. Pe marginea ultimului număr al revistei „Mitropolia Moldovei”**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXII, nr. 8778, 14 Iulie 1936, p. 1.2).
313. *Idem*, **Opera măreață a I.P.S. Mitropolit Nicodim pe tărâm spiritual și gospodăresc: Problema stilistă; opera culturală și gospodărească; fabrica de chereștea; școala de cântăreți bisericești**. (Spiru, Grigore, *Trei ani... 1935-1938. I.P.S. Mitropolit Nicodim*. Iași, 1938, p. 23-29). [v. nr. 29].
314. *Idem*, **Din carnetul unui ziarist: Evocând amintiri din urmă cu trei ani...** (Spiru, Grigore, *Trei ani, 1935-1938. I.P.S. Mitropolit Nicodim*. Iași, 1938, p. 35-38). [v. nr. 29],
315. *Idem*, **„Întru mulți ani Stăpâne!...”. I.P.S. Mitropolit Nicodim a împlinit 73 ani**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXV, no. 9509, 7 Decembrie 1938, p. 1-2).
316. *Idem*, **Două înălțimi are Moldova: una a naturii, Ceahlău - alta, a spiritului, Nicodim**. (Spiru, Grigore, Nicodim. Iași, [1939], p. 1648). [v. nr. 30].
317. *Idem*, **Cum l-am cunoscut pe Patriarhul Nicodim. Evocând amintiri din urmă cu 4 ani**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, nr. 9680, 4 Iulie 1939, p. 1-2).
318. *Idem*, **Din viața I.P.S. Patriarh Nicodim. Duioasele amintiri ale P.S. Gherontie, Episcopul Constanței**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an.

- XXXVI, no. 9681, 5 Iulie 1939, p. 1-3; ziarul „România”, an. II, no. 395, 6 Iulie 1939, p. 9: *Cum l-am cunoscut pe Patriarhul Nicodim. Duioasele amintiri ale P.S. Episcop Gherontie al Tomisului*).
319. *Idem, Duioasa despărțire a I.P.S. Patriarh Nicodim de clerul și norodul moldovenesc. Șeful Bisericii ortodoxe în vizită la M-rea Neamț și la Pipirig. Întâlnirea Patriarhului cu fratele Haralamb și cele două surori. Duioasa revedere cu Gheorghe Aioanei, prietenul copilăriei.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, no. 9700, 27 Iulie 1939, p. 1-2; ziarul „România”, an. II, no. 418, 29 Iulie 1939, p. 5: *Vizita I.P.S.S. Patriarhului Nicodim la mănăstirea Neamț și în satul natal Pipirig. Înălțătoarea sărbătorire a șefului Bisericii, de clerul moldovenesc. Discursurile rostite. Cuvântarea I.P.S. Patriarh. În mijlocul consătenilor. De vorbă cu Moș Gheorghe, prieten din copilărie*).
320. *Idem, La casa din Pipirig (Neamț) în care s-a născut I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXVI, nr. 9705, 2 August 1939, p. 1).
321. *Idem, I.P.S. Patriarh Nicodim și P.C. Preot C. Burducea, ministrul Cultelor, au vizitat expoziția de pictură bisericească.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 6, Iunie 1945, p. 281-282).
322. *Idem, Aniversarea celui de al șaselea an de patriarhat al I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 4-8, Iunie-Iulie 1945, p. 37-40; revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 7-8, Iulie-August 1945, p. 399-402: *Aniversarea împlinirii a 6 ani de patriarhat a I.P.S. Patriarh Nicodim*).
323. *Idem, Schimb de scrisori și telegrame între I.P.S.S. Patriarh Nicodim și I.P.S. Patriarh Alexei al Moscovei.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 9, Septembrie 1945, p. 463-464).
324. *Idem, I.P.S. Patriarh Nicodim al României și Răsăritul.* („Graiul nou”, ziarul Direcțiunii Politice a Grupului de Trupe ale Armatei Roșii, an. II, nr. 111 (151), 22 Septembrie 1945, p. 2. Reprodus în revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 9, Septembrie 1945, p. 465-466).
325. *Idem, „Scriu de 60 de ani...” De vorbă cu I.P.S. Patriarh Nicodim. Reportaj.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VII, nr. 285, 29 Oc-

- tombrie 1945, p. 1, 3. Reprodus în revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 190-195. [v. nr. 20]].
326. *Idem, Evocând amintiri. (Din carnetul unui ziarist).* (Albumul + Nicodim, 1865-1943. București, [1945], p. 38-41). [v. nr. 27],
327. *Idem, Patriarhul Nicodim la 80 de ani. De vorbă cu P.S. Episcopul Iosif al Argeșului.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 341, 14 Ianuarie 1946, p. 1, 3).
328. *Idem, În satul natal al I.P.S. Patriarh Nicodim ... O vizită la Pipirig, de unde izvorăște Ozana.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 352, 28 Ianuarie 1946, p. 1).
329. *Idem, Î.P.S.S. Patriarhul ne grăiește despre ultimul volum din „Istoria biblică”.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 399, 25 Martie 1946, p. 1-2).
330. *Idem, Vizita Î.P.S.S. Patriarhului Nicodim la Moscova. Amintiri din prima călătorie în U.R.S.S. a Șefului Bisericii Române.* (Ziarul „Jurnalul” de dimineață, an. VIII, nr. 404, 31 Martie 1946, p. 1-2).
331. *Idem, O Duminică cu Patriarhul cărturar.* Reportaj. (Ziarul „Timpul”, an. X, nr. 3109, 11 Aprilie 1946, p. 1, 3).
332. *Idem, Vlădica... La aniversarea I.P.S. Patriarh.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 448, 27 Mai 1946, p. 1, 3).
333. *Idem, După șapte ani.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 476, 1 Iulie 1946, p. 1).
334. *Idem, Cu Î.P.S. Patriarh Nicodim la Mănăstirea Neamț.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 494, 22 Iulie 1946, p. 1, 4).
335. *Idem, Ușă deschisă la un palat...* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 506, 5 August 1946, p. 1).
336. *Idem, Pelerinaj la Mănăstirile Neamțului. Demnitarii Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor la reședința I.P.S.S. Patriarh Nicodim.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 547, 23 Septembrie 1946, p. 1, 3).
337. *Idem, „În satul meu”.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 553, 30 Septembrie 1946, p. 1, 2).
338. *Idem, Pelerinaj la Mănăstirile Neamțului și la Pipirig. Ceahlăul spiritualității românești: I.P.S.S. Nicodim. Cuvântarea I.P.S. Patriarh Nicodim. La seminar. Vizitarea satului natal al I.P.S. Patriarh. Pipirig 12 Km... „Satul meu”. „Catedrala Munților”. La casa de naștere.*

- La Humuleștii lui Creangă.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 7, Octombrie 1946, p. 182-191).
339. *Idem, Vizita membrilor guvernului la I.P.S. Patriarh.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 8-9, Noiembrie-Decembrie 1946, p. 221-222).
340. *Idem, Aspecte și impresii din călătoria I.P.S. Patriarh Nicodim la Moscova.* (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 601, 25 Noembrie 1946, p. 1).
341. *Idem, După 81 de ani... Crâmpiei din viața celor tari...* (Ziarul „Timpul”, an. XI, nr. 3325, 1 Ianuarie 1947, p. 1, 4).
342. Staicu, Const., Pr., *Patriarhul Nicodim cărturarul ortodoxiei ecumenice.* (Revista „Slova Ortodoxă”, an. IV, nr. 63, 1 Martie 1942, p. 1).
343. Stănciulescu, Ioan St., Preot, Aref-Argeș, *Închinare Patriarhului.* (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 7). [v. nr. 19],
344. Stăniloae, Dumitru, *I.P.S. Patriarh Nicodim și școlile de formare a preoților.* (Telegraful Român, Sibiu, an. LXXXVII, nr. 30, 23 Iulie 1939, p. 1).
345. [Stavrofil, M., (Wieder, Mihail)], *I.P.S. Patriarhul Nicodim.* („Glasul Monahilor”, an. XX, no. 719, 16 Mai 1943, p. 1, rubrica: Portrete ierarhice).
346. *Idem, Înalt Prea Sfințitul Patriarh Nicodim mi-a vorbit.* (Monahismul cărturăresc. Un cotidian al Bisericii. Aplicarea sancțiunilor canonice. Despre traduceri Înalt Prea Sfințitului Patriarh). (Glasul Monahilor, an. XX, nr. 749, 1 ianuarie 1944, p. 4). [v. nr. 22],
347. *Idem, Patriarhul nostru.* („Glasul Monahilor”, an. XXI, nr. 775, 2 Iulie 1944, p. 1). [v. nr. 23].
348. Ștefănescu, I.D., Prof., *Vizită de curtenie. Nunțiul Apostolic la I.P.S. Patriarh,* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 4.5, Aprilie-Mai 1945, p. 183).
349. *Idem, Înalte vizite. P.S. Serghie al Kirovogradului la I.P.S. Patriarh.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 6, Iunie 1945, p. 271-272).
350. *Idem, Audiență la Suveran și decorarea Înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 7-8, Iulie-August 1945, p. 397-398).

351. *Idem, Omagiu.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 118419). [v. nr. 20],
352. *Idem, Din înfăptuirile I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11.12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 717-721). [v. nr. 16],
353. *Idem, Înnoiri în spiritul tradiției.* (Albumul + Nicodim, 1865-1945, București, [1945], p. 11.14). [v. nr. 27],
354. *Idem, † Nicodim, Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Patriarhul României.* (Prinos..., București, 1946, p. XV-XXX). [v. nr. 24],
355. *Idem, Cuvântare rostită cu prilejul sărbătoririi I.P.S. Patriarh Nicodim la împlinirea vârstei de 80 ani, 27 Mai 1946.* (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1945, p. 300-301; revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 77 [v. nr. 21]).
356. Ștefănescu, Marin, Prof., *Despre răbdare, Înalt Prea Sfinției Sale Nicodim Patriarhul României.* („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 749, 1 Ianuarie 1944, p. 1.2). [v. nr. 22].
357. Sterpu, G.N., *Cu ocazia aniversării onomastice a I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 19-22, Ianuarie-Februarie 1946, p. 289-290).
358. *Idem, Clerul Capitalei felicită de anul nou pe I.P.S. Patriarh.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 19-22, Ianuarie-Februarie 1946, p. 290-293).
359. *Idem, Scrisoarea Românilor din America adresată I.P.S. Patriarh.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 1, Aprilie 1946, p. 27-29).
360. *Idem, I.P.S. Patriarh invitat să sfințească bisericile românești de la Ierusalim și Iordan.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 1, Aprilie 1946, p. 29-31).
361. *Idem, Sărbătorirea întreitei aniversări a I.P.S. Patriarh Nicodim al României.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 3, Iunie 1946, p. 67-85). [v. nr. 21],
362. *Idem, Vizita la Moscova a I.P.S. Patriarh Nicodim.* (Revista „Glasul Bisericii”, an. V, nr. 8-9, Noiembrie-Decembrie 1946, p. 218-221).

363. Șutu, Rudolf, **Moldovanul Mitropolit Calinic și Vlădica Nicodim de la Mănăstirea Neamț**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8331, 22 Ianuarie 1935, p. 1-2).
364. *Idem*, **Caleașca lui Roznovanu la instalarea Mitropolitului Nicodem**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8338, 31 Ianuarie 193, p. 1).
365. *Idem*, **Cultura Capuană. Omagiu I.P.S.S. Mitropolitului Nicodem**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8342, 5 Februarie 1935, p. 1-2).
366. *Idem*, **Din vremea stăreției la M-reă Neamțului a I.P.S. Mitropolit Nicodim**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, nr. 8343, 6 Februarie 1935, p. 1-2).
367. *Idem*, **La instalarea Mitropolitului Nicodim la M-reă Neamț și la scaunul din Iași**. (Spiru, Grigore, *Nicodim*. Iași, [1939], p. 8-12). [v. nr. 30].
368. Tăușan, Gr., **O impunătoare figură a Bisericii ortodoxe: I.P.S. Patriarh Nicodim**. (Ziarul „Adevărul vremii”, an. 60, no. 16.573, 28 Mai 1946, p. 1).
369. Teodoreanu, Ionel, **Mitropolitul Nicodim**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XII, nr. 6, Iunie 1936, p. 204-206 [v. nr. 25]. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 184-185, sub titlul: *Tălmăcitorul psalmilor* [v. nr. 15]).
370. *Idem*, **Mitropolitul Nicodim**. (Revista „Adevărul literar și artistic”, an. XIX, seria III, no. 942, 25 Decembrie 1938, număr special de Crăciun, p. 1 și 3. Reprodus în revista „Mitropolia Moldovei”, an. XV, nr. 1, Ianuarie 1939, p. 1-4).
371. Teodoreanu, Osvald A., **Mitropolitul Nicodem: Ca Arhimandrit al Iașului; Episcop al Hușului; Arhiepiscop al Basarabiei; O importantă restabilire de adevăruri la care a participat și Georgel Mârzescu; Lupta pentru reînzestrarea Mănăstirii Neamțu; Cum a fost convins Vlădica Nicodem să accepte candidatura la Mitropolia Moldovei; M.S. Regele și Mitropolitul Nicodem**. (Spiru, Grigore, *Trei ani!... 1935-1938. I.P.S. Mitropolit Nicodim*. Iași, 1938, p. 5-22). [v. nr. 29].
372. Teodorescu, Anibal, Vicepreședinte al Senatului, **Cuvânt de omagiu, adresat I.P.S.S. Nicodim, cu prilejul participării I.P.S. Sale la ședința Senatului din 8 Iulie 1939, în calitate de Patriarh al Ro-**

- mâniei.** (Monitorul Oficial, partea III- a, Dezbaterile parlamentare, Senatul, Sesiunea deschisă la 7 Iunie 1939, nr. 13, 11 Septembrie 1939, p. 266. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 188 [v. nr. 15]).
373. Teodorescu - Braniște, Tudor, **Popa Tanda.** [Articol scris cu ocazia congresului general al cultelor din România 16-17 Octombrie 1945, care cuprinde un pasagiu elogios la adresa I.P.S. Patriarh]. (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VII, nr. 275, 18 Octombrie 1945, p. 1-2).
374. *Idem*, **Amintire.** (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 36-38). [v. nr. 27],
375. *Idem*, **Patriarhul.** (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 449, 29 Mai 1946, p. 1).
376. *Idem*, **La Mănăstirea Neamț.** (Ziarul „Jurnalul de dimineață”, an. VIII, nr. 662, 20 Decembrie 1946, p. 1-2),
377. Tican - Rumano, Mihai, **Mănăstiri domnești. Mănăstirea Neamț.** Conferințe ținute la radio. Editura și Tiparul Mănăstirii Neamțu, 1944, 37 p.
378. Țicu, C., Pr., **Întăiu Stătătorul!** (Buletinul Eparhiei Argeșului, Curtea de Argeș, an. XXI, nr. 1, 1 Ianuarie 1946, p. 8-9). [v. nr. 19],
379. Țincoca, Ioan P., Econ., **Patriarhul nostru acum 40 ani.** (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 298-302). [v. nr. 26].
380. *Idem*, **Amintirile unui colaborator din vremuri trecute.** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 4-6, Aprilie-Iunie 1946, p. 227-233).
381. Tomescu, Const. N., Profesor, **Înalt Preasfințitul Nicodem, Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovii și Sucevei.** (Revista „Luminătorul”, Chișinău, an. LXVIII-1935, nr. 2, Februarie, p. 65-70).
382. *Idem*, **Alegerea, investitura regală și înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Nicodim I al României,** (Revista „Luminătorul”, Chișinău, an. LXXII - 1939, nr. 7-8, Iulie-August, p. 385-400).
383. *Idem*, **Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu...**, Mănăstirea Neamț, 1942. (Colecția „Ogorul Domnului”, vol. XXII). Pag. 65-72: Epoca Vladicăi Nicodim.

384. Tudor, Sandu, ***Spre o reînviere a Monahismului***. (Ziarul „Credința”, an. III, no. 347, 27 Ianuarie 1935, p. 3).
385. Udișteanu, D.L, Protos., ***Scurtă biografie asupra vieții și activității I.P.S. Patriarh Nicodim. Opera literară a I.P.S. Patriarh Nicodim***. (Anuarul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice pe anul 1941, p. 80-83).
386. *Idem*, ***Patriarhul României I.P.S.S. Nicodim, în pragul celor 79 de ani***. („Glasul Monahilor”, an. XX, nr. 755, 13 Februarie 1944, p. 3).
387. Vaida Voevod, Al., Președinte al Camerei, ***Urările făcute, în numele Adunării, I.P.S. Nicodim, în ședința din 5 Iulie 1939, pentru alegerea ca Patriarh al României***. (Monitorul Oficial, partea lila, Dezbaterile parlamentare, Adunarea Deputaților, Sesiunea deschisă la 7 Iunie 1939, nr. 8, 11 Iunie 1939, p. 176. Reprodus în revista „Apostolul”, an. XVI, nr. 12, 1-31 Iulie 1939, p. 188 [v. nr. 15]).
388. Valerie Botoșeneanu, Arhiereul, ***Răsplata unei munci îmbelșugate***. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 279-281). [v. nr. 26].
389. Vasca, L, Pr. Dr., ***Vizita delegației Bisericii ortodoxe române la Moscova***. („Lumina creștină”, organ al Uniunii Preoților Democrați din România, no. 9-10, 15 Noiembrie 1946, p. 1-2).
390. Vasilache, Haralambie, Pr., ***Sărbătorirea onomasticeii I.P.S. Nicodim Mitropolitul Moldovei***, (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 1, Ianuarie 1939, p. 4-9; reprodus sub titlul: „Un patron mitropolitan”, în vol. Altarul spiritualității românești, Editura Tipografiei Sfintei Monastiri Neamț, 1942, p. 105-110).
391. *Idem*, ***Închinare Înalt Prea Fericitului Patriarh Nicodim***. (în vol. Altarul spiritualității românești, Editura Tipografiei Sfintei Mănăstiri Neamț, 1942, p. 5-7).
392. *Idem*, ***Un patron mitropolitan***. (în vol. Altarul spiritualității românești..., p. 105-110).
393. Vasilache, V. Gh., Diac., ***Reintegrarea Mănăstirii Neamțu-Secu în folosința vetrei înconjurătoare***. 1). Reflecții. 2). Programul solemnității. 3). Actul de restituire. 4). Legea. 5). Planul. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XI, nr. 7-8, Iulie-August 1935, p. 192-201).

394. *Idem*, Ieromonah, **Ce s-a înfăptuit la Sf. Mănăstire Neamț**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XII, nr. 9, Septembrie 1936, p. 311-320).
395. *Idem*, Protosinghelul, **Mitropolitul Nicodim al Moldovei ales Patriarh al României**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 245-248). [v. nr. 26],
396. *Idem*, **În toiul iernii. Grija de Mănăstiri a I.P.S. Patriarh Nicodim**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVIII, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1940, p. 19-24).
397. *Idem*, **Noua orânduire de conducere a Monastirei Neamțu-Seacu**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVIII, nr. 1-2, Ianuarie-Februarie 1940, p. 36-37).
398. *Idem*, **Lumină și pentru cei mulți**. (Revista „Bucium Ortodox”, an. II, nr. 7-8, 30 Iunie 1943, p. 50). [v. nr. 17].
399. *Idem*, **Tipăriturile Mănăstirei Neamțu, ieri și azi**. (Revista Fundațiilor Regale, an. X, nr. 7, 1 Iulie 1943, p. 223-225 [în Note]).
400. *Idem*, Arhim., **Vino și vezi Mănăstirea Neamțu**. (Albumul + Nicodim, 1865-1945. București, [1945], p. 33-35). [v. nr. 27].
401. *Idem*, **Vasian de la Procov [unchiul I.P.S. Patriarh Nicodim]**. (Prinos..., București, 1946, p. 52-64). [v. nr. 24].
402. Vasiliu - Răscanu, C, General, Ministru de război, **Scrisoare de omagiu**. În presă. (Ziarul „Universul”, an. 63, nr. 119, 27 Mai 1946, p. 2; reproducă și în revista „Glasul Bisericii”, an. VI, nr. 3, Iunie 1946, p. 86, sub titlul: Omagiul armatei [v. nr. 21]).
403. Vasiloschi, Em., Preot, **Mitropolitul Bibliei**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XII, nr. 6, Iunie 1936, p. 234- 235). [v. nr. 25],
404. *Idem*, **Prestigiu**. (Revista „Mitropolia Moldovei”, Iași, an. XV, nr. 7-8, Iulie-August 1939, p. 336-339). [v. nr. 26],
405. Veisa, Em., Dr., **Avem Mitropolit. I.P.S.S. Nicodem Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Exarh al Plaiurilor**. (Ziarul „Opinia”, Iași, an. XXXI, no. 8335, 27 Ianuarie 1935, p. 1).
406. † Veniamin, vicar patriarhal, **Amintiri**. (Revista „Glasul Bisericii”, an. IV, nr. 13-18, Oct.-Dec. 1945, p. 119-122). [v. nr. 20].
407. *Idem*, **Studenti teologi moldoveni la Academia spirituala din Kiev**. (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIII, nr. 11-12, Noiembrie-Decembrie 1945, p. 561-570). [v. nr. 16].

408. Veniamin Monahul, ***Galeria călugărilor noștri. Schiță biografică.*** (Revista „Viata monahală”, Mănăstirea Cetățuia-Iași, an. II, no. 3, Mai 1934, p. 81-83).
409. Vișinescu, Al., ***I.P.S.S. Mitropolitul Nicodim a fost ales Patriarh al României. Aspecte.*** (Ziarul „Curentul”, an. XII, no. 4090, 2 Iulie 1939, p. 5-6).
410. ***Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Moscova.*** (Revista „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXIV, nr. 10-12, Oct.-Decemb. 1946, p. 606-615).

ANEXA 4

PATRIARHUL NICODIM MUNTEANU, ÎN AMINTIREA CONTEMPORANILOR²⁹

„Figura întru toate nobilă a Mitropolitului Nicodim”³⁰

„Condeie pline de talent – care vor scrie din prisos de inimă – vor prezenta cu acest prilej lumii românești și străine, tot farmecul, toată frumusețea și toată puterea personalității proeminente și multilaterale a Î.P.S. Patriarh Nicodim. Și sunt multe aspectele și diferite puncte de vedere din care poate fi privită și apreciată viața și opera vastă a Înalt Prea Sfinției Sale.

Unii vor înfățișa, de sigur, pe ierarhul – cărturar, care – păstrând și continuând cu sfințenie tradiția autentică și glorioasă a marilor ierarhi din trecutul bisericii noastre – a scris și a tradus, cu o hărnicie și perseverență fără egal, an de an, decenii de-a rândul, atâtea valoroase cărți de orientare teologică și de zidire sufletească, cărți menite a umple mari și numeroase goluri, într-o literatură tânără ca a noastră.

Alții vor prezenta pe ierarhul Bibliei, care – având atâtea afinități cu neîntrecutul fiu și scriitor al ținuturilor nemțene Ion Creangă – a tra-

29. Selecție de texte realizată de pr. Gelu Aron

30. Ionel Teodoreanu, „Mitropolitul Nicodim”, în: *Mitropolia Moldovei*, Iași, anul XII, nr. 6, iunie 1936, p. 14.

dus într-o curgătoare, neaoșă și vie limbă românească Dumnezeuiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament, pentru hrănirea sufletească a întregii obștii românești dreptmăritoare.

Alții ne vor arăta pe ierarhul - gospodar, care ori pe unde l-a purtat chemarea Domnului și vrerea norodului nostru pravoslavnic – fie ca arhimandrit de scaun, fie în calitate de arhiereu vicar, fie ca episcop sau locotenent de arhiepiscop, fie ca stareț la Neamțu, apoi ca Mitropolit al Moldovei și în urmă ca Patriarh al Țării – a lăsat urme masive ale unei conduceri destoinice, ale unei voințe plină de energie creatoare, ale unei minți luminate și clar-văzătoare și în sfârșit ale unui simțit factor de ordine și disciplină.

Alții vor vorbi despre ierarhul liturghisitor și predicator, care prin mijlocirea Bisericii rusești – unde și-a făcut studiile, la faimoasa Academie teologică a lui Petru Movilă – și-a însușit apoi a adus și a săvârșit și la noi slujbele pline de fast și strălucire neîntrecută ale Bisericii ortodoxe ecumenice, slujbe în care domina întotdeauna figura majestuoasă a Înalt Prea Sfinției Sale și pe care le încoronau la sfârșit predicile sale substanțiale, rostite cu putere cu multă convingere și vioiciune.

Alții vor scrie despre ierarhul monahilor și mănăstirilor, pentru viața și luminata propășire a cărora Înalt Prea Sfinția Sa și-a câștigat merite atât de mari, încât ele sigure ar fi în stare să-i asigure, pe bună dreptate, nemurirea istoriei noastre bisericești și românești. Să ne gândim numai la marea biruință dobândită pentru Mănăstirea Neamțului, cea mai mare lavră a Țării – după ani mulți, de grea și migăloasă cercetare a hrisoavelor și de îndârjită luptă – biruință prin care a readus în îndrituită proprietate a mănăstirii 14.000 hectare de terenuri și păduri, ce i-au fost răpite pe nedreptul. Din această biruință Înalt Prea Sfinția Sa a făcut îndată piatra de temelie pentru instituții noi, cum sunt clădirea monumentală a școlii monahale și reședința patriarhală de vară, apoi renovarea succesivă a clădirilor vechi căzute în paragină, reînzes-trarea tiparniței și altele... Câte nu se vor spune apoi în legătură cu cea mai frumoasă tradiție monahală de la noi, tradiția paisiană, pentru a cărei reînviore și perpetuare Înalt Prea Sfinția Sa s-a străduit atât de mult prin scrisul, prin cuvântul și prin fapta sa!

În sfârșit alții vor desvălui pe ierarhul cârmuitor și păstor de suflete, cu toată comoara de iubire, de bunătate și de răbdare a inimii sale

față de toți fiii săi duhovnicești, din lungul și latul Țării Românești. Câte inimi zdrobite și tămăduite, câte suflete rătăcite și îndreptate nu vor înălța astăzi rugăciuni pentru Î.P.S. Patriarh Nicodim, care prin cuvântul său înțelept, de bun păstor, au fost izbăvite în ceasurile de răscruce ale vieții lor.³¹

Slujitor desăvârșit și iubitor al frumuseții Casei Domnului

„Îl înveșmântau diaconii, după rânduială, pe estrada din naosul Catedralei, săruta, pe rând, stiharul, epitrahilul, brâul, mânicuțele, sacosul și omoforul, și a ajutat pe slujitori să i le petreacă, rostind în șoaptă stihurile îndătinat, stând pe scaun, cu coroana pe cap, citea molitvele, mișcând ușor buzele, și aștepta «vremea». Când s-a ridicat, pentru binecuvântarea preoților și a diaconilor și, cu deosebire, când a pornit, mai târziu, pășind solemn, cântând isodikonul și îndreptându-se spre altar, mi-a părut asemenea unui împărat, așa cum a apărut tuturor celor ce l-au văzut liturghisind, înconjurat de sobor...³².

„Liturghiile concentrează și explică dogmele. Ele înfățișează istoria Bisericii Ortodoxe, sub forma cea mai impresionantă, și cuprind rugăciuni de o noblete clasică, ceremonii care învie vremi apuse și o muzică ce înalță sufletele. Liturghiile trebuiesc să fie, astfel, o împărtășire a credincioșilor și să se petreacă cu împărtășirea spontană a acestora. Prea Sfințitul Nicodim «slujește» și asociază la slujbă pe toți credincioșii, care se simt îndemnați și călăuziți de experiența bogată a celui mai bun liturghisitor. (...) Veșmintele bisericești nu înfățișează numai simboale, ci și documente istorice, și artă bisericească. Înalt Prea Sfințitul a îngrijit de veșminte și a făcut tot ce trebuia ori pe unde a stăpânit. Din proprii resurse, și-a făcut sieși mantii luxoase, coroane arhieresti de artă și sacose

31. NICOLAE (Popoviciu), Episcopul Oradiei, „Omagiu Î.P.S. Nicodim, patriarhului octogenar al României”, în: Prinos, închinat Înalt prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vârstă, cincizeci ani de preoție și șapte ani de patriarhat, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1946, p. 5-6.

32. I. D. ȘTEFĂNESCU, „† NICODIM, Arhiepiscopul Bucureștilor, Metropolitul Ungro-Vlahiei, Locțiitor al Cezareei Capodociei, Patriarhul României”, în: Prinos, închinat Înalt prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României..., p. XV.

superbe. De la Huși și până astăzi, apare la slujbă înveșmântat ca nimeni altul. De aceea slujba Lui, vorbirea și întreaga prezentare formează și o evocare istorică, care înfioară privitorii. ³³

„La slujbele ce săvârșește este de o majestate neîntâlnită, dând chiar impresia unei ființe spiritualizate, întotdeauna liniștit, niciodată grăbit, pregătind din timp cu minuțiozitate toate cele necesare. Slujește întotdeauna cu odăjdii proprii; are 12 rânduri de odăjdii arhieresti, 3 mantii și patru mitre, făcute din materialele cele mai bune, stoffe de mătase cu fir de aur și argint, pietre scumpe, mărgăritare etc., executate atât în țară, cât și în străinătate, în Franța și Rusia, reprezentând astăzi valori neprețuite. ³⁴

„Vlădica era om religios. El își făcea rugăciunile tipicale, de dimineață – la sculare, seara – la culcare, și totdeauna se pregătea în liniște și nu se îngreua a-și face pravila canonică în ajunul ofierii Sf. Liturghii. Uneori, când întârziem lângă dânsul cu scrierea traducerii, obosindu-se, îmi dădea mie cartea și citeam eu, pentru amândoi, rugăciunile pentru culcare. Vlădica, deși era voinic, cu statură robustă, înalt, făptură ce impresiona, totuși era isteț în mișcări, avea o mobilitate suficientă, astfel încât călcătura sa maiestuoasă, dar lină și negrăbită, mai ales în biserică, dar și în afară, cât și mișcărilor sale în timpul slujbelor bisericești erau plăcute, îl privea lumea cu admirație. El nu slujea ca o mașină și nu îndeplinea cuvenitele mișcări pentru că ele erau prevăzute în tipic, ci era convins profund că numai așa se cuvine să le facă, așa simțea inima sa, că fiecare ecfonis ca și orice mișcare are un înțeles adânc, mistic, și astfel trăia fiecare clipă intens, cu smerită ingenunche-re a sufletului său. Nu certa în cursul slujbei pe nimeni chiar dacă un preot sau diacon săvârșea o greșeală. Ci, în afară de biserică, chema pe cel în cauză și-l mustra cu blândețe, că un preot de pildă a fost ca o mașină, altul era atent numai la forme, ori se irita, vorbea vrute și nevrute în Sf. Altar, dar mai ales că tot timpul privirea-i era ațintită spre ușa din stânga, să primească pomelnice; nu-i ierta ușor pe slujitorii care săreau peste textele și tainicele rugăciuni, prevăzute în Liturghier. Eu am fost

33. I. D. ȘTEFĂNESCU, „† NICODIM...”, p. XXI.

34. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, în: Prinos, închinat Înalt prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României..., p. 3.

martor în unele asemenea cazuri și mie mi-a spus: «Eu cred că Hristos Mântuitorul e lângă mine, e cu mine, și că, în rugăciunea mea, eu grăiesc cu El, când săvârșesc Sf. Liturghie! » Iar mai târziu, în 1947, toamna, era patriarh, și când începuse boala și greutatea anilor de multă și necurmată trudă să apese pe ai săi umeri, mi-a adăugat: «Costică, mă simt nevrednic că nu mai sunt în stare să slujesc!» Despre lucrarea preoției în popor, vlădica respecta învățătura Domnului: «În dar ați luat, în dar să dați! » El n-a îndrăznit să primească – iar ca să pretindă nu încăpea vorbă – vreo mulțumită la hirotonie, la cununie, înmormântare ori botez și alte servicii particulare, unde-l poșteau demnitari ai țării sau mari bogătași; chiar la Galați eu știu când a refuzat, în fața mea, eu un copil fiind, a refuzat onorarii de la două cununii. După ce hirotonisea pe un tânăr, între altele, îl sfătuia convingător: «Să nu ceri de la oameni răsplată pentru slujbe; dacă ei îți dau ceva pentru osteneală, să primești ceea ce-ți dau!»³⁵

Predicator și misionar

„Slujba bisericească cheamă complementul ei necesar, care e predica, și aceasta nu lipsește niciodată când oficiază Înalt Prea Sfințitul. Ea e întemeiată pe un mănunchi de cunoștințe teologice și de explicări pentru care Înalt Prea Sfințitul deșteaptă, de la început, cel mai viu interes. Vorbește simplu și întrebuițează erudiția numai sub forma cea mai înțeleasă. Argumentează rar, însă respicat și, cu un minunat simț psihologic, strecoară în chip discret învățătura moralizatoare. Nu o ascunde, dar o expune cu sfială și parcă sub chipul unui lucru știut de fiecare din ascultători. Vorbește românește, curat, fără neologisme și fără termeni speciali. Fraza, puternic încheată, nu cuprinde incidente și nici figuri de stil. Pregătirea se simte, dar este repede uitată de ascultători din pricina spontaneității cu care Înalt Prea Sfinția Sa adaugă gânduri și observări culese de pe chipurile și din simțirea ascultătorilor. Slujește și vorbește înveșmântat, după rit, ca un împărat.»³⁶

35. Constantin N. TOMESCU, *Jurnal din viața mea*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2018, pp. 87-88.

36. I. D. ȘTEFĂNESCU, „† NICODIM...”, p. XXI.

„Dar partea operei cu adevărat nemuritoare, pe care Prea Cuvioșia Sa a săvârșit-o la Galați, e acea strict misionară. Nu era Duminică sau sârbătoare în care Prea Cuvioșia Sa să nu slujească cu atâta căldură, cu atâta artă în mișcare și cu atât fast încât până astăzi credincioșii mai în vârstă, când este vorba să califice, în privința slujbei, un slujitor bisericesc, folosesc ca termen de comparație și ca model slujirea Părintelui Arhimandrit de scaun, Nicodim Munteanu.

Graiul părintesc și convingător al Prea Cuvioșiei Sale a răsunat, tot timpul celor șase ani, cât a stat la Galați, în Catedrala episcopală și în majoritatea bisericilor din Eparhie, rostind predici neegalate în erudiție și presărate cu citate din Scriptură și din scrierile Sfinților Părinți, ca oarecând ale lui Ioan Hrisostom și ale marilor părinți bisericești, din epoca de aur a Bisericii Ortodoxe.

Preoții mai în vârstă din eparhia Noastră povestesc cu toată admirația despre strădania ce a depus Prea Cuvioșia Sa, pentru ca să strângă preoțimea într-o adevărată familie duhovnicească, peste care să plutească duhul a toate plinitor al dragostei creștine. Unde se iveau piedici împotriva acestei arzătoare dorinți, Părintele Arhimandrit nu-și găsea odihnă până ce nu le înlătura. Prin sfătuiri frățești, chiar prin muștrări duhovnicești – unde era cazul – prin vizite în familiile preoților, a reușit să creeze chiagul care ține strâns legată preoțimea din Eparhie, fapt care i-a format și prestigiul și puterea în lupta misionară.³⁷

Monah, promotor al spiritualității paisiene

„(...) Ca un stejar falnic, crescut lângă izvoare cu ape line, în mireasma poenilor de pe creste de dealuri a rodit din belșug viguroasa personalitate a Prea Fericitului Patriarh Nicodim, ale cărui daruri și podoabe au încununat apostolatul său evanghelic. Munca și rugăciunea au format taina biruinței lui în viață; iar înțelepciunea și tăcerea inimii au fost cheazășia smeritei cugetări a întraripării sale. Căci, în orice împrejurare și în toate cinstirile ce i le-a hărăzit Dumnezeu n-a uitat chipul cel îngereșc al călugăriei, cu care și-a împodobit întru smerenie viața duhului

37. Episcop † COSMA al Dunării de Jos, „Apostolat la Dunăre”, în: Prinos, închinat înalt prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României..., p. 3-4.

și a trupului. Între zidurile vestitei mănăstiri de la Neamț s-a rugat și a ospătat cu pâinea milosteniei pe mulți cuvioși părinți, încurajând și îmbărbătând poporul ce poposea aici, însetat după duh și adevăr.³⁸

„Chip falnic, înalt, impunător, ca bradul din codrii Neamțului, și ca mândrul Ceahlău al Moldovei, în apropierea căruia s-a născut și unde a fost înălțat pe jețul cel mai înalt al slujirei Dumnezeuului celui viu. Privirea ageră ce pornește din ochii săi albaștri și pătrunzători, este aci apropiată, mângâietoare, caldă și încurajatoare, aci iscoditoare și mustătoare. Îndepărtată peste vremi și oameni, ea cercetează cu trecutul și scrutează viitorul, nelăsând nimănui puțința de a ascunde sau schimba adevărul.

Părul alb care împodobește atât de frumos senina sa figură îți dă impresia că te afli lângă un personagiu legendar, atunci când apare îmbrăcat în haina albă, sau lângă un cuvios cu viața sfântă din timpurile trecute, atunci când apare în haina neagră. Cei 80 ani de viață, departe de a fi măcinat puterile sale fizice, parcă i le-au întărit mai mult, așa încât nu e rar să te vezi silit a nu putea ține pasul cu purtătorul celor 80 ani, chiar dacă numeri cu puțin peste jumătatea lor. Haina îngrijită, curată, alături de albiturile niciodată boțite și mirosind a sulfină, te face să respiri lângă purtătorul lor, aer de câmp, curat, îmbălsămat, înviorător. Podoabele înaltei sale trepte, le ascunde sub schima cinului, pe care îl iubește cu înfocată ardoare, și nu le scoate la iveală decât când solemnități festive îl obligă la aceasta.³⁹

„Biblioteca mănăstirii Neamț a fost cercetată cu de-amănuntul și din ea și-a înmulțit el cunoștințele despre trecutul acestei mănăstiri. Nicodim, ca nemțean, a fost un monah setos de tot ceea ce tradiția monahală a păstrat pe meleagurile românești. Nicodim s-a adăpat din Sfânta Scriptură, din Sfânta Tradiție cu străluciții Sfinți Părinți printre care și cei din colecția cunoscută cu numele de Filocalie. A urmărit toate cele în legătură cu viața și activitatea fostului stareț al Neamțului Paisie Velciovski. Nicodim nu a fost un «paisiot», ci un «filocalic» folosit pe Pai-

38. ÎPS JUSTINIAN, Mitropolitul Moldovei, „Panegiric la slujba Prohodirii Patriarhului Nicodim Munteanu”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul VII (1948), nr. 3 (sub titlul: *Mutarea către Domnul a Prea Fericitului NICODIM, Patriarhul României*).

39. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, p. 13.

„*sie pentru râvna față de cultura teologică și gospodărie mănăstirească, pentru dragostea cu care a umplut cupa activităților ce au contribuit la faima Mănăstirii Neamț. Despre manuscrisele din biblioteca mănăstirii Neamț rămase de la Paisie și ucenicii săi, Nicodim avea convingerea că nu au ajuns să fie traduse în slavo-rusă și în românește în forma cea mai clară și mai apropiată de izvoadele grecești, de aceea considera că «au nevoie de îndreptare după originalele grecești». De această îndreptare «trebuie să se apuce cei ce și-au făcut studiile în Grecia sau cel puțin unul din profesorii de grecește de la numeroasele noastre seminarii»^{40, 41}*

Pedagog și ctitor de școli pentru formarea slujitorilor

„ (...) arhimandritul Nicodim Munteanu este chemat în fruntea Seminarului dela Galați. Are acum prilejul să învețe pe mulți, și să învețe singur multe lucruri. Se urzesc în mintea Sa elementele sistemului de educație preoțească care L-a preocupat întotdeauna și a cărui încununare avea să o dobândească după multă străduință abia în anul de sbucium în care trăim. Tânărul director fusese uimit de sistemul nepotrivit de educare a preoției. El socotea că aceasta are nevoie, înainte de toate, de o credință tare și convinsă. Convingerea religioasă, asemenea mai mult unui sentiment neajudecat, o aduceau tinerii elevi de acasă, că: aceasta slăbea sub înrâurirea unui învățământ cu duh laic și uneori deadreptul ateu, îndoiala și sbuciumul turburau sufletul elevilor. La Facultatea de Teologie, răul nu se putea îndrepta. O a doua nepotrivire apărea limpede în lipsa de pregătire pentru viața de păstor de suflete. Un preot de sat are doar datoria să fie un frate al tuturor, demn și în stare să dea pilde de muncă de convingeri cinstite și de gospodărie aleasă. La sate și în oraș, preotul trebuie să fie întâi al altarului, și să slujească frumos și cu înțelegere. Să înțeleagă apoi și să cunoască greutățile vieții și problemele sufletești. Să poată călăuzi și mângâia pe toți cei ce au nevoie. De atunci datează urzeala unui luminos proiect de lege al învă-

40. Prefață la Serghie CEFERICOV, Paisie – starețul Mănăstirii Neamțu din Moldova, traducere de Nicodim M., Neamț, 1943, p. 196.

41. Diac. Ioan IVAN, Patriarhul Nicodim și Mănăstirea Neamț, în: Mitropolia Moldovei, nr. 3-4/1978, p. 5.

țământului religios, redactat simplu și limpede, după mulți ani de cugtare, un proiect de lege însuflețit de idealism și plin de vederi largi. Ideea vieței călugărești petrecută în muncă, după canoane și potrivit tradiției românești, și aceea a formării unei preoțimi luminate au rămas, dealungul unei vieți bogate în fapte și în sbucium, axa de orientare a celei mai organizate activități de ierarh, călăuză și stăpân de suflete."⁴²

„L-am numit arhiereul tinereții noastre, pentru motivul că în galeria bărbaților distinși din viața noastră de tineri seminariști Vlădica Nicodim ocupă un loc de frunte.

Înainte de a-l fi văzut pe Î.P.S. Sa la slujbele de la Catedrala Metropolitană, noi l-am cunoscut din scrierile sale, pe care ni le împărția personal, directorul de atunci al Seminarului, Econ. Pavel Savin. Îmi amintesc și acum de «Viața de Seminar» și «Un păstor model». P. S. Sa fusese directorul Seminarului «Sf. Andrei» din Galați, de unde venise la Iași, fiind ales Vicar.

Pe atunci, acele cărți tipărite îngrijit și într'o limbă curat românească, ce nu treceau de 1-2 lei exemplarul, ne captivaseră. Nu putem uita că în cea dintâi bibliotecă de tineri seminariști, pe lângă cărțile noastre școlare, de clasă, se alăturam cu cinste și cărțile Vlădicăi Nicodim. În sufletele noastre de viitori apostoli, P. S. Sa își câștigase un prestigiu de cărturar.

Pe atunci, la Seminarul «Veniamin» începuse un curent de cărturărie, de care cu emoție ne amintim și acum, după trecere de atâtea decenii. Era o întrecere la învățătură, în a ceti toate cărțile din Biblioteca «Boldur», în a cerceta biblioteca mare a Seminarului, în a ne forma o bibliotecă personală, în a cumpăra cărți etc. Ne întreceam în a învăța la limbi. În cl. IV, traduceam din germană, fără dicționar, broșuri ca: *Das Goldmacherdorf* etc. Cele mai bune elemente a dat seminarul, sub directorul Pr. Ec. Savin. Amintesc numai de frații Cicerone și Valeriu Iordăchescu, de la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Care era cauza?! Ni-l luam fiecare din noi, ca pildă de muncă și de hărnicie, pe Vlădica Nicodim. Activitatea P. S. Sale, cunoscută bine de noi, ne stimula și ne încuraja. Puținii scriitori bisericești din generația mea, ai Bisericii moldovene, s'au format negreșit, pe dâra trasată de Vlădica Nicodim,

42. Prof. I. D. ȘTEFĂNESCU, „†NICODIM....”, p. XX.

care după cum singur a declarat de curând, într'un ziar «scrie de 60 de ani».

Acest prestigiu de cărturar îl afla Vlădica Nicodim, nu numai la tinerii seminariști, dar și în lumea clericală a Moldovei și chiar în lumea laică. Exemple am putea da multe.

Dar arhiereul cărturar nu se încheia, ca un posedat al artei, în ale cetitului, traducerii și scrisului, în turnul său de fildeș, ci găsea timp ca să vadă, cum învață și ce viață duc la ei acasă tinerii seminariști. Deaceia, nu numai la hramul Seminarului de 30 Ianuarie, ci și în alte zile de peste an, Vlădica Nicodim, cobora în mijlocul nostru, Locuia în clădirea Vicariatului, alături de Seminar. Așa că prin porțița de din dos, care ne despărțea de curtea Mitropolii, ușor îi venea să-și facă apariția între noi. Și așa în mod neoficial, fără suită, apărea în rândurile noastre, care adesea ne făceam lecțiile – mai ales în vreme frumoasă – bătătorind curtea școlii dinspre amiază, plantată cu castani, unde se afla sala de gimnastică și depozitele de lemne sub șoproanele de scânduri improvizate lângă zidul ce despărțea seminarul de curtea Mitropoliei.

Bunul și înțeleptul Vlădică apărea între noi și, părintește, stătea cu noi de vorbă, se interesa de materiile ce învățam, de profesori, de viața noastră, de planurile noastre de viitor, de lipsurile noastre.

Apoi își făcea apariția și în orele de clasă: sobru, masiv, stăpânit, intra în ora profesorului, în primul rând cercetând icoana de pe pereți, apoi tablourile didactice, ne îmbrățișea cu privirea pe toți, stătea de vorbă amical cu profesorii, uneori pune și întrebări, ca să vadă cum posedăm materia. De o asemenea vizită noi ne simțeam onorați, iar faptul că acum îl și cunoșteam pe Vlădica Nicodim, nu numai din cărțile sale, ne cinstea și ne făcea să-l iubim, pe Vlădica, ce ținea de datoria sa, ca să cunoască personal pe viitorii preoți, veniți aici să se instruiască, de pe toate plaiurile țării și în deosebi în Moldova.⁴³

„ (...) tactul Î.P.S. Patriarh învață, îndeamnă, povățuește, corectează. (...) Vom mai reda un fapt, care ca și celelalte, fără comentarii, cuprinde cât o operă întreagă: atitudinea fermă, caracterul precis, neîncetata

43. Pr. N. V. HODOROABĂ, „Amintirile unui preot ieșan despre Vlădica Nicodim”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), pp. 47-48.

grijă de apărare a patrimoniului sacru și cea de învățare a poporului. La încheierea slujbei Te-Deumului, ritualul prescrie că, întâiul stătător al slujbei oferă spre sărutare Sfânta Cruce pe care cu toată evlavia credincioșii asistenți trec s-o sărute închinându-se smeriți în fața ei. De 50 ani Î.P.S. Patriarhul participând la astfel de slujbe ocazionate de Sărbătorile Naționale și de alte diverse prilejuri, așa a făcut în totdeauna. De la o vreme însă, și anume ca patriarh, a observat că nu toți asistenții și demnitarii oficiali, veneau să se închine și să sărute Sfânta Cruce, ci doar câțiva de colo, câțiva de dincolo, iar restul plecau așa. Lucrul trebuia într-un fel îndreptat.

La primul prilej de slujire a Te-Deumului, după încheierea obișnuită, Î.P.S. Patriarh se înclină în fața asistenței, binecuvântându-o cu Sfânta Cruce, și apoi prin preoți trimite Sfânta Cruce la locul ei, pe Sfânta Masă, ne mai oferind-o nimănui spre închinare. Faptul a fost, fără îndoială, observat și comentat. Iar când Î.P.S. Sa a fost întrebat, răspunde: Domnilor, venind numai unii dintre demnitarii asistenți ca să sărute Crucea se dădea naștere la discuții în popor, fie bănuind pe unii de necredință, fie pe alții de bigotism, amândouă la fel de defavorabile prestigiului unui Înalt demnitar și, vedeți eu i-aș vrea cu prestigiul neștirbit, pentru a fi iubiți și ascultați de popor și astfel de folos scumpei noastre patrii.

*

Și astfel nimeni n-a plecat de lângă Marele păstor al Sfintei Noastre Biserici, fără o pildă edificatoare, fără o povestire lămuritoare sau fără un cuvânt cu tâlc adânc, asemenea acelora din Proloage, pline de învățăminte ziditoare în care ascunde și grija de mântuire și osârdia de propovăduire.

Chipul său blând, vorba sa caldă, ochii săi câteodată înlăcrămați, bunăvoința sa părintească, inima sa îndatoritoare, generoasă și mărinimoasă, caută cea mai potrivită deslegare tuturor nevoilor și durerilor ce i se descoperă.

Viața sa întreagă, închinată binelui isvorât din dragostea de Dumnezeu și de oameni se consumă numai în acest scop. Preocupat în cel mai înalt grad de mântuirea sufletească a fiilor săi duhovnicești, vede cu putință, ajungerea cu ușurință la acest scop, prin preoți plini de evlavie sfântă și luminați la minte. Activitatea sa multilaterală, cu atât mai de preț cu cât cea de la patriarhat s-a desfășurat în vremuri excepționale de

grele, vremuri agitate și pline de primejdii, se concentrează în a asigura Bisericii preoți buni care să-i păstreze neștirbită zestrea cea sfântă și să conducă sufletele la mântuire. Izbânzile și bucuriile nu l-au semețit, ne-cazurile, greutățile și mâhnirile nu l-au abătut de la calea sa, ci pururea la cârmă cu ochii la «căpetenia desăvârșirii» a vâslit neîncetat pe marea cea sărată și învolburată a acestei vieți (...).⁴⁴

**Scriitor și traducător bisericesc,
supranumit „Cărturarul” sau „Patriarhul Bibliei”**

„Bun cunoscător al limbii și literaturii teologice rusești, în urma studiilor pe cari le-a făcut în tinerețe la Kiev, Înalt Prea Sfinția Sa a tradus în românește zeci de opere dintre cete mai importante din bogata comoară a teologiei rusești dinainte de 1918. De fiecare dată a ales pentru traducere lucrări de valoare, orientându-se mai cu seamă după necesitățile practice ale vieții bisericești. Scrierile traduse pot fi cetite de cercuri largi de credincioși, dar ele formează mai ales izvoare de prim ajutor pentru preoți în propovăduirea cuvântului dumnezeesc. Graiul neaoș românesc în care sunt traduse, fac din ele o lectură din cele mai plăcute.

Mult s-a străduit Înalt Prea Sfinția Sa cu tălmăcirea Sfintei Scripturi, isbutind să ne-o dea întreagă într-o nouă versiune românească în 1936. Prin aceasta Înalt Prea Sfinția Sa se înscrie printre puținii cărturari ai trecutului nostru bisericesc, cari ne-au dat întreagă Sfânta Scriptură într-o haină nouă. Preocupările îndelungate și stăruitoare cu textul Sfintei Scripturi și cu literatura predicatorială rusească i-au ajutat Înalt Prea Sfinției Sale să devină un cuvântător bisericesc dintre cei mai fermecători. Cuvântările Înalt Prea Sfinției Sale au o mireasmă de cazanie și o înțelepciune proprie bătrânilor noștri, iar legătura lor strânsă cu versetele biblice le dă o înaltă autoritate.⁴⁵

„Hotărât lucru, Î.P.S. Patriarh este un om al muncii pozitive, progresive, ordonate și neîntrerupte. Lăsând la o parte munca bogată să-

44. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, p. 18.

45. † NICOLAE al Ardealului, „Înalt Prea Sfinția Sa, Patriarhul Nicodim”, în: *Prinos, închinat Înalt prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României...*, pp. 1-2.

vârșită în treptele bisericești pe care le-a ilustrat în cei 30 ani de slujbă ierarhică și administrativă, muncă ce ar fi destulă ca să încoroneze cu lauri pe cel ce o săvârșește și care va fi sintetizată și arătată lumii la vremea potrivită de către istoriograful Bisericii, vom spune câteva vorbe despre munca cea cărturărească a Î.P.S. Patriarh Nicodim, care a avut și are o continuă preocupare pentru învățatură, pentru cartea religioasă și teologică. Citește și scrie neînterupt, cercetează și publică fără răgaz. Are această preocupare în sângele său; când era copil mic – în școala primară – citea în fiecare seară câte un ceas două, celor din casă, fie din viețile sfinților, fie din scrierile Sfinților Părinți, pe care le lua dela unchiul Î.P.S. Sale stareț al schitului Pocrovul, Părintele Vasian. Ca elev în seminar a continuat și a sporit cetirea acelorași lucrări, iar când a plecat la Academia Teologică dela Kiew a primit ca testament dela Părintele Său duhovnicesc, Sfântul Mitropolit al Moldovei Iosif Naniescu, îndatorirea de a învăța cât mai bine limba rusă, pentru ca, înapoiat în țară, să poată îmbogăți literatura noastră bisericească, traducând opere de seamă din literatura teologică și religioasă rusă.

Prin pana și osteneala sa, avem în afară de lucrările Sale originale, pe marii scriitori ruși și anume: 1) Predici Catihetice de C. Stratilatov, un vol. de 448 pag.; 2) Cuvântări Apologetice de Dr. Serghie – Arhiepiscop de Vladimir, un vol. de 400 pag.; 3) Menirea Științei și Artei de Lev Tolstoi, un vol. de 412 pag.; 4) Viața și operele Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii, trei vol. cu 1337 pag.; Predici pentru tineretul școlar, un vol. cu 416 pag.; Primele zile ale Creștinismului, trei vol. cu 1489 pag.; Viața și Operile Sf. Apostol Pavel, 3 vol. cu 1900 pag. ; Viața lui Iisus, două vol. cu 1300 pag. toate de F. W. Farrar și câștigate literaturii rusești prin traducerea din l. engleză; 5) Cuvântări la postul mare, Predici la Sărbătorile Împărătești, Cuvântări la Sărbătorile Maicii Domnului, Duminici etc. Predici despre căderea lui Adam, 4 vol. cu 2008 pag. de Inocențiu Arhiepiscop al Odesei; 6) Paisie, un vol. cu 413 pag. de Prot. Cetfericov; 7) Un Păstor Model, Cei pierduți, Pe urmele lui Hristos, Viața de Seminar, 4 vol. cu 1200 pag. de Pr. G. Petrof; 8) Istoria Biblică de Prof. A. P. Lopuhin trei vol. apărute cu 1784 folio; 2 vol. sub tipar și ultimul în lucru de traducere. Dacă la aceste 27 volume apărute – traduceri și prelucrări, adăugăm pe cele originale în număr de peste 50 și traducerea Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Așezământ, alcă-

tuirea prin colaborare a Bibliei Ilustrată și a Micei Biblii, o întrebare pe cât de firească pe atât de puternică, se pune: Când a putut acest om să facă atâtea lucrări? Ziua ocupată în întregime cu cele harice și administrative, răspunzând poporului ce-l caută pentru lămuriri, mângâieri sau întăriri, timpul necesar studiului, scrisului și traducerilor rămânea a fi luat din noapte. Și în adevăr, toate lucrările mai sus arătate care au rodit din sufletul său, din gândul, din dragostea, din credința și din mâinile sale, au fost săvârșite în nopțile sale de veghe, adevărate ceasuri de utrenie călugărească.

Dacă o astfel de uriașă și rodnică muncă este de admirat, apoi smerenia în care i-a plăcut, totdeauna să-și îmbrace munca sa, nefăcând niciodată caz de ea, neimpunând nici odată nimănui lucrările sale și netrufindu-se cu ele, este hlamida împărătească în care i-a fost înveșmântată munca de Cel în numele căruia El a făcut-o și căruia i-a închinat-o, Hristos, Domnul.⁴⁶

„În bogata bibliotecă personală a Înalt Prea Sfinției Sale din Mănăstirea Neamțului, operele de seamă ale marilor învățați și scriitori ruși stau la rând în legături luxoase. Citite și des cercetate, îmbogățite cu note marginale însemnate de studentul de acum mai bine de cincizeci de ani, ori mai pe urmă, atâtea dintre ele au fost folosite de Înalt Prea Sfinția Sa în predici și adaptări ori frumos traduse și puse la îndemâna cititorilor români.”⁴⁷

„De când noi ne-am apucat în Țara Românească să înțelegem viața noastră în veacul trecut, am scos la iveală fel de fel de tipărituri. Ne gândeam la câte învățături ne lipsesc, la câte le trebuie preoților, la atâtea și atâtea de pus la îndemâna lor, pentru a învăța din ele pe credincioși. Atunci s'a pornit la noi a se tipări fel de fel de cărți, cărțile și reviste. Și au ieșit la lumină cărți peste cărți, dar mai mult desfășurări teoretice, pe când noi aveam trebuință mai cu seamă de învățături practice. Ne trebuiau scrieri de pus în mâna credincioșilor, iar preoților tot învățături cu desfășurări practice, care să-i înlesnească a le folosi ușor înaintea creștinilor.

46. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, p. 13-14.

47. I. D. ȘTEFĂNESCU, „fNICODIM....”, pp. 5-6.

Au trecut însă zeci de ani peste zeci de ani și acestea nu se vedeau. Se dădeau predici sau alte învățături, dar tot cu dezvoltări teoretice, care se aștern mai greu pe sufletul omului. Nu se vedea de loc un aluat practic, care să răzbească ușor la sufletul omului.

Ce frumoasă noutate a fost însă când Patriarhul Nicodim, pe când era arhimandrit de scaun la Galați a dat la lumină scrierea preotului rus Grigorie Petrov «Pe urmele lui Hristos»! Aceasta era o lucrare de baștină din America, dar prefăcută frumos de Petrov și așa a fost dată și pe românește. Într-însa aveai lucrarea creștinească așternută în plina desfășurare a vieții. Îți dădea o frumoasă gustare și era astfel o pildă de înfățișare a lucrului pentru Hristos cu uneltele vieții practice.

Cetitul ei era o plăcere nu numai pentru preoți, ci pentru oricare credincios. Ea ne era o dovadă că aveam nevoie de astfel de lucrări, pentru a împăna cu ele viața creștinilor noștri. Pe aceasta ne-a dat-o la iveală Arhimandritul Nicodim de la Galați în 1908. Atâta vreme trecuse însă cu tipărirea de scrieri numai teoretice, și a trebuit să vie Patriarhul Nicodim pentru a ne da roade din ogorul vieții practice.

Mai cu seamă de acestea aveam atâta nevoie și am putut gusta ce dulci erau aceste scrieri! (...) De acolo înainte, Patriarhul Nicodim a tot mers pe cărarea aceasta și am căpătat din condeiul Înalt Prea Sfinției Sale, scrieri tot una și una. Încă fiind la Galați, Înalt Prea Sf. Sa ne-a dat o cârticică cu numele de Cum se cuvine să stea creștinul în biserică, scriere răsărită tocmai dintr'un prilej al treburilor practice la Galați, scriere care a răspuns unei adevărate trebuințe și, din pricina aceasta, a tot avut edițiuni peste edițiuni până în ziua de azi.

Tot din Galați, Înalt Prea Sf. Sa ne-a dat Predicile la Postul Mare ale Arhiepiscopului Inochentie al Odesei. După ce vreme îndelungă mai nainte, alții ne dăduseră pe românește câte ceva din graiul minunat al acestui predicator ortodox, de data aceasta Înalt Prea Sfinția Sa a a pornit în mare lucrarea aceasta și ne-a dat pe graiul nostru cuvântările lui Inochentie, care toate sunt lucrări de seamă pe ogorul practic.

Ce bogat aluat de soiul acesta Înalt Prea Sf. Sa ne-a pus la îndemână! Au ieșit la iveală volume peste volume până mai deunăzi și avem astfel sub mâna noastră vrafuri de scrieri din care să tot scoți pentru a învăța norodul nostru sau din care să te inspire pentru a umbla pe aceiași dâră și a înțelege cum trebuie să vorbești credincioșilor.

Așa a lucrat Patriarhul Nicodim ani îndelungi și numai după ce a presărat ogorul nostru cu scrieri de soiul acesta, mai târziu s'a apucat a da la lumină și scrieri, din laturea teoretică a teologiei. Astfel, Înalt Prea Sf. Sa ne dă acum scrierile lui Lopuhin despre Istoria Biblică, dar aceasta după ce ne-a îndestulat cu atâtea scrieri din ogorul practic.

Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns unei mari trebuințe a vieții din Biserica noastră. A îndrumat pe slujitorii Bisericii spre mijloacele practice ale lucrului din parohie și prin aceasta a adus un șivoi nou în scrisul bisericesc, cum era el prin anii 1850-1890. Gusturile se îndrumau astfel spre ogorul mai pipăit al vieții și una ca aceasta nu ne putea fi decât de un mare folos la cârmuirea sufletelor în parohie.

Patriarhul Nicodim este și acum neîncetat pe ogor cu condeiul în mână, dar după ce a deschis frumos drum nou în felul arătat. Privind acum toate cu toptanul, nu putem decât să ne uimim văzând câte au izvorât din condeiul Înalt Prea Sfinției Sale. Deci pe lângă laturea de ocârmuire bisericească pe care Înalt Prea Sf. Sa a mânuit-o ca ocârmuitor al eparhiilor, a adaos prin aceasta și o nouă lătură a scrisului bisericesc.

Când stai acum și privești teancurile răsărite din condeiul Înalt Prea Sfinției Sale, rămâi pe gânduri. În adevăr, e vorba de volume pe care nu numai să le duci pe brațele încărcate, ci pe care sa le duci cu carul. În această privință, Înalt Prea Sf. Sa ne-a dat o pildă fără păreche. Toate clipele slobode le-a folosit pentru lucrul scrisului duhovnicesc și trebuie să-ți mărturisești: Doamne!, dar mult se mai poate face când nu risipești vremea, ci-ți iei rostul tău cu tot dinadinsul!

Patriarhul Nicodim rămâne astfel o pildă rară. Până la acești 80 de ani, a stat neobosit pe ogor și ne-a dat aceste mormane de scrieri pe care îți trebuie atâta timp numai pentru le ceti! Ce vor avea preoții de cules din toate acestea! Ce izvor nesecat Patriarhul Nicodim le-a pus la îndemână! Tot ce s'a lucrat mai nainte în această privință, pentru lucrarea în parohie, nu este în măsură atât de mare și nu este din laturea practică cum ne-a sărit în ajutor Patriarhul Nicodim. De aceia această latură trebuie scoasă neîncetat în deplină lumină și a o pune în văzul tuturor acum, când vorbim de cei 80 de ani ai vârstei sale.

Da, 80 de ani sunt mulți ani, dar câți i-au folosit pe ai lor așa cum i-a folosit Patriarhul Nicodim! Îți par încă ani puțini pentru câte vrafuri de scrieri au răsărit din condeiul său.

Călătorea de ici colo, dela Huși la Chișinău, dar cu teancurile de foi care trebuiau să tot sporească, ori pe unde călca. Și dacă i se mai risipeau pe drum, cum a pățit în drumul spre Chișinău, lucrul încă și mai mult se înteeza, așa că oricâte avea de înfiripat la Chișinău, într'un ogor atât de nou, nici acolo nu se lăsa și de adaosul vrafurilor. Numai printr'o muncă atât de neobișnuită te poți dumeri cum de a ajuns să înalțe teancuri peste teancuri și să te uimească prin câte un om poate înfăptui când inima îl trage și când înțelege că a trăi trebuie să însemne a înfăptui.

Și, iată-l, a ajuns la 80 de ani, dar obiceiul merge înainte. Nu slăbește o clipă și de câte ori te duci la Mitropolie, afli că și acum e cu condeiul în mână, ba dacă pătrunzi până la Înalt Prea Sinția Sa, îl vezi cu foile pe masă tot lucrând la ele sau cu tipăriturile din tipografie care așteaptă ochii pentru a le cerceta.

Și acum, dacă cele spuse până aici simt numai ca o privire pe deasupra, peste întregul volumelor care te uimesc cu numărul lor, altele sunt de spus dacă vei pătrunde înăuntrul lor, pentru a gusta felul lucrului. Da, nu trebuie să trecem peste laturea aceasta, fiindcă ea înseamnă o nouă și prețioasă vrednicie a Patriarhului Nicodim.”⁴⁸

„De când s-a așezat ca slujitor al altarului în Iași, prin anii 1894 - 1895, iaca, mai bine de 40 de ani de atunci, o zvâcnire nepotolită și-a făcut drum și a ieșit la iveală în ființa sa: aceia de a da câte mai multe scrieri pe românește. Și, în adevăr, încă din cele dintâi trepte ale slujirii sale la Mitropolia Moldovei, a pășit înaintea credincioșilor cu fel de fel de scrieri.

N'au fost însă scrieri de-a valma, ce s'o nemeri, numai să fie și să zică apoi că a dat la lumină un maldăr de cărți. Sunt destui care au făcut și așa, care au poftit să se laude cu numărul cărților, nu și cu însemnătatea lor. Ceia ce s'a arătat ca o trăsătură izbitoare, chiar dela început, a fost că tânărul cleric de odinioară dela Mitropolia Moldovei a pășit numai cu scrieri tot una și una. Știa să aleagă scrieri dintre cele mai bune, din teologia rusească sau din scrisul creștinesc în-de-obște, încât, de câte ori puneai mâna pe vreuna din scrierile sau traducерile Arhidiaconului sau

48. Arhim. Iuliu SCRIBAN, „Anii de viață harnică și plină ai Patriarhului Nicodim”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), pp. 17-18.

Arhimandritului Nicodim Munteanu, puteai fi încredințat că ai să cetești lucruri de seamă, pagini din cele mai bine alese.

(...) Dar în mijlocul acestei munci neasemănate, care a întrecut-o și pe a marilor traducători din trecut: Mitropoliții Veniamin al Moldovei și Grigorie IV Miculescu al Ungrovlahiei, un dor deosebit își făcea drumul printre toate: era acela de a da o nouă traducere a Sfintei Scripturi. Oricât Mitropolitul Nicodim s'a îndeletnicit cu o traducere sau alta, cu o scriere sau alta, nu perdea din minte una și bună: a da Bisericii o nouă Biblie. De aceia s'a și apucat de lucru de mult.

Era episcop la Huși, deci prin anii 1912 – 16, când știu că tot traducea la Biblie. Se înțelege, aceasta nu putea fi decât o lucrare lungă. Totuși muncea la ea. În locuința mea dela Seminarul Central din București, unde aveam plăcerea de a găzdui pe Mitropolitul de azi, pe când era vicar la Iași sau episcop la Huși, îl vedeam deseori tot traducând.

Dar ne gândim că Mitropolitul Nicodim a ajuns vicar la Iași în 1909, putem socoti că trebuie să fie la mijloc aproape 30 de ani de când Înalt Prea Sfinția Sa se muncește cu acest gând și se silește a-l înfăptui. Azi Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim poate fi fericitul care vede înfăptuit un gând cu care s'a frământat o viață. Cu cât mai lungă așteptarea, cu atât mai dulce a vedea înfăptuirea.

După atâta chibzuire, după umblarea cu foile Bibliei pe toate drumurile, după pierderea unei părți din traducere în vremea ducerii de la Huși la Chișinău, iată că acum ieși din tipar și mult dorita, mult așteptata Biblie întreagă! Este, fără îndoială o clipă, care trebuie să fie deosebit de scumpă harnicului traducător și pe care și noi toți trebuie s'o cinstim cu drag. De aceia nu se cuvine numai a lua cunoștință și a pomeni de ea. Este cu tot dreptul să stăm puțin pe loc și s'o prăznuim.

Toate dățile când o nouă traducere a Bibliei se ivește în viața unui popor sunt clipe de seamă, care trebuiesc pomenite. Biblia nu este o carte ca oricare alta. Ca mari pași ai luminării sufletești, se înseamnă în istorie dățile când a răsărit o nouă Biblie. Așa pomenesc toate popoarele, când vreo nouă traducere sau cercetare a Bibliei a ieșit în sânul lor: așa este și la noi.

Cum pomenesc Nemții de Biblia lui Luther, pomenim și noi de cea a lui Șerban Cantacuzin. Tot așa pomenim, ca de clipe însemnate, de data când a ieșit Biblia lui Clain, de Noul Testament dela Alba Iulia, de Biblia

de la Petersburg, de Biblia lui Șaguna, de cea de la Buzău. Cea din urmă tipărire a Bibliei la noi (lăsând la o parte pe cele ale Societății Biblice) a fost cea sinodală de la 1914.

Iată-ne acum cu o nouă Biblie. E așa de deosebită de cele pe care le-am avut până acum! Niciuna din cele vechi n'a mers la izvorul vechi al Bibliei ca aceasta, niciuna n'a fost lucrată cu atâta grijă de a avea cele mai bune traduceri și cele mai bune texte după care să te călăuzești.

La această Biblie au lucrat acum 3 obraze bisericești, fiecare cu armătura sa. Mitropolitul Nicodim a fost cel dintâi care s'a pornit la lucrul acesta. Pe urmă, după ce s-a știut că Înalt Prea Sfinția Sa a lucrat și lucrează, Sf. Sinod a alcătuit o ceată de trei, care să aibă sarcina de a da Bisericii Românești o nouă traducere.

Așa au fost alăturați, la această mare lucrare, după hotărârea Sfântului Sinod, încă și Părinții Gala Galaction și Dr. Vasile Radu, amândoi preoți de înaltă învățătură și pregătiți tocmai într'un lucru ca acesta de traducere a Bibliei.

Biblia ieșită acum se înfățișează ca lucrul acestor trei. Între ei însă, Mitropolitul Nicodim este cel ce s'a muncit mai de mult cu gândul și cu fapta pentru traducerea Bibliei. După aproape 30 de ani de zile, iată-l cu visul împlinit. Numele său rămâne legat de aceasta, ca și prin atâtea alte scrieri. După cum azi pomenim de Biblia lui Șerban Cantacuzino, așa viitorimea va pomeni de Biblia lui Nicodim. Ea însă merită pomenită nu numai ca o treaptă între celelalte tipăriri ale Bibliei la noi, ci și ca o Biblie care le întrece cu mult pe acelea.

Pe când Biblia Sinodului dela 1914 este numai o tipărire din nou a Bibliei de la Buzău, fără nicio îndreptare, fără nicio grijă de a da o Biblie mai îngrijită, deși a fost începută sub luminatul Mitropolit Atanasie, totuși nu s'a purtat grijă ca măcar punctuațiunea ei să fie mai bună.

Bibliile celelalte, oricât de meritoase la vremea lor, oricât ostenitorii de atunci au făcut ce au putut, totuși nu pot răspunde mlădierii de azi a limbii noastre și nu dau înțelesul Cărții Sfinte cu gria cea mai mare.

Biblia de azi însă este o mare noutate față de Bibliile celelalte pe care le avem. Este o Biblie care se poate ceti fără poticnire. Deși un cetitor luminat niciodată nu se poate învoi în totul cu felul altuia de a lucra, totuși va trebui să mărturisească, despre noua traducere, că ea a fost lu-

*crată de oameni care știu ce înseamnă traducere și care și-au dat toată silința de a face un lucru cât mai bun.*⁴⁹

„ (...) Enescu, de pildă, nu este admirabil numai prin unicitate și proeminența lui calitativă, dar și mai cu seamă prin puțința de-a admira total, fără nici-o rezervă, pe care-o dăruiește contemporanilor lui.

Un astfel de sentiment fecund și tonic îmi inspiră figura întru toate nobilă a Mitropolitului Nicodim.

Încă înainte de-a-l cunoaște direct, îi bănuisem calitatea privilegiată prin admirația motivată a părinților mei și-a altor câțiva cunoscuți cumpătați la preamărire. Pe-atunci, Înalt Prea Sfințitul de azi, ispășind doar vina creștină de-a fi fost lătrat de clevetiri, era un fel de Cenușăreașă a clerului românesc: simplu Stareț al Mănăstirii Neamț. Acolo l-am cunoscut, între munții obârșiei sale. Și nu-l voi uita! Mi-a făcut cinstea să mă poftască într-o amiază de vară, împreună cu domnul Mihail Sadoveanu, acasă la el. M'am dus. Ne aștepta în grădină. Bătrân cu barbă de argint ca a bunului Moș Crăciun, cu zâmbet blând ca și-al acestui etern crainic al darurilor de iarnă, cu ochi ageri de cioban sau corăbier, cu nas puternic, bărbătesc, vulturesc, înalt și robust ca un plutaș al Bistriței. Bătrân prin culoarea părului, tânăr prin vigoarea afirmată de portul trupului și de agerimea ochilor. Ne-am așezat toți trei în jurul unei mese rotunde. Era o dulce zi de vară. Albinele făceau miere, soarele dădea o lumină bălană de culoarea mierii. Nu departe, de jur în jur, munții erau „mari” cum sunt cu splendoarea simplității spontane în balada Mioriței. Parfumul bradului, îndulcit de amiaza de vară, era tânăr ca aroma unui fruct abea copt. În grădină erau trandafiri, fluturi, albine, caiși din care cădeau pe iarbă ca de pe cer în nopțile de August, luceferi aromați, blonzi și roșietici, – în grădină era vara cum știe ea să fie și să se alinte în preajma munților severi.

Starețul Mănăstirii era și Starețul acestei grădini și starețul acestor munți. Monahii, florile, fructele și munții îl știau precum îi știa și el, și-l ascultau. Harnic, hărnicise pe călugări; gospodar semănase și îngrijise cu mâinile lui aceste flori și aceste fructe; și „om”, izbutise prin stăruința luptei lui să redea mănăstirii pădurile și munții care erau ale ei cași

49. Arhim. Iuliu SCRIBAN, „Scriptura unei vieți”, în: Mitropolia Moldovei, Iași, anul XII, nr. 6, iunie 1936, pp. 5-12.

clopotele, dar spre care se întinseseră mâni pe cât de hrăpărețe, pe-atât de viclene.

Aveam în fata ochilor un om drag lui Dumnezeu. Dacă Cel-de-Sus s-ar fi hotărât vreodată ca în poveștile copilăriei, din nou să vie pe pământ însoțit de Sfântul Petru, desigur că n'ar fi ocolit grădina acestui Stareț, unde, printre munți, fructe și flori, s'ar fi simțit la el acasă.

Dar dacă n-a venit și nici nu va veni vreodată nevăzutul nostru Stăpân, pe-acest pământ al absenței Lui, – vorbele Starețului ni l-au adus mai aproape decât o slujbă bisericească. Căci ceasuri de-a rândul – ceasuri cu albine drept tic-tac și flori drept minutare –, Starețul ne-a cetit cu glas de taină Psaltirea tălmăcită de el. Nu uitați! Îl asculta, alături de mine, Mihail Sadoveanu, cel care alături de celălalt Mihai, Eminescu, e însuși fluerul și însăși harfa limbei românești. Că admiram eu, nu-i de mirare. Dar admira și Sadoveanu cu tăcerea lui masivă de munte de după care răsare luna.(...)

Și acum, de curând, aflu că Înalt Prea Sfințitul, după ce-a tălmăcit în sprintenă, mătăsoasă și cântătoare limbă românească Psaltirea, Cântarea Cântărilor și alte atâtea podoabe înalte ale literaturii bisericești, s'a învrednicit în ceasul de argint și înțelepciune al vieții sale, să desăvârșească tălmăcirea Bibliei.

Slavă Domnului!

Spune Shakespeare undeva că sunt fapte asupra cărora și îngerii ar arunca tămâie.

Viața Mitropolitului Nicodim se așează de la sine în constelația acestor fapte.⁵⁰

„Urmas vrednic al marilor mitropoliți cărturari ai Moldovei și Munteniei, Î.P.S. Nicodim traduce Sfânta Scriptură în repețite rânduri. Limba simplă și curată românească folosită în aceste traduceri arată nu numai pe chiriarhul preocupat ca tot poporul să înțeleagă dumnezeiasca Învățătură revelată, ci și pe teologul consumat și literatul subțire, cari dau operilor traduse o valoare și un prestigiu aparte. Traducerea unor lucrări de teologie modernă, prin care se îmbogățește considerabil literatura noastră bisericească, revelează aceleași calități. Ethosul deosebit cu care Patriarhul nostru se apleacă asupra textelor sacre pentru a le

50. Ionel TEODOREANU, „Mitropolitul Nicodim”, pp. 13-16.

prinde tâlcul adânc și a le gusta frumusețile incomparabile dă vieții lui preoțești și teologice bucurii harice de aleasă împreună trăire cu Duhul sfânt. Elanul și migala studiului biblic și, în genere, teologic arată nu numai dragostea lui fierbinte pentru adevărul revelat și pentru interpretarea acestuia, dar și ferma lui convingere că nimic nu poate schimba pe om și societatea omenească în sensul desăvârșirii, decât râvna neîncetată pentru frumusețile dumnezeiești. Frumuseți dumnezeiești consemnate în Sfânta Scriptură, dar și în cealaltă carte minunată, deși nescrisă, a firii.⁵¹

„Vlădica avea mult de lucru. Totuși n-a lăsat nici condeiul din mână. A alcătuit câteva lucrări, a tradus altele. Îndeosebi a continuat traducerea Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament, a Bibliei. Cunoștea perfect limba cea rusească, dar putea să lămurească bine texte franceze, latinești și grecești. Și astfel avea pe-o masă alăturată o Biblie franceză, nouă ediție, Vulgata și textul Septuagintei; am văzut că urmărirea unor și câte un cuvânt din Biblia lui Luther, folosea aceste limbi străine cu ajutorul dicționarilor. Câtă vreme am fost elev seminarist, întrucât vedea că am o caligrafie bunișoară și cunosc bine ortografia limbii noastre, mă chema să scriu ceea ce dicta din Biblie. Mă socoteam ca ucenicii lui Tertius sau Tihic ai Sfântului Apostol Pavel, tahigraf. Dar acum, după instalarea sa la Huși, eu devenind student, m-a ridicat și dânsul pe-o treaptă mai vrednică, anume să continui a-i fi tahigraf, dar, totodată, mi-a aranjat și o altă masuță lângă scaunul meu, și Biblia Vulgata și Septuaginta, cu dicționarele respective, ca, după ce traducea dânsul o propoziție din limba rusă, eu să mai cercetez și textele acestora, latinesc și grecesc; uneori ne opream mai mult și asupra Bibliilor românești, a lui Șerban Cantacuzino din 1688 și a Bibliei, ediția sinodală din 1905. Așa am lucrat lângă vlădica al meu, Nicodim, încă din 1909, când eu promovasem în clasa a V-a seminarială, iar dânsul venise vicar la Iași, continuând până-n noaptea mobilizării poporului român pentru readucerea Transilvaniei în corpul patriei noastre, deci până la 15 august 1916. După cum îmi amintesc, eu cred că $\frac{3}{4}$ din textul Bibliei, tradus de

51. Pr. Ioan G. COMAN, „Frumuseți interioare”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), p. 30.

Vlădica Nicodim în românește și care manuscris a fost dat la imprimat, a fost scris de mine ca tahigraf.”⁵²

„Nu pot socoti fericire mai mare decât pentru acei aleși să fie bunii omenirei, ei fiind cei designați să ia și să predea omenirei fagurele prea dulce a învățaturii sfinte. Cine traduce Biblia pentru douăzeci de milioane de români, cari trăesc astăzi, și pentru o sută ori douăzeci de milioane, cel puțin, timpul cât poate să trăiască această traducere a Bibliei, îl socot cu adevărat ca pe alesul lui Dumnezeu și ca pe un părinte duhovnicesc a sute de milioane de oameni. Ce sfințenie mai mare ca aceia de a traduce gândul lui Dumnezeu în limba noastră omenească, de a face cunoscut graiului nostru pământean voia lui Dumnezeu! Prin o turnare a Cuvântului ceresc în o limbă omenească se sfințește acea limbă, se sfințesc acei grăitori, prin auz, prin înțeleptirea gândului, prin înălțarea vieții lor la adevărata ei chemare!

(...) după două veacuri și jumătate de la traducerea primei Biblii apărută pre limba românească, să ai curajul să înfrunți atâtea depărțări de veacuri și să dai o nouă traducere a Bibliei, după textul original, aceasta e mărturia unui curaj, talent și energii pilduitoare, care încununează cu fericiri de nedescris pe eroii noii traduceri ai Bibliei, pe I. P. S. Mitropolit D. D. Dr. Nicodim, Părintele Grigore Pișculescu și Părintele Vasile Radu.

Iată pentru ce am spus, că și din acest punct de vedere, putem numi deacum pentru noi românii, întregul veac al XX, Veacul Cărții. Pentru că acum a apărut, ceea ce n'a apărut de atâtea veacuri, și cine știe câte veacuri vor mai trece, până să apară o nouă traducere! (...)

I.P.S.S. Mitropolit Nicodim, cel puțin, știu că adesea o mărturisea, că de patruzeci de ani, e de când s'a apucat să traducă la Biblie. Și adesea ori, la Mănăstirea Neamțului, îl apuca ziua pe Î P. S. Sa, cu Cartea Cărților pe genunchi, traducând, citind, și recitind! (...)

Dar, dacă până acum, am fericit pe traducători, acum, în partea de la urmă vine rândul să ne fericim și pe noi. Să ne fericim că neamul nostru românesc, și din el, îndeosebi generația noastră avem marele noroc de a avea Biblia în o nouă frământătură a unei traduceri, care prezintă

52. Constantin TOMESCU, Jurnal..., p. 83.

prospețime și deci un nou motiv de citit, studiat și de trăit în spiritul ei. Câte generații au trecut fără ca să se bucure în a avea cu ele o Biblie, care să fi fost redată exact și pe înțeles textul ei original, și să fie învestmântată în o frumoasă limbă românească. Din acest punct de vedere putem să o spunem sus și tare, că de douăzeci de veacuri noi nu am avut o așa Biblie ca cea de astăzi, cu o fidelă redare a textului și la înălțimea de desvoltare a limbei românești. Prin traducerea de față a Bibliei, noi avem tot ceea ce a putut să apară mai bine până acum. Iată cu ce ne-au fericit pe noi, iluștrii noștri traducători: cu cel mai bun text al Bibliei pe care îl avem și ca redare fidelă după textul original, și ca limbă românească frumoasă.”⁵³

„Vlădica Nicodim a fost un caracter demn, cinstit, obiectiv, bun credincios, binefăcător pentru mulți, sigur pe lucrul ce săvârșea, nu șovăia și muncitor peste măsură, «înjugând ziua cu noaptea», expresie ce i s-a atribuit mai înainte mitropolitului Grigorie Miculescu al IV-lea al Țării Românești (1823-1834), cu care vlădica meu se aseamănă în multe privințe. Ca și acela din trecutul secol, vlădica Nicodim a îmbogățit literatura noastră religioasă cu peste 100 de lucrări, ca nici un alt ierarh nu numai român din secolul XX, ci din toată Ortodoxia.”⁵⁴

„De câte ori vei intra în cabinetul său de lucru și va fi singur, după terminarea lucrărilor de cancelarie, îl vei găsi cetind Biblia, sau lucrând la scrieri ticluite în spiritul Sf. Scripturi. De câte ori îl vei auzi vorbind, te va uimi mulțimea citatelor din Biblie și te va încânta frumuseța și adâncimea vorbei Sale, parfumată de mireasma graiului Bibliei și împodobită cu farmecul florilor Cărții Sfinte.”⁵⁵

„Altădată, vremurile erau statornice; iar oamenii prea des schimbători. În veacul nostru cu bătaia de inimă din ce în ce mai grăbită, vremurile au ajuns ades încă mai schimbătoare decât oamenii. Și ciudat, printre atâtea răsturnări de stări, de țări, de regimuri; printre atâtea

53. Diacon V. Gh. VASILACHE, „Veacul Cărții”, în: *Mitropolia Moldovei*, Iași, anul XII, nr. 6, iunie 1936, pp. 19-22.

54. Constantin TOMESCU, *Jurnal...*, p. 90.

55. Em. VASILOSCI, „Mitropolitul Bibliei”, în: *Mitropolia Moldovei*, anul XII, nr. 6, iunie 1936, p. 23.

năruiri de orașe, de cetăți, de edificii, de zidiri, dacă pe alocuri au mai rămas ceva să simbolizeze durata, ceva statornic, neclintit, drept ca un stâlp, consecvent cu sine însuși și cu un trecut – apoi acel ceva nu mai este nici piatra, nici fierul, nici bronzul, ci tocmai caracterul omenesc. Omul. Omul cel pieritor ca iarba câmpului.

Arar, firește! Dar cu atât mai mângâitor pentru noi, ceștialalți, glotimea cea multă și inconsistentă, pe care o suflă toate vânturile și o târâsc în iureș roțile mașinilor din acest veac al mașinismului fără frâu.

Întru asemenea chip se proiectează venerabila figură a ÎPS Patriarhului Nicodim, asupra vremurilor noastre de nesăbuite zvârcoliri și de aprige expieri! Asupra vremurilor și asupra noastră... Un stâlp statornic de țară, de credință, de omenie, de datini cărturărești.

După cum vlădicii de odinioară, din cele două Principate dunărene și carpatice, înfățișau cel din urmă reazăm sufletesc al norodului din răstimpurile de restriște; tot astfel și astăzi, Î. P. S. Patriarhul Nicodim ne-a fost, cu vorba și cu fapta, ultimul liman al nădejdlor, al pacificărilor, al cumințirilor. Și după cum acei slăviți slujitori ai altarului din veac adormiți dădeau cu truda lor la lumină cele dintâi cărți în tiparnițele mănăstirilor, cele dintâi tălmăciri, cea dintâi hrană sufletească a unui popor de păstori, de plugari și de oșteni – tot așa Î. P. S. Patriarhul Nicodim a dus mai departe și a adâncit tradiția Vlădicilor cărturari de odinioară.

Îmi amintesc anii, când la Mănăstirea Neamțului din bântuita Moldovă, ferită la o parte de toate frământările sterpe ale veacului, cu osârdia vechilor schimnici, Î. P. S. Patriarhul Nicodim de astăzi trudea la cărțile și la tălmăcirile sale. Nu știu și nu cred să fi avut pe atunci vreun rost în ierarhia administrativă a Bisericii noastre. Era numai o figură singuratică, retrasă de lume, ca o muștrare tăcută a deșertăciunilor noastre și ale vremii.

Până noaptea târziu, luminița de la chilia sa de lucru lucea ca o stea călăuzitoare și caldă în beznă. Călugări, vilegiaturiști, excursioniști, toți se ogoiau după ce sunau clopotele de Vecernie. Lumina de la chilia monahului cărturar veghea până la al doilea cântat al cocoșilor.

Din acea migală de slujitor al slovelor, nu numai al altarului, s'au adunat filă cu filă, peste o sută de cărți, tălmăciri și scrieri originale, care legau firul cu începuturile cărturărești ale fostului student de la

Academia Teologică a Kievului. Din acea trudă s'a înfiripat minunata tălmăcire a Bibliei, care, pe lângă valoarea teologică, e de-o netăgăduită și rară valoare literară; de acolo, acea neprețuită traducere a „Istoriei Biblice”, după textul profesorului rus Lopuhin, operă imensă, covârșitoare, în șase volume de câte 700 pagini fiecare, îndestulă pentru a umplea viața de muncă a unui om.

De atunci, din anii tinereții mele, când coboram glasul trecând prin fața casei sale de la Mănăstirea Neamțului, ca să nu turbur ceasurile de tainică trudă și de râvnă cărturărească, oare câte nu s'au schimbat pe lume sub semnul nestatornicilor?... S'au năruit cetăți, imperii, temple, s'au întors în pulbere trufii.

Osârdia cărturarului a rămas aceeași. La optzeci de ani, venerabilul Î. P. S. Patriarhul Nicodim, după ce-și isprăvește datoria sa de slujitor al altarului, după ce-și încheie obligațiile sale de gospodărie a așezămintelor creștinești, ca mila și ajutorul aproapelui să nu rămână un cuvânt deșert, noaptea, târziu, se întoarce la migala fără istov de cărturar. Alte tomuri în lucru. Alte tălmăciri. Alte slove care merg să aline suflete, să galvanizeze credinți șovăielnice, să dea temei și sens atâtor vieți fără temei și sens, după chipul și asemănarea veacului.

S'ar afla oare o mai întăritoare pildă de statornicie? Și oare un scriitor al sloavelor profane ar putea aduce un alt mai pios omagiu, unui cărturar care și-a închinat viața răspândind și luminând învățătura lui Hristos? ⁵⁶

„Simbolizând pentru noi dreptcredincioșii osârdia aruncată din fragedă copilărie pe buchele cărții, împletită cu statornica râvnă pe drumul luminat de Iisus, Patriarhul României înfățișează însăși biruința Bisericii.

Urcând neconținut spre zenitul aspirațiilor superioare, a lăsat în paginile ortodoxiei lumini pentru alții și, prin binele uman cules de poporul nostru din razele aruncate de înțelepciunea curajos afirmată, a scris slovă de reînviere pentru neamul nostru românesc căzut în bezna descurajării.(...)

56. Cezar PETRESCU, „În datina Vlădicilor cărturari de odinioară”, în: *Pace vouă! – Album omagial Nicodim Munteanu*, Editura Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946, p. 27-28.

A smuls taina luminii, cu lăcomie, hrisoavelor din marile biblioteci ale țării noastre și ale Kievului, pentru ca apoi să primească cu vrednicie cârja episcopală. Dar setea luminii și cunoașterii a fost mai mare. De aceea, «după ce și-a luat rămas bun de la norod, s'a dus în munte ca să se roage» (Marcu VI, 46). Acolo, în chiliile mănăstirii Neamțului, Prea Sfințitul Nicodem continuat să deschidă noi cărări și a aprins mereu majestoase făclii din învățătura Bisericii noastre.

Însă, cum prea bine se spune: «Mare este secerișul, dar puțin lucrătorii» (Luca X, 2), prin har, cel mai ales dintre aleșii slujitori al altarului din nou a fost chemat la cârma supremă a Bisericii noastre, într'o vreme în care norii întunecați ai celor mai păcătoase apucături, se întindeau pe văzduhul neamurilor.

Dat i-a fost Bisericii noastre de atâtea ori încercată, să fie păstorită de un mare cărturar, fală a învățătorimii, tot pre atât de mare cât și de slobod în grăirea adevărului. Era și firesc: «Omul bun scoate lucruri bune din visteria bună a inimii lui, iar omul rău scoate lucruri rele din visteria rea a inimii lui; căci din prisosul inimii vorbește gura» (Luca VI, 45).⁵⁷

Părinte duhovnicesc și filantrop mult-milostiv

„Avea o mare putere de a iubi pe semenii săi; ca puțini slujitori ai Domnului, ajuta pe cei nevoiași; cel dintâi sunt eu, dar câți n-au primit din mâna sa ajutoare! Unii au ajuns preoți, alții profesori, chiar de universitate și rector, câți sărmani nu erau mângâiați. Lua din cui antereul său și-l îmbrăca pe preotul nevoiaș. Împărțea din cărțile sale, tipărite, oricărui oaspe, trimitea tot în dar cărți la orfeline, la aziluri; eu am dus și la Galați, și la Iași pachete donate. Vlădica Nicodim nu s-a angajat politicește față de nici un partid politic, nici nu era simpatizant, adică să aparțină partidului, fără însă a fi înscris, cum obișnuiau unii clerici; chiar față de partidul conservator care-i propunea scaunul de mitropolit primat, și apoi l-a ales episcop de Huși, sau față de partidul

57. Anton ALEXANDRESCU, „La optzeci de ani...”, în: *Pace vouă! – Album omagial Nicodim Munteanu*, Editura Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946, p. 8-10.

sub care a devenit mitropolit al Moldovei, iar mai apoi patriarh, vlădica n-a dovedit un atașament sau o apreciere mai deosebită. El era convins că preotul și-ndeosebi un ierarh n-are voie a se amesteca în tumultul și în practicile partidelor politice, ce dezbină pe fiii patriei în grupe ce se vrăjmășesc. Clericul e părintele tuturor, el are a-i iubi pe toți ca pe fiii săi duhovnicești, el îi și împacă. Această binecuvântată atitudine a sa mi-a rămas și mie ca învățătură, și eu am ferit preoțimea basarabeană de a se înjuga la carul politicii unui partid (...). Vlădica însă era convins că «toată autoritatea este de la Dumnezeu» și o respecta și o ajuta. Când însă autoritatea centrală sau un împuternicit al ei călca limita legalității, vlădica nu o seceda, o respingea, fără însă a provoca vreo tulburare sau dezbinare, nu se alarma să atragă atenția publică. Aceasta fiindu-i atitudinea neșovăielnică, el a știut să și tacă în fața ilegalității, preferând să sufere el personal, dar să nu pricinuiască vreo tulburare. Așa a plecat de la Chișinău, jertfă a partidului liberal fiind. Iar dacă vreun demnitar sau funcționar superior îi călca autoritatea, vlădica știa să reacționeze demn și neîntârziat. (...)

Devenise mult agreat vlădica și prin amabilitatea sa, căci știa să primească, nu era dur și nici încrezut, dar mai ales vlădica era un minunat povestitor și avea o bogată tolbă de amintiri și de întâmplări. Dânsul primea fără așteptări pe oricine în audiență, preoți și civili. Ajunsese să fie căutat de preoți pentru cazuri strict personale, chiar familiale, nu numai în probleme oficiale; veneau la el oameni scăpătați, unii refugiați din Rusia, unde-i îngrozise pârjolul bolșevic. Pe toți îi mângâia, îi omena cu hrană și cu ajutoare bănești. Vlădica nu admonesta în scris pe nici un preot și nici nu trimitea în judecata consistoriului înainte de a sta de vorbă cu împricinatul; mai pe toți îi ierta și astfel se încheia dosarul de judecată (...). Dacă totuși apăsa vreo vină asupra vreunui preot, vlădica Nicodim, după ce-l mărturisea și afla curatul adevăr, îi dădea canon acasă, ori la o mănăstire. Așa purtându-se cu lumea, cu clerul, i s-a dus vestea bunătății și a înțelepciunii sale...⁵⁸

„Î.P.S. Sa Patriarhul Nicodim întrupează în sine specificul românesc și este o figură reprezentativă a neamului nostru. Din părinți moldoveni, din apropierea plăieșilor de la Cetatea Neamțului, el are în sângele său

58. Constantin TOMESCU, Jurnal..., pp. 88-89.

*înrudire de neam muntean și ardelean, fiind prototip de bunătate, cum-pătare și înțelepciune, așa cum neamul nostru s-a dezvoltat în lunga și zbuciumata sa istorie.*⁵⁹

„Omul acesta a trăit și trăește niște vremuri așa de grele și a știut să conducă așa de minunat, încât viața lui toată este asemenea unui corăbier încercat și priceput, care știe să conducă cu multă dibăcie barca sa, pe vreme furtunoasă, ieșind la liman victorios și senin la suflet. A condus și conduce cu precizie, pentru că este o fire deosebită, un caracter hotărât și este împodobit de Dumnezeu cu o credință foarte mare.

Este fiu de țăran și sufletul său oglindește întreaga fire a poporului român. A crescut între brazi cu frații și surorile sale, în mijlocul acelei naturi minunate, de la care a împrumutat majestatea și dârzenia. Prin trudă, muncă și sbucium a ajuns cărturar de frunte și ierarh de frunte. Dar el n'a uitat niciodată, nici satul, nici neamul. Vacanțele și momentele de recreație le petrecea totdeauna cu țăranii din Pipirigul Neamțului. Ajuns arhiereu, cele dintâi slujbe în acelaș Pipirig le-a făcut. Oricând, îl găseai în vremea liberă în mijlocul țăranilor, cu care sfătuia și despre cele ale gospodăriei și despre cele ale duhovniciei.

Ajuns Episcop la Huși, apoi Arhiepiscop al Chișinăului, primele vizite canonice ce le-a făcut au fost la Neamț, unde înălța rugi lui Dumnezeu împreună cu poporul.

Când era Vicar la Iași, casa lui era locul de întâlnire al tuturor necăjiților, cărora pe lângă sfaturile bune ce le dădea, adăuga și multe ajutoare materiale. Fiii de țărani, trimiși la carte, aveau totdeauna parte de ajutorul lui. Dintre aceștia, mulți au ajuns preoți, ofițeri, profesori, magistrați, iar câțiva au ajuns chiar figuri de distincție ierarhi.

*Î.P.S. Patriarh Nicodim, plecat dela brazdă, n'a uitat niciodată pe muncitorii ei și, mai ales, n'a pregetat să ajute pe cei vrednici, să ajungă acolo unde merită pentru însușirile lor alese și munca lor.*⁶⁰

59. Pr. Dr. Vasile Gh. ISPIR, „Î.P.S. Patriarh – omul culturii”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), p. 8.

60. Pr. Constantin MAGHE, Poporul și Ierarhul său, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), p. 35.

„Un mare demnitar al țării săvârșise o faptă care nu-i sta bine, iar prin aceasta ofensase pe I. P. S. Patriarh. Pentru trezire, Î.P.S. Sa, făcând pe supăratul, respinse repetatele cereri de audiențe, precum și demersurile făcute prin alți înalți demnitari de a-l primi să se explice. După 2-3 zile de încordare, socotind îndestulă certarea, Î.P.S. Sa își trimite unul din sfetnicii săi să telefoneze demnitarului pe cât de înalt, pe atât de necăjit și doritor a reface raporturile normale, următoarele vorbe: «Dunărea s-a liniștit; mâine la ora 8, barca te așteaptă să te treacă dincolo!».

Înțelegând, demnitarul și certarea părintească și bunătatea patriarhală, a doua zi la ora 8, a sosit în audiență unde Î.P.S. Sa Patriarhul îl primi cu obișnuita îmbrățișare, trecându-l cu «barca» inimei sale bune de pe malul supărării pe cel al păcii. «Vrajba e de la diavol, pacea e de la Dumnezeu», spunea Î.P.S. Sa mereu.⁶¹

„Ca spirit nu a cunoscut repausul. Ca suflet el dă și cere iubire. El nu vrea să fie admirat, adulat, el vrea să fie iubit, respectat. Modest a fost în totdeauna și niciodată nu s'a tânguie atât timp cât a putut purta cu mândrie loviturile nedrepte ce i s'au dat și s'a mângâiat în muncă, scris și rugăciune.(...)»

Am fost cinstit cu binevoitoarea lui atențiune. Am stat la Monastirea Neamț, cât și la Iași și în București de multe ori la sfat cu acest Înalt Pre-lat gânditor: Vederi înalte Creștinești. El este încredințat că demnitatea spiritului omenesc este tot atât de inviolabilă ca și Dumnezeu. Dumnezeu și libertatea este rostul unei vieți omenești – adaogând însă că acolo unde nu este egalitate, frăție și iubire, libertate nu poate fi. L-am găsit și adânc mâhnit la spectacolul acestor două din urmă războaie care nu răspundeau nici la frumoasele lui dorinți, nici la eroismul concepțiilor lui. Dorind, voind a vedea, a ști pe «om» bun și blând, nu se putea împăca cu sentimentele de ură și răutate pe care le-au deslănțuit și dovedit aceste războaie.

Apostol al unei doctrine de înfrățire și iubire, el asista nemângâiat la atâta mișcare de destrămare, în dosul căreia apare vădit: prăpastia – prăbușirea. Comoară de blândeță, Patriarhul nerecunoscând în nimeni puterea lui de a iubi, pune stavilă sufletului său.

61. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, p. 17.

De fapt, în Marele nostru Arhiereu se combina două naturi aproape opuse: mândru în judecata lui ca a unui filosof, simplu la suflet ca a celui mai umil preot dintr-un sătuleț pierdut în munții Moldovei. Din citanie el a cules, din autori profani, disprețul prejudecăților, iar din Evanghelie: dragostea pentru cei necăjiți, umili și săraci. De acolo porcede că acest păstor al puterii pământești are deseori inspirații de inflexibilitate și, totuși, și-a consacrat viața întru apărarea și ajutorarea celor păcătoși oricare ar fi fost chiar credința lor.

Dealtminteri, el poartă în ființa sa semnele vădite al acestor contraste interioare căci, privindu-l, vedem o frunte largă – severă, ochi strălucitori, pătrunzători și apoi... surâsul acela plin de dulceață, de blândețe și bunătate care... copleșește.

Acolo în fundul munților Moldovei – la poalele Ceahlăului – Patriarhul Nicodim – din pridvorul căsuței lui din preajma Monastirei Neamțu, cu privirea pierdută în adâncimele spațiului – găsește un refugiu în lumea gândirii și credinței lui, scriind ceaslov peste ceaslov întru mărirea Bisericei noastre românești și Credinței ortodoxe creștine. Căci acolo, în singurătatea în care trăiește el, negreșit stă de vorbă cu bunul Dumnezeu Care i-a călăuzit calea gândului și sufletului lui bun.⁶²

Calitățile spirituale și morale ale Patriarhului Nicodim

„Nu-i plăcea vlădicului meu «să vadă paiul din ochiul altuia», să critice pe cineva, mare sau mărunț în viață, fie vlădică, fie opincă. Eu nu l-am auzit în cei 45 de ani cât am tot fost împreună să scape vreun cuvânt de rău despre cineva, să critice, deși eu însumi cunoșteam asemenea cazuri ce meritau criticate, și, de bună seamă, că dânsul le știa și mai bine ca mine. Și, încă, dacă venea la dânsul vreun prieten și începea să îndruga verzi și uscate despre altul, să-l bârfească, el nu-i ținea hangul, ba căuta să schimbe convorbirea. Tot așa, vlădica nu aștepta recunoștința celui ajutat de dânsul și nici nu-l urmărea, «nu-l avea la inimă» dacă

62. General Mihai NEGRUZZI, „Marele nostru Arhiereu”, în: *Pace vouă! – Album omagial Nicodim Munteanu*, Editura Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946, p. 20-22.

acela îl critica, îl vorbea de rău. Am în vedere aici trei colegi, profesori la facultatea din Chișinău, care-i datorau mult vlădicului meu, totuși l-au grăit urât, i-au batjocorit numele și frumoasa lui activitate de aproape jumătate de secol. (...) Chiar și după ce l-au bârfit, vlădica le-a fost de ajutor.”⁶³

„Patriarhul Nicodim a urmat o linie hotărâtă de la care nu s-a abătut. El a socotit că politica Țării și răspunderea ei sunt purtate de guverne. Acestea vin la cârmă în condiții hotărâte de Constituție și de spiritul public. Biserica are datoria să nu piardă din ochi Evanghelia și porunca Mântuitorului. Pentru Evanghelie și pentru România, nici o jertfă nu trebuie cruțată. Mântuitorul a lăsat, drept poruncă și testament, ucenicilor Săi dragostea creștină: «Să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit Eu pe voi!». Patriarhul Nicodim n-a înțeles nici un fel de nedreptate. El a suferit și a luptat pentru toți cei ce sufereau. A muștrat, a protestat, s-a rugat și a implorat. Dumnezeu cu puterea Lui și mintea cea bună a Românilor l-au ajutat mai totdeauna să izbândească. A izbândit în cauze de importanță excepțională.

În vremi de adânci frământări sociale, pe care le-a înțeles, inima lui a bătut pentru toți. A socotit că Biserica este datoare să rămână liman și izvor de nădejde și pentru cel mai obișnuit dintre locuitorii Țării. Pregătit sufletește, din vreme, și prevăzând multe lucruri, în ceasuri grele de îndoială cernite de păreri de rău, ne-a învățat pe toți să nădăjduim și să recunoaștem mâna lui Dumnezeu. (...)

Anii petrecuți de Înalt Prea Sfințitul Patriarh Nicodim în fruntea Bisericii Românești rămân anii cei mai încărcați de greutate ai Neamului nostru atât de greu încercat. Va povesti odată cineva și istoria va veni să afirme cu autoritatea ei, atunci când va veni vremea, stăpânirea de sine și tactul cu care a întâmpinat Înalt Prea Sfințitul evenimente mari și situații extrem de dificile. Se va putea vorbi atunci și privi, în plină lumină, sfatul cel bun de liniște și îmbărbătare, care a pornit din Dealul Patriarhiei și din care s-a împărțit Biserica și Țara întreagă. În ceasurile grele ale războiului, în toiul bombardamentelor și sbuciumului tuturor, rugăciunea, meditația și scrisul ocupau toate clipele și sufletul Patriarhului României. În aceste ceasuri grele, și anume pentru a-și păstra liniștea și

63. Constantin TOMESCU, *Jurnal...*, p. 89.

a-Și crește puterile, a revizuit traducerea Bibliei, și a tradus din limba rusească Istoria Biblică, opera profesorului Lopuhin, lucrare monumentală și de importanță capitală pentru exegeza Bibliei. În zilele cele mai negre, Patriarhul a rămas convins că Dumnezeu se va îndura de rugăciunile, jertfele și suferințele noastre, ale tuturor. Nu a putut auzi și nici întâlni nimeni, în toată această vreme și în toate manifestările Sale, o singură expresiune de nerăbdare, de teamă ori de îndoială. Cei necăjiți au găsit ascultare, cei obijduiți s-au bucurat de ajutor.

*Credincios Regelui și drapelului României, plin de puterea pe care o dă singur Dumnezeu, a intervenit energic pentru respectarea drepturilor tuturor, și pentru omenie. Vor prețui mulți, cum se cuvine, când vor cunoaște împrejurările, bărbăția cu care el a înfruntat patimi și porniri isvorâte din valurile vremii. Va ști fiecare cum a izbândit întru apărarea drepturilor Bisericii, ale Neamului Românesc și ale tuturor celor isbiți de nedreptăți...*⁶⁴

*„Dacă nu era Înalt Prea Sfinția Sa, astăzi cel mai mare Chiriarh cărturar al Bisericii Ortodoxe Române și pot spune și al Bisericii Ortodoxe, nu se împlinea acest ideal al Sfintei Mănăstiri Neamțu. Dacă nu era Înalt Prea Sfinția Sa, care să descopere de sub praful veacurilor dreptul și dreptatea mănăstirii, puteau să stea mult timp înmormântate, puteau să stea tănuite cum stă cărbunele în spuză... Meritul principal este al Mitropolitului Nicodim. Și mulțumită lui Dumnezeu, că am putut veni să aduc mulțumiri și recunoștinți, acestui ierarh și cărturar, al cărui nume se va scri cu slove de aur în istoria Bisericii Ortodoxe și nu va pieri în vecii vecilor.*⁶⁵

„În toate împrejurările vieții noastre bisericesti și civile, care îi reclamă prezența, Înalt Prea Sfinția Sa se înfățișează învăluit într-o atmosferă de adevărat «Patriarh» al neamului, sfetnic de mare autoritate trimis poporului de sus. Iar acest imponderabil de autoritate, de calm și forță din altă lume, se revarsă în văzduh printre și peste cei adunați din

64. I. D. ȘTEFĂNESCU, „†NICODIM....”, pp. XXVII, XXXX.

65. Patriarhul Miron CRISTEA, „Predică ținută la Mănăstirea Neamț în anul 1937”, în: Prinos închinat Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vârstă, cincizeci de ani de preoție și șapte ani de patriarhat, Editura Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946, p. 29.

toate părțile Țării să-l asculte, potolind o clipă frământarea lumii din afară și împrumutând sufletelor o încredere liniștită în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Puterea aceasta tainică pe care o sugerează prezența și cuvântul Înalt Prea Sfințitului Patriarh este puterea Bisericii, care stă stâncă neclintită în mijlocul frământatelor vremuri de azi.⁶⁶

„Cineva e mare nu atât prin ceea ce arată tuturor, ci prin ceea ce este în sine, fără a arăta. Î.P.S. Patriarh Nicodim e o mare personalitate a Bisericii și a Țării noastre. E mare nu numai prin ceea ce gândește și face la conducerea Bisericii, ci mai ales prin acele delicate daruri sufletești de rară distincție care fac farmecul personalităților de culme.

Primul lucru care isbește pe cineva într-o convorbire cu Patriarhul nostru este acea minunată pace care învâluie sufletul și dă siguranță nesdruncinată gândului. Cred că nicăiri omul sbuciumat și sdrențuit de incertitudinea ceasului de față nu-și poate găsi liniștea și alinarea ca în camera de primire și sfat a Patriarhului Nicodim. Câte unul sau în grupuri, toți aceia cari au stat de vorbă cu Șeful Bisericii Ortodoxe Române au la ieșire, întipărite în suflet florile nestemate ale unei liniști ale unui echilibru sufletească pe care-l vrem nesfârșit. Pe chipul și în vorbele lui stăruie acea siguranță a firii, căreia cu greu i se poate găsi asemănare la cei mai mulți dintre oamenii de azi. El gândește, vorbește și se poartă așa cum curge izvorul, cum înverzește codrul, cum cântă privighetoria, cum răsare soarele. Primul monah al Țării a căutat și a găsit divină pace desigur în interiorizările îndelungate din viața de mănăstire. Aici a înțeles el tâlcul adânc, sensul existențial al dumnezeieștilor cuvinte: «Pacea mea las vouă, pacea mea dau vouă!». Împărăția cerurilor nu e altceva decât această pace sublimă. Această pace începe cu și din sufletul nostru. Dar Patriarhul nostru a strâns miera păcii în sufletul său și din molcomele și pitoreștile priveliști ale ținuturilor pipirigene și nemțene. Colinele, văile, izvoarele și pădurile Neamțului inspiră atâta pace, încât au fost socotite vrednice să primească podoaba unui sfânt locaș de mănăstire! (...)

O altă perlă minunată în colierul virtuților Patriarhului nostru este modestia. Modestia, sau, în limbaj bisericesc, umilința creștină este un

66. †NICOLAE al Ardealului, „Înalt Prea Sfinția Sa, Patriarhul Nicodim”, p. 2.

element de stil obligator pentru un monah, ar putea spune cineva. Observația e dreaptă, dar câți monahi, ajunși pe culmile vieții bisericești sau de stat, continuă să practice acest vot eminent creștin? (...) știm că modestia, atât în viața bisericească, cât și în cea laică, e privită cu surâs de superioritate și taxată drept anacronism ridicol. Dar Patriarhul Nicodim, care știe aceste lucruri și le îndură cu strângere de inimă, rămâne marele modest al Bisericii și al Țării. Fiindcă el este modest nu numai ca monah, dar și ca om. Situația sa de Prinț Întâistătător al Bisericii și o sumă de calități personale deosebite l-ar fi putut îndritui să aspire la roluri mai mari decât acelea pe care le are. Dacă în loc de Pipirig s'ar fi născut la Patras sau la Damasc, n'ar fi avut alt vis mai mare decât să ajungă Patriarh ecumenic. Dar el nu se gândește la așa ceva. Visul său de Patriarh-țăran este să ajute și să înalțe pe drept credincioșii săi țărani la o treaptă de viață mai îmbunătățită și să le cultive curățenia și modestia sufletului lor. Unul din secretele succesului său în conducerea Mănăstirii Neamțului a fost această pilduitoare modestie în mijlocul obștei călugărești...

Nimic nu reliefează însă mai mult personalitatea Patriarhului Nicodim ca arta sa de a conduce. Conducere înseamnă știință, voință, chibzuință, dragoste de oameni, dar mai ales cunoaștere de oameni. Adică o sumă de lucruri foarte grele și foarte delicate. Dacă aceste însușiri se cer de la orice conducător în genere, ce trebuie să fie ele într-o personalitate conducătoare a Bisericii? Frumusețea, dar și greutatea uriașe ale unei păstoriri de Biserică au fost semnalate, pentru creștinism, încă din veacul IV al erei noastre, de acele mari suflete și caractere conducătoare care au fost sfinții Grigorie de Nazianz, Vasile cel Mare, Ioan Gură-de-Aur și Ambrozie al Milanului. După cel dintâi din acești episcopi, conducerea este o «știință a științelor și o artă a artelor». Patriarhul nostru, încărcat cu lectura Sfinților Părinți și cu atâta experiență, știe câtă dreptate are Sfântul Grigorie de Nazianz! Cumpănirea, dragostea și discreția desăvârșită pe care Conducătorul Bisericii noastre le pune în vâslirea dumnezeieștei Corăbii, pe valurile atât de nesigure ale vremurilor de față, pot fi citate ca model pentru mulți conducători de obști lumești din zilele noastre și din cele viitoare. Fără ostentație, dar fără teamă, el știe să așeze pe fiecare la locul său și să mențină cu autoritățile de stat o legătură nu numai firească, dar și de prestigiu. E nu numai

respectul datorit Bisericii în sine, ca Instituție dumnezeiască, ci și acela pe care-l impune autoritatea personală a Patriarhului.⁶⁷

„Mi-a hărăzit Dumnezeu darul de a lucra de 6 ani de zile lângă bărbatul bun la inimă, cald la suflet, curat la credință, drept la judecată, luminat la minte, grabnic la săvârșirea binelui, zăbavnice la mânie, harnic la datoria sa, neadormit lucrător în «Ogorul Domnului», neîncetat stăruitor pentru mântuirea sufletelor, neîntrecut în construirea cu sârg și pricepere a corăbiei salvatoare a sufletului românesc, pururea rugător către Bunul Dumnezeu «pentru pacea a toată lumea».

Mi-a hărăzit Dumnezeu cinstea de a lua lumină de la mărețul far la lumina căruia poporul românesc află și rămâne cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos, iubind și respectând Sfânta Sa «sobornicească și apostolească Biserică».

Dumnezeu mi-a îngăduit să văd, să aud și să ascult pe bărbatul, pregătit de Dumnezeu pentru a fi în fruntea Bisericii noastre în timpuri atât de grele pentru Țara și Neamul românesc.

Mi-a dăruit Dumnezeu liniștea de a lucra 6 ani lângă bărbatul, alături de care ți se lămuresc orizonturile, ți se așează firea, ți se desemnează viitorul. Lucrez de 6 ani, lângă un adevărat «Păstor model», ce cu multă și neostoită râvnă merge de 80 ani «Pe urmele lui Hristos». Viața Lui – prin pilduirea ce-ți dă – te învață «Ce să crezi și cum să trăiești» și-ți arată «Cu ce trăesc oamenii» din «Primele zile ale creștinismului», care au rodit în lume după «Viața și operile Sfântului Apostol Pavel», «Viața și operile Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii» celei luptătoare, pentru izbândirea căreia «Călăuza Creștinului în Biserică» trebuie să fie numai «Viața lui Iisus Hristos» profețită și descrisă atât cât Bunul Dumnezeu a socotit de trebuință pentru mântuirea noastră sufletească.⁶⁸

„Călăuzită cu braț înalt, în contextul condițiilor noi istorice, Biserica strămoșească și-a croit drumul pe care avea să se îndrepte pentru a-și putea împlini, cu belșug de roade, înalta sa misiune. Întotdeauna post-

67. Pr. Ioan G. COMAN, „Frumuseți interioare”, în: Glasul Bisericii, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață), pp. 28-30.

68. IOSIF, Episcop al Argeșului, „Omagiu”, p. 10-11.

eritatea așează pe fiecare om la locul cuvenit. Judecățile de valoare le face, așadar, în retrospectivă, istoria. Nepărtinitoare, obiectivă, ea înalță sau micșorează, scoate în lumină sau umbrește. Cronicarul care va zăbovi, mâine, în arhive, care va studia critic etapa istorică în care a trăit și a activat Nicodim Patriarhul și va încerca să creioneze portretul său spiritual, să puncteze realizările sale, va ajunge, negreșit, la concluzia că acest ierarh a fost un om cumpănit, un slujitor destoinic, un gospodar cu gust, un cărturar adânc, un păstor înțelept. În strana de egumen de la Neamț, în jilțul mitropolitan de la Iași, ca și în cel patriarhal, înflăcărat de idei umane și profund creștine, el și-a dăltuit un loc de cinste în Biserica Ortodoxă Română.”⁶⁹

„Un om doritor a ajunge la un anumit scop al său pe alte căi decât cele legale, întâmpină, în cale, intransigența sftetnicilor Î.P.S. Patriarh și, văzând că acei sftetnici zeloși în a onora încrederea ce le-a acordat Stăpânul lor nu cedează cu nici un chip, se prezintă în audiență Î.P.S. Sale și..., nici una nici alta, cere stăruitor ca Î.P.S. Sa să-și schimbe sftetnicii. Î.P.S. Sa se informează și răspunde:

– Eu, Domnule, sunt aici ca un cioban cu oile, pentru paza și buna conducere a turmei mele am trebuință, ca și ciobanul cu oile, de câini care să vegheze în jurul turmei și să latre și să nu lase să se apropie de turmă nici tâlharii care vin numai să prade, nici lupul care vine numai să omoare și să strice. Câinii turmei mele sunt sftetnicii mei! Acum gândește drept și răspunde cinstit: ce-ar face ciobanul când ar veni la el lupii sau tâlharii și i-ar zice: alungă câinii de la stână că nu putem răpi și omori; alungă câinii că ne latră și sar asupra noastră paznicii? Ce-ar face? Ar pune ciomagul pe ei, ceea ce eu la turma mea niciodată nu voi fi silit să fac, deoarece cred că niciodată nu mi s-ar cere să-mi alung câinii – sftetnicii mei.”⁷⁰

69. Pr. Scarlat PORCESCU, „PATRIARHUL NICODIM, Trei decenii de la moartea sa (1948-1978)”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul LIV, nr. 3-4, martie aprilie, 1978 p. 355-359.

70. Pr. Scarlat PORCESCU, „PATRIARHUL NICODIM...”, p. 16.

Frumusețea și bogăția exprimării Patriarhului Nicodim

„Vlădica avea însă și ușurința de a reda exact și în cuvinte din timpul nostru, în limba românească, texte din alte limbi; el grăia o limbă corectă românească, stăpânea dicționarul întregii noastre limbi, și croniclească și actuală, și se ferea de neologismele ce abundau în limba noastră pe atunci, și care azi umplu multe ziare, reviste, dar și volume de proză și de poezii.”⁷¹

„Vlădica Nicodim (...) a tipărit o Psaltire, într’o tălmăcire nouă a sa; astfel se armonizează cu trecutul de cultură al vechii ctitorii domnești, cu munții care fumegă, cu apele care spumează, cu toată poezia măreață a locurilor, cu mormintele voievozilor și monahilor, cu sufletul nostru din cele vii de deasupra și din cele moarte de dedesubt.

N’ași face această caracterizare poetică, dacă modesta traducere a cărții laudelor n-ar avea dreptul să se statornicească între cele mai bune produse ale literaturii noastre. Părintele Nicodim, muntean dela Pipirig, din leagănul neamului lui Creangă, s’a întâmplat să aibă într’un înalt grad simțul limbii celei bune a poporului și a cărților vechi – tocmai cea ce trebuia pentru imnurile lui Israil, arzând ca niște ruguri în pustia vremurilor dedemult.

Darul care a înflorit acolo, la apa Ozanei, este ș’o surpriză. Ca orice surpriză, trebuie să beneficieze de o primire deosebită. Părintele Gala Galaction, dându-ne traducerea Evangheliilor, nu ne-a mirat întru nimic și a fost în bună rînduială cu îndeletnicirile și cu talentul său. A fost salutat cu zâmbete de înțelegere, cașicum și el și noi făceam parte din același complot. Însă fapta lui Vlădica Nicodim e cu totul singuratică; cel puțin de cărturarii cei mulți nu era așteptată; și se cuvine să ne bucurăm că avem încă un scriitor, – așa cum credea Hristos că trebuie să te bucuri de cel venit în ceasul din urmă.

Darul episcopului dela Mănăstirea Neamțu mai are și altă importanță. Pune din nou chestia primenirii textelor bisericești. De mult, încă de acum douăzeci și mai bine de ani, ținînd samă de nevoile sufletești ale poporului, cel ce scrie aceste rînduri propunea lui Spiru Haret, marele

71. †NICOLAE al Ardealului, „Înalt Prea Sfinția Sa, Patriarhul Nicodim”, p. 2.

*ministru al școlilor și bisericii, o tipăritură nouă a evangheliilor. Textul vechiu nu răspunde nevoilor sufletului nostru. (...) M'am convins că des-
tul de des textul însuși era opac, atât pentru cetitor, cât și pentru ascult-
tători. Nevoia unei reforme, a unei limpeziri a serviciului și a unui text
desăvârșit al cărților sacre devine necesitate de stat. Să dăm poporului
ceia ce-i trebuie, pentru a-l înălța la conștiința umanității. (...)*

*Poeziile acestea antice, atribuite regelui David, sînt pline de un sen-
timent poetic atât de arzător, se avîntă atât de înalt către lumina eternă,
încît vor rămînea în veacul veacului, pentru toate succesiunile de gene-
rații, alături de cele mai de samă opere ale fiilor umanității. Pentru creș-
tinătate, care și le-a însușit, ele au devenit o Vox Ecclesiae, cînd arzătoare
și dulce, cînd pasionată. E strigătul sufletului către Dumnezeu unic.
(...) Deschid însă, iarăși și iarăși, tălmăcirea nouă a Părintelui Nicodim.
Găsesc în toată strălucirea ei lauda marelui ziditor! Ceasuri de veghere,
muzică interioară, claritate, limbă dreaptă și curată, iată ce-a pus vlă-
dica de la Mănăstirea Neamțu în transpunerea lui, ca s'o facă să ardă ca
o jertfă vie a sufletului."*⁷²

*„(...) Pe mine m-a mișcat totdeauna fermecătorul dar de povestitor,
cu care bunul Dumnezeu a binecuvîntat pe cel de al doilea patriarh al
României.*

*Lunga viață prin care a trecut și osebitele chemări pe care le-a îm-
plinit în devotată slujbă pentru Biserică i-au îmbiat puțința de a cunoaș-
te mulți – cu ajutorul unei memorii dintre cele mai rare – Înalt Prea
Sfinția Sa e în stare oricînd să-ți zugrăvească obrazul din afară sau din
lăuntru al acestor oameni sau să-ți toarcă firul de aur al întâmplărilor
«din cele trecute vremi».*

*Povestirea Înaltului Ierarh este totdeauna limpede, vioae și colora-
tă. Umorul sănătos și – pe alocurea – sarea atică a unei ironii care nici-
odată nu trece peste hotarele sobrietății îi sporesc puterea de seducție
a povestirii. Dacă oamenii și întâmplările pe care ți le înfățișează sunt
«mai bătrâne și mai de demult» – cum zice colindul – cu atât mai bine.
Memoria bătrânilor ca și vederea lor cea trupească se simte mai la lar-
gul ei cînd e-ndreptată spre lucrurile îndepărtate. În împărăția lor se*

72. Mihail SADOVEANU, „Pe două Psaltiri”, în: Mitropolia Moldovei, Iași, anul XII,
nr. 6, iunie 1936, pp. 30-42.

simte așa de bine și Prea Fericitul Patriarh Nicodem. De aceea povestește despre ele cu atâta farmec și cu atâta căldură ori de câte ori i se dă prilejul s-o facă.

Îndeobște, Înalț Prea Sfinția Sa își începe povestirea domol și cu glasul scăzut. Ai fi ispitit să crezi că o face anume, spre a-și lăsa destul loc pentru registrul vocal, de care va avea nevoie mai târziu. În realitate nimic meșteșugit nu tulbură nici mai târziu desfășurarea încântător de firească a povestirii nici dorința de a te uimi, nici gândul ascuns de a te încurca, nici graba de a te convinge. Dimpotrivă, povestirea curge lin ca o apă care te poartă să bagi de seamă.

Mai ciudat este că împotriva acestei curgeri line a povestirii cu care Înalț Prea Sfinția Sa te duce, ca pe-un copil, unde vrea, monotonia nu te învâluie nici o clipă. Fiindcă, după cum am spus, Povestitorul știe să-și condimenteze vorba așezată, cu dialoguri cuceritor de vioaie și cu glume cari te destind. Dar nici când le țese pe acestea în pânza povestirii, n-o face în chip căutat, râzând de-o pildă – cu anticipație de propria Sa glumă. Nu, ci mai grabă ia atunci o înfățișare serioasă, retrăgându-și puțin oglinzile ochilor la umbra stufoaselor Sale sprâncene. Evident, în asemenea împrejurări ascultătorul este cel care nu-și poate stăpâni râsul.

Graiul Prea Fericitului Patriarh Nicodem este curat și cu bună mi-reasmă, ca vinul când îl beai în cramă. Nu-i amestecat cu vorbe pe care nația nu și i-ar recunoaște ca ale sale. De aceea înaltul Ierarh poate vorbi la fel – ori se adresează cărturarilor, ori cuvântează către norod: toți îl ascultă și-l înțeleg ca pe-un unchieș sfătos.

Sărbătoritul de azi al Bisericii noastre este moldovean. Tot din Moldova este și Ion Creangă – și Mihail Sadoveanu la fel.⁷³

„Ca ucenic al Marelui Iosif Naniescu a sorbit din adânc duhul misticismului sănătos al Ortodoxiei noastre. Aproximarea de preoți și dragostea de poporul creștin ne dau măsura tactului și devotamentului de adevărat Părinte bisericesc.

Î. P. S. Sa este un apărător al Ortodoxiei. A disprețuit misticismul complicat și formulele bizare ale diferitelor secte religioase. A afirmat și

73. Nicolae COLAN, Episcopul Clujului, „Î. P. S. S. Patriarhul Nicodem, povestitorul”, în: *Prinos, închinat Înalț prea sfințitului NICODIM, Patriarhul României...*, p. 9.

a apărat izvorul cristalin al dogmei ortodoxe. Ca propoveditor al credinței a pus în slujba predicii tot talentul său de povestitor neîntrecut, asemenea marelui Ioan Creangă. Istoriile felurite cu care își colorează predicile și mai ales convorbirile fermecătoare sunt ca un untdelemn în angrenajul conversației.

Pastoralele date de Î. P. S. Sa sunt pline de orientare întocmai ca niște faruri în câmpul furtunos al vieții creștine și ca un fagur plin de mierea celor mai înțelepte sfaturi, mângâieri și fericite deslegări de situații.

Toate scrierile și cuvântările sunt pline de ungere biblică. Familiarizat cu Sfânta Scriptură ne-a dat cea mai bună ediție din câte s-au tipărit până în prezent. A respins cu curaj toate erorile, exagerările, precum și romantismul științific, social și religios pentru că s-a sprijinit pe scrierile Sfinților Părinți bisericești pe care le-a cercetat atât de profund.”⁷⁴

„Patriarhul Nicodim are o trăsătură care trebuie numădată să o scoatem la iveală. Este darul său deosebit de a traduce! În adevăr, sunt traduceri și traduceri. La Patriarhul Nicodim însă traducerea are o așa înțipăritură românească, încât te mișcă plăcut. De obicei, la o traducere, cel ce se ostenește cu ea, este primejduit să fie furat de rostirea autorului și să scape în traducere ceva din chipul rostirii străine. La Patriarhul Nicodim, însă, dai peste rostiri atât de neaoșe românești, încât guști cu drag graiul nostru în povestirea unor gânduri străine. Astfel în povestirea din «Pe urmele lui Hristos», avem descrierea unor lupte din America. Așa a găsit Patriarhul vorbe de neaoșă întrebuințare românească, încât te minunezi de măestria sa de a găsi vorbele din popor. Se cunoaște că Înalt Prea Sfinția Sa trăiește în deplină gândire românească și că nemește deplin rostirea noastră românească chiar atunci când dă povestiri despre viața altor neamuri.

Aceasta este o trăsătură a traducerilor Înalt Prea Sfinției Sale. Are un dar frumos de a da povestirea pe românește și aceasta o gustă orice cetitor. De aceea trebuie s'o scoatem la iveală, fiindcă dă un farmec de-

74. Episcop + Dr. ANTIM al Buzăului, „Patriarhul Nicodim”, în: *Prinos închinat Înalt Prea Sfințitului Nicodim, Patriarhul României, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani de vârstă, cincizeci de ani de preoție și șapte ani de patriarhat*, editura Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1946, p. 20.

osebit scrisului său și care face că traducерile sale nu simt așa cum simt traducерile de obicei, ci mai frumoase și mai gustoase.

Aceasta dovedește cât de mult Înalt Prea Sfinția Sa soarbe din adâncul gândirii și rostirii neamului nostru. La Patriarhul Nicodim s'a păstrat vâna sănătoasă a graiului nostru românesc și pe aceasta o folosește cu măiestrie și ne face nouă atât de plăcut scrisul Înalt Prea Sfinției Sale.

De aceia să nu trecem ușor peste osteneala de traducător a Înalt Prea Sfinției Sale, spunând că: «eh!, e numai treabă de traducător!». Nu, fiindcă e faptă de traducător cu un merit deosebit și care ne face să gustăm scrisul acesta cu un farmec cum nu găsești oriunde. Numele Înalt Prea Sfinției Sale va rămâne ca al unui traducător de alt calapod și pe care toți cetitorii îl vor gusta cu un simț cum traducерile nu sunt gustate în totdeauna.⁷⁵

75. Arhim. Iuliu SCRIBAN, „Anii de viață harnică și plină ai Patriarhului Nicodim”, în: *Glasul Bisericii*, București, anul IV (1944), nr. 13-18 (sub titlul: *Număr festiv, închinat ÎPS Patriarh Nicodim, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață*), pp. 18-19.

**Pr. lect. univ. dr. Lucian Petroaia,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

TEME PASTORAL-MISIONARE ȘI LITURGICE ÎN „PIMENICELE” PATRIARHULUI JUSTIN MOISESCU

Abstract: *As a result of the Decision of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, 2019 year gives us the opportunity to honor Patriarch Justin Moiescu. He was a special hierarch due to his Olympic profile, to his complex personality and to his ministry and work, providential for the Romanian Orthodoxy of the 80's of the last century. He was a professor of theology of high moral and scientific value, who taught the students during the communist era, at the Faculties of Theology in Warsaw and Bucharest, fundamental disciplines such as "New Testament Study". Concerned with translating reference works into Romanian, he is the initiator of a monumental work: the translation into Romanian language of the Holy Fathers' works. Due to his programmatic idea, more than 100 volumes have been produced so far, which are part of the collection "Parents and Church Writers" ("P.S.B.").*

The present study seeks to highlight and bring to light the texts of the "Pastoral" which the hierarch Justin Moiescu, during his 30 years of ministry, addressed to the clergy and to the people, as: 1. Archbishop of Sibiu, 2. Archbishop of Iasi and Metropolitan of Moldova and Suceava and 3. Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Ungrovlahia and Patriarch of the Romanian Orthodox Church.

Keywords: *"Pastoral Word", Orthodox Church, The Holy Mysteries, pastoral-missionary themes.*

Tradiția epistolelor pastorale în Biserica Creștină

Tradiția epistolară a fost și este una dintre cele mai puternice forme de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu, încă de la începutul Bisericii. Din dorința de a tezauriza cuvântul Mântuitorului și de a-l

transmite mai departe cu fidelitate, Sfinții Evangheliști, asistați de harul lui Dumnezeu, au consemnat toată învățătura Domnului Hristos; așa au apărut Evangheliile care, inițial, au avut anumiți destinatari, adresabilitatea lor devenind, ulterior, universală.

Urmare predicii lor harnice, „în toată lumea” și „la toată faptura” (Marcu 16, 16), Sfinții Apostoli au adresat comunităților întemeiate de ei epistole prin care au consolidat învățătura de credință insuflată acolo prin kerygmă și au rânduit principii pentru viața duhovnicească și morală a primilor creștini. Toate aceste daruri apostolice epistolare ne bucură și pe noi, creștinii de astăzi, întrucât le aflăm, le citim și le medităm în canonul Noului Testament, care cuprinde cele 14 epistole pauline, cele 2 epistole petrine, cele 3 epistole ioaneice și câte una aparținând Sfinților Iacov și Iuda.

Pe linia tradiției apostolice, mulți dintre Sfinții Părinți au purtat o intensă corespondență. În marea literatură patristică, genul epistolar¹ ocupă un loc distinct și alimentează multe dintre răspunsurile misionare pe care Biserica le oferă fiilor ei duhovnicești, care se confruntă astăzi cu probleme asemănătoare acelor care frământau odinioară viața comunităților creștine din secolele IV, V, VI ș.u.

1. Dintre cei mai prolifici Sfinți Părinți – reprezentanți ai genului epistolar, amintesc aici de: Sfântul CLEMENT ROMANUL – *Scrisoarea I către Corinteni*; Sfântul IGNATIE AL ANTIOHIEI – *Epistolele către Efeseni, Megnesieni, Trallieni, Romani, Filadelfieni, Smirneni și către Sfântul Policarp*; Sfântul POLICARP AL SMIRNEI – *Scrisoarea către Filipeni*; Sfântul IRINEU DE LYON – *Scrisorile Bisericii din Lyon și Viena adresate episcopului Victor al Romei, în chestiunea pascală*; Sfântul CIPRIAN AL CARTAGINEI – *81 de scrisori pe teme eclesiologice*; Sfântul DIONISIE AL ALEXANDRIEI, *Scrisori festive*; Sfântul ATANASIE CEL MARE – mai mult de *30 de scrisori oficiale, festive și doctrinale*; Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *29 de scrisori pascale și 90 de scrisori cu cuprins dogmatic*; Sfântul EPIFANIE DE SALAMINA, *Scrisori către Ioan al Ierusalimului și către Ieronim*; Sfântul VASILE CEL MARE, *365 de scrisori, cu cuprins dogmatic, misionar, ascetic sau ocazionale*; Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *30 de scrisori*; SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *236 de scrisori, cu caracter istoric, consolatoriu, de recomandare și familiar*; SFÂNTUL AMBROZIE DE MEDIOLANUM, *91 scrisori*; FERICITUL AUGUSTIN, *217 scrisori*; Sfântul LEON CEL MARE – *123 scrisori*; Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL – *45 scrisori*, se vedea pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologia (manual pentru uzul studenților din Institutele Teologice)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1956, pp. 35, 37, 39, 76, 85, 105, 138, 147, 162, 166, 172, 204, 233, 257, 271, 280.

Astfel, ierarhii Bisericii, ca descendenți ai Sfinților Apostoli și ai Sfinților Părinți pe firul harului Preoției Domnului Hristos – Marele Arhiereu, au perpetuat tradiția epistolelor, care, cu timpul, au devenit „scrisori pastorale” sau – simplu – „pastorale” ori „pimenice”. Evidențiind și întărind autoritatea apostolică a chiriarhului locului, „Pastoralele” sunt astăzi trimise de ierarhi cu prilejul marilor sărbători ale Nașterii ori Învierii Domnului. La final de secol XIX și început de secol XX, ierarhii români trimiteau „Cuvinte pastorale” și cu prilejuri speciale: proiecte misionar-filantropice mari (colectele pentru front), evenimente istorice unice (Marea Unire din 1918).

Astăzi, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îndreaptă anual către cler și popor o „Pastorală la Duminica Ortodoxiei”, care rememorează momentele restaurării cultului Sfințelor Icoane, după finalizarea disputei iconoclaste și susține – din punct de vedere teologic și misionar – colecta pentru Fondul Central Misionar, și o altă „Pastorală, la începutul Postului Crăciunului”, care îndeamnă clerul și poporul la filantropie și solidaritate creștină, pentru a ajuta pe creștinii săraci, întru întâmpinarea praznicului Nașterii Domnului.

Studiul de față își propune să scoată la lumină textele „Pastoralelor” pe care fericitul întru adormire Patriarh Justin Moisescu, omagiat în anul 2019 în toată Biserica Ortodoxă Română, le-a îndreptat către cler și popor, pe treptele slujirii sale de ierarh, ca Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

1. Teme teologice și liturgice în „Pimenicele” Patriarhului Justin Moisescu

Toți apropiații știau cu câtă trudă redacta Patriarhul Justin Moisescu textul „Pastoralelor” sale. Cu câteva săptămâni înainte de Paști sau de Crăciun se închidea în chilie și începea să scrie, încet și atent, „Pastorala”. El, marele profesor de teologie² lupta cu dificultatea de

2. Despre această dimensiune fundamentală a personalității ilustrului ierarh evocat în studiul de față, a se vedea studiul pr. Grigorie MARCU, „Justin Moisescu, Patriarh Teolog”, și studiul pr. Sebastian CHILEA, „Patriarhul Justin, eminent teolog

adaptare a conținutului textului „Pastoralelor” sale, la nivelul de înțelegere al poporului; savantul din el căuta cu grijă drumul pastoral spre inimile, mințile și viețile creștinilor însetați de lumina credinței, dar trăitori în negura veacului ateu. Textele „Pastoralelor” sale trebuiau să evite, mai ales, normativele draconice pe care le impunea cenzura timpului... Și, pentru a depăși „furcile caudine” ale acestora, dar și pentru a transmite un mesaj consistent și ușor de receptat – totodată – Patriarhul scria, ștergea, revenea, șlefua... Citea cu mare atenție și refăcea frazele de multe ori, pentru a transmite preoțimii și poporului mesajul cel mai bun, cel mai frumos, cel mai folositor pentru suflet. Căuta textul optim.

Au rămas de la Patriarhul Justin Moiescu 60 de „Pastorale”, prilejuite de sărbătorile Nașterii sau Învierii Domnului: 2 emise ca Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului, alte 40 lansate ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei și 18 elaborate și transmise ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Evidențiind (și) forma elegantă care îmbracă mesajul dens al scriiturii, studiul de față are ca obiectiv interior punerea în valoare a curajului misionar și a puterii de mărturisire a credinței pe care acest Patriarh, atât de acuzat de unii și atât de mult apreciat de alții, le-a demonstrat în vremuri tulburi și atât de ostile Bisericii.

1.1. Apărarea dreptei credințe, păstrată și transmisă cu fidelitate de Biserica neamului

Prima și cea mai de seamă preocupare a Patriarhului Justin – la baza formării sale de ierarh, ilustru profesor de Noul Testament și limbi clasice³ – a fost apărarea dreptei credinței, obiectiv pe care l-a urmărit și

contemporan”, în vol. *Patriarhul Justin Moiescu, un stâlp neclintit în vremuri potrivnice*, Editura „Basilica”, București, 2019, pp. 167-189, respectiv pp. 325-337. Studiu mai nou, la pr. Cristian GAGU, „Contribuția Patriarhului Justin Moiescu la traducerea scrierilor patristice în limba română”, în vol. „*Biserică. Misiune. Slujire*” (19), Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, pp. 233-250.

3. În anul școlar 1937-1938 a predat Limba latină la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București. În anul universitar 1938-1939 a predat „Studiul Noului Tes-

prin textele sale pastorale. Deși Biserica Ortodoxă Română cuprindea marea majoritate a populației din România de până la 1989, în acea perioadă, la noi în țară erau recunoscute de către autorități și alte 13 culte⁴. Îndeosebi adepții cultelor creștine neoprotestante, în majoritatea lor erau români care părăsiseră Ortodoxia ca urmare a prozelitismului respectivelor confesiuni. Orice părăsire a Bisericii-Mame, de către un fiu, este o durere de natură duhovnicească, pe care o resimt, îndeosebi, păstorii cu o conștiință vie a actului pastoral. Pentru a încuraja statornicia ortodocșilor în credința lor, pentru a-și manifesta durerea pierderii unor fii duhovnicești și animat de dorința recuperării unora dintre ei, Patriarhul Justinian preia de la Sfântul Ciprian al Cartaginei imaginea eclesiologică a arborelui (Biserica), ale cărui ramuri rupte (creștinii care părăsesc Biserica, din diferite motive) se ofilesc și mor:

„Așadar, ramura care se îndepărtează de coroana pomului pierde legătura cu trunchiul, nemaiprimind în țesuturile ei seva dătătoare de viață. Aruncată pe pământ, ea se usucă și putrezește. În același chip, cine iese din obștea dreptcredincioșilor, rupându-se de Biserica cea adevărată, se îndepărtează de Mântuitorul și nu mai primește darurile Sfântului Duh. [...] Pe toți aceștia, noi îi chemăm acasă, în sânul Sfintei noastre Biserici strămoșești. Cu brațele deschise, ieșim întru întâmpinarea lor pentru a-i face părtași dragostei noastre”⁵.

tament” la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Varșovia (Polonia). În perioada 1940-1946 a predat aceeași disciplină la Facultatea de Teologie mutată de la Cernăuți la Suceava, iar între anii 1946-1956 a predat „Exegeza Noului Testament”, „Introducere în cărțile Noului Testament”, „Ermineutica biblică” și „Gramatica Limbii eline”, la Institutul Teologic de Grad Universitar din București – a se vedea volumul monografic *Istoricul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” a Universității din București*, Editura „Basilica” a Patriarhiei Române, București, 2013, p. 41 și REDACȚIA, „Prea Fericitul Dr. Justin Moisesescu, Noul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, XCV (1977), nr. 7-8, pp. 585-586.

4. Până în 1989, pe lângă Biserica Ortodoxă Română, în țara noastră erau recunoscute de către stat și următoarele culte: Biserica Romano-Catolică, Biserica Ortodoxă de Rit Vechi, Biserica Armeană, Cultul Evanghelic de confesiune augustană, Cultul Evanghelic lutheran sinodo-presbiterian, Cultul Reformat, Cultul Unitarian, Cultul Creștinilor după Evanghelie, Uniunea Bisericilor Baptiste din România, Cultul Pentecostal, Cultul Adventist de Ziua a șaptea, Cultul Mozaic, Cultul Musulman.

5. Mitropolitul Justin MOISESCU al Ardealului, *Pastorală de Sfintele Paști*, Sibiu, 1957, pp. 4-5. Textele „Pastoralelor” justine redactate și emise de autor la Sibiu și

Dragostea creștină se manifestase la fel, de-a lungul timpului: la psii (în primele secole), apoi toți ereticii și schismaticii care s-au căit de plecarea lor de la Adevăr și au dorit întoarcerea, au fost reprimiți, însă cu împlinirea unor anumite condiții duhovnicești, canonice și liturgice. În vederea consolidării credinței sau a creării unor premise de revenire-primire pentru unii dintre „frații plecați în țară îndepărtată”, ortodocșii erau îndemnați astfel:

„[...] Unul pe altul să-l îndemne la păstrarea dreptei credințe a Sfinței noastre Biserici; pentru păzirea sufletelor de gânduri rele și a trupurilor de fapte necuviincioase, unul pe altul stăruiitor să-l povățuiască; cu toții, în pace, bună înțelegere și dragoste frățască să trăim și cu roadele sfințeniei viața noastră s-o împodobim”.⁶

Depășind luptele intercreștine, ecumenismul local – concept și strategie inaugurate de fericitul întru adormire Patriarh Justinian și continuate de succesorul său, devine o alternativă bună pentru dialogul interconfesional și pentru pacea creștină, atât de necesare în vremi de prigoană. Patriarhul Justin le vede pe acestea realizabile doar în Adevăr. Adevărul este Hristos, Care Se exprimă prin Evanghelia Sa, cu un limbaj unic și universal și cu un mesaj imutabil și izvorâtor de viață, călăuzitor spre veșnicie:

„Dreapta credință să o păziți cu sfințenie! Feriți-vă de cei care umblă fără rânduială, vestindu-vă altă Evanghelie decât Evanghelia care vi se propovăduiește din fața altarelor strămoșești”.⁷

Iași le-am cercetat în colecția quasi-completă pe care o are Biblioteca Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul” din București. Am preferat acest lucru, întrucât ele sunt stocate așa cum au fost publicate în original, sub formă de filade; așa au și circulat în biserici, mănăstiri etc, la timpul respectiv. Din acest motiv, al aspectului lor „viu”, le-am citat după cum se vede aici, și la notele care urmează. „Pastoralele” emise de Justin Moisesescu de pe tronul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române le-am studiat și citat în/din revista *Glasul Bisericii*, după cum se va vedea mai departe.

6. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Învierea Domnului*, Iași, 1975, p. 9. A se vedea și *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1957, pp. 7-8.

7. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1958, p. 10.

1.2. Întruparea Fiului lui Dumnezeu și mântuirea lumii

Adevărul teologic al Întrupării Domnului, de neînțeles din punct de vedere rațional, este prezentat pedagogic în „Pastoralele” justine. Întâi ierarhul prezintă creștinilor consecințele dezastruoase ale căderii protopărinților. Identificate atent și înțelese în toată gravitatea lor, stigmatele răului din om, adânc imprimate, puteau fi șterse doar prin intervenție dumnezeiască:

„Neascultarea celor dintâi oameni de poruncile lui Dumnezeu constituie izvorul tragediei religioase a lumii vechi. Ajuns în starea de păcat, omul s-a îndepărtat de Dumnezeu, pierzând viața întru El; mintea i s-a întunecat, nemaiputând pricepe deslușit cele duhovnicești. Întru inima sa gânduri străine de năzuința sa înaltă dintru început și-au găsit apoi sălaș, iar voința i s-a aplecat spre rău, lăsându-se cârmuită în chip deosebit de simțirea trupească. Păcatul naște păcat. Încetul cu încetul, între Ziditor și făptura Sa o prăpastie adâncă s-a săpat: pământul ajunsese vrăjmaș al cerului [...]”⁸.

O atentă analiză a textului poate releva subtilitatea cu care, „mutatis mutandis”, autorul textului prezintă de fapt drama României șai-zeciste: căderea în ideologie prin claustrarea vicleană a unui popor în precepte înguste, mutante, contaminante. Omul era vizat! Omul suferea cumplit, întrucât nu se mai regăsea pe sine însuși, în condiții de carceră națională! Era timpul exterminărilor în masă, cărora le-au căzut pradă mii de persoane! Omul normal, creștinul cuminte – definit de regimul timpului ca „vechi, învechit, burghez”, intră în coliziune frontală cu „omul nou”, dezideratul-fantasmă al noii ideologii, „dezvrăjit” de „misticisme”, dar luciferizat prin ateism.

Starea simptomatică a „lumii noi”, în care omul ce nu intra în (anti) logica atee avea atât de puține șanse și adesea era zdrobit sufletește, este comparată cu starea de așteptare încordată a lui Mesia, pe care o experimentase, demult, lumea veche:

„Suspînul făptuirii după nestricăciune se simțea, încetul cu încetul, răspândindu-se în întreaga zidire; așteptarea neamurilor își făcea loc tot

8. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1958, p. 6.

mai larg în sufletele oamenilor, iar privirile credincioșilor spre Cel dorit se dovedeau din zi în zi tot mai stăruitoare.⁹

Sătui de războaie, oamenii Îl doreau ca pe un Domn al păcii; cei chinuți de dureri vedeau în El un tămăduitor; cei ținuți în robie Îl doreau ca eliberator; pe scurt, El era dorit pentru a aduce fericirea pe pământ. Vechea legendă a veacului de aur al omenirii era rod atât al aducerii aminte despre viața celor dintâi oameni în paradis, cât și al nădejdi de împlinire a făgăduinței lui Dumnezeu cu privire la mântuire¹⁰.

Așadar, doar Dumnezeu mai putea aduce izbăvirea. Poporul care aștepta, obișnuit, o minune, avea să trăiască faptul real al eliberării (nu întâmplător!) abia după aproape 40 de ani! Și atunci, demult, în istoria poporului ales, cât și în „evul glorios” despre care vorbim, Dumnezeu intervine salutar, dar lasă omului timpul potrivit pentru așteptare, pentru dor de El, pentru căință.

Opera de mântuire a lumii a fost săvârșită de Domnul Hristos, Care vine în maximă apropiere față de om, asumându-Și, prin Întrupare, firea omenească, pe care o îndumnezeiește. El împlinește etapele lucrării de Răscumpărare, deschizând umanității porțile mântuirii. Înțelesurile adânci ale acestor învățături dogmatice sunt frumos și simplu aduse la nivelul omului din popor, necunoscător de teologie înaltă:

„Prin lucrarea Sa mântuitoare de Învățător, Arhiereu și Domn, începând cu nașterea Sa cea minunată și apoi prin viața Sa cea neprihănită, prin Patimile Sale cele înfricoșătoare, prin Învierea Sa cea luminată și prin Înălțarea Sa cea slăvită, Mântuitorul Iisus Hristos ne-a izbăvit pe noi de greșeli și ne-a împăcat cu Dumnezeu, deschizându-ne din nou porțile raiului spre viață fericită, fără de sfârșit, în Dumnezeu. El ne-a ridicat pe noi din starea de păcat la adevărata noastră vrednicie de cunună a făpturilor lui Dumnezeu¹¹.

9. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, București, 1982, p. 7.

10. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, București, 1983, p. 6.

11. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1969, pp. 7-8. A se vedea și „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1983, în rev. *Glasul Bisericii*, XLII (1983), nr. 9-12, p. 422. De mai multe ori, referindu-se la Întruparea Fiul lui Dumnezeu, în „Pastoralele” sale Patriarhul Jus-

1.3. Sfintele Taine în viața creștinilor.

Deși aflat sub dictatură atee timp de peste 40 de ani, poporul român, prin rânduiala Providenței, a reușit să supraviețuiască din punct de vedere spiritual. Între țările din fostul bloc comunist, România a fost singurul stat în care Biserica Ortodoxă își păstrase mare parte din relevanța sa¹², prin buna sa organizare, cu școli teologice și un patrimoniu de mare însemnătate. Aceasta pentru o perioadă de peste 40 de ani, în timpul păstoririi a trei Patriarhi – „apostoli”, trimiși de Dumnezeu pentru a purta povara timpului lor: Justinian Marina, Justin Moisesescu și Teoctist Arăpașu. Cu pierderi minime¹³ și cu jertfe îngăduite de Pronia Dumnezeiască¹⁴, practic viața Bisericii noastre a mers înainte, cunos-

tin citează pe Sfântul Chiril al Alexandriei, care învață că Domnul Hristos „S-a făcut asemenea nouă, pentru ca noi să ne facem asemenea Lui, pe cât este cu putință firii noastre și pe cât o îngăduie iconomia reînnoirii noastre cea după har. S-a făcut El ce suntem, adică Om, pentru ca noi să ne facem ce este El, adică dumnezei prin har”.

12. Comparativ cu Albania, de exemplu, auto-declarată după 1944 primul stat ateu din lume, sau comparativ cu fosta Iugoslavie, țară în care, în anii comunismului doar 1 din 3 copii erau botezați, situația în România a fost cu mult mai bună, datorită strategiei misionare și manierei înțelepte de păstorie a Patriarhilor noștri, a ierarhilor și preoților din tot cuprinsul țării.

13. Pe întregul teritoriu al României, în anii “reconstrucției socialiste”, în cadrul programului național de resistemizare a orașelor, au fost demolate sute de biserici și mănăstiri; altele au fost dezafectate și transformate în aziluri, orfelinate/case de copii sau spitale pentru persoane afectate de boli psihice. De exemplu, doar pentru București, a se vedea lucrarea temeinică a unui colegiu de arhitecți, intitulată *Bisericile osândite de Ceaușescu. București, 1977-1989*, Editura Anastasia, București, 1995. Trebuie subliniat faptul că, din tronul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României a reușit să restaureze 13 biserici și mănăstiri, iar alte 13 locașuri de cult au fost translate, prin implicarea atât de competentă și jertfelnică a regretatului ing. Eugen Iordăchescu

14. Zeci de mii de persoane au suferit în temnițele comuniste, majoritatea (între care preoți, profesori, ofițeri, oameni de cultură) și pentru convingerile lor religioase. În ultimii 20 de ani, o întreagă literatură aduce la lumină atmosfera carcerală cumplită în care au rezistat (supraviețuitori), au murit (mulți, adevărați neo-martiri) sau au creat (scriitori, poeți, oameni de știință). Expun aici, în ordinea cronologică a apariției, câteva titluri: prof. Mihai RĂDULESCU, *Duhovnicii Ortodoxiei, sub lespezi, în gherlele comuniste*, Editura Ramida, 1993; pr. Ioan DURA, *Pătimirea Bisericii Ortodoxe Române (1945-1989)*, Editura Ramida, București, 1994; pr. Ioan DURA, *Monahismul românesc în anii 1948-1989. Mărturii ale românilor și considerații privi-*

când uneori chiar și ani de tainic echilibru și de spor duhovnicesc¹⁵. În toată perioada grea a anilor 1948-1989, românii și-au botezat copiii, și-au cununat tinerii, și-au înmormănat morții creștinește, au prăznuit după cuviință Crăciunul, Paștile și celelalte mari sărbători creștine

toare la acestea, Editura Harisma, București, 1994; Alexandru PALEOLOGU, *Sfidarea memoriei. Convorbiri cu Stelian Tănase*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2002; Richard WURMBRAND, *Cu Dumnezeu în subterană*, Living Sacrifice Book Company, U.S.A. c/o Forumul Civic Creștin, București, 2007; Colectiv, *Din temnițe, spre Sinaxare*, Editura Egumenița, Galați, 2008; -, *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu, adunate și adnotate de monahul Moise*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008; George ENACHE, Adrian Nicolae PETCU, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor 50*, Editura Partener, Galați, 2009; George ENACHE, Adrian Nicolae PETCU, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Editura Partener, Galați, 2009 (în acest volum, nota nr. 461, de la p. 203 indică multe articole, pe aceleași temă); -, *Să nu ne răzbunați! Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia adunate de monahul Moise*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2012; Calinic ARGEȘANUL, *În iadul de la Pitești*, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2017; Demostene ANDRONESCU, *Reeducarea de la Aiud. O radiografie memorialistică*, Editura Manuscris, Pitești, 2018.

15. De exemplu, în timpul păstoririi Mitropolitului Justin, pe tronul mitropolitan al Moldovei și Sucevei, doar în județul Neamț au fost construite sau refăcute din temelii 64 de biserici, iar în județul Iași, 4 biserici – a se vedea lucrarea acad. Tudor R. POPESCU, *Salvarea bisericilor de orice rit din România, sub ocupația militară sovietică*, Editura Asociației Române pentru Educație Democratică, București, 1999, pp. 126-127. Mai mult, în timpul păstoririi sale ca mitropolit în Moldova, a inițiat, susținut și coordonat îndeaproape, lucrări ample de consolidare, restaurare și reparații la marile mănăstiri nemțene și bucovinene, cât și la Centrul mitropolitan de la Iași – pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române (manual pentru Seminarile Teologice Liceale)*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, p. 456. Mai exact, în timpul păstoririi sale ca mitropolit la Iași, s-au reușit zidirea și sfințirea a 70 de biserici noi și restaurarea a 20 de mănăstiri și schituri. În aceeași perioadă a construit și inaugurat 5 sedii noi de protopopiat și a binecuvântat construirea din nou sau repararea a 52 de case parohiale! Pe această temă, a se vedea materialul pr. Scarlat PORCESCU, „Monumente istorice românești din Arhiepiscopia Iașilor, în viziunea și preocupările Patriarhului Justin”, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, (LVI) 1980, nr. 3-5, pp. 286-301. Subliniez aici și faptul că însuși Patriarhul Justin a pledat pentru cruțarea bisericii „Sfântul Gheorghe Vechi” din București, într-o întrevvedere directă cu șeful statului roman de atunci. A se vedea relatarea la PS CALINIC, Episcopul Argeșului și Muscelului, în „Justin”, postfață la volumul „Patriarhul Justin. Opera integrală. 1. Ierarhia bisericească în epoca apostolică”, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului / Editura Anastasia, Curtea de Argeș / București, 2002, p. 149.

din cursul anului liturgic. Din aceste considerente, nu întâmplător, în „Pastoralele” sale, încă de când era mitropolit la Iași, Patriarhul Justinian pleda astfel pentru Taina Botezului, în fața mulțimilor de creștini veniți să se împărtășească de lumina Învierii:

„[...] prin baia Botezului, și cu puterea lui Dumnezeu, dobândim darul vieții veșnice, al învierii și al așezării noastre în cele cerești, împreună cu Hristos (Efeseni, II, 5-6). Cu darurile Sale cele bogate, în noi sălășluiește Hristos; Trupul nostru este templu al Sfântului Duh. Suntem pnevmatofori, adică purtători de Duh Sfânt”¹⁶ (...) Astfel, după baia Botezului, omul e o făptură nouă; în el trăiește Hristos, cum spune Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Galateni „M-am răstignit împreună cu Hristos. De acum nu mai trăiesc eu, ci trăiește în mine Hristos” (Galateni II, 20)”¹⁷.

Practic, în cei peste 40 de ani de comunism, cu excepții inerente, familia românească ortodoxă și-a botezat întotdeauna pruncii, sfidând restricțiile și primejdiile la care unii părinți – de exemplu cei cu funcții militare, de partid sau de stat – se expuneau. Pentru a păstra discreția momentului, multe botezuri se săvârșeau în biserici la ceas târziu și cu ușile închise sau, adesea, în casele oamenilor, cu puțini martori (eventual câțiva membri ai familiei, de încredere) și fără a fi înscrise în registrele mitricale ale parohiilor. Acest curaj sfânt al părinților pruncilor născuți în acea perioadă a susținut, în marea masă a populației românești, o legătură reală a familiei românești cu Biserica neamului, cu faptul religios, cu tradițiile creștine. Este încă un argument care poate explica de ce astăzi, în România, se regăsește procentul cel mai mic de atei declarați, din întreaga Europă¹⁸.

16. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1976, p. 9.

17. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Învierea Domnului*, Iași, 1958, p. 6.

18. În 2011, în România, 0,19 % dintre cetățenii români se declaraseră atei, conform ec. Sorin NEGRUȚI, *Evoluția structurii confesionale din România, de la 1859 până în prezent*, în *Revista Română de Statistică*, supliment nr. 6 / 2014, p. 35. Potrivit aceleiași surse, în același an 2011, în Cehia s-au declarat atei 34,2% dintre cetățeni, în Ungaria 23%, iar în Bulgaria 11,8 %. Datele sunt confirmate de volumul editat de Secretariatul de Stat pentru Culte, *Statul și cultele religioase*, Editura „Litera”, București (ed. a II-a, revizuită și adăugită), 2018, p. 35.

Într-un plan superior acestei realități stă viața liturgică la care, până în 1989, participau mulți dintre români, depășind blocajul pe care autoritățile timpului, prin diverse instituții de intimidare și reprimare, încercau să îl creeze între om și Biserică. Când Patriarhul vorbea în „Pastoralele” sale despre Sfânta Împărtășanie, arăta de fapt că mulți oameni din popor frecventau sfintele slujbe, aveau duhovnici, se spovedeau; cunoștea foarte bine realitatea vieții poporului pe care îl păstora¹⁹. Textul se adresa multora dintre românii care atunci aveau o minimă viață duhovnicească, dar era și o chemare discretă, către alte suflete dornice de sfințenia și lumina Euharistiei:

„În chip cu totul deosebit, prin Sfânta Taină a Împărtășirii, Biserica dăruiește fiilor ei înșăși sămânța nemuririi – Trupul și Sângele Domnului, peste care moartea nu mai are nicio putere (Ioan VI, 53). De aceea, credincioșii nici să moară nu mai pot, căci sunt la fel cu îngerii și sînt fiii lui Dumnezeu, de vreme ce sînt fiii Învierii (Luca XX, 36)”²⁰.

Câtă speranță dădeau aceste cuvinte, în anii când mii de oameni mureau pentru credință în temnițe, la Canal, în lagăre de exterminare și în alte locuri de tortură! „În Hristos și cu Hristos suntem nemuritori!” Acesta era mesajul Patriarhului, pronunțat solemn, cu mulți martori de față, când? În „veacul morții”:

„În noi locuiește Dumnezeu, ca într-o casă; suntem „teofori”, adică „purători de Dumnezeu”. Astfel, cumpănind și noi, în adâncul cugetelor noastre, toate cele pe care le-a făcut Dumnezeu, prin purtarea Sa de grijă și de toate faptele Sale, prin lucrarea de mântuire a noastră, de către Domnul nostru Iisus Hristos, și prin revărsarea darurilor Sfântului Duh asupra lumii, găsim deplină îndreptățire cuvintelor acestea, grăite odi-

19. Era, de fapt, unul dintre principiile programatice pe care și le stabilise la începutul slujirii sale ca arhiereu, când se exprima astfel: „...ostenind în ogrorul Sfinței noastre Biserici, nu m-am desprins niciodată de realitățile vieții, izolându-mă în atmosfera atât de ispititoare a cărții, ci mi-am rotit mereu privirile în jurul meu, în mediul de la țară din care am pornit și, mai târziu, în mediul orașelor.” – citat din „Cuvântare rostită la alegerea ca mitropolit al Ardealului”, apud. Mitropolit TEOCTIST ARĂPAȘU, „Popas aniversar”, în vol. „Patriarhul Justin Moisesescu, un stâlp neclintit în vremuri potrivnice”, Editura „Basilica”, București, 2019, p. 191.

20. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Învierea Domnului*, Iași, 1958, p. 6.

nioară de Sfinții Părinți: „Dumnezeu pe pământ a venit și omul la cer s-a suit!“²¹

Cu alte cuvinte, într-un timp de opresiune și într-un spațiu în care românii erau extrem de atent controlați, în Hristos credincioșii puteau trăi în libertate interioară și într-o bucurie de netulburat. Pentru o mare parte a populației, credința era un refugiu de mare siguranță!

1.4. Învierea morților; pomenirea celor adormiți

Este o temă adânc legată de sufletul românului. În nici o parte din lume nu se află o mai mare legătură cu cei adormiți, așa cum este în Ortodoxia românească. Deși timp de opresiune și de conflict doctrinar între filosofia marxistă și învățătura creștină, în toată perioada din 1948 și până în 1989, românii și-au pomenit pe cei adormiți, fără a-i putea nimeni opri să facă aceasta. Cel mai frumos imn al vieții a fost în acea perioadă, și este și astăzi, rugăciunea de pomenire a strămoșilor, a ctitorilor de biserici și mănăstiri și a eroilor neamului.

„Pastoralele“ de Paști aveau rolul de a „reanima“ legătura tainică și atât de vie cu cei de Dincolo, de a sublinia comuniunea dintre „Biserica triumfătoare“ și „Biserica luptătoare“, în care se aflau toți cei ce ascultau mesajul! Toți luptau pentru viață! Pentru viața de aici și pentru cea de Dincolo, fiecare luptă având povara ei și presupunând jertfele ei... Pentru a mări sortii de izbândă și ca toți să înțeleagă scopul, rolul, rostul luptei, Patriarhul scria așa:

„Așa se întâmplă și cu învierea morților. După cum în sămânța bobului de grâu se găsește izvorul vieții lui, potrivit cu rostul lui pe pământ, tot așa și în ființa omenească se află izvorul ei de viață. Dar, acest izvor a fost înnoit, prin mântuire, spre veșnicia veșnică, potrivit chemării omului de către Dumnezeu, pentru a moșteni Împărăția Cerurilor împreună cu Fiul Său. De aceea, învierea morților se face în același fel cu Învierea Mântuitorului“²².

21. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1976, p. 9.

22. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală de Sfintele Paști*, Iași, 1960, p. 7.

Este, practic, o chemare a neamului la Înviere, la un ospăț al vieții de la care „nimeni să nu iasă flămând”, pentru că „masa este plină, vițelul este mult”. Mesajul discret cheamă la viața speranței, la învierea neconținută a credinței, la viul vieții în Hristos, Care este „Viața” (Ioan XIV, 6) prin excelență și izvorul vieții noastre.

1.5. Preacinstirea Maicii Domnului

După Sfântul Munte Athos – unde mare parte dintre marii noștri voievozi și domnitori sunt ctitori – România este singura zonă din lume, de către toți recunoscută ca fiind sub protecția specială a Maicii Domnului, fiind chiar numită „grădina Maicii Domnului”²³. Această comuniune tainică a neamului nostru se vede din folclorul bogat (doina, balade, povești etc.), prin care Preasfânta a fost mereu invocată, cântată și cinstită; de asemenea, suntem poporul ortodox cu numărul cel mai mare de credincioase și credincioși care poartă numele Ei, căutând să aducă în viața lor străluciri și frumuseți din viața Ei. Patriarhul o preacinstește pe Maica Domnului, în duh de rugăciune, așa:

„Întreaga viață a Maicii Domnului a fost rugăciune, smerenie, sfințenie. Tot ceea ce se poate numi virtute, i-a împodobit fruntea, în cea mai înaltă măsură. Mai aproape de noi decât oricare alt sfânt sau sfântă, Maica Domnului este și Maica noastră. O facem părtaşă în bucuriile și necazurile noastre; îi cerem să ne însoțească în rugăciunile noastre, să se roage Fiului ei ca să mijlocească pentru mântuirea noastră la Părintele ceresc. Îi purtăm chipul în inimile noastre, o simțim însoțindu-ne în călătoriile noastre. Totdeauna cu Pruncul Iisus în brațe, ea este nelipsită din locurile statornice de-a lungul vremii, pentru a fi pictată în biserici. O vedem în icoanele din casele credincioșilor. Unele din cele mai frumoase cântări sau imnuri sunt închinare ei. Ca și în domeniul evlaviei, în domeniul unor arte, tot ceea ce a fost realizat mai frumos, mai mișcător și mai înălțător pentru sufletul nostru creștin are strânsă legătură cu Maica Domnului. De aceea, pe bună dreptate se spune că noi, oamenii, am adus ca dar pentru Domnul nostru

23. În 6 mai 1999, cu prilejul venirii sale în România, la coborârea din avion, după ce a sărutat vasul cu pământ românesc (gest simbolic, pe care îl făcea la începutul fiecărei sale vizite), Papa Ioan Paul al II-lea a zis în limba noastră: „Bucură-te, Românie, Grădina Maicii Domnului!”. Memorabilă, respectiva exprimare confirmă această tradiție despre țara noastră, ocrotită de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu.

*Iisus Hristos, la sfânta lui naștere, odorul cel mai de preț pe care l-a avut omenirea, pe Prea Curata Fecioară Maria*²⁴.

Adevărat imn demn de un „Theotokarion românesc”, textul ales pentru exemplificare subliniază aspecte practice, legate de prezența Maicii Domnului în viața Bisericii, adică în cultul ortodox – prin care este ales cântată și preacinstită – dar și în viața creștinilor, în casa și familia lor, ca mare ajutătoare și intervenientă grabnică în necazuri și ca fierbinte rugătoare și mijlocitoare pentru toți creștinii, la Fiul Ei și Dumnezeuul nostru. Nu întâmplător, țara noastră este binecuvântată cu mănăstiri, schituri și biserici, dintre care multe au ca hram praznice ale Maicii Domnului. În aceste sfinte așezăminte, multe ctitorite de voievozii, domnitorii și regii noștri, credincioșii se pot închina la icoane ale Maicii Domnului, dintre care unele sunt recunoscute, în toată lumea creștină, ca „făcătoare de minuni”²⁵. Din aceste motive, încă din adânc de istorie și până în prezent, evlavia poporului către Maica Domnului se manifestă, prin prezența a zeci și sute de mii de pelerini și rugători, la marile hramuri mănăstirești, la zilele de cinstirea a icoanelor²⁶ și la praznice. Nici măcar timpurile potrivnice Bisericii nu au reușit să oprească dragostea pentru „Maica ortodocșilor români”. În legătură cu această realitate, cunoscută de el, Patriarhul Justin scria:

24. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1978, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXVII (1977), nr. 9-12, p. 975.

25. Despre acest tezaur iconografic, în teologia românească a scris pentru prima dată Episcopul Melchisedec ȘTEFĂNESCU, *Tratat despre cinstirea și închinarea icoanelor în Biserica ortodoxă Română și despre icoanele făcătoare de minuni din România ortodoxă*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1890, 49 pagini; tot episcopului Melchisedec îi datorăm și prima listă cu „Icoanele făcătoare de minuni cele mai renumite din România” (în opusculul indicat, la pp. 41-43), la care face apel arhim. Ioanichie BĂLAN, în lucrarea sa *Sfintele Icoane făcătoare de minuni din România*, Editura Episcopiei Romanului, 1999.

26. Astfel se explică cum, în ultimii ani, Calendarul bisericesc ortodox românesc, în baza Hotărârilor Sfântului Sinod, s-a îmbogățit – atât de natural! – cu sărbători ale unor vestite icoane ale Maicii Domnului, făcătoare de minuni, din tezaurul nostru spiritual: Cinstirea Sfintei Icoane a Maicii Domnului „Siriaca” de la Mănăstirea Ghighiu (3 mai), Cinstirea Sfintei Icoane a Maicii Domnului „Îndrumătoarea” de la Mănăstirea Neamț (9 iulie), Cinstirea Sfintei Icoane a Maicii Domnului „Prodromița” de la Muntele Athos (12 iulie).

„Rugătoare – cum este zugrăvită în icoanele vechi - călăuzitoare, apărătoare, biruitoare, miluitoare, Maica Domnului, îndeseobi când noi intrăm sub acoperământul ei, se roagă stăruitor pentru noi Domnului nostru Iisus Hristos, ridicând rugăciunile noastre slabe la picioarele tronului ceresc, pentru iertarea păcatelor și potolirea durerilor noastre, pentru îndelunga răbdare și milostivire a lui Dumnezeu față de noi. Sub acoperământul Maicii Domnului, sufletele noastre se luminează, iar cugetele drepte se ridică spre cer; inimile noastre se largesc pentru a face loc în ele fraților noștri, pe care se cuvine să-i acoperim și noi cu dragostea, îndurarea și binefacerea noastră față de ei. Prin rugăciunile ei, pacea desăvârșită de care sunt însetate sufletele noastre, se revarsă din cer ca ploaia pe pământul uscat, rodind dreptate, dragoste și fericire în lume²⁷.

1.6. Cinstirea Duminicii, ca „zi a Domnului”

Ca Mitropolit și Patriarh, Justin Moiescu a păstorit în perioada duminicilor transformate în prilejuri de distracție pentru tineret: serate, baluri, proiecții de film. Prin politică de stat, duminicile erau zile de „hărnicie la colectivă”: pentru a nu avea alte programe, tinerii – gimnaziști, liceeni și studenți, pionieri sau uteciști – erau scoși la „practică agricolă”, voluntariat (impus, desigur!) prin care aduceau obolul lor, cu care erau datori țării. Multe dintre fabrici aveau program și duminica, iar instituțiile de producție cu program special (de exemplu combinatele siderurgice) nu conteneau să lucreze. Nu de puține ori, tot duminica se organizau ședințe de partid, care nu erau altceva decât prilejuri de îndoctrinare pentru toți cei „invitați” (a se citi „obligăți”) să participe.

Cu toate acestea, ierarhii povățuiau preoții ca în biserici să se săvârșească Sfânta Liturghie mai de dimineață, ca mai apoi oamenii să își poată îndeplini și cerințele de muncă. Se dădea Cezarului ce era al Cezarului, iar lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu! În contradicție cu spiritul vremii, care urmărea schimbarea duminicii într-o a șaptea zi „de producție”, Patriarhul Justin amintea de tradiția veche a Bisericii privind cinstirea duminicii ca zi de odihnă și învăța poporul astfel:

27. Mitropolitul Justin MOIESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1968, p. 8.

„Scriitorii bisericești vechi numeau Duminica «ziua Învierii», «ziua luminii și a vieții, a nemuririi și a tot binelui», «ziua soarelui» și mai ales «ziua domnească» sau «ziua Domnului», de unde și-a luat și numele de «Duminică». «Noi cinstim Duminica pentru Înviere», zicea Sfântul Atanasie cel Mare²⁸.

Prezenta, deci, extrem de clar, caracterul special, de sacralitate, al celei de a șaptea zi a săptămânii. Astfel, la noi cultul duminicii – ca zi sfântă – nu a încetat niciodată, nici chiar în cele mai dificile perioade de dictatură!

2. Teme misionare delicate, prezentate cu mult tact pastoral în „Pimenicele” Patriarhului Justin Moisescu

Abordez aici, de fapt, câteva teme speciale, prezente în „Pastoralele” justine. Presiunea sistemului asupra Bisericii era uriașă, dar înțelepciunea Patriarhului și puterea lui de a lupta erau, în mod evident, inspirate de Dumnezeu! Exista, într-adevăr, o luptă a sistemului ateu contra credinței, dar iată cum, prin rezistența de necrezut a unui om – Patriarhul Justin – Biserica făcea față acelei presiuni. Uneori însă trebuiau găsite forme de „îmblânzire a fiarei”, pentru ca oamenii – îndeosebi cei credincioși și practicanți, în număr incredibil de mare atunci! – să nu sufere mai mult. Una dintre aceste forme era, de pildă, aprecierea justă a unor fapte istorice ce au adus țării beneficii de necontestat. Nu știm ce va fi fost în inima Patriarhului atunci când trebuia să abordeze o temă precum sublinierea importanței „Zilei Republicii”. Dar a făcut-o! În partea finală a Pastoralii la Nașterea Domnului din 1977, Patriarhul amintea că în 30 decembrie se aniversau 30 de ani de la proclamarea Republicii (30 decembrie 1947). Tema nu putea fi evitată din cel puțin două motive majore. Mai întâi ziua amintea de jertfele a sute de mii de români care muriseră pentru țara lor, în cel de Al Doilea Război Mondial. În al doilea rând, dată fiind prăznuirea la sorocul rotund de 30 de ani, tema fusese predilectă pe tot parcursul anului 1977; era impusă tuturor celor care aveau roluri de seamă în societatea românească a timpului, pentru

28. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Învierea Domnului”, București, 1980, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXIX (1980), nr. 3-5, p. 281.

evenimente științifice, discursuri, texte scrise etc. Cu toate acestea, din mesajul eminamente politic pe care îl transmitea ziua respectivă – fatidic de apropiată de 25 decembrie, când creștinii prăznuiesc Crăciunul! – Patriarhul a încercat să scoată tot ce putea fi mai bun: evidenția darul libertății, pe cel al independenței și pe cel al suveranității, obținute în urma participării României, cu jertfe de vieți omenești în număr semnificativ, la cel de Al Doilea Război Mondial. Evidenția și progresul economic pe care îl înregistrase industria și saltul calitativ al vieții sociale, după perioadele de lipsuri și foamete cauzate de război și de crizele care au urmat. De asemenea, îndemna pe toți românii spre „participarea la întărirea climatului moral al societății, înverdat neîncetat prin cuvintele și faptele noastre bune, frumoase și drepte”²⁹.

Deși în legătură cu acestea nu ni s-au păstrat mărturiile personale ale Patriarhului, putem doar intui că și de aici îi veneau dificultățile pe care le resimțea în redactarea „Pastoralelor” sale!

Iată câteva teme, asemănătoare:

2.1. Dragostea de țară

Astăzi aceasta este o temă demonetizată aproape complet, întrucât în anii 80 patriotismul făcea parte din sistemul de îndoctrinare cu care aparatul de stat presa asupra minților oamenilor. Fortărea de atunci a sufletului românului, coroborată cu elemente din politicile actuale de disoluție și globalizare, a condus la pierderea simțului apartenenței la o țară, pe care cetățenii trebuie să o iubească, să o apere și să o predea copiilor lor intactă. Patriarhul Justin „despovărează” tema de orice conotație politică și o prezintă din punctul de vedere pe care Biserica îl are dintotdeauna față de stăpânire, care este văzută ca „slujitoarea lui Dumnezeu” (Romani 13, 4). Astfel, el îndemna:

„Comoara credinței noastre strămoșești să o păziți cu toată scumpătatea, iar ca podoabe de mare preț și daruri pline de roade binecuvântate ale poporului nostru să păstrați cu sfințenie: hărnicia voastră în muncă, omenia unuia față de altul și dragostea tuturor de țară”³⁰.

29. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1977, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), nr. 10-12, pp. 807-808.

30. Mitropolitul Justin MOISESCU al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1969, p. 10.

Patriotismul se putea atunci manifesta ca sentiment viu al legăturii românului cu țara lui pentru că, după 1918, românii aveau România Mare. Ea trebuia iubită și apărată, fiind „maica neamului românesc”, după cum o văzuse Eminescu! Și astăzi, de asemenea, România trebuie iubită și apărată! În legătură cu unitatea de cuget, simțire, neam și credință ortodoxă cu care sunt datori românii din toate timpurile față de țara lor, cu prilejul a 60 de ani de la Marea Unire, Patriarhul Justin Moisescu conștientiza pe păstoriții săi astfel:

„Unirea cea Mare nu este un rezultat al întâmplării, al norocului istoric, al unor interese de moment...Unirea noastră este rezultat al unei lupte îndelungi și stăruitoare a poporului nostru pentru păstrarea unității și existenței sale...este un act de dreptate istorică, pe care am impus-o cu voința noastră, cu jertfa noastră, cu puterea noastră. Ca pe orice odor câștigat cu mare preț, datoria noastră este să o păstrăm, să o întărim, să o înfrumusețăm”³¹.

Aici vorbea orfanul ascuns adânc, sub dulama monahală, în inima sa de patriarh; orfanul al cărui tată, învățătorul Ioan, căzuse la datorie în Primul Război Mondial. (Această suferință din copilărie îi păstrase intactă o bunătate copleșitoare, pe care și-o ascundea cu grijă, sub masca severității³²). Și, despre iubirea de

31. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1978, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXVII (1978), nr. 9-12, pp. 978-979.

32. În legătură cu acest detaliu extrem de semnificativ pentru a înțelege „omul cel dinlăuntru”, în cuvântul pe care l-a ținut cu prilejul funeraliilor Patriarhului Justin Moisescu, mitropolitul dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ se exprima astfel: „Printre noi, sinodalii, Patriarhul Justin a fost un uriaș frumos și echilibrat. Nu numai la propriu, prin statura lui bine legată și armonios alcătuită, ci și prin întreaga lui statură intelectuală, morală și sentimentală. A fost omul care n-a fost de nimeni, niciodată, bănuț de vreo abatere de la normele unei conduite drepte, demne și morale. Mai degrabă a fost bănuț de rigiditate, deși nu întotdeauna cu dreptate, pentru că masca cu grijă o inimă bună și cu deschidere atentă către problemele fiecăruia” – apud Gheorghe VASILESCU, „Funeraliile Patriarhului dr. Justin Moisescu”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, CIV (1986), nr. 7-8, p. 28. Cu același prilej, fericitul întru adormire Patriarh Teoctist ARĂPAȘU, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei adăuga: „Toți cei care au lucrat în apropierea sa, știu cât de bogat în omenie și generozitate a fost sufletul Patriarhului Justin și cât de vibrantă i-a fost inima pentru cei din jur” – apud Gheorghe VASILESCU, „Funeraliile Patriarhului dr. Justin Moisescu”, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, CIV (1986), nr. 7-8, p. 44.

Țară vorbeau, prin Patriarh, toți eroii neamului și toți făuritorii Unirii!

Trăitori într-un timp al disoluțiilor și dezbinărilor, noi cei de astăzi, pentru a nu deveni apatrizi, trebuie să ne reconsiderăm sentimentele față de țara noastră. Să o iubim real și să o predăm intactă generațiilor de după noi. Astfel, patriotismul nu mai rămâne o temă vetustă, revolută, ci reflectă starea de spirit a unui popor încă viu – chiar și în era globalizării, căruia același ierarh îi adresa un mesaj

Un alt ierarh, episcopul Adrian HRIȚCU avea să îl caracterizeze astfel: „Era demn, integru, maiestuos, impunător, cu o privire pătrunzătoare, fapt pentru care lăsa ușor impresia unui om distant, uneori chiar rece și nereceptiv. În realitate însă el ascundea sensibilitate sufletească, fiind un adânc simțitor a tot ceea ce se întâmpla în jur. Această sensibilitate îl făcea să fie emotiv până la lacrimi” – apud Adrian Nicolae PETCU, „Justin Moisesescu, un teolog slujitor în vremuri de furtună”, în „Ziarul Lumina” din 3 octombrie 2010. Iar unul dintre foștii ucenici ai Patriarhului, ÎPS CALINIC, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, scrie: „Acest om sobru și frământat, străin de satisfacțiile formale pe care le aduce uneori pompa chiriarhală, era un om drept și, totodată, unul care înțelegea neajunsurile și poticnirile naturii umane (...) Iar înțelegerea neputințelor îl făcea să fie blând și iertător”, în „Justin”, post-față la volumul *„Patriarhul Justin. Opera integrală. 1. Ierarhia bisericească în epoca apostolică”*, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului / Editura Anastasia, Curtea de Argeș / București, 2002, p. 149. În aceeași notă, la pomenirea de 24 de ani de la adormirea Patriarhului Justin Moisesescu, Preafericitul Părinte PATRIARH DANIEL, în medalionul intitulat *Patriarhul Justin Moisesescu, un stâlp neclintit în vremuri potrivnice*, îi creiona astfel câteva dintre liniile caracteriale: „Părintele Patriarh Justin rămâne în memorie noastră ca fiind un om echilibrat, un teolog erudit și un păstor înțelept, prin fidelitatea sa față de tradiția ortodoxă, patristică, prin temeinica sa pregătire academică, prin sobrietatea sa în relațiile umane, însă și prin bunătatea și dărnicia sa părintească, exprimate adesea discret, dar eficient”, în vol. omonim, Editura „Basilica”, București, 2019, p. 8. Vezi, la aceste sublinieri, și articolul pr. Dumitru SOARE, „Patriarhul Justin, părinte iubitor și drept”, în rev. *„Mitropolia Olteniei”*, XXXII (1980), nr. 3-6, pp. 366-369, cât și pe cel al pr. Mircea Păcurariu, „Gânduri despre Patriarhul Justin Moisesescu”, în volumul *„Patriarhul Justin. Opera integrală. 5. Dosoftei Mitropolitul și alte scrieri”*, Editura Episcopiei Argeșului și Muscelului / Editura Anastasia, Curtea de Argeș / București, 2003, pp. 7-14, material preluat și în volumul *„Biserica. Misiune. Slujire”* (19), Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, pp. 225-229. Alte relatări inedite despre Patriarhul Justin, la ÎPS CALINIC, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, în *„Toată vremea-și are vreme”*, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, ediția a II-a – 2013, vol. II (1971-1985) și vol. III (1985-1990).

valabil atunci, astăzi, și „măine”: „În întreaga obște românească, la fel ca în Împărăția lui Dumnezeu, să domnească «dreptatea, pacea și bucuria Sfântului Duh»” (Romani XIV, 17).³³

2.2. Pacea din și dintre oameni

Tema păcii din și dintre oameni este, de asemenea, încă din vechime, prețuită și prezentă în Biserică. La sfintele slujbe, preoții și poporul se roagă Domnului „cu pace”, iar ieșirea creștinilor din biserică spre lume se face „în pace”; în Biserică, la Liturghie, omul se împăciuieste, se umple de pace și poate relaționa în pace cu semenii săi. Izvorul păcii, Mântuitorul Hristos, Care este numit de profeți „Domnul păcii” și Care aduce în lume „*Evanghelia păcii*” (Efeseni VI, 15) dăruiește omului această stare înaltă de așezare sufletească interioară, deodată cu Nașterea Sa:

„Nașterea Domnului este învăluită în nimbul păcii desăvârșite; cerul și pământul își deschid brațele larg, mergând unul în întâmpinarea celuilalt, iar credincioșii, trecând peste zidul despărțirii lor, își unesc glasurile, preamărind pe același Dumnezeu, care a binevoit ca Fiul Său ... să Se înfățișeze pentru noi ca înfăptuire a păcii desăvârșite”³⁴.

Darul păcii nu poate fi zăgăzuit, întrucât pacea interioară din om se reflectă în relațiile interumane din Biserică: pacea din oameni devine pacea dintre oameni, având puterea de a schimba lumea:

„Noi nu restrângem însă pacea în hotarele gândirii sau viețuirii noastre creștine. După cuvântul Apostolului Pavel, noi suntem datori să trăim «în pace cu toți oamenii» (Romani, XII, 18) și să întindem mâini frățești tuturor oamenilor, «spre tot lucrul bun» (Tit III, 1)”³⁵.

33. Patriarhul Justin MOISESCU, *Pastorală la Nașterea Domnului*, București, 1979, p. 10. Pe aceeași temă a dragostei de țară și pe alte teme sociale citează din „Pastoralele” Patriarhului Justin (pentru Crăciun și Paști, din anii 1957, 1958, 1959, 1963, 1964, 1966, 1967, 1968, 1969, 1973, 1974, 1976, 1978, 1979), pr. Ilie BRĂTEAN, în studiul „Activitatea Patriarhului Justin, închinată pastorației”, în rev. *Mitropolia Olteniei*, XXXII (1980), nr. 3-6, pp. 342-357.

34. Mitropolitul Justin al Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, Iași, 1972, p. 8.

35. Patriarhul Justin MOISESCU, *Pastorală la Nașterea Domnului*, București, 1984, pp. 8-9. Citări scurte din „Pastoralele” justine, pe tema „păcii”, la episcop ADRIAN BOȚȘĂNEANUL, „Metode pastorale în concepția și lucrarea Patriarhului Justin”, în vol.

2.3. Pacea pe glob și în Europa

Temă de mare responsabilitate! Perioada anilor 60-70 era încă bântuită de strigoiul războiului mondial ce se încheiase nu demult; ba, deja se iscaseră conflicte mari în alte zone din lume. Pentru a încopcia tema păcii sociale, europene și globale, în marea temă biblică a păcii, folosește imaginile profetice de la Isaia II, 4 – „popoarele vor face săbiile lor fiare de plug și lăncile lor seceri” sau de la Iezechiile XXXIX, 9 – „locuitorii cetății care vor arde armele, arcurile, săgețile, lăncile, sulile”³⁶. În cuvântul său pastoral, Patriarhul Justin cerea: „la apărarea păcii în întreaga lume să ne fie gândul pururi... Asigurarea păcii în Europa este nu numai cheazăie a păcii pe toată fața pământului, dar și temei al propășirii popoarelor”³⁷.

Scriind așa, dar asumându-și conștient și posibile opinii negative, Patriarhul știa că zăgăzuiește mult din răul pe care deținătorii puterii de atunci îl puteau face Bisericii, care deja dăduse mii de martiri pentru credință, în perioada 1958-1968. În condiții „speciale”, el, Patriarhul încerca, hristic, să echilibreze talerul destinului poporului pe care îl păstorea! Astfel, în timpul patriarhatului său, pierderile au fost, pe cât posibil, minimalizate.

„Patriarhul Justin Moisescu, un stâlp neclintit în vremuri potrivnice”, Editura „Basili-ca”, București, 2019, pp. 200-201.

36. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1984, în rev. *Glasul Bisericii*, XLIII (1984), nr. 10-12, p. 690-691.

37. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Învierea Domnului”, București, 1978, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXVII (1978), nr. 5-6, p. 442. O pledoarie puternică pentru pacea în lume, în „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1981 – rev. *Glasul Bisericii*, XL (1981), nr. 11-12, pp. 996-998. În legătură cu această temă a timpului optzecist, prezintă și în „Pastoralele” Patriarhului Justin, a se vedea studiul mitropolitului NESTOR VORNICESCU, „Patriarhul Justin, vestitor și apărător al păcii”, în rev. *Mitropolia Olteniei*, XXXII (1980), nr. 3-6, pp. 265-281; studiul citează, generos, din „Pastoralele” de Crăciun ale mitropolitului/Patriarhului Justin, pentru anii 1959, 1960, 1961, 1962, 1964, 1965, 1967, 1972, 1974, 1977, 1978 cât și din cele pascale, pentru anii 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1968, 1975, 1976, 1979.

3. *Aprecieri finale și concluzii*

1. În concluzie, se poate aprecia că „Pastoralele” justine³⁸ au fost modalități prin care, în timpuri grele, Biserica noastră a putut continua lucrarea sa de predare, către popor, a învățăturii de credință. Această cateheză uriașă se făcea la nivelul maselor de oameni la care Biserica, în acel timp, cu nici un alt prilej nu avea acces! Iar pentru a fi explicit, Patriarhul Justinian, ca dascăl de teologie, apelează la forme sensibile de exprimare a unor adevăruri teologice mai greu de înțeles. Folosind textul de la Filipeni II, 6-8, iată cum explică taina kenoziei:

„Dumnezeu fiind, Domnul nostru Iisus Hristos este pururi înveșmântat în mărirea Sa dumnezeiască; toate vistierile înțelepciunii și ale cunoștinței în El sunt ascunse; atotpuernic, sfânt veșnic, El de-a dreapta Tatălui în cer șade. Dar... S-a golit Mântuitorul nu numai de mărirea Sa dumnezeiască, dar și de demnitatea Sa omenească, arătându-Se ca un rob, om lipsit de drepturi sau de bunuri, supus, sărac... dacă pentru noi a săracit, pentru Sine El a rămas bogat; dacă a venit pe pământ, El n-a părăsit cerul; dacă S-a făcut om, Dumnezeu fiind, a rămas Dumnezeu”³⁹.

Sau, în aceeași dorință de a fi înțeles când prezenta măreția praznicului Învierii Domnului, el numește ziua pascală „crăiasa zilelor”⁴⁰. Adevărul Învierii Domnului este magistral dovedit prin folosirea argumentelor vechi și nou-testamentare, în „Pastorală la Învierea Domnului” din anul 1979 sau la cele din 1980, 1983, 1985 și 1986. Sunt citate texte și locuri scripturistice, care arată pe profesorul redutabil din el, ce știa atât conținutul biblic, cât și modul apologetic de pledoarie, în susținerea argumentației sale. Folosește și argumente ale Sfintei Tradiții, îndeosebi din iconografie, pentru a susține unele afirmații teologice:

„În vechile cărți de slujbă s-a păstrat știrea că întâia ființă căreia I S-a arătat Mântuitorul, după Înviere, a fost Preacurata Sa Maică. Într-o cân-

38. Pentru o privire completă asupra acestei problematice, cercetarea ar putea fi extinsă și asupra „Pastoralelor” celorlalți ierarhi ai timpului, care au urmat pilda înțâistătătorului lor.

39. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1981, în rev. *Glasul Bisericii*, XL (1981), nr. 11-12, pp. 992-993.

40. Patriarhul Justin MOISESCU, „Pastorală la Învierea Domnului”, București, 1980, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXIX (1980), nr. 3-5, p. 282.

tare de demult se spune...: „Dacă ai văzut, Fecioară, pe Hristos cu totul strălucit, fără asemănare în frumusețe, ca un Mire ieșind cu trupul din cămara gropii, te-ai umplut de bucurie”⁴¹.

2. În „Pastoralele” sale evocă momente de mare însemnătate din istoria neamului românesc, precum cele amintite mai sus sau precum 65 de ani de la făurirea statului național unitar român prin Marea Unire din 1918⁴² sau 2050 de ani de la întemeierea primului stat dac centralizat, sub sceptrul lui Burebista⁴³. Le prezintă sintetic și corect, arătând și rolul Bisericii în toate aceste momente de maximă însemnătate din istoria noastră.

3. În al treilea rând, trebuie subliniat rolul discret pe care l-au jucat aceste texte pastorale. Ele fac parte din marea „strategie de supraviețuire” a Ortodoxiei românești în vremuri de restriște, program inițiat de Patriarhul Justinian Marina, într-un anumit context istoric și socio-politic și continuat de Patriarhul Justin Moiescu, în condiții la fel de protivnice. Tema „libertății”, tema „dreptății” sau tema „păcii” purtau în ele și transmiteau poporului un puternic mesaj de speranță de vremuri mai bune, în care libertatea, dreptatea și pacea sufletului să fie realități vii, pentru toți românii.

4. Într-un cuvânt, textele „Pastoralelor” relevă pe ierarhul jertfelnic, păstorul iscusit, profesorul luminat și românul patriot care a fost fericitul întru adormire și neuitatul întru pomenire Patriarhul Justin Moiescu.

41. Patriarhul Justin MOIESCU, „Pastorală la Învierea Domnului”, București, 1981, în rev. *Glasul Bisericii*, XL (1981), nr. 3-5, p. 265. Temă reluată și în *Pastorală la Învierea Domnului*, București, 1984, în rev. „*Glasul Bisericii*”, XLIII (1984), nr. 3-4, p. 155 și în *Pastorală la Învierea Domnului*, București, 1986, în rev. „*Glasul Bisericii*”, XLV (1986), nr. 3, p. 2.

42. Patriarhul Justin MOIESCU, „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1978, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXVII (1978), nr. 9-12, pp. 977-978, respectiv „Pastorală la Nașterea Domnului”, București, 1983, în rev. *Glasul Bisericii*, XLII (1983), nr. 9-12, p. 423.

43. Patriarhul Justin MOIESCU, „Pastorală la Învierea Domnului”, București, 1980, în rev. *Glasul Bisericii*, XXXIX (1980), nr. 3-5, p. 293.

**Pr. lect. univ. dr. Sorin Marinescu,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

**PATRIARHUL IUSTIN MOISESCU (1910-1986),
UN IERARH CARE ȘI-A PUS
„TOATĂ OSÂRDIA, PRICEPEREA ȘI RÂVNA”
ÎN SLUJBA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

Abstract: *The present work is intended to be a retrieval of the history of the contribution of personalities that have marked the history of the Romanian Orthodox Church and, implicitly, the history of Romania.*

Thus, In the "Commemorative Year of the Patriarchs Nicodim Munteanu and Iustin Moiescu and of the translators of church books" in the Romanian Patriarchate, addressed to the Romanian Orthodox hierarchies and eparchies in the country and abroad, we set out to talk about the Patriarch Iustin Moiescu for understand the role it played in promoting living theology as a model, based on prayer, experience and life, even if the historical times were very difficult for the Church, the communists wanting to destroy it, because it maintained the consciousness of national identity and a hierarchy of authentic values, that opposed the atheist ideology promoted by them.

Thus, starting from a brief biography of the one who was the fourth Romanian Patriarch, we were interested in the perception of contemporaries, as well as those who succeeded him, as I have not neglected his quality as a theologian, teacher university and publisher.

Iustin Moiescu was an intellectual, theologian, who devoted all his energy to maintaining the right faith, to support the monastery life, to relieve the people and to give cultural brilliance to the Church, as he alone confessed.

Keywords: *Patriarch Iustin Moiescu, Romanian Orthodox Church, Orthodox theology, communism.*

În „Anul comemorativ al patriarhilor Nicodim Munteanu și Iustin Moiescu și al traducătorilor de cărți bisericești” în Patriarhia Română, celebrat în toate eparhiile ortodoxe române din țară și din străinătate,

ne-am propus să prezentăm figura luminoasă a celui pe care Preafericitul Părinte Patriarh Daniel l-a numit „un stâlp neclintit în vremuri potrivnice”, Patriarhul Iustin Moisescu, al patrulea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române¹. Acest „om frământat, care a ținut la onoarea lui”², cum îl caracteriza pr. *Dumitru Stăniloae*, a trăit în timpuri

„grele pentru învățătorii și profesorii care își închină toate puterile catedrei, grele pentru magistrații care nu vor să sustragă nimic din disponibilitățile lor spirituale și fizice datoriei lor, pentru a le îndrepta spre vreun alt izvor de câștig, grele pentru toți aceia de la care societatea și natura misiunii cere idealism, iar ei iau în serios acest imperios postulat. Dar deosebit de grele sunt timpurile de azi pentru slujitorii altarului”³.

Luminile și umbrele perioadei comuniste au fost scoase în evidență de cercetători contemporani, care au arătat că se instaurase un regim ce se declara ateu și care dorea ca Biserica, văzută doar ca o instituție oarecare a societății, să se integreze în viața acesteia, supunând-o sub control strict, încă din anul 1948⁴. Ca urmare, credem util orice demers de recuperare a unei istorii și a unor personalități care au marcat atât istoria Bisericii Ortodoxe Române, cât și istoria națională.

Trebuie spus că personalitatea tânărului Iustin s-a format în școală. Elev silitor, după terminarea școlii primare (1918-1921), s-a înscris la Seminarul orfanilor de război din Câmpulung-Muscel⁵, de unde s-a transferat ca bursier la Seminarul „Patriarhul Miron” de la

1. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Cuvânt înainte” la *Patriarhul Iustin Moisescu. Un stâlp neclintit în vremuri potrivnice*, Editura Basilica, București, 2009, p. 5.

2. Dan CIACHIR, *Când moare o epocă*, Paideia, București, 2005.

3. Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Suferințele tagmei preoțești”, *Telegraful Român*, an LXXXIV, nr 8, 16 febr. 1936, p. 2, republicat în Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Opere complete, Cultură și duhovnicie, Articole publicate în Telegraful Român*, ediție îngrijită, introducere și note de Ion-Dragoș Vlădescu, Editura Basilica, București, 2012, vol. 1, p. 801.

4. În același an, prin *Decretul nr. 1383/1948* din 2 august, disciplina Religie și însemnele religioase erau scoase din școli. Publicat în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 177, 3 august 1948.

5. Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 146.

Mănăstirea Negru Vodă (1922-1930), pe care îl termină în anul 1930, ca premiant, fiind ales de Patriarhul Miron Cristea⁶ dintre absolvenții de seminar și trimis cu o bursă de studii în teologie la Universitatea din Atena (1930-1934)⁷. Se întoarce cu titlul de licențiat, patru ani mai târziu, în anul 1934, cu calificativul *Arista* („*magna cum laude*”).

Va fi trimis apoi să studieze la Facultatea de Teologie romano-catolică din Strassbourg, Franța (1934-1936), începând totodată și studiile la doctorat la Facultatea de Teologie din Atena. În anul 1937 și-a susținut lucrarea de doctorat cu titlul: *Evagrie din Pont. Viața, scrierile și învățătura* – în limba greacă⁸, teză alcătuită sub îndrumarea profesorului Dimitrios Balanos, obținând, de asemenea, calificativul *Arista* („*magna cum laude*”), lucrarea fiind premiată de Academia de Științe din Atena⁹.

A fost atras de cariera didactică, astfel că va preda limba latină la Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București (1937-1938), apoi a predat cursul de *Noul Testament* la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Varșovia (1938-1939), din 1940 agregat și din 1942 titular¹⁰ și, ulterior, profesor titular de *Exegeza Noului Testament* la Facultatea de Teologie din Cernăuți-Suceava, de unde, în anul 1946, a fost transferat ca profesor la Facultatea de Teologie din București, unde a predat tot *Exegeza Noului Testament* (1946-1956)¹¹. Din jurnalul lui Dudu Velicu¹², păstrat la

6. Patriarhul Miron Cristea a trimis la studii în străinătate, între anii 1930-1931, 19 absolvenți. Iustin Moisesescu, alături de Tănăsescu D. Nicolae, au fost trimiși La Facultatea de Teologie Ortodoxă din Atena. Printre aceștia era și Dudu Velicu, trimis la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Varșovia. „Cronică. Bursieri în străinătate”, în *Renașterea*, an VIII, nr. 50, 1930, p. 7.

7. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 278.

8. Publicată ulterior, *Evagrie din Pont. Viața, scrierile și învățătura sa*, Atena, 1937, 155 p.

9. Pr. Niculae ȘERBĂNESCU, „Patriarhia Română la 70 de ani (1925-1995)”, în vol. *Autocefalie, patriarhie, slujire sfântă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 281-284.

10. Unde l-a înlocuit pe profesorul Nicolae Arseniev.

11. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 278.

12. Dudu Velicu a fost secretar al Patriarhului Miron Cristea și un apropiat al cercurilor Patriarhiei Ortodoxe Române. Notițele sale reprezintă o sursă alternativă de informare istorică asupra evoluției vieții bisericești în primii ani ai noului regim comunist. Alina TUDOR-PAVELESCU, „Studiu introductiv”, în Dudu VELICU, *Biserica*

Arhivele Statului București¹³, aflăm că, în martie 1948, Arhiepiscopul Firmilian Marin, întocmind Lista cu noul Comitet al Institutului Biblic, îl trece pe profesorul Iustin Moiescu în această listă alături de alți profesori ai Facultății de Teologie din București: Pr. Petre Vintilescu – decan, Tudor Popescu, Pr. D. Fecioru, Pr. Nicolae Popescu, pensionar, fost profesor, Iorgu Ivan, asistent ș.a.¹⁴. De asemenea, în iulie 1949 era membru al comitetului de redacție al Revistei *Biserica Ortodoxă Română*, care în 1953 ia numele de *Buletin Oficial al Patriarhiei Române*.

În condițiile în care noile autorități comuniste vâneau clerici și laici cu alte convingeri decât ideologia oficială, Iustin Moiescu are curajul să trimită adrese la Ministerul Afacerilor Interne și la Securitate, încercând să afle de ce fusese arestat Rădulescu-Cerna¹⁵, șeful Serviciului de presă de la Patriarhie¹⁶.

În 1946, profesor fiind la Suceava, Iustin Moiescu devine vicepreședintele regionalei Moldova a Partidului Național Popular (fostă Uniunea Patrioților)¹⁷. În mai 1945 este considerat în cercurile clericale drept posibil candidat pentru funcția de ministru în Ministerul cultelor¹⁸.

La 23 februarie 1956 a fost hirotonit ca diacon de către Episcopul-vicar patriarhal Teoctist Arăpașu; iar a doua zi, Episcopul-vicar patriarhal Antim Nica l-a hirotonit preot. După numai patru zile, la

Ortodoxă în perioada sovietizării României, însemnări zilnice I. 1945-1947, Arhivele Naționale ale României, București, 2004, p. IX.

13. Publicate în volum. DUDU VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist, însemnări zilnice II. 1948-1959*, ediție îngrijită de Alina Tudor-Pavelescu, Șerban Marin, Arhivele Naționale ale României, București 2005.

14. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist, sâmbătă, 13 martie 1948*, p. 34.

15. A fost reținut în ziua de 25 noiembrie 1949, acuzat că ar fi dușman al regimului comunist, dar, după intervențiile Patriarhului Iustinian Marina, va fi eliberat în 24 decembrie 1949. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist, sâmbătă, 24 decembrie 1949*, p. 197.

16. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist, duminică, 11 decembrie 1949*, p. 194.

17. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României, joi, 7 martie 1946*, p. 115.

18. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României, joi, 12 martie 1945*, p. 117.

26 februarie, Adunarea Națională Bisericească, constituită potrivit Statutului în Colegiul electoral, l-a ales arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului, în locul marelui predecesor trecut la Domnul, Nicolae Bălan. Ales deja Mitropolit, la 15 martie 1956 Patriarhul Iustinian, Mitropolitul Firmilian al Olteniei și Episcopul Nicolae Colan al Clujului îl vor hirotoni arhiereu, și i se va încredința de îndată cărja lui Andrei Șaguna, la 18 martie 1956, în Catedrala Mitropolitană din Sibiu.

Preasfințitul Calinic, Episcopul Argeșului și Muscelului, amintea cu tristețe că „la începutul anilor '50, profesorul teolog Iustin Moises-cu a fost înlăturat din învățământ de autoritățile comuniste”¹⁹, însă, în 1956, în calitate de Mitropolit al Ardealului, va candida la alegerile pentru Marea Adunare Națională²⁰, în condițiile în care i se refuzase acest lucru Patriarhului Iustinian Marina²¹. De altfel, pentru a dezbiina clerul ortodox, regimul comunist va susține pe unii în defavoarea altora, iar acest lucru va aduce tulburări în rândul clerului și ierarhilor Bisericii. S-a speculat și faptul că susținerea pe care a primit-o Mitropolitul Iustin Moises-cu pentru scaunul de Mitropolit al Moldovei l-ar fi întristat chiar pe Patriarh²². Să nu uităm că Patriarhul Iustinian Marina avusese curajul să-l critice pe Gheorghe Gheorghiu Dej (1944-1965) pentru cultul personalității după moartea lui Stalin²³, astfel că pierduse orice sprijin din partea autorităților comuniste.

19. † CALINIC, Episcop al Argeșului și Muscelului, „Postfață”, în † Patriarhul IUSTIN, *Opera integrală*, I, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Editura Anastasia, București, 2004, p. 146.

20. Pe 20 martie 1957 va ține un discurs în Marea Adunare Națională, în calitate de deputat. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, miercuri, 20 martie 1957, p. 225.

21. În decembrie 1956 făcea parte deja din Biroul Central. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, luni, 17 decembrie 1956, p. 216.

22. Fusese trimis la Patriarhul Iustinian Marina, ministrul Cultelor, prof. Constantinescu-Iași, pentru a-l întreba dacă este de acord cu alegerea ca Mitropolit al Moldovei a lui Iustin Moises-cu. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului*, marți, 1 ianuarie 1957, p. 220.

23. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, luni, 1 decembrie 1958, p. 252.

Pe 10 ianuarie 1957 a fost ales Mitropolit al Moldovei și Sucevei²⁴, iar în această calitate Iustin Moisescu a construit, ulterior, trei adevărate monumente de arhitectură în incinta Centrului eparhial Iași²⁵; a restaurat, integral sau parțial, peste 20 de mănăstiri și schituri, iar la unele dintre acestea a înființat muzee și colecții de artă bisericească. Chiar de la înscăunare²⁶ își propusese să se implice în viața bisericească a Moldovei, după cum a afirmat:

„Mă leg să închin Bisericii Moldovene toată osârdia, priceperea și râvna mea ... Îmi voi da toată silința să corespund așteptărilor și nădejdiilor pe care le au în ceasurile acestea păstoririi mei. În viața bisericească a Moldovei am destule pilde spre care să-mi îndrept privirile. Viața și activitatea înaintașilor mei în acest scaun mitropolitan îmi arată limpede care sînt liniile dominante ale unui program chiriarhal în Moldova. De la unii am înțeles ce este pietatea, de la alții am desprins îndatorirea de a păstra dreapta credință, de la alții necesitatea de a ajuta și sprijini viața mănăstirească, de la alții obligațiunea de a cunoaște și a alina poporul obidit, de la alții osteneala de a da strălucire culturală scaunului mitropolitan de la Iași. Iată calea cea sănătoasă pentru întocmirea programului de activitate al unui cîrmuitor bisericesc în această cetate a ortodoxiei”²⁷.

24. Au fost 80 votanți, 80 voturi pentru Mitropolitul Iustin Moisescu. În discursul său, noul Mitropolit va elogia Biserica Moldovei, „acea Moldovă de unde s-au născut: Creangă, Eminescu, N. Iorga, Enescu, Sadoveanu, Ion Neculce, Miron Costin, Grigore Ureche, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Lăpușneanu, Cuza, mitropolii de la Iosif Mușat până la Sebastian Rusan”, cf. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, joi, 10 ianuarie 1957, p. 222. Cuvântările și întreaga ceremonie sunt descrise pe larg în *** „Alegerea, învestitura și instalarea Înaltpreasfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XXXIII, nr. 1-2, 1957, pp. 1-59.

25. Catedrala mitropolitană este primul locaș de cult supus consolidării și restaurării încă din anul 1957, la care se adaugă construirea a trei clădiri noi (1959-1962), necesare desfășurării activităților la Centrul Eparhial, formând un complex mitropolitan monumental și armonios ce dăinuie și astăzi. Lucrările de restaurare a Catedralei Mitropolitane, proiectarea și construirea noilor clădiri de la Centrul eparhial au fost realizate și conduse de marele arhitect G. M. Cantacuzino.

26. Cuvântările și întreaga ceremonie sunt descrise pe larg în *** „Alegerea, învestitura și instalarea Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei”, p. 10.

27. *** „Alegerea, învestitura și instalarea Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei”, p. 52.

Astfel, în anul 1957 s-au deschis 11 șantiere bisericești în Mitropolia Moldovei și Sucevei, la mănăstirile: Neamț, Secu, Slatina, Vatra Moldoviței, Sucevița, Golia, Trei Ierarhi, Ruginoasa, Sf. Teodora-Iași, biserica din Rădeana-Roman și din Zamca; în anul 1958 au fost inițiate alte noi șantiere, la mănăstirile Putna²⁸, Dragomirna, Pătrăuți, Războieni, Tazlău, Mirăuți-Suceava, Reuseni, Arbore ș.a., apoi Agapia, Cetățuia, Bistrița, Voroneț, Humor, Barnovschi, Sf. Gheorghe-Hârlău ș.a.

A urmat campania de înscriere a 241 biserici și mănăstiri (în cele 14 protopopiate) pe lista monumentelor istorice între anii 1956-1958.²⁹ Mai mult, a încercat să limiteze efectele devastatoare ale *Decretului nr. 410/* din 28 octombrie 1959 asupra celor cca 10.000 de călugări și călugărițe din mănăstiri, prin restaurarea unor mănăstiri începând cu anul 1964 și prin reintegrarea celor alungați din viața monahală de către comuniști.

În același timp, a fost preocupat de soarta preoților, a ierarhilor și profesorilor Facultăților de Teologie ieșiți la pensie, reușind să obțină de la Sfântul Sinod, din fondurile Patriarhiei, mărimi pentru: profesori universitari pensionari (1.000 lei lunar); arhierei și episcopi pensionari (1.500 lei lunar) și mitropoliți pensionari (2.000 lei lunar)³⁰. De asemenea, în timpul anchetelor pe care Securitatea le face la mănăstiri pentru diverse acuzații false, printre care deținerea de arme, Mitropolitul Iustin Moiescu cere accesul la dosare, pe care-l primește, pe lângă promisiunea că va fi respectată legea³¹.

La 12 iunie 1977 a fost ales ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (al patrulea Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române), fiind înscăunat în Catedrala

28. În iulie 1966 se împlineau cinci sute de ani de la fondarea Mănăstirii Putna (1466-1966), eveniment „Înscris de U.N.E.S.C.O. între marile popasuri aniversare ale anului 1966”. † IUSTIN, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, „Popas la cinci veacuri (Cinci sute de ani de la fondarea Mănăstirii Putna iulie 1466-1966)”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLII, nr. 7-8, 1966, p. 425.

29. Arhim. Emilian (Vlad) NICA, „De la „Altarul” Teologiei la Păstorirea Bisericii Străbune – Mitropolitul Iustin Moiescu”, în *Analele Teologie*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2006, p. 83.

30. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, sâmbătă, 25 mai 1957, p. 228 sqq.

31. De exemplu, în cazul Mănăstirii Neamț. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, sâmbătă, vineri, 5, marți, 8 octombrie 1957, p. 233.

Patriarhală din București la 19 iunie 1977 și păstorind ca patriarh până la moarte. În calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1977-1986) a continuat activitatea din Moldova și Bucovina, desfășurând lucrări de restaurare sau reparații la mănăstirile: Curtea de Argeș, Cheia, Zamfira, Viforâta, Dealu, Cernica, Pasărea, Țigănești, Căldărușani, biserica „Sfântul Spiridon Nou”, biserica „Sfântul Gheorghe Nou”, Catedrala Patriarhală ș.a.

În plan extern, a participat la întruniri panortodoxe și interortodoxe sau la întruniri intercreștine, fiind ales membru în conducerea Consiliului Mondial al Bisericilor și a Conferinței Bisericilor Europene, iar ca patriarh a vizitat mai multe Biserici Ortodoxe surori, precum și comunități ortodoxe românești din Occident (Suedia, Elveția, SUA). A primit, de asemenea, înalte personalități de-a lungul timpului, a participat, în iulie 1958, la Congresul Mondial al Păcii, întrunit la Stockholm, în Suedia³²; a primit misiunea U.N.E.S.C.O., care a vizitat mai multe mănăstiri din Moldova și Bucovina; în anul 1971, Patriarhul Nicolae al VI-lea

Fig. 1. Patriarhul Iustin Moisescu³²

al Alexandriei a vizitat Moldova și, împreună cu Mitropolitul Iustin, au discutat despre legăturile vechi dintre Patriarhia de Alexandria și clericii și teologii din Mitropolia Moldovei³⁴; în anul 1972 Mitropolitul Iustin i-a avut ca oaspeți pe Patriarhul Maxim al Bulgariei, la hramul Catedralei Mitropolitane, Sf. Cuvioasă Parascheva (14 octombrie 1972)³⁵, și pe

32. Fotografia a fost preluată din *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXIII, nr. 1-2, 1957, p. 2.

33. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, sâmbătă, 12 iulie 1958, p. 243.

34. Pr. Scarlat PORCESCU, „Vizita Preafericitului Nicolae al VI-lea, Patriarhul Alexandriei”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVII, nr. 9-12, 1971, pp. 596-625.

35. Pr. Scarlat PORCESCU, „Vizita Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare în Arhiepiscopia Iașilor”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVIII, nr. 9-12, 1972, pp. 709-726.

Sanctitatea Sa Shenuda al III-lea, Papă al Bisericii Copte și Patriarh al Scaunului Apostolic al Sfântului Marcu³⁶, iar în 1973, fostul președinte al Franței, Jacques Chirac, pe atunci premier, a venit la Iași unde a fost primit de Mitropolitul Iustin și a participat la Sfânta Liturghie, acordând apoi mai multe burse unor studenți teologi³⁷.

A condus câteva delegații ortodoxe române în vizitele făcute altor Biserici: în Anglia (1958)³⁸, Biserica luterană din Danemarca (1971), Patriarhia Ecumenică (1974), iar ca patriarh a condus câteva delegații sinodale care au vizitat alte Biserici: Patriarhia Ecumenică (1978), Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din Statele Unite și Canada (1979), Biserica Ortodoxă Rusă (1980), Biserica Ortodoxă Sârbă (1981), Biserica Luterană din Suedia (1981), sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva (1966, 1981), Biserica Ortodoxă Bulgară (1982), Biserica reformată din Ungaria (1982), Biserica Ortodoxă din Grecia (1984).

Teolog erudit, Patriarhul Iustin a promovat, ca model, teologia vie, întemeiată pe rugăciune, pe experiență și viață, chiar dacă timpurile istorice erau foarte grele pentru Biserică, care era doar „tolerată” de comuniști. Mijlocul a fost coordonarea activității Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. Aici, așa cum spunea Prefecitul Părinte Patriarh Daniel,

„conștient de marele folos pe care l-ar avea pentru cititorii români traducerea în limba lor proprie a principalelor lucrări teologice, istorice, liturgice și a tot ceea ce ține de trăirea și experiența filocalică a Sfinților Părinți, a inițiat marea colecție patristică intitulată Părinți și scriitori bisericești (PSB), proiectată în 90 de volume”³⁹,

36. Pr. Scarlat PORCESCU, „Vizita Sanctității Sale Shenuda III, Papă al Bisericii Copte și Africa și Patriarh al Scaunului Apostolic al Sfântului Marcu în Arhiepiscopia Iașilor”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLVIII, nr. 9-12, 1972, p. 731.

37. † Patriarhul IUSTIN, *Opera integrală*, I, *Ierarhia bisericească...*, p. 148

38. A fost împreună cu preotul Alex. Ionescu (Biserica Stejarul), vicar patriarhal, cf. D. VELICU, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist*, sâmbătă 19 iunie 1958, p. 242. Biserica Stejarul din București a fost ridicată în anul 1763 și demolată în anul 1959. A avut hramul „Înălțarea Sfintei Cruci” și se afla amplasată în fața Palatului Regal.

39. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Cuvânt înainte” la *Patriarhul Iustin Moisesu. Un stâlp neclintit în vremuri potrivnice*, p. 7.

și colecția *Arta creștină în România*, în 6 volume. De asemenea, a tipărit o nouă ediție sinodală a *Sfintei Scripturi* (1982), o nouă ediție a *Noului Testament* (1979), manuale pentru învățământul teologic superior și pentru Seminariile Teologice, multe cărți de cult, revistele teologice centrale, buletinele comunităților ortodoxe române de peste hotare și alte publicații bisericești.

Specializat în studiul Noului Testament, Patriarhul Iustin Moisescu a îmbogățit literatura noastră teologică exegetică nou-testamentară cu lucrarea de mari dimensiuni, *„Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena”* (Iași, 1946, 228 p.), care este și rămâne o lucrare de referință pentru orice teolog în aprofundarea teologiei pauline. În același domeniu de studiu, a scos de sub tipar *Originalitatea parabolilor Mântuitorului*, Râmnicu Vâlcea, 1945, 50 p.

A mai publicat studii și volume de referință⁴⁰ pentru teologia românească din deceniile V-VI ale secolului al XX-lea:

– *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom*, Cernăuți, 1942, 120 p., reeditată la Editura Anastasia, București, 2003;

– „Originalitatea parabolilor Mântuitorului”, în *Candela*, an. LV-LVI, 1944-1945, p. 60-107 (și extras, Rm. Vâlcea, 1945, 50 p.);

– „Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena”, în *Candela*, an. LVII, 1946, pp. 45 - 262 (și extras, Iași, 1946, 227 p.);

– „Sfântul Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine din epoca apostolică”, în *Studii Teologice*, an. III, 1951, nr. 7-8, pp. 398-416;

– „Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii”, în *Studii Teologice*, an. V, 1953, nr. 3-4, pp. 247-268;

– *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Anexă: Texte biblice și patristice despre pace și muncă, Craiova, 1955, 80 p.;

– *Simbolica lui Hristu Andrusos*, traducere din limba greacă, Craiova, 1955, 349 p.

La acestea se pot adăuga lucrările:

– *Dosoftei mitropolitul și alte scrieri*, Episcopia Argeșului, Editura Anastasia, 2003;

– *Omiliile arhierestii. Patriarhul Iustin. Opera integrală* (6 Vol) sub coordonarea și prin osteneala Preasfințitului Părinte Calinic Argatu, Episcopul Argeșului și Muscelului, la Ed. Anastasia, 2004;

40. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, 155.

– *Discursuri ecumenice*, Ed. Anastasia, 2004.

De numele său se leagă și alte lucrări importante⁴¹, între care volumul „*Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*”⁴², „*Psaltirea în versuri a Mitropolitului Dosoftei*”⁴³, despre care afirma că reprezintă „darul cel mare făcut limbii române, snopul cel dintâi de grâu”⁴⁴, prinosul cel mai curat pe care marele Dosoftei l-a adus neamului nostru”, sau monografiile „*Catedrala mitropolitană din Iași*”⁴⁵ și „*Mănăstirea Cetățuia*”⁴⁶.

În calitate de teolog, Patriarhul Iustin Moiescu a fost interesat de textele sursă ale credinței, de noile sensuri ale Evangheliilor, ale epistolelor pauline, ale scrierilor patristice. A fost un erudit, cunoscător al limbilor latină, ebraică, elină veche și franceză, ceea ce i-a permis să cunoască aprofundat tradiția biblică a teologiei ortodoxe, dar și perspectiva Occidentului.

A fost acuzat pentru atitudinea sa flexibilă față de autoritățile comuniste, dar și-a dorit să poată evita soarta altor biserici aflate sub un regim ateu, cum s-a întâmplat cu Biserica Rusă.

Cert este faptul că a fost un profesor de vocație, cercetător conștient de valoarea analizei, a interpretării, dar și a conservării și exeget avizat al Noului Testament.

Ca membrul în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii (1961-1977), a participat la Adunările generale de la New Delhi (1961), Uppsala (1968) și Nairobi (1975), precum și la sesiunile anuale ale Comitetului Central la Paris (1962), Geneva (1966, 1973, 1976), Heraklion-Creta (1967), Canterbury (1969), Addis-Abeba (1971), Utrecht (1972), Berlin (1974) ș.a. A făcut parte din prezidiul Confe-

41. Pr. Andrei IANOVICI, *Contribuția Patriarhului Iustin Moiescu în dezvoltarea Studiului Biblic Românesc*, teza de doctorat, Constanța, 2017, p. 4.

42. Vasile DRĂGUȚ, Corina NICOLESCU, *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974. 453 p.

43. † Mitropolitul Iustin MOISESCU, „Cuvînt înainte”, la DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri*, 1673, ediție critică de N. A. Ursu, Iași, 1974.

44. Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 102.

45. Scarlat PORCESCU, *Catedrala mitropolitană din Iași*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1977, p. 156.

46. Nicolae GRIGORAȘ, *Mănăstirea Cetățuia*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1977, 96 p.

rinței Bisericii Europene și din Comitetul Consultativ, participând la Adunările generale, precum și la sesiunile Prezidiului și Comitetului Consultativ. A condus delegațiile Bisericii Ortodoxe Române la Conferințele panortodoxe de la Rodos (1961, 1963, 1964), Chambes (1968), la prima Conferință pregătitoare a Sfântului și Marelui Sinod panortodox (Chambésy 1971)⁴⁷.

Un amănunt mai puțin cunoscut este faptul că Patriarhul Iustin a avut în cadrul armatei gradul de sublocotenent în rezervă, iar în al doilea război mondial, împreună cu unitatea militară din care făcea parte, a participat la luptele de pe frontul din Răsărit, din vara anului 1941, când, aflat în prima linie a frontului, a fost rănit pe câmpul de luptă⁴⁸.

A slujit, astfel, șaptesprezece ani ca profesor de teologie, un an ca mitropolit al Ardealului (1956), douăzeci de ani ca mitropolit al Moldovei și Sucevei (1957-1977)⁴⁹ și nouă ani ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1977-1986), în urma trecerii la Domnul a patriarhului Justinian Marina (26 martie 1977).

Vrednicul de pomenire Patriarh Iustin a trecut la Domnul în data de 31 iulie 1986, dar, așa cum a afirmat pr. Mircea Păcurariu,

„Patriarhul Iustin Moisescu rămâne în istoria Bisericii noastre ca un strălucit profesor de teologie, ca un remarcabil teolog, ca un neostenit promotor al ecumenismului, ca un iubitor al valorilor culturale și artistice ale înaintașilor, pe care s-a străduit să le restaureze și să le lase ca sfântă moștenire urmașilor”⁵⁰, iar „prin bogata sa activitate cărturărească, ecumenică și pastorală, patriarhul Iustin își înscrie numele în rândul ierarhilor de mare prestigiu ai întregii Ortodoxii”⁵¹.

47. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 278 sqq.

48. Arhim. E. (Vlad) NICA, „De la „Altarul” Teologiei ...”, p. 74.

49. *** „Alegerea, învestitura și instalarea Înaltpreasfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei”, pp. 58-59.

50. Pr. Mircea PĂCURARIU, „Gânduri despre Patriarhul Iustin Moisescu”, în *Patriarhul Iustin – Opera integrală*, Ed. Anastasia, București, 2003, pp. 13-14.

51. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 279.

**Pr. lect. univ. dr. Ovidiu Soare,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

APOSTOLATUL CREȘTIN ȘI SOCIAL ÎN PERIOADA ARHIPĂSTORIRII PATRIARHULUI IUSTIN MOISESCU

Abstract. *The study highlights the main internal and external directions for the promotion and execution of the Christian and Social Apostolate, which Patriarch Iustin was concerned about, notably the ones presented in 1977, his first year of being patriarch. It was a very eventful year, with many events carrying a strong spiritual and social burden. We mention here the passing away of Patriarch Justinian and the earthquake of March 4 – two events that happened within a few weeks of each other. There are two additional events: the enthronement of the Iustin, archbishop of Moldova and Suceava as the patriarch of the Romanian Orthodox Church, and the Centenary of Independence 1877-1977. All these events were coordinated with wisdom and balance by Patriarch Iustin. He always showed through his actions that good understanding, faith, sacrifice, the love of nation and country, peace and brotherly love are the main guidelines of realising a true Christian and Social Apostolate in the Romanian Orthodox Church.*

Keywords: *Church, Patriarch, Iustin Moiescu, Christian and Social Apostolate.*

Apostolatul creștin și social este un concept care privește gândirea și slujirea socială a Bisericii noastre, apărut odată cu făurirea statului unitar român în anul 1918. Apostolatul creștin și social urmărește „angajarea Bisericii străbune în lucrarea de consolidare a unității tuturor provinciilor românești din punct de vedere spiritual, cu largi răsfărângeri pentru afirmarea culturii naționale și întărirea coeziunii sociale”¹.

1. Pr. Dumitru POPESCU, „Cuvânt înainte”, în ***, *Apostolatul creștin și social al Bisericii Ortodoxe Române, 1925-2005*, Editura Vasiliana '95, Iași, 2005, p. 5.

La formularea apostolatului creștin și social au contribuit deopotrivă ierarhii Bisericii noastre, intelectualii de frunte ai țării, preoții și credincioșii din parohii, fiind astfel considerat „un simbol al împreună-slujirii laicilor și clerului pentru afirmarea lucrării misionare a Bisericii noastre în sânul neamului din care a răsărit, lucrare închinată de asemenea afirmării unității panortodoxe și înduhovnicirii lumii”².

Prin îndeplinirea misiunii slujitoare a Bisericii ierarhii, teologii și creștinii sunt conștienți că slujirea lui Dumnezeu este strâns legată de slujirea oamenilor, adevăr prezent în cuvintele Mântuitorului: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă. Iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 22, 37-39).

Misiunea Bisericii noastre are o semnificație spirituală, ceea ce face ca apostolatul creștin să nu se confunde cu un activism politic, ci să poarte în el pe Hristos și puterea Lui dumnezeiască de a transforma omul și istoria³.

Apostolatul creștin și social este văzut ca o împreună-slujire a clerului și a laicilor pentru afirmarea lucrării misionare a Bisericii noastre, ținând cont de realitățile sociale, politice, economice și culturale prezente în România reîntregită. A fost promovat de Întâistătătorii Bisericii noastre Nicodim, Justinian și Iustin, iar patriarhul Teoctist i-a consacrat pe deplin valențele sale ecumenice și europene, această slujire jertfelnică fiind deschiderea către un dialog fundamentat pe principiile evanghelice; această lucrare socială a Bisericii noastre este în continuare promovată și dezvoltată de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel al Bisericii Ortodoxe Române.

Biserica Ortodoxă Română a fost ca o adevărată mamă pentru poporul român, prin care s-a întreținut continuitatea națională, iar partea cea mai numeroasă a populației țării identifica credința religioasă cu legea strămoșească, viața strămoșilor fiind o viață sfântă, tradiția fiind identificată cu viața poporului român.

2. Pr. D. POPESCU, „Cuvânt înainte”, p. 7.

3. ***, *Apostolatul creștin și social al Bisericii Ortodoxe Române ...*, p. 39.

*

În opera care-l va consacra pe Patriarhul Iustin ca pe un adevărat doctrinar a apostolatului creștin, s-a aflat trilogia: *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena; Ierarhia bisericească în epoca apostolică; Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Gură de Aur*⁴.

Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena – prin Sfântul Apostol Pavel, care predică evanghelia lui Hristos în cel mai strălucit centru al culturii antice, se consemnează unul din cele mai importante evenimente ale omenirii. Atunci începe lupta dintre cele două lumi, lumea creștină reprezentată de Sfântul Apostol Pavel și lumea păgână cultă. La Atena Sfântul Apostol Pavel „vorbi se către filosofii epicurei și stoici; înaintea Areopagului rostise el una dintre cele mai frumoase cuvântări, care s-au auzit vreodată, în capitala culturii vechi” (Fapte 17, 22-31)⁵. Acel moment are o valoare de simbol pentru apostolatul creștin și social, roadele slujirii misionare fiind în primul rând darul lui Dumnezeu, daruri dobândite prin strădania celor ce împlinesc această lucrare.

Ierarhia bisericească în epoca apostolică – principala caracteristică a slujirii apostolice este strâns legată de harul apostoliei, ea fiind aceea a sădirii Evangheliei în toată lumea. Această lucrare a fost începută de Sfinții Apostoli, iar pentru săvârșirea în continuare a lucrării de sfințire, propovăduire și păstorire a credincioșilor, până la a doua venire a Mântuitorului, Sfinții Apostoli au rânduit pe slujitorii Bisericii în cele trei trepte ale ierarhiei: episcopi, preoți și diaconi, demonstrând faptul că apostolatul creștin apare încă de la început legat de săvârșirea Sfintei Liturghii. Apostolatul Bisericii nu poate fi înțeles fără slujirea preoțească, lucru demonstrat prin grija și importanța permanentă a Bisericii pentru a forma slujitori devotați, pătrunși de misiunea lor, acest crez fiind împărtășit permanent de Patriarhul Iustin.

Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Gură de Aur – pentru patriarhul Iustin, Sfântul Ioan Gură de Aur a fost

4. ***, *Apostolatul creștin și social...*, p. 193.

5. I. MOISESCU, „Sfântul Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine în epoca apostolică”, în *Studii teologice*, seria II, anul III, septembrie-octombrie, 1951, p. 409.

un model de slujire misionară, un adevărat slujitor închinat unei autentice mărturisiri și trăiri a adevărilor evanghelice. Sfântul Ioan Gură de Aur leagă acest apostolat al Bisericii de lucrarea Duhului Sfânt în Trupul tainic al lui Hristos, care este Biserica. Scrierile Sfintei Scripturi și ale Părinților Bisericii ne încredințează de lucrarea Duhului Sfânt în Biserică. Cercetarea cărților sfinte trebuie făcută cu o grijă deosebită, specifică celor preocupați de un autentic apostolat creștin.

Sfântul Ioan Gură de Aur amintește de Sfântul Apostol Pavel care, pentru a pune în bună rânduială viața creștinilor din Corint, arată importanța Sfintelor Scripturi: „N-ați auzit pe Pavel spunând că «s-au scris toate acestea spre povățuirea noastră?»” (I Cor. 10, 11)⁶ și tot el ne învață să prețuim Sfintele Scripturi pentru că „sfătuind pe cei din jurul nostru cu cuvintele lui Dumnezeu îndreptăm viața slugilor noastre, a copiilor noștri, a soțiilor noastre, a prietenilor noștri, iar pe dușmani ni-i facem prieteni”⁷.

Misionarul creștin trebuie să fie convins că în Sfânta Scriptură nu se află nimic inutil, care să fi fost scris fără rost. Slujitorul lui Hristos de astăzi trebuie să înțeleagă faptul că nu se poate lipsi de ajutorul și lucrarea lui Dumnezeu în împlinirea apostolatului său⁸.

Această lucrare aduce preoților și studenților mijloace de a vedea în concepția celui mai mare predicator al clasicismului ortodox metode și chipuri de a explica cuvântul lui Dumnezeu, ținând seama de vremi, de oameni, de concepțiile vremii, de potențialul de înțelegere⁹.

6. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei*, trad. de pr. D. Fecioru, în col. Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 23, Ed. Institutului Biclic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 35.

7. SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei...*, p. 36.

8. † PATRIARHUL IUSTIN, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Editura Episcopia Argeșului și Muscelului/Anastasia, București, 2002; † PATRIARHUL IUSTIN *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Editura Episcopia Argeșului și Muscelului/Anastasia, București, 2002; † PATRIARHUL IUSTIN, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom*, Editura Episcopia Argeșului și Muscelului / Anastasia, București, 2003.

9. Pr. D. POPESCU, „Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin – Dascăl de Teologie Ortodoxă”, în *Glasul Bisericii*, anul XXXVI, nr. 6, iunie, 1977, p. 594.

Apostolatul creștin și social în perioada arhipăstoririi Patriarhului Iustin Moiescu nu poate fi înțeles pe deplin dacă nu este evidențiată activitatea sa externă.

În acest sens, edificator este articolul pr. Constantin Galeriu, cu titlul *Din activitatea P.F. Patriarh Iustin ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare*¹⁰.

Părintele Galeriu afirma că trei au fost sferele de lucru în care s-a desfășurat activitatea externă a Patriarhului Iustin: Ortodoxia, Mișcarea ecumenică și diverse organizații creștine și religioase pentru promovarea marilor aspirații ale lumii contemporane: pacea, dreptatea, dezarmarea etc.¹¹.

Astfel, în raportul înaintat la 10 noiembrie 1961 Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, după prima conferință pan-ortodoxă de la Rodos, din anul 1961, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, în persoana Patriarhului Iustin, menționa faptul că: „manifestarea hotărârii unanime a tuturor Bisericilor Ortodoxe de a aborda într-un fel nou și de pe o poziție înaintată toate problemele sale vitale privitoare atât la lucrarea ei internă cât și la prezența ei în largul lumii și al vremii”¹².

Patriarhul Iustin a fost, în anii 60-70, vocea reprezentativă a Ortodoxiei românești în sfera largă a Ecumenismului creștin contemporan. În 1961, la New Delhi, cu prilejul intrării Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericii (CEB), patriarhul spunea: „Biserica noastră se dovedește animată de cel mai curat spirit ecumenic”¹³.

Cu prilejul Sesiunii Comitetului Central al CEB, din 31 iulie/16 august 1962, întrebând de un post de televiziune francez – „Care este aportul Ortodoxiei în dialogul ecumenic?”, patriarhul Iustin evidențiază prezența Bisericii Ortodoxe Române:

„În dialogul ecumenic, Ortodoxia aduce conștiința unității bisericești trăite de veacuri de-a rândul. În duhul, teologia și cultul ortodox, creștinii

10. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P. F. Patriarh Iustin ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare”, în *Glasul Bisericii*, anul XXXVI, nr. 6, iunie, 1977, pp. 581-592.

11. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P.F. Patriarh Iustin...”, p. 584.

12. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P.F. Patriarh Iustin...”, p. 585.

13. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P.F. Patriarh Iustin...”, p. 587.

pot găsi sursele și modalitatea de a realiza unirea lor văzută. Ortodoxia aduce în Mișcarea Ecumenică interpretarea tradițională a Sfintei Scripturi, dezvoltarea succesivă a gândirii teologice, bogăția cultului religios și frumusețea angelică a vieții sale spirituale¹⁴.

Această constatare este întărită și de un articol publicat în Buletinul Patriarhiei Ecumenice de la Geneva, *Episkepsis*, nr. 170, 15 iunie 1977, consacrat alegerii sale ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: „Noul Patriarh a reprezentat Biserica sa în toate contactele ultimilor 15 ani, dintre Bisericile Ortodoxe ca și în toate întâlnirile majore pe plan ecumenic¹⁵.”

În cuvântarea sa după alegerea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, la închiderea lucrărilor Colegiului electoral Bisericesc, din data de 12 iunie 1977, a subliniat direcțiile pe care le amintea în articolul său părintele Galeriu. Astfel Patriarhul Iustin a scos în evidență unitatea neamului românesc:

„Întrucât popoarele se diferențiază în variate chipuri unul de altul, este de la sine înțeles ca și Bisericile naționale, sau locale să dobândească trăsături caracteristice proprii. În acest context se poate vorbi de ortodoxie românească, datorită potrivit cu originea, viața și aspirațiile poporului nostru. Astfel, unitatea neamului românesc, la care poporul nostru ține atât de mult, s-a manifestat pe plan religios sub forma unității bisericești. Pe de o parte, Biserica a profitat de această aspirație națională pentru a veghea la unitatea ei. Pe de altă parte, unitatea bisericească a alimentat spiritul de comuniune și unitate a poporului nostru. Considerații asemănătoare se pot face și despre autocefalia sau autonomia bisericească și despre marele eveniment istoric al independenței naționale¹⁶.”

Alături de unitatea națională și de ortodoxia românească, patriarhul Iustin a afirmat și grija față de comunitățile ortodoxe românești din afara țării, precum și de legăturile care vor fi întărite cu celelalte Biserici sau culte religioase.

14. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P.F. Patriarh Iustin...”, p. 587.

15. Pr. C. GALERIU, „Din activitatea P.F. Patriarh Iustin...”, p. 586.

16. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial de recunoaștere și întronizarea Prea Fericitului Dr. Iustin Moisesescu ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCV, nr. 7-8, iulie-august, 1977, p. 599.

„Cugetele noastre nu se vor opri însă la fruntariile țării. Avem peste hotare comunități românești ortodoxe, pe care le vom sprijini după nevoile lor.

Deopotrivă, vom ajuta și sprijini întărirea legăturilor și cooperarea Bisericii noastre cu celelalte Biserici sau culte religioase, atât pe plan bilateral, cât și pe plan general, în cadrele Conferinței Bisericilor Europene, ale Conferinței Creștine pentru Pace și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, considerând că lucrarea de întărire a unității bisericești și de apărare a păcii între popoare constituie una din cele mai frumoase laturi ale activității Bisericii în lume, în epoca noastră.

În acest fel se explică nu numai apariția și dăinuirea bunelor legături dintre stat și Biserică în țara noastră, dar și necesitatea întăririi lor¹⁷.

Odată cu înmânarea decretului prezidențial de recunoaștere și întronizare a patriarhului Iustin, care a avut loc pe data de 18 iunie 1977, acesta a rostit un cuvânt unde a evidențiat statornicia, istoria și credința creștină a poporului nostru. Astăzi acest discurs poate fi înțeles ca o catehizare făcută reprezentanților conducerii de stat de la acea vreme, prezenți la acel eveniment¹⁸.

„Cum se știe, din vremea în care pe pământul strămoșilor noștri daco-romani se zămislea ființa noastră românească, firul istoriei Bisericii s-a împletit cu firul istoriei patriei. Identificându-și misiunea cu slujirea poporului, Biserica a urmărit fără încetare atât păstrarea dreptei credințe și slujirea aspirațiilor și năzuințelor întregii obști românești, cât și îmbunătățirea traiului zilnic al omului... Biserica a desfășurat o activitate de binefacere, de luminare a poporului, de făurire a unor opere de artă, care astăzi este tezaur național, parte a patrimoniului cultural... și care prin legea patrimoniului cultural național... este restaurat, conservat și întreținut¹⁹.

17. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 600.

18. În mânărea decretului prezidențial a avut loc la Palatul Marii Adunări Naționale. La acel eveniment au fost prezenți reprezentanți ai conducerii de stat, vicepreședintele Consiliului de Stat, primarul general al Capitalei, președintele Consiliului Culturii și Educației, președintele Departamentului Cultelor. Patriarhul Iustin a fost însoțit de membrii Sfântului Sinod.

19. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 607.

Festivitățile întronizării patriarhului Iustin, din ziua de 19 iunie 1977, au început cu Sfânta Liturghie în catedrala Sfintei Patriarhii, după care a fost oficiată slujba rânduitei Doxologii de așezare în scaunul de Patriarh și de instalare canonică. După slujba întronizării au urmat cuvântările.

În încheierea slujbei și a ceremoniilor din biserică, Patriarhul a mulțumit tuturor pentru gândurile bune exprimate: „Prin glasul meu Biserica Ortodoxă Română vă asigură de prețuirea pe care o acordă Bisericilor Dvs. și de cooperare strânsă în toate domeniile care intră în sfera îndatoririlor noastre comune”²⁰.

În aceeași zi, la ora 14.00, a avut loc agapa frățească²¹, de la care prezentăm unele luări de cuvânt. Semnificative sunt gândurile exprimate, din partea Conferinței Bisericilor Europene, de către Dr. G. G. Williams:

„Acum câteva luni m-am aflat aici pentru a fi alături de Dvs. în marea durere prin care a trecut poporul român și la marea pierdere pe care a avut-o Biserica Ortodoxă Română prin trecerea la cele veșnice a Patriarhului Justinian.

Se știe bine că timp de 13 ani ați fost distinsul nostru colaborator și fondator al organizației noastre: Conferința Bisericilor Europene. Ați fost un îndrumător și în același timp un împăciuitoare, inspirând și aducând împăcare în mijlocul nostru. Ne vom aminti permanent că Prea Fericirea Voastră ați interpretat permanent Ortodoxia pentru cei ce nu sunt ortodocși. Sunteți exemplu în ceea ce privește și faptul că ați interpretat Biserica într-o societate socialistă și ați arătat care este rolul Bisericii în această societate.

În toate tensiunile și neînțelegerile, ați adus înțelegere și rezolvare... ziua de astăzi este un eveniment și o aleasă bucurie pentru toți membrii și credincioșii Conferinței Bisericilor Europene”²².

20. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 651.

21. Dejunul oficial a fost oferit de Patriarhia Română și a avut loc în saloanele restaurantului Athénée Palace. Alături de personalitățile bisericești din țară și de peste hotare, au luat parte și reprezentanți ai Conducerii superioare de stat, cf. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 651.

22. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 653.

Amintim aici și pe prof. Virgil Cândea, secretarul general al „Asociației România”, care a scos în evidență faptul că patriarhul Iustin se află printre membri fondatori și în biroul de conducere al asociației, „așezământ întemeiat pentru promovarea legăturilor cu țara a compatrioților noștri stabiliți în alte părți ale lumii, pentru cultivarea în rândurile lor a limbii, a conștiinței de neam și a valorilor noastre culturale”²³.

După instalare, patriarhul Iustin a trimis Întâistătătorilor de Biserici o Scrisoare irenică în care, printre altele, a subliniat următoarele:

„Dorim să vă asigurăm și cu acest prilej că Biserica Ortodoxă Română este hotărâtă să aibă o participare vie și activă la toate consfătuirile interortodoxe – și în special pentru pregătirea și realizarea Sfântului și Marelui Sinod – la întrunirile Conferințelor Bisericilor Europene, ale Conferinței creștine pentru Pace, ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, precum și la dialogurile cu diferitele Biserici”²⁴.

Demnă de menționat este și prima pastorală la Praznicul Nașterii Domnului a patriarhului Iustin, trimisă comunităților ortodoxe române de peste hotare, din anul întronizării sale ca patriarh. Redăm câteva fragmente semnificative, adresate celor aflați departe de casă și care erau încercați în multe feluri și chipuri, în acea perioadă:

„Dumnezeiescul praznic de astăzi al Nașterii Domnului mă îndeamnă să poposesc în mijlocul Dumneavoastră pentru a vă împărtăși cuvânt de învățătură dreaptă, părintească povățuire și arhierească binecuvântare. Deși «cu trupul sunt departe, – cum zicea odinioară Sfântul Apostol Pavel – , sunt însă cu duhul împreună cu dumneavoastră» (Col. II, 5)... Închinându-ne împreună, în fața aceluiasi altar, noi înălțăm către Bunul Dumnezeu rugăciuni fierbinți în aceeași limbă, în frumosul nostru grai strămoșesc”²⁵.

23. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, p. 656.

24. Pr. I. GAGIU, Diac. P. DAVID, „Alegerea, înmânarea Decretului Prezidențial...”, pp. 667-668.

25. † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală Prea Fericitului Patriarh Iustin trimisă comunităților ortodoxe române de peste hotare”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul CXV, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1977, p. 914.

În această pastorală există numeroase elemente care scot în evidență dragostea de neam, limbă, credință și strămoși. Întărește faptul că românii trebuie să fie adevărați frați strânși legați unii de alții, pentru slujirea neamului și a Bisericii, iar toate acestea vor duce la întărirea comunităților românești. *Mormintele strămoșilor, zestrea noastră comună moștenită de la părinți: dragostea de neam și credința noastră ortodoxă pe toți ne leagă strâns de glia strămoșească. Iar glasul pământului și al cerului românesc ne cheamă statornic să cinstim, cu faptele și cuvântul nostru, moșia și legea românească*²⁶.

Cuvintele sunt pline de emotivitate și aduc în actualitate un limbaj profund înrădăcinat în tradiția noastră bisericească, limbaj care rupe barierele timpului și ne face să ne simțim contemporani cu strămoșii noștri.

Cuvinte de unitate și împăcarea tuturor prin Hristos sunt prezente și în Scrisoarea irenică trimisă Întâistătătorilor Bisericilor creștine, la dumnezeiescul praznic al Nașterii Domnului din același an:

„În iconomia tainei dumnezeiești a mântuirii se cuprinde însă nu numai unirea omului cu Dumnezeu, ci și adunarea laolaltă și împăcarea tuturor prin Hristos. El a alungat vrăjmășia dintre noi, ținându-ne strâns legați unii de alții, prin puterea Sfântului Duh, și înfățișându-ne înaintea lui Dumnezeu ca adevărați frați și fii ai aceluiași Părinte ceresc”²⁷.

Mesajul patriarhului Iustin este unul cât se poate de clar în privința relațiilor de pace și unitate care trebuiau să existe între comunitățile creștine, într-o lume plină de tensiuni sociale, etnice și religioase. Relațiile de bună colaborare cu Întâistătătorii Bisericilor creștine, și în primul rând cu cele ortodoxe, nu făceau decât să aplaneze din răni-le produse în timpul celui de al Doilea război mondial. Aceste relații sunt pentru noi astăzi un model ideal de comunicare și de înțelegere a relațiilor interortodoxe atât de necesar în această perioadă în care provocările și tensiunile legate de apartenența la o anumită religie sau etnie sunt din ce în ce mai numeroase.

26. † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală Prea Fericitului Patriarh Iustin...”, p. 918.

27. † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin către Întâistătătorii Bisericilor creștine”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul CXV, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1977, pp. 931-932.

Același spirit de pace și bună-înțelegere este prezent și în pastora-la trimisă clerului și credincioșilor de Crăciun și Anul nou, tot din anul 1977:

„După cum Fiul lui Dumnezeu, întrupându-se, s-a făcut asemenea cu oamenii, tot așa și noi, viețuind în Hristos, ne vom arăta asemenea cu El, când va veni la noi în slavă (I Ioan III, 7)... dar în iconomia tainei dumnezeiești se cuprinde nu numai unirea omului cu Dumnezeu, ci și adunarea laolaltă în Hristos și împăcarea tuturor celor văzute și nevăzute cu Dumnezeu... din care izvorăște pacea între noi, bună-înțelegerea și dragostea frățească”²⁸.

În cadrul Apostolatului creștin și social promovat de către patriarhul Iustin s-a aflat ca o prioritate întărirea identității creștine și naționale, scoțând în evidență credința, jertfa și dragostea de neam și țară a poporului român.

În cuvântul rostit în Catedrala Patriarhală, duminică, 8 mai 1977, cu ocazia sărbătoririi Centenarului Independenței 1877-1977, patriarhul Iustin a mărturisit faptul că:

„Pământ străin n-a râvnit să cucerească niciodată poporul nostru, iar la cotropirea altor popoare nu și-a abătut nicidecum gândul... Independența este starea proprie, liberă și demnă a unui popor... În tot cursul istoriei noastre, Biserica Ortodoxă Română a fost nelipsită din viața poporului nostru, făcându-și învderată activitatea ei nu numai în viața de toate zilele a credincioșilor, ci și în momentele de mare cumpănă ale neamului nostru... Astăzi, la sărbătorirea centenarului independenței, întorcându-ne privirile către vrednicii noștri înaintași, prinos de aleasă cinstire să le aducem, făgăduindu-ne să le urmăm pilda și să păstrăm cu scumpătate moștenirea lăsată de ei nouă”²⁹.

Strâns legată de istoria neamului nostru este și prețuirea pe care a avut-o Biserica Ortodoxă Română față de istoricul C.C. Giurăscu, în special atunci când acesta a trecut la cele veșnice.

28. † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorala de Crăciun (1977) și Anul nou (1978) trimisă credincioșilor de către Prea Fericitului Patriarh Iustin”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul CXV, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1977, pp. 927-928.

29. † IUSTIN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei locțiitor de patriarh, „Centenarul Independenței”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCV, nr. 5-6, mai-iunie, 1977, pp. 333-337.

Prezentăm telegrama Patriarhului Iustin adresată familiei îndoliate:

„Exprimăm profundul nostru regret pentru trecerea la cele veșnice a distinsului dumneavoastră soț și părinte, eminentul om de cultură, academician profesor Constantin C. Giurescu.

Sincere condoleanțe

† Iustin

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române³⁰.

Încheiem acest studiu dedicat Apostolatului creștin și social al Patriarhului Iustinian, cu telegrama adresată familiei îndoliate, odată cu trecerea la cele veșnice a istoricului Constantin C. Giurăscu, arătând astfel strânsa legătură care a existat între cele două lăcașuri de cultură și spiritualitate, Biserica Ortodoxă Română și Academia Română, chiar dacă în acele vremuri anumite politici sociale și administrative împiedicau manifestarea pe deplin a acestor legături.

Am scos în evidență principalele direcții interne și externe, de promovare și înfăptuire a Apostolatului creștin și social, de care a fost preocupat patriarhul Iustin, cu precădere fiind prezentate cele din primul an de arhipăstorie ca patriarh. A fost anul în care au avut loc mai multe evenimente, unele din ele având o puternică încărcătură spirituală și socială. Amintim aici de trecerea la cele veșnice a Patriarhului Iustinian și cutremurul din 4 martie. Două evenimente care s-au petrecut la un interval de câteva săptămâni. Alături de acestea se adaugă altele două, întronizarea ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a Mitropolitului Iustin al Moldovei și Sucevei și Centenarul Independenței, 1877-1977. Toate aceste evenimente au fost coordonate cu înțelepciune și echilibru ce către Patriarhul Iustin, cel care în toate acțiunile sale a scos în evidență faptul că buna înțelegere, dreapta credință, jertfa și dragostea de neam și de țară, pacea și dragostea frățească sunt principalele direcții ale înfăptuirii unui adevărat Apostolat creștin și social în Biserica Ortodoxă Română.

30. REDACȚIA, „Academician profesor Constantin C. Giurescu 1901-1977”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul CXV, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1977, p. 941.

**Pr. lect. univ. dr. Daniel Enea,
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie,
Universitatea de Vest, din Timișoara**

**DIRECȚII TEOLOGICO-PATRISTICE
ÎN OPERA MITROPOLITULUI
DR. NICOLAE CORNEANU AL BANATULUI
(1962-2014)**

Abstract: *Metropolitan Nicolae de Banat (1962-2014) paid special attention to the writing activity by which he made a significant contribution to the theological literature, to the church press and beyond. His work, in which we will meet concerns of the most varied, builds a solid and reference bridge between the distant period of patristic Christianity and today. It is precisely this fact that the time of the Holy Fathers no longer seems outdated and dusty, but it manages to bring them almost by making them contemporary to us. The problems of their time, such as the life of the family and society, the persecution of Christians, the unity of the Church of Christ (to say only a few) are still encountered today, always being current.*

Keywords: *monachism, family, fait, patristic, metropolit.*

Istoria Bisericii Ortodoxe Române cunoaște numeroși ierarhi care, prin activitatea lor cărturărească, au ținut să răspândească cât mai departe și cât mai adânc în sufletele celor păstoriți semințele cuvântului Evangheliei și să facă mai accesibilă „calea strâmtă” a mântuirii.

Ca ierarh, Mitropolitul Nicolae al Banatului (1962-2014) a acordat o deosebită atenție activității scriitoricești, prin care a adus o contribuție însemnată literaturii teologice, presei bisericești și nu numai. Opera sa, în care vom întâlni preocupări din cele mai variate, construiește o punte solidă și de referință între perioada îndepărtată a creștinismului patristic și zilele noastre. Tocmai acest fapt face ca vremea Sfinților Părinți să nu mai pară ceva perimat și prăfuit, ci reușește să îi aducă aproape, făcându-i contemporani nouă. Problemele timpului

lor, precum: viața familiei și a societății, prigoana creștinilor, unitatea Bisericii lui Hristos (pentru a enunța doar câteva), le întâlnim și astăzi, fiind mereu actuale.

Această raportare la epoca de aur a creștinismului care este perioada patristică, ca una ce reprezintă depozitul de hrană spirituală sănătoasă pentru toți creștinii din toate timpurile, diversitatea problemelor ce au constituit preocupările sale neostenite, precum și modul în care sunt tratate, au născut dorința de a alcătui câteva pagini privind eforturile înaltului ierarh bănățean îndreptate în direcțiile amintite.

Fără a avea pretenția epuizării temelor abordate de către Mitropolitul Nicolae și fără a încerca o critică asupra opiniilor pe care le mărturisește, ne propunem, în cele ce urmează, o scurtă privire asupra câtorva subiecte de referință din opera sa.

Crâmpeie bio-bibliografice

Viața și activitatea. Colegiul Electoral Bisericesc, întrunit la 17 februarie 1962 la Palatul Patriarhal din București, având în componență și membri ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, alegea în funcția de arhiepiscop al Timișoarei și al Caransebeșului și Mitropolit al Banatului pe doctorul în teologie Nicolae Corneanu, pe atunci episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmașului¹.

Născut la 21 noiembrie 1923, în Caransebeș, într-o familie de preot, fapt ce a contribuit la orientarea sa spre slujirea preoțească, Mitropolitul Nicolae Corneanu a urmeat cursurile liceale între anii 1934 și 1942 în orașul natal. După absolvirea liceului s-a înscris la Facultatea de Teologie din București. În același an, 1942, la catedra de Patrologie a aceleiași Facultăți venea ca profesor eruditul, talentatul și entuziastul preot Ioan G. Coman, sub impulsul căruia a început să publice încă din anul I articole pe teme alese din literatura patristică², astfel că

1. Ioan D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 243.

2. Pr. Ștefan ALEXE, „Preocupări patristice ale ÎPS Mitropolit Doctor Nicolae Corneanu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 1987, nr. 3-4, p. 20.

după terminarea facultății, în 1946, pasionat de viața și opera Sfinților Părinți, avea să se înscrie la doctorat.

În 1943 a fost hirotonit diacon necăsătorit pe seama catedralei episcopale din Caransebeș. Între 1 aprilie 1947 și 1 septembrie 1948 a îndeplinit funcția de profesor suplinitor la Academia teologică din Caransebeș. În perioada septembrie 1948 – octombrie 1956 a ocupat diferite funcții administrative în cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei, precum: secretar și consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, membru al Adunării Eparhiale.

Între timp, la 30 iunie 1949, obține titlul de doctor în teologie în urma susținerii lucrării cu titlul *Viața și petrecerea sfântului Antonie, începuturile monahismului creștin pe valea Nilului*, fapt ce pune în lumină una din direcțiile preferate de cercetare ale viitorului întâistător al Bisericii Ortodoxe Române din Banat, și anume originile monahismului creștin.

Din anul 1956 reia activitatea în învățământul teologic ca profesor la Seminarul din Caransebeș până la 1 martie 1959, când devine conferențiar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

În 1960 este hirotonit preot și în același an, în 15 decembrie, este ales episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, călugărindu-se la Mănăstirea Cernica de lângă București și păstrând numele de Nicolae.

Va fi hirotonit în treapta de arhieru în Catedrala Sfântul Spiridon Nou din București în 15 ianuarie 1961, înscăunarea având loc la 22 ianuarie același an. Va păstori eparhia Aradului până în anul 1962, când, la 17 februarie, va fi ales de către același Colegiu Electoral Bisericesc în funcția de arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și mitropolit al Banatului. Întronizarea a avut loc la 4 martie 1962 în Catedrala Mitropolitană din Timișoara, vrednicul de pomenire Mitropolitul Nicolae Corneanu păstorind până la trecerea sa la Domnul, în luna septembrie a anului 2014³.

În același an 1962 este ales membru permanent al „Grupului de studii patristice”, înființat de Comisia „Credință și Constituție” a Consiliului

3. Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 119; vezi și Petru BONA, *Istoria Bisericii Ortodoxe, 1700-1998*, Ed. UVT, Timișoara, 1998, p. 140-141.

Ecumenic al Bisericii⁴. Mai târziu va fi locțiitor de mitropolit al Ardealului, între aprilie – iunie 1967, și al Olteniei, în perioada octombrie 1977 – aprilie 1978. Fiind unul dintre ecumeniștii de seamă ai timpurilor noastre, Mitropolitul Nicolae al Banatului a fost delegat al Bisericii Ortodoxe Române la numeroase întâlniri peste hotare: câteva Adunări generale ale Conferinței Creștine pentru Pace cu sediul la Praga și la diferite sesiuni ale unor comitete de lucru (ca membru al acestora).

A fost ales membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii, între anii 1978-1981. Urmare a neobositelor preocupări cărțurărești, din anul 1992 va fi membru de onoare al Academiei Române. În calitate de ierarh, s-a îngrijit atât de probleme administrativ-gospodărești, cât și de chestiuni de altă natură, cum ar fi: restaurarea unor monumente istorico-bisericești din zona Arhiepiscopiei Timișoarei, organizarea unor colecții muzeale, ridicarea unor noi lăcașuri de cult. De asemenea, a îndrumat activitatea tipografiei eparhiale unde au văzut lumina tiparului numeroase lucrări istorice sau teologice⁵.

Opera. Cu scopul de a populariza credința creștină și, în același timp, de a veni în ajutorul preoților în activitatea lor păstorească, Î.P.S. Sa a publicat numeroase lucrări, articole și studii sau a îndrumat apariția unor publicații.

Astfel, în 1981 se tipărește lucrarea *Temeiurile învățăturii ortodoxe* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara), în care înaltul ierarh bănățean dorește să arate, așa cum însuși mărturisește în *Introducere*, rostul și importanța Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții: „luate împreună ca temei al învățăturii creștine”⁶.

În 1984 apare volumul cu titlul *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură creștină* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara), care cuprinde o parte a articolelor și studiilor pe care le-a publicat încă din anii studenției și care au ca subiect teme patristice⁷.

4. Pr. Șt. ALEXE, „Preocupări patristice ale ÎPS Mitropolit Doctor Nicolae Corneanu”, p. 22.

5. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români...*, p. 119.

6. † Nicolae CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Timișoara, 1981, p. 6.

7. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice. Aspecte din vechea literatură patristică*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984, pp. 5-6.

După doi ani, în 1986 vede lumina tiparului lucrarea istorică intitulată *Biserica românească din nord-vestul țării în timpul prigoanei horthyste*, carte în care înaltul ierarh bănățean, pornind de la documentele ce se află în arhivele eparhiale de la Sibiu, Cluj-Napoca, Oradea și Alba Iulia, cât și în arhivele parohiilor depinzând de aceste Centre eparhiale, vorbește despre opresiunea Bisericii românești din nord-vestul țării, după Dictatul de la Viena din 30 august 1940. În urma acestui Dictat, nord-vestul țării a trecut sub ocupație horthystă, regim ce promova o politică fascistă și de pe urma căruia au avut de suferit nu doar românii, ci și evreii și chiar populația maghiară⁸.

Anul următor, 1987, iubitorii de literatură patristică își vor îmbogăți biblioteca cu încă o carte, „rodul unor mai ample investigații de tinerețe asupra literaturii patristice”⁹, care se va concretiza în lucrarea *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara). Cercetările „desfășurate pe parcursul unei perioade de timp mai îndelungată – scrie ierarhul bănățean în *Cuvânt înainte* – reflectă preocupările și posibilitățile unor etape diferite, având însă toate ca notă dominantă uimirea și totodată admirația stârnite de operele autorilor din primele veacuri creștine. De aici și titlul sub care am pus paginile de față, *Patristica mirabilia*”¹⁰.

În anul 1990 editura Mitropoliei Banatului din Timișoara scoate la lumină volumul de studii, note și comentarii teologice intitulat: *Quo vadis?*, titlu inspirat de cel al romanului scriitorului polonez Henryk Sienkiewicz care, și el, s-a inspirat din legenda despre fuga Apostolului Petru din Roma și dialogul purtat cu Hristos, care la întrebarea Apostolului: „Unde mergi Doamne?”, i-a răspuns că se duce la Roma pentru a mai fi răstignit încă o dată întrucât turma de acolo rămăsese fără păstor. Plecând de la întrebarea „încotro se îndreaptă astăzi teologia creștină în general și cea ortodoxă în special”, mitropolitul de vie memorie Nicolae Corneanu încearcă să găsească un răspuns, ce se va

8. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Biserica românească din nord-vestul țării în timpul prigoanei horthyste*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, pp. 5-7.

9. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia. Pagini din literatura primelor veacuri creștine*. Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1987, p. 3.

10. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 3.

concretiza în articole și studii privind unele evenimente actuale atât din viața Bisericii cât și a societății sub diferite aspecte: religios, spiritual, cultural, științific, social etc.¹¹.

Preocupat neîntrerupt de viața și opera Sfinților Părinți, ierarhul bănățean va traduce cunoscuta lucrare a sfântului Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, care va fi publicată în 1994 sub titlul *Scara Raiului precedată de viața pe scurt a lui Ioan Scolasticul și urmată de cuvântul către păstor* (Editura Amarcord, Timișoara) și editată a IV-a oară în 2000.

Prima intenție a traducătorului fiind aceea de a o prezenta, însoțită de un studiu introductiv, ca teză de doctorat¹², *Scara*

„rezumă și reprezintă întreaga spiritualitate patristică de până la ea și, nu numai că o rezumă, ci o și sistematizează, ba mai mult chiar, o pune sub semnul unui simbol foarte sugestiv, acela al scării și treptelor pe care, urcându-le, oricine poate ajunge la desăvârșire”¹³.

Așa cum am mai amintit în paginile bibliografice, teza de doctorat a Mitropolitului Nicolae Corneanu s-a intitulat *Viața și petrecerea sfântului Antonie. Începuturile monahismului creștin pe valea Nilului*. Această lucrare va fi publicată în 1998 sub titlul *Viața și petrecerea sfântului Antonie cel Mare* (Editura Amarcord, Timișoara). După cum putem înțelege din titlu, volumul îi este consacrat lui Antonie, anahoret de pe valea Nilului „care prin însingurare și eliberarea de patimi a dobândit iluminarea de la Dumnezeu, și titlul de «mare» din partea cinstitorilor săi”¹⁴.

În anul următor, 1999, Editura Anastasia publică lucrarea *Origen și Celsus. Confruntarea creștinismului cu păgânismul*, în care Mitropolitul Nicolae Corneanu, după ce ne face cunoștință cu Celsus, apoi cu Origen, ne înfățișează atât atitudinea dură a primului la adresa creștinismului, cât și cuvântul de apărare al celui de-al doilea, care a scris tratatul *Contra lui Celsus* ca răspuns la *Cuvântul adevărat* al acestuia.

11. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Quo vadis? Studii, note și comentarii teologice*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990, p. 5.

12. SF. IOAN SCĂRARUL, *Scara raiului*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1997, p. 7.

13. SF. IOAN SCĂRARUL, *Scara raiului*, p. 10.

14. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998, p. 8.

După multe ezitări, cum însuși mărturisește Mitropolitul Nicolae, zecile de articole apărute ori ca editoriale, ori la rubrica „Crâmpenele din cotidian” în foaia *Înviearea*, editată de Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, au fost adunate în două volume intitulate *Pe baricadele presei bisericești* (Editura Înviearea, Timișoara) ambele apărute în anul 2000. În primul volum sunt cuprinse articolele de fond scrise în bilunarul *Înviearea* în perioada 1990-1999, iar în cel de al doilea volum putem reciti atât scurtele note ce au alcătuit între 1992-1999 rubrica „Crâmpenele din cotidian”, cât și numeroasele interviuri publicate în diverse periodice. În toate aceste articole ierarhul bănățean ia

„atitudine față de problemele care privesc Biserica și credincioșii ei, [...], exprimând idei și opinii dictate nu de pozițiile așa zis oficiale, ci ascultând mai ales glasul conștiinței” și încercând astfel să atragă „atenția cititorilor asupra contemporaneității eclesiastice în modul cel mai deschis posibil”¹⁵.

Același an 2000 vede ieșind de sub tiparul editurii „Jurnal literar” volumul *Pe firul vremii. Meditații ortodoxe*, care adună articolele publicate în rubrica „Meditații ortodoxe” a publicației *Jurnal literar* începând din noiembrie 1994 și până în octombrie 2000. După cum afirmă autorul, fiecare articol este „«meditație» axată pe probleme care mi se păreau actuale”, dorința autorului fiind aceea

„de a împărtăși semenilor punctul de vedere al Bisericii, așa cum l-am înțeles eu și aș vrea să cred că n-am greșit prea mult, deși în anumite probleme existau sau mai există încă opinii variate. E adevărat totuși că unele din temele abordate au depins de momentul respectiv”¹⁶.

Urmând sugestia multor cititori, Mitropolitul Nicolae va încredința tiparului un nou volum, intitulat *Popasuri duhovnicești. De la Crăciun la Paști* (Editura Înviearea, Timișoara, 2001), în al cărui cuprins vor intra „îndătinatele pastorale de Crăciun și Paști” pe care înaltul ierarh le-a scris și trimis în toate așezămintele bisericești din eparhie în perioada 1961-2000 în ceea ce privește Nașterea Domnului și 1961-2001 pe

15. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Pe baricadele presei bisericești*, voi. I, Timișoara, 2000, p. 6.

16. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Pe firul vremii. Meditații ortodoxe*, 2000, p. 5.

cele care făceau referire la învierea Mântuitorului. Alături de faptul că pasajele ce reprezentau completări neesențiale, adăugate fiecărei pastorale în răstimpul 1961 – decembrie 1989 din ordinul Departamentului Cultelor, au fost omise, autorul ține să mai menționeze și aceea că pastoralele rostite au fost altele decât cele scrise, însă, din nefericire acelea nu s-au mai păstrat¹⁷.

Interesul din ce în ce mai evident în zilele noastre pentru literatură patristică l-a determinat pe Mitropolitul Nicolae, cum însuși mărturisește, să reia unele preocupări mai vechi în acest domeniu și chiar să alcătuiască unele studii noi¹⁸.

Astfel, Editura Amarcord din Timișoara a publicat în anul 2001 volumul intitulat *Miscellanea patristica*, în care sunt prezente teme la fel de actuale astăzi cum erau și în vremea Sfinților Părinți, și din care vom enumera doar câteva: prietenia, filosofia, teatrul, dansul, sufletul și trupul, persecuția creștinilor etc. Trebuie să mai spunem că Mitropolitul Nicolae Corneanu a îngrijit apariția colecțiilor de predici *Ieșit-a semănătorul* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1974) și *Culegere de predici* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1984).

Tot sub purtarea de grijă a mitropolitului bănățean a fost alcătuită cartea *Învățăături ale Bisericii ortodoxe* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara), publicată în 1987, și a fost retipărit *Catehismul ortodox* (Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990), „alcătuit oarecând de vrednicul de pomenire preot profesor doctor Ilarion V. Felea”¹⁹.

Din 1962 a îndrumat revista *Mitropolia Banatului*, care din 1990 se va intitula *Altarul Banatului*, din 1980 *Almanahul: îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic* de la Timișoara. Tot din 1990 va veghea la apariția foii eparhiale *Învierea*, cu publicare bilunară.

A fost coordonator al lucrării *Ortodoxia românească*, „o culegere de texte apărute de-a lungul vremii în diferite publicații ori cărți ale unor autori care și-au câștigat un renume bun în teologia și cultura

17. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Popasuri duhovnicești. De la Crăciun la Paști*, Timișoara, Ed. Mitropoliei Timișoarei, 2001, pp. 5-6.

18. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Miscellanea patristica...*, Timișoara, 2001, pp. 5-7.

19. *Catehism ortodox*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990, p. 7.

românească²⁰, și care dorește să arate „felul nostru al ortodocșilor români de a teologhisi precum și aportul românesc la îmbogățirea teologiei în general, a celei ortodoxe în special²¹”.

Repere patristice

Mitropolitul de vie memorie Nicolae al Banatului s-a aplecat în studiile sale și asupra creștinismului din primele veacuri, întrucât, așa cum mărturisea la sfârșitul relatării muceniei Sfântului Martir Genesius și a altora asemenea²², cunoașterea aspectelor vieții creștine din acea perioadă ne poate zidi duhovnicește și totodată ne ajută să înțelegem mai bine răstimpul copilăriei creștinismului.

„Literatura patristică reprezintă un capitol de cultură menit să întregască o formație intelectuală corespunzătoare. Așa cum nu poate fi omisă recunoașterea antichității, că e greco-romană, sau de altă natură, la fel este de neconceput ignorarea perioadei imediat următoare care pentru spațiul european o constituie așa-numita perioadă «patristică»²³,

scria acesta în 1984. Întoarcerea la vremea Sfinților Părinți nu înseamnă o scădere a autorității Sfintei Scripturi, nici o încremenire în trecut, întrucât ei

„s-au arătat a fi pe linia celei mai curate tâlcuiri a dumnezeieștii Scripturi și, în același timp, contemporani nouă prin învățămintele pilduitoare și nespuse de mult prisositoare pe care ni le-au lăsat. Nu e de mirare, drept aceea, când astăzi nu numai noi ortodocșii, și la fel romano-catolicii, prețuim cum se cuvine pe Sfinții Părinți, dar chiar și credincioșii aparținând Bisericii Reformei se adapă cu mult nesaț din izvoarele cristaline ale gândirii și simțirii lor. Reînvierea studiilor patristice e un semn al vremii pe care o străbatem, o dovadă în plus a căutării unui temei comun care să ducă la o mai mare apropiere între creștini²⁴”.

20. *Ortodoxia românească*, coordonator: † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 3.

21. *Ortodoxia românească*, p. 3.

22. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 105-108.

23. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 5.

24. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 9-10.

În afara faptului că Sfinții Părinți, alături de Sfânta Scriptură, au întemeiat teologia creștină, ei sunt în același timp, pe de o parte, păstrătorii și continuatorii valorilor culturii clasice greco-latine, iar pe de alta, prin viața și opera lor ei se constituie în exemple pilduitoare pentru construirea adevăratelor caractere creștinești. Vorbind despre aceste trei aspecte ale timpurilor patristice, conchidea:

„Insistența cu care pledăm pentru importanța literaturii patristice ar putea lăsa impresia unui supărător suspin după timpuri de mult apuse și totodată o anume deprecieri a valorilor actuale. În realitate, așa cum afirma pe bună dreptate cineva, noi nu voim să revenim la trecut. Ținta noastră este înainte, nu înapoi. Și dacă totuși stejarul își adâncește rădăcinile în pământ, nu o face fiindcă voiește să crească de-a-ndoaselea în sânul pământului, ci pentru că din pământ el trage puteri spre a se ridica către cer și pentru a întrece toate ierburile și toate buruienile care numai de la suprafață își sorb puterile pentru viața lor. Încercând să culegem învățămintele și să tragem foloase din scrierile de odinioară ale Sfinților Părinți, o facem păstrând întreg respectul pentru prezentul cu care ne identificăm. La drept vorbind, viața și opera Părinților Bisericii nu face altceva decât să ne ofere imbolduri și sugestii pentru lucrarea noastră creștină actuală”²⁵.

Viața familială și viața socială

Din vasta tematică tratată de literatura patristică și abordată și de Mitropolitul Nicolae în studiile sale, ne vom opri aici asupra vieții de familie, așa cum a surprins-o înaltul ierarh bănățean în opera Sfinților Părinți. Importanța familiei are la temelie tocmai faptul că „o familie sănătoasă e o celulă sănătoasă a edificiului Bisericii și a societății”²⁶, astfel că viața socială, viața publică depindea în trecut în mare măsură, ca și astăzi de altfel, de viața familială.

Consultând studiile efectuate asupra civilizației antichității greco-romane vom afla că una din marile plăgi ce amenința să ducă la dezmembrarea familiei și implicit a societății, era desfrâul la care conducea luxul:

25. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 15, 20.

26. Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1997, p. 125.

„Când pe timpul Republicii și apoi a Imperiului bunăstarea ajunsese la culme în lumea latină, matroana începu să uite tot mai mult de îndatoririle ei firești de mamă și soție, pentru a nu căuta altceva decât plăcerile și gloria”²⁷.

Această stare de lucruri a fost moștenită și de creștinism întrucât, așa cum afirmă mitropolitul bănățean,

„pornind la evanghelizare Sfinții Apostoli și ucenicii lui Hristos s-au izbit nu numai de opoziția – să zicem – intelectuală a păgânilor, ci și de adversitatea acestora față de introducerea unei noi morale care interzice orice păcat sub amenințarea pedepsei veșnice. Lumea antică s-a obișnuit prea mult cu felul ei de viață, pentru a accepta atât de repede precum au dorit-o zeloșii misionari creștini, un altfel de trai”²⁸.

Citând un cercetător francez din secolul al XIX-lea, Mitropolitul Nicolae consideră că și scriitorii creștini, asemenea celor dinaintea venirii Mântuitorului, vor critica luxul, cenzura lor având un alt scop și, prin vehemența și adesea, ironia ei, devenind chiar o adevărată satiră.

Continuându-și ideea, el scrie următoarele:

„Scriitorii din perioada patristică condamnă rafinamentul luxului în termeni severi, pasionați, uneori chiar glumeți și înțepători. Dacă n-ar fi vorba de o expresie prea profană, am zice că adesea critica lor ajunge adevărată comedie de moravuri. Căci toate tonurile se întâlnesc în această elocință abundentă, nestăvilită, batjocoritoare câteodată, care declară răului război în toată regula și care se desfășoară cu o pasiune și energie extraordinară ca și când ar fi vorba de a cuceri puterea sau de a smulge prin aprișă luptă o avere, iar nu de a răspândi adevăruri curate și de a salva suflete. Fără intervenția Sfinților Părinți însă, e greu să ne imaginăm unde s-ar fi ajuns. Critica scriitorilor creștini chiar dacă nu e înfrumusețare, le-a pus totuși stavilă și a indicat tuturor femeilor atitudinea pe care trebuie să o adopte spre a oferi familiilor lor și umanității întregi, liniștea și buna cuviință”²⁹.

Pentru a înțelege mai bine unele aspecte ale vieții de familie a creștinilor, cu implicații în societate, ne vom opri asupra scrierilor sale pe tema luxului feminin, mai precis a cenzurii luxului feminin. Tratând

27. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, pp. 231-232.

28. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 256.

29. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 4.

această temă așa cum se prezintă ea atât înainte, cât și după vremea venirii Mântuitorului în lume, înaltul ierarh bănățean face portretul acestei probleme începând cu antichitatea greco-latină, trecând prin perioada Vechiului și Noului Testament și oprindu-se în timpul creștinismului patristic. Poposind în perioada de după Hristos, ne vom referi la părerile Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești prezenți în studiile sale.

Aceste luări de poziție, așa cum se poate constata parcurgând paginile întocmite pe temeiul unei vaste și temeinice bibliografii, nu urmăresc altceva decât împlinirea dorinței lor

„de a vedea instaurată o nouă orânduire morală și de a înlătura remisențele de păcătoșenie ale păgânismului ce dispărea, cum și alte noi produse ale răului. Operele lor – afirmă în continuare autorul – tot atât cât și activitatea practică pe care au desfășurat-o, ne vorbesc despre marea contribuție ce au adus-o la asanarea morală a societății din secolele IV-V. Nici o abatere, cât de mică, de la principiile morale ale lui Iisus n-au trecut-o cu vederea, ci pe fiecare au combătut-o cu o ardoare vrednică de admirat. Așa se face că au ajuns să critice și excesele modei feminine concretizate într-un lux ce n-a rămas mai prejos de acela al antichității precreștine”³⁰.

Înaltul ierarh bănățean mărturisește la începutul lucrării *Patristica mirabilia*, în care vom găsi aceste studii, următoarele:

„Am intenționat să abordez câteva din aspectele societății contemporane Sfinților Părinți și m-am oprit la unul care mi s-a părut mai semnificativ, anume luxul feminin. Poate că accentele de rigorism care răzbat din scrisul patristic comentat aici vor impresiona neplăcut pe cititorul sfârșitului de veac XX, dar nu trebuie să uităm decăderea moravurilor din epoca destrămării Imperiului Roman și nici vigoarea cu care propovăduitorii Evangheliei au pornit să reformeze societatea de atunci”³¹.

Neuitând scopul cu care au fost scrise paginile despre cenzura luxului feminin și anume acela de a arăta „cum au privit Sfinții Părinți dorința de înfrumusețare a femeii și derivatele ei, luxul și moda”³², noi vom spi-

30. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 229.

31. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, pp. 267-268.

32. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 268.

cui elementele care pot reconstitui tabloul unor timpuri de mult apuse, dar ale căror probleme ne sunt contemporane.

Astfel, nu vom insista asupra criticilor caustice ale lui Tertulian aduse femeii pe care o numește: „ușa de intrare a diavolului” sau „călcătorea legii divine”³³, întrucât, consideră el, „podoabele și cosmeticele pe care le foloseau femeile sunt invenția diavolului” folosite „cu scopul de a fi în stare să subjuge inima bărbaților și să-i atragă”³⁴, ci vom reda portretul pe care atât Tertulian, cât și Ciprian îl fac femeii creștine care trebuie să se caracterizeze prin simplitate, nevinovăție și decență. Parafrazându-i pe cei doi scriitori, ierarhul bănățean scrie: „Aceasta (femeia creștină) trebuie să se deosebească de cea păgână nu numai în ceea ce privește credința, ci și în felul de comportare, în îmbrăcăminte, găteală”³⁵. Iar după ce încheie prezentarea pozițiilor celor doi, înaltul ierarh concluzionează:

„Din cele arătate până aici înțelegem că grija prea mare pentru înfățișarea exterioară nu poate fi de folos. A ne îngriji prea mult spre a place, echivalează cu împotrivirea la legile nevinovăției și purității... Nu este vorba aci de a fi încurajată neîngrijirea care să meargă până la sălbăticie, prin îmbrăcarea unor haine rupte și murdare, ori prin evitarea păstrării trupului în curățenie. Critica Părinților Bisericii se referă doar la excesele care duc pe femei la a pune mai mult temei pe frumusețea exterioară decât pe cea sufletească. De aceea le și îndeamnă așa: «Fiți ceea ce v-a făcut Dumnezeu; rămâneți așa cum v-a format mâna Tatălui...»”³⁶.

Poziția cea mai dreaptă în tratarea acestei probleme, după cum constată Mitropolitul Nicolae, o adoptă Sfântul Ioan Gură de Aur, „bazată fiind pe o adâncă cunoaștere a sufletului omenesc”³⁷.

Vorbind despre importanța educației date de părinți tinerelor, Sfântul Ioan Gură de Aur, în reformularea Mitropolitului Nicolae, consideră bărbatul ca având o răspundere mult mai mare în încurajarea acestei patimi:

33. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 269.

34. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 275.

35. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 308.

36. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, pp. 309-310.

37. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Patristica mirabilia*, p. 309.

„Eu nu cred atât de vinovată pe femeia care se împodobește cu sculele ei cele aurite, spunea marele predicator, pe cât cred vinovat pe bărbatul care se împodobește cu lucruri femeiești; nici nu condamn atât pe femeia care se gândește numai la colanul ei cel aurit, pe cât condamn pe bărbatul care se gândește cum să-și îmbrace femeia cu haine aurite”³⁸.

Cercetând, așa cum am spus ceva mai înainte, scrierile Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești din perioada patristică, înaltul ierarh va conchide în următoarele cuvinte:

„Ofensă adusă Creatorului și desfigurare a Chipului lui Dumnezeu sădit în noi, dorința de înfrumusețare a fost pusă în rândul celor mai grele păcate. Am greși însă dacă ne-am închipui că cenzura pe care Părinții Bisericii au aplicat-o luxului feminin ar fi atât de oarbă și unilaterală încât să nu țină seama de realități. În primul rând scriitorii patristici nu învinuiesc exclusiv pe femei de abaterea lor de la legile moralei, căci în definitiv ele se împodobesc pentru a place celor care le cer aceasta. În al doilea rând, nu le-au cerut niciodată să-și neglijeze frumusețea și să apară pretutindeni cu un exterior neîngrijit. Ceea ce au cerut ei a fost doar ca măsura bunei-cuviințe să nu fie depășită. E adevărat că rigorismul monastic a predominat uneori în felul de a înțelege lucrurile ucenicilor lui Hristos. Linia de mijloc a fost însă întotdeauna redobândită [...] Rigoristul Tertulian va rămâne o excepție umbrită de figurile unor Părinți duhovnicești de talia lui: Ambrozie, Vasile, Hrisostom [...] Reactualizându-le azi gândurile și simțirile avem convingerea că îndeplinim o sfântă datorie față de memoria lor și că, în același timp, oferim o călăuză în plus tuturor acelor care doresc să se desăvârșească pe ei și pe semenii lor, contribuind la instaurarea unei vieți cinstitute și demne în familie și societate”³⁹.

Trebuie spus că nu toți cei ce au trăit în epoca patristică au dus o viață de lux și desfrâu. Existau, așa cum vom vedea mai departe, și păături sociale defavorizate, care nu aveau nici măcar cu ce să ducă un trai decent. În acest mediu vor fi remarcate faptele unora ca Sinesie, episcop al Ptolemaidei, Ioan Milostivul, patriarh al Alexandriei și alții. Astfel, pentru a afla și alte informații despre viața socială a creștinilor din perioada patristică ne vom opri și la volumul *Studii patristice. As-*

38. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 5.

39. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 97-101.

pecte din vechea literatură creștină în care sunt adunate „cel puțin parte din studiile pe care – așa cum mărturisește Mitropolitul Nicolae al Banatului în precuvântare – din tinerețe le-am dedicat Sfinților Părinți și scriitorilor patristici”⁴⁰.

Astfel, parcurgând studiul „Un episcop filosof”⁴¹, vom lua cunoștință despre episcopul Sinesie al Ptolemaidei căruia îi plăcea să se numească „preot filosof” întrucât și înainte și după încreștinare el fusese un iubitor de înțelepciune și care printre altele a spus: „Departate de a îndrăzni să mă rog pentru popor, eu sunt cel care am nevoie de rugăciunile poporului”. Pentru a avea o imagine mai bine conturată vom spune că, viețuind în perioada sfârșitului de secol IV și începutul secolului V,

„Sinesie avu de înfruntat uneltirile arlenilor, nemernicia lui Andronicus, guvernatorul Pentapolei și noii năvăliri ale unor popoare migratoare. Pe toate le-a înfruntat cu bărbăție. Pe deasupra, sensibil la mizeria din vremea sa, a căutat să vină în sprijinul semenilor dezvoltând o exemplară operă caritabilă”⁴².

Un alt studiu, intitulat „Sfântul martir Genesius și alții asemenea lui”⁴³, îl începe cu următoarele cuvinte:

„Citind viețile sfinților rămânem oarecum surprinși de mulțimea artiștilor sau mimilor păgâni despre care ni se spune că s-au convertit în mod miraculos. S-ar putea deschide un capitol special de aghilogie care să cerceteze această problemă. Folosul ce ar decurge de aici nu poate fi desigur ignorat de cercetătorul istoriei creștinismului, căruia i se oferă în acest fel orizonturi noi în cercetarea istoriei Bisericii primare”⁴⁴.

Fără a intra în detalii despre cum au avut loc aceste convertiri miraculoase, vom aminti doar că

„împăratul persecutor Dioclețian a condamnat la moarte pe un comediant – Genesius – care, reprezentând înaintea lui o piesă în care se parodia botezul, se converti deodată pe scenă fiind încă, și mărturisii că este și el creștin”⁴⁵.

40. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 105-108.

41. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 108.

42. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 109-111.

43. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 127.

44. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 127.

45. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, p. 137.

Ceva mai departe autorul notează că „lucruri asemănătoare se povestesc despre Gelasius în Cronica pascală alexandrină. Acesta era un comedianț din Heliopolis, oraș în Egiptul de odinioară. Ridiculizând și el botezul în unul din teatrele bătrâne, când ieși din apă se transformă brusc și părăsind vechea aversiune față de creștinism, mărturisi pe Hristos. Mulțimea înfuriată se repezi la el și-l ucise”⁴⁶. Sunt numeroase astfel de exemple de comedianți păgâni transformați în mod neașteptat în creștini și, urmare a acestui fapt, au ajuns să devină martiri.

Vorbind despre ei, înaltul ierarh bănățean spune:

„Convertirile acestea subite vor fi făcut pe creștini să privească cu alți ochi pe așa-zișii mimi și histrioni. Unii și-au făcut chiar o obligație de a căuta să-i aducă la Hristos. Ni se spune astfel că monahul Serapion voind să ajute o femeie săracă și neavând nimic ce să-i poată oferi, se dădu pe sine spre a fi vândut unor mimi. Ajuns sluga acestora, reuși până în cele din urmă să-i îngenunche la picioarele crucii. Din toate se poate trage o învățătură de ordin duhovnicesc. Pe lângă aceasta însă, întâmplări ca cele relatate ne ajută să cunoaștem și să înțelegem mai bine o perioadă din istoria primelor veacuri creștine”⁴⁷.

Într-un alt studiu ne vorbește despre Sfântul Martir Casian, profesor care a fost ucis de proprii lui elevi, și despre martiriul Sfântului copil Artemie care, însărcinat de profesorul său cu predarea lecțiilor celorlalți colegi ai săi, începu să le vorbească despre Hristos. Pentru acest lucru a fost predat prefectului orașului, fiind ucis de colegii săi⁴⁸. Prezentând aceste fapte, autorul conchide:

„Iată cât de greu era mai demult să fii propovăduitor al adevărilor sfinte ale creștinismului. Astăzi când avem libertate deplină, n-ar trebui să fim mai puțin zeloși decât oarecând Sfinții Casian și Artemie. Fapta lor fie-ne și nouă drept pildă”⁴⁹.

Așa cum spuneam ceva mai înainte, fapte vrednice de urmat a săvârșit și Sfântul Ioan Milostivul, patriarhul Alexandriei, care a trăit în secolul al VII-lea. Din studiul dedicat acestuia aflăm că

46. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 136-137.

47. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 133-134.

48. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Studii patristice...*, pp. 142-143.

49. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, Ed. Anastasia, București, 1999, pp. 195-196.

„primele veacuri creștine aparțin epocii sclavagiste dominată de nedreptăți, exploatare, suferințe și mizerie. Spectacolul pe care-l ofereau robii înălțuiți, cu fruntea înfierată, cu urechea spintecată, cu capul ras pe jumătate, muncind pe ogoarele celor înstăriți, putea fi întâlnit la tot pasul. Împilarea săracilor și tirania avuților era ceva foarte obișnuit. Omul nu era socotit om, ci simplu animal de jug, obligat să trudească din zi și până în noapte. Sărăcia crește și mai mult din pricina impozitelor puse tot pe cel sărman.

La sate pământul se afla în mâinile unui număr mic de bogătași, pe când poporul se zbătea în lipsuri cumplite. La orașe bogații huzureau sub acoperișuri de aur, în case cu fel de fel de camere și galerii, în timp ce marea majoritate a populației n-avea la dispoziție uneori nici măcar o simplă colibă, ci trebuia ca vara să rămână sub cerul liber, iar iarna să-și facă culcuș în murdăria vitelor, în cel mai bun caz lângă zidurile băilor, ca să se încălzească. Avuții întindeau mese de argint încărcate cu toate bunătățile, pe când săracii nu aveau un codru de pâine. Unii aruncau prisosul recoltelor în mare, ca să nu micșoreze prețul grâului, iar alții erau amenințați de moarte din pricina foametei. De multe ori săracii erau siliți să-și vândă bogaților copiii, neavând cu ce-i hrăni⁵⁰.

Mai departe se spune că

„Biserica n-a rămas insensibilă față de această situație ci, prin mijloacele ce-i stăteau la îndemână, s-a străduit să contribuie la schimbarea ei. Dragostea de aproapele, menită să așeze raporturile dintre inși pe alte temeiuri, a concretizat-o în acțiuni filantropice promovate în special de episcopi, conducătorii comunităților locale constituite în eparhii⁵¹.

În acest context îl întâlnim așadar pe Sfântul Ioan, numit Milostivul pentru cunoscuta lui activitate caritabilă desfășurată în Alexandria, unde a ajuns să organizeze asistența socială la un grad atât de înalt încât, la un moment dat – așa cum citează autorul studiului – a putut spune: „De ar veni în Alexandria săracii din toată lumea să ia milostenie, averea noastră nu se va împuțina⁵².

Dorința sa de a-i ajuta pe cei nevoiași nu ar fi devenit realitate dacă nu ar fi avut ca sprijin dărnicia credincioșilor. Astfel „milostenia Ale-

50. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, pp. 195-196.

51. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, p. 196.

52. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, p. 196.

xandriei s-a făcut simțită pretutindeni unde era necesar. Aceasta mai ales cu prilejul războaielor ce loviră crunt Țara Sfântă și în aceeași măsură Egiptul, Libia și Cartagina⁵³.

Între altele mai aflăm că patriarhul Ioan s-a confruntat cu erezia monofiziților, care provoca tulburări deosebit de violente, apoi cu dese forme de manifestare, de asemenea violentă, a nemulțumirii în fața nedreptăților sociale, și nu în ultimul rând cu amenințarea războiului cauzat de dese atacuri persane⁵⁴.

Înțelegem astfel că Biserica a luat poziție și a încercat soluționarea unor astfel de probleme în măsura posibilităților.

„Eforturile depuse în scopul ușurării condițiilor de viață ale mulțimilor – scrie ierarhul bănățean – au fost mereu sprijinite de cei care se aflau în fruntea comunităților vechi creștine, episcopii ierarhi ca Ciprian, Ioan Hrisostom, Vasile cel Mare, Efreem Sirul, Niceta al Remesianei, Augustin, Ambrozie etc., au lăsat nepieritoare exemple de slujire a semenului. Lungului lor șir se cuvine a fi alăturat Ioan Milostivul [...] a cărui dragoste de om și caritate au constituit un îndemn și pentru alți creștini a-i urma pilda⁵⁵.

În „Cuvânt înainte” la volumul *Pe firul vremii*, Mitropolitul Nicolae Corneanu notează: „Se spune – și nu fără motivație – că vârstnicii sunt lungi la vorbă și gata oricând să povestească. Mă tem că voi adevăra această zicere [...]”⁵⁶.

Concluzii

Parcurgând paginile consacrate unor teme extrem de variate, putem conchide că Mitropolitul de vie memorie Nicolae Corneanu al Banatului este lung la scris, fapt ce nu poate decât să ne bucure întrucât, așa cum aprecia profesorul Virgil Nemoianu,

„disciplina teologică din România se poate mândri cu o operă temeinică, o contribuție la cunoașterea patristicii, atât de necesară în lumea in-

53. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, p. 196.

54. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, p. 201.

55. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Origen și Celsus*, pp. 201-202.

56. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Pe firul vremii, Meditații ortodoxe*, Ed. Jurnalul literar, Timișoara 2000, p. 5.

telectuală modernă; Î.P.S. Sa Nicolae Corneanu este un intelectual și un savant de talie națională, ale cărui studii au și un vădit interes pe plan internațional⁵⁷.

Așa cum se poate constata, din numeroasele teme asupra cărora se apleacă în cercetările sale, înaltul ierarh bănățean ține mereu legătura cu Sfinții Părinți de la care primește posibile răspunsuri pentru întrebările și problemele ce frământă umanitatea, chiar și pentru acelea care, la o primă privire, ar părea că sunt mult prea departe de vremea epocii de aur a creștinismului. Acesta nu ezită „să ceară sfatul” atât Sfinților Părinți răsăriteni, cât și celor apuseni atunci când aceștia au de spus un cuvânt ziditor de suflet și folositor vieții.

Prin activitatea sa scriitoricească, Mitropolitul Nicolae nu împlinește doar „una din datoriile de bază ale oricărui slujitor al Domnului, indiferent de rangul său”⁵⁸, și anume aceea de „a propovădui «vestea cea bună» adusă lumii de Hristos”⁵⁹ (pentru a reda cuvintele sale), ci și o datorie de suflet ca expresie a dragostei „cu care – cum însuși mărturisește – m-am adresat celor care m-au ascultat sau citit”⁶⁰.

57. Virgil NEMOIANU, *Jocurile divinității*, p. 138.

58. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Popasuri duhovnicești...*, p. 5.

59. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Popasuri duhovnicești...*, p. 5.

60. † N. CORNEANU, Mitropolitul Banatului, *Popasuri duhovnicești...*, p. 5.

II.
SATUL ROMÂNESC:
TRECUT, PREZENT, VIITOR

FOLCLOR ȘI IDENTITATE *

Abstract: *The folklore phenomenon (the deep, oral, popular, traditional culture) is represented by all the creations of a community that is based on tradition, are expressed by a group of individuals and recognized as reflections of its expectations to the extent that it represents its social and cultural identity. This is, in fact, a sum of local, village and city identities in which "individual identities" are incorporated. Through it, the fusion between territory, language and people is obtained, which is legitimized "through a genealogy and a space conceptualized as such". We belong to a world in which access to information is open to all. In this context, in order to find yourself, you must define and assume your own identity. Such a complicated and responsible process cannot be undertaken without reference to the traditional system of norms, expressed in that large segment of the culture that is folklore. A Europe of nations cannot be achieved without knowing and understanding the system of values to which they have appealed throughout the entire period of their definition. Folklore is a fundamental landmark for the man of the post-industrial society who is in search of the self. Along with the scholarly culture, to which it is complementary, folklore contributes to the realization of the universal, European, national heritage. Forms of expression of folklore, musical, literary or choreic texts, ritual practices, beliefs, the dominant religion of the group, etc. cooperates for the purpose of forming this identity. The standards and values are transmitted orally, by imitation or other means. Folklore includes, inter alia, phenomena of language, literature, music, dance, games, mythology, rituals, customs, crafts, architecture and other arts. The present study highlights, synthetically and systematically, the main traditions created and developed over time by the Romanian people, traditions that define it and give it a specific identity.*

Keywords: *ethnography, ethnology, folklore, popular traditions, popular beliefs, identity, celebration.*

Folclorul este o componentă semnificativă a culturii umanității, permanent actuală și deschisă inovării. Este un proces de comunicare

* Acest material a fost publicat anterior în volumul *Cunoaște România – membră a Uniunii Europene* (2007), capitolul 43 – *Arta populară tradițională*.

și nu poate fi separat de dimensiunea sa istorică. Nu este un „agregat de fapte”, ci un șir de fenomene bazate pe transformări succesive, prefaceri care implică procese evolutive. Alcătuit dintr-un „corp de forme creative” de expresie fizică, gestuală, orală, intelectuală bazate pe tradiție, el se manifestă, deopotrivă, în societățile care nu cunosc scrierea („primitive”) și în cele „civilizate”. Cunoașterea de tip folcloric este unitară, absorbită și nu învățată în formă instituționalizată modernă, dezvoltată și nu inventată individual; cu mijloace specifice, ea oferă repere de identitate pentru grupurile umane, indiferent dacă acestea aparțin mediului rural sau urban, sunt dominante sau subordonate. Avem a face cu un proces cu dublă perspectivă: prima, legată de existența de-a lungul istoriei, care păstrează structuri și forme de expresie din etape anterioare, atunci când condițiile concrete o cer și inovează, atunci când situațiile schimbate solicită înnoiri; cea de a doua este o rezultată a unui proces concret și direct de creație, dată chiar de nașterea propriu-zisă a produsului folcloric.

Situații deosebite politice, sociale, culturale au generat apariția unui interes special pentru cercetarea fenomenului folcloric, la intelectualii români, încă din sec. al XVIII-lea. În procesul rapid și, uneori, dramatic de identificare, consemnare și definire a identităților europene, folclorul deține un loc de primă importanță, alături de limbă.

Pentru o bună și echitabilă cooperare între specialiști, este necesară o cunoaștere obiectivă a acestui segment al „culturii profunde” care este folclorul, complementar „culturii savante”, cu existență simultană.

Fenomenul folcloric (*cultura profundă, orală, populară, tradițională*) este reprezentat de totalitatea creațiilor unei comunități care se bazează pe tradiție, sunt exprimate de un grup de indivizi și recunoscute ca reflecții ale așteptărilor acestuia în așa măsură, încât îi reprezintă *identitatea* socială și culturală. Aceasta este, în fapt, o sumă de identități locale, sătești și orășenești în care sunt „încorporate identitățile individuale”. Prin ea se obține fuziunea dintre teritoriu, limbă și popor care se legitimează „printr-o genealogie și un spațiu conceptualizate ca atare”. Aparținem unei lumi în care accesul la informație este deschis tuturor. În acest context, pentru a te regăsi trebuie să te definești și să-ți asumi propria identitate. Un asemenea proces complicat și responsabil nu poate fi întreprins fără referire la sistemul de

norme tradițional, exprimat în acel mare segment al culturii care este *folclorul*. O Europă a națiunilor nu poate fi realizată fără a cunoaște și înțelege sistemul de valori la care acestea au făcut apel de-a lungul întregii perioade a definirii lor. Folclorul este un reper fundamental pentru omul societății postindustriale aflat în căutarea sinelui. Alături de cultura savantă, căreia îi este complementar, folclorul contribuie la realizarea patrimoniului universal, european, național. Formele de exprimare a folclorului, texte muzicale, literare sau coreice, practici rituale, credințe, religia dominantă a grupului, etc. cooperează în scopul alcătuirii acestei identități. Standardele și valorile îi sunt transmise oral, prin imitație sau alte mijloace. Folclorul include, printre altele, fenomene ale limbii, literaturii, muzicii, dansului, jocurilor, mitologiei, ritualurilor, obiceiurilor, meșteșugurilor, arhitecturii și altor arte. Date fiind complexitatea și diversitatea formelor de manifestare și a limbajelor prin care acestea se exprimă, consemnarea și studiul lor se face în cadrul câtorva discipline, pe care le numim etnologice, unele dintre acestea având o binecunoscută autoritate în știința și cultura românească: folcloristica, etnomuzicologia, etnocoreologia, etnografia. Pentru că studiază un fenomen oral, ireversibil și irepetabil, toate disciplinele au ca sarcină constituirea documentelor pentru studiu și teaurizare prin efectuarea culegerilor de pe teren. Folcloristica, etnomuzicologia și etnocoreologia au ca sarcină prioritară alcătuirea *arhivelor multimedia de folclor*.

Dacă primele culegeri de folclor au fost realizate sub formă manuscrisă și au fost, adesea, supuse unor cenzuri estetice și chiar de conținut, după anul 1912, când Academia Română a stipendiat achiziționarea unui fonograf, s-au pun bazele culegerilor științifice realizate cu ajutorul aparatelor de înregistrat și s-au creat *documente* de folclor, sonore, manuscrise și de imagine, care alcătuiesc, până astăzi, arhivele amintite, neconvenționale. În anii 1927 și 1928 au luat ființă Arhiva Fonogramică a Ministerului Cultelor și Artelor și, respectiv, Arhiva de Folclor a Societății Compozitorilor Români, iar în 1930, Arhiva de Folclor de pe lângă Muzeul Limbii Române din Cluj. Aceste instituții cu profil particular și cu metodologii proprii de lucru, care folosesc tehnologii moderne de înregistrare și stocare, sunt depozitarele celui mai important patrimoniu cultural imaterial. Academia Română

deține cele trei mari arhive ale României care gestionează asemenea documente: Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, din București, Arhiva de Folclor din Cluj-Napoca și Arhiva Moldovei și Bucovinei de la Institutul de Filologie „Al. Philippide” din Iași. Disciplina de esență filologică, la început, folcloristica dispune de instrumentele necesare pentru crearea documentelor din domeniul folclorului. Aceasta are, printre sarcinile principale și regrouparea și sistematizarea materialului obținut prin culegeri științifice, într-un mediu diferit de cel în care există folclorul genuin. Folclorul și, implicit, literatura folclorică oferă sursele primare pentru definirea categoriilor native ale culturii profunde.

***Timpul, activitățile omului,
categoriile rituale și ceremoniale
ale folclorului***

Categoriile, speciile și subspeciile folclorului sunt grupate de către unii specialiști, cu o relativă elasticitate, în două unități mari: rituale și nerituale sau, într-o altă viziune, ocazionale și neocasionale; diferențiem, totodată, obiceiuri și ritualuri care au date de practicare fixe sau mobile. Din aceste complexe culturale fac parte și repertoriile folclorice; acestea se derulează după reguli și norme care reglementează acțiunile legate de trecerea omului prin momentele imporante ale vieții, activitățile relaționate cu datele sărbătorilor conținute în calendarul tradițional, diferitele etape din procesul muncilor agricole, al creșterii animalelor sau altor tipuri de activități productive. Pentru fiecare grupă, cu preeminența celei ocazionale, intervine un criteriu de ordonare legat de caracterul ritual sau neritual al respectivului fenomen. Mai ales în ultimul secol și jumătate componenta rituală s-a diminuat, făcând loc unei valențe dominant ceremoniale. Într-o asemenea disociere se impune să avem în vedere prezența sacrului cu cei doi poli ai săi: pozitiv și negativ, pur și impur. Fără înțelegerea acestor concepte, nu putem opera nici măcar o minimă ordonare a materiei. Calitatea motivului sau chiar a tipului folcloric de a fi polifuncțional și polisemantic face ca, în circumstanțe diferite, același text, motiv sau subiect să poată fi încadrat, deopo-

trivă, ritualului sau numai ceremonialului, festivului, neritualului, în funcție de context.

Cea dintâi dimensiune care se impune observației este cea temporală. Relația omului cu timpul, cu unitățile prin care el este măsurat și organizat, și cu spațiul în care au loc evenimentele sau spre care se orientează interesul lui, determină caracteristicile și definirea categoriilor folclorice ale obiceiurilor din ciclurile calendaristic și al vieții de familie. În timp se desfășoară toate activitățile omului care „prelucrează” natura și creează valorile culturii și civilizației. Pentru omul societății tradiționale, fiecare lună are una sau mai multe zile care implică actualizarea unor componente folclorice marcate de credințe, practici și obiceiuri. Se spune că sfinții Gheorghe (*Sângeorz*, 23 aprilie) și Dimitrie (*Sâmedru*, 26 octombrie) „țin cheile vremii”, de zilele când sunt celebrați, primăvara și toamna, fiind legate momente rituale și ceremoniale specifice activităților pastorale, tot așa cum două dintre datele la care este sărbătorit Sf. Ioan (*Sânt Ion*, 7 ianuarie și *Sânziene*, *Drăgaică*, 24 iunie) împart calendarul în alte două jumătăți, aflate în preajma unor praguri. Prof. Mihai Pop observa că „prezentul este un moment în care se mediază”, când se caută să fie împăcate trecutul și viitorul, cunoscutul și necunoscutul pentru ca oamenii să poată trece peste pragurile care delimitau momentele importante din viața lor, „cele ce îi înconjoară”, de cosmos și de transcendent.

Ritualuri calendaristice. Observăm că sunt mai puțin prezente expresii literare, muzicale sau coreice, cu funcție rituală, asociate momentelor de început ale activităților agrare, pastorale sau de alt tip. Semnificative sunt gesturile rituale și prezeța unor elemente care au funcții de purificare și protejare (stropiul cu apă sfințită, afumarea, de ex.) primăvara, la pornitul plugului căruia îi urmau aratul și semănatul, la prima mulsoare etc. În schimb, identificăm, constant, expresii folclorice pentru activitățile de *recoltare* (culegere), atât a plantelor cultivate, dintre acestea grâul și strugurele având un statut special, cât și a celor cu creștere spontană, în natură. Primăvara, vara și toamna au perioade bine delimitate și cunoscute când pot fi culese *plantele de leac* – asociate, de cele mai multe ori, sărbătorilor din calendarul creștin ortodox –, tot așa cum momente precise din zi sau noapte sunt

consacrate acestor acțiuni, împlinite în scopuri diverse, bine cunoscute celor inițiați.

Indictionul era anul nou religios tradițional, care începea, pentru cei mai mulți români, la 1 septembrie. *Culesul viilor* era asociat datei de 14 septembrie (Ziua Crucii, *Hristovul*, *Cârstovul viilor*). Cântăreți din fluier sau caval, mici grupuri de lăutari, interpretau „cântarea strugurilor” după care jucau bărbații – după tradiție, niciodată femeile – care zdrobeau boabele strugurilor cu picioarele și obțineau mustul. Cu acest prilej se dădeau struguri de pomană. Chiar dacă tehnica tradițională a fost înlocuită cu unelte perfecționate, cu productivitate sporită, începutul culesului viei păstrează, până în vremea modernă, un caracter ceremonial, în care melodia, jocul și actul ritual cooperează pentru asigurarea prosperității.

Noaptea sfântului Andrei (*Sânt Andrei*, 30 noiembrie) era considerată „cap de iarnă”. Se priveghea – priveghiul a fost o practică bine cunoscută în preajma unor sărbători creștine semnificative, uneori însoțite de practica colindării, de ex. de Crăciun –, se „păzea usturoiul” și se recoltau mlădițe de liliac sau de pomi fructiferi care se puneau în apă, în acea seară; după felul în care acestea înmugureau, înfrunzeau sau se uscau, până la Crăciun sau Anul Nou, se putea „citi” viitoarea stare, mai bună sau mai rea, a fiecărui membru al familiei și a întregii gospodării, în anul ce urma să vină. Mlădițele erau puse alături de colac pe masa în preajma căreia se colinda de Crăciun și, uneori, împodobite cu lână de culoare roșie, erau folosite de copii ca *sorcove* de *Anul Nou* (1 ianuarie), când aceștia urau sănătate și belșug tuturor celor colindați, pe care îi atingeau cu ramurile acestea înmugurite. Tot în seara Sf. Andrei erau puse la încolțit boabe de grâu; lăstarii crescuți erau așezați pe masa pregătită pentru sărbătorirea Crăciunului și Anului Nou, revigorarea vegetalului devenind un semn al puterii generative și autorității vieții în anul ce urma să vină. Legende vechi ne învață că Sfântul are putere asupra strigoilor, pe care îi învinge, și are autoritate, împreună cu Sf. Petru, fratele său, asupra lupilor. În categoria gesturilor de recoltare integrăm și vechea practică, astăzi abandonată, prin care un butuc de lemn era adus, așezat în vatră, aprins și lăsat să ardă începând cu seara *Ajunului* (24 decembrie) sărbătorii *Crăciunului* (25 decembrie). În repertoriul tradițional de *colinde* sunt texte poetice care amintesc

aprenderea acestei lumini cu valoare simbolică, alegorică și funcție rituală, alături de cele care prefigurează procesul renașterii, reînvierii naturii și, implicit, al vieții, sub puterea protectoare și regeneratoare a sărbătorii. Tot acum copiii tăiau nuiiele de alun (sau alt pom), numite *colinde*, pe care le împodobeau scrijelindu-le scoarța în formă de spirale. Cu ele scormoneau focul din vatră colindătorii de vârstă mică, care mergeau cu *Moș Ajunul* (*Cu Florile dalbe*, *Cu Moș Crăciunul*, *Cu bună dimineata*) și urau belșug, sănătate, bucurie. În aceeași seară începea colindatul cetelor de adulți care, însoțiți sau nu de un purtător al măștii de *capră* (*cerb*, *turcă*, *brezaie*) și uneori, de unul sau mai mulți instrumentiști, treceau pe la fiecare casă și, la fereastră, la ușă, în jurul mesei din încăperea principală, în dreptul icoanei, cântau, folosind un impresionant repertoriu de texte poetice, istoria vieții lui Iisus, de la naștere până la răstignire, aminteau tainele botezului, euharistiei și mai ales a căsătoriei. Băieților și fetelor li se ura să aibă parte de această împlinire, tinerelor cupluri, fericire, bătrânilor, liniște și înțelepciune, tuturor sănătate, prosperitate și bucurie. Textele colindelor prezentau, plastic, cu funcție simbolică și alegorică, portrete ideale ale tuturor categoriilor de vârstă, de gen și caracteristicile profesiilor emblematice consemnate în textul sacru (păstor, pescar, plugar, vameș, ostaș, preot), hagiografii, urări de tot felul. Acestea constituie una dintre cele mai elaborate categorii de poezie românească medievală. Ritualul colindatului face parte dintr-un amplu scenariu a cărui desfășurare acoperea întreaga perioadă a celor 12 zile festive dintre Căciun și Sf. Ioan, a cărui pregătire începea odată cu ajunul sărbătorii Sf. Nicolae. Alături de colindatul copiilor și adulților din zilele Crăciunului, „umblau” *cu steaua*, mai ales adolescenții; grupuri de tineri și maturi purtau cutia cu păpuși a *Vicleimului* (*Viflaim*, *Viclei*, „Betleem”), cete de mascați umblau cu urșii, iar în spectacolele de *teatru popular* se prezentau: *Irozii*, *Iancu Jianu*, *Bujor*. Mai ales în Moldova, cetele de căiuți și mascați străbăteau așezările, iar în unele părți din Ardeal, tinerii organizau *Călușorul*. Toate aceste desfășurări dramatice, rituale sau ceremoniale, dispuneau de texte literare și melodii specializate, a căror performare era condiționată de timpul ritual al sărbătorii. Obiceiul umblatului cu *Plugul* sau *Plugușorul*, de Anul Nou (1 ianuarie) este un ritual care a fost supus unui statornic proces de refuncționalizare, deritualizare și

desacralizare și de aceea a fost considerat, adesea, „un scurt tratat de agricultură”. Textul (care descrie, succesiv, aratul, semănatul seceratul, treieratul, măcinatul grâului, frământatul aluatului și coptul colacilor) și ritualul pentru care este utilizată o recuzită specifică (plug tras de boi sau cai, bice, clopote, buhai, podoabe) au avut o funcție expiatoare, de purificare, de răscumpărare a greșelilor comise de comunitate în anul precedent, prin istorisirea sacrificării bobului de grâu în procesul chinuitor al trecerii sale de la sămânța pusă în pământ, ca să încolțească și să rodească, la colac (pâine rituală). Pâinea rituală consumată în comun asigură trecerea, împreună, a tuturor membrilor comunității colindate pe o nouă spirală a timpului, care îi ajuta să urce o treaptă superioară în cunoașterea și îmbunătățirea spirituală. Aluatul preparat din făină de grâu „curat” este prezent în toate ritualurile din ciclul vieții (pâinile ursitoarelor, colacul miresei, colacii funerari) și din ciclul calendaristic (colacul colindătorilor pregătit pentru Crăciun, măcinicii – 9 martie –, pasca pentru Paște). Numai pentru ritualurile funerare, în tradiția românească este atestat și un alt tip de hrană rituală, pregătită din grâu fiert și îndulcit, numită colivă. Aceasta este purtătoarea unui simbolism arhaic și a unei istorii particulare.

În luna februarie, aflată sub autoritatea *Sântoaderilor* (sfinții cu acest nume sunt prăznuiți pe 8, 17, 26 și în sâmbăta lui Toader, în acea lună) fetele tinere recoltau „iarbă mare”, prilej cu care intonau cântece rituale („a bolbotelor”) și rosteau incantații. Cu infuzia preparată din această rădăcini se spălau pe cap pentru a dobândi păr bogat și sănătos. În ultima săptămână a aceleiași luni cete de fete și feciori culegeau primele flori apărute de sub stratul de zăpadă; tot atunci, băieții alegeau lemne pentru confecționarea furcilor, rășchitoarelor, reșteilor de jug. Zilele de 24 februarie (*Dragobete*) sau 1 martie (*Mărțișor*), erau considerate „cap de primăvară”. Cântece din repertoriul liric neritual, adesea cu tematică erotică, erau intonate în drumul spre pădure și la întoarcerea spre casă. Fetele tinere își spală obrazul cu apă rezultată din topirea zăpezii pentru a-și păstra frumusețea și prospețimea. *Mărțișorul* (1 martie), veche și statornică sărbătoare de purificare și consacrare a vieții, are specific actul ritual al confecționării, dăruirii și purtării unui șnur împletit din două fire de lână sau mătase de culoare roșie și albă (mărțișor), de care era agățată o monedă (din aur,

argint sau aramă) sau o amuletă, în vremea modernă, care se purta la mână, la gât, la picior, la reverul hainei și se depunea, după un timp, pe un pom înflorit. Tot acest timp de început al lunii martie a generat un tip de legendă exemplară, moralizatoare pentru mamele care uită că rolul lor este să apere și să întărească familia și nu să acționeze pentru dezbinarea ei. Este legenda babei Dochia, bătrâna ursuză al cărei trup a fost pietrificat pentru că și-a persecutat nora și a călcat normele care aduc armonia în viața de familie. Luna martie exprimă o adevărată concentrare de existențe exemplare și încorporează acte rituale prin care se realizează un transfer de autoritate de la grupul masculin spre cel feminin; are loc comemorarea celor 40 de mucenici din Sevastia (9 martie) când se prepară, se consumă și se dă de pomană hrană rituală (*măcinici, bradoși*): forme antropomorfe modelate din aluat de grâu, fiert sau copt și îndulcit, însoțite de un pahar de vin roșu; pe 25 martie se sărbătorește *Blagoveștenia*. În luna martie se fac focuri prin curți și grădini. Perioada următoare, care include lunile de primăvară și începutul verii – până la 24 iunie, *Sfântul Ioan de vară, sânzienele* sau *drăgaica* – se concentrează în jurul sărbătorii cu dată mobilă a Paștelui. În sâmbăta lui Lazăr, în zona Munteniei și în Dobrogea, grupuri de câte trei copile, dintre care una îmbrăcată ca o mireasă, mergeau pe la case, cântând și jucând în cerc *Lazărul (Lăzărelul, Lăzărița)*. Textul poetic cântat ne istorisește moartea unui păstor – care amintește de biblicul Lazăr – și resuscitarea lui după ce, căutat și găsit de surori, este supus unui ritual de înhumare, înfășurat în frunze verzi. Cu un pronunțat caracter apotropaic exprimat prin simbolica vegetală, ritualul este legat de mesajul învierii din morți pe care îl transmite întregul ciclu pascal. Pentru sărbătoarea *Floriilor* băieți din clasele primare porneau să recolteze salcie pe care, apoi, umblând din casă în casă, o dăruiau oamenilor după ce cântau *Savalia* (o variantă populară a canonului Stâlpărilor) și primeau, în schimb, daruri și bani. Cu ea se împodobeau căruțele, grajdul, era dusă la biserică de unde, sfințită, era adusă acasă și așezată la icoană, la fereastră, la ușă și la crucile din cimitir. În unele părți din Oltenia, în Joia Mare băieții urcau în clopotnița bisericii și marcau apropierea sărbătorii pascale bătând toaca și cântând *Tocone-lele*. Aducerea unei brazde de iarbă verde care se așeza pe pragul casei, pe care trebuia să pășească fiecare membru al familiei atunci când se

întorcea de la Înviere (local, obiceiul se practica și de Balgoveștenie), simboliza puterea vieții care nu poate fi învinsă de moarte, prefigura vitalitate, vigoarea, puterea germinativă.

Cea de a doua mare sărbătoare cu dată mobilă, legată de ciclul pascal, este cea a Rusaliilor. Acum se practică unul dintre cele mai importante ritualuri tradiționale românești: *Călușul*. Dispunând de o autoritate și o vigoare aproape unice, ritualul acesta ezoteric, cu valori și funcții taumaturgice, propițiatoare, apotropaice, este un scenariu care se bazează pe structuri coreice și muzicale caracteristice, necesită specializare (rolurile de vătaf, mut, călușar), timp ritual (numai perioada Rusaliilor), cadru adecvat, costum ritual (cămăși lucrate cu arnici roșu, local, șorțuri roșii, curele sau brăie încrucișate peste piept și peste spate, acoperământ al capului caracteristic – fes, pălărie împodobită cu panglici –, clopoței înfășurați în jurul piciorului între genunchi și gleznă, încălțăminte cu pinteni etc.), instrumentar specific (bâte din lemn, uneori împodobite sau săbii, obrăzar și sabie pentru „mut”). Pentru împlinirea eficientă a ritualului se recoltează: *steagul* – „un plop sau tei drept și limpede” pe care membrii cetei îl tăiau și îl curățau, cu securea „pe mutește” –, *pelin*, *usturoi*. Limitarea folosirii limbajului articulat este, ea însăși, o formă de comunicare și conține un mesaj care poate fi decodat numai de către cei inițiați și de transcendentul căruia i se adresează. Strigăturile care se practică la Căluș sunt forma cea mai concisă și abstractă de „text” literar pe care o putem identifica în folclorul românesc. Usturoiul, consumat de călușari în timpul împlinirii ritualului și, împărțit, uneori, și asistenței, este o plantă al cărei rol protector a fost semnalat și în practicile de apărare contra agresiunilor strigoilor. Pelinul, jucat de călușari, este purtat în timpul desfășurării ritualului, împărțit oamenilor care asistă la desfășurarea obiceiului și păstrat pentru apărare de boli, calamități naturale, primejdii de orice fel, alături de ramurile de salcie de la Florii și de frunzele de nuc, sfințite, de la Rusalii. În intervalul de timp dintre Paști și Rusalii, a treia zi de marți, joi sau duminică, se practica ritualul *Caloianului* (*Scaloian*, *Scaloitșă*, *Calian*), un scenariu ritual de tip funerar, ale cărui principale funcții erau fie evitarea secetei (Mumulița ploii), fie oprirea ploilor prea abundente (Tatăl soarelui), ai cărui actanți principali sunt copii aflați sub supravegherea unor femei în vârstă.

În Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Sudul Moldovei era confecționată o mică figurină de lut, reprezentând un trup omenesc, care era bociată, supusă ritualului de înmormântare, îngropată la fântână, la răspântie, la hotarul satului, în holda de grâu, dezgropată după trei zile și aruncată într-o fântână, pe o apă curgătoare, sau ruptă în bucăți și aruncată peste holde. La sfârșitul ritualului se organiza o masă pentru toți participanții, „pomana caloianului”. Asociat, preferențial, riturilor vegetaționale, de asigurare a fertilității, Caloianul este, ca și Lazărul, o alegorie a vieții care învinge moartea, după îngroparea și scoaterea din mormânt, la trei zile. Textele celor două ritualuri au ca punct central căutarea celui mort de către surori (Lazăr) sau de către mamă (Caloian), cel din urmă având și rolul de mediator față de autoritatea transcendentă. Tot în intervalul de timp amintit se practica *Paparuda* (*păpăluga, perperuna, băbăluda, băbăruța* etc.), ritual de provocare a ploii și asigurare a fertilității holdelor folosindu-se magia imitativă și masca vegetală. Copile, uneori băieți, îmbrăcați în frunze verzi de bozi sau salcie, cântau și dansau ritmic, în spațiile publice, unde erau stropiți cu apă și recompensați cu daruri.

Dintre toate evenimentele asociate ciclului muncilor agricole dintr-un an și recoltării, seceratul grâului era cel mai bogat în semnificații rituale. Primele sau ultimele spice, cele mai frumoase și bogate, erau *înmănunchiate* alcătuind *barba lui Dumnezeu*, sau erau împletite sub forma unei cruci cu brațe duble, numită *buzdugan*, purtat de bărbați sau alcătuiau o *cunună*, uneori sub forma unei căciuli de spice, purtată de fete de la câmp la casa stăpânului lanului. Cunună era stropită cu apă și jucată pe drum. Textul poetic care însoțea *buzduganul*, cântat pe o melodie proprie, cu rezonanță rituală prezintă disputa pentru întâietate și autoritate dintre sora soarelui și cea a vântului, prin raportare la binefacerile pe care frații lor, soarele și vântul, le aduc oamenilor și exprima dorința agricultorului de a induce armonia care trebuie să funcționeze în relațiile dintre om și natura în mijlocul căreia el trăiește. Boabele de grâu provenite din spicele *buzduganului* și *cununii*, sau din mănunchiul de spice păstrat la icoană sau la grindă se amestecau cu sămânța ce urma să fie semănată în anul următor, asigurând continuitatea, neîntreruperea ciclului vegetațional, solicitată de funcția rituală și garanția unei recolte de bună calitate.

Ca plantă textilă, cânepa pare a avea o funcție expiatoare, care o apropie, ca valență rituală, de grâu. Un fuior de cânepă era dăruit preotului, de Bobotează; tot ea este materia primă din care se confecționa *cămașa ciумii* sau *cămașa de izbândă*, un ritual arhaic, astăzi intrat în fondul pasiv, pe care îl împlineau femeile vârstnice pentru a împiedica efectele distrugătoare ale bolilor contagioase cum erau ciума, holera etc. Într-o singură noapte se torcea și se țesea o bucată de pânză de cânepa din care se croia o cămașă care se depunea la margine așezării. Întreaga activitate era însoțită de istorisirea întregului proces tehnic, cunoscut ca motiv literar sub numele de „chinul cânepii”. Aceasta amintește de cunoscuta „cămașă a lui Hristos” despre care istorisesc unele legende populare.

Ritualuri ale ciclului vieții (naștere, căsătorie, moarte). Momentele importante din ciclul vieții omului, căsătoria și moartea au, în calendarul popular, zile anume consacrate sau perioade în care funcționează anumite interdicții sau recomandări. De exemplu, nu se fac nunți în toate zilele și perioadele de post, la praznicele împărătești, etc. Deși pare mai puțin subordonată prescripțiilor incluse ciclului calendaristic, *nașterea* era, relativ, controlată de perioada posturilor - zile și chiar săptămâni când relațiile dintre parteneri nu favorizau concepția -, ca și de perioadele când nu se puteau face nunți. Erau importante, pentru destinul noului născut, *prima scaldă*, rituală, și *masa ursitoarelor* care se organiza în cea de a treia noapte de la naștere. Prezența aluatului de grâu sub forma pâinii rituale (turtă, colac), este legată de momentul identificării copilului după categoria de gen: fetelor li se „rupe turta” (deasupra capului), în cadrul unui ceremonial specific, la un an, iar băieților, la un an sau un an și jumătate de la naștere, li se „taie moțul”, părul, netus până în acel moment, care se împletește și, prin gaura colacului așezat pe capul copilului, se retează.

Ceremonialul *căsătoriei* include mai multe momente prin care eroii evenimentului: mirele și mireasa, nunul și nuna, părinții, frații și surorile, reprezentanții grupurilor de băieți și fete, necăsătoriți, participau la ritualuri de separare, agregare, multe acte propitiatorii, de asigurare a fertilității, etc. Se disting, de-a lungul desfășurării ceremonialului, trei momente, fiecare cu pondere și funcție diferită: căsătoria, cununia și nuntirea. Acestea sunt precedate de logodnă și urmate, la o

săptămână de la căsătorie, de ceremonia revederii părinților fetei cu tânăra familie, numită, pe alocuri, „uncrop”. *Chemarea* la nuntă, *cerearea* miresei, *cântecul miresei*, *bărbieritul ginerelui*, *orația*, *iertăciunea*, *strigatul darurilor* la masa mare de nuntă, *nuneasca*, jucatul miresei pe bani, *găina* sunt numai câteva dintre cele mai semnificative momente ale acestui complex rit de trecere, cu răspândire aproape generală la purtătorii culturii române.

Asupra ritualurilor nașterii și căsătoriei are autoritate una dintre cele mai puternice și importante instituții tradiționale, *nășia* (naș-nașă, nun-nună), cu efecte semnificative în planurile spiritual și social. O instituție tradițională de aceeași factură spirituală este și cea prin care se prind *frații* (*de cruce*), *fârtații*, *verii* (feciori) – *suratele*, *văruțele* (fete). Ritualurile „de legare” în asemenea unitate spirituală se practica într-o perioadă de timp fastă, asociată ciclului pascal, de obicei în săptămâna luminată, sâmbăta dinaintea Duminicii Mari, dar și la alte date, cum ar fi Sântoaderul sau „aflarea capului Sf. Ioan Botezătorul” (24 februarie) și durau până la moarte.

Din *ciclul ritualurilor* legate de viața omului, cele *funerare* ocupă locul principal. Întregul complex de acțiuni, însoțite adesea de texte poetice cântate și de numeroase obiecte confecționate special pentru momentul de trecere dintr-o lume în alta – „din lumea cu dor, în cea fără dor, din lumea cu milă în cea fără milă” – se sprijină pe gândirea tradițională referitoare la starea sufletului după moarte, existența Raiului și Iadului, a judecății particulare și a judecății de apoi, la învierea din morți și viața veșnică. La casa unde a avut loc decesul, în cadrul familiei au loc practici care, pe de o parte, urmăresc să protejeze pe cei vii de contagiunea morții, pe de alta, să sprijine sufletul celui mort pe drumul spre cealaltă lume, unde urmează să se integreze în familia strămoșilor care l-au precedat. În sarcina femeilor vârstnice stau acțiuni care implică o mare responsabilitate spirituală; ele sunt cele care interpretează cântecele rituale funerare, acolo unde acestea s-au păstrat încă în repertoriul activ: *cântecul zorilor*, *de petrecut*, *cântecul bradului*, *cântecul mare*, etc. Pentru tinerii morți necăsătoriți se împlinește ceea ce specialiștii au numit „nunta mortului”, un substitut al tainei căsătoriei, conform credinței că fiecare trebuie să împlinească toate tainele ce se cuvin, în viața pământească. *Bocetul*, o specie a liri-

cii asociată, dominant, cu funerarul, se practică nu numai în momentele imediat legate de deces, ci și la comemorări de obște cum ar fi Joia Mare sau Rusaliile. Pregătirea, împărțirea și consumarea alimentelor rituale, coliva și colacul, sunt componente ale practicilor funerare tradiționale. *Pomana* a fost și, parțial, continuă să fie și astăzi o instituție al cărei rol în asistența socială tradițională a fost reprezentativ, prin efectele practice, dar și prin valorile spirituale. Hrana rituală amintită, mesele bogate de parastas, îmbrăcămintea, vasele, animalele domestice și chiar mobilierul, dăruite pentru sufletele răposaților, asigurau mai mult decât minima subzistență celor care le primeau. În același timp, cel care împlinea actul pomenii trăia momente speciale, de mare concentrare spirituală, cu implicații morale și educative. Dacă pentru naștere și căsătorie lumina, prezentă sub forma lumânării aprinse în cursul ceremoniilor religioase, este un simbol al prezenței energiei divine, protectoare și îndrumătoare în viitor, pentru ritualurile funerare lumânarea și candela trebuie să vegheze în preajma celui decedat dinaintea momentului morții: lumânarea îl ajută pe cel ce va pleca asemeni unui „toiag” luminător pe drumul spre cealaltă lume (decedatul este numit în unele dintre cântecele rituale „pribeag”) și este însoțitoare constantă a oricărei pomeniri; candela este lumina „vie” care arde la locul decesului, timp de 40 de zile, câte se scurg până ce sufletul ajunge la judecata particulară, și la cimitir, unde străjuiește mormintele. Comemorările morților alcătuiesc un segment al ritualurilor funerare în jurul căruia gravitează multe dintre responsabilitățile care revin mai ales femeilor. Cele trei zile consacrate pomenirii tuturor morților: sâmbăta din ajunul lăsatului de sec pentru postul Crăciunului, moșii de iarnă, înaintea postului mare, al Paștelui și moșii de vară, în ajunul sărbătorii Rusaliilor, cărora li se adaugă sâmbetele din postul Paștelui, Joia Mare etc., pomenirile care se fac timp de un an, până la șapte ani de la deces ne determină să considerăm riturile funerare printre cele mai semnificative segmente ale culturii tradiționale românești.

Lumina este o emblemă culturală pentru tradiția românească, prezentă în cadrul diferitelor obiceiuri calendarstice sau de familie. Obținută din aprinderea unor substanțe speciale, cu implicite conotații rituale (ceară de albine, untdelemn, esențe lemnoase), ea îmbracă forma lumânării, candeliei sau rugului și este element purificator, în-

drumător, prefigurare a energiei benefice a transcendentului și canal de comunicare cu acesta. În cursul unui an, în comunitățile tradiționale românești sunt atestate mai multe date, unele fixe, altele mobile, după caracteristicile sărbătorilor la care se refereau, când se aprindeau *focurile* (ruguri): de Crăciun (în vatră, în livadă, la răscruți), Sf. Vasile (în curte, pe uliță, pe înălțimi, de unde se rostogoleau, la vale, roți învelite în paie care ard), Ajunul Bobotezii (în livadă), Sf. Ion (la fântână), Sf. Trifon (la vie), Sf. Toader (în curte, în grădină, pe uliță), Măcinici (în curte, în grădină, pe deal, în cimitir), Bunavestire, Sf. Gheorghe (în curte, în grădină, pe deal), Sf. Dumitru (la poartă, pe uliță, pe deal), Lăsata secului (pe deal, de unde se rostogoleau, la vale, roți de foc, la marginea așezării), Joia Mare (în curte, în grădină, pe deal, în cimitir), începând din Joia Mare până la Paști (în curtea bisericii). O practică rituală arhaică, care se împlinea, preferențial, de Sf. Gheorghe, era „aprinderea *focului viu*”. Obținut prin frecarea a două lemne uscate deasupra unei bucăți de iască sau a unor fibre uscate, acest foc, aprins numai de bărbați și întreținut cu grijă la stână, era cel mai apropiat, simbolic, de exprimarea energiei divine prin lumină și flacără, care purifica și proteja.

Vegetalul (ramura verde) se identifică în tabelul sinoptic al actelor culturale cu valori sau funcții simbolice și rituale, în codul alimentar, când unele plante, anume preparate, devin hrană rituală și este amintit ca substitut pentru făptura umană într-un număr de expresii specifice. Sunt vegetale care poartă mesaje rituale cu valoare expiatoare, de purificare și protejare: grâul, strugurele, cânepa, usturoiul, pelinul, busuiocul, leușteanul, mărul, bradul, salcia, nukul. Sărbători cu dată fixă sau mobilă prilejuiesc activități de recoltare pentru împodobirea caselor, spațiilor de trecere și acareturilor din gospodărie în scopuri protectoare, profilactice și curative, pentru a opri intruziunea forțelor negative și a stimula puterea fertilizatoare și energia vitală. Se puneau ramuri verzi de *Sf. Ioan (Sântion, 7 ianuarie - local, se împodobeau cu brad poarta celor ce purtau numele Ion)*, *Buna Vestire (Blagoveștenie, 25 martie - salcie, la poartă, la fereastră)*, *Sf. Gheorghe (Sângeorz, 23 aprilie - stejar, fag, tei, salcie, jugastru, liliac, brad, leuștean, rug, la poartă, geam, ușă, streășina casei, la car)*, *Armindenii (1 mai - fag, mesteacăn, jugastru, împodobesc poarta)*, *Florii (dată mobilă - salcie*

sfințită, în casă, la iconă, la stâlpul casei, la morminte, în cimitir; recoltată fără a fi dusă la biserică, împodobește poarta, ușa, fereastra, grajdul, carul, grădina), *Duminica Tomei* (dată mobilă – crengi de tei la stâlpii casei, poartă, fereastră), *Înălțare (Ispas)* (dată mobilă – crengi de salcie, tei, frunze de nuc, leuștean, la poartă sau fereastră), *Rusalii* (dată mobilă – crengi de tei, stejar, rug, frunze de pelin, busuioc, la poartă, fereastră, grajd; cele de nuc, sfințite la biserică, se pun în casă, la icoană), *Sânziene (Drăgaică)* – 24 iunie, se culegeau florile plantei cu același nume, în unele locuri și pelin, din care se împleteau cununi care se puneau la poartă, ușă, fereastră, la grajd, în crengile pomilor fructiferi, din grădină, în coarnele vitelor, sau se aruncau pe casă. Cu asemenea cununi oamenii se încingeau peste mijloc, pentru sănătate).

Marile sărbători sunt precedate de perioade pregătitoare, *posturile* (interzicerea consumului alimentar de produse animale, inclusiv lapte și ouă), care durează de la câteva zile la câteva săptămâni. Înaintea începerii acestor perioade (de ex. Postul Paștelui), în comunitățile tradiționale se desfășura „strigarea peste sat”. La lumina focurilor anume aprinse pe înălțimi sau chiar la marginea localităților, tinerii bărbați prezentau, folosind strigături versificate care aveau conotații critice, defectele morale și comportamentale pe care trebuia să le amelioreze fetele, mai ales cele rămase necăsătorite, dar și alți locuitori ai așezării, în perioada postului. În ultima vreme s-a dezvoltat un fel de „dialog” prin care femeile fac, la rândul lor, observații asupra comportamentului bărbaților. Comunitatea era informată, cu acest prilej, că a încetat perioada nunților.

Structuri sociale instituționale, prin care se reglementa și se înlesnea schimbul de produse, transmiterea informației culturale, contactul între grupuri de oameni etc. erau *târgurile* și *bâlcirile* din timpul anului. Având o bază de pornire rituală, generată de marile reuniuni din ciclul calendaristic prin care se sărbătoreau *hramuri* și *nedei* – Sf. Gheorghe, Sf. Împărați Constantin și Elena, Sf. Petru și Pavel, Sf. Ilie, Sf. Maria, Sf. Dumitru, Rusaliiile, Înălțarea etc. – ele au avut rol important în dezvoltarea așezărilor umane, progresului social și dezvoltării producției.

Bibliografie

- AMZULESCU, Al. I., *Cântecul epic eroic*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei R.S.R., 1981, 733 p. (Colecția Națională de Folclor).
- AMZULESCU, Al. I., *Balada familială*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei R.S.R., 1983, 464 p. (Colecția Națională de Folclor).
- BÎRLEA, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, vol. 1-3, București, Editura pentru Literatură, 1966.
- BRILL, Tony, *Tipologia legendei populare românești*, I-II, București, Editura Saeculum I.O., 655 p; 575 p. (Colecția Națională de Folclor).
- CĂLIN, Cornelia, *Jurnalul oral*. Index tipologic și motivic, antologie de texte ilustrative, index bibliografic, București, Editura Erasmus, 1993, 173 p (Colecția Națională de Folclor).
- *** *Cunoaște România – membră a Uniunii Europene*, București, Editura Economică, 2007, p. 715-730 (Academia Română. Societatea Română de statistică. Fundația Națională pentru Știință și Artă).
- Corpus de documente etnografice. Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român* (coordonator Ion Ghinoiu), București, Editura Enciclopedică: vol. I, *Oltenia*, 2001, 399 p; vol. II, *Banat, Crișana, Maramureș*, 2002, 320 p.; vol. III, *Transilvania*, 2003, 449 p.; vol. IV, *Moldova*, 2004, 439 p.
- GOROVEI, Artur, *Descântecul românilor*. Studiu de folclor, București, Academia Română, 1931, 423 p.
- ION, Ionică, *Dealul Mohului*, Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului, București, 1943.
- ISPAS, Sabina, *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.
- ISPAS, Sabina, *Rosturi și moravuri de odinioară*, București, Editura Etnologică, 2012.
- ISPAS, Sabina, TRUȚĂ, Doina, *Lirica de dragoste. Index motivic și tipologic*, vol. I-IV, 1985-1989, București, Editura Academiei R.S.R. 399 p.; 668 p; 580 p.; 421 p. (Colecția Națională de Folclor).
- MARIAN, Sim. Fl., *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic, vol. I (*Cârnilegile*), București, 1898; Idem, II, (*Păresimile*), 1899; Idem, III, (*Cincizecimea*), 1901.
- KAHANE, Mariana, GEORGESCU-STĂNCULEANU, Lucilia, *Cîntecul zorilor și bradului*. (Tipologie muzicală), București, Editura Muzicală, 1988, 823 p. (Colecția Națională de Folclor).
- MOLDOVEANU, Elisabeta, *Cântecele de seceriș ale poporului român*, București, Editura Academiei Române, 2000, 473 p. (Colecția Națională de Folclor);
- SULIȚEANU, Ghizela, *Cîntecul de leagăn*. București, Editura Muzicală, 1986, 907 p. (Colecția Națională de Folclor).
- STROESCU, Sabina Cornelia, *La typologie bibliographique des facettes roumaines*, vol. I-II, București, Editura Academiei R.S.R. 1969, 1767 p. (Colecția Națională de Folclor).
- VICOL, Adrian, *Recitativul epic*, București, Editura Litera, 2004 (Colecția Națională de Folclor).

Pr. conf. univ. dr. Cristian Gagu,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

SATUL ROMÂNESC DIN BĂRĂGANUL BRĂILEI, ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNISM

Abstract: *The Romanian village preserved, throughout the ages, the practices, traditions, magical rituals and superstitions inherited from the Dacian-Roman ancestors. Gathered in part and often linked to the great Christian celebrations and liturgical practices of the church, they became, together with the authentic Christian traditions, a constituent part of Romanians' identity. Under the pressure of modernism, the development of large cities at the expense of the rural environment, the process started after World War II and aggravated by the destruction of many villages in the last period of the communist regime, some of these traditions began to fade. The opening of Romania to the West after the fall of the communist regime, from 1989, brought with it a rapid change in the attitudes of Romanians to the traditions and habits preserved and transmitted from ancient times in the Romanian villages, which began to appear compared to some of the events encountered in the sunset, which they borrowed without any discernment, accelerating the process further. Aware that the loss of these traditional values of the Romanian village can become irreparable with the passage of time, the Orthodox Romanian Church, in turn retaining an important cultural and spiritual treasure created by the Romanian people in Around Christian values, he ordained that the year 2019 be the "Tribute year of the Romanian village", a suitable opportunity to bring to the collective memory these lost traditions and customs, or about to be abandoned at the expense of some "imported" from the west, in Vogue Now especially in the great urban agglomerations, where they tend to migrate to rural communities as it is. The present study puts in light, punctually, some traditions that I have known and practiced in the village of Brăila's Steppe where I lived my childhood, such as those related to the great religious celebrations over the year, by the important events in human life – birth, marriage and death – or those related to domestic life, social-community, etc., A general approach requiring a space that would exceed the frameworks of a study, due to the diversity and particularities. These traditions and customs, differ not only from an ethnographic area of the country to another, but also from one community to another.*

Keywords: *satul românesc; tradiție; modernism; obiceiri; superstiții; ritualuri magice.*

Deși au trecut aproape patru decenii de la vremea în care, copil de școală fiind, luam cunoștință și participam, într-un fel sau altul, la tradițiile încă vii pe atunci în satul în care m-am născut, ele au rămas încă în memorie, bine conturate, doar detaliile pierzându-se din noianul de amintiri.

Înapoi la origini

Localitatea la ale cărei obiceiuri și tradiții mă voi referi este una relativ „tânără”, având în vedere că satul principal, Movila Miresii, a luat ființă în anul 1878 prin împrăștierea unui număr de 351 de familii de însurăței pe locul târlelor Mototolea¹, numindu-se, până pe la anul 1892, Măgura Miresei². Din punct de vedere etnografic, „unitatea de viață românească”³ din care face parte localitatea Movila Miresii este subzona centrală Ianca, alături de localitățile Oancea, Romanu, Găvani, Gemenele, Râmnicelu, Esna, Țepeș Vodă, Urleasca, Căldărușa, Oprișenești, Plopu, Ianca, Perișoru, Berlești, Bordei Verde, Constantin Gabrielescu și Târlele Filiu⁴, de unde a și venit o mare parte a familiilor de însurăței care au constituit satul.

Cei care au venit din satele dimprejur pentru a fi împrăștiți au adus cu ei, de bună seamă, și tradițiile locurilor de unde au plecat, transmise din generație în generație până la ei. Așadar, cu toate că localitatea Movila Miresii nu are o vechime foarte mare, tradițiile ei sunt însă vechi, unele dintre ele fiind practicate în întregul areal românesc, în timp ce altele sunt specifice părții sud-estice a țării noastre, cu unele particularități locale însă.

Deși toate aceste tradiții sunt legate sau gravitează în jurul unor mari sărbători creștine, unele dintre ele sunt de origine precreștină, în

1. *** *Marele Dicționar geografic al României*, vol.4, ed. George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, București, 1901, p. 406.

2. Ioan MUNTEANU, *Nume de sate din județul Brăila*, Ed. Proilavia, Brăila, 2012, p. 141.

3. Ernest BERNEA, *Civilizația română sătească*, ediție îngrijită de Rodica Pandele, Ed. Vremea, București, 2006, pp. 18-20.

4. Georgeta MORARU, Zonarea etnografică a județului Brăila, în *** *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei*, ed. Ghizela Sulișteanu, Mihai Canciovici, Brăila, 1977, p. 62.

timp ce altele sunt izvorâte din viața liturgică a Bisericii, fiind legate de aceasta. Acestor două categorii le poate fi adăugată legenda întemeierii comunei, cea a miresei pierdute.

1. *Legenda comunei Movila Miresii*

Potrivit legendei miresei pierdute, într-o iarnă grea, pe zăpadă și viscol, un alai de nuntă străbătea cu săniile câmpia de la târla Huiești la târla Scorțaru, însoțind mireasa către casa mirelui. În goana nebună a cailor, care alergau prin zăpadă sfichiuiți deopotrivă de bice și de crivăț, trecând sania peste o brazdă de pământ, mireasa a fost aruncată în zăpadă, fără ca cineva să observe. Strigătele de veselie ale nuntașilor și cântecele lăutarilor care întrețineau atmosfera, amestecate cu şuierul viscolului, au acoperit strigătele disperate ale tinerei fecioare, astfel încât aceasta a rămas pierdută în zăpadă și viscol. Din fericire pentru ea, mireasa a căzut din sanie lângă stâna unui cioban, fiind simțită de câinii acestuia, care l-au alertat pe stăpânul lor. Ciobanul a găsit-o pe mireasă la timp și a salvat-o, adăpostind-o în stână. Cum baciul avea un fecior holtei, frumos și destoinic, mireasa pierdută s-a îndrăgostit de acesta și s-a căsătorit cu el, uitând de mirele spre care se pornise cu alaiul de nuntă. Și astfel s-au pus bazele așezării Movila Miresei.

Nae Vasilescu consemnează o variantă potrivit căreia un mire, însoțit de alaiul de nuntă, își ducea mireasa acasă într-un car tras de boi, pe un viscol năpraznic. Desprizându-se fundătoarea carului, mireasa a căzut în zăpadă, fără a fi observată de vreunul dintre nuntașii prinși cu petrecerea. Mugetul viscolului au acoperit strigătele miresei iar nuntașii, descoperind mult prea târziu dispariția acesteia, fiind seară și viscol mare, n-au mai găsit-o. A salvat-o în schimb un tânăr cioban, a cărui târlă se afla în apropierea movilei lângă care căzuse mireasa. Fermecat de frumusețea miresei, acesta a luat-o de soție⁵.

Același autor redă și o a doua variantă, culeasă de la bătrânii satului, ca și cea dintâi, după care „mireasa era îndrăgostită de un flăcău ce avea târla și oile pe lângă movilă; iar părinții silind-o să ia pe altul, pe

5. Nae A. VASILESCU, *Orașul și județul Brăila odinioară și astăzi. Schițe istorice și administrative publicate cu ocazia Expoziției Naționale din 1906*, Brăila, 1906, p. 217; I. MUNTEANU, *Nume de sate din județul Brăila*, p. 142.

când se întorceau cu nunta dintr-un sat din județul R. Sărat, de unde era fata, ajungând în dreptul movilei, unde fata știa că se află iubitul ei, se furișă din car și se duse la bordeiul ciobanului”⁶.

Această a doua variantă o găsim consemnată și în *Dicționarul geografic al județului Brăila* din anul 1894⁷. După o altă variantă, din cauza viscolului întregul alai de nuntă s-a oprit la târla tânărului păstor de care era îndrăgostită mireasa, iar aceasta a refuzat să mai plece de acolo⁸.

Se pare că localnicii au turnat legenda în versuri de baladă. Este greu de spus însă dacă textul pe care-l vom reda mai jos, și pe care l-am descoperit întâmplător pe o pagină web, este unul autentic, vechi, sau dacă este o creație recentă. Cert este că el nu apare în studiile ce vizează folclorul brăilean⁹ și nici în volumul de balade culese de la rapsozii populari ori de la bătrânii de prin satele Brăilei, pe de o parte¹⁰; pe de altă parte, cine a postat textul acestei balade nu precizează dacă, când și de la cine l-a cules, și nici dacă este sau nu o creație proprie. Dacă ne raportăm la cuvintele folosite în text, fără regionalisme și arhaisme, atunci ar trebui să conchidem că balada este o creație relativ recentă, cu atât mai mult cu cât ea nu este cunoscută în comuna a cărei legendă o cântă. Oricum ar fi, textul fiind frumos, mi se pare important să fie redat aici pentru popularizare.

Iată textul:

Movila Miresei (după legenda satului Movila Miresei)

„Într-o aprigă iarnă, un tânăr fecior
ia focul iubirii și-l toarnă-n pridvor,
inima-i tresaltă ademenitor,

6. N. A. VASILESCU, *Orașul și județul Brăila...*, p. 217.

7. *** *Dicționar geografic al județului Brăila*, ed. Iulian Delescu, B. Demitria-de-Oprea și N.Th. Vâlcu, București, Tipografia și fonderia de litere Thoma Basilescu, 1894, p. 164; I. MUNTEANU, *Nume de sate din județul Brăila*, p. 142.

8. I. MUNTEANU, *Nume de sate din județul Brăila*, p. 142.

9. Ghizela SULIȚEANU, Încercare de caracterizare a folclorului muzical din județul Brăila în complexul folclorului românesc contemporan, în *** *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei*, pp. 77-274.

10. Ghizela SULIȚEANU, *Folclor muzical din județul Brăila. Balada sau Cântecul bătrânesc*, Brăila, 1980.

după fata aleasă,-i sfâșiat de dor.
S-o poarte pe brațe, să-i rîdă-n privire,
să-i toarne în suflet elixir de iubire.
Visând la iubită nerăbdarea înfruntă
și-n vuietul iernii pe cai se aruncă,
se-avîntă în lume cu alți frați de ducă
și sania-n goană, spre satul din vale,
iute se-ndreaptă, pe-a dragostei cale.

Mireasa-l așteaptă. De trei zile bune
nu poate să doarmă și-l cheamă pe june
prin rugăciuni de foc și prin gânduri,
prin ai dorului ochi din străfunduri.
Simțea cum destinul curînd va aduce
la ușa casei sale, străinul din vise.
Presimte când ceasul îi scrie menirea
și iată că junele-și anunță venirea.

La poartă-n peșit tînărul sosește,
și-ndemnat de părinți în casă poștește,
i-ascultă cerința, de bună credință,
îi dă mâna fetei, după juruință.
Inima-i bate atîta de tare,
îi pare că zboară și aripi el are.
Se-ntoarce acasă, mînând caii iute
căci norii se-nchină pe căi neștiute,
stihia iernii fără veste pornește,
și-n teacă vîntul spada-și răsuțește.

Și iată-i străbătînd întinsa câmpie,
în calea de-ntoarcere alb-argintie.
Dar, vai! Noaptea-și arată mîhnirea
și iute își pune pe zări stăpînirea!
Dhii! Caii se-avîntă prin iureșul iernii
când albul zăpezii cîntă noi vecernii.
Cu sângele-n clocot, sărutul pe buze,
cu inima plină de-a dragostei muze,
nerăbdător mînă caii spre casa lui mare,
visând la logodnă și-a ei celebrare,
de unde chiar mîine, frumoasa mireasă
îi va fi de sorți stăpînă aleasă.

Și Crivățul urlă, nămeții cresc iute,
întinderea-i albă de stele cernute,
privirea se-afundă-n luciri reci de sticlă,
iar norii se scutură de gene-ntr-o clipă.

Și proaspătul mire cu iarna se luptă,
cu-a nopții rece umbră, neîntreruptă,
strunește căluții, se teme de noapte,
câmpia să taie spre miazănoapte.
Pământul e nins cu plapumă groasă,
temerile curg, pe tâmpile-i apasă
iar biciul trosnește în a iernii furie
zăbala prea strânsă pe cai îi înfurie
și deodată... sania ușor se înclină
mireasa-i pierdută peste-o colină
și vântul şuieră în apriga iarnă,
iar tânara prin nămeți se răstoarnă...

Rătăcită-i mireasa și-ncepe a plânge,
c-a ei fericire deodată se frânge.
Și-n rugă se-afundă stihia să-ndure,
zadarnic ea luptă cu-a sorții secure!
Natura rebelă nu vrea s-o asculte,
omătul se scutură-n zgomote surde,
din ai săi obraji, gerul mușcă, o frige
și lupta e grea și n-o s-o cîștige!

– Natură! te-ndură de-a mea suferință
căci făr' de noroc pare-a mea ființă.
Ce-a fost pentru-o clipă un vis de iubire,
un strop de visare, acum e-amăgire!
Prea crudă pedeapsă pe mine mă cheamă,
steaua din suflet prin umbre-mi coboară,
zvâcnirea din mine începe-a se stinge,
destinul năpasta pe umeri îmi frânge!
Nu-ți vărsa furia pe creștetul meu!
Sunt doar o copilă, ce vină am eu?
Recunosc, a mea vină e că mi-am dorit
să stau alături unui soț iubit!

Curg mii de suspine, de tristețe amară
sufletu-i geme. Sărmana fecioară!
Lacrimi sărate pe-ntinderea albă
neîntetat curg, prin ger leagă salbă
și-i tulbură ochii, durerea să-i spele,
mireasa-i cuprinsă de gânduri rebele,
speranța-i ucisă de-a iernii ninsoare,
destinu'-o supune la grea încercare.

Când zorii sărută larg cerul alabastru
mireasa-i trezită de-un glas lin, măiastru,
deschide-ncet ochii și privește în jur,
nimic nu cunoaște de-al său împrejur,
se crede că-i moartă și în vis plutește
că-i pierdută-n omăt doar își mai amintește.

– Vorbește-mi, copilă cu ochi ca de înger!
Privirea mă taie ca de-un aprig fulger
și-mi sfarmă trupul când la tine caut
iar în inimă-mi curg sunete de flaut.
Prin fumul zăpezii, tu, mi-ai fost găsită
precum o frumoasă zână adormită.

Cu privirea către al ei salvator,
tânăra îi răspunse, lin, încetișor,
c-al ei peșitor dintr-un sat, departe,
voia să o ducă acasă prin noapte,
iar caii, speriați de viscol, trecând pe-o colină
sania-nclinară, ea căzu pe dată iar ei nu simțiră...

– Azi-noapte, câinele meu te-a găsit
după al său lătrat iute-am venit,
și-n omătul proaspăt eu am răscolit,
și apoi în casă te-am adăpostit.
De aseară-ntr-una la tine privesc,
în chipu-ți angelic doru-mi ostolesc.
Pustiul alungă-mi, te rog, pe vecie
și-acceptă de-ndată să îmi fii soție!
Am să-ți jur credință pe sfântul altar
și-a mea viață-ntreagă, îți ofer în dar!

Tânăra pătrunsă-n stranie simțire
 reaprinse-n piet fiori de iubire
 și-n murmur de buze îi răspunse: -Da!
 de-a pururi, salvatorule, eu voi fi a ta!
 Brațele lor se-nlănțuie deodată,
 pe buzele-arzând sărutul tresaltă,
 șoaptele iubirii se aprind ușor...
 se-aude un murmur, e-al inimii dor...

Pierduta mireasă, oier și-a luat mire
 a îmbrăcat rochia lungă de fericire,
 iar cu brațul iernii și-a scris în istoria
 unui sat din Bărăgan, prin nămeți, victoria...

Dacă treci cândva, prin Balta Brăilei,
 nu uita să cauți și vatra Movilei,
 căci a sa legendă te va fascina,
 în mirajul său, mereu te-o chema.
 Sunt vii mărturii scrise-n pânza vieții,
 Povestind de satul Movila Miresii¹¹.

2. Tradiții precreștine

Tradițiile precreștine pe care le avem în vedere, și care în urmă cu patru decenii încă se mai practica, sunt *Caloianul*¹² și *Papăruda*¹³, alături de care am mai putea aminti *Mărțișorul*, atât de cunoscut și de mediatizat astăzi, asupra căruia nu mai are rost să insistăm.

11. <http://kingared.blogspot.com/2012/02/movila-miresii-dupa-legenda-sa-tului.html>

12. Victor KERNBACH, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 1983, p. 102.

13. Asupra originii acestei tradiții a se vedea Sorin PALIGA, *Influențe romane și preromane în limbile slave de sud*, ed. a II-a, electronică, București, 2003, p. 49; Mircea ELIADE, *Mitul reintegrării*, Ed. Humanitas, București, 2003, pp. 17-18; V. KERNBACH, *Dicționar de mitologie generală*, pp. 478-479.

a) *Caloianul*

La tradiția Caloianului¹⁴ am participat personal, o singură dată, pe când aveam vreo șapte-opt ani. La propunerea unor fete din vecini, mai mari decât mine cu vreo doi-trei ani, care m-au întrebat dacă vreau să îndeplinesc rolul de preot în ritualul Caloianului, am acceptat cu bucurie, atras de noutatea „jocului”. Așadar, în a doua săptămână¹⁵ după Sfintele Paști, marți, fetele au făcut un omuleț din lut, l-au îmbrăcat frumos, l-au împodobit cu coji de ouă înroșite, l-au pus într-o cutie ce închipuia sicriul și, cu crucea în frunte, cu „preotul” venind după cruce, cu un fular pe după gât în chip de epitrahil, prohodindu-l și plângându-l, l-am pornit spre locul de înhumare. Într-o imitare aproape desăvârșită a ceremonialului unui cortegiu funerar creștin, am oprit pe la colțurile străzii, moșul, un alt personaj prezent la acest ritual, aruncând coji de ouă înroșite, așa cum la înmormântare, după rugăciunea preotului la răspântie de drum, sunt aruncați bănuți și bomboane. Fetele au însoțit cortegiul rostind un soi de bocet-incantație, în care-l plâneau-invo-cau pe Caloian: „Caloiene, Iene / Deschideți porțile / Să intre fetele / S-aducă ploile”¹⁶.

La final, Caloianul a fost îngropat în grâu, fapt ce subliniază intenționalitatea ritualului, chiar dacă noi, ca și cei care încă-l mai practică astăzi, nu l-am investit cu caracterul magic din vechime, anume de ritual agrar, ce vizează fertilitatea pământului ca urmare a invocării ploilor.

A urmat apoi, în chip de pomană de țărână pentru Caloian, o masă, organizată în casa uneia dintre fete, a cărei mamă a făcut plăcinte și gogoși special pentru acel moment. Nu rețin dacă la masa de „pomenire” Caloianul a mai fost bocit ritual de fete, dar tradiția presupune un astfel de moment în care Caloianul este jelit din nou, cu

14. În celelalte sate din județul Brăila în care era practică această tradiție, denumirea era cea de Coloian, așa cum apare și în cântecele-bocet executate de copii; vezi Mihai CÂNCIOVICI, „Coloianul”, rit de fertilitate în județul Brăila, în *** *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei*, pp. 440-441.

15. În mod tradițional, Caloianul se celebrează a treia marți după Sfintele Paști; vezi M. CÂNCIOVICI, „Coloianul”, rit de fertilitate..., p. 435.

16. Formula cunoaște mai multe variante, funcție de satul în care este practicat acest vechi obicei; vezi M. CÂNCIOVICI, „Coloianul”, rit de fertilitate..., pp. 440-441.

cuvintele-incantație „Iene, Caloiene, tinerel te-am îngropat / De pomană că ți-am dat / Apă multă și vin mult / Să dea Domnul, ca un Sfânt, / Apă multă să ne ude, / Să ne facă poame multe!”.

b) *Paparuda*

O altă tradiție care se păstra era cea a *Paparudei*. Nu pot spune că avea un ritual bine structurat sau, dacă avea, că nu era respectat întocmai de cele care-l practicau. Oricum, la acest ritual priveam de departe, ascuns pe după garduri, întrucât nu voiam să fiu udat. Cert este că nici din acest ritual al *Paparudei* nu lipsea cântecul-incantație, adresat *Paparudei*: „Paparudă, -rudă, / vino de ne udă / cu găleat, -leata / peste toată ceata / cu ciubărul, -bărul / peste tot poporul. / Dă-ne, Doamne, cheile / să descuiem cerurile, / să pornească ploile, / să curgă șiroaiele, / să umple pâraiele”. Ritualul *Paparudei* era legat de cel al Caloianului, desfășurându-se joia, a treia zi după îngroparea Caloianului, atunci când acesta era dezhumat și aruncat în fântâni, potrivit tradiției, această împletire a celor două ritualuri magice de invocare a ploii fiind specifică zonei Brăilei¹⁷.

În mod tradițional, la aceste ritualuri puteau participa doar fete, nu și băieți ori femei căsătorite, întrucât împlinirea incantației de invocare a ploii depindea, pe de o parte, de săvârșirea acesteia de partea feminină, ca simbol al rodirii, prin analogie cu pământul, pentru a cărui bună rodire era invocată ploaia, și pe de alta, de puritatea celor care rosteau incantațiile. În timp, însă, ritualurile au fost alterate, la Caloian participând și băieți, pentru rolul preotului, iar la *Paparudă*, femei căsătorite. Schimbările survenite în aceste ritualuri se explică prin faptul că ele erau practicate formal, în joacă, ori de distracție, caracterul magic inițial al acestora pierzându-se.

Nu în ultimul rând, trebuie subliniată acțiunea, conștientă sau nu, de încreștinare, cel puțin formală, a acestor ritualuri precreștine, prin celebrare lor în funcție de sărbătoarea Sfintelor Paști, pe de o parte, și, pe de alta, de imitare formală a ceremonialului înmormântării creștine, prin prezenta „preotului”, a „crucii”, a bocitoarelor, prin „masa de pomenire”, și, nu în ultimul rând, prin dezhumarea din a treia zi,

17. G. SULIȚEANU, Încercare de caracterizare a folclorului..., p. 86.

asociată cu pomenirea de a treia zi din tradiția creștină. Chiar și unele cântece-invocație fac trimitere la Dumnezeu creștin – „Să dea Domnul, ca un Sfânt / apă multă să ne ude...” , „Dă-ne, Doamne, cheile...”.

Caloianul și Paparuda se practică încă în satul natal, Caloianul la o scară mai redusă și mai mult de etnicii romi, care l-au transformat însă într-un mijloc de a strânge bani și alimente de la gospodarii în curțile cărora intră cu cortegiul, iar Paparuda mai ales de către elevii de școală, dar pur și simplu din dorința de a se distra.

Alte tradiții importante de sorginte precreștină, practicate până în zilele noastre, sunt Plugușorul, Buga și Sorcova.

c) Plugușorul

Ca și Caloianul și Paparuda, Plugușorul și Buga, cum numeam noi în sat uratul cu buhaiul, sunt străvechi obiceiuri agrare, practicate în preajma Anului Nou. În fapt, Plugușorul și Buga/Buhaiul sunt unul și același obicei, numit diferit în funcție de categoria de urători și de momentul în care aceștia merg la urat. Copiii cu vârste mai mici merg cu uratul ziua, în ajunul Anului Nou, în timp ce cu Buga merg flăcăii în seara de Anul Nou, până noaptea târziu. În plus, erau diferite și instrumentele cu care era asigurat fondul sonor sau care produceau sunetele specifice ce însoțeau momentul uratului, respectiv clopoțelul și biciul, pentru copii, înlocuit ulterior cu ceea ce noi numeam pușcoci, și buhaiul pentru flăcăi.

Copiii, care mergeau ziua cu Plugușorul, rosteau doar partea introductivă a acestuia:

„Aho, aho, / copii și frați, / stați puțin și nu mânați, / lângă boi v-alăturați / și cuvântu-mi ascultați. / Măine Anul se-nnoiește, / plugușorul se pornește / și începe-a colinda, / pe la case a ura. / Iarna-i grea, omătu-i mare, / semne bune anul are, / semne bune de belșul, / pentru brazda de sub plug. / Plugușor cu patru boi, / ia mai mânați măi flăcăi. / Hăi, hăi, hăi. / La anul și la mulți ani!”

Pe tot parcursul rostirii acestui textului, sunam neîncetat din clopoțel iar la final, întrucât statura nu ne prea ajuta să pocnim din bici, pușcam cu un pușcoci, un dispozitiv artizanal pe care îl construiam singuri.

Seara, flăcăii care urau cu buhaiul rosteau întregul text al plugușorului, urându-le gospodărilor să fie la fel de harnici și să aibă

recolte la fel de bogate precum „bădica Traian”¹⁸. Numeam acest moment uratul cu buga, pentru că fondul sonor era asigurat de un buhai. Buhaiul era făcut dintr-o puțină mică, căreia îi era înlocuit fundul din lemn cu o membrană din piele, de care era legată, printr-un mic orificiu practicat în ea, un smoc din fire lungi de păr din coadă de cal. Un flăcău ținea buhaiul în brațe în timp ce un altul, după ce uda cu borș firele de păr de cal, își petrecea degetele de-a lungul acestora într-o alunecare apăsată prin care producea un sunet ca de buhai. Un al treilea rostea în acest răstimp plugușorul. La final primeau cârnați, vin, bani.

A doua zi de dimineață, de Sfântul Vasile, era rândul copiilor mici, de școală primară, care urau cu sorcova, mergând din casă în casă, în special pe la vecinii pe lângă care locuiau. Cel mai adesea sorcovele erau realizate din hârtie creponată, de diverse culori, din care se închiupiau boboci de trandafir, care erau prinși pe un bețișor cu bucăți de sârmuliță.

3. Tradiții legate de sărbătorile creștine

Perioada comunistă a afectat, fără doar și poate, viața tradițională a satului românesc, mai ales a satelor din zonele supuse colectivizării, în care țăranii au fost forțați să muncească și duminica, și la marile sărbători, tocmai pentru a-i rupe de Biserică și de tradițiile dezvoltate în legătură cu marile sărbători creștine. Chiar dacă poate s-a pierdut din amploarea de altădată a acestor tradiții, iar unele texte au fost afectate prin înlocuirea unor termeni care nu corespundeau realităților politice ale acelei perioade, într-o formă sau alta ele au fost practicate.

a) Tradiții legate de sărbătoarea

Nașterii Domnului – Crăciunul și cea a Bobotezei

Chiar și în perioada comunistă, noi, copiii, am umblat cu colindul, vestind Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos la ferestrele caselor vecinilor, ale rudelor și ale prietenilor. Colindul se pornea în dimineața

18. „S-a sculat mai an / bădica Traian / Și-a încălecat / Pe-un cal învățat, / Cu numele de Graur, / Cu șaua de aur, / Cu frâu de mătăasă / Cât vița de groasă // Și în scări s-a ridicat / Ca s-alegă-un loc curat, / De arat și semănat. / Și-n curând s-a apucat, / Câmpul neted de arat / În lungiș și-n curmeziș...”.

de Ajun, când băieții mai mari umblau cu Neațalușul sau Neațalașul. Aceștia începeau să bată la ferestrele caselor pe când afară era încă întuneric, de pe la orele 4 dimineața, și umblau în cete de câte 5-6. Din sfert în sfert de ceas, până se lumina de ziua, veneau cu Neațalușul și cântau: „Foaie verde, portocală, / Noi suntem băieți de școală / Și-am venit și noi o dată, / La un an cu sănătate / Și la anul când venim, / Sănătoși să vă găsim. / Bună dimineața, la Moș Ajun! / Ne dați, ori nu ne dați?” Îmi amintesc și acum colindul lor, strigat cu voci puternice, ca să trezească gospodarii din somn, cum inunda liniștea nopții și somnul dulce de dimineață. Mai apoi, când am crescut, eu însumi am mers cu o ceată de băieți cu colindul de Neațaluș, bucurându-mă de emoția aceea a colindei rostite în puterea nopții, când nu ne speria nici gerul, nici zăpada ori noroiul, nici câinii care dădeau să rupă lanțurile când intram în curțile oamenilor să-i colindăm.

Aproape toți gospodarii se pregăteau din vreme cu nuci, căci doar cu nuci erau răsplătiți colindătorii de Neațaluș. Cei care făceau greșeala să încuie sau să lege porțile pentru a nu fi deranjați de colindători erau aspru pedepsiți de aceștia, căci le scoteau porțile din ușori și le duceau departe de gospodărie, încât proprietarii le căutau și ziua întreagă până să le găsească¹⁹.

Dintre toate tipurile de colind cu care am umblat, Neațalașul mi s-a părut întotdeauna cel mai special, atât prin prisma faptului că mergeam la colindat la lumina lunii și a stelelor, dacă era cerul senin, ori în beznă deplină, întrucât nu se pomenea de iluminat public pe atunci, iar liniștea care învăluia satul era spartă, din când în când, de glasurile noastre și de lătratul câinilor, cât și prin a faptului că nu exista miza financiară, primind doar nuci. Era pur și simplu bucuria de a colinda.

Aproape de orele prânzului începeau să colinde copiii mai mici, câte doi, câte doi, cântând:

„Sus țărani, nu mai dormiți, / Vremea e să vă treziți, / Casa să v-o măturați, / Flori de măr, / Masa să v-o încărcați, / Flori de măr. / Căci

19. Practica aceasta, numită „descolindat“, este atestată pe un areal extrem de întins; a se vedea în acest sens Petru CARAMAN, *Descolindatul în Orient și Sud-Estul Europei, studii de folclor comparat*, ediție îngrijită și postfațată de Ion H. Ciubotaru, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 1997, pp. 200-201.

umblăm și colindăm / Și pe Domnul căutăm, / Din seara Ajunului, / Flori de măr, / Până-ntr-a Crăciunului, / Flori de măr, / Din seara Ajunului, / Flori de măr, / Până-ntr-a Crăciunului, / Flori de măr. / La anul și la mulți ani!”

Aceștia primeau de regulă bani, dar și mere ori bomboane. Având în vedere epoca, termenul „boieri” a fost înlocuit cu cel de „țărani”.

Spre deosebire de alte zone din câmpia Brăilei, unde încă se mai păstra tradiția colindelor rostite în funcție de gazda care era urată, în satul meu această tradiție se pierduse deja, dar ea a existat cândva. Potrivit mărturiei celor mai vârstnici, în seara de Ajunul Crăciunului colindau flăcăii. Aceștia nu colindau la fereastră, ci în casă, și rosteau unul sau două colinde în funcție de gazda care i-a primit. Cântau colinde de flăcău, de fată mare, de plugar, fiind răsplătiți cu carne ori cârnați.

Alte două tradiții, care se mai păstrează încă, erau practicate la Bobotează, una de fetele ajunse la vremea măritişului, cealaltă de flăcăi. Tradiția respectată de fete era mai curând o superstiție. Acestea, atunci când umbla preotul cu Boboteaza, rupeau câte o crenguță din busuiocul cu care acesta îi binecuvânta cu aghiasmă pe creștini, pe care o păstrau cu grijă până în ziua de Ajunul Botezului Domnului. În acea zi se străduiau să țină post negru până seara, când mâncau o turtă de pâine și beau apă, după care, la culcare, puneau sub pernă crenguța de busuioc, cu credința că astfel își vor visa ursitul.

În ziua de Bobotează, flăcăii împodobeau caii cu zurgălăi și-i aduceau la biserică, pentru a fi binecuvântați de preot cu aghiasma mare, după care încălecau și se întreceau pe ulițele satului. „Încurarea” sau alergarea cailor, cum se numește acest obicei, care în alte zone se practică la 4 martie, la ziua lui Sântoader, urmărea să arate comunității că tinerii, care încălecau caii fără să folosească harnașament, sunt pregătiți pentru înșurătoare, pe de o parte, și, pe de alta, viza potențarea atributelor specifice cailor: să fie iuți, puternici, agili și sănătoși peste an.

b) Tradiții legate de sărbătoarea

Învierii Domnului – Sfintele Paști

Până a se intra în Săptămâna Mare, cum este numită îndeobște săptămâna Sfintelor Pătimiri ale Mântuitorului Iisus Hristos, în fiecare sâmbătă din Postul Mare, dis-de-dimineată, la orele 4.30 – 5.00,

pe când afară este încă întuneric, femeile merg la cimitir să tămâieze mormintele celor adormiți din neamul lor. Într-o mână duc coșul cu darurile ce le împart la mormânt iar în cealaltă vasul cu jar, în fapt o oală mare sau o găleată cu toartă în care aprind ciocănei care ard cu flacăra până la cimitir, când rămâne doar jarul peste care este aruncată tămâie. Imaginea, pe care, preot fiind, am văzut-o adesea și în alte localități, este una suprarrealistă, întunericul dimineții fiind străluminat de sute de focuri vii, umblătoare, care ies pe porțile gospodăriilor, se adună mai întâi pe străzile satului în pâraie de lumină ce se unesc într-un fluviu de focuri pe drumul către cimitir, pe care-l inundă și-l luminează, mormânt cu mormânt. După aceea, femeile merg la biserică cu colivă din grâu, pentru a participa la rugăciunile de pomenire a celor adormiți.

În prima sâmbătă din Postul Mare, numită și sâmbăta Sf. Toader, era obiceiul, astăzi pierdut, să se fiarbă nu doar grâu pentru colivă, ci și boabe de porumb, care erau îndulcite apoi cu miere și se mâncau astfel.

Săptămâna Pătimirilor, dincolo de încărcătura duhovnicească foarte profundă și de slujbele săvârșite potrivit rânduielilor bisericești, era încărcată și ea de o serie de tradiții, unele în legătură cu slujbele bisericești, altele casnice.

Între cele casnice, legate de sărbătoare și decurgând oarecum din spiritul ei, și care fac parte și acum din viața locuitorilor satului românesc în general, se numără primenirea caselor, curățarea curților, văruirea copacilor, tăierea viilor, ca expresii văzute și extensii în mediul imediat înconjurător ale curățirii interioare a sufletului creștinului prin Sfânta Taină a Spovedaniei. Sacrificarea mielului era, și continuă să fie încă, una din tradițiile fără de care sărbătoarea Sfințelor Paști este de neconceput pentru majoritatea locuitorilor satului meu, cu atât mai mult cu cât cei mai mulți sunt crescători de oi. Este adevărat că, în egală măsură, aceleiași majorități îi scapă orice analogie simbolică între mielul sacrificat și jertfa Mielului lui Dumnezeu.

De asemenea, tot ca o expresie văzută, materială, a primenirii interioare a sufletului prin Sfânta Taină a Spovedaniei, era obiceiul ca de Sfintele Paști, mai ales copiii, dar nu numai, să se înnoiască cu haine sau încălțări noi, pe care le purtau pentru prima dată în Joia sau în Sâmbăta Mare, atunci când mergeau la biserică să fie împărtașiți.

Cât privește pregătirea alimentelor speciale pentru acest praznic, majoritatea gospodinelor respectau cu sfințenie zilele consacrate diferitelor sarcini. Astfel, în Joia săptămânii pătimirilor înroșeau ouăle, cel mai adesea cu culori naturale, vegetale, iar în Vinerea Mare frământau și coceau pasca și cozonacul.

Un alt obicei, răspândit pe un areal destul de extins totuși, fiind întâlnit și în Vrancea bunăoară, era acela al aducerii de cocoși în biserică la slujba Învierii. Cântatul lor spre dimineață era întâmpinat cu bucurie de toți cei ce luau parte la slujbă, pentru că alunga moleșeala care-i cuprindea din cauza oboselii. Cel mai adesea aceștia erau dați apoi de pomană pentru sufletele celor adormiți, fie preotului, fie, uneori, nașii îi dădeau finilor. Acest obicei nu se mai păstrează.

În dimineața Paștilor împlineam acasă un ritual extrem de interesant. Mai întâi, ne spălam cu apă neînchepută, în care era pus un bănuț, și cu un ou înroșit, astfel încât până la următoarea sărbătoare a Paștilor să fim sănătoși și rumeni în obraji precum oul înroșit. Acel ou, cu care ne spălam toți membrii familiei, era pus apoi la păstrare peste an, cu credința că dacă nu se strică, gospodăria va avea parte de noroc. După aceea, tata așeza jos un clește. Pe rând, ne urcam cu picioarele pe clește, ținând în dreapta pasca sfințită adusă de la biserică și în stânga un pahar cu vin roșu și, astfel stând, după ce la întreita vestire „Hristos a înviat!”, răspundeam „Adevărat a înviat!”, consumam bucățica de pască și gustam de trei ori din paharul cu vin. Acest ritual era observat și în satul bunicilor materni, comuna învecinată Gemenele.

Cât privește semnificația acestui ritual, pasca și vinul fac trimitere, fără doar și poate, la Sfânta Euharistie, pe care nu toți se învredniceau să o primescă, dar de care se făcea amintire în acest mod, fiind arătată drept scopul spre care trebuie să tindă orice creștin. În privința semnificației cleștelui lucrurile nu mai sunt așa lămurite, încât putem doar să speculăm. Având în vedere că, înainte de gustarea din pască și din vin și de rostirea întreitei vestiri și mărturisiri „Hristos a înviat!”, „Adevărat a înviat!”, îl călcam sub picioare, și că în poziție deschisă cele două pârgii ce pivotează în jurul axului unui clește pot fi interpretate drept o formă abstractizată a două porți, ar putea simboliza porțile cele de aramă ale Iadului pe care Iisus Hristos le-a sfărâmat sub picioarele Sale prin Învierea Sa din morți. Așadar, întregul ritual

ar simboliza biruința întru Hristos cel înviat asupra porților Iadului și a morții a oricărui creștin care crede în Învierea Mântuitorului.

Până la prânz se împărțeau pentru sufletele celor adormiți ouă înroșite, cozonac, pască și alte produse specifice sărbătorii. Toate aceste daruri erau mai întâi tămâiate chiar de gospodina casei, care le menea când le împărțea, spunând: „Să fie pentru sufletul lui (N)”.

Seara, era regulă ca finii să meargă „cu colac” la nași, urmând ca a doua zi să fie vizitați părinții ori celelalte rude.

O altă tradiție legată de sărbătoare Paștilor o reprezintă ieșirea la morminte de Paștile blajinilor, luni după Duminica Tomei. Aproape toți creștinii din sat mergeau atunci la cimitir, așteptând ca preotul să treacă pe la morminte pentru slujba de pomenire a celor adormiți. De altfel, ca toate tradițiile legate de cultul morților, adânc înrădăcinate în conștiința creștină a locuitorilor satului românesc, aceasta se practică încă după toată buna rânduială.

c) Tradiții legate de alte sărbători bisericești

La sărbătoarea Sfinților 40 de Mucenici, pe lângă împărțitul măcinicilor pentru sufletele celor adormiți, obicei care este practicat până astăzi, era și acela de a se aprinde focuri pe la porți, focuri în care unele femei aruncau tămâie, obicei ce nu se mai practică însă astăzi. Raportat la faptul că trupurile celor 40 de soldați creștini din Sevas-tia, martirizați pentru credința în Mântuitorul Iisus Hristos, au fost incinerate pentru a fi ștearsă orice urmă a muceniei lor, focul putea semnifica, chiar și la nivelul subconștientului colectiv al creștinilor, o reactualizare simbolică a jertfei acestora pentru Hristos.

La sărbătoarea Înălțării Domnului, numită în popor Ispas, era observat un obicei care astăzi nu se mai practică însă. În ajunul praznicului, copiii mergeau în lanurile de grâu și adunau măturică²⁰. Din această plantă făceau buchete, strânse în jurul unei lumânări, care erau date de pomană împreună cu o strachină de orez cu lapte sau colărezi²¹ și ouă roșii.

20. *Bassia scoparia*, plantă erbacee anuală din familia *Amarantaceae*.

21. Un fel de paste de casă pregătite ad-hoc din apă și făină, lăsate să se usuce un pic, fierte apoi în lapte.

O tradiție ce se înscrie de data aceasta în domeniul superstițiilor era legată de sărbătoarea Nașterii Sf. Ioan Botezătorul, numită în popor Drăgaica. În ajunul sărbătorii unul din membrii familiei mergea pe câmp și tăia câte un ciulin²² înflorit pentru fiecare membru al familiei și fiecare își arunca ciulinul pe casă sau îl atârna la grindă. Dacă până a doua zi ciulinul se pălea era socotit semn rău, după cum, dimpotrivă, dacă ciulinul se păstra nealterat, era socotit semn bun pentru cel căruia îi aparținea respectiva plantă.

De ziua pomenirii Moșilor de vară, în sâmbăta Pogorării Sfântului Duh sau a Rusaliilor, era tradiția de a se împărți străchini de lut și câni de lut cu vin, binecunoscutele „moșoaice”, împodobite cu cireșe și flori. Astăzi, locul lor a fost luat de vasele de porțelan. Dacă la Moșii de vară se împărțeau cireșe, la Sfântul Ilie se împărțeau mere pentru sufletele celor adormiți, aceasta fiind și prima dată în care se mâncau mere noi.

O altă mare sărbătoare bisericească la care era obiceiul de a se merge la cimitir pentru a se împărți daruri pentru sufletele celor adormiți este cea a Intrării Maicii Domnului în Templu, numită în popor Ovidenia. Atunci se mergea la cimitir pentru „învelitul mormintelor” cu pânză, care apoi era dată de pomană pentru iertarea păcatelor celor adormiți. Tradiția este păstrată și practică, deși din punct de vedere canonic ea încalcă rânduiala Bisericii, potrivit căreia nu se fac pomeniri de morți în ziua praznicelor împărătești, cum este și acesta.

4. Superstiții, descântece și practici magice

A enumera toate superstițiile care însoțesc viața românilor de la naștere și până la moarte este o întreprindere anevoioasă, care necesită timp îndelungat de cercetare în teren și spațiu întins pentru consemnarea rezultatelor cercetării, întrucât aceste credințe superstițioase sunt omniprezente, ajungând uneori să substituie dreapta credință creștină și practicile acesteia. Fie că este vorba de sărbători bisericești, fie că este vorba de practici ori ritualuri casnice, agrare ori de altă natură, superstițiile sunt nelipsite și sunt practicate, chiar dacă în unele

22. *Carduus nutans*, plantă erbacee bienală din familia *Asteraceae*.

cazuri înțelesul lor inițial nu mai este cunoscut, fiind urmate în chip formal. Explicația pentru care aceste credințe și practici superstițioase s-au păstrat din generație în generație ar putea consta tocmai în caracterul lor impersonal, care nu presupune o implicare personală a celui care o practică, observarea formală a respectivei credințe și îndeplinirea corectă a ritualului fiind suficiente pentru împlinirea ei. Auzim încă, adesea, expresiile „este bine” ori „nu este bine” să faci un lucru sau altul, dacă vrei să ți se îndeplinească o dorință sau să fii ferit de un lucru rău.

Practicile magice, deși mai puține, sunt încă prezente în viața românilor, mai ales a celor care locuiesc în mediul rural. Descântecelor sunt între cele mai cunoscute astfel de practici, cel mai răspândit fiind cel de deochi²³. Formulele descântecului de deochi sunt destul de multe și de variate, dar în localitatea natală mai populare erau acestea:

„Pasăre albă, codalbă, / Din cer picară trei picături de apă, / Trei de vin, / De-o fi (N) deocheat de femeie, / Să-i crape țâțele, / Să-i curgă laptele, / Să calce pe piatră neagră, / Deochiul lui (N) să treacă. / Pasăre albă, codalbă, / Din cer picară trei picături de apă, / Trei de vin, / De-o fi (N) deocheat de bărbat, / Să-i crape boășele, / Să-i curgă sângele, / Să calce pe piatră neagră, / Deochiul lui (N) să treacă” și „Ieși deochi dintre ochi, / Din gene, din sprâncene, / Din trunchi, din răunchi, / Din creștetul capului. / Să rămână (N) curat, luminat, / Ca argintul strecurat, / Ca de Maica Precistă din cer lăsat”.

Cel mai adesea, descântecul era urmat și de rostirea rugăciunii „Tatăl nostru”.

Se observă în cazul descântecelor de deochi, care au ca fundament credința în puterea magică a cuvântului, pe de o parte, și, pe de alta, gândirea magică a celor care le execută și a beneficiarilor lor, prezența unor elemente ale credinței creștine, în mod special a Maicii Domnului²⁴.

23. Iulia BRÂNZĂ-MIHĂILEANU, *Credințe magice geto-dacice*, Ed.Geto-dacii, București, 2017, încearcă o abordare științifică a descântecelor, din perspectiva fizicii cuantice.

24. Elena PAPA, *Descântecul – rit și ritual în Dobrogea în perspectivă multi-etnică*, <http://www.e-antropolog.ro/2010/12/descantecul-%E2%80%93-rit-si-ritual-in-dobrogea-in-perspectiva-multi-etnica/>.

Urmează apoi turnatul cositorului pentru frică. Probabil că nu sunt prea multe sate, cel puțin în zona Bărăganului, în care să nu existe măcar o persoană care să știe să toarne cositorul, iar satul meu nu face excepție de la această regulă. Persoana care practică acest ritual magic, după ce topește cositorul într-o lingură mai mare, îl toarnă într-un vas în care se află apă neînceptută, rostind un descântec specific. Se crede că în apă cositorul ia forma ființei sau a obiectului care a produs frica persoanei căreia i s-a descântat. Acestea i se dă să bea de trei ori din apa în care a fost turnat cositorul, fiind apoi stropită de trei ori cu aceea apă. Apa rămasă trebuie aruncată la rădăcina unui copac, iar forma din cositor rezultată trebuie purtată trei zile de respectiva persoană și apoi aruncată la o răspântie de drum. Interesant este faptul că ritualul se poate practica doar luna, miercurea și vinerea, în zilele de post deci, pentru că există iarăși credința că aceste zile sunt cu leac.

5. Tradiții legate de principalele momente din viața creștinului/comunității

Principalele momente din viața omului, nașterea și botezul, cununia și nunta, moartea și înmormântarea, sunt însoțite de o bogăție de tradiții, obiceiuri și superstiții pe care poporul le cunoaște în formalismul lor și la a căror respectare este mai atent decât la împlinirea rânduielilor bisericești legate de aceste momente.

a) Nașterea și botezul

Lăsând la o parte rânduielile bisericești legate de nașterea și de botezul pruncului, care sunt respectate fără excepție, aceste momente sunt însoțite totuși de unele tradiții și superstiții observate și astăzi destul de riguros.

O tradiție extrem de importantă, care astăzi și-a mai pierdut din forța de altădată, era cea legată de alegerea numelui nou-născutului dintre numele pe care le purtau membrii familiei nașului care avea să boteze copilul, ca o formă de respect pentru aceștia. De regulă, primul copil al unei familii era botezat întotdeauna de nașii de cununie ai părinților. Aceștia puteau să boteze și următorii copii, dar aceasta nu reprezenta totuși o regulă.

Regula ca măcar primul născut, dacă nu toți copiii, să fie botezat de nașii de cununie ai părinților, nu mai este observată, după cum nu mai este respectată nici aceea de a numi pruncul cu unul din numele membrilor familiei nașului, fiind preferate nume inspirate de așa-zis „eroi” sau „idoli” din sport, muzică, ori nume împrumutate din onomastica altor popoare. De asemenea, acum, chiar și în mediul rural, copii primesc două nume, dacă nu chiar trei, și nu doar unul, cum se întâmpla de regulă înainte vreme.

O altă tradiție importantă urmează momentului săvârșirii slujbei botezului în biserică. Nașa duce pruncul acasă și îl dă mamei peste prag cu formula „Mi-ai dat un păgân, îți dau un creștin”, pe care o repeta de trei ori. Seara, spre finalul mesei date de părinți cu acest prilej, nașa, însoțită de alte femei, merge să-l scalde pe pruncul nou botezat, moment la care bărbații nu au voie să participe. Înainte de a începe băița este aprinsă lumânarea de la botez. În apa în care este îmbăit pruncul se pune grâu, pentru ca acesta să aibă parte de bogăție, câțiva fulgi de pasăre, ca să fie ușor ca fulgul, câteva petale de flori, ca să fie frumos ca florile, și alte materii, cu aceeași intenționalitate magică. La sfârșitul băiței nașa îmbracă copilul cu hainele aduse de ea, după care face semnul crucii în tocul ușii cu lumânarea, stingând-o astfel.

Este greu de spus ce ar putea simboliza stinsul lumânării de botez de pragul de sus al ușii de la intrarea în casă. Să amintească oare de ungerea ușorilor ferestrelor și ușilor de către evrei înainte de ieșirea din robia egipteană pentru a fi ocoliți de Îngerul morții, astfel încât noul botezat să fie ferit de moarte?

Odată încheiat ritualul îmbăierii pruncului, pe o tavă sunt așezate două păhărele de țuică, pentru nașă și pentru mama pruncului, iar nașa, luând un pahar, zice de trei ori „Pe finul(-a) meu(-a) îl(o) cheamă (N), să fie sănătos și frumos”, după care gustă amândouă din băutura și astfel ia sfârșit botezul.

Pe lângă superstițiile legate de materiile ce se pun în apa în care este îmbăiat pruncul nou botezat, mai trebuie amintite cele referitoare la fașa cu care este legat pruncul după botez și la participarea mamei pruncului la botez. Astfel, despre fașă se crede că dacă este prea scurtă cel botezat se va căsători prea repede, iar dacă este prea lungă, că se va

căsători prea târziu, de aceea nașa trebuia să aibă grijă să aducă o fașă potrivit de lungă. De asemenea, rânduiala bisericească potrivit căreia lăuza nu are voie să intre în biserică mai înainte de a-i fi citit preotul rugăciunea la împlinirea a 40 de zile de la naștere, a fost transformată într-o superstiție, potrivit căreia nu este bine să participe mama la botezul pruncului său.

Superstițiile sunt practicate, toate, până în ziua de astăzi, nu doar în mediul rural, ci și în zona urbană, deși ele contravin credinței creștine.

b) Cununia și nunta

Dintre evenimentele importante din viața omului, cununia și nunta sunt probabil cel mai bine și mai amănunțit documentate și analizate din punct de vedere folcloric. Pentru zona Brăilei nu sunt totuși studii serioase pe această temă. În *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei* sunt menționate câteva tradiții de nuntă care, potrivit autorului, nu se mai păstrau în unele comune la vremea realizării acelor studii, precum „bradul, iertăciunea, găleata, bărbieritul mirelui, vedrele, prăjina, concereala” ori alegerea „colăcerilor”²⁵.

Dacă la jumătatea secolului al XX-lea exista tendința renunțării la unele tradiții specifice nunții, între timp cele mai multe au dispărut deja, de aceea este important ca aceste tradiții de nuntă din zona Brăilei să fie consemnate.

Mai întâi, trebuie spus că în secolul trecut existau două modalități prin care un tânăr și o tânără se căsătoreau, anume cu acordul părinților, aceasta fiind practica cea mai des întâlnită, sau, uneori, „prin furatul fetei” de către băiat. În ambele cazuri, părinții băiatului mergeau la cei ai fetei pentru a o cere în mod oficial pe aceasta de soție pentru fiul lor și pentru „a se împăca”, adică pentru a stabili contribuția materială a celor două familii la săvârșirea nunții, zestrea ce aveau să o dea fiecare în parte tinerilor însurăței, precum și data nunții.

După ce se înțelegeau ce două familii cu privire la detaliile nunții și căsătoria era oficializată, atât băiatul, cât și fata, efectuau vizite la

25. Steluța POPA, Chestionarul general aplicat în cunoașterea folclorului brăilean, în *** *Studii de etnografie și folclor din zona Brăilei*, p. 15.

rudele apropiate pentru ca acestea să-l/să-o cunoască pe cel/cea care avea să intre în neamul lor prin căsătorie.

Îmi amintesc că deși nunta era anunțată și prin invitații, care erau trimise celor ce erau așteptați la acest eveniment extraordinar pentru viața întregii comunități, întrucât mobiliza o mare parte a acesteia, mai ales când toate cele trei familii implicate, socrii mari, socrii mici și nașii, erau din aceeași comunitate, în duminica dinaintea nunții, întrucât atunci toți sătenii erau acasă, socrul mare își trimitea stolnicii, cu plosca de rachiu, la casele celor pe care dorea să îi invite la nuntă, să le anunțe fericitul eveniment, să-i cheme și astfel la nuntă și, nu în ultimul rând, să le invite pe gospodine, din partea soacrei mari, să vină „la găini”. Cu această ocazie, cei invitați confirmau prezența la nuntă primind să bea din plosca cu rachiu, ori, dacă nu puteau participa, refuzând să bea din ea.

Același lucru îl făcea și socrul mic, întrucât existau două petreceri de nuntă, una la casa socrului mic, care „făcea logodna”, o petrecere la care participau rudele acestuia, prietenii și vecinii care nu puteau participa la principala petrecere de nuntă pe care o organiza socrul mare. Atunci când mireasa era dintr-o altă localitate, logodna putea să aibă loc chiar și cu o săptămână mai devreme.

În joia din săptămâna nunții invitatele soacrei mari, rude, vecine, prietene, veneau la casa acesteia, fiecare aducând o găină din propria gospodărie. Găinile aduse erau sacrificate, opărite, jumulate și porționate, urmând ca a doua zi să fie prăjite sau fripte pentru petrecerea de nuntă. Întâlnirea femeilor era prilej de bucurie, spiritul nunții începând să se facă simțit din plin. Vineri, pe lângă pregătirea fripturii, aceleași femei, ori altele, care nu putuseră participa cu o zi mai înainte „la găini”, se întâlneau iarăși la soacra mare pentru a înfășura sarmalele, care aveau să fie fierte a doua zi.

Sâmbăta era ziua rezervată desfășurării principalelor tradiții de nuntă, așa cum încă se mai practica prin anii '80 ai secolului trecut. Flăcăii apropiați marelui se strângeau seara la casa acestuia și împodobeau doi brazi²⁶, unul pentru mire și altul pentru mireasă. De asemenea,

26. Pentru simbolismul bradului la nuntă, a se vedea Romulus ANTONESCU, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, ediție digitală, 2016,

aceștia îl bărbierau în mod simbolic pe mire, folosind cele mai improprii instrumente de bărbierit, precum sapa sau toporul, în hazul general al celor prezenți. În același timp, la mireasă acasă avea loc „închinatul betelii”. Nașa, însoțită de soacra mare și de alte câteva femei, venea acasă la mireasă și-i aducea coronița cu voal cu care avea să o gătească a doua zi. Mireasa și domnișoarele care o însoțeau pregătea apoi batisatele și florile pe care aveau să le prindă a doua zi nuntașilor în piept.

Duminică dimineata rude și flăcăi apropiați mirelui mergeau „cu vestirea” la mireasă, ducându-i acesteia trusoul din partea mirelui, adică rochia, pantofii și celelalte daruri. Primeau de la mireasă, în schimb, cămașa, cravata și pantofii pentru mire.

În jurul prânzului nuntașii se strâneau la casa mirelui și, după ce-l îmbracau, îl însoțeau pe acesta mai întâi către casa nașilor, în fruntea tuturor fiind jucat bradul împodobit pentru mireasă. După ce mirele îi oferea nașei buchetul de nuntă, toți nuntașii, în frunte cu mirele și cu nașii, se îndreptau către casa miresei, „la logodnă”.

La mireasă acasă mirele și nașul, împreună cu ceilalți bărbați, rămăneau afară la poartă sau în curte. În casă intra doar nașa, însoțită de celelalte femei, pentru „gătitul miresei”, adică pentru a-i pune voalul pe cap. În timp ce mireasa era gătită de nașă, lăutarul îi cânta acesteia „la-ți mireasă ziua bună”. După ce mireasa era gătită, mirele era chemat în casă pentru a-i oferi acesteia buchetul de nuntă. Ieșeau împreună din casă, nu înainte ca nașa să rupă colacul deasupra capului miresei în pragul casei, colac pe care apoi îl arunca în chipul crucii în cele patru laturi, spre bucuria celor prezenți, care se străduiau să prindă acele bucăți.

Se ieșea apoi în curtea gospodăriei sau chiar în stradă și, în acorurile acordeonului, se prindeau cu toții în „hora miresei”, prilej cu care aceasta, ajutată de una din domnișoarele care o însoțeau, prindea flori nuntașilor în piept, începând cu mirele, nașii, părinții, frații și apoi toți ceilalți. După încheierea horei, toți cei prezenți erau invitați la masă, aceasta fiind „logodna” organizată de familia miresei, la finalul căreia se „striga darul”.

La terminarea „logodnei” nuntașii ieșeau în stradă, în fața casei miresei, unde jucau „Nuneasca”, lăutarul cântându-i nașului: „la mai zi, măi nune mare / C-ai o fină ca o floare / Și un fin ca un păun / Să trăiești, să mai cununi”. Se obișnuia ca în mijlocul horei să fie pusă o găleată cu apă, simbol de bogăție și prosperitate pentru tânara familie, pe care mireasa o vărsa la sfârșitul horei.²⁷ Bradul care fusese adus miresei de către mire era aruncat apoi pe casa părinților acesteia, cu credința că dacă bradul rămâne pe casă este semn că noua familie va rezista, iar dacă nu rămâne pe casă, ci cade, că aceasta se va destrăma.

De la casa miresei se mergea la biserică, pentru slujba religioasă a Sfintei Taine a Cununii, după care toată adunarea se îndrepta către locul unde era organizată de socrul mare petrecerea de nuntă. Foarte adesea această petrecere se desfășura chiar în gospodăria socrului mare, într-un cort pregătit anume, pe care-l împodobeau cu scoarțe țesute în casă.

Către sfârșitul petrecerii de nuntă urma momentul când una dintre stolnicele care serviseră la masă „juca găina”²⁸. În acorduri de geampara, aceasta aducea pe tavă o găină friptă, întreagă, căreia nu i se separase capul de trunchi, împodobită cu panglici și fructe, pe care o oferea nașilor, nu înainte de a o prezenta și a o negocia în versuri hazlii pentru o sumă cât mai mare. După ce nașul plătea și primea găina, urma „jucatul darurilor” pe care familia mirelui le ofereau nașilor, începând cu ștergare artizanale și continuând cu alte articole vestimentare. Erau oferite apoi ștergare tuturor nuntașilor, începând cu rudele apropiate ale nașilor și ale mirilor.

Un alt moment important din partea de final a nunții era strigarea darului. Un stolnic, bărbat din familia mirelui, începea strigarea darului de la naș, urmat de socrul mare, socrul mic, rudele mirilor și ceilalți nuntași. Era un moment important nu doar pentru cei doi miri,

27. Pentru simbolismul apei la nuntă, a se vedea R. ANTONESCU, *Dicționar de simboluri și credințe...*, pp. 26-28, <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-l-o.htm>.

28. Pentru simbolismul găinii la nuntă, a se vedea R. ANTONESCU, *Dicționar de simboluri și credințe...*, pp. 277-278, <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-l-o.htm>.

al căror început în viața de familie depindea de dărnicia invitaților, ci și pentru aceștia, întrucât numele lor și suma oferită mirilor era strigată cu voce tare, în auzul întregii comunități, și fiecare încerca să se prezinte cât mai onorabil din acest punct de vedere. De altfel, prezența la nuntă crea un fel de contract social între cel ce a făcut invitația și cel ce i-a dat curs, în sensul unei reciprocități a participării la nuntă atunci când ar fi venit momentul. Auzeam adesea expresiile „Mă duc la nuntă, ca să aibă cine să vină și la mine, când o să fiu socru” sau „Trebuie să mă duc la nuntă, pentru că și el a venit la mine când am fost socru”.

În sfârșit, nunta se încheia cu „legătorea”, moment în care mireasa era desgătită de nașă, care îi lua coronița cu voal de pe cap și-i puneă în loc o basma, semn al intrării acesteia în rândul femeilor măritate. La final, toate femeile se prindeau în horă și dansau cele trei hore ale miresei.

Luni, a doua zi după nuntă, se obișnuia să se mănânce „ciorba de potroace”, o ultimă petrecere ce consfințea încheierea nunții.

Un alt obicei respectat de familiile socrilor era acela ca, în sâmbăta următoare nunții, să facă parastas pentru cei adormiți. Dincolo de considerentele practice care au condus la apariția acestui obicei, ce țin de folosirea alimentelor rămase de nuntă – friptură, cozonac, țuică, vin –, putem vedea în această practică și un mod extrem de interesant de a închide un cerc în viața familiei, prin pomenirea bunicilor și a străbunicilor, „rădăcinile” din care au odrăslit și „vlăstarele” care tocmai s-au căsătorit, mirele și mireasa.

Astăzi, unele dintre aceste tradiții nu mai sunt respectate, fiind considerate desuete, în locul lor fiind adoptate altele noi, împrumutate de pe alte meleaguri, din alte culturi, care par a fi moderne. Mai întâi, nunta nu mai durează cinci zile, ca înainte, ci doar o singură zi. Pregătirea ei nu mai implică toată comunitatea, ci doar membrii familiei restrânse a mirelui, astăzi preferându-se nunta organizată de wedding-planneri. S-a ajuns în situația absurdă ca mirele și mireasa să se simtă ca niște invitați la propria nuntă. În al doilea rând, nu se mai săvârșește duminica, ci sâmbăta. Și mai grav, în majoritatea cazurilor, nunțile de la țară au „migrat” la oraș, în goana după o nuntă mondenă, fastuoasă, personalizată, cum n-a mai fost până atunci, nuntă care adesea se transformă într-una kitsch, pentru că lipsește tocmai duhul

autenticului. Dintre vechile tradiții se mai observă încă „închinatul betelii“, „gătitul miresei“, „ruperea cozonacului“ de către nașă deasupra capului miresei, „legătoarea“ cu cele trei hore și ciorba de potroace de a doua zi.

În locul întâlnirii de sâmbătă seara a tinerilor la casa mirelui, acum se organizează „petrecerea burlacilor“, mireasa și tinerele apropiate acesteia organizând, la rândul lor, o petrecere asemănătoare cu a acestora. O practică devenită tradiție este „furatul miresei“, care nu este altceva decât o reminiscență a furatului fetei de la casa părintească, ca modalitate de forțare a părinților acesteia de a accepta căsătoria atunci când aceștia se împotriveau căsătoriei. Între cele de împrumut, de origine anglo-saxonă, care sunt întâmpinate cu entuziasm de unii participanți de nuntă, se numără scoaterea jartierei de pe piciorul miresei de către mire și aruncatul buchetului de către mireasă. Tortul miresei a înlocuit oul fiert, pe care aceștia îl tăiau în două și-l mâncau la sfârșitul nunții, ca semn că vor împărți totul în viața de familie.

Nici măcar superstițiile n-au supraviețuit în integralitatea lor. Singura care încă mai este practică este aceea potrivit căreia „nu este bine să se întâlnească sau să se vadă două mirese“. Până și populara superstiție potrivit căreia mireasa trebuie să-l calce pe mire pe picior în biserică înainte de începerea slujbei, semnificând că din acel moment femeia îl va ține pe bărbat sub papuc, pare că s-a pierdut.

c) Însmormântarea

Însmormântarea, cel puțin în mediul rural, deși nu a scăpat cu totul neatinsă de influențele modernității, păstrează încă cele mai multe dintre tradițiile de altădată. Influențele modernității se regăsesc mai ales în zona organizării însmormântării, în sensul că sicriul nu mai este manufacturat la momentul decesului cuiva, din dulapi dinainte pregătiți în acest scop, ci este cumpărat de la firme specializate, care asigură și transportul cu mașini speciale chiar și la țară, și, nu în ultimul rând, prin pegătirea mâncărilor pentru masa de pomenire de firme de catering, iar nu în mod tradițional, în gospodărie, prin implicarea rudelor și a vecinilor.

Și totuși, atunci când un membru al comunității se mută la cele veșnice, evenimentul este anunțat imediat preotului din sat și, potrivit

tradiției, se trage clopotul în dungă, anunțând decesul. Persoana decedată este scăldată simbolic, îmbrăcată în hainele pregătite în acest scop, mai ales când este cazul unor persoane în vârstă, care rânduiesc toate cele necesare din timp, și așezată în sicriu în antreu, în „casa de la față”, acolo unde de regulă nu se intră decât la nuntă și la înmormântare. După anunțarea decesului, rudele, vecinii, prietenii celui plecat la cele veșnice se strâng la priveghi, aducând flori, lumânări și tămâie. Există încă tradiția ca unii din cei veniți la priveghi să rămână peste noapte, cu credința că astfel își fac „un perete” din cei patru necesari pentru casa din lumea de dincolo.

La sat, atunci când se pleca de acasă pentru slujba prohodirii din biserică, cortegiul funerar era precedat, pe lângă cruce, de steagul de la biserică și de pomul încărcat cu fructe și cu colăcei ori covrigi, tradiție care încă se mai păstrează. De obicei, sicriul era purtat până la biserică și, mai apoi, până la cimitir, într-o căruță sau, cel mai adesea, în remorca unui tractor. Alături de sicriu urcau femeile dintre rudele cele mai apropiate, mamă, soacră, soție, fiice, surori, după caz, care-l boceau pe cel adormit. În satul meu nu a existat tradiția bocitoarelor.

Dacă înainte vreme se obișnuia ca la cimitir, după coborârea sicriului în pământ, cea mai apropiată rudă a celui decedat să dea de pomană peste groapă pânda cu care a fost lăsat sicriul, o pătură, o găleată cu puțină apă și o cană, rostind de trei ori cuvintele „Pe lumea aceasta să fie al tău, pe lumea cealaltă să fie al lui (N)”, și un miel ori un cocoș, sau măcar o găină, acum se mai dă de pomană doar pătura și găleată. Legat de cocoș²⁹, exista credința că se dă în schimb pentru sufletul celui mort cu păcate, să îndepărteze duhurile rele, să nu-l mai chinuie.

După înmormântare se venea acasă, la praznicul de trei zile pentru sufletul celui adormit, ocazie cu care erau date de pomană o măsuță joasă cu trei picioare, pe care era pusă o farfurie cu mâncare, un pahar cu vin, o cană de apă, un tacâm, și un scăunel, urmând ca patul încărcat cu haine și masa mare, cu scaune, farfurii, căni, pahare și tacâmuri,

29. Pentru simbolismul cocoșului la înmormântare a se vedea R. ANTONEȘCU, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, pp. 159-160, <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-l-o.html>.

„casa“, cum este numită îndeobște, să fie dată la pomenirea de Panahie, săvârșită la patruzeci de zile după deces.

Spre deosebire de botez și de nuntă, la înmormântare se respectă până astăzi cel mai mare număr de superstiții. Mai întâi de toate, în casa în care a murit cineva se acopereau toate oglinzile, ca să nu se vadă sufletul celui mort în ele și să rățăcească calea. Celui decedat i se punea un bănuț legat de deget și bani în buzunar, ca să plătească vămile prin care trebuie să treacă sufletul. Unii obișnuiau să pună în sicriu și alte obiecte, de folos pentru viața de dincolo, pieptene, oglindă, ac și ață, ori unelte legate de meseria practică de cel decedat. De asemenea, i se legau mâinile pe piept și picioarele. Apoi, la scoaterea sicriului din casă, cana cu care a fost tămâiat trupul celui adormit era spartă cu zgomot. Cei prezenți se fereau să treacă prin fața sicriului. La ieșirea din curte se întindea pe jos o pânză albă, numită „punte“, peste care trebuia să treacă sicriul, iar la răspântii, după rugăciunea rostită de preot, erau aruncați bani peste umăr de cineva dintre rudele celui decedat. După înmormântare, tuturor celor ce veneau la masa de pomenire li se turna apă să se spele pe mâini, fără însă a se șterge, pentru că „nu este bine“.

6. Hora / balul

La jumătatea anilor '80 ai secolului trecut, sub presiunea ideologiei comuniste, care a trecut la sistematizarea satelor în vederea creării unui țăran de tip nou și a unei societăți rurale moderne, hora tradițională, ca instituție socială a comunității, organizată după toate normele și cu respectarea funcțiilor sale sociale, așa cum este descrisă și analizată în studiile de specialitate pe această temă³⁰, dispăruse din viața comunităților satești din Bărăgan. Situația nu era diferită nici în comuna Movila Miresii. Și totuși, *mutatis mutandis*, hora tradițională supraviețuia încă în acea perioadă în chipul „balului“, care nu era altceva decât hora de altădată ținută în salonul de nunți. Nu erau niște zile anume în care se organizau aceste baluri, în funcție de sărbători sau

30. Varvara BUZILĂ, Ceata de flăcăi și hora satului – instituții tradiționale de afirmare a culturii socio-normative, în *Buletin științific. Revista de Etnografie, Științele naturii și Muzeologie*, s.n., vol. 21 (34), Chișinău, 2014, pp. 107-124.

de alte date importante din viața satului. De regulă, se țineau sâmbăta sau duminica seara și erau organizate ocazional de flăcăii veniți în permisie sau de cei care se liberaseră din armată, care tocmeau în acest scop țigani lăutari din comuna învecinată, Șuțu. O parte din funcțiunile vechii hore se transferaseră asupra balului, căci intrarea în horă, chiar dacă nu mai era încărcată de sensurile de altădată, încă avea, pentru cei care făceau acest pas, semnificația unei „ieșiri” sau a unei „arătări” în comunitate, era simțită ca un prag de trecere către o altă etapă a vieții, ca o maturizare. Fetele, de altfel, mai ales cele ajunse la vremea măritişului, încă erau însoțite de mame, care, urcate pe niște băncuțe întinse de-a lungul pereților sălii unde se ținea balul, le priveau să vadă ce flăcău le joacă. Din păcate, încă din acea perioadă adolescenții au preferat discoteca în locul balului, așa încât astăzi până și tradiția balului s-a pierdut.

7. Obiceiuri și tradiții casnice

Spre deosebire de tradițiile și obiceiurile amintite mai sus, care se mai păstrează într-o oarecare măsură, ca urmare a schimbării stilului de viață, a presiunii modernismului și mondenității, cele casnice au dispărut aproape cu totul. Dacă în urmă cu patru decenii femeile de la țară încă frământau pâine, uneori și de câte două ori pe săptămână, pe care o coceau în cuptorul de lut din curte, obișnuind ca prima pâine scoasă din cuptor s-o împartă de sufletele celor adormiți celor ce se întâmplau să treacă pe uliță, ori cozonac la marile sărbători religioase de peste an, astăzi nu mai există cuptoare în curțile din comună, toți locuitorii satului cumpărând de la market atât cozonacul pentru sărbători, cât și pâinea cea de toate zilele.

Aceeași soartă a avut-o și războiul de țesut, pe care l-am văzut funcțional pe vremea când eram copil. Mai ales iarna, când aria activităților femeii se restrângea la gospodărie, acestea „puneau războiul” într-o odaie mai mare, și țesau la el macaturi, cu care împodobeau pereții casei, cuverturi pentru pat și scoarțe, valorificând astfel lâna oilor pe care le creșteau în ogradă, ori preșuri, țesute din resturi textile. În timp această îndeletnicire a dispărut, cu războiul de țesut cu tot, devenit piesă de muzeu, locuitorii satului împodobindu-și astăzi

casele cu articole din fire artificiale, de un gust îndoielnic, kitsch-uri cel mai adesea din punct de vedere estetic, ori cu așa-zise covoare persane. Odată cu războiul de țesut, au devenit piese de muzeu și toate uneltele de prelucrare și manufacturare a lânii, începând cu fusul de tors, sucitoarea, vârtelnița și toate celelalte. Nici andrelele, cu care multe femei de la țară împloteau pulovere, ilice, ciorapi ori mănuși din lână, nu mai pun la încercare îndemânarea acestora la împletit ochiuri din lână. Acum, din păcate, totul se cumpără de la magazin.

Abandonarea acestor tradiții casnice a condus, inevitabil, la slăbirea relațiilor sociale dintre rude și dintre vecini deoarece, atunci când ele făceau parte din viața cotidiană a țăranului, ele constituiau motivația întâlnirilor acestora. Mai ales iarna, spre seară, după ce erau rânduite activitățile din gospodărie și vitele erau îngrijite, femeile obișnuiau să-și ia „lucrul de mână” și să meargă la una dintre vecine sau dintre rude, ori la vreo altă femeie din sat, să lucreze împreună, mai târziu adăugându-li-se și soții. Astfel se întruneau mini-șezători spontane, în care se lucra, se cânta, se spuneau glume, se mâncau floricele, gogoși ori chiar plăcinte, toate acestea contribuind la strângerea relațiilor dintre membrii familiei și ai comunității.

O altă tradiție care astăzi a fost dată uitării, dar care în perioada la care ne referim se practica an de an în aproape toate gospodăriile din comună, este cea a producerii săpunului de casă. La începutul verii, când pelinul și alte plante aromate de câmp se găseau din belșug, gospodarii pregăteau vase mari de fontă, cunoscutele ceaune de tuci, pe care le așezau deasupra focului, pe pirostrie, pentru a topi grăsimea de porc rămasă neconsumată de peste iarnă. După ce se topea grăsimea, adăugau sodă caustică, plante aromate și apă, rezultatul final fiind săpunul de casă. Tăiat în calupuri mari, acesta se usca și se păstra în podul casei, asigurând cantitatea de săpun necesară familiei pentru tot anul. Astăzi, aproape nimeni nu mai produce săpun de casă, majoritatea preferând să cumpere săpun din market.

Concluzii

Referindu-se la satul românesc arhaic și la civilizația română sătească specifică acestuia, Ernest Bernea afirma în anii '40 ai secolu-

lui al XX-lea că încă de atunci satul românesc era o „realitate intrată într-un puternic proces de destrămare”³¹, proces cauzat de „revoluția liberală din România (care) a năzuit să întemeieze la noi civilizația burgheză după modelul și sub influența civilizației apusene”³².

Celelalte două „revoluții” care au zdruncinat România după cel de-al Doilea Război Mondial, comunismul, cu colectivizarea și sistematizarea satului românesc, până în anul 1989, și capitalismul, cu ideologiile sale străine spiritului românesc, au adâncit și mai mult acest proces de destrămare, afectând unitatea socială și comunitatea de viață a satului. Prin acest proces a trecut și satul românesc din Bărăganul Brăilei. În mod paradoxal însă, cel mai devastator efect asupra satului românesc din Bărăganul Brăilei, ca și din întreaga țară, de altfel, l-a avut nu comunismul, ci noile ideologii ale actualei realități socio-politice. Globalizarea, consumerismul, modernismul, mondenitatea, comoditatea, dependența de televiziune și internet, sunt principalele cauze care au determinat, în ultimele trei decenii, schimbări majore în mentalitatea sătenilor. Așa cum observa, și trăgea un semnal de alarmă în acest sens Teodor Baconski, satul românesc se află în pericolul de a deveni „o mahala pseudocosmopolită”³³, care-și va fi pierdut duhul autenticității vieții sale comunitare.

Din creator și păstrător al tradițiilor moștenite din generație în generație, țăranul român a fost transformat de ideologiile noi „revoluții” neo-liberale într-un consumator lipsit de discernământ: consumator de alimente, de produse materiale, de pseudo-cultură, de mass-media. Mentalitatea sănătoasă a locuitorilor satului a fost atât de grav afectată încât mulți dintre aceștia, mai ales tinerii, au ajuns să fugă de propria lor identitate și condiție, socotind o rușine numele de țăran, cu atât mai mult cu cât astăzi acesta este folosit într-un sens peiorativ.

În aceste condiții doar Biserica este singura „instituție” din sat care a vegheat și a încurajat, și va continua să o facă, la păstrarea și trăs-

31. E. BERNEA, *Civilizația română sătească*, p. 5.

32. E. BERNEA, *Civilizația română sătească*, p. 5.

33. Teodor BACONSKI, *365 de lămuriri în compania lui Laurențiu-Ciprian Tudor*, Ed. Polirom, București, 2019, p. 66.

terea mai departe a tradițiilor și obiceiurilor, atât a celor bisericesti, cât și a celorlalte³⁴, care au constituit cândva principalul reper identitar al țaranului român. Astfel se explică de ce, așa cum a reieșit din cele expuse mai sus, tradițiile și obiceiurile ce țin de viața religioasă creștină, de cultul Bisericii, s-au păstrat aproape nealterate până acum, în timp ce celelalte s-au pierdut ori sunt pe cale să fie date uitării.

34. E.BERNEA, *Civilizația română sătească*, pp. 36, 64-74 .

Conf. univ. dr. Mihaela Denisia Liușnea,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

SATUL ROMÂNESC ÎN SPAȚIUL ȘI TIMPUL LUI DUMNEZEU

Abstract: *In the homage cancellation of the Romanian village, they are proposed to look at the perspectives on certain intellectuals on certain aspects. The village, realized ubiquitously in the collective and individual histories of the Romanians, is established in Orthodox churches, conditioned by the Holy Spirit, represents first, we believe, the hierarchy of values, it relates the endless space to the universe and while it is limited to eternity: the God's space and time. The Romanian peasant is not in a hurry, he is not pessimistic, he does not lie in despair, because he lives fulfilling God's Great and "unchanging" Plan – history. The peasant must create the thought life and glorify God, who takes care of His presence. Thus, during the work, it is marked by Christian holidays of honor to Him, the Mother of God and the Saints. The conclusion is that the issue of space and time in the Romanian village cannot be addressed from the position of God is present, growth is determinant for dimension (length and time), height, depth of depth that characterizes the two concepts. The relativism of today's world can encompass the Romanian soul.*

Keywords: *Romanian Village, Orthodox churches, the peasant, space, time.*

Vorbind despre „spațiul în care trăiește poporul român (spațiu al limitei, de frontieră între Orient și Occident)”, „îngemănând aici latinitatea și Ortodoxia”, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, trasează de fapt coordonatele ontologice ale ființei românești, care este o sinteză între „limpezimea gândirii” și „simțirea misterului sau a tainei misterului”¹. În fapt, spunea pr. Dumitru Stăni-

1. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvânt înainte*, în Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Opere complete*, vol. IX: *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2018, p. 5.

loae, „De s-ar muta din acest spațiu de graniță, el [poporul român, n.a.] și-ar pierde ființa”, pentru că se identifică cu spațiul, iar lipsa acestuia naște dorul². Introvertit, românul este un om așezat, fidel spațiului său de origine, care-i conferă echilibru („dimensiunea generală a spiritului românesc” și „normalitatea existenței”³), stabilitate⁴, sentimentul de bine și de preaplin, de siguranță și liniște, de pace și bucurie, de omenie („trezvia”)⁵ și de nădejde.

În același timp, țăranul român, născut creștin, trăiește istoria în-duhovnicirii lui, a mântuirii lui, adică timpul dintre naștere și botez – („timpul trecerii spre plenitudine”)⁶ și respectiv „plecarea” din lume și înmormântarea, „trecerea la cele veșnice”, în prezența lui Dumnezeu, cu convingerea că: „*Toate își au vremea lor*” (Eclesiastul 3, 1). În fapt, veșnicia a fost adusă oamenilor prin Învierea lui Hristos, care a făcut ca întinericul morții să iasă deplin din lume pentru a face loc luminii vieții⁷, în care „Fiecare moment din viața omului își are timpul său: al nașterii, al morții, al construirii și al distrugerii”⁸. Românul are convingerea că: „Vine rândul la toate” sau că „*Pentru orice treabă există un timp stabilit*” (Eclesiastul, 8, 6), într-o dimensiune în care înțaietatea nu o are rațiunea sau cuvântul omenesc, ci cuvântul lui Dumnezeu și trăirea adevărului descoperit. Istoricul religiilor Mircea Eliade, vorbind de ortodoxie, constată că: „Viața creștină înseamnă siguranța valorii sufletești și a permanenței acestei valori. Așadar, op-

2. Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Câteva gânduri despre ontologia spiritualității românești”, în vol. *Opere complete*, vol IX, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, p. 19.

3. Pr. D. STĂNILOAE, „Câteva gânduri despre ontologia spiritualității românești”, p. 19.

4. Simion MEHEDINȚI, *Creștinismul românesc, Adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român*, Fundația Anastasia, 1995, p. 113.

5. Pr. D. STĂNILOAE, „Câteva gânduri despre ontologia spiritualității românești”, p. 148.

6. Daniel CIOBOTEA, „Timpul și valoarea lui pentru mântuire”, în *Ortodoxia*, XXIV, nr. 2, 1977, p. 197.

7. Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos. Lumina lumii și Îndumnezeitorul omului*, Editura Anastasia, București, 1993, p. 119.

8. Raluca Felicia TOMA, *Dicționar comentat de cuvinte și expresii de origine biblică*, Editura Universitară București, 2011, p. 216.

timism, încredere, drum-drept, rodnicie”⁹. Ernest Bernea observa că „Țăranii vechiului sat când muncesc cântă. Ei lasă ceva din ființa lor în fiecare lucru, oricât de mărunț ar părea, lucru ce iese din mâna lor însetată”¹⁰.

Ca urmare, vorbim despre timpul, ca și despre spațiul creștin¹¹, acestea reprezintă permanențe și nu curgere, cum observă Constantin Noica, care constată și faptul că:

„Nu știu dacă și în alte părți Psalmii Vechiului Testament s-au citit la fel de mult ca la noi. În orice caz, eternitatea românească despre care vorbesc este de acest tip... Neamul nostru rămâne pentru că și el participă, în felul lui, la eternitatea ființei”,

îndeplinind Planul cel mare și „neschimbător” al lui Dumnezeu – istoria¹² de mântuire a lumii și îndumnezeire a omului. În eternitatea românească, „sfinții”¹³ trăiesc cel mai accentuat timpul plin de lumina lui Hristos”¹⁴, iar creștinul român se simte, sărbătorindu-i, ridicat, într-un anumit grad, cu sfinții respectivi în veșnicia și deplinătatea dumnezeiască, „într-o lumină a sensului”¹⁵. Așadar, „atras de magnetul divin, omul este înscris în lumina Infinitului”, după cum afirmă Paul Evdokimov¹⁶.

Plecând de la modelul etnologilor occidentali, din secolele XVIII-XIX, s-a vorbit despre gândire arhaică țărănească, despre tradiționalism înțeles în antiteză cu modernismul etc. Dar, în lumea țăranului creștin:

9. Mircea ELIADE, *Ortodoxie*, XI, în *Profetism românesc*, 1, Roza vânturilor, București, 1990, p. 59.

10. Ernest BERNEA, *Treptele bucuriei*, Editura Vremea, București, 2008, p. 72.

11. Istoricul francez Jacques LE GOFF le-ar defini ca „armături ale felului de a gândi și de a trăi ale societății creștine”. Jacques LE GOFF, *Civilizația Occidentului Medieval*, București, Editura Meridiane, 1971, pp. 23-25

12. Constantin NOICA, *Pagini despre sufletul românesc*, Editura Humanitas, București, 1992, pp. 10-11.

13. „Sare a pământului și lumină a lumii, sfinții sunt farurile sau călăuzele omeniirii”, în timp ce „Sfințenia este o caracteristică a Bisericii”. Paul EVDOKIMOV, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Editura Anastasia, București, 1993, p. 70.

14. Pr. D. STĂNILOAE, *Iisus Hristos. Lumina lumii...*, p. 167.

15. Pr. D. STĂNILOAE, *Iisus Hristos. Lumina lumii...*, p. 167.

16. P. EVDOKIMOV, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, p. 71.

„Tradiția este Revelația încorporată într-o comunitate de oameni credincioși. Nu se poate încorpora Revelația decât concomitent cu formarea unei comunități de oameni credincioși care să o accepte și să o aplice în viața lor și nu există comunitate de oameni care să accepte aplicarea Revelației înainte de a începe aplicarea ei ca Tradiție. Forma autentică, fundamentală și normativă de aplicare a Revelației ține de Tradiție. De aceea Tradiția nu se poate schimba sau lepăda, căci o schimbare sau lepădare a ei echivalează cu o ciuntire a Revelației, iar ciuntirea Revelației în deplinătatea și autenticitatea ei ar însemna o ciuntire a Bisericii”.¹⁷

În altă ordine de idei, Sfântul este „un om înnoit”, care desființează obșnuitul și vetustul, iar dacă unii sunt scandalizați chiar de noutatea din el, românul este atras spre acesta, pentru că îl vede „Prieten al Domnului” („ci v-am numit pe voi prieteni”. Ioan 15,14-15) pe de o parte și pentru că nu suferă de reticență în fața a ceea ce este nou. Puterea lui de înțelegere însă este mai adâncă decât a occidentalului. Sfântul se sustrage inutilității risipirii în lumea acesta având „disponibilitate totală față de transcendent”¹⁸, iar românul respectă această trăire și încearcă să îi fie aproape pe cât se poate, mergând în urma lui, primindu-l în casă, sărbătorindu-l în familia sa și cinstindu-l ca patron spiritual.

De altfel, secolul al XVIII-lea rămâne un secol plin de contraste și o premisă pentru evoluțiile culturale din secolele următoare. Plecând de la negarea lui Dumnezeu și a unei întregi civilizații construită pe prezența lui Dumnezeu în lume, oamenii luminilor vor încerca să construiască o „Lume nouă”, cu accent pe primatul rațiunii umane. Știința a devenit izvor de înțelegere și reorganizare a lumii pe principii moderne, iar consencințele au fost extrem de complexe. Orice analiză și discurs bazate pe o altă ierhie de valori decât cele creștine, nu va putea facilita cunoașterea creștinismului-trăire ce se sustrage discret oricărei disecări și catalogări, căci, parafrazându-l pe poetul Lucian Blaga: „*Dacă distrugi corola de minuni a lumii, nu o mai poți reface*”. În spațiul românesc consecința a fost că elitele intelectuale, formate, la început de secol XIX, în școlile franceze, și implicit oamenii politici ai

17. Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 67.

18. P. EVDOKIMOV, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, p. 73.

vremii, au încercat interpretarea ethosului popular folosind ideologii politice și modele culturale străine (franceze, engleze). Înstrăinați de mentalitatea țăranului, pentru care pământul nu este mijloc, nici capital, ci spațiu și timp de ființare, au sistematizat informații legate de mod de viață, obiceiuri, graiuri etc.¹⁹, fără să înțeleagă sufletul acestuia. Mai mult, în condițiile unei mari diversități de obiceiuri și tradiții, care în mod miraculos au format un tot, întreaga istorie a românilor, dintr-o dată se vorbea de omogenitate culturală, sub forma naționalismului. Mai mult, Constantin Noica vorbea²⁰ chiar de o „cultură minoră”,²¹ modelul fiind cultura germană, ce caracterizează o „*Românie patriarhală, sătească, anistorică*”. Și mai departe autorul exprima convingerea că: „Orice cultură conștientă este personală, este o formă de individualizare, în timp ce creația populară este anonimă... Deci, spiritualitatea populară trebuie depășită – spre creație personală”²². Nu înțelesese că anonimatul creației populare vine din smerenie²³, pentru că autorul transmite ceea ce el însuși a primit, el doar „mărturisește”. Nimic nu-i aparține, pentru că totul este al lui Dumnezeu! Omul nu trebuie să se mândrească cu darul creației, ci doar trebuie să-și asume ceea ce gândește, ceea ce spune, ceea ce transmite mai departe!

Astfel, conștiința de care vorbea Constantin Noica, este definită de Mircea Eliade ca: „Funcționând pe toate planurile și cu toate ramificațiile, își găsește firesc echilibrul în ortodoxie”²⁴. După părerea Pr. Valer Bel,

„Înțelegerea credinței are alte dimensiuni, timpul are alte coordonate, iar libertatea de gândire și de exprimare are alt înțeles. Acolo, timpul trece mai greu, încet, nimeni nu se grăbește, viața trece agale.

19. Claude KARNOOUIH, *Românii. Tipologie și mentalități*, Editura Humanitas, București, p. 78.

20. C. NOICA, *Pagini despre sufletul românesc*, p. 7.

21. Raportată la modelul culturii germane. C. NOICA, *Pagini despre sufletul românesc*, p. 8.

22. C. NOICA, *Pagini despre sufletul românesc*, p. 9.

23. Acea „smerenie care face socoteală de cele ce vor să fie, iar cea socoteală face dragoste, iar dragostea face sufletele să vorbească cu îngerii”, după cum îl învăța Neagoe Basarab pe fiul său Teodosie. C. NOICA, *Pagini despre sufletul românesc*, p. 16.

24. Mircea ELIADE, *Ortodoxie*, XI, p. 58.

Omul de la țară, uneori nu are școală, nici educație, însă știe cum să se bucure de tot ce îi oferă natura, de timpul rămas, de compania oamenilor. De aceea și dimensiunea credinței are alte coordonate, față de cum înțeleg raportarea noastră la Dumnezeu, cei ce trăiesc marile aglomerații urbane. Țăranii români sunt receptori fideli ai Revelației supranaturale.”

Dar, așa cum bine remarcă Mircea Vulcănescu: „Nu numai arătarea lui Dumnezeu umblând prin lume, dar toată lumea e concepută de român ca o revelație continuă și ca o permanentă teofanie”²⁵. Pr. Dumitru Stăniloae arată că „românii trăiesc relația cu natura ca pe o mare bucurie, repaus și reconfortare,... văzând-o în rodnicia ei maternă, nu întunecată, ci în frumusețea ei calmantă și odihnitoare”²⁶.

De asemenea, pr. Dumitru Stăniloae observă că țăranul român vede prezența harică și ocrotirea milostivă a lui Dumnezeu în toate cele prezente în jurul său:

„Vede pe Dumnezeu în taina naturii. Un peisaj frumos al naturii e pentru el un adevărat rai. El spune în Miorița: «Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai». [...] El simte atât de aproape de om pe Dumnezeu, pe Maica Domnului, încât folosește pentru ei diminutive: (de familiaritate – n.n.) «Dumnezeu drăguțul», «Măicuța Domnului»²⁷.

Cât privește spațiul românesc, se poate asemăna întrucâtva spațiul laic al satului românesc cu cel monahal ortodox, sau „isihasmul laic”²⁸ (cu sensul de urcare a treptelor desăvârșirii), ziua fiind măsurată în ore după tipic, începând și sfârșindu-se cu rugăciune. Am putea asemăna, credem, acest spațiu cu cel perceput de mentalul colectiv medieval – ca un spațiu spiritual conceput ca o „casă a omului”, situată eshatologic în „brațele Părintelui divin”²⁹, în care Dumnezeu „vorbește”

25. Ioan MOGA, *Suport-curs-Dogmatica-2017*, Univ. Viena, aprilie 2017 http://ot.ubbcluj.ro/sites/default/files/discipline/bel_valer/an3sem1_dogma_curs.pdf accesat 24.09.2019.

26. Pr. D. STĂNILOAE, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, p. 28.

27. Pr. D. STĂNILOAE, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, pp. 164-165.

28. Alexandru SURDU, „Isihasmul laic” la Neagoe Basarab, în Alexandru SURDU *Mărturiile anamnezei*, Editura Paideia, București, 2004, p. 97 sqq.

29. Laurențiu CHIRIAC, „Timpul creștin în Occidentul medieval – o „îndumnezeire” a duratei”, în *Studii și comunicări / DIS*, vol. VIII, 2015, p. 476.

și omul „ascultă”³⁰. Țăranul își duce viața gândindu-se și dând slavă lui Dumnezeu, care umple cu prezența Lui totul. Astfel că timpul său este marcat de sărbători creștine de cinstire a Acestuia, a Maicii Domnului și a Sfinților. Unii autori, ca de exemplu Georgiana-Livia Cărlan-Antoci, sunt de părere că țăranul român “respectă zilele închinare lor [sfinților n.a.], cu credința că aceștia îi apără casele, ogoarele, animalele de vitregia vremii, de alte pericole iminente locuirii în apropierea pădurilor sau a locurilor pustii”³¹.

În acest context, țăranul român postește în marile posturi de peste an, își primenește casa în ajunul marilor sărbători, ca un adevărat casnic al Domnului, se mărturisește și se împărtășește, încercând să urce treptele virtuților. Românul vede pe Dumnezeu în taina naturii, în frumusețea și ciclicitatea ei, care-l inspiră, astfel că își amenajează spațiul casnic, casa și curtea, pe care le primenește pentru zilele de sărbătoare, așa cum face și cu el însuși, urmând modelul sfinților. Fiecare familie are patroni spirituali, Sfinții, pe care îi primesc la botez sau la cununie. Un rol foarte important îl are și Crucea, înălțată sub formă de troiță la răscruce de drumuri marcând loc curat, de odihnă și pomană³².

În această trăire, el îl prețuiește pe slujitorul Domnului, preotul, care este „parte din familia lui”, fiind invitat la cele mai însemnate momente din viața personală. Și după modelul înaintașilor, țăranul român este ctitor, contribuind la ridicarea, păstrarea sau refacerea lăcașului sfânt, a Bisericii, care este în centrul satului, reper și ancoră în marea agitată a vieții. Este reperul de statornicie în credință! Ca și martirii! Și reper al identității naționale, al sufletului românesc, cu dorurile lui, cu nostalgiile lui, cu înțelegerea și dragostea pentru tot și toate.

Satul, realitate omniprezentă în istoriile colective și individuale ale românilor, dezvoltat în jurul Bisericii ortodoxe, condusă de Duhul Sfânt, reprezintă în primul rând, credem, ierarhia de valori, raportată

30. Alexandru Florin PLATON, *Europa Medievală (secolele V-XVI). Societate, instituții și mentalități colective*, Iași, Editura Polirom, 2012, pp. 45-47.

31. Georgiana-Livia CĂRLAN-ANTOCI, „Țăranul român între forțele naturii și puterile divine”, în *Acta Iassyensia Comparationis*, 4/2006, p. 48.

32. Ernest BERNEA, *Cadre ale gândirii populare românești*, Editura Cartea românească, București, 1987, p. 51 sqq.

la spațiul nesfârșit al universului și la timpul fără limită al veșniciei: Spațiul și timpul lui Dumnezeu.

În sat, încă de la constituirea românilor ca neam, creștin deja, viața a fost privită mereu ca un dar de la Dumnezeu, pe care nu trebuia să-l superi cu „ce nu se face”, „ce nu se cade”, înscrise mai întâi în legea pă-mântului, în cutumă și apoi treptat în norme juridice, odată cu evoluția și modernizarea societății rurale. Mai mult, Nicolae Iorga spunea că „satul și Biserica au emancipat România, una i-a dat dimensiunea civilizației umane, cealaltă i-a dat dimensiunea sacrului, iar popoarele care au sacralitatea în ființa lor au și destin, au și loc în istorie”. În istoria românilor, mai întâi a fost biserica, apoi satul și apoi învățătorul, adică credința, civilizația și cultura.

În acest sens, marele teolog rus Vladimir Lossky preciza: „Credința nu este numai o aderare intelectuală la un quantum de principii doctrinare, ci și fidelitatea față de exigențele acestor principii”³³.

În prezent, pentru spațiul economiei cu caracter agricol este utilizat termenul de rural, care, etimologic, provine din latinescul *rurs*, *ruris* și se referă la cultură, câmpuri, teritoriu ocupat, locuit, amenajat și muncit de om. Imprecizia terminologică cel mai des întâlnită se referă la spațiu rural și spațiu agrar, activitate rurală și activitate agrară sau, mai simplu, rural-agrar. În acest sens, este necesar de precizat faptul că cele două noțiuni, deși relativ apropiate, nu pot fi confundate sau considerate sinonime. Sfera noțiunii de spațiu rural, activitate rurală, de rural, în general, este mai largă, mai extinsă, cuprinzând în interiorul ei și noțiunile de spațiu agrar sau activitate agrară sau, mai simplu, agrar.

Spațiul rural este un concept deosebit de complex, fapt care a generat o mare diversitate de păreri privind definirea, sfera de cuprindere și componentele lui³⁴.

„La nivel european, spațiul rural ocupă 85% din teritoriu, cu decalaj pronunțat față de cel urban în asigurarea calității vieții. În viziunea eu-

33. Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, studiu introductiv și trad. de pr. Vasile Răducă, București, Editura Anastasia, 1991, p. 19.

34. Ion BOLD, Eugen P. BUCIUMAN, Manea DRĂGHICI, *Spațiul rural – definire, organizare, dezvoltare*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, pp. 15-21.

ropeană, satul are trei funcții principale: funcția economică (agricultură, silvicultură, industrie forestieră, artizanat etc.), funcția ecologică (orientată spre conservarea resurselor naturale, a spațiilor verzi, a mediului, peisajelor și biodiversității) și funcția socio-culturală, menită să asigure și să lărgască viața asociativă locală³⁵.

Una dintre cele mai cunoscute prezentări ale conceptului de spațiu rural este aceea din Agenda de la Lisabona, din anul 1998³⁶. În cadrul acesteia, spațiul rural a fost definit ca „una dintre valorile fundamentale și definitorii pentru Europa, care trebuie prezervată, îngrijită și promovată”, în condițiile transformării economiei Uniunii Europene în cea mai dinamică și mai competitivă din lume.

Cât privește denumirea de sat, aceasta provine, după majoritatea lingviștilor, din latinescul „satus”³⁷ (ceea ce este așezat), iar după alți cercetători, din latinescul „fossatum”, adică fortificație („îngrăditură cu șanț, un cuprins de lume, o lume”) ³⁸, aspect dat, inițial, de dispunerea caselor unele lângă altele, cu zona din jurul lor cultivată.

Constantin Noica, preocupat de habitatul rural, precizează că însăși istoria, „în mersul ei către ceva ce nu poate fi refuzat de nici o spaimă și nici un regret, dezintegrează acest punct final al unei civilizații”³⁹.

Civilizația română sătească a stat în centrul preocupărilor științifice ale lui Ernest Bernea, sub toate unghiurile posibile pe care noțiunea de „civilizație” le presupune. Pentru Ernest Bernea, „civilizația română sătească”⁴⁰ încheie în ea „un ritm de valori și o ordine pro-

35. Păun Ion OTIMAN, *Restaurarea agriculturii și dezvoltarea rurală a României în vederea aderării la Uniunea Europeană*, Editura Agroprint, Timișoara, 2000, p. 275.

36. Strategia Lisabona a fost adoptată de către Consiliul European extraordinar de la Lisabona, din 23-24 martie 2000 și reînnoită de către Consiliul European de la Bruxelles din 22-23 martie 2005.

37. George RUSNAC, „Originea rom. (f)sat, oraș și a alb. Fshat”, în *Limba Română, Revistă de știință și cultură*, nr. 11, anul XV, 2005, pp. 57-62.

38. Constantin NOICA, *Rostirea filozofică românească*, București, Editura Științifică, 1970, p. 258.

39. Constantin NOICA, „Gânduri despre sat și fsat”, în vol. *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Editura „Eminescu”, 1987, p. 181.

40. Ernest BERNEA, *Civilizația română sătească*, Editura, Vremea, București, 2006. Passim.

prie, plină de bogate învățăminte. În sat s-a creat și păstrat până azi viața neamului românesc pe toate planurile unei obștești trăiri. Aici s-au obiectivat și orânduit toate produsele creației populare, anonime și autentice. Civilizația română sătească este expresia milenară a experienței populare rodnice și mereu reînnoite. O lume vie, dinamică și plină de valori autentice care dă măsura propriul mod de a fi al românilor în lume.

În Discursul de la Academie, intitulat „*Elogiu satului românesc*”, din 1937⁴¹, Lucian Blaga își exprima convingerea că „*veșnicia s-a născut la sat*”, argumentând că satul românesc este „singura prezență vie încă, deși nemuritoare, nemuritoare deși așa de terestră, este unanimul nostru înaintaș fără nume”⁴². Acesta era un citat din poezia „*Sufletul satului*”, inclusă în cel de al treilea volum de versuri al autorului, intitulat „*În marea trecere*” (1924)⁴³:

„Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.
Aici orice gând e mai încet,
și inima-ți zvâcnește mai rar,
ca și cum nu ți-ar bate în piept,
ci adânc în pământ undeva”.

În Discurs de recepție în Academia Română, poetul spunea: „Satul trăiește în mine într-un fel mai palpitant, ca experiență vie. Vedeam Satul așezat înadins în jurul bisericii și al cimitirului, adică în jurul lui Dumnezeu și al morților”.

În cuvântul său, Preafericitul Daniel arată că la sat pot fi mai ușor percepute și apreciate prezența Creatorului în natură, valoarea naturii înconjurătoare ca dar al lui Dumnezeu care trebuie cultivat în relație de recunoștință față de Dăruitor, precum și legătura indisolubilă dintre cult și cultură, având ca bază agricultura⁴⁴.

41. Lucian BLAGA, *Elogiul satului românesc*, discurs de recepție la Academia Română, susținut în data de 5 iunie 1937, în *Izvoade – eseuri, conferințe, articole*, Editura Minerva, București, 1972, p. 2.

42. Lucian BLAGA, *Elogiul satului românesc*, p. 2.

43. Lucian BLAGA, *În marea trecere*, Editura Ars Longa, Iași, 2009, p. 45

44. † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cuvânt rostit în deschiderea Conferinței „*Spațiul socio-economic rural. Identitate și unitate națională*”, organizată de Academia de Științe Agricole și Silvici „Gheorghe Ionescu-Șișești” din București

Prezența lui Dumnezeu, slăvit în biserică, este garanția vieții creștine a satului românesc. Ernest Bernea subliniază că

„viața religioasă a satului capătă chip în primul rând în biserică. Biserica este așezământul tradițional, care organizează și îndrumă viața religioasă... Biserica răspunde religiozității, răspunde nevoilor interioare ale țăranului și dă rânduilele necesare promovării spiritualității satești”⁴⁵.

Concluzia este că problematica spațiului și timpului în satul românesc nu pot fi abordate decât din perspectiva prezenței lui Dumnezeu, trăirea creștină fiind determinantă pentru dimensiunea (lungime și lățime), înălțimea, profunzimea de nebanuit ce caracterizează cele două concepte. Relativismul lumii actuale nu poate cuprinde necuprinsul sufletului românesc. Analiza proceselor materiale, care face abstracție de spiritualitate, nu poate conduce decât la idei aberante. Un român nu poate fi și nu poate gândi ca un oricare alt european pentru că nu este altceva decât român. De aceea, indiferent de cât de mult i s-a reproșat că este tradiționalist, balcanic, nedinamic, ostil și neadaptabil economiei bazată pe concurența și individualism, țăranul român are un motiv puternic – este creștin ortodox.

Din păcate, noi, astăzi, sub presiunea celei de-a treia revoluții, informatice, trăim într-un timp care s-a frânt;

„trecut și viitor nu se mai leagă într-un prezent îmbogățit, în două momente ce nu se opun, ci se completează. (...) Timpul spațializat, timpul matematic, măsurat cu ceasul, nu ne poate aduce un adevărat sentiment al trăirii. Ne lipsește timpul interior, colorat și viu, bogat în evenimente, singurul care ne-ar centra viața și ne-ar da sentimentul că existăm în lume”⁴⁶.

(ASAS) și Patriarhia Română, la Palatul Patriarhiei, luni, 12 noiembrie 2018, în „Ziarul Lumina” – 13 noiembrie 2018

45. E. BERNEA, *Civilizația română satească*.

46. E. BERNEA, *Treptele bucuriei*, 2008, p. 71.

Lect. univ. dr. art. plast. Ionuț Mitrofan,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

SIMBOLURI ȘI SCULPTURĂ. PORȚILE MARAMUREȘENE VECHI

Abstract: *The cult of globalization from these days could be easily resisted or even forgotten once you find the carved wooden portals on the lands of Maramureș. There, the cultural tradition of the picturesque villages from our country's distant past remains immaculate and at the same time conveys freshness to the Romanian art history and sculpture. From the beauty and artistry of these ornate gates, one could get the impression that the carved symbols were created for esthetic purposes only, if their significance were unclear. Nevertheless, like the painted churches in Bukovina where one could view or decipher the Bible by looking at the paintings in a certain order, the portals in Maramureș accurately convey a visual record of local people's beliefs and traditions throughout history. We know that these gates date back to pre-Christian times, but they are still being crafted by local craftsmen today. To what degree has Christianity influenced the evolution of the Maramureș portals' symbolism?*

Keywords: *romanian village, sculpture, Maramureș portals, symbolism.*

Pentru a sublinia impactul major al acestor sculpturi, simboluri și tradiții din regiunea Maramureșului asupra civilizației universale, merită amintit un fotograf, eseist și autor de lucrări documentare japonez, captivat de satul maramureșean, Kosei Miya (n. 1937 în Tokio). Acesta a ajuns în 1965 în Sighet, la invitația unui prieten, se îndrăgostește de Maramureș și fotografiază suflul și energia caldă pe care aceste meleaguri o emană. Fotografiile lui au fost publicate în Japonia într-o carte dedicată în întregime doar imaginilor surprinse în Maramureș. A imortalizat în imagini oameni și locuri, dealuri și faună, nunți și înmormântări și mai ales o arhitectură a clădirilor și o simbolistică regăsită în sculptura maramureșeană, unice în lume. Desigur, acest om

a împărtășit o gură de rai prin fotografiile realizate în Sighet, acolo pe tărâmurile de unde soarele răsare, în Japonia, dar oare a reușit să transmită și simbolistica acestora, o simbolistică făurită în sute de ani de cultură și tradiție a celor ce se autointitulează dacii liberi?

Tradițiile, simbolurile și cultura satului maramureșean nu au fost întotdeauna păstrate și apreciate la adevărata lor valoare. O mare pierdere în transmiterea mai departe a acestora a avut loc la începutul anilor 1965, când și Biserica Ortodoxă Română, un stâlp important în împărtășirea și dezvoltarea culturii românești de la sate, a fost persecutată și împiedicată să-și împlinească menirea odată cu venirea comunismului. Acest rău început urma să ia amploare în anii 1975, când cei interesați de istoria și tradițiile străbunilor noștri erau suspectați de spionaj. În aceste vremuri negre a fost surprins pe neașteptate și Kosei Miya care dorea să reușească să transmită japonezilor, prin fotografii, acel colț de rai numit Maramureș. Acesta declara:

„Aveam oficial permisiunea de a studia orientul și folclorul local, cu toate aceste domenii sunt departe de a prezenta ceea ce se numește într-un anumit jargon, informații sensibile, am fost privit adesea cu suspiciune, iar unii au insinuat că aș fi de fapt cine știe ce spion. M-a încercat un anumit sentiment de amărăciune, dar nu i-am părăsit pe prietenii mei din Maramureș. Norocul meu și al lor era că în zonă nu prea existau C.A.P-uri, iar țăranii care nu aveau de-a face cu autoritățile nu se preocupau de politică. Oricum, preferau să nu vadă, să nu audă și să nu comenteze ceea ce-mi ușura și mie enorm situația, continuau să trăiască și să se comporte chiar sub dictatură, așa cum știau ei de veacuri”¹.

Din fericire, imaginile surprinse cu zeci de ani în urmă de japonezul Kosei Miya, împreună cu mulți alți fotografi și istorici străini și români, precum Francisc Nistor, rămân încă vii și în prezent. Tradițiile și arhitectura satului maramureșean au supraviețuit testului timpului, iar unul din stâlpii acestora este poarta maramureșeană, care are atât o valoare artistică deosebită, cât și o multitudine de semnificații.

Întâlnim porți din lemn pe întreg teritoriul României: în Bucovina, Oltenia, Sălaj, Reghin, Muscel, Vâlcea, în regiunile Sibiului, Făgărașului, Clujului și pe valea Mureșului. Porțile maramureșene rămân, însă,

1. Kosei MIYA, *Maramureș*, Editura Humanitas, 2000, p. 2.

cele mai reprezentative pentru identitatea poporului nostru, datorită diversității acestora, măiestriei meșterilor care continuă această tradiție și în prezent și, nu în ultimul rând, interesului acordat de cercetători, istorici, scriitori și artiști, români și de peste hotare, căutând să imortalizeze și să studieze obiceiurile, tradițiile, simbolurile, legendele, sufletul și estetica satului maramureșean. Unul din intelectuali de marcă ai perioadei interbelice, Ernest Bernea, afirma: „Porțile maramureșene sunt opere populare, expresii alese ale geniului popular românesc”².

Semnificația porții, în fiecare cultură a lumii, este de trecere între lumi, simbolizează transformarea, fiind o arcadă inițiativă. Mircea Eliade, în culegerea de eseuri *Insula lui Euthanasius*, descrie simbolismul porții în satele românești astfel:

„Poarta îndeplinește în viața poporului român rolul unei făpturi magice, care veghează la toate actele capitale din viața insului. Prima trecere pe sub poartă înseamnă aproape o intrare în viață, în viața reală de afară. Poarta veghează la căsătorie și sub poartă mortul e dus, solemn, spre lăcașul de veci. Este, atunci, o reîntoarcere în lumea dintâi; ciclul e închis, și poarta rămâne mai departe, cu un om mai puțin, să vegheze alte nașteri, alte nunți, alte morți”³.

În tradiția populară românească, în special cea maramureșeană, porțile capătă semnificații și mai profunde, datorită simbolurilor și motivelor sculptate în lemn. Având rădăcini în perioada precreștină, acestea provin, din scrierile istoricilor, din perioada dacilor. De-a lungul sutelor de ani, însă, acestea au întâmpinat schimbări sau corelări cu noi semnificații, păstrând și transmițând, din generație în generație, tradițiile și credința satului românesc.

Cercetările realizate de istorici, precum profesorul Ilie Ghereș, arată că, în trecut, doar nobilii (nemeșii) puteau deține o astfel de poartă. Cei care nu erau din această pătură socială puteau să-și realizeze sau să dețină doar vranița, adică o poartă simplă din scânduri împletite. Acest aspect împărțit în cele două clase sociale, cei bogați și cei să-

2. Ernest BERNEA, *Civilizația română sătească*, Editura Vremea, București, 2006, p. 145

3. Mircea ELIADE, *Insula lui Euthanasius*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, p. 373.

raci, dispare în jurul anilor 1950. Odată cu creșterea economică, apare egalitatea, iar fiecare adoptă să își cioplească porțile din ce în ce mai împodobite. A apărut, astfel, o tendință mai puțin binevenită pentru esteticul porților din Maramureș, acestea fiind încărcate cu diferite alte ornamente pe lângă cele inițiale, precum cruci, pești, viță de vie, struguri, lauri, plante, texte diferite și multe altele. Această tendință nu este, însă, de lungă durată, deoarece meșteșugarii de porți decid să realizeze simbolurile în funcție de locația unde urma să fie amplasată poarta. Mai târziu, aceste forme cioplite în lemn capătă din ce în ce mai mult o simbolistică cu caracter creștin, dovedind, în același timp, apropierea oamenilor de la sate înspre biserică și marcând astfel încă un aspect important istoric, care va dăinui către veacuri.

Simbolistica precreștină a porților conține, cel mai frecvent, simbolurile solare, precum rozetele, cercurile simple sau concentrice, reprezentând ipostazele soarelui, dar și vârtejul, colacul, romburile, funia împletită, spirala, crucea și pomul vieții. Câteodată apar și simboluri din lumea necuvântătoarelor, apotropaice, precum pasărea, șarpele, paznic al gospodăriei, calul și dintele de lup.

Soarele este, așadar, simbolul cel mai întâlnit, alături de celelalte semne subordonate acestuia. În spiritualitatea populară, soarele este unul din cele mai importante simboluri sacre, reprezentând divinitatea dătătoare de viață, lumină și căldură, influențând activitatea omului pe timp de zi. Acest astru este nemuritor, el moare la asfințit dar învie întotdeauna dimineața, de aceea este întruchiparea veșniciei și a renașterii, fiind reprezentat cel mai adesea prin simboluri ce denotă perpetuarea, continuitatea, infinitatea. Soarele este reprezentat prin simboluri specifice, cum ar fi discul, discul înaripat, roata, carul, ochiul, crucea în cerc, svastica etc. Soarele apare uneori reprezentat cu chip omenesc, având un rol apotropaic.

Rozeta, cel mai întâlnit simbol al soarelui sculptat în porțile maramureșene, este reprezentată îndeosebi cu șase petale înscrise în cerc. Legate de simbolul soarelui mai sunt și motivele calului și al crucii. Motivul calului, deseori figurat, reprezintă măreția și frumusețea desăvârșită. În viziunea populară, carul soarelui este tras de cai albi, care poartă lumina pe întreaga suprafață a pământului. Motivul crucii, înscrisă în cercuri și alte forme geometrice, sau formată din noduri,

este de asemenea frecvent folosit. Crucea este nelipsită din motivele și simbolurile care împodobesc arhitectura casei și a porții, marcând viața țaranului, care se ghidează după datinile creștine.

Funia răsucită sau împletită, motiv întâlnit întotdeauna pe porțile maramureșene, este un semn al infinitului și reprezintă legătura dintre cer și pământ. Aceasta ia forme de cerc, triunghi, cruce, colac sau noduri, iar împletitura are semnificații spirituale, a forțelor binelui, cu rol de apărare împotriva spiritelor rele. De asemenea, în concepția populară, funia de fum simboliza calea sufletului spre cer.

Un alt simbol care poate spune multe despre istoria noastră este cel al dintelui de lup, care sugerează puterea.

„La noi, aici în nord, este întâlnit în tot spațiul acesta al Tisei mijlocii și superioare și îl întâlnim și de la daci încoace și la huțuli pe toate obiectele bărbătești, de bronz sau de lemn. Am putea afirma că asta susține teoria unor istorici cehi, slovaci și polonezi, conform căreia huțulii ar fi daci slavizați”⁴,

precizează istoricul Ilie Ghereș.

Pomul vieții este un alt motiv principal și foarte vechi, simbol al vitalității, al ascensiunii spre cer, al rodniciei continue și al vieții veșnice. Acest simbol este întâlnit și în tradiția budistă, hindusă și în cea taoistă. Pentru pomul vieții, o semnificație deosebită o găsim și în șamanism, cuprinzând filosofii străvechi despre viață și spirit. În reprezentările de pe porțile maramureșene, legate de acest simbol sunt bradul, ramura de brad, frunza și vasul cu flori. Pomul vieții este înfățișat pe stâlpii porții ca un ax vertical, din funii, reprezentând trunchiul pomului, din care pornesc brațe ridicate sub formă de ramuri. Simbolul mai este prezent și stilizat în formă trifurcată, cu vârful sub formă de cruce. Motivul apare atât pe porți, cât și pe pereții caselor, stâlpii pridvoarelor, frontoane, grinzi și diverse vase și obiecte de mobilier. Bradul, verde și peren, întruchipează idealul veșniciei. Acesta mai poate fi arborat pe coama casei nou construite, fiind numit și „arborele nunții”, pus la începutul unei noi vieți de familie.

Dintre motivele zoomorfe, cele mai frecvente sunt porumbelul, simbol al sufletului, al purității morale, al legăturii cu cerul, și

4. <https://terradasica.ro/dacia/dacii/arta-si-mestesuguri/>

cocoșul, simbol solar, care anunță, prin cântecul său, răsăritul soarelui și izgonește duhurile rele ale nopții. Cocoșului, vestitor al lumii care urmează nopții, îi sunt atribuite puternice virtuți protectoare, expus uneori și în vârful acoperișurilor caselor și ale bisericilor vechi.

Crucile și boldurile, frecvente pe acoperișurile porților (prezente deseori și pe coama caselor), au, de asemenea, o puternică funcție protectoare. Boldurile, ca niște săgeți îndreptate spre cer, reprezintă verticalitatea, aspirația spre înălțimi, o „ancorare” a construcției în universul cosmic.

Stâlpii porților (precum și cei de la prispele caselor, cei ai porților având însă, în general, dimensiuni mult mai mari) amintesc de vechile coloane, simbolizând verticalitatea, ascensiunea. Coloanele, asociate stâlpilor, fac legătura între pământ și forțele benefice ale înălțimilor spre care urcă, făcând parte din simbolistica unui „axis mundi”, analizată pe larg de Mircea Eliade, reprezentând un centru al lumii, care comunică cu puterile divine. De fapt, sensurile tuturor simbolurilor analizate converg către ideea că, pentru țăran, casa, loc sacru, se află „în centrul lumii”, într-un spațiu care transcende planul fizic și se situează sub „zăriște cosmică”, intrând în legătură cu veșnicia. Lucian Blaga spune foarte sugestiv că

„geografia în care își fixează săteanul locuința este o geografie mitologică. Viața satului, în întregimea ei, are un sens cosmic, totalitar”⁵. Așadar, satul „nu este situat într-o geografie pur materială și în rețeaua determinantelor mecanice ale spațiului, ca orașul; pentru propria sa conștiință, satul este situat în centrul lumii și se prelungește în mit”⁶.

Porțile vechi maramureșene aveau structura formată din trei stâlpi, însă de-a lungul timpului au fost realizate din ce în ce mai multe porți cu cinci stâlpi, devenind monumentale. „Adăugarea celor doi stâlpi datează din anul 1936, când Ministerul Culturii a creat o tabără de sculptură și pictură în Maramureș, unde artistul Traian Bîlțiu-Dăncuș a realizat prima poartă cu cinci stâlpi”⁷.

5. Lucian BLAGA, *Izvoade*, Ed. a 3-a, Editura Humanitas, București, 2011, p. 17.

6. L. BLAGA, *Izvoade*, p.17.

7. Dorin ȘTEF, *Maramureș brand cultural*, Editura Cornelius / Asociația Glasul Culturii Baia Mare, 2008, p 100.

Simbolurile și sculptura porților maramureșene, deși predispuse schimbărilor vremurilor, păstrează tradiția artiștilor populari de demult și credința strămoșilor. Atât porțile gospodăriilor, cât și cele ale bisericilor sunt încărcate cu motive deosebit de semnificative, iar, ca dovadă a purității spirituale a sătenilor, lumina infinită și sfânta cruce se regăsesc nelipsit în aceste elemente arhitecturale. Artiștii populari din prezent mențin viu acest meșteșug, al sculpturii în lemn, protejând și inspirându-se din bogăția culturală moștenită.

**Drd. Mădălina Oprea,
Muzeograf, șef secție Istorie,
Muzeul Județean Buzău**

ȘCOLI ȘI CURSURI ȚĂRĂNEȘTI ORGANIZATE DE ASOCIAȚIA „ASTRA”, ÎNTRE ANII 1939-1940

Abstract: *The aim of this research is to present an objective analysis, starting from the texts of the historical documents issued by the Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture of the Romanian People ("ASTRA") between 1939 and 1940 regarding the schools and the courses organized for young adult peasants in Transylvania. The study presents the events, transformations and challenges that "Astra" had to face while trying to maintain its specific forms of activity and cultural manifestation. During 2 or 3 months, particularly in winter season, the organization of such courses had the gift to breathe life into village, waking up the interest and the participation of local intellectuals, many of them being part of the education system, and to break up the villagers' habitual inertia. In accordance with "Astra" 's educational curricula, Romanian young students, women and men, were taught notions about: agriculture, pomiculture, apiculture, animal husbandry, household maintenance, orchard maintenance and cultivation, legal notions, cooperative businesses and credit unions, general information about personal hygiene, sexuality, puericulture, Romanian language and literature, Romanian history, mathematics, physics, chemistry, music, religion, ethical and moral values. The lecturers who delivered those classes were doctors, priests, engineers, agronomists, lawyers, notaries, professors, institutes, teachers, officers. These specific forms of cultural and educational emancipation of young adult peasants were undertaken by divisions of "Astra" in at least 34 villages and cities. According to the documents of the "Astra" fund at Sibiu County Service of the National Archives issued between August 1939 and August 1940, through their representatives in the territory and in collaboration with the local Agricultural Chambers or with their own local divisions, "Astra" organized 40 peasant schools and agricultural courses attended by approximately 1194 men and 390 women.*

Keywords: *Astra, cultural association, adult education, schools for adults, Astra's educational curricula*

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român („Astra“), înființată în Sibiu, la 1861, prin viziunea ei modernă și eforturile creatoare ale unor generații de intelectuali transilvăneni, a participat în toate etapele activității sale la „ridicarea materială, morală și intelectuală a neamului nostru și, mai presus, de toate la înfrățirea suflurilor, care va forma pentru vecie, pe lângă unitatea politică, legătura cea mai puternică a tuturor celor de o limbă și de un sânge”¹.

Satul este locul spre care „Astra” și-a îndreptat cu predilecție atenția și a angajat energii multiple pentru întărirea sentimentului religios, moral și al celui național. S-a urmărit ca simplii săteni să fie îndrumați și pregătiți sufletește pentru a fi la înălțimea vremurilor grele de la cumpăna anilor 1939-1940 care anunțau iminența războiului, făcându-se „apel la solidaritatea națională, unirea fraților de același sânge și neam, îndemnându-i la muncă cinstită și neprecupețită pentru Țară și Rege”².

Propaganda culturală astristă la sate a îmbrăcat aspecte foarte multe și complexe, urmărindu-se „emanciparea culturală a unui mediu uman aflat la baza societății, în proporție de 80% rural și de 43% analfabet într-un teritoriu definit inițial ca fiind cel al Transilvaniei și Banatului”³.

În intervalul august 1939 – august 1940, „Astra” a fost prezentă în lumea satului cu o serie largă de activități dedicate ridicării culturale și materiale a țăranilor. A fost preocupată de înființarea de cercuri culturale conduse de intelectuali ai satului (preoți, învățători etc). În urma reformei agrare, „Astra” a primit terenuri de 400 stânjeni⁴ pentru ridicarea de case naționale (localuri, așezăminte culturale în care

1. Pamfil MATEI, *„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” (ASTRA) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 31, nota 25.

2. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.S.A.N.), Fondul Astra - Sibiu Registre Intrare - ieșire (în continuare *fond „Astra” Acte*), documentul (în continuare doc.) 2119/1940, f. 8.

3. Valer MOGA, *„Astra” și societatea: 1918-1930*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 13.

4. Stânjenul – unitate de măsură pentru lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric, care a variat, după epocă și regiune, de la 1,96 m la 2,23 m; lungime sau cantitate de material corespunzătoare acestei unități de măsură.

să-și desfășoare activitățile), a organizat înființarea și îmbogățirea bibliotecilor populare, a muzeelor, caselor memoriale, ridicarea de monumente și comemorări ale eroilor sau aniversări ale evenimentelor istorice. A organizat serbări și festivaluri cu prilejul sărbătorilor naționale, înființarea de coruri, echipe de jocuri naționale, organizații ale Șoimilor Carpaților⁵ (care țineau ședințe de educație fizică, șoimiade, participări la festivități, muncă de folos obștesc). S-a preocupat de înființarea și coordonarea de organizații de ajutor mutual, societăți de ajutorare sau cooperative pentru desfacerea mărfurilor de primă necesitate, de înființarea de dispensare și de luarea unor măsuri în domeniul igienico-sanitar (construirea de fântâni sanitare, curățări de terenuri, defrișări etc.). Au continuat anchetele sanitare, mai ales în județul Sibiu. S-au organizat conferințe și prelegeri populare unde au fost proiectate diafilmele „Istoria Românilor” și „Viața lui Isus”; au fost susținute 71 reprezentații teatrale (septembrie 1939 – aprilie 1940), în Banat, de către Teatrul Național din Cluj și 13 reprezentații ale Operei Române din Cluj. Un admirabil serviciu de propagandă a făcut și trupa țărănească a cercului cultural din Soșdea (azi județul Caraș-Severin – n.n.) dând mai multe reprezentații teatrale în diferite sate din Banat⁶.

5. Șoimii Carpaților a fost o organizație sportivă înființată de secția medicală și biopolitică a „Astrei” sub președinția lui Iuliu Hațieganu. Pentru motive de prosperitate biologică a țării, ASTRA insistă asupra importanței calităților fizice, morale și intelectuale. Modurile de acțiune ale asociației sunt: conferințe, cursuri, jocuri, exerciții, sport, excursii, turism, cântece, dansuri naționale, ședințe, expoziții, publicații și concursuri. Scopul era implicarea școlii, a bisericii, a militarilor, a administrației, a medicului și a fermierului, iar contaminarea din centru sau din subcentre urma să fie realizată prin Olimpiade intelectual-moral-fizice și „șoimiade”. În așa-numitele „șoimiade”, programul a fost destul de complex, incluzând coruri, costume naționale, dansuri naționale și exerciții uniforme de gimnastică și sub o singură comandă. Pe lângă performanța corectă a exercițiilor de gimnastică, membrii organizației trebuiau să cunoască patru dansuri: hora, sârba, ardeleana și marioara. Prin decretul din 1937, O.E.T.R., „Șoimii Carpaților” și „Arcășiile din Bucovina” au fost incluși în „Straja Țării”, al cărui comandant suprem a fost Carol al II-lea. Doi ani mai târziu, din cauza deteriorării situației politice și militare internaționale, activitatea organizației „Șoimii Carpaților” a fost întreruptă. Vezi, Raul-Marian TODOR, „Șoimii Carpaților”, în *Transilvania*, nr. 7, 2018, p. 93.

6. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2264/1940, Proces verbal al ședinței a VIII-a, anexa 2 la Raportul general al Astrei, din 03.08.1940, f. 2-3.

Cu privire la aplicarea Legii Serviciului Social în 1939 emerg în prima parte a anului 1940 probleme legate de autonomia „Astrei” în anumite despărțăminte ale sale, fiind reclamate animozități instituționale (cu guvernul și Fundația Culturală Regală „Principele Carol”) care au răzbătut până la nivelul cercurilor culturale ale „Astrei”. Este vorba despre conducătorii tuturor unităților „Astrei” (președinți de despărțăminte județene, de plasă și de cercuri culturale) care, aplicând Legea Serviciului Social, au rămas răspunzători față de conducerea centrală a „Astrei” și au colaborat cu Fundația Regală „Principele Carol” mai mult de nevoie decât de voie. Datorită aplicării acestei legi s-au născut animozități, „fricțiuni locale supărătoare care stânjenesc activitatea culturală”⁷, „Astra” voind să-și mențină independența și autoritatea în Ardeal și Banat, dorind să permită Fundației Regale păstrarea doar a căminelor experimentale. Să fi fost vorba mai mult despre o concurență decât despre o colaborare? Lupta Astrei pentru supremația culturală în Ardeal a fost și pentru păstrarea independenței ei în raport cu ambițiile gustiene ale momentului carlist. În tot cazul, este vorba despre un patrimoniu (terenuri, imobile), subvenții de la autoritățile locale și centrale, cât și despre energia și implicarea unor oameni ai locului pentru ridicarea unor astfel de așezăminte culturale în multe din cătunele Ardealului. Este elocventă aici, remarca președintelui „Astrei”, dr. Iuliu Moldovan: „... poate niciodată organizațiunea noastră nu a dispus de mai puține mijloace materiale și poate nu a existat epocă, în care piedicile puse în calea activității „Astrei” să fi fost mai mari”⁸.

Școlile și cursurile țărănești – campanii pentru educarea tinerilor adulți

Inițiat în 1931, la Sighet, programul școlilor țărănești a fost sprijinit de președintele „Astrei”, Dr. Iuliu Moldovan, supranumit și *ctitorul școlii țărănești*, pentru că s-a preocupat timp de un deceniu de generalizarea lui în aproape toate despărțămintele:

7. Revista *Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 1-2, anul 71, ianuarie-aprilie 1940, p. 39.

8. Iuliu MOLDOVAN, Introducere, în *Transilvania. Organ al Astrei*, anul 71, nr. 3-4, mai – august 1940, p. 65.

„Instituția aceasta (cea a școlilor țărănești, n.n), răspândită azi pe întreg cuprinsul țării, s-a bucurat de o atenție și o înțelegere deosebită din partea despărțămintelor noastre și aproape toate aceste unități au realizat sub o formă sau alta câte una sau mai multe școli țărănești. Experiența acumulată în despărțăminte în aproape 10 ani de muncă în această direcție a dus la perfecționarea instituției care se află încă în plină evoluție”⁹.

„La 8 decembrie 1935 a avut loc primul Congres al școlilor țărănești în orașul Sighet, prezidat de Dr. Vasile Ilea, conducătorul despărțământului Maramureș. La sfârșitul perioadei interbelice funcționau 68 de astfel de școli, dintre care 10 pentru femei, cu un total de 1900 de elevi”¹⁰.

Activitatea „Astrei” pe acest teren prezintă însă roade mai bogate în paginile lucrării editate de Fundația Culturală Regală „Principele Carol” în anul 1938. Aflăm astfel că:

„Școlile țărănești au cunoscut dar în cadrul „Astrei” o vădită și stăruitoare înflorire. Dacă în 1931 și 1932/1933 nu înregistrăm decât cele două școli ale despărțământului Sighet, în 1934 numărul lor crește la 11, în 1935, ne întâmpină 35, în 1936- 30, iar în 1937 - 42. Au funcționat prin urmare sub egida „Astrei”, până la sfârșitul lui 1937, un număr de 110 Școli Țărănești, din care 85 pentru bărbați și 25 pentru femei. Au trecut prin aceste școli aproape 3000 de țărani și țărance”¹¹.

Organizarea unor astfel de cursuri animau viața satului, trezind interesul și participarea intelectualilor, cei mai mulți făcând parte din corpul didactic, rupând totodată și inerția obișnuită a sătenilor. La cursurile organizate participau ca lectori: medici, preoți, ingineri, agronomi, avocați, notari, profesori, institutori, învățători, ofițeri.

Lecțiile teoretice se organizau de obicei în localul școlii sau al *casei naționale* aparținând despărțământului, acestea fiind completate de cursuri și activități practice precum: plantatul, curățitul și stropitul pomilor, vizitarea gospodăriilor țărănești și acordarea de sfaturi pen-

9. I. MOLDOVAN, *Introducere*, în *Transilvania...*, p. 63; S.J.S.A.N., Fond „Astra” Acte, doc. 842/1940, f. 2.

10. Dragoș PETRESCU, *Asociații și instituții culturale în România interbelică*, în *Carpica*, XXXIII, 2018, p. 259.

11. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, *Școli și cursuri țărănești în anul 1937-1938*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1938, p. 9.

tru organizarea lor, organizarea de stupine, organizarea unor asociații de asigurare a vitelor și multe altele.

„Cursurile de școlarizare durau în medie 4-6 săptămâni și erau adresate în principal țăranilor adulți, bărbați, cât și femei și cuprindeau lecții în conformitate cu programa Astrei, despre: agricultură, apicultură, creșterea și îngrijirea animalelor, igiena personală și a locuințelor, întreținerea și cultivarea livezilor, noțiuni de legislație, informații generale despre sexualitate... Ziua de curs se încheia printr-o oră de audiții radiofonice și în final, vizionarea unui film cu impact educativ, propagandistic ori a unui documentar”¹².

Cursanților li se transmiteau noțiuni elementare despre literatură și matematică, fizică, chimie, religie, muzică. Pentru creșterea calității vieții țăranului, „Astra” a introdus în programă și cursuri care priveau prevenirea bolilor cu transmitere sexuală, puericultura, pericolele alcoolismului, alimentația sănătoasă, cooperția (cu noțiuni practice despre înființarea și organizarea unor frizerii, brutării, cofetării, puncte de alimentație publică). Se mai organizau cursuri de cântece și voce bună, de educație fizică, cursuri de aptitudini și deprinderi religioase, de cunoștințe generale despre lume și știință, despre istoria țării și personalitățile istorice etc.¹³.

În urma adresei nr. 160/1939, prin care „Astra” solicita Ținuturilor Mureș și Timiș alocarea a 1% din bugetele acelor ținuturi și ale administrațiilor locale, „Asociațiunea” primește răspuns favorabil, urmând ca toate unitățile administrațiilor locale să prevadă drept subvenție pentru „Astra” o sumă cât mai considerabilă¹⁴ pentru intensificarea propagandei culturale astriste în zonele respective. Se remarcă în acest context și adresa președintelui dr. Iuliu Moldovan, înaintată la 19 ianuarie 1940, Rezidentului Regal al Ținutului Someș, prof. dr. C. Tătaru, prin care îi solicită expres acestuia subvenții de 1%

12. Dragoș CURELEA, *Contribuții privind susținerea cursurilor pentru adulți în cadrul Despărțământului Alba Iulia al Astrei între anii 1934-1946, în Transilvania*, nr. 3, 2017, p. 46.

13. Gheorghe PREDA, *Activitatea Astrei în 25 de ani de la Unire (1918-1943)*, Sibiu, Editura „Astra”, 1944, p. 198.

14. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 147/1940, Proces verbal al ședinței a I-a din 13.01.1940, f. 3.

din bugetul ținutului pentru „intensificarea activității culturale și îndeosebi de a spori numărul școlilor noastre țărănești și de a construi noi case culturale” și de a interveni pentru același lucru în Ținuturile Mureș, Timiș, Brașov și județul Treiscaune, chiar și la Ministrul de Interne¹⁵. Prin adresa 1523/1940, Rezidența Ținutului Mureș anunță că nu poate deocamdată să aloce sume în acest sens din lipsă de fonduri, promițându-le însă „de îndată ce împrejurările se vor ameliora”¹⁶. De remarcat aici este campania menționată la 1938, pe care „Astra” o implementa în zona secuimii, de *reromânizare*, prin predarea unor cursuri având caracter nu doar agricol, ci și umanist-naționalist:

„Începută înainte cu rostul întăririi elementului românesc din acele ținuturi, acțiunea acesta s-a bucurat de toată însuflețita colaborare a despărțămintelor noastre locale”¹⁷. „O mențione cu totul specială merită rezultatele educațiunii naționale în regiunea secuizată. Un spor de cunoașterea limbii românești, o întoarcere la credințele și obiceiurile strămoșești, la portul național, a fost remarcată în despărțământul Oclandului, I. G. Duca, Ozun, Sf. Gheorghe, Tg. Mureș, Tg. Secuiesc. La vetrele lor, inițiativele naționale ale foștilor elevi s-au produs de mai multe ori”¹⁸.

În acest an de raportare (august 1939 – august 1940) au organizat școli țărănești pentru femei și bărbați despărțămintele din Blaj (2 școli), Bocșa Montană (2), Caransebeș (1), Ciacova (6), Ciuc (3), Copalnic-Mănăstur (1), Gherla (1), Giulvăz (2), Maramureș (6), Moldova Nouă (2), Ocland (1), Oradea (2), Oravița (3), Reghin (3), Salonta (1), Sânmartin Ciuc (1), Sânnicolau Mare (2), Sibiu, Sighet (3), Târgu Mureș (1) Turda (2) Vințu de Jos (2).

Cursurile de la Sibiu, destinate elevelor de școală și femeilor adulte, au fost susținute de învățătoare și soții de intelectuali care au predat noțiuni de gospodărie (pregătire a mâncărilor) și de

15. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 191/1940, f. 1.

16. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1556/1940, Proces verbal al ședinței a VI-a din 01.06.1940, f. 1.

17. I. MOLDOVAN, *Introducere*, în *Transilvania ...*, p. 64.

18. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, *Școli și cursuri țărănești în anul 1937-1938*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1938, p. 9.

funcționare a cantinelor școlare. Tot la Despărțământul Județean Sibiu este menționată în mod special activitatea inginerului agronom inspector Traian Suciș Sibianu, director al Camerei Agricole, care „s-a deplasat împreună cu conferențiarul „Astrei” la cursurile agricole în județ”¹⁹. Cu privire la colaborarea dintre cele două instituții în județul Sibiu, aflăm informații utile din raportul înaintat de acesta din urmă, în care face referire la activitatea inginerilor agronomi și silvici, a medicilor veterinari care s-au pus la dispoziția „Astrei” pentru „a atinge cu mai multă amploare și eficacitate țelul spre care ele se îndreaptă: ridicare păturei țărănești românești”. Astfel, această colaborare în intervalul 1939-1940 a presupus deplasarea „duminică de duminică” a specialiștilor Camerei Agricole, alături de profesori, medici, preoți etc. pentru a susține conferințe, „tălmăcind sătenilor și intelectualilor adunați principiile fundamentale ale agriculturii, zootehniei, pomiculturii și viticulturii”²⁰ sub forma de conferințe ale „Astrei” – cunoscute ca *propaganda prin viu grai*.

O altă formă de participare a fost aceea a cursurilor agricole. Acestea erau organizate în comun de cele două instituții, durau câte 3-8 zile, se țineau de obicei seara,

„după ce sătenii și-au îngrijit, adăpat și hrănit vitele, astfel încât seară de seară, timp de săptămâni și luni întregi, de multe ori pe viscol și ger năprasnic, conferențiarul «Astrei» și ai Camerei s-au deplasat până în cele mai îndepărtate comune ale județului de unde se reîntorceau adeseori după miezul nopții, (uneori rămânând înzăpeziți 2-3 zile), desigur obosiți și flămânzi, însă cu conștiințele împăcate că în acele seri au putut împărtăși sătenilor ... îndrumări și sfaturi care desigur că vor da rodul dorit, acela al ridicării lor morale și materiale”²¹.

La sfârșitul fiecărui curs agricol se împărțeau sătenilor participanți, drept premiu, cărți, broșuri și reviste cu subiecte economice, agricole, dar și cu instrucțiuni cu aplicativitate practică a căror publicare era

19. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Județean Sibiu, f. 7.

20. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, „Astra” și viața economică – Raport întocmit de T. Suciș, directorul Camerei Agricole Sibiu, f. 2.

21. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, „Astra” și viața economică ..., f. 4.

subvenționată de Serviciul Propagandei Agricole din cadrul Ministerului Agriculturii.

Din cuprinsul aceluiași raport aflăm că în comuna Boița, jud. Sibiu, se implementa, începând cu anul 1936, un program de 5 ani, desfășurat în comun de Camera Agricolă Sibiu, „Astra” Centrală și cercul cultural Boița al Astrei. Este vorba despre învățarea unor cunoștințe, deprinderea unor abilități și desfășurarea unor activități practice, sub îndrumarea specialistului P. Ghenovici, pentru cele peste 150 de sătence cuprinse în program. Acestea au primit fiecare, cu titlul gratuit de la primărie, câte o suprafață de teren de 80 m.p. pe care să o cultive cu zarzavaturi necesare alimentației familiei. S-a înființat astfel în comună o grădină de zarzavaturi pe o suprafață de aproximativ 12 ha. Au primit pe lângă instrucțiunile necesare și semințe, răsaduri pentru diverse legume în vederea asigurării unei alimentații diversificate pentru familiile lor.

Cursurile practice pentru bărbați în comuna Boița, în cadrul aceluiași program cincinal, au debutat în primăverile anilor 1936 și 1937 cu înființarea și întreținerea unor livezi de meri. Acestea însă au fost serios afectate de gerul din iarna anului 1939/1940, „cea mai cumplită din ultimele 4-5 decenii, făcând ravagii în plantațiile din țară”²². Prin urmare, pasul următor de realizat, începând cu primăvara lui 1940, a fost refacerea acestor livezi distruse în proporție de 60-80% și acumularea informațiilor necesare pentru îngrijirea și tratarea pomilor fructiferi. Programul de 5 ani avea prevăzute și vizite periodice în teren ale specialiștilor Camerei Agricole în localitatea Boița desfășurând acțiuni de informare și educare a adulților cu privire la „culturile agricole, textile, situația zootehnică, a gospodăriei, casei, curții, grădinii, grajdurilor etc. dând totdeauna sfaturile și îndrumările de îndreptare potrivite împrejurărilor”²³. Deja în anul 1940, inginerul agronom inspector, T. Suci, remarcă progresul înregistrat de această comună privind situația economică și în general, organizatorică (aspectul gospodăresc), dorind extinderea acestui program și în

22. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, „Astra” și viața economică..., f. 6.

23. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, „Astra” și viața economică..., f. 6.

alte comune românești din județ. Aflăm cu această ocazie că s-a dorit a fi implementat un astfel de program și în comune precum Tichindeal și Ghijasa de Jos, dar instituțiile colaboratoare neavând mijloacele materiale necesare în 1936/1937, amânau și în 1940 aplicarea lui într-un viitor apropiat²⁴.

Tot în jurisdicția Despărțământului Județean Sibiu s-au organizat la Orlat, în colaborare cu Serviciul Sanitar Județean, începând cu anul 1938, cursuri pentru femei cu instrucție de puericultură, de igienă și de gospodărie casnică. Încă din 1930, dr. Iuliu Moldovan a introdus în Legea sanitară și de ocrotire (prima lege sanitară a României Mari publicată în Monitorul Oficial nr. 154, 1930) instituția surorilor de ocrotire, cu atribuții bine definite. Abia din anul 1938 au fost puse bazele unor cursuri practice, cu un program minimal care cuprindea predarea unor noțiuni din „domeniul igienei individuale, igienei locuinței, îngrijirea copilului mic, gospodăriei casnice, culturii și conservării zarzavaturii și bucătărie”²⁵. În urma aprobării de către Ministerul Sănătății a programei acestor cursuri de inițiere pentru surorile de ocrotire – pornindu-se de la *modelul Orlat*, s-a proiectat permanentizarea acestora și începând cu 4 aprilie 1940, a debutat prima serie de cursuri la care au participat 12 surori de ocrotire. Se estima ca în anul 1940, pe durata a câte 4 săptămâni, să parcurgă aceste cursuri 3 serii de tinere (36 de persoane în total) „alese din localitățile cele mai potrivite pentru organizarea de școli țărănești de femei”, urmând ca acestea să poată ulterior, la rândul lor, să organizeze și să conducă „în condițiuni bune câte o școală țărănească pentru femei în localitatea unde funcționează permanent”²⁶. Nu cunoaștem încă finalitatea acestui demers, cert este că Ministerul Sănătății a alocat o sumă consistentă pentru derularea celor 3 serii de cursuri, în valoare de 60.000 lei.

Despărțământul Caransebeș a organizat cursuri de limba română pentru funcționari și cursuri de perfecționare profesională pentru meseriași și agricultori. Reprezentanții „Astrei” aduc mulțumiri celor

24. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, „Astra” și viața economică..., f. 7.

25. Iosif STOICHIȚIA, *Cursurile de inițiere de la Orlat, în Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 1-2, anul 71, ianuarie – aprilie 1940, Sibiu, p. 14.

26. I. STOICHIȚIA, *Cursurile de inițiere de la Orlat...*, pp. 14-15.

din conducerea Camerelor Agricole care au susținut financiar o parte din aceste școli sau au pus la dispoziție profesori pentru cursuri. O altă parte semnificativă a acestor activități a fost subvenționată direct de către „Astra” Centrală²⁷.

Despărțământul Central Maramureș Sighet, în colaborare cu Serviciul Agricol Județean al Camerei Agricole și cercurile culturale subordonate, a organizat în Săpânța, Ieud, Vișeu de Sus, Sighet și Desești, 5 școli pentru bărbați, cu o durată de medie de 3 luni, la care au participat 220 de cursanți cu vârste între 25 și 40 de ani și o școală pentru femei, la Vișeu de Sus, cu o durată de 3 luni, la care au participat 40 de eleve cu vârste între 18 și 40 de ani. Din cele 6 rapoarte înaintate Comitetului Central aflăm că toți elevii beneficiari ai acestor cursuri erau „știutori de carte și cu o situație materială bună”²⁸ (vezi anexa 1).

În Regionala Bănățeană, se evidențiază activitatea Despărțământului Ciacova cu 15 cercuri culturale în subordine, care anunța la 1940 printre cele 140 de conferințe organizate ca șezători cu program variat, activitatea a 7 coruri (din care 6 de bărbați și 1 mixt), 2 reprezentații ale Teatrului Național din Cluj, strângerea de colecte pentru înzestrarea armatei, ridicarea unei troițe în valoare de 19.000 lei și organizarea a numai puțin de 6 școli țărănești pe propria cheltuială. Astfel, s-au ținut 2 cursuri pentru 74 de bărbați cu vârste între 21-60 la Cebza și Liebling și 4 cursuri pentru 103 de femei cu vârste între 15-21 ani la Ghilad, Liebling, Jebel, și Petroman²⁹. Despărțământul Giulvăz a organizat la Foeni și la Giulvăz 2 școli cu o durată de 6 săptămâni pentru 50 de fete de 18-21 ani³⁰. În cadrul aceleiași Regionale Bănățeană, Despărțământul Sânnicolau Mare a susținut pe cheltuiala proprie cursuri pentru 89 de bărbați (25-50 de ani) și 12 fete (14-18 ani) în comuna Sânnicolau Mare. Cursurile pentru bărbați au ținut 3 săptămâni

27. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2264/1940, Proces verbal al ședinței a VII-a, anexa 2 la Raportul general al „Astrei”, din 03.08.1940, f. 13.

28. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 805/1940, f. 5-16.

29. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2125/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Ciacova, f. 2.

30. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2125/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Giulvăz, f. 2.

cu program zilnic seara între orele 19-21 având 14 conferențieri, iar cele pentru fete au durat doar 6 zile cu program zilnic între orele 8-12 și 14-18 cu 4 conferențieri³¹.

Despărțământul Târgu Lăpuș (jud. Someș) raportează la 20 august 1940 că prezența la cursurile și prelegerile organizate a fost de 100 de persoane, bărbați și femei, cursurile fiind susținute de intelectualii din sat: preotul, învățătorul și agronomul³².

Despărțământul „Jiul” din Petroșani, condus de protopopul Ion Duma, nu a putut organiza școala țărănească de la Livezeni și nici școlile pentru adulți deoarece învățătorii se aflau concentrați în armată. Au fost organizate, în schimb, un număr de 5 conferințe la oraș și 11 la sat, în localitățile: Lonea, Lupeni, Petrila, Vulcan, Cîmpa și Aninoasa. Tot aici este amintită și continuarea activității cercului cultural Lonea, începute cu un an în urmă, aceea de a sădi pomi fructiferi în grădinile țăranilor mai săraci și de a li se construi cotețe și grajduri potrivite pentru creșterea animalelor de casă³³.

Tot din cauza concentrărilor „care s-au ținut lanț” nu a putut „dezvolta o activitate culturală la sate, așa cum ar fi fost de dorit”, nici Despărțământul Central Județean Oradea. Totuși, „conform tradiției și a unui obligament quasi și moral introdus de 4 ani, în fiecare an am deschis cursuri de școală țărănească. Anul acesta școala țărănească pentru săteni a funcționat 15 zile având loc solemnitatea închiderii la 15 martie 1940. Am avut concursul larg al Camerei Agricole”³⁴. Același despărțământ raportează organizarea celei de-a doua școli care a avut loc între 9-24 mai 1940 la care au participat 28 de femei.

În continuare este prezentată opinia conform căreia tineretul este mai accesibil pentru școala țărănească, cursanții având vârste cuprinse între 20 și 30 de ani, contingentele mai tinere ... dând rezul-

31. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2125/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Sănnicolau Mare, f. 2.

32. S.J.S.A.N. *fond „Astra” Acte*, doc. 2444/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Târgu Lăpuș, f. 4.

33. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2120/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Petroșani, f. 4.

34. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Central Județean Oradea, f. 2-3.

tate foarte bune. La cursurile pentru bărbați au participat 50 de elevi. Cursurile pentru cele 28 sătence, cu vârste între 16 și 24 de ani, au durat tot 15 zile și s-au încheiat la 24 mai 1940 cu o serbare la care au luat parte autoritățile și reprezentanți ai Reuniunii Femeilor Române. Ambele școli au fost subvenționate de „Astra” Centrală cu suma de 15.000 lei³⁵.

În Despărțământul Alba Iulia, pe lângă organizarea de conferințe, biblioteci populare, serbări, a unei expoziții de copii la Sard, înființarea a 10 unități ai Șoimilor Carpaților și a Societății „Bunii Gospodari” (în Ciugud), colectarea de ajutoare pentru soldații concentrați în zonă, s-au organizat și 2 școli țărănești la Vințu de Jos și Cioara, care au primit fonduri de la „Astra” Centrală în valoare de 10.000 lei³⁶. Astfel, la Sard s-au desfășurat cursuri pentru 62 de femei, iar pentru 81 de bărbați s-au ținut la Cricău, în perioada 18 martie – 14 aprilie 1940.

Dr. Eugen Nicoară, Inspector General Sanitar și președintele Despărțământului Reghin, înaintează la începutul lunii februarie 1940, un raport amănunțit despre Școala Țărănească Superioară care a avut loc între 15-29 ianuarie 1940. Cei 62 de cursanți, fruntași ai satelor și mai ales membri ai gărzilor naționale ale Frontului Renașterii Naționale, au beneficiat de 77 de lecții teoretice în nou construitul Palat Cultural și de 11 lecții practice la fermele din apropierea Reghinului unde li s-au explicat cum funcționează anumite utilaje agricole și cum sunt organizate gospodăriile model. Printre cei care au predat diverse noțiuni au fost 2 medici, 4 avocați, 2 ingineri, 2 agronomi, 5 profesori, 2 preoți, 1 pretor, 1 controlor financiar, 1 notar, 1 învățător și șeful poliției locale. Tematica cursurilor a acoperit domenii precum: medicină (anatomie, fiziologie, igienă și alimentație), drept (penal, constituțional și drept privat, noțiuni despre judecătoriile satești, noua organizare a Statului, gărzile naționale și Frontul Renașterii Naționale), științe agricole și zootehnie, apicultură, geografie, istorie, topografie, limba română, religie, administrație, științe financiare, ordine publi-

35. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2119/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Central Județean Oradea, f. 5.

36. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2398/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Central Județean Alba-Iulia, f. 1 și doc. 397/1940, f. 1-2.

că etc. Examenele de absolvire au fost susținute cu succes de către tinerii participanți în fața unei comisii formate din aproape toți cei 22 de conferențieri, cursanții primind diplome de absolvire și cărți drept premii într-un cadru festiv, însoțit de un program artistic susținut de către aceștia. Ziua examinării s-a încheiat cu o cină pentru toți elevii și profesorii, organizată și sponsorizată de mărinimosul medic chirurg, Eugen Nicoară (vezi anexa 2). Cheltuielile pentru organizarea acestor școli țărănești s-au ridicat la suma de 16.800 lei, sumă care este solicitată Comitetului Central spre decontare. Vicepreședintele „Astreii” Gh. Moga a propus ca aceasta să fie alocată din Fondul Graniței de Vest³⁷. Pentru 28 de tineri au fost organizate, de asemenea, cursuri, în perioada 15 noiembrie – 10 decembrie 1939.

Cercul cultural Maiorești raportează la 31 martie 1940 înființarea și funcționarea „duminecă de duminică” a unei școli de menaj la care au participat 76 de eleve sub coordonarea Anuței Maior care le „învață să pregătească mâncăruri gustoase și ieftine, cu alimentele pe care le au la îndemână”. Tot acolo au fost susținute lecții practice la stupina căminului cultural cu tineri cărora li s-a recomandat să înlocuiască „stupul unguresc Zirzon cu stupul românesc oferit de Camera Agricolă ca model”³⁸.

Mai remarcăm, grija neobositului medic Nicoară de „a pregăti cât mai multe inimi de femei pentru trebuințele îngrijirii bolnavilor și răniților” organizând în Reghin, o școală de infirmiere, la care s-au înscris 54 de doamne și domnișoare din oraș, elevele care au absolvit examenul, primind diplome de infirmiere³⁹.

Despărțământul Gherla anunță că între 7-14 ianuarie 1940 a avut loc o școală țărănească în comuna Băița având colaborarea reprezentanților Camerei Agricole care au distribuit premii participanților. Acestora li s-au predat noțiuni din domenii precum: agricultură (creșterea plantelor furajere, a viței-de-vie și altele), zootehnie (creșterea vitelor) și

37. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 457/1940, Raport asupra Școalei Țărănești Superioare organizată de Despărțământul Reghin, f. 1.

38. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1553/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Căminului Cultural „Avram Iancu”, com. Maiorești, Jud. Mureș, f. 26.

39. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1553/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Reghin, f. 5.

au asistat la două conferințe cu temele: *Despre solidaritatea națională în jurul Regelui și a Frontului Renașterii Naționale și Datoria de a ne păstra unitatea națională*⁴⁰. Se remarcă segmentul lărgit de vârstă a celor 54 de cursanți, între 22 și 56 de ani!

Cu privire la problema vârstei elevilor participanți se afirmă în epocă faptul că:

„Astra” îi recrutează de obicei pe țăranii mai vârstnici, pe motivul că având gospodăriile lor, pot aplica ceea ce au învățat la școală. S-a obiectat însă că cei vârstnici sunt mai puțin primitivi la inovații, că mentalitatea lor conservatoare se schimbă mai greu. De aceea un alt tip de Școală Țărănească recrutează pe elevi dintre adolescenți și tineri până la 25 de ani. Am putut observa însă, pe de altă parte, că tendințele de inovare sunt rău privite de cei mai în vârstă, care dețin în gospodăria autoritatea. Numai o soluție mixtă se recomandă deci: elevii să reprezinte ambele categorii ale vârstei”⁴¹.

Desfășurarea acestor cursuri școlare pentru adulți a obținut în multe din despărțămintele „Astrei” concursul și sprijinul financiar al Camerelor de Agricultură. Colaborarea aceasta instituțională funcționa foarte bine și în cazul Școlii inferioare de agricultură și viticultură din Șimleul Silvaniei, jud. Sălaj. Astfel, prin hotărârea Ministerului Agriculturii, în speță a ministrului profesor Ionescu Sisești, au fost puse la dispoziția „Astrei”, pentru o perioadă de 10 ani, dotările, personalul și buget pentru desfășurarea cursurilor pentru țăranii români⁴². Funcționând la 1940 ca școală superioară țăărănească, aceasta anunța „Astra” Centrală că mai are un singur profesor plătit de Ministerul Agriculturii, anume inginerul agronom Alex Negru și solicita printr-o adresă ajutor financiar pentru plata celui de-al doilea profesor, inginerul agronom T. Apolzan cât și pentru transportul țăranilor cursanți. „Astra” oferă drept suport suma de 10.000 lei din același Fond al Graniței de Vest⁴³. La finele lunii ianuarie, directorul acestei

40. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 199/1940, f. 1.

41. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, *Școli și cursuri țărănești în anul 1937-1938 ...*, p. 9.

42. I. MOLDOVAN, *Introducere*, în *Transilvania ...*, p. 63.

43. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 147/1940, Proces verbal al ședinței a I-a din 13.01.1940, f. 2.

instituții școlare, Alexandru Negru, îl invită pe președintele „Astrei”, dr. Iuliu Moldovan, să participe la închiderea cursurilor primei serii și deschiderea cursurilor celei de-a doua serii, în data de 11 februarie, într-un cadru festiv⁴⁴. Vicepreședintele administrativ, medicul general în rezervă, Gh. Moga, îl desemnează în cele din urmă pe Dr. Ioan Ossian, președintele despărțământului Șimleul Silvaniei, pentru a reprezenta „Astra” la acest eveniment⁴⁵. În luna martie 1940, aceeași școală solicită ajutor bănesc în vederea absolvirii cursurilor de către cei 23 de elevi din anul II, seria a 2-a, pentru plata transportului elevilor și a profesorilor, achiziționarea unor premii în unelte agricole, etc. La propunerea vicepreședintelui administrativ, dr. Gh. Moga, se alocă o sumă de 7000 lei, cu precizarea că un alt ajutor nu se va mai putea alocă în cursul anului 1940⁴⁶. În total, școala a primit suma de 24.400 lei din Fondul Graniței de Vest. Acest fond era sprijinit de Ministerul Educației Naționale care aloca sume consistente pentru ca „Astra” să-și continue și să își intensifice acțiunile sale de propagandă culturală românească în Secuime, în Munții Apuseni și de-a lungul graniței de Vest. Astfel de la începutul lunii ianuarie 1940 s-au acordat 150.000 lei în mod special drept ajutoare și subvenții pentru școlile țărănești și propagandă culturală națională (coruri, echipe de dansuri populare, conferințe, prelegeri populare, etc.) următoarelor despărțăminte: Sighet (20.000 lei), Oradea, Tg. Mureș, Gheorghieni, Ocland, Miercurea Ciuc, Reghin, Abrud (câte 15.000 lei) și Alba Iulia (10.000 lei).

Despărțământul Ocland (jud. Odorheiu) la 21 ianuarie 1940, cu ajutorul Camerei Agricole din Odorheiu, a deschis o școală țărănească cu 27 de *țărani români secuizați*, cheltuielile fiind suportate în întregime de Camera Agricolă⁴⁷. Cursurile au abordat domenii precum: agricultură, legumicultură, pomicultură, silvicultură, medicină veterinară, igienă, drept succesoral, religie ortodoxă, religie greco-catolică, geografie, istorie, dansuri naționale, educație cetățenească, educație

44. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 348/1940, f. 1.

45. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 348/1940, f. 2.

46. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1073/1940, Proces verbal al ședinței a IV-a din 06.04.1940, f. 7.

47. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 453/1940, Proces verbal al ședinței a II-a din 03.02.1940, f. 3-4.

fizică, română, matematică, muzică. Din paginile revistei Transilvania, aflăm că: „Serbarea de închidere a cursurilor a fost o înaltă manifestare a satului românesc de pe aceste plaiuri și stindardul spiritual al „Astrei“ a fâlfâit iarăși pe culmile operei de românizare de aci”⁴⁸, fapt relatat și în numărul următor al revistei: „La 11 februarie cu prilejul închiderii cursurilor acestei școli, Șoimii din plasă au făcut o impunătoare manifestație culturală și patriotică”⁴⁹.

În luna iunie 1940, Despărțământul Blaj înaintează tabelele cu numele și prenumele participanților la cele 2 școli organizate în anul de raportare 1939/1940. Școala pentru femei a avut 35 de cursante cu vârste între 15 și 22 de ani care au fost selecționate din 21 de sate. Cursurile pentru bărbați au fost frecventate de 22 de elevi cu vârste între 15 și 21 ani, aleși din 15 localități din zonă⁵⁰. Observăm așadar că rareori se selecționa mai mult de o tânără, respectiv un tânăr din fiecare sat pentru a participa la astfel de cursuri, cât și segmentul scăzut de vârstă.

Dr. Teodor Popa, președintele despărțământului Oradea, transmite că la începutul lunii mai 1940 va deschide timp de 2 săptămâni o școală țărănească pentru sătence solicitând în acest sens suma de 15.000 lei. Comitetul aprobă alocarea acesteia din Fondul Graniței de Vest, „având în vedere însemnătatea ridicării economice și culturale a românilor de la granița de Vest, precum și necesitatea dezvoltării sentimentelor lor naționale”⁵¹.

În raportul Despărțământului Crihalma (jud. Târnava Mare, astăzi Brașov) se precizează că lecțiile s-au desfășurat în intervalul 5-11 februarie 1939, ținându-se dimineața (între orele 10-13) și seara (între orele 19-22). Activitățile care s-au derulat au constat în: proiecții cu aparatul skoptikon a unor diafilme cu imagini despre Versailles și Roma și susținerea unor prelegeri cu tematică diversă, precum:

48. (s.n.), *Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 1-2, anul 71, ianuarie – aprilie 1940, Sibiu, p. 46-47.

49. (s.n.), *Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 3-4, anul 71, mai – august 1940, Sibiu, p. 93.

50. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1920/1940, f. 1, 2.

51. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 1073/1940, Proces verbal al ședinței a IV-a din 06.04.1940, f. 7.

„Datoria omului de a se perfecționa, arături, noțiuni juridice, legea administrativă, pădure, arătura de vară, gunoi, altoitul pomilor, febra aftoasă și apărarea contra ei, cooperatie, Biserica Ortodoxă – păstrătoare a naționalității românești și creatoare a artei românești, sifilis și alcoolism, pomii și îngrijirea lor, muzeul satului, livada de pomi”⁵².

La cursuri au participat aproximativ 150 de persoane din Crihalma și Ticușu Nou. În zilele următoare închiderii cursurilor au avut loc conferințe, audiții la radio și proiecția filmului „Viața lui Isus”.

O voce aparte se face remarcată în tonul liniștit și ordonat al documentelor „Astrei”. Este cea a președintelui despărțământului Crihalma, jud. Târnava Mare, Dr. Dionisie Bucur, care la 28 august 1940, înaintează Comitetului Central o serie de propuneri mai radicale care să fie discutate cu ocazia Adunării Generale a „Astrei”, programată la Sibiu pentru 8-9 septembrie 1940. Printre acestea se găsește și ideea ca „Asociațiunea” să propună autorităților un proiect de lege prin care

„tinerii adulți (feciori și fete până la căsătorie sau armată) absolvenți ai cursurilor primare să fie obligați a participa la prelegerile și conferințele „Astrei”, în forma aceasta s-ar impune și mai mult necesitatea „Astrei” în lumea satului. În felul acesta, bătrâna și utila „Astra” și-ar face datoria în culturalizarea maselor poporului nostru, operă necesară azi mai mult ca oricând”⁵³.

Anul de raportare 1939-1940 reprezintă ultimul dintre cei cinci de maximă înflorire a acestui efort efervescent al „Astrei” de a organiza astfel de instituții, de a le dezvolta și multiplica. În intervalul 1935-1940 au funcționat 290 de școli și cursuri țărănești cu un total de aproape 9000 de elevi. Mai mult,

„alături de școlile de bărbați, s-au întemeiat școli pentru femei; alături de ele țărănești, școli pentru meseriași, muncitori și servitoare. De la școlile de scurtă durată, cu un viitor nesigur, s-a ajuns la școala permanentă țărănească (Școala de la Șimleul-Silvaniei)”⁵⁴.

52. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 390/1940, Raport pe anul 1939/1940 al Despărțământului Crihalma, f. 8.

53. S.J.S.A.N., *fond „Astra” Acte*, doc. 2484/1940, f. 2, 3.

54. (s.n.), *Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 5-6, anul 71, septembrie-decembrie 1940, Sibiu, p. 199.

În concluzie, analizând documentele din fondul „Astra” aflat la Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, rezultă că în intervalul supus investigării pe cuprinsul acestui articol, Asociațiunea, prin reprezentanții săi în teritoriu, a organizat cel puțin 40 de școli țărănești la care au participat peste 1629 din care 1194 bărbați, 390 femei și 45 persoane în grupuri mixte ⁵⁵ (vezi anexa 3), cheltuielile fiind suportate fie de Camera Agricolă, fie de „Astra” Centrală și despărțămintele sale ori în comun.

55. Cifrele, din păcate nu se pot corect cuantifica în totalitate deoarece din unele rapoarte lipsește fie numărul participanților, fie precizarea fermă a sexului cursanților.

Cursuri pentru bărbați organizate în Despărțământul Maramureș și Serviciul Agricol Județean al Camerei Agricole

Localitatea	Frecvența	Durata	Nr. elevilor	Vârsta	Obiectul									
					Agri-cultura /ore	Api-cultura /ore	Creșterea vite-lor /ore	Pomi-cultura /ore	Igienă /ore	Cooperare /ore	Legiu-ri /ore	Cunoștințe gene-rale /ore	Muzi-că /ore	Morale /ore
Săpânța	de 4 ori /săptămână	3 luni	30	25-40	8	8	8	8	6	4	4	10	8	6
Ieud	de 3 ori /săptămână	3 luni	60	25-40	6	6	6	6	4	4	6	10	6	6
Vișeu de Sus	de 3 ori /săptămână	3 luni	50	25-40	4	6	8	8	6	4	4	8	4	6
Sighet	de 6 ori /săptămână	2 luni	50	25-40	6	6	6	6	4	4	2	4	3	4
Desești	de 5 ori /săptămână	5 luni	30	25-40	12	12	12	12	8	8	6	15	8	8

Cursuri pentru femei organizate de Cercul cultural din Vișeu de Sus

Localitatea	Frecvența	Dura- ta	Nr. elevi- lor	Vârsta	Obiectul							
Vișeu de Sus	de 3 ori / săptămâ- nă	3 luni	40	18-40	Agricul- tură /ore	Igienă /ore	Cunoștințe generale /ore	Muzi- că /ore	Morală /ore	Gătit /ore	Gospo- dărie /ore	Indus- trie casnică /ore
					4 ore	4 ore	8 ore	2 ore	3 ore	10 ore	8 ore	6 ore

Anexa 2

Profesori și cursanți ai Școlii Țărănești Superioare organizată de Despărțământul Reghin, 15-29 ian. 1940

Anexa 3

**Școli țăărănești organizate de „Astra”
în anul 1939-1940⁵⁶**

Nr. crt.	Despărțământul ⁵⁷	Durata cursurilor	Nr. elevilor sau elevelor	Observații
1	Blaj	30 zile	22	Bărbați
2	Blaj	30 zile	35	Femei
3	Bocșa Montană	3 luni (duminici și sărbători)	65	Bărbați

56. Gheorghe MOGA, Nicolae BĂILA, *Activitatea Comitetului Central*, Anexa II, în *Transilvania. Buletin de tehnică a culturii*, nr. 3-4, anul 71, mai – august 1940, Sibiu, p. 90.

57. Lipsesc cursurile susținute în Despărțământul Sibiu și o parte din cele raportate de Despărțământul Maramureș.

TEOLOGIE ȘI EDUCAȚIE LA DUNĂREA DE JOS – XVII

4	Bocșa Montană	3 luni (duminici și sărbători)	30	Femei
5	Caransebeș	25 ianuarie - 2 aprilie 1940	?	Meseriași și agricultori
6	Ciacova (Cebza)	6 săptămâni	-	Bărbați
7	Ciacova (Liebling)	6 săptămâni	74	Bărbați
8	Ciacova (Ghilad)	6 săptămâni	?	Femei
9	Ciacova (Liebling)	6 săptămâni	103	Femei
10	Ciacova (Jebel)	6 săptămâni	?	Femei
11	Ciacova (Petroman)	6 săptămâni	?	Femei
12	Ciuc (Ghimeș-Făget)	3 săptămâni	104	Bărbați
13	Ciuc (Bolovăniș)	3 săptămâni	68	Bărbați
14	Ciuc (Lunca de Jos)	3 săptămâni	34	Bărbați
15	Copalnic-Mănăstur (Rușor)	30 ianuarie - 10 martie 1940	38	Bărbați
16	Gherla (Băița)	7- 14 ianuarie 1940	54	Bărbați
17	Giulvăz	6 săptămâni	50	Femei
18	Giulvăz (Foeni)	6 săptămâni	50	Femei
19	Moldova Nouă	1 decembrie 1939 - 25 februarie 1940	25	Bărbați
20	Moldova Nouă (Sușca)	24 ianuarie - 24 februarie 1940	57	Bărbați
21	Ocland	21 ianuarie - 11 februarie 1940	27	Bărbați
22	Oradea	5- 15 martie 1940	30	Bărbați
23	Oradea	9-24 mai 1940	28	Femei
24	Oravița (Cicova Ro- mână)	?	60	Bărbați
25	Oravița (Lăpușnicu Mare)	?	62	Bărbați
26	Oravița (Vărădia)	?	26	Bărbați
27	Reghin	15 noiembrie - 10 decembrie 1939	28	Femei
28	Reghin	14-29 ianuarie 1940	62	Bărbați

ARHIEPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

29	Reghin	13 decembrie 1939 - 12 ianuarie 1940	54	Infirmitate
30	Salonta	1 săptămână	42	Bărbați
31	Sânmartin Ciuc	5 februarie - 4 martie 1940	87	Bărbați
32	Sănnicolau Mare	3 săptămâni	89	Bărbați
33	Sănnicolau Mare	6 zile	12	Femei
34	Sighet (Săpânța)	1-20 martie 1940	18	Bărbați
35	Sighet (Ieud)	cursuri serale	?	Localnici
36	Sighet (Bărsana)	cursuri serale	?	Localnici
37	Tg. Mureș	18 zile	25	Bărbați
38	Turda	3 săptămâni	28	Bărbați
39	Vințu de Jos	4 săptămâni	45	Mixtă
40	Vințu de Jos (Cioara)	6 săptămâni	40	Bărbați

CĂMINUL CULTURAL „REGELE CAROL AL II-LEA” DIN GRĂJDANA, JUDEȚUL BUZĂU (1934-1940)

Abstract: *Community centres have been institutions acting like driving forces in the cultural life of villages. They were based on direct collaboration with intellectuals in each village: the priest, the teacher, the notary, the doctor. The cultural life of community centres was diverse and included various fields of activity aiming at multiple aspects in the life of each community. Generally, such activities were oriented towards solving economic issues, without limitation to them. It should be mentioned here the concern for public health, the control of epidemics, the rearing and education of children, the moral and intellectual development thereof.*

The community centre organizes various cultural activities where explanations are given to community, including people of all ages, about our historic past, the present time finding of paths and the future time for whose wellbeing they should follow a harmonious development.

Starting from such points of interest, this work covers aspects of the community cultural life at Grăjdana, where the community centre established in 1934 played a major role in the development thereof, due to its achievements marking the period 1934-1940.

A particularly significant contribution in the cultural becoming and development of the Grăjdana community was brought by the parish priest together with the village intellectuals. Thanks to their love for the people, they managed to invigorate the community in a short time by involving the villagers in various activities of spiritual, scientific, moral, artistic and recreational nature.

According to the minutes executed on 3 July 1934, the initiative of creating a community centre was wholeheartedly approved, with the knowledge that it would be useful for the community. The following took part in the creation of the Grăjdana community centre: the priest Constantin Bunea, the teachers Ion Marinescu, Calioptia M. Rădulescu, Elisabeta Bunea and the notary Mihail Rădulescu. In addition to the creation of the centre, the people found out that the centre library was enhanced with all the parish library brochures and magazines that were made available, with

new subscriptions for magazines, and that a people pharmacy was established. In time, the people would attend the meetings by categories of age and measures would be continuously taken so as to fulfil the articles of the Rules for the Functioning of Community Centres.

In addition to the promotion of culture, the manager of "Regele Carol II" Community Centre of Grăjdana together with active members bore in mind charity too, raising funds for building a monument dedicated to the heroes killed in the Great War, for helping orphans and the injured, for maintaining school canteens, for helping the locals get trained in the agricultural field.

The good functioning of the Grăjdana Community Centre was successful also due to the collaboration with "Principele Carol" Cultural Royal Foundation which approved and upheld the proposals submitted by the centre management, providing books, magazines, medicines, awards in cash and in kind, diplomas and decorations to encourage and select the cultural work.

In addition to the local management continuous work and capacity, the envisaged goals were achieved also due to the kindness of distinguished persons, most of whom the Centre declared Honorary Members. One of them was Colonel I. Săndulescu, who made a number of donations, such as 8 plows and plowshares needed by the community.

On the celebration of the Heroes' Day, Regele Carol II Community Centre of Grăjdana conducted a number of activities with the participation of: widows, orphans, the war disabled, the Decorați (The War Decorated) and Foști Luptători (Former Fighters) associations, members of the centre council, commune authorities, schools led by teachers, premilitaries and villagers. The Grăjdana Church performed the Divine Liturgy praying in memorial of heroes. At the Heroes' Monument blessings were delivered by the representatives of: the church, the mayor's office, the forest range, war disabled and others.

For its fruitful activity, in addition to the thanks received from various institutions such as the Ministry for Endowment of the Army, the Red Cross Society, Principele Carol Cultural Royal Foundation, the community centre of Grăjdana was awarded a prize in 1940 and called Model Community Centre together with other 50 community centres from throughout Greater Romania. The Centre managers were also rewarded with the Centenarul Regelui Carol I (Charles I Centenary) medal.

In 1940, the Community Centre of Grăjdana achieved the following: fundraising for raising two school buildings, for opening three school canteens for the disadvantaged pupils, a people pharmacy store providing medicines to people at cost prices. At the Centre consulting room 261 vaccines were delivered against tuberculosis for children, as well as medical consultations free of charge. Poor families were helped with food supplies. The library was endowed with new books and magazines, a nursery of fruit trees, locust trees and grafted fruit trees and selected seeds was created. The Centre made donations to the army amounting to Lei 1882 and delivered courses on hygiene, religion, morality, household. Under the Community Centre patronage the following developed: Hora tinerilor (The Youth Round-Dance), Foștii luptători (Former Fighters)

Association, Asociația Decoraților de războiu (The Association of the War Decorated), Post-Militari (Post-Militaries) Association, Crucea Roșie (Red Cross) Society. Although no solid material basis was available in the beginning, as the community was quite poor, the means that were employed allowed the development of love and respect for the historic past, keeping authenticity and the perpetuation of traditions.

Keywords: *Principele Carol Cultural Royal Foundation, Community Centre, Grăjdana, cultural propaganda, education.*

„În acțiunea de ridicare a satului și de înnoire a vieții satești, conform noilor așezări de stat, Căminul Cultural este chemat la un rost și o sarcină deosebită, care pretind înțelegere, stăruință și muncă. Căminul cultural va trebui să fie astfel inima satului, în jurul căruia să se grupeze deopotrivă munca oficială a autorităților satești și inițiativa particulară, izvorâtă din râvna și dragostea de sat”¹.

Viața culturală a căminelor era variată, ea conținea mai multe domenii de activitate și viza o mulțime de aspecte ce cuprindeau: grija pentru sănătatea publică, combaterea epidemiilor, creșterea și educarea copiilor, inclusiv dezvoltarea morală și intelectuală a acestora.

Prezentul articol cuprinde aspecte ale vieții culturale din cadrul comunității Grăjdana, județul Buzău, Căminul Cultural înființat aici în anul 1934 având un rol semnificativ în dezvoltarea acesteia prin realizările sale din perioada cuprinsă între anii 1934-1940.

Inițiativa înființării căminului a aparținut preotului paroh Constantin Bunea, acesta fiind susținut de domnii învățători: Ion Marinescu, Caliochia M. Rădulescu, Elisabeta Bunea și Mihail Rădulescu, notar².

Pe lângă înființarea căminului, conform procesului-verbal din data de 3 iunie 1934, oamenii au luat la cunoștință și despre îmbogățirea bibliotecii din cadrul acestuia prin punerea la dispoziție a tuturor broșurilor și revistelor bibliotecii parohiale, noi abonamente la reviste, înființarea unei farmacie, asigurarea pregătirii locuitorilor în domeniul agricol.

1. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Școli și cursuri țărănești în anul 1937-1938, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1938, p. 20.

2. Serviciul Județean Buzău al Arhivelor Naționale, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1934, Proces-verbal din data de 3 iunie 1934, f. 2.

Strânsa colaborare a conducerii Căminului cultural, deținută de preotul paroh Constantin Bunea, cu Fundația Culturală Regală „Principele Carol” se vede în susținerea propunerilor pe care conducerea căminului le-a făcut, Fundația mulțumind „tuturor membrilor sfatului și celorlalți oameni care se străduiesc pentru binele poporului”³.

Fundația Culturală Regală „Principele Carol” era înștiințată de activitatea Căminului Cultural prin rapoarte de activitate, în perioada iulie-octombrie 1934, fiind menționate următoarele realizări:

„În biblioteca căminului se aflau 319 cărți și reviste, de cărți ocupându-se doamna Caliopia Rădulescu (învățătoare); revistele citite erau Albina, Lumina Satelor, Duminica Ortodoxă; s-au organizat 5 șezători de citire și povestire; cronici cu știri actuale s-au făcut de domnii învățători; s-au jucat 2 piese de teatru. Căminul avea un aparat radio în stare de funcționare, marca Philips, cu baterie și 3 lămpi. Membrii căminului vin și ascultă între orele 5-6 și în zilele de sărbătoare. A fost înființată o farmacie populară, depozitul farmaceutic fiind sub conducerea doamnei Caliopia Rădulescu”⁴.

Printr-o adresă din data de 15 noiembrie 1934, primită de la Ministerul Sănătății, se dă aprobarea ca populația din comuna Grăjdana să primească consultații gratuite în localul căminului de la medicul din circumscripție⁵.

Tot în anul 1934, Fundația Regală „Principele Carol” trimite o adresă, cu nr. 4075, către Căminul Cultural Grăjdana în care scrie că:

„Văzând numărul mic de cărți pentru sat și înfățișarea lor, adesea mult mai prejos decât a celorlalte publicații, a luat hotărârea să vie în ajutor. Datoria ei era cu atât mai vădită cu cât multe din numeroasele cămine culturale pe care le are în toată țara se plâneau că nu-și pot îngheba o bibliotecă, potrivită cu nevoile de cetire ale cetățenilor”⁶.

3. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1934, doc. nr. 1797/1934, f. 6.

4. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1934, Raport pe anul 1934, f. 7.

5. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1934, doc. nr. 3485, f. 13.

6. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1934, doc. nr. 4075, f. 16.

Este realizată astfel „Cartea Satului”, o colecție de volume ce conține lucrările celor mai buni scriitori și anume: poezie, povestiri, teatru, cunoștințe despre sănătate, lucrarea câmpului, creșterea viteilor, societățile și cooperativele țărănești, viața religioasă, organizarea culturală a satului, despre trecutul neamului nostru, o carte care să fie la îndemâna oricui.

În decembrie 1935, pentru încurajarea și selectarea muncii culturale, Fundația Regală „Principele Carol”, trimite o circulară Căminelor Culturale prin care anunță că „institue premii în bani, în natură, diplome și decorații căminelor și conducătorilor lor, sătenilor membri”.

Se acordă premii căminelor care în perioada decembrie 1934-decembrie 1935 au realizat următoarele:

„Programul sanitar cu depozitul de medicamente; au reușit să atragă cititori la bibliotecă în afară de elevii școlilor; au făcut 30 de șezători cu citire, cu cronică actualității și lecții din ciclurile programului; au organizat biblioteca după arătările Fundației înregistrând-o cu cărți pentru săteni, pentru copii și pentru intelectualii satului; au făcut ora de șezătoare săptămânală cu copiii și au împărțit acestora cărți din bibliotecă; dacă au dat timp de un an cel puțin patru producții cu teatru, jocuri naționale, coruri cu flăcăii și fetele; dacă au înființat mica librărie la cămin pentru cărțile fundației; dacă au izbutit să aibă local propriu ori să aibă asigurat terenul și să se fi început strângerea mijloacelor în vederea construcției; dacă s-au lucrat cu sătenii cel puțin două din lucrările manuale arătate în programul de muncă (meșteșuguri bărbățești)”⁷.

Această circulară este semnată de către directorul general, Dimitrie Gusti și directorul Căminelor Culturale, Apostol D. Culea.

Devenit centrul de conducere al satului, Căminul Cultural trebuie să încadreze în acțiunea sa Biserica, Școala, Străjeria, Premilităria și Munca de folos obștesc. Aceste instituții vor deveni instrumente de lucru și vor urmări un scop comun cu programe și metode comune, deosebindu-se numai prin faptul că se vor adresa unor cicluri de vârste diferite⁸.

7. Serviciul Județean Buzău al Arhivelor Naționale, Fond „Căminul cultural Grăjdana”, dosar 1/1935, f. 2.

8. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, Școli și cursuri țărănești în anul 1937-1938, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1938, p. 22.

Cu ocazia împlinirii la 6 iunie 1935 a cinci ani de la urcarea pe tron a M. S. Regelui Carol al II-lea, Fundația Culturală Regală invită conducătorii căminelor din țară să ia parte la serbarea de la 8 iunie organizată în București. Din partea Căminului Cultural „Regele Carol II” din Grăjdana, Județul Buzău, va participa ca delegat preotul Constantin Bunea, în vârstă de 30 de ani. De asemenea, vor mai participa, însă pe cont propriu, Caliochia M. Rădulescu și Elisabeta Bunea, învățătoare, ambele în sfatul căminului.

Anul următor, cu ocazia Zilei de 1 Decembrie, zi ce simbolizează Unirea tuturor românilor, Fundația Culturală atrage atenția printr-un document trimis tuturor Căminelor Culturale că aceasta trebuie sărbătorită. În document, conducătorii căminelor și autoritățile locale sunt sfătuiți să ia parte la serviciul divin, apoi adunând toată populația la sediul Căminului sau în alt loc să desfășoare programul sărbătorii.

„În conferința care se va ține despre însemnătatea acestei zile, veți arăta că nu există colț de pământ românesc, care să nu poarte urme de vitejie strămoșească. Astfel, Transilvania lui Horea, Cloșca și Crișan și a lui Avram Iancu, Maramureșul lui Dragoș, Banatul lui Eftimie Murgu, Dobrogea lui Mircea cel Bătrân, ținuturile moldovenesti ale lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, precum și toate celelalte provincii, astăzi adunate la sânul patriei ei mame, formează un indivizibil patrimoniu românesc și nu se poate concepe nici un gând ori faptă care ar lovi în integritatea teritoriului nostru. Trebuie să țineți în seamă, de acest prilej, ideile periculoase ce se vântură aiurea și care ținesc să dea curaj dușmanilor noștri, în vederea unei revizuirii a tratatelor de pace. Conferențiarul să pună în curent poporul cu aceste lucruri, subliniind că nimic nu se poate înstrăina din ce-am câștigat prin jertfă și sacrificiu”⁹.

Pentru materialul informativ și documentar cu privire la Unire, conducătorii căminelor erau sfătuiți să consulte „Cei trei regi” de Cezar Petrescu, calendarul Ligii Antirevizioniste Române.

În data de 29 decembrie 1936, luând cunoștință de activitățile întreprinse cu ocazia Zilei de 1 decembrie, Fundația Culturală „Principele Carol” trimite „Onor” Căminului Cultural „Regele Carol II” din Grăj-

9. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 2/1935-1936, doc. nr. 9896, f. 81.

dana, jud. Buzău, transmitând mulțumirile ei cu privire la desfășurarea evenimentelor.

Doi ani mai târziu, cu ocazia sărbătorilor de iarnă din 1938, pe 22 decembrie, Fundația Regală trimite o circulară, semnată de către ministrul Dimitrie Gusti, prin care face cunoscută dorința M. S. Regelui de a dăruî un plug unui gospodar din sat care să fie „*Plugar vrednic și sărac și membru devotat căminului cultural*”. Plugul va fi dat gospodărilor V. Cercel, într-un cadru de sărbătoare, programul manifestărilor fiind stabilit de către autoritățile locale, comandantul străjer și premilitar așa cu este menționat în ordinul cu nr. 5 din 13 martie 1939.

La serbarea din data de 19 martie 1939:

„Să fie chemați plugarii din toate satele apropiate. Programul va începe cu o slujbă religioasă, după care se va vorbi despre opera M. S. Regelui-ctitor de suflet nou în țară nouă, care a dăruit țărânimii pluguri în valoare de două milioane lei, despre însemnătatea simbolică a darului regal, despre sfințenia și rodnicia muncii chibzuite și făcute la timp și despre menirea Serviciului Social”¹⁰.

Un alt eveniment important are loc în data de 18 mai 1939 și anume „Serbarea Zilei Eroilor”. La acest eveniment vor participa

„vădușele, orfanii și invalizii de război, asociațiile: Decorați și foști luptători, membrii Sfatului Căminului, autoritățile comunale, școlile și domni învățători, premilitarii și sătenii. La biserica din Grăjdana se va oficia serviciul liturgic, cu rugăciuni pentru pomenirea Eroilor”¹¹.

În raportul de activitate general, Căminul Cultural din Grăjdana, pe lângă mulțumirile primite de la instituții precum: Ministerul Înzestrării armatei, Societatea „Crucea Roșie”, Fundația Culturală Regală, a fost inclus printre unitățile model și premiat în anul 1940 pentru „Rodnică activitate”, iar conducătorii săi au fost medaliați cu „Medalia Centenarului Regelui Carol I”.

La buna funcționare a Căminului au contribuit, pe lângă munca continuă și capacitatea conducerii locale, bunăvoința unor distinse persoane, pe care Căminul i-a proclamat „Membri de onoare”.

10. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1939, doc. nr. 5 din 13 martie 1939.

11. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1939, Programul „Serbării Zilei Eroilor”, 18 mai 1939, f. 70.

Ca activitate, conform raportului general din anul 1940, au fost realizate următoarele:

„Au fost date populației medicamente în valoare de 7.000 lei; s-au făcut 261 vaccinuri antituberculoase; au fost strânse plante medicinale și distribuite gratuit; s-au realizat 20 de consultații medicale gratuite la dispensarul Căminului; au fost întreținute 3 cantine școlare; căminul a reușit să înființeze o pepinieră de pomi fructiferi și salcâmi; a organizat o expoziție permanentă cu costume naționale; s-au citit 240 de cărți, 50 de reviste; au fost vândute 1.065 de reviste; au avut loc 8 serbări și o șezătoare”¹².

Sub auspiciile Căminului au funcționat: „Hora tinerilor, Asociația «Foștii luptători», Asociația «Decoraților din războiu», Asociația «Post-Militari», Societatea «Crucea Roșie»”¹³.

În concluzie, analizând documentele din fondul „Căminul Cultural Grăjdana”, aflat la Serviciul Județean Buzău al Arhivelor Naționale, am descoperit importanța și rolul înființării acestui cămin în dezvoltarea locală a comunității, dar și interesul deosebit al intelectualilor din zonă pentru transmiterea valorilor prin diverse căi locuitorilor.

12. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1940, Raport General de Activitate pe 1940 și 1934-1940, f. 3.

13. S.J.A.N. Buzău, Fond „Căminul Cultural Grăjdana”, dosar 1/1940, Raport General de Activitate pe 1940 și 1934-1940, f. 3.

**RELAȚIA POLIȚIE – JANDARMERIE
ÎN JUDEȚUL BUZĂU
ÎN PERIOADA 1929-1940
(INSTITUȚII DE ORDINE PUBLICĂ LA ORAȘ,
RESPECTIV SAT)**

Abstract: *The beginning of the economic crisis in our country, the emergence of new elements against state security, led to the adoption in the year 1929 of the Law for the organization of the general state police and the Law on the organization of the rural gendarmerie. The role of policemen and gendares has intensified, both as activity and accountability.*

The mission of the two institutions was to ensure the maintenance of public order and security, enforcement of laws in urban and rural areas. In their jurisdiction they had: prevention of crime, investigation and prosecution of all offences provided by civil, military law, gathering of information on state security and reporting to the upper management.

Regarding the police-gendarmerie relationship, very important were the Instructions of July 1930 to establish service links between the two institutions, drawn up by the General Inspectorate of Gendarmerie and approved by the Ministry of Interior. Close collaboration had to be in the interest of the service, order and public safety, without regard to other aspects.

A good collaboration existed with the other local authorities. At the level of the Buzau county was constituted in the year 1931 the Administrative Cooperation Council, of which were part: the county prefect, the Chief of Police, the commander of the Legion of Gendarme, the commander of the Garrison. In the meetings were discussed the most important problems in Buzau County, as well as the measures taken.

Police and gendarmerie reports record certain special events in Buzau County, such as: theft, insults, scandals, beatings, injuries, suicides, murders, accidents, fires, prunings, epidemics, disappearances, desertion, vagrancy. Measures were taken to prevent railroad attacks in order to ensure peace and public safety around the elections in order to prevent any acts of brutality on voters or supporters of one party or another. Among the powers of police and gendarmerie are the control of foreigners

from towns and villages, their activity being closely supervised, and suspicious persons were banished from the country. They were checking even the Romanian citizens coming to the area, asking for information about their past from the policies of the cities where they had their last home.

Police and gendarmerie received clear orders regarding the actions they had to undertake if the Communists attempted to provoke revolutionary movements and attacks against the authorities. At the same time, they informed the upper management about all meetings, congresses, meetings held in the village and the city. They reported information on how the events were, the number of participants, the people taking the floor.

A number of documents deal with the legionary problem, the work carried out by the "Everything for the country". We find that the police and gendarmerie authorities have taken repressive measures against the Legion organization. There have been searches at the home of the heads and members of the legionaries, they have confiscated weapons and various brochures, manifests. Some have been arrested, brought to military courts or been established as forced residence in other counties.

Very important are the reports on the state of mind of the population, which include aspects relating to economic, social, political, minorities and religious sects. It was recorded the general dissatisfaction of the population due to the expensive clothing, footwear and food, felt in all social layers, but especially among the retired. About the minority population we learn that it consisted of: Hungarians, Bulgarians, Russians, Germans, Serbs, Polons, Turks, Greeks, Italians, Armenians, Albanians, Austrians. Among them there were people suspected of espionage.

Police officers in collaboration with the Gendares played an important role in the withdrawal, control and supervision of refugees from Bessarabia and Northern Bukovina in the year 1940. For their verification, they were asked for maximum attention, some of whom may have been sent as spies. Research and supervision were difficult because of the large number of refugees and that some of them did not respect the home settlements fixed.

By studying the archive documents I wanted to highlight the collaborative relations between the two structures, the cooperation missions, the formation of mixed patrols, the raids, the way to act according to the events that marked the history of Romanians.

Keywords: police, gendarmerie, law, public order, state security, prevention.

Începutul crizei economice din țara noastră, apariția unor elemente noi împotriva siguranței statului, au determinat guvernarea români să adopte în anul 1929 noi legi „care să reglementeze și să definească cu mai multă claritate activitatea organelor de ordine și informații din subordinea Ministerului de Interne”¹.

1. Vasile BOBOCESCU, *Momente din istoria Ministerului de Interne, volumul I, 1821-1944*, Ed. Ministerului de Interne, București, 1996, p. 174.

Astfel, sub ministrul de Interne Alexandru Vaida Voievod, la 21 iulie 1929 a fost adoptată *Legea pentru organizarea poliției generale a statului*, „cea de-a doua lege organică în acest domeniu (după legea lui Vasile Lascăr din 1903)”². Potrivit legii, Poliția orașului Buzău era un serviciu exterior al poliției generale a statului, iar articolul 33 stipula faptul că la conducerea acesteia se afla un șef de poliție, ajutat de un secretar³. În schema de organizare se găsea un birou pentru poliția administrativă și judiciară și unul pentru poliția de siguranță, conduse de comisari. Pe lângă ofițeri de poliție, existau agenți de poliție, personal de birou, tehnic și de specialitate, de serviciu, dar și gardienii publici. Aceștia din urmă reprezentau cea mai numeroasă forță a Poliției. Totodată, articolul 33 din legea mai sus menționată prevedea că legătura de serviciu dintre jandarmerie și poliția urbană se făcea prin comandantul legiunii sau un delegat al său.

Legea pentru organizarea jandarmeriei rurale, publicată în Monitorul Oficial nr. 69 din 23 martie 1929, prevedea la articolul 1 că jandarmeria este „un corp organizat milităresc, instituit pentru a veghea, în comunele rurale, la siguranța de stat, la menținerea ordinii publice, precum și la executarea legilor și regulamentelor”⁴. Personalul se compunea din ofițeri, jandarmi, funcționari, maiștri și alți lucrători.

Prin noile legi rolul polițiștilor și al jandarmilor s-a intensificat, atât ca activitate, cât și ca răspundere. Menirea celor două instituții era aceea de a asigura menținerea ordinii și siguranței publice, executarea legilor în mediul urban și rural. În competența acestora intrau: prevenirea infracțiunilor, cercetarea și urmărirea tuturor infracțiunilor prevăzute de legile civile, militare și ordonanțele autorităților locale, culegerea informațiilor referitoare la siguranța statului și raportarea lor forurilor superioare.

2. Vasile ARIMIA, Gheorghe GÎRDU, Toma IANCU, *Poliția din Gorj. File de istorie*, Ministerului de Interne, București, 1996, p. 264.

3. Serviciul Județean Buzău al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN Buzău), Biblioteca documentară, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 159 din 21 iulie 1929, p. 5430; a se vedea Marilena GAIȚĂ et alii, *Din cronica poliției la curbura Carpaților. Obârșii, istorie, evoluție*, MAD Linotype, Buzău, 1996, p. 47.

4. S.J.A.N. Buzău, Biblioteca documentară, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 69 din 23 martie 1929, p. 2378.

Printr-un ordin circular al Inspectoratului regional de jandarmi București, din 12 martie 1936, se cerea ca jandarmii să aibă o strânsă colaborare cu primarii, atât pentru menținerea ordinii publice și siguranței statului, cât și pentru buna gospodărire și înfrumusețare a satelor. „Activitatea jandarmilor trebuia să fie părintească, sinceră și iubitore”, astfel încât populația să vadă doar „dreptate, cinste și dragoste”⁵.

Legea jandarmeriei din 1929 prevedea ca la mai multe comune să existe un post de jandarmi. Potrivit articolului 5 din actul normativ, postul era condus de un jandarm, șef de post, ajutat de minim 5 jandarmi. Numărul redus al acestora în comparație cu întinderea comunelor, numărul populației și problemele cu care se confruntau l-a determinat pe comandantul Legiunii de jandarmi Buzău să solicite sprijinul Prefecturii. Prin adresa nr. 311 din 16 ianuarie 1929 se cerea angajarea la comune a unor guarzi pentru paza de noapte⁶.

De asemenea, ca urmare a rapoartelor transmise de conducerele Poliției și Legiunii de jandarmi, Prefectura înaintează o adresă Direcției Generale a Poliției, în aprilie 1937, în care se arată nevoia de a se completa personalul celor două instituții de ordine publică. Pentru jandarmerie, se solicitau două posturi noi la Năeni și Glodeanu Cârlig (cu efectiv complet) și să se mărească efectivele la unele din posturile existente, în total 30. Pentru Poliția orașului Buzău se cerea mărirea efectivului de gardieni cu 134 posturi, numărul de comisari să fie mărit cu 3, numărul comisarilor ajutor cu 2 și „patru agenți sau detectivi pentru supravegheri și investigațiuni pe teren”⁷. Pentru Poliția Mizil era nevoie de încă 1 comisar ajutor, 2 agenți de siguranță, 1 șef de secție de gardieni publici, de cel puțin 15 gardieni publici. Astfel completat, personalul cele două instituții ar fi funcționat în mod normal și fiecare lucrător și-ar fi cunoscut atribuțiile.

Referitor la relația poliție – jandarmerie, foarte importante au fost *Instrucțiunile* din iulie 1930 pentru stabilirea legăturilor de serviciu între cele două instituții, întocmite de Inspectoratul General al Jandar-

5. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 40/1936, f. 3 verso.

6. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 25/1929, f. 1.

7. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 19/1937, f. 3 verso.

meriei și aprobate de Ministerul de Interne. Strânsa colaborare trebuia să fie în interesul serviciului, al ordinei și siguranței publice, fără a se ține cont de „ambitiunile personale, bunul plac sau amorul propriu”⁸.

Faptele petrecute la nivel urban și rural erau comunicate reciproc prin așa numitele „Buletine de informații”. Acestea reflectau evenimente precum: furturi, răniri, sinucideri, crime, accidente, incendii, pruncucideri, bătaii. O serie de documente fac referire la epidemii de scarlatină sau febră aftoasă la animale. Impresionant este numărul mare de persoane decedate din cauza gerului. Într-un buletin de informații se arată că în data de 10 februarie 1929 au murit din cauza gerului 13 persoane⁹.

Prin adresa nr. 984 din 16 decembrie 1930, Comisariatul Gării Buzău înștiința conducerea Poliției buzoiene de evenimentele petrecute în intervalul 15-16 decembrie 1930. Printre acestea, se număra evadarea unor deținuți din arestul preventiv Buzău. Organele polițienești au colaborat cu jandarmii, evadații fiind prinși pe moșia Verguleasa. Comandantul Legiunii de jandarmi, printr-o adresă către șeful Poliției, a lăudat efortul celor implicați în prinderea evadaților, iar șeful Poliției Dimitrie Mântulescu a propus, în conformitate cu art. 99 și 100 din Legea pentru organizarea poliției generale a statului, ca cei implicați să fie recompensați¹⁰.

La data de 9 decembrie 1929, Poliția orașului Buzău a transmis Comisariatului Mizil o copie de pe ordinul Inspectoratului Regional de Poliție Constanța¹¹, referitor la numeroasele furturi ce se comiteau pe peroanele gărilor, la casele de bilete și trenuri, fără ca organele obligate să le prevină să fi luat vreo măsură. În acest sens, s-a dispus colaborarea cât mai intensă cu polițiile de gări, dar și cu jandarmii, care la rândul lor trebuiau să supravegheze și să împiedice infracțiunile. Se pune în vedere faptul că acolo unde nu se vor lua măsuri pentru diminuarea furturilor, se vor lua măsuri de represiune împotriva ofițerilor.

8. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 27/1930, fila 244.

9. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 25/1929, f. 14.

10. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 5/1930, fila 170; a se vedea M. GAIȚĂ et alii, *Din cronică poliției la curbura Carpaților...*, p. 49.

11. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 6/1929, fila 47.

Totodată, pentru prevenirea atentatelor pe calea ferată trebuiau luate măsuri de supraveghere, asigurându-se astfel circulația trenurilor. Având în vedere faptul că atacatorii foloseau automobile pentru a ajunge la fața locului și a săvârși atentate, s-a dispus prin ordinul nr. 8406/1930 al Inspectoratului Regiunii I de Poliție, ca organele polițienești „să aibă post de observație la bariere cu instrucțiuni precise”¹² și să noteze toate automobilele care intră și ies din oraș. În egală măsură, jandarmilor le reveneau aceleași obligații în comune.

Trecerea trenului regal prin gările de la Mizil și Buzău era un eveniment deosebit, iar forțele poliției și ale jandarmeriei asigurau măsurile de protecție a acestuia. Patrulă speciale de jandarmi se găseau pe întreaga distanță pe care urma să o parcurgă trenul pe raza județului Buzău. De asemenea, personalul de serviciu din gări era verificat de Poliție, pentru a stabili dacă este de încredere.

În preajma alegerilor electorale, poliția și jandarmeria trebuia să ia măsuri pentru a se asigura liniștea și siguranța publică, să împiedice eventuale acte de brutalitate asupra alegătorilor sau susținătorilor unui partid sau altul. Prin ordinul telegrafic cifrat nr. 8082, din 31 mai 1931, transmis de către Inspectoratul Regional București către Poliția Buzău, se solicita raportarea tuturor delictelor de ordine publică în perioada electorală de la data de 1 mai până la 10 iunie¹³. Pentru procurarea datelor referitoare la evenimentele petrecute în județ, trebuia să se colaboreze cu Legiunea de jandarmi.

Într-o notă întocmită de șeful Poliției, Ion Uzum, se arăta că avocatul Stan Săraru din Partidul Liberal reclama pe comisarul Constantin Cațavel și comisarul ajutor Hristodor Tobescu pentru ruperea unor afișe electorale. Un alt caz se referea la plângerea numitului Pompiliu Ionițescu – șeful Partidului Național Țărănesc, care reclama că anumiți gardieni publici le-au rupt afișele electorale. Avocatul Gheorghe Marinescu din Buzău, candidat la alegerile din 1 iunie pentru Cameră, reclama la Prefectura Buzău în data de 31 mai 1931, situația din plasa Pârscov din preajma alegerilor. Cetățenii care simpatizau cu Partidul

12. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 10/1930, f. 182 verso.

13. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 33/1931, f. 49.

Național Liberal erau amenințați cu bătaia și arestarea (dacă nu votau cu candidații guvernamentali), de bande de bătăuși conduse de colonelul Emil Marinescu. Totodată, aflăm că învățătorii P. Ungureanu din Unguriu și N. Dumitrescu din Măgura erau urmăriți de jandarmi, pentru a fi arestați, în baza unui denunț „prin care se arată că au insultat guvernul”¹⁴. Avocatul Ion Stătescu din comuna Pârscov a fost atacat de primarul comunei, scăpând cu mare greutate de furia acestuia și a acoliților săi. În încheierea plângerii se aducea la cunoștința prefectului că în cazul în care lucrurile nu se îndreptau, se va face uz de arme.

În data de 25 iunie 1931 plutonierul major Ioan Ristea, șeful secției de jandarmi Pârscov a interogat persoanele la care făcea referire avocatul Gh. Marinescu în plângerea sa. Din declarațiile acestora a reieșit faptul că fuseseră amenințați de persoane străine, dar nu de jandarmi¹⁵.

Conform ordinului M. St. M. nr. 20444 din 16 iunie 1930, colaborarea de ordin informativ între organele civile și militare se făcea doar între comandantul Garnizoanei, prefectul județului, șeful Poliției și comandantul Legiunii de jandarmi. Difuzarea prea largă a informațiilor putea crea „o stare de neliniște și alarmă în mijlocul populației”¹⁶.

Buna colaborare dintre poliție și jandarmerie rezultă și din ședințele Consiliului de colaborare administrativă¹⁷, în care erau discutate cele mai importante probleme din județul Buzău, precum și măsurile adoptate.

În data de 28 ianuarie 1932, la ședința Consiliului au participat: președintele Horia Furtună – prefectul județului, colonel Victor Slăvescu – delegatul Garnizoanei Buzău, chestorul Constantin Șoarec – șeful Poliției și căpitan Gh. Dumitrescu – comandantul Legiunii de jandarmi¹⁸. Din expunerile șefilor autorităților menționate reiese că pensionarii și funcționarii erau nemulțumiți de reducerea pensiilor și a salariilor, față de creșterea prețurilor.

14. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 6/1931, f. 36 verso.

15. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 6/1931, f. 73.

16. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 10/1930, f. 70.

17. Instituit în baza deciziei 15280 /27 martie 1931 a Ministerului de Interne.

18. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 7/1932, f. 4.

În cadrul ședinței Consiliului de colaborare administrativă din 30 iunie 1932, din rapoartele șefului Poliției și comandantului Legiunii de jandarmi a rezultat faptul că a crescut numărul crimelor și al agresiunilor din partea unor indivizi înarmați. Drept urmare, s-a dispus ca prin șefii de secții/posturi de jandarmi, în județ, și prin ofițerii de poliție, în oraș, să se efectueze cercetări asupra persoanelor suspecte că tulbură liniștea publică și siguranța statului, să li se retragă permisele de posedat arme și să le confiscate.

Pentru obținerea unor rezultate cât mai eficace poliția a colaborat cu jandarmeria, dar și cu celelalte autorități, în vederea controlului străinilor din orașe și din comune. „Marea majoritate a acestora lucrau în mediul rural și ei trebuiau să fie în atenția jandarmeriei din punct de vedere al activității de poliție”¹⁹. Cu preponderență, se verificau hotelurile, hanurile și cafenelele. Conform ordinului nr. 15481 S/1930 al Direcției Generale a Poliției, organele de poliție și jandarmerie trebuiau să supravegheze îndeaproape activitatea acestora, iar pentru persoanele suspecte se cerea izgonirea imediată din țară. Erau verificați chiar și cetățenii români veniți în zonă, cerându-se informații despre trecutul lor de la polițiile orașelor unde avuseseră ultimul domiciliu. De asemenea, se aveau în vedere și elementele suspecte din populația localnică, acele persoane cunoscute ca făcând parte din organizații subversive, verificându-li-se toate deplasările. Orice chestiuni în legătură cu ordinea și siguranța publică trebuiau comunicate organelor de poliție și de Siguranță, iar jandarmii trebuiau să păstreze discreția, „ca să nu zădărnicească descoperirea infractorilor”²⁰.

Totodată, se întocmeau rapoarte detaliate asupra situației străinilor și asupra motivelor invocate de aceștia pentru a li se prelungi termenul de ședere în țară: declarau că sunt căsătoriți cu persoane de origine română, dețin proprietăți sau că au copii la școlile din oraș. Între guvernul român și alte guverne s-au încheiat acorduri cu privire la supușii străini. Spre exemplu, în iulie 1929 guvernele român și cel francez stabileau următoarele²¹:

19. V. ARIMIA, G. GÂRDU, T. IANCU, *Poliția din Gorj. File de istorie*, p. 197.

20. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 10/1930, f. 17.

21. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 12/1929, fila 23.

– guvernul francez acorda supușilor români care locuiau în Franța o viză a pașaportului lor valabilă pentru un an și pentru un număr nelimitat de călătorii și cu dreptul de ședere în țară pentru doi ani;

– guvernul român acorda supușilor francezi care locuiau în România același tratament în ceea ce privește viza pașaportului, iar dreptul de ședere în țară doar pentru un an.

Pentru a fi puse în gardă, poliția și jandarmeria erau informate cu privire la pregătirea și organizarea unor acțiuni ale asociațiilor comuniste. Divizia a 5-a Buzău a transmis, la data de 11 martie 1930, Legiunii de jandarmi Buzău și Comendurii Pieței Buzău o notă informativă privitoare la organizarea și pregătirea unor acțiuni ale asociațiilor comuniste²². Comitetul central al sindicatelor unite din țară a dat ordine organizațiilor comuniste și sindicaliste, punându-le în vedere, printre altele, următoarele:

- să organizeze gărzi muncitorești, pentru a se opune cu forța organelor siguranței, poliției și jandarmeriei;
- să provoace mișcări și greve, pentru a isca conflicte cu autoritățile;
- să sporească nemulțumirile lucrătorilor din fabrici, șomerilor și să-i îndemne la violențe;
- să împartă manifeste și să facă propagandă comunistă.

Prin telegrama nr. 6261/1930, Inspectoratul Regiunii I de Poliție²³ comunica Poliției și Legiunii de jandarmi să ia măsuri necesare în cazul în care comuniștii încercau să provoace mișcări cu caracter revoluționar, atentate contra autorităților și depozitelor de muniții.

Deasemenea, Ministerul de Interne, prin telegrama nr. 67210/1930, făcea cunoscut Poliției și Jandarmeriei buzoiene că șefii organizației comuniste au hotărât data de 5 decembrie 1930 drept zi de luptă a șomerilor din România. Cele două instituții trebuiau să ia măsuri din timp pentru asigurarea ordinii, deoarece erau prevăzute „demonstrații de stradă, propagandă printre muncitării aflați în lucru, pentru declararea unei greve de simpatie, (...) răspândirea de manifeste”²⁴.

22. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 11/1930, f. 232.

23. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 11/1930, f. 270.

24. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 23/1930, f. 82.

În martie 1938 ministrul de Interne a aprobat ca sindicatele agricole, dar și cele muncitorești profesionale, afiliate Confederației Generale a Muncii din România, să-și țină adunările statutare. Acestea se puteau desfășura numai sub supravegherea autorităților competente, care trebuiau să asigure măsurile preventive de siguranță.

Pentru prevenirea unor mișcări care puteau amenința ordinea publică, Consiliul de colaborare administrativă a stabilit ca în data de 30 noiembrie 1938 să se facă o razie în orașul Buzău²⁵, de către organe de poliție ajutate de 20 de soldați și 20 de jandarmi, care să execute paza la toate instituțiile publice. Pentru a se acționa în județ, poliția și jandarmeria trebuia să aibă efectivele pregătite, precum și 3 autobuze.

O altă sarcină comună a celor două instituții a fost aceea de a face cercetări pentru împiedicarea răspândirii unor broșuri la sate și la orașe. Spre exemplu, în zilele de 16-17 mai 1930 s-au confiscat 79 de ziare „Cuvântul” de la chioșcurile de ziare din oraș²⁶, iar în cadrul ședinței Consiliului de colaborare administrativă din 30 decembrie 1932 s-a dispus confiscarea broșurii intitulată „Recruții în România burgheză”²⁷ cu caracter comunist, în care se arăta cum trebuie să se poarte recruții în cazarmă și să nu asculte de ordinele ofițerilor burghezi.

Comandantul Legiunii de jandarmi Buzău și șeful Poliției Buzău informau forurile superioare asupra tuturor întrunirilor, congreselor, adunărilor care aveau loc la sat și la oraș. Relatau informații referitoare la cum decurgeau evenimentele, la numărul de participanți, la cei care luau cuvântul.

Printr-o notă informativă comisarul Dăineanu făcea cunoscut că, în data de 14 iulie 1933, a avut loc în orașul Buzău o conferință a lui Grigore Iunian, fost ministru de Justiție, referitoare la stabilizarea leului, având în vedere scăderea acestei monede în perioada 1929-1933. Astfel, aflăm că un hectar de pământ care se vindea în anul 1929 cu 80.000 lei, în anul 1933 era 6-7.000 lei. Se mai arăta că bugetul statului era în anul 1929 de 37 miliarde lei, iar în anul 1933, 20 miliarde lei.

25. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 45/1938, f. 48.

26. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 8/1930, f. 109.

27. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, 4/1933, f. 12.

Adunarea la care au luat parte 800-1000 de persoane s-a desfășurat în liniște.

Șeful biroului de Siguranță Buzău, comisar Hristodor Tobescu, raporta că în data de 19 noiembrie 1933 a avut loc adunarea Blocului comun al Ligii generale a meseriașilor patroni, sindicatelor muncitorești, Asociației funcționarilor particulari și comerciali²⁸. La întrunirea la care au participat aproximativ 200 de persoane s-a vorbit despre fiscalitatea excesivă, desființarea patentei, unirea tuturor breslelor în acea Ligă.

În conformitate cu Ordinul nr. 15534 A din 19 decembrie 1933 al Direcției administrației de stat din Ministerul de Interne, Prefectura județului Buzău a dispus ca organele jandarmeriei să le explice celor de la sate că e mai bine să rămână acolo să muncească și să nu se mai deplaseze la oraș, unde din cauza situației critice din industrie și comerț existau mulți muncitori fără loc de muncă²⁹.

Dintr-o altă notă informativă aflăm că, în ziua de 13 septembrie 1936, a avut loc în comuna Largu congresul membrilor căminelor culturale din județele Buzău și Brăila³⁰. Printre participanți s-a numărat și PS episcop Ghenadie al Buzăului, care a vorbit despre scopul înființării căminelor culturale la sate.

În data de 25 octombrie 1936 a avut loc în orașul Buzău o adunare a subofițerilor pensionari. Aceștia erau nemulțumiți de pensiile lor în raport cu ceilalți pensionari civili și doreau să înainteze o solicitare către Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Finanțe pentru recalcularea pensiilor subofițerilor pensionari.

Foarte importante sunt rapoartele poliției și jandarmeriei referitoare la starea de spirit a populației din oraș și județ. Acestea cuprind aspecte referitoare la viața economică, socială, politică, minorități și secte religioase.

Prin ordinul telegrafic nr. 21654 din 2 octombrie 1930 al Inspectoratului Regional I de Poliție București³¹ se solicita organelor de poliție,

28. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 20/1933, f. 30.

29. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 15/1933, f. 105.

30. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 39/1936, f. 9.

31. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 10/1930, f. 106 verso.

în colaborare cu jandarmii, să transmită rapoarte privind starea reală de spirit a populației de la oraș, dar mai ales de la sate.

Într-o informare din 27 noiembrie 1930 transmisă de Legiunea de jandarmi Buzău către Inspectoratul 1 jandarmi rurali se făcea cunoscută starea de nemulțumire a populației vis-a-vis de prețurile mari la articolele de primă necesitate, în raport cu prețul scăzut al cerealelor. Se solicitau măsuri urgente pentru îmbunătățirea situației „altfel terenul este prielnic oricăror agitațiuni și tulburări”³². Populația de la sate critica măsurile luate de actualul guvern, căruia îi atribuia toate neajunsurile economice.

În raportul nr. 34687 din 31 august 1937 al Poliției Buzău adresat Prefecturii județului se prezintă nemulțumirea legată de creșterea prețurilor, resimțită în toate straturile sociale, îndeosebi în rândul funcționarilor cu salarii mici și al pensionarilor. Prețurile articolelor de primă necesitate au crescut cu 80%-100%. Se subliniază că populația minoritară era liniștită, evreii activau în diferite ramuri, iar „când sunt forțați de interese materiale, se amestecă printre majoritari”. Alte date se referă la extrema dreaptă care „activează intens, dar ascuns”, răspândind manifeste și formând un pericol prin recrutarea membrilor dintre minori, „gata oricând la orice sacrificiu”³³.

Începând cu anul 1938 se întocmeau dări de seamă săptămânale și lunare asupra stării de spirit a populației orașului și județului Buzău conform unui chestionar³⁴ potrivit instrucțiunilor Direcției Generale a Poliției. Acestea conțineau referiri la mișcările sociale, eventuale nemulțumiri ale populației, activitatea foștilor politicieni.

Din analiza dărilor de seamă din primul trimestru al anului 1938 reiese faptul că nemulțumirea generală a populației era cauzată de scumpirea articolelor de îmbrăcăminte, încălțăminte și produse alimentare, resimțită în toate straturile sociale, dar mai ales în rândul pensionarilor.

Schimbarea de la conducerea țării a Partidului Național Creștin și venirea la cârma țării a unui Partid de Uniune Națională a fost foarte

32. S.J.A.N. Buzău, fond *Legiunea de jandarmi Buzău*, dosar 10/1930, f. 109.

33. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 19/1937, f. 12.

34. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 103.

bine văzută. Prin nota nr. 6669 din 21 februarie 1938, șeful Poliției, Constantin Țuculescu, informa că „toți locuitorii orașului și județului Buzău privesc cu multă satisfacție formarea noului guvern, actele lui și măsurile luate de acesta”³⁵. Prin îndepărtarea politicii din administrație și influența acesteia, funcționarii nu mai erau amenințați că își vor pierde locul de muncă și își vedeau liniștiți de lucru. Nemulțumiri erau în rândurile vechii clientele politice și a comercianților, care căutau să se îmbogățească „având la spate câte un om politic care intervenea”³⁶. Populația orașului și județului Buzău era în mare majoritate românească. Dintre sectele religioase mai importanți erau adventiștii, ale căror adunări se țineau în zilele de vineri și sâmbătă în casa lor de rugăciuni. Numiții N. Caciarov și I. Alexandrescu, au fost surprinși când vindeau cărți religioase adventiste, însă le-au fost confiscate și înaintate Inspectoratului de Poliție Ploiești.

Pentru trimestrul II al anului 1938 dările de seamă consemnează aspecte privind minoritățile, legionarii, primele mișcări muncitorești în fabrica de la Nehoiu. Raportul șefului Poliției Buzău nr. 12057 din 21 aprilie 1938 către Divizia a 5-a Buzău, arată că funcționarii de la oraș, cât și cei de la comune erau încântați de noua guvernare. Populația minoritară, în general liniștită, era formată din: 2 unguri, 4 bulgari, 8 ruși, 3 germani, 38 sârbi, 7 poloni, 5 turci, 34 greci, 29 italieni, 13 cehoslovaci, 9 armeni, 8 albanezi, 4 austrieci. Dintre aceștia erau bănuți de spionaj în favoarea Germaniei, Elena Jorss, Vilhelm Jorss și Vilhelmina Cernahorski³⁷. Șeful Poliției C. Țuculescu mai informa că în data de 16 aprilie 1938, conform Ordinului nr. 25218/1938 al Ministerului de Interne, s-au făcut percheziții la domiciliile conducătorilor și membrilor de marcă legionari, de la care s-au ridicat materiale de propagandă și arme. Cei asupra cărora s-au găsit arme, Petre N. Petre, Ioan Gh. Tomescu și Gheorghe Dumitrescu au fost înaintați Poliției, apoi Consiliului de război al Corpului 5 armată, ulterior fiind puși în libertate.

Într-o dare de seamă din 30 aprilie 1938, se făcea cunoscut faptul că în data de 26 aprilie, 5 legionari găsiți la domiciliul lui Radu Ioniță,

35. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 10.

36. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 9 v.

37. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 28.

„discutând chestiuni ce privesc fosta organizație T.P.T.”, au fost înaintați Parchetului Tribunalului Buzău. Cu ocazia percheziției celor 5, s-a observat solidaritatea dintre foștii partizani ai Partidului Total pentru Țară, ceea ce denotă că ei nici nu se gândeau „să abdice de la ideile lor”³⁸. „Fanaticii” legionari, puțini la număr, își trimiteau scrisori, manifeste și sperau că vor veni timpuri mai bune, când „își vor afirma existența și crezul lor”³⁹.

În perioada ianuarie – aprilie 1938 nu au avut loc mișcări muncitorești. Deși la Fabrica de cherestea Nehoiu, Schelele de petrol Berca și Mina de cărbuni Ojasca lucra un număr mare de muncitori, aceștia erau relativ mulțumiți că patronii respectau angajamentele cuprinse în contractele de muncă. Însă, la data de 7 mai 1938, șeful Poliției I. Uzun informa Inspectoratul Regiunii I de Poliție București asupra situației de la Societatea forestieră de la Nehoiu. În urma încetării contractului colectiv de muncă la data de 1 mai, lucrătorii au fost înștiințați asupra noilor condiții de angajare, pe care însă nu le-au acceptat, neprezentându-se la lucru. Prezent la fața locului în data de 4 mai, comandantul Legiunii de jandarmi a constatat că aproximativ 120-160 de persoane începuseră lucrul și se credea că se va ajunge la o înțelegere pentru ca toți ceilalți lucrători să se prezinte la fabrică. În data de 9 mai inspectorul Stegărescu, de la Inspectoratul Muncii Ploiești, s-a deplasat la Nehoiu și după lungi discuții situația s-a rezolvat, lucrătorii obținând anumite drepturi.

Într-un buletin informativ din luna iunie 1938, șeful biroului de Siguranță Buzău, Ilie Seimeanu, arăta că brutarii din oraș intenționau să facă grevă, nemulțumiți fiind de prețul pâinii. În urma memoriului adresat Prefecturii Buzău lucrurile s-au rezolvat.

Ca și în trimestrele I și II ale anului 1938, dările de seamă din trimestrul III consemnează îngrijorarea populației cu privire la scumpirile alimentelor de primă necesitate și a altor mărfuri. Poliția îi supraveghea în continuare pe foștii partizani ai Partidului Total pentru Țară. Au fost prinși de către organele de Siguranță legionarii Nicolae Păun și frații Gh. și Stelian Neguți. Aceștia luaseră legătura cu mai mulți foști

38. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 30.

39. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 31.

legionari din oraș, printre care și Alexandru Murea⁴⁰. S-a dispus ca prin intermediul Legiunii de jandarmi Buzău să i se stabilească domiciliul forțat avocatului Nicolae Păun.

În raportul cu nr. 30152/1938⁴¹ adresat Inspectoratului Regional I de Poliție București de către șeful Poliției, locotenent colonel Teodor Sfetcu⁴², se preciza că în ziua de 18 august 1938, în urma percheziției la Gh. Isbășoiu, s-au găsit broșuri și manifeste, care s-au ridicat și înaintat Parchetului Militar Brașov.

De asemenea, în luna septembrie a anului 1938 s-au efectuat percheziții la diferite persoane și au fost identificate manifeste vechi legionare la Petre Niculescu și Nicolae Ungureanu. Petre Niculescu a fost înaintat Parchetului Militar Brașov, iar pentru legionarul Petre Chiriță din orașul Buzău a fost stabilit domiciliu forțat la Vaslui.

În dările de seamă din lunile octombrie-noiembrie 1938 transmise Inspectoratului Regiunii I Poliție București, se arată că se menținea criza din comerț, articolele de primă necesitate fiind foarte scumpe.

În data de 27 octombrie 1938 indivizii Mihail Boboceu și Constantin Cristea, care s-au salutat cu salutul legionar, iar „Cristea a fredonat un cântec legionar într-o cârciumă din mahala”⁴³ au fost înaintați Comendurii pieței Buzău. În noaptea de 2/3 noiembrie a fost prins individul Ștefan Bogza din comuna Năeni, cu afișe asupra sa și înaintat Tribunalului Militar Brașov. Cu toată vigilența poliției și jandarmeriei, legionarii reușeau să răspândească noaptea manifeste. Totodată, a fost înaintat Tribunalului Militar Brașov numitul Constantin Dumitrescu, care mai fusese condamnat la închisoare de autoritățile militare pen-

40. Viitor șef al Poliției orașului Buzău în perioada octombrie-decembrie 1940. După instaurarea regimului antonesciano-legionar la 14 septembrie 1940, legionarii reușesc să acapareze funcții importante în Ministerul de Interne. Legionarii nu au reușit să se impună și în cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei sau subunităților acestuia. În urma decretului lege din decembrie 1940, instituția a trecut din subordinea Ministerului de Interne în cea a Ministerului Apărării Naționale, rămânând sprijin al generalului Ion Antonescu în lupta contra legionarilor.

41. S.J.A.N. Buzău, Fond Poliția orașului Buzău, dosar 34/1938, f. 62.

42. În conformitate cu *Legea pentru trecerea poliției urbane din județe sub conducerea comandantului Legiunii de jandarmi*, adoptată în anul 1938, șef al Poliției buzoiene a devenit locotenent colonel Teodor Sfetcu.

43. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 78.

tru propagandă legionară. Cu toate acestea, o dare de seamă din luna noiembrie 1938, consemnează faptul că legionarii nu mai au „curajul să se miște”. În fiecare seară se făceau razii și patrulări polițiste, încât „au fost reduși la tăcere chiar și cei mai reclacitranți”⁴⁴.

Darea de seamă nr. 42215 din 30 decembrie 1938, semnată de șeful Poliției, lt. col. T. Sfetcu, preciza că „populația de la sate și de la orașe este pașnică, privește cu mult drag măsura Guvernului pentru menținerea ordinii în stat și siguranța cetățenilor”. S-au înaintat către Parchetul Militar Brașov indivizii Petre Crețu, pentru că „a discutat asupra politicii legionare”, și Lucia Vasiliu, „care a continuat să poarte uniformă legionară”.

Încă din anul 1936, din ordinul Inspectoratului Regiunii I-a de Poliție, nu se mai permitea purtarea în public a niciunei uniforme de către particulari, care prin elementele componente (cămăși, cravate, centură, epoleți, insigne, banderole) „puteau servi ca mijloc de propagandă în favoarea acțiunilor extremiste”⁴⁵. Ordinul a fost transmis organelor de poliție și de jandarmerie, între care trebuia să existe o bună colaborare pentru îndeplinirea acestuia.

În ședința consiliului de colaborare administrativă, ținută la Prefectură în ziua de 29 decembrie 1939, s-a hotărât ca atât Legiunea de jandarmi pentru județ cât și Poliția pentru oraș, prin organele lor și prin patrulă fixe, să supravegheze îndeaproape activitatea foștilor legionari, în special pe cei eliberați din lagăre. Se mai hotărâ ca poliția să organizeze razii, mai ales noaptea, „întrucât s-a constatat că parte din refugiații polonezi stabiliți în oraș, umblă noaptea în stare de ebrietate acostând populația pe stradă”⁴⁶.

Prezenți la ședința consiliului de colaborare administrativă ținută la Prefectură în ziua de 12 martie 1940, șeful Poliției Buzău și comandantul Legiunii de jandarmi informau că nu s-au întâmplat fapte sau evenimente care să intereseze ordinea și siguranța statului, și că în continuare îi supravegheau pe foștii membri din mișcarea legionară.

44. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 34/1938, f. 101.

45. S.J.A.N. Buzău, fond *Prefectura județului Buzău*, dosar 39/1936, f. 6.

46. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 19/1940, f. 3.

În anul 1940 organele de poliție, jandarmerie și armată au avut o bună colaborare și un rol important în retragerea, controlul și supravegherea refugiaților din Basarabia și Bucovina de Nord.

În cadrul Consiliului de colaborare administrativă erau discutate și măsurile de pază ce trebuiau luate în vederea trierii refugiaților din teritoriile ocupate, mulți dintre aceștia având intenția de a spiona sau de a incendia recoltele.

Marele Stat Major a transmis Direcției Generale a Poliției în data de 22 iulie 1940, adresa cu numărul 208537/B referitoare la organizarea serviciului sovietic de spionaj în România, cu ocazia ocupării Basarabiei și Bucovinei de Nord. În acest scop fuseseră recrutați ofițeri, soldați și funcționari români sau minoritari, prinși în timpul evacuării și strecurați clandestin peste frontieră, sub formă de refugiați, la care se adăugau falși dezertori sovietici cu misiunea de a se stabili în diferite regiuni importante ale țării, de unde urmau să trimită informații. În acest sens, s-au dispus următoarele⁴⁷:

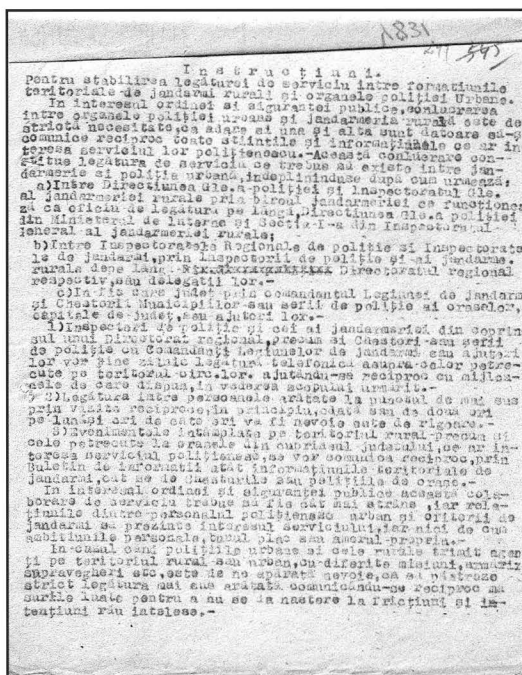
- toți indivizii înapoiți sau veniți clandestin din Basarabia și Bucovina de Nord, prinși în zonele de frontieră de către grăniceri, jandarmi sau poliție sau de oricare unități militare, indiferent de cum s-ar legitima, vor fi considerați suspecti, vor fi ținuti izolați și trimiși imediat, fără nicio cercetare, celui mai apropiat organ informativ din zona Marelui Stat Major. Același tratament trebuia aplicat și elementelor suspecte care nu proveneau din provinciile evacuate;

- clandestinii veniți din Basarabia și Bucovina ocupată, care reușiseră să se strecoare în interiorul țării, trebuiau reținuți și trimiși la Marele Stat Major Secția a II-a;

- refugiații trecuți oficial prin comisiile de repatriere erau riguros cercetați de personalul Marelui Stat Major, poliție și jandarmi. Cei asupra cărora nu plana nicio suspiciune, trebuiau supravegheați de organele de poliție din localitățile unde erau repartizați.

Documentele de arhivă oferă date și informații privind greaua misiune a organelor de poliție și jandarmerie în desfășurarea activității, mai ales din pricina deficitului de personal și a numeroaselor atribuții care le reveneau. Prin acțiunile lor au vegheat la executarea legilor, la menținerea ordinii și siguranței publice atât în mediul urban, cât și în cel rural.

47. S.J.A.N. Buzău, fond *Poliția orașului Buzău*, dosar 20/1940, f. 76.

SJAN Buzău, fond Poliția orașului Buzău, dosar 27/1930, f. 244 – Instrucțiuni din iulie 1930 pentru stabilirea legăturilor de serviciu între poliție și jandarmerie, întocmite de Inspectoratul General al Jandarmeriei și aprobate de Ministerul de Interne.

NOTA.

De descurajarea și verificarea piecelor din alăturatul dosar:

În ziua de 25 Mai a.c. s-a prezentat la oficiul poliției D-l Avocat Stan Sîraru din grupul Partidului Liberal și ne prezintă verbal o a doua informație de Comisarul Catavel și Comisarul Ajutor Toescu din cadrul poliției, care roată vârfuri răpădă arișele guvernamentale.

Am cerut D-lui Avocat Sîraru să ne prezinte o copie a documentului, și mi l-a prezentat.

D-l Comisar Catavel a prezentat Parchetul.

Cazul se cercetează de subsecțiunea.

Ambi critici de Poliție au cerut o copie a documentului, care li s-a prezentat și mi l-a prezentat.

Se aneaza în copie reclamația D-lui Comisar Catavel.

II) D-l Președinte al Județului cu ordinal Nr. 3305 din 30 Mai a.c. trimite în copie reclamația D-lui Popiliu Ionel, șeful grupului Național-Terminat, prin care se plânge că gardienii publici rap arișele.

Cazul se cercetează de D-l Comisar Ștefanu Ilie, și s-a dovedit că chiar partizanii poliției rap arișele, și în apoc al D-l Avocat Virgil Popescu, fost Primar și înoris în partidul D-lui G. Brătianu.

III) D-l Președinte al Secției 4 de votare, ne trimite pe individul Alexandru Petre Flores, din com. Gherlașeni, care a votat cu carte străină.

Cazul s-a referit Legiunei Jand. Buzău, întru cât cel în cauză este din județ.

Se aneaza lucrările în copie.

IV) D-l Președinte al Secției 1-a de votare, ne înaintază pe individul Andreescu Gh. Ioan, pentru al înainta Parchetului împreună cu adresa Nr. II 557/931.

Se aneaza lucrările în copie.

///

SJAN Buzău, fond Poliția orașului Buzău, dosar 33/1931, f. 51 – Notă referitoare la reclamații și incidente din perioada electorală.

CHESTIONAR

152

De panotele care vor cuprinde darea de seamă lunară.-

A. STAREA ECONOMICĂ.

1. Agricultură
2. Industrie
3. Comerțul.

B. STAREA SOCIALĂ.

1. Unelteorii
2. Funcționarii pensionari
3. Liber profesioniști, Avocați
4. Studenții
5. Influențe legilor asupra stării de spirit.

C. STAREA POLITICĂ

1. Legionarii
2. Național Țărăniștii
3. Liberalii
4. Național Creștinii.

5. MINERITACII

- a/ Brezei
- b/ Unguri
- c/ Germani
- d/ Bulgari
- e/ Turci
- f/ Albanezi
- g/ Grecii
- h/ Ucrainenii.

D. SECȚIA RELIGIOASĂ.

E. INFORMAȚIUNI DE PISTĂ PIERDUTĂ.-

SJAN Buzău, fond Poliția orașului Buzău, dosar 34/1938, f. 103
- Chestionar cu aspectele care trebuiau consemnate în dările de seamă referitoare la starea de spirit a populației.

**Conf. univ. dr. Oana Elena Gălățeanu,
Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

ROLUL BISERICII ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI DIN ȚĂRILE ROMÂNE FEUDALE

Abstract: *The justice performance system has evolved all over the world, at the same time with the development of the human society. The Church had had a great influence on the justice system in our country, in the medieval period. The lords frequently trusted to the hierarchs the authority to judge many cases where laymen were involved. At the same time, in the Romanian feudalism, the Church had had also the authority to put to execution the decisions given, at least in the criminal cases. This is proved by many mitropolies where prisons were operating, existing in Wallachia, Transylvania and Moldavia and being guarded by mercenaries from the Romanian countries' army. The Church and its hierarch's contributions to the justice fulfilment act in the medieval period of the Romanian people are presented in the present study.*

Keywords: *justice, feudalism, Church, role, Romanian countries.*

Aspecte despre justiția din feudalismul românesc

Despre justiție și sistemul de înfăptuire a acesteia putem spune că ele au evoluat concomitent cu evoluția societății omenеști de pe întreg cuprinsul globului pămъntesc.

La începuturi, când nu exista încă o organizare a puterii sociale, cel vătămат de o faptă penală era nevoit să-și facă dreptatea singur, prin răzbunare contra celui care i-a cauzat răul. Cu alte cuvinte, o primă formă de manifestare a sancționării infractorului a fost răzbunarea, vătămatul fiind concomitent parte, judecător și executor al pedepsei¹.

1. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și Procedură Penală*, edițiunea a doua, vol.V, tipografia Curierul Judiciar, București, 1927, p. 32.

Această „lege a talionului” a funcționat în marea majoritate a legiurilor vechi, inclusiv în legea română veche. Menționăm spre exemplificare un caz din anul 1669, când vornicul Stroie Leurdeanu a fost condamnat de Divanul țării la pedeapsa talionului pentru că urmare a faptului că acesta l-a pârât pe postelnicul Constantin Cantacuzino, Vodă Grigore Ghica l-a ucis pe cel din urmă², existând citat textul menționat în *Cronica Țării Românești*:

„Atuncea Antonie Vodă împreună cu toți egumenii de pre la toate mănăstirile câte sunt în țară făcură mare judecată; căutând la Sfânta pravilă aflară ca să-l omoare și pre Stroie, ca să ia plată, precum au făcut”³.

Cronologic, sistemului răzbunării/talionului i-a urmat cel utilitar, fundamentat pe ideea că „scopul pedepselor e utilitatea socială”⁴.

În secolele XVII-XVIII au funcționat sistemele contractuale, bazate pe ideea de natură contractuală a raporturilor dintre stat și cetățeanul ce încalcă legea penală.

În 1797 a fost formulat sistemul justiției absolute, de către filozoful Emanuel Kant. Potrivit opiniei acestuia, pedeapsa își are justificarea legitimă în dreptatea ei, în legea ei morală, conform căreia binele să fie răsplătit cu bine, iar răul cu rău⁵. Cu alte cuvinte, scopul pedepsei nu e dat de utilitate ori intimidarea celor răi, ci de refacerea legalității.

Specialiștii au combătut acest principiu, dovedind că nu se poate identifica egalitatea între sancțiuni și faptele penale datorită diverselor circumstanțe care pot apărea și influența raportul dintre ele, deci, prin urmare, nu poate fi vorba de o justiție absolută.

Legea română de dinainte de secolul al XVII-lea nu este cunoscută, știindu-se despre ea că era influențată de dreptul bizantin, cât și de cutumele țării. În secolul al XVII-lea au apărut primele legi românești, respectiv: *Cartea românească de învățătură*, a lui Vasile Lupu (1646) și *Îndreptarea legii*, a lui Matei Basarab (1652). Acestea cuprindeau, în mare parte, multe dispoziții penale.

2. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, vol. V, p. 38.

3. *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, tomul V, tiparul Colegiului Național, București, 1847, p. 5, <http://books.google.ro>.

4. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, p. 42.

5. I. TANOVIVEANU, *Tratat de Drept și ...*, pp. 55-56.

Credința și ideile religioase au avut o mare influență asupra sistemului de justiție medievală, ca de altfel asupra întregii societăți. Biserica avea un rol extrem de important în societatea evului mediu, inclusiv a celei românești. Avea un rol activ în asistența socială, în preocupările de sprijinire a celor sărmani, prin recurgerea la diverse moduri proprii ei, precum, de exemplu, la milă și iubirea de aproape, sau gratitudinea față de Dumnezeu, precum și forme ce îi vizau pe cei deținuți.

În perioada feudală domnii adeseori predau spre judecare înalților prelați și egumenilor de la mănăstiri fapte considerate mărunte, ale boierilor. În baza obiceiului și a unor acte domnești, Biserica a avut în decursul timpului autoritatea de a judeca:

- încălcările normelor bisericești ale membrilor ei;
- cauzele civile și penale ale celor din cadrul bisericii, cu excepția faptelor grave - de genul omorului, de exemplu - care erau de competența Domnului;
- nerespectarea rânduielilor bisericești din partea laicilor, precum: curvia, incestul, căsătoria a 4-a, adulterul;
- cauzele civile ale laicilor: despărțiri, moșteniri, adopții, tutelă ș.a.⁶.

De exemplu, Ștefan cel Mare, în 1472, a încredințat unei mănăstiri (Probota) dreptul de a-i judeca pe săteni, excepție făcând omorurile și răpirile de fete. În 1448, Petru Vodă a acordat unor mănăstiri, în temeiul unui obicei vechi, bizantin, jurisdicție ecumenică. În decursul timpului domnii au preferat să dea dreptul la judecată unui număr mare de mănăstiri ca urmare a faptului că primeau neașteptat de puține plângeri din partea împricinăților judecați de fețele bisericești⁷. În mod frecvent, Domnii le încredințau mănăstirilor dreptul de a judeca în satele lor⁸.

În Moldova hotărârea era supusă apelului, care putea fi formulat fie la organele bisericești (mitropolit, episcop, dichiu, protopop), fie la vel vistier, vel cămăraș, vel agă sau divanul domnesc.

6. Petre STRIHAN, Valeriu ȘOTROPA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori Ovid SACHELARIU și Nicolae STOICESCU, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, pp. 268-269.

7. Ionuț MARANDA, *Civilizația penitenciară românească*, p. 2, <http://www.academia.edu>.

8. Tudor VOINEA, în *Instituții feudale din țările române. Dicționar*, p. 288.

Statul feudal avea permanent Biserica ca aliată. Din acest motiv organelor bisericești le era atribuită autoritatea de a-i judeca atât pe clerici, cât și pe cetățeni pentru anumite fapte determinate.

Rolul Bisericii în justiția din feudalismul românesc

În feudalismul românesc mitropolii și episcopii au deținut autoritatea de a judeca atât cazuri cu specific bisericesc, cât și civile și penale. Ei erau incluși în sfatul domnesc, iar Domnul îi mai autoriza să judece și alte cauze, cu laici ori singuri.

În mod frecvent *mitropolitul* primea de la Domn încredințarea de a judeca diverse cauze precum hotărnicii ori diferite cereri. El o putea face singur ori împreună cu unii boieri. În Moldova era autorizat să judece cauzele importante ce apăreau în interiorul breslelor. În general, mitropolitul reprezenta instanța superioară episcopilor, judecând cu această autoritate, în apel, orice cauze ce fuseseră judecate de aceștia⁹. În concret, mitropolitul era în drept a judeca acele cauze date de dreptul cutumiar în atribuțiile organelor bisericești, respectiv cele referitoare la naștere, tutelă, despărțire, dotă, cât și alte cauze penale și civile. Totodată, el era întrebat și cu privire la pedepsele ce erau dispuse în pravile, în cauzele penale, și ocupa locul de cinste în cursul ședințelor judecătorești ale divanului, respectiv în stânga Domnului.

În sec. XVII-XVIII, în Țara Românească și Moldova, mitropolitul conducea instanța „veliții boieri”, ce emitea anaforele către domn. „Veliții boieri” inițial reprezentau un grup de mari boieri ce erau împunerniciți de Domn să judece o cauză. Cu timpul a devenit o instanță superioară alcătuită exclusiv din marii boieri, care era subordonată direct Divanului prezidat de Domn¹⁰.

Episcopul avea autoritatea de a judeca acele situații ce apăreau în existența breslelor. În anul 1773 a fost instituită, pe lângă Mitropolia Moldovei, o instanță bisericească, cu competențe în cauzele dintre cle-

9. P. STRIHAN, N. STOICESCU, în *Instituții feudale din Țările Române Dicționar*, p. 298.

10. P. STRIHAN, N. STOICESCU, în *Instituții feudale din Țările Române Dicționar*, p. 499.

rici și civili. Era denumită „județul bisericesc” și includea în compunere și un deputat al divanului și un laic.

Dichiul, care pentru mănăstiri era apărătorul dreptății¹¹ și administratorul bunurilor lor, avea dreptul, cel puțin în Transilvania, de a-i judeca pe călugării din eparhie.

Protopopii, la rândul lor, dețineau anumite atribuții judecătorești. Domnii îi însărcinau cu autoritatea de a judeca acele cauze minore dintre mireni. Totodată, judecau cauzele bisericești, respectiv: curvii, răpirea fetelor, amestecul sângelui¹², nunta a patra, fermecătorii, vrăji între bărbat și soție, iar ca pedepse putea dispune „închisoarea de femei” la protopopiat și pentru bărbați „închisoarea politică”. Pentru faptele de „răpire de fecioară” și „amestec de sânge” trebuia să-l înștiințeze pe mitropolit, acesta fiind singurul competent în asemenea cauze. Pentru judecățile pe care le făceau, protopopii aveau dreptul recunoscut de a cere și bani pentru „osteneală”, iar de la cel găsit vinovat „dicherma”¹³.

În Țara Românească și Moldova a mai existat și *dicasteria*. În Țara Românească a fost înființată în anul 1810 (la 20 ianuarie) ca o instanță obișnuită pe lângă mitropolie și sub conducerea mitropolitului. Era în fapt o judecătorie bisericească formată din trei fețe bisericești (arhimandriți sau protopopi sau ieromonahi) și un laic(logofăt) și „scriitori” câți erau necesari. Această instanță judeca pricinile civile în care una dintre părți era un superior al unei mănăstiri. Pentru a căpăta autoritate executorie, hotărârile ei trebuiau aprobate de mitropolit.

În Moldova era funcțional, pe lângă fiecare episcopie, încă din anul 1649, un *tribunal eclesiastic eparhial*. El avea autoritatea de a judeca cauze referitoare la „sângele amestecat” și la alte încălcări ale regulilor apărute în zona respectivei eparhii. Între anii 1741-1832 acest tribunal și-a desfășurat activitatea pe lângă Mitropolia Moldovei, judecând cauze referitoare la copii, zestre, căsătorii, neînțelegeri între soți, între laici și preoți și între cei ce slujeau în rândurile clerului. În anul 1808 tribunalul bisericesc a fost reorganizat, iar din anul 1811, potrivit pre-

11. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, pp. 156-157.

12. Adică incestul.

13. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 393.

vederilor Codului Calimah, avea competența să judece doar acele pricini referitoare la desfacerea căsătoriilor care erau încheiate cu nerespectarea obligațiilor sau regulilor religioase, iar hotărârile trebuiau a fi supuse spre decizie supremă arhiereului, pentru a dispune potrivit exigențelor bisericești. În cazul în care hotărârea arhiereului nu era respectată, acesta putea încunoștiința Domnul pentru a se duce la îndeplinire hotărârea dispusă¹⁴.

Biserica în feudalismul românesc a avut un rol important nu numai în activitatea de judecare a pricinilor, ci și în cel de autoritate de executare a hotărârilor dispuse, cel puțin în materie penală. La mitropolii funcționau închisori care erau păzite de mercenari aflați în armata Țărilor Române, ce erau desemnați de căpătar, respectiv comandantul întregii armate.

În Țara Românească mănăstirile au constituit instituțiile de detenție cele mai dure. Vlad Țepeș a ridicat în 1457 mănăstirea Snagov ca prim loc de ostracizare a acelor boieri care îl înfruntau, cât și pentru trădători și tâlhari¹⁵.

În Ardeal, care era sub jurisdicție maghiară, închisorile au luat amploare cel mai repede, cetățile fiind zidite de la început cu spații anume de detenție, ca de altfel și dietele locale și tribunalele. Au fost ridicate închisori în secolele XVI-XVII în toate regiunile secuiești și în orașele maghiare. Cetățile marilor orașe aveau cele mai dure regimuri de detenție, cei închiși fiind ținuti în lanțuri. Cu toate acestea, li se permitea și erau în permanență vizitați de preoți care se ocupau și de educarea lor¹⁶.

Numărul unor asemenea mănăstiri care dețineau un regim aparte a crescut în secolele XVI-XVII și în Țara Românească și în Moldova. Ștefan cel Mare a ridicat mănăstirea Dobrovăț (în Vaslui) în anul 1503, în anul 1520 Ștefăniță Vodă a zidit-o pe cea de la Bisericiani (în Neamț). În anul 1509 Șerban Cantacuzino a ridicat Mănăstirea Mărgineni (în Prahova), în 1557, Pătrașcu Basarab a zidit mănăstirea Mișlea (în Pra-

14. T. VOINEA, în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 156.

15. http://ro.wikipedia.org/wiki/Manastirea_Snagov.

16. Ștefan BRUNO, „Istoria și reforma închisorilor românești”, în *Revista Română de Sociologie*, an XVII, nr. 5-6, București, 2006, pp. 485-512.

hova), Alexandru Lăpușneanu, în anul 1564, a ridicat Mănăstirea Pângărați (în Neamț), Matei Basarab, în 1646, a zidit mănăstirea Plătărești (în Ilfov). Altele asemenea ar fi: Arnota, Comana, Secu, Ocnița ș.a.¹⁷

Domnitorul Nicolae Mavrocordat a acordat închisorilor din mănăstiri un scop modern, și anume de a-i ocroti, hrăni și îngriji pe cei înțemnițați și de a-i trata cu milă:

„Căutați dară cu dragoste și cum se cade să vă purtați cu ei și nu-i mai căznuiți și voi cu netrebnice chinuri. Ascultători poruncilor lui Hristos, să vă milostiviți și cu dumnezeiască râvnă să cercați sufletul lor a-l îndrepta, căci ce puteți voi cu înțelepciune repara, armașii și slugile lor nîcîcînd nu vor putea face, căci aceștia par plămădiți dintr-o sămânță mai rea decât tâlharii cei mai smintiți. Când fiare puneți tâlharului, cercați mai întâi pre voi să vedeți cum e de greu”¹⁸.

În anul 1818, prin *Legiuirea lui Caragea*, în închisorile din mănăstiri erau condamnați a fi închiși minorii care răspundeau penal și aveau vârste cuprinse între 7 și 14 ani. Prin *Legiuirile penale* ale lui Sandu Sturza, din anul 1826 (Condica Criminalicească), și Barbu Știrbei, din anul 1852 (Condica Criminală), s-a stabilit ca minorii care puteau răspunde penal, adică cu vârste între 8 și 15 ani, și care se dovedea că au premeditat fapta, să poată executa pedeapsa într-o mănăstire.

Acest regim de închidere în mănăstiri s-a utilizat până în perioada modernă și inclusiv atunci, primul *Cod penal*, apărut în anul 1865, prevedea ca posibil regim aplicabil minorilor cu vârste între 8 și 15 ani, pentru care se prezuma că lipsa discernământului înlătură caracterul penal al faptei, trimiterea la mănăstiri¹⁹.

Concluzii

Conchizând, putem afirma că Biserica a avut în decursul istoriei poporului român, în permanență, un rol important în societate, prin

17. Șt. BRUNO, „Istoria și reforma închisorilor românești”, pp. 486-512; http://ro.wikipedia.org/wiki/Manastirea_Plataresti.

18. Radu POPESCU, „Istoriile domnilor Țării Românești”, în *Cronicari Munteni*, Ed. Albatros, București 1973, p. 175.

19. Denisa Oana PĂTRAȘCU, „Istoricul delincvenței juvenile”, în *Studii și comunicări*, pp. 111-112, studii.crist.ro/doc/2013/2013_1_05.pdf.

implicarea ei în educație, în viața socială și chiar în sprijinirea ostașilor pe câmpul de luptă atunci când se impunea aceasta, prin participarea efectivă în lupte și prin susținerea moralului ostașilor, fapt relevat și în învățătura Bisericii²⁰.

Perioada evului mediu românesc nu a făcut excepție, întrucât și atunci Biserica deținând un rol hotărâtor în viața socială și în înfăptuirea actelor de justiție ale vremii. În acest domeniu, al justiției, Biserica a fost activ implicată, atât în înfăptuirea actului de justiție, cât și în executarea hotărârilor judecătorești pronunțate.

20. Mihaela Denisia LIUȘNEA, „Preoți români pe frontul războiului pentru reîntregire-preot căpitan Ioan Mușețeanu, confesor al regimentului 21 Infanterie”, în *Teologie și educație la Dunărea de Jos*, fasc. XVI, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2018, pp. 18-31.

III.

VARIA

Pr. drd. Alexandru Bulgaru,
Centrul de Cercetare Teologică Interdisciplinară
„Sfinții Trei Ierarhi”,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

SITUAȚIA CREȘTINISMULUI ÎN INSULA BRITANICĂ ÎN PRIMELE PATRU SECOLE *

Abstract: *The Christianity in Britain has developed in the first centuries, spreading together with the Romanity, Constantine the Great himself being crowned emperor in this providence. But after the withdrawal of the Roman troops in 410 by Emperor Honorius and after the invasion of the Saxons, Angles and Ithians, Christianity disappeared almost entirely, remaining only among the British natives who run from the Saxon invasion in the Cornwall peninsula, in Wales and on the NW coast of the province. Among the most active missionaries in this province, St. Patrick, who is considered to be the apostle of Ireland, was noted during the same period. Under his influence, the number of monasteries increased and the society that shepherded was profoundly changed. In this universe of faith St. Columba made himself known. Together with his 12 disciples, he headed to the kingdom of Dalriada, a maritime state encompassing the northern Ulster region of Ireland and the south-west coast of Scotland. Here, Saint Columba converted the entire monarchy, obtaining from the king an island to establish a monastery. He was granted the island of Iona on the west coast of Scotland, where he founded a monastery that will become a true focal point of culture and Christianity in the area. From Iona, Celtic Christianity spread throughout Scotland, converting the picti, then passing Hadrian's Wave to Britain, where the Holy Bishop Aidan founded a monastery on the island of Lindisfarne. Later, St. Augustine of Canterbury, brought the Christianity back into the British Island, being sent there by Pope Gregory the Great.*

* Capitol din lucrarea de doctorat „Încreștinarea regatelor anglo-saxone” ce va fi susținută la disciplina *Istoria Bisericească Universală* sub coordonarea științifică a Pr. Prof. Dr. Daniel Benga, Școala Doctorală „Dumitru Stăniloae” a Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul” din București.

Keywords: *Creștinism, Sf. Patrick, Insula Britanică, Imperiul Roman, Sf. Alban, saxoni.*

1. Începuturile creștinismului în Britania. Perspective socio-politice de interes

Conceptul „Britania romană” se referă la perioada de aproximativ patru secole (43-410 d.Hr.) în care mare parte din insula Britania a fost sub ocupație romană. Cu privire la această perioadă, ne interesează modul în care evenimentele socio-politice au determinat răspândirea creștinismului, precum și mărturiile care atestă receptarea doctrinei creștine pe insulă.

Întocmai situației întâlnite și în alte regiuni ale Europei, pe lângă activitatea unor misionari creștini consacrați, apostoli sau ucenici, mobilizarea și prezența trupelor romane au avut un rol determinant în transmiterea, propovăduirea și păstrarea mesajului Evangheliei lui Hristos la multe dintre popoarele păgâne. Este și cazul populației din insula Britania, care, până la începutul secolului al V-lea, primise învățătura creștină în special pe filieră romană. Deși sunt vehiculate păreri conform cărora în Britania au propovăduit unii apostoli ai Mântuitorului: Petru, Pavel, Iacob al lui Zevedeu sau Simon Zelotul¹, totuși sunt puține argumentele care susțin aceste teorii. Prin urmare, în literatura de specialitate s-a admis în unanimitate că armata romană, prin soldații creștini pe care îi avea și care au fost cantonați pentru perioade mari de timp în Britania, a fost principalul mijloc prin care populația de origine celtică a cunoscut și a primit primele elemente de doctrină și practică creștină². În consecință, putem spune că realitățile

1. Cf. John Sherren BREWER, *The Church history of Britain; from the birth of Jesus Christ until the year 1648*, vol. I, Oxford University Press, 1845, pp. 7-8.

2. Cf. E. E. CAIRNS, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, ediția revizuită, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2007, p. 31. Cu privire la rolul armatei romane în răspândirea doctrinei și practicilor creștine, unii cercetători vehiculează faptul că între soldații romani s-ar fi aflat inclusiv soldați din zona Daciei, ajunși în cohortele și legiunile romane ca urmare a cuceririi Daciei de către Imperiul Roman, la începutul secolului al II-lea. Acești soldați daci ar fi contribuit la propovăduirea Evangheliei în Britania, în secolele II-III, ei înșiși fiind creștini, urmare a

sociale și politice prilejuite de prezența autorității și armatei romane în Britania constituie o veritabilă referință istorică în ceea ce privește propovăduirea Evangheliei lui Hristos pe această insulă din vestul Europei.

În privința influenței pe care Imperiul Roman a exercitat-o în Britania s-au păstrat mai multe mărturii istorice³. Dintre acestea, reținem faptul că, până la cucerirea ei, Britania a dezvoltat intense relații diplomatice și comerciale cu Roma. Bunăoară, se amintește despre înțelegerea dintre Iulius Cezar, care dorea să cucerească Britania, și un prinț din tribul Trinovantes, din sudul Britaniei⁴, care se angajase să cucerească militar insula în schimbul unei retribuiții în acest sens⁵.

prezenței și propovăduirii Sfinților Apostoli Andrei și Filip, care, potrivit mărturiilor istorice, au predicat în Dacia Pontică. Cf. Diac. Petre I. DAVID, „Religia tracodacă și celtobritană” în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 3-4, 1975 (partea I: studiu comparativ), p. 392.

3. Istoria prezenței armatei romane în Britania coboară până spre jumătatea secolului I î.Hr., când împăratul roman Gaius Iulius Cezar (100 î.Hr. – 44 î.Hr.) decide să invadeze insula din dorința de a-i pedepsi pe celții de aici pentru numeroasele alianțe pe care aceștia le-au încheiat cu adversarii Imperiului roman. În consacrata lucrare *De bello Gallico*, Cezar face o sumară descriere a insulei și prezintă mai multe date interesante despre cei care o populau: „Partea interioară a Britaniei este locuită de cei despre care se spune prin tradiție că s-au născut chiar în insulă; partea maritimă de către cei care au trecut din țara belgienilor cu scopul jafului și făcând război și de către aproape toți, numiți după numele țărilor din care au venit, care au mers acolo și după ce au purtat război au rămas acolo și au început să cultive pământul. Mulțimea locuitorilor este nenumărată, iar clădirile lor extrem de numeroase, în cea mai mare parte foarte asemănătoare cu cele ale Galiei. Numărul de bovine este mare. Ei folosesc inele din alamă sau din fier, de o anumită greutate, ca și banii lor. În interiorul insulei este produs cositorul, iar în zona maritimă, fierul, dar cantitatea este mică. Ei folosesc alamă, care este importată. Acolo, la fel ca în Galia, este lemn de toate felurile, cu excepția fagului și a bradului. Ei nu consideră îngăduit să mănânce iepurele, și cocoșul, și gâsca. Ei, cu toate acestea, le țin și le împerechează pentru amuzament și plăcere. Clima este mai temperată decât în Galia, anotimpul rece fiind mai puțin sever”. IULIUS CAESAR, *De bello Gallico*, *Commentarius Quintus*, cap. 12, secțiunea 1, disponibil la http://www.forumromanum.org/literature/caesar/gallic_e5.html, accesat la 23 septembrie 2014, ora 17.45.

4. Christopher A. SNYDER, *The Britons*, Blackwell Publishing, 2003, pp. 34-36.

5. Peter SALWAY, *Roman Britain*, Clarendon Press, Oxford, 1981, p. 37.

Primele incursiuni romane împotriva celților britani au avut loc în anul 53 î.Hr.⁶. Insula a fost ocupată în anul 43 d.Hr. de către împăratul roman Claudius⁷, care a organizat acest teritoriu, din punct de vedere administrativ, sub denumirea de *Provincia Britannia*⁸. Așa cum am amintit, cucerirea Insulei Britania de către împăratul Claudius constituie un fapt istoric important în contextul cercetării de față pentru că, sub auspiciile dominației militare romane, locuitorii din Britania

6. Fără a înlesni cucerirea teritoriului, aceste incursiuni militare au contribuit la dezvoltarea comerțului între Roma și insulă. Intenția expansionistă a lui Iulius Cezar i-a preocupat și pe succesorii săi. Prin urmare, au existat mai multe încercări de cucerire a Britaniei, derulate în anii 34, 27 și 25 î.Hr., sub domnia lui Augustus, respectiv de către Caligula, după ocuparea Canalului Mânecii, în 40 d.Hr.

7. Despre Claudius se cunoaște faptul că s-a născut la 1 august 10 î.Hr., la Lyon, ca fiu al lui Nero Claudius Drusus și al Antoniei Minor. Întrucât tatăl său era fiul Liviei și fiul vitreg al lui Augustus, iar mama sa era fiica Octaviei, sora lui Augustus, Claudius se înrudea cu ctitorul dinastiei prin părinții săi. A ajuns împărat după asasinarea lui Caligula (24 ianuarie 41 d.Hr.). S-a preocupat în special cu repararea abuzurilor pe care le săvârșise Caligula și cu restaurarea păcii din imperiu. Invadarea Britaniei a fost prilejuită de tulburările din sudul insulei, unde catuvellauni atacaseră mai multe triburi vecine, ceea ce l-a îndemnat pe principele atrebaților, Verica, să caute protecția romanilor. Cauza mai profundă a invaziei poate fi însă considerată dorința lui Claudius de a-și mări prestigiul, printr-o acțiune militară spectaculoasă, atât în rândurile armatei romane, care de la început a fost sprijinul său cel mai puternic, cât și în cele ale populației. Această interpretare este sprijinită de mersul campaniei. Trupele de invazie sub comanda lui Aulus Plautius au traversat la începutul verii Canalul Mânecii, înaintând până la Medway, care a putut fi trecut abia după lupte grele. O nouă rezistență pe Tamisa l-a făcut pe Plautius să sisteze înaintarea și să-l anunțe pe împărat. Claudius a plecat spre Britania prin Marsilia și Boulogne-sur-Mer; a preluat personal comanda supremă, obținând o victorie importantă asupra adversarilor și a cucerit cetatea regală Colchester, după care i s-au supus alte triburi. Claudius a părăsit Britania după numai 16 zile, pe când Plautius a primit însărcinarea să continue cucerirea și să organizeze teritoriul cucerit ca provincie. Succesul incontestabil a fost exploatat la maximum. Senatul a decis să le confere lui Claudius și fiului său epitetul *Britannicus*, să ridice arcuri de triumf la Roma și la Boulogne-sur-Mer, să organizeze serbări anuale comemorative și, înainte de toate, un alai triumfal. În anul 47, comandantul Plautius, însoțit personal de Claudius, a celebrat triumful din Britania. Claudius este primul dintre împărații romani care a cucerit teritorii în Insula Britania. Manfred CLAUS (ed.), *Împărați Romani*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, pp. 79-81.

8. Ch. A. SNYDER, *The Britons*, p. 34.

aveau să primească adevărul de credință propovăduit de Hristos și de apostolii Săi⁹.

În momentul invadării Britaniei, armata romană număra peste șaiszeci de mii de oameni, susținuți de către o flotă de transport pe măsură¹⁰. Cifrele estimate nu trebuie deloc neglijate. Cel puțin în ceea ce ne privește, prezența unui număr mare de soldați romani în Britania este un element determinant pentru transmiterea învățăturilor creștine către populația de aici. Insula nu a fost cucerită integral de către romani, iar ocuparea Britaniei, care a început sub Claudius, a fost un proces îndelungat, care s-a desfășurat pe parcursul multor ani și care a determinat mișcarea unui număr însemnat de persoane (în special soldați, printre care și creștini). Mulți dintre ostașii romani ajunși în Britania nu s-au mai întors pe continent¹¹, ci s-au stabilit pe insulă, au întemeiat familii și au făcut cunoscută localnicilor Evanghelia lui Hristos, devenind astfel indirect misionari creștini¹².

9. Autoritatea și influența romană nu au fost impuse doar militar. Istoricii amintesc de relații de prietenie întreținute între regii britanici și liderii de la Roma, în special Augustus și Tiberius. Mulți dintre prinții exilați din Britania își căutau adesea refugiu la Roma. Însăși expediția lui Claudius în Britania s-a datorat cererii de ajutor adresată de prințul Bericus, care, din cauza unor certuri interne, a fugit din țara sa și a cerut ajutor Romei. Despre acest Bericus se cunoaște că a fost, cel mai probabil, fiul regelui Atrebares, care domnea între Severn și Tamisa. Repunerea în drepturi a lui Bericus nu a fost decât un pretext pentru Claudius de a realiza ceea ce de mult timp era inevitabil. Cf. J. B. BURY, *A history of the Roman Empire from its foundation to the death of Marcus Aurelius*, Harper & Brothers Publishers, 1893, p. 260.

10. Navele au fost trimise la Gesoriacum (Boulogne), din Italia, Ravenna și Misenum. La începutul anului 43, armata romană s-a adunat în apropierea locului unde, cu doar o sută de ani în urmă, Iulius Cezar se angajase în aceeași misiune. „Dificultățile acelor prime încercări nereușite au rămas în memoria armatei. Unii dintre soldații romani murmurau și și-au manifestat nemulțumirea când Plautius a dezvăluit motivul expediției. A fost necesară intervenția Romei pentru restabilirea ordinii”. J. B. BURY, *A history of the Roman Empire...*, pp. 260-261.

11. De pildă, este cazul cohorței care a cucerit sudul Britaniei, despre care se amintește că a rămas definitiv pe insulă. Cf. Diacon. P. I. DAVID, „Religia tracodacă și celtobritanică”, p. 391.

12. În acest fel a apărut și s-a răspândit creștinismul în Insula Britania, fără să fie neapărat necesară intervenția directă a misionarilor autorizați, apostoli ai lui Hristos sau ucenici ai acestora.

Teritoriul Britaniei nu a fost cucerit deodată de către romani. În timp, prezența trupelor romane pe insulă a variat din punct de vedere numeric și geografic. Dominația romană a început din sudul insulei și s-a extins ușor către centrul și către vestul ei. În anul 60 a avut loc o revoltă, denumită revolta Boudiceană, după numele reginei Boudica¹³ a icenilor¹⁴, care a produs pierderi importante în trupele romane. Deși a fost înăbușită, această revoltă a rămas importantă în istorie pentru faptul că, după înfrângerea trupelor icenilor, pe care locuitorii insulei au considerat-o ultima redută în fața cuceritorilor, populația Britaniei, în special cea din sudul insulei, a început să accepte realitatea stăpânirii romane. În timpul împăraților Flavieni dominația romană în provincia Britania s-a extins ușor spre nord. De precizat că insula nu a fost cucerită integral de către romani.

13. Este menționată în lucrările lui Tacitus și Dio Cassius. Era soția lui Prasutag, regele icenilor. Prasutag se aliază cu Claudius, în anul 43, și astfel obține promisiunea de a nu intra sub controlul Romei, cu condiția ca după moartea sa să lase moștenire tronul Imperiului Roman. Acest lucru se și întâmplă, regatul său fiind anexat Imperiului. În contextul anexării, soția fostului rege este biciuită, iar fiicele lui, violate. În anul 61, guvernatorul Gaius Suetonius Paulinus a condus o campanie pe insula Anglesey, care era un bastion rebel. În acest context, icenii se răscoală. Boudicca este menționată de Cassius ca aducând jertfe lui Andraste, zeița victoriei. Răsculații cuceresc orașele Londinium (actuala Londra) și Verulamium (St. Albans), fiind omorâți aproape 17.000 de oameni. Înăbușirea răscoalei nu a întârziat să apară. Conform relatării lui Tacitus, Boudicca conducea armata de pe un car, îndemnând oamenii să lupte, ca să oprească abuzurile romanilor. În ciuda inechității numerice și a numărului mare de rebeli, revolta a fost înăbușită. Văzând înfrângerea, Boudicca s-a otrăvit. Frank L. KIDNER, *Making Europe. People, politics, and culture*, Houghton Mifflin Company, Boston & New York, 2009, p. 146; Christoph M. BULST, „The Revolt of Queen Boudicca in A.D. 60” in: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 10, H. 4 (Oct., 1961), pp. 496-497 (496-509); Eric ADLER, „BOUDICCA’s Speeches in Tacitus and Dio” in: *The Classical World*, Vol. 101, No. 2 (Winter, 2008), pp. 175-176 (173-195); Stephen L. DYSON, „Native Revolts in the Roman Empire” in: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 20, H. 2/3 (2nd Qtr., 1971), p. 258 (239-274); Ramsay MACMULLEN, „Woman in Public in the Roman Empire” in: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 29, H. 2 (2nd Qtr., 1980), p. 216 (208-218).

14. Numele unui trib din Britania. Pe lângă acest trib, mărturiile istorice amintesc și alte triburi britane: Atrebații (Atrebatas), Belgii (Belgae), Brigantii (Brigantes), Demeții (Demetae), Dobunnii, Dumnonii, Durotrigii (Durotriges), Catuvellaunii, Carveții (Carvetii), Cantiaci, Corieltauvii, Cornovii, Parisii, Regniil (Regnenses), Silurii (Silures) etc.

Se pare că, în timpul dominației romane, revoltele iscate de localnici au fost frecvente. Cel mai probabil din această cauză, în jurul anilor 70, guvernatorul Bolanus a ridicat fortărețe împotriva răsculaților¹⁵. Treptat, dominația romană s-a extins pe insulă¹⁶, iar între 77-84, sub comanda guvernatorului Gnaeus Julius Agricola, teritoriul ocupat de romani a fost extins până la regiunea Caledoniei (denumire folosită de romani pentru a identifica zona Scoției de astăzi)¹⁷.

15. Succesorul său, Petillius Cerealis (30-83), care comandase Legiunea a IX-a în timpul revoltei icenilor conduși de Boudicca și care se făcuse remarcat el însuși prin suprimarea rebeliunii din Civilis, a criticat lipsa de inițiativă a predecesorilor săi. El a pornit război împotriva tribului Brigantes, cel mai puternic dintre triburile britane, ale cărui teritorii se întindeau de la Solway la Wash. Numele tribului a fost adesea folosit de către cercetători și ca sinonim pentru denumirea de „britoni”, concept consacrat mai târziu. J. B. BURY, *A history of the Roman Empire...*, pp. 397-398.

16. Războiul cu tribul Brigantes a fost dus de generalul Cerealis. În orașul Lindum (Lincoln), care a fost cucerit de romani, s-a stabilit locul pentru Legiunea II Adjutrix. Această legiune a fost relocalată în Pannonia la începutul domniei lui Domițian, însă unele pietre funerare găsite la Lincoln arată că locația sa a fost acolo în timpul celor câțiva ani cât a stat în Britania. Astfel, rezultatul războiului lui Cerealis a fost acela că linia frontierei de nord a provinciei nu mai era trasată de la Glevum către Camalodunum, ci de la Deva la Lindum. Trebuie menționat că la sud de această frontieră, zonele montane din vestul Britaniei (Țara Galilor de astăzi) nu făceau încă parte din provincia romană. Aducerea triburilor din acest teritoriu sub dominația romană a revenit în sarcina celor doi succesori ai lui Cerealis. Sextus Julius Frontinus, al cărui nume este cunoscut pentru autoritatea personajului în arta războiului, a decimat tribul Silures, în sud, în timp ce succesorul său, Gnaeus Julius Agricola (78-85 d. Hr.), a luptat cu tribul Ordovices, ocupând insula Mona, pe care Suetonius Paulinus fusese obligat să o abandoneze în primul an de guvernare. J. B. BURY, *A history of the Roman Empire...*, p. 398.

17. P. SALWAY, *Roman Britain*, pp. 138-139. Despre ofensiva expansionistă a lui Agricola și despre măsurile întreprinse în Britania găsim detalii la Caius Cornelius Tacitus (cca. 55-115 d.Hr.), unul dintre istoricii consacrați ai antichității: „Iarna următoare (78-79 d.Hr.) a fost întrebuințată pentru măsurile cele mai binefăcătoare. Într-adevăr, pentru ca niște oameni, care trăiau răzleț și sălbatic și, prin însuși acest fapt, erau dispuși la război, să se deprindă în mod plăcut cu liniștea și cu odihna, Agricola sfătuia pe fiecare în parte, ajuta obștile să construiască temple, piețe și case, laudând pe cei activi și muștrând pe cei trândavi. Râvna pe care el o trezea ținea loc de constrângere. El iniția în artele frumoase pe copiii șefilor de trib. De acum, ajunsese la cinste și portul nostru, iar toga era la modă. Cu încetul se prinseră în lanțul viciilor noastre: începură să aibă galerii, băi și să prindă gust pentru ospețe alese”. CORNELIUS TACITUS, *De Vita Iulii Agricolae*, cap. 21, disponibil la <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0084%3Achapter%3D21%3Asec>

Numeroase mărturii istorice amintesc de faptul că Imperiul Roman și-a pus inconfundabila amprentă asupra societății britane. Spre exemplu, o comparație a situației centrelor urbane înainte și după marile războaie dintre britani și romani dovedește faptul că, sub stăpânirea romană, insula a cunoscut o serie de schimbări, printre care se numără și răspândirea practicilor creștine. În acest sens, mărturiile arheologice indică, în Londra, o biserică-forum care datează din perioada lui Agricola. Astfel de vestigii arheologice, care dau mărturie despre prezența romanilor și a creștinismului în Britania încă din primul secol creștin, au fost descoperite și în alte locații de pe insulă, precum Canterbury, Colchester sau Silchester¹⁸.

tion% 3D1, accesat la 23 august 2014, ora 12.30. E foarte probabil ca, între aceste „vicii” sau obișnuințe despre care amintește istoricul Tacitus se numărau și unele practici creștine, mai ales că soldații romani nu erau străini de învățăturile Evangheliei pe care Sfântul Apostol Pavel le propovăduise la Roma, unde a ajuns în jurul anului 58, imediat după ce s-a întors după a treia călătorie misionară (54-58). Cf. Faptele Apostolilor 18, 23 – 21, 16. Același istoric roman, referindu-se la influența și autoritatea pe care armata romană le-a manifestat în Britania, amintește în lucrarea sa și de bătălia dintre romani și armata caledoniană, desfășurată la Mons Graupius, în nordul Scoției. Pe lângă faptul că indică geografic până unde s-a extins dominația romană în Britania, Tacitus redă și discursul de încurajare pe care Calagacus, liderul caledonienilor, l-a adresat oștaşilor săi: „Jefuitori ai lumii, după ce le lipsește pământ pentru pustiire, acum scormonesc și marea. Dacă dușmanul este bogat, ei îi râvnesc averea, dacă este sărac, ei sunt dornici de stăpânire. Așa încât nu i-a săturat până acum nici Răsăritul, nici Apusul: din toți, singuri ei doresc să înghită cu aceeași furie bogăția și sărăcia. Furtul, măcelul și jaful ei le numesc cu termenul mincinos de stăpânire, iar pacea lor e tăcerea pustiului. Natura a vrut ca fiecareia să-i fie mai dragi copiii și rudele, dar aceștia ne sunt smulși prin înrolare, ca să servească aiurea. Soțiile și surorile noastre, chiar de ar scăpa de brutalitatea dușmană, ne sunt batjocorite în numele prieteniei și ospitalității. Bunurile și averile sunt înghițite pentru impozite, produsele anuale ale ogoarelor pentru prestații de grâne, iar corpurile și brațele noastre ne sunt strivite în deschiderea drumurilor prin păduri și mlaștini, în bățai și înjurături”. CORNELIUS TACITUS, *De Vita Iulii Agricolae*, cap. 30-31, disponibil la <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0084%3Achapter%3D30%3Asection%3D1>, accesat la 23 august 2014, ora 12.45.

18. Peter SALWAY, *The Roman Era. The British Isles: 55 BC-AD 410*, Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 47. În acest sens, istoricii sunt de părere că în perioada Claudio-Neroniană nu a existat o politică concertată față de dezvoltarea unei structuri urbane în Britania. Ce este important de menționat și de observat pentru această perioadă este varietatea lucrărilor, de la situația unei continuități aparente

În perioada împăratului roman Traian (53-117), centrele urbane din partea sud-estică a insulei au cunoscut o dezvoltare lentă, dar constantă. Deși în această perioadă persecuțiile împotriva creștinilor erau prezente la Roma, totuși, în Britania, practicile creștine au continuat să se răspândească. Autoritatea romană pe insulă s-a consolidat în special prin construcția de fortărețe permanente la Caerleon, Chester și York, cu inscripții care indică proiectele avansate din timpul domniei lui Traian¹⁹. Astfel de fortificații sunt importante pentru cercetarea

la Canterbury, la o replanificare radicală față de sfârșitul erei fierului la Silchester și a dezvoltării rapide a magazinelor și atelierelor romane din lemn la Verulamium. În afară de stabilirea orașului Colchester ca și colonie după plecarea celei de-a 20-a Legiuni către Occident, în jurul anului 49, astfel de evoluții par să rezulte în mare parte din inițiative locale, deși implicarea împăratului la Silchester nu ar trebui ignorată. Decizia de a dezvolta Londra ca port important al provinciei nu a putut decât să fie sancționată de la un nivel foarte înalt, de vreme ce afecta atât utilizarea Richborough-ului ca port major de intrare în provincie, cât și viitorul orașului Colchester, primul oraș planificat al Britanniei. Cf. P. SALWAY, *The Roman Era...*, p. 48.

19. În această perioadă, lucrările la fortificațiile împotriva popoarelor barbare au fost sarcina principală a armatei romane în absența unor noi cuceriri. Astfel de fortificații au avut și rolul de a proteja cultura, practicile (inclusiv cele creștine) și obiceiurile abia aduse de către romani. În acest sens, este binecunoscut în istorie zidul împăratului Hadrian, o fortificație impresionantă, construită în prima jumătate a secolului al II-lea în Britania, care avea rolul de limes sau graniță a Imperiului. Zidul în cauză se întindea pe o distanță de 80 mile, între Tyne și Solway, la nord de Stanegate. Din punct de vedere strategic, zidul lui Hadrian avea rolul de a delimita pe insulă teritoriul controlat de romani de cel pe care locuiau vechile triburi celtice. P. SALWAY, *The Roman Era...*, p. 56. Câțiva ani mai târziu, zidul lui Antoninus, construit între 142-144, a avut rolul de a proteja Britania romană de atacul picților și de cel al caledonienilor. Situat la aproximativ 160 km nord de zidul lui Adrian, această fortificație a reprezentat cea mai nordică limită până la care s-a extins vreodată cucerirea romană în Britania. În literatura de specialitate se amintește faptul că acțiunea de construire a frontierei a necesitat o muncă susținută, a cărei durată nu poate fi estimată în timp. Mărturiile istorice sunt foarte bogate, ele indicând că în acest proiect au fost implicate toate legiunile romane cantonate în Britania: a II-a Augusta, a XX-a Valeria Victrix și a VI-a Victrix, ultima adusă în provincie de noul guvernator, A. Platorius Nepos, ca înlocuitoare a Legiunii a IX-a Hispana. Numeroase regimente auxiliare sunt atestate ca făcând parte din acest proiect. Proiectul final avea în vedere un perete continuu cu fortărețe la fiecare milă, cu turlă intermediară, în timp ce fortărețe auxiliare erau uniform distribuite pe zid la intervale de 8-10 mile. Este incert gradul de permeabilitate a zidului: faptul că erau prevăzute porți în dreptul micilor fortărețe, iar pe zid erau dispuse garnizoane

de față, pentru că ele oferă o perspectivă interesantă asupra regiunilor britano-romane în care s-a răspândit creștinismul. În acest context, remarcăm că în nordul insulei (Scoția de azi), unde armata romană nu a reușit să se impună, pictii și caledonienii, triburile care populau aceste teritorii, au rămas, cel mai probabil, străine de învățătura și practicile creștine. Începând cu secolele IV-V, în aceste zone și-au desfășurat activitatea mai mulți misionari creștini, veniți în special din Irlanda, care au propovăduit un creștinism primar, ce s-a dezvoltat în paralel cu tradiția creștină adusă de misionarii romani mai târziu.

Informații importante despre Britania, despre situația social-politică de aici și despre situația creștinismului de pe această insulă sunt în număr mai mare din perioada cuprinsă între sfârșitul secolului II și începutul celui de-al treilea. Istorici precum Eusebiu de Cezareea (263 – mai 339)²⁰, Minucius Felix († 260)²¹ sau Casiodor

atestă faptul că politica construirii fortărețelor a fost aceea de a înainta spre nord. Pe de altă parte, construcția secundară din Vallum (șanț cu ramificații laterale în spatele liniei zidului) sugerează probleme de securitate cu triburile din sud sau necesitatea de a defini o zonă militară. Blocarea secundară a unor porți de fortărețe ar putea fi interpretată și în moduri diferite: insuficienți oameni disponibili pentru asigurarea securității garnizoanelor sau amenințarea tot mai mare venită de la triburile din nord. Cf. P. SALWAY, *The Roman Era...*, p. 58

20. În lucrarea *De vita Constantini*, Eusebiu de Cezareea amintește că împăratul Constantin cel Mare a pătruns cu oastea până „în țara britanilor și până la poapoarele care sălășluiesc undeva în mijlocul oceanului de la soare-apune”. EUSEBIU DE CEZAREEA, *Viața lui Constantin cel Mare*, în: *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XIV, trad. R. Alexandru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 66 și p. 75. La același scriitor bisericesc găsim și detalii cu privire la prezența creștinismului în Britania. În acest sens, el reia cuvintele împăratului Constantin cel Mare, care spunea despre sineși: „Pe mine m-a dorit El (Dumnezeu) spre îndeplinirea voii Sale; pe mine m-a cercetat și m-a aflat potrivit ei, așa fel încât începând de la marea din dreptul britanilor și de pe meleagurile unde, ca sub imperiul necesității, fi este soarelui dat să apună, să scot afară și să spulber – cu sprijinul unei puteri mai mari decât mine – primejdia care pe toate le ținea în puterea ei; în așa fel ca, învățatură luând prin fapta mea mijlocitoare, neamul omenesc să se întoarcă la slujirea preasfintei Legi; și iar, în așa fel încât, din îndrumarea Celui atotputernic, preafericita credință să se răspândească în lume”. EUSEBIU DE CEZAREEA, *Viața lui Constantin cel Mare*, p. 105.

21. MINUCIUS FELIX, *Dialogul Octavius*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. III, trad. P. I. Papadopol, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 369.

(485-585)²² evidențiază rolul determinant pe care dominația romană l-a avut în modelarea religioasă a britanilor și în consolidarea creștinismului pe insulă, mai ales că în anul 296 Constantin cel Mare reușise să își impună stăpânirea asupra unui teritoriu consistent din insula Britania²³. Despre situația politică a Britaniei și despre locul acestei insule în vastul Imperiu roman, în secolele III-IV, istoricul Eusebiu Popovici (1838-1922) amintea că prefectura Galia²⁴ „consista din 3 dieceze: Galia, de care țineau ambele Germanii, spre apus de Rin, la început cu capitala Treveri (Trier), apoi (de la 418) cu capitala Arles (Arles), dieceza Spania, poate la început cu capitala Hispalis (azi Sevilla), apoi cu capitala Toletum (azi Toledo) și dieceza Britannia, cu capitala Eboracum (York)”²⁵.

Un eveniment important în istoria creștină a Britaniei, cu ample consecințe în dezvoltarea creștinismului pe insulă, l-a constituit retragerea trupelor romane (cca 409-410). După anul 383 dominația roma-

22. Între scriitorii bisericești, Casiodor oferă cele mai multe informații și date cu privire la politica romană și la prezența creștinismului în Britania. Aflăm de la el că tatăl împăratului Constantin cel Mare a murit în Britania, iar fiul său a fost ales împărat tot în Britania. CASIODOR, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. LXXV, trad. Liana și Anca Manolache, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 37. De asemenea, de la Casiodor aflăm și despre implicarea lui Constantin în răspândirea credinței creștine în râurile celților și ale galilor, precum și despre faptul că, la începutul veacului al IV-lea, mărturisirea de credință de la Niceea a fost acceptată și de creștinii din Britania: „Află, împărate iubitor de Dumnezeu, că aceasta este predicată din veac și pe aceasta au mărturisit-o Părinții întruniți la Niceea. Și cu această credință sunt de acord toate Bisericele din Spania și din Britania, și nu mai puțin cele întemeiate în Galia, Italia și Dalmația, în Misia și Macedonia și totodată în întreaga Heladă”. CASIODOR, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, p. 40 și p. 271.

23. Cf. Henry WACE, *A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies.*, Hendrickson Publishers, Inc. edition, USA, 1999, p. 345.

24. În perioada veacurilor III-IV Imperiul Roman a fost divizat din punct de vedere administrativ în patru mari prefecturi. Prefectura Galia se număra între aceste prefecturi și cuprindea provinciile din partea de vest a imperiului.

25. Eusebiu POPOVICI, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, trad. Atanasie Mironescu, cartea I (De la întemeierea Bisericii până la dezbinarea dintre partea ei de Răsărit și cea de Apus), ediția a II-a, Tipografia Cărților Bisericești, Cernica, 1926, p. 3.

nă în zonele din nordul și vestul Britaniei, regiuni în care securitatea era încă amenințată de triburile barbare, pictii și caledonienii, în nord, vechii celți, în vest, a slăbit considerabil. Începând cu anul 410, în timpul împăratului Honoriu, în contextul migrației popoarelor barbare a căror dorință de expansiune amenința siguranța Romei, dar și sub influența neînțelegerilor pe plan politic²⁶, legiunile romane campate în Britania au fost retrase. Acest fapt a oferit popoarelor migratoare prilejul de a spori incursiunile pe insulă în secolele V-VI²⁷.

Mai întâi, au organizat atacuri pe insulă triburile de barbari din nord și din vest. În fața unor asemenea amenințări, locuitorii fostei provincii romane au cerut sprijinul popoarelor angliilor, saxonilor și iuților, triburi germanice de pe continent²⁸. Intervenția acestora din urmă s-a concretizat în chiar ocuparea unei mari porțiuni de insulă, fapt care a contribuit la destabilizarea socială a Britaniei și la reconfigurarea administrativă a acesteia²⁹. Prăbușirea sistemului de trai în

26. Despre astfel de conflicte amintește și CASIODOR, în *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, pp. 161-165.

27. Surse istorice amintesc faptul că, în cursul anului 410, „Honorius a emis un document pentru locuitorii provinciei Britania, cerându-le să se apere singuri. Acest eveniment marchează simbolic sfârșitul autorității romane în Britania”. J. F. DRINKWATER, „The usurpers Constantin III (406-407) and Jovinus (411-413)” în: *Britannia*, 29, 1998, pp. 285-286.

28. Benedicta WARD & G.R. EVANS, „The medieval West”, în: Adrian HASTINGS (ed.), *A World of History of Christianity*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1999, p. 11. În acest sens, găsim relatări și într-unul din studiile Diac. P. I. DAVID, care amintește: „Datorită neînțelegerilor de la Roma, romanii încep să se retragă din Britania, începând cu 407, iar țara a devenit teatrul de fală și de pradă al pictilor și scoților. În acest context, conducătorul Vostigern a cerut ajutor triburilor germanice, angli și saxoni, care au început să vină în Britania. Cu ei însă, a fost impusă localnicilor și o tradiție formată din obiceiuri vechi, fapt care a afectat creștinismul din această zonă și l-a alterat sau chiar anihilat. Migratorii veniți nu au mai plecat, ci au distrus multe edificii și o parte a civilizației existente, astfel că, inclusiv creștinismul din această zonă a avut nevoie să fie revigorat”. Diac. P. I. DAVID, (partea a II-a), „Coincidențe și relații generale (indirecte) între Anglia și Dacoromania (sec. III-XIII)” (partea a II-a, împletire istorică), în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCIII (1975), nr. 5-6, p. 759.

29. Viața economică a cunoscut o pantă descendentă, iar activitatea în marile centre urbane a scăzut semnificativ. Orașele și *villae*-le au avut de suferit. Comerțul a cunoscut o perioadă mai puțin favorabilă, în special datorită degradării relațiilor comerciale cu continentul. Spre sfârșitul veacului al VI-lea, aceste relații comercia-

mediul urban și factorii economici și sociali nefavorabili au afectat inclusiv migrarea populației către vestul insulei³⁰, mare parte dintre centrele urbane fiind treptat depopulate³¹.

Declinul socio-economico-politic de pe insulă a afectat și viața religioasă a creștinilor britani. Pe de o parte, politica invadatorilor a urmărit dizolvarea comunităților creștine formate în perioada dominației romane, pe de altă parte, procesul de configurare administrativ-politică inițiat de anglo-saxoni a determinat o rupere temporară (care a durat aproximativ două secole) a relațiilor dintre Biserica din Britania și re-

le cu Europa se vor reface, aspect dovedit inclusiv din punct de vedere arheologic. Cf. A.S. ESMONDE CLEARY, *The Ending of Roman Britain*, Routledge, London, 2000, p. 185. Totodată, destabilizarea economică a condus la dizolvarea sistemului fiscal și la depopularea marilor centre urbane. Al. F. PLATON, Laurențiu RĂDVAN, Bogdan P. MALEON, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*, Ed. Polirom, Iași, 2010, p. 72; A.S. ESMONDE-CLEARY, *The ending of Roman Britain*, p. 47.

30. John BLAIR, *The Church in Anglo-Saxon society*, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 10.

31. A.S. ESMONDE CLEARY crede că supraviețuirea câtorva orașe nu trebuie să ducă la generalizarea acestei situații la întreaga Britanie post-romană (pe larg, în A.S. ESMONDE CLEARY, *The Ending of Roman Britain*, pp. 134-153). Singurul domeniu de activitate care nu a avut de suferit în această perioadă a fost agricultura, mărturii în acest sens fiind cercetările arheologice efectuate, care au evidențiat tranziția de la o economie urbană la una rurală. De pildă, în localitățile Exter și Wroxeter, la începutul secolului al V-lea, casele de piatră au fost înlocuite cu cele din lemn, mult mai simple și mai accesibile. Unele zone din marile centre urbane au fost chiar abandonate, clădirile fiind transformate în dependințe ale fermelor. Barbara YORKE, *Kings and Kingdoms of Early Anglo – Saxon England*, Routledge, London, 1997, p. 6. Aceeași autoare insistă pe ideea că perioada cuprinsă între părăsirea insulei de către romani și ocuparea acestui teritoriu de către anglo-saxoni nu trebuie neapărat privită ca o perioadă de declin, ci mai mult ca una de reformă, de reorientare social-politică. Deși pentru această perioadă și pentru secolul următor sursele istorice sunt sărace în date, iar descoperirile arheologice nu pot oferi o privire exhaustivă asupra acestora, totuși dovezile arheologice din estul Angliei atestă faptul că, după cucerirea teritoriului de către anglo-saxoni, agricultura a continuat să funcționeze sub aceleași practici care fuseseră înainte, existând astfel o continuitate și chiar o dezvoltare. Cu asemenea constatări, teoria potrivit căreia a avut loc un puternic declin în ceea ce privește modul de trai în Anglia, după părăsirea insulei de către romani, trebuie primită și cercetată cu acribie și, deopotrivă, în contextul evenimentelor istorice și al descoperirilor arheologice. Cf. Barbara YORKE, „The Anglo-Saxon kingdoms 600–900 and the beginnings of the Old English state” in: Walter POHL (ed.), *Der Frühmittelalterliche Staat – Europäische Perspektiven*, Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Wien, 2009, pp. 75-76.

stul lumii creștine. În acest context, s-au păstrat mărturii care amintesc despre aversiunea anglo-saxonilor față de britano-creștini, mai ales că împotriva migratorilor a luptat inclusiv ierarhia bisericească³². Totuși, în pofida reformelor anglo-saxone, numeroase elemente de învățătură ale Sinoadelor I și II ecumenice s-au păstrat în spațiul britanic³³. Potrivit istoricilor, această rezistență creștină s-a datorat și faptului că, deși din punct de vedere politic lucrurile se schimbaseră în Britania, retragerea trupelor romane de pe insulă nu a determinat neapărat o rupere totală a relațiilor cu Imperiul roman, cel puțin în ceea ce privește viața bisericească. De pildă, spre jumătatea veacului IV, în anii 429 și 435 (când expansiunea anglo-saxonă luase amploare),

„episcopul Germanus a făcut două vizite pastorale dincolo de Canalul Mânecii pentru a combate pelagianismul. Câțiva ani mai târziu, în 446, locuitorii Britaniei trimiteau cereri de ajutor episcopului Aetius, care activa în nordul Galiei”³⁴.

Prin urmare, este exagerat să se vorbească despre o anihilare a creștinismului în Britania post-romană, ci mai degrabă despre o acomodare a acestuia cu noile realități. În acest context se încadrează și ipotezele următoare, conform cărora „populația romanizată rămasă în provincie a încercat să supraviețuiască, organizându-se inițial ca o federație de *civitates* autonome, structură care s-ar fi dovedit fragilă în fața atacurilor picților și scoților sau la venirea anglo-saxonilor; totuși din cauza precarității izvoarelor, teoria nu întrunește încă acordul tuturor specialiștilor. O altă ipoteză susține că structura de *civitates* amintită a fost înlocuită, spre anul 450, de una sau mai multe formațiuni politice locale conduse de așa-numiții „regi tirani”, precum misteriosul Vortigern³⁵.

32. Este și cazul lui Germanus, episcop de Auxerre, care, în anul 429, i-a combătut pe pelagieni și care, ajuns la Verulam, a preluat conducerea cetății și i-a respins pe invadatori. Un asemenea efort însă nu a reușit să îi împiedice pe anfi, saxoni sau iuți să pună stăpânire pe cea mai mare parte a Britaniei.

33. Cf. Diac. P. I. DAVID, „Coincidențe și relații generale (indirecte)...”, (partea a II-a), p. 759.

34. Ian WOOD, „The Fall of the Western Empire and the End of Roman Britain”, in: *Britannia*, 18, 1987, pp. 252-262.

35. R.G. COLLINGWOOD, J. N. L. MYRES, *Roman Britain and the English Settlements*, Biblo and Tannen, 1990, pp. 313-315; Al. F. PLATON, Laurențiu RĂDVAN, Bogdan P. MALEON, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*, p. 72.

Cert este faptul că schimbările de ordin politic care au avut loc în prima jumătate a veacului IV în Britania au determinat, între altele, și o reorientare a Bisericii care se formase pe insulă. Treptat, o mare parte dintre creștinii celto-romani, care au rămas fără apărare în fața amenințării barbarilor de la frontiera de răsărit a imperiului, s-au refugiat în teritoriile din vestul (Țara Galilor de azi) și nordul (Scoția de azi) insulei³⁶, acolo unde au format comunități puternice din punct de vedere militar, care au rezistat invadatorilor anglo-saxoni. Astfel de refugiați creștini au fost numiți de saxoni cu termenul de „gali” sau „wels”, adică străini. În perioada invaziilor, într-o zonă pustie a Galiei, celto-romanii refugiați au fondat Mica Britanie³⁷. În cadrul unor asemenea comunități întărite militar s-au păstrat învățătura, rânduielile și elementele de creștinism primite pe filieră romană, mai ales că, începând cu secolul al V-lea, astfel de comunități erau tot mai des vizitate de misionari creștini irlandezi.

Cu retragerea trupelor romane și incursiunea popoarelor migratoare se încheie o primă etapă din istoria creștinismului din Britania, destul de îndelungată și importantă, dacă ținem seama de mărturiile amintite mai sus, precum și de alte dovezi prezente în literatura de specialitate³⁸.

2. Receptarea creștinismului în spațiul celtic. Creștinii și preoții druizi

Influența armatei și a administrației romane în Britania și-a pus accentul și în ceea ce privește viața religioasă de pe insulă. În cea mai

36.E. E. CAIRNS, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, p. 122.

37. Diac. P. I. DAVID, „Coincidențe și relații generale (indirecte)...”, (partea a II-a), p. 760.

38. Bunăoară, la Tertulian se găsește mențiunea că religia creștină s-a răspândit încă din secolul al II-lea, la mai multe neamuri, printre care și la daci și britani. Potrivit altor mărturii, însuși Britannicus (Bretanio-Vetranion), episcop de Tomis în a doua jumătate a secolului al IV-lea, ar fi avut origini celtice. Cu privire la perioada secolelor IV-V, se face mențiune despre ucenicii Sfântului Ioan Casian († 29 februarie 433), care ar fi propovăduit în Britania și, astfel, ar fi pus bazele vieții monahale din această regiune. Cf. Diac. P. I. DAVID, „Coincidențe și relații generale (indirecte)...”, (partea a II-a), pp. 755-757.

mare parte a secolului al IV-lea, Britania a fost parte oficială a Imperiului Roman, în cadrul căruia creștinismul se dezvoltase și căpătase libertate de exprimare. De remarcat că această dezvoltare a creștinismului nu s-a produs unitar, pe întreg teritoriul imperiului, astfel încât au existat locuri unde creștinii erau încă minoritari. Britania, fiind în extremitatea nord-vestică, deci departe de zelul multor misionari creștini, a fost un teritoriu în care creștinismul, pentru o perioadă îndelungată de timp, a reprezentat o religie minoritară, suprapusă politeismului celtic. Cele mai noi descoperiri arheologice atestă că au existat așezări ale creștinilor în Britania Romană, cu precădere în partea estică a insulei, în vreme ce partea de sud-vest este săracă în astfel de evidențe și mai bogată în mărturii care indică politeismul celtic³⁹.

În acest context, în literatura de specialitate, unii istorici⁴⁰ au dezvoltat teoria conform căreia între factorii care au influențat răspândirea creștinismului în Britania s-a numărat și credința vechilor celți. În lumea celtică organizarea și oficierea actelor de cult le revenea druidilor⁴¹.

39. J. BLAIR, *The Church in Anglo-Saxon society*, p. 10.

40. Am întâlnit o astfel de ipoteză și la Pr. Nicolae Achimescu. Cf. Pr. Nicolae ACHIMESCU, „Religie și fenomen: Periplul celților de la druidism la creștinism”, în *Ziarul Lumina*, disponibil la: <http://ziarullumina.ro/religie-si-fenomen-periplul-celtilor-de-la-druidism-la-crestinism-65945.html>, consultat la 3 mai 2019, ora 17.00.

41. Termenul de „druizi” desemna preoții celți din Irlanda, Britania și Galia, care profesau o doctrină esoterică nescrisă, alcătuiind o clasă sacerdotală, moștenitoare și păstrătoare a tradițiilor celtice. Autoritatea lor era recunoscută în toată lumea celtică. V. KERNBACH, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1989, p. 150. Druidii sunt menționați pentru prima oară de Iuliu Cezar, în *De Bello Gallico*. Potrivit proconsulului, druidii „veghează asupra celor legate de zei, se ocupă de sacrificiile publice și private, reglementează toate chestiunile religioase. Un număr mare de tineri vin să se instruiască în preajma lor și ei se bucură de mare considerație”. Totodată, despre druidi se amintește că alcătuiau o clasă privilegiată în societatea celtă, alături de clasa cavalerilor. IULIU CEZAR, *Comentarii de Bello Gallico*, VI, 13, disponibil la http://www.forumromanum.org/literature/caesar/gallic_e6.html, accesat la 14 mai 2015, ora 12.20. Termenul *druid* apare cel mai târziu în anul 850 d.Hr. în poemele lui Blathmac, fiul lui Cú Brettan, care, vorbind de Mântuitorul Hristos, îl descria astfel: „mai bun decât un profet, mai cunoscut decât orice *druid*, un rege care a fost episcop și un înțelept desăvârșit”. J. CARNEY (ed.), *The Poems of Blathmac, Son of Cú Brettan*, Dublin, 1964, II, 27-8, apud. Mac. Mathúna, Liam, „Irish Perceptions of the Cosmos”, în *Celtica*, 1999, p. 181. Potrivit lui Eliade,

Deși este cunoscut faptul că triburile celtice s-au extins în marea parte a Europei, în special în Franța, în Spania și în Marea Britanie⁴², totuși s-au păstrat puține dovezi despre prezența druizilor în toate teritoriile locuite de celți. Textele clasice care vorbesc despre sacerdoții celților îi identifică pe aceștia doar pe teritoriul Galiei și al Britaniei, în vreme ce câteva tradiții locale vorbesc despre prezența lor și în Irlanda. Totuși absența atestării lor în alte părți ale Europei nu presupune și faptul că această instituție nu era răspândită⁴³. Istoricul Henri Hubert afirmă că legăturile dintre popoarele celtice au fost asigurate prin răspândirea druidismului și că respectivele popoare au datorat sacerdoților druizi multe dintre percepțiile morale, concepțiile despre viața de după moarte, practici rituale și de astronomie⁴⁴ sau soluții juridice comune⁴⁵. În cadrul instituției druidice, funcția sacerdotală pu-

druizii și-ar fi avut obârșia în Britania. Cf. Mircea ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II (De la Guatama Buddha până la triumful creștinismului), trad. C. Baltag, Chișinău, Ed. Universitas, 1992, p. 139.

42. M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, p. 136.

43. Barry CUNLIFFE, *Druids. A very short introduction*, Oxford University Press, New York, 2010, p. 3.

44. Fragmentul de calendar descoperit la Coligny susține teoria conform căreia druizii aveau cunoștințe astronomice destul de avansate. Acest calendar, scris în limba celtică pe o tăbliță de bronz, datează din perioada romană. A fost descoperit în orașul Coligny în secolul al XIX-lea. Deși au fost descoperite doar fragmente din acesta, se poate distinge structura calendarului celtic. Acesta era împărțit în cicluri de cinci ani, a câte 62 de luni. Fiecare an are 12 luni, iar fiecare lună, 29 sau 30 de zile. Lunile erau împărțite în două jumătăți de 15 sau 14 zile. De asemenea, se crede că în anii al 2-lea și al 4-lea ai ciclului luna Equos avea doar 28 de zile. Cf. Sacha STERN, *Calendars in Antiquity. Empires, States and Societies*, Oxford University Press, Oxford, 2012, pp. 303-304. Sistemul astronomic avansat se datora și faptului că principalele activități ale celților erau păstoritul și agronomia. Câștigându-și existența din acestea, celții erau obligați să își organizeze timpul cât mai bine cu putință. Literatura irlandeză ne detaliază modul în care anul era împărțit în anotimpuri. Sfârșitul vechiului an și începutul celui nou erau sărbătorite la 1 noiembrie, prin ceremoniile numite Samain. La 1 februarie avea loc festivalul Imbolc, desfășurat în cinstea zeiței fertilității, Brigit. Urma apoi festivalul Beltane, la 1 mai, asociat zeului focului Belenus și festivalul Lugnasad, care avea loc la 1 august. Barry CUNLIFFE, *The ancient celts*, Penguin Books, 1999, p. 189.

45. Henri HUBERT, *Celții și civilizația celtică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 396-397. Potrivit cercetătorilor, accederea în casta druizilor era

tea fi îndeplinită și de femei⁴⁶. Totuși, acestea nu puteau îndeplini serviciul divin în calitate de preotese, ci ca ghicitoare, bucurându-se de un deosebit respect⁴⁷. Prima femeie care s-a luptat pentru supraviețuirea acestei caste a fost Boudica⁴⁸, care, în calitate de lider al tribului icenilor, era inițiată în druidism⁴⁹. Așa cum deja am amintit, în anul 60 d.Hr., Boudica a condus o revoltă împotriva romanilor, care a fost înăbușită de către armată.

Druzii se bucurau de un deosebit respect nu doar din partea populației simple, ci și din partea aristocrației⁵⁰. Diodor Siculus și Strabo amintesc de importanța pe care o aveau druzii în societatea

posibilă doar după o perioadă lungă de instruire, timp în care novicii erau obligați să învețe pe de rost manuale de istorie, geografie, cosmologie, astronomie, filosofie și morală, lucrări care erau redactate în versuri. În unele cazuri, inițierea în vederea accederii în tagma druidă putea dura și 20 de ani. Cf. Ovidiu DRIMBA, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 48. Se evidențiază cu precădere accentul pe care druzii îl puneau pe antrenarea intelectului, în special prin actul memorării. Totodată, memorarea îi ajuta să păstreze caracterul mistic al doctrinelor lor. Iuliu Cezar preciza că „druzii socotesc că religia nu permite consemnarea în scris a învățăturii lor, deși în celelalte treburi de ordin public și privat se folosesc, în general, de alfabetul grec. Cred că druzii au hotărât acestea din două motive: pe de o parte, nu doresc să li se divulge doctrina, iar pe de altă parte, se tem ca nu cumva discipolii lor, bizuindu-se pe scris, să-și cultive mai puțin memoria; într-adevăr, cei mai mulți, bizuindu-se pe scris, sunt mai puțin sărguincioși în învățarea pe de rost și nu mai acordă atenție memoriei”. IULIU CEZAR, *De Bello Gallico*, VI, 14, disponibil la http://www.forumromanum.org/literature/caesar/gallic_e6.html, accesat la 14 mai 2015, ora 13.24.

46. V. KERNBACH, *Dicționar de mitologie generală*, p. 150.

47. Pr. Nicolae ACHIMESCU, *Istoria și filosofia religiilor. Religii ale lumii antice*, Basilica, București, 2015, p. 533.

48. Cele mai multe mărturii despre curajoasa luptătoare ne parvin de la Tacitus și de la Dio. Tacitus o numește Boudicca, iar Dio, Boudouika. În ambele cazuri, numele înseamnă: Victoria. Richard HINGLEY, Christina UNWIN, *Iron Age Warrior Queen*, Hambledon Continuum, 2006, p. 41.

49. Philip CARR-GOMM, *What Do Druids Believe?*, Granta Books, London, 2006, p. 26.

50. Mai mult, aceștia beneficiau de numeroase privilegii. Spre exemplu, în Irlanda, fiecare rege avea consilier un druid, înaintea căruia nu putea vorbi sau fără avizul căruia nu putea să ia nicio hotărâre importantă. Totodată, aceștia erau autori ai imnelor închinat zeilor, având și rol de profeți. Pr. N. ACHIMESCU, *Istoria și filosofia religiilor. Religii ale lumii antice*, p. 531.

galică, spunând că aceștia puteau media chiar între două armate aflate în război⁵¹.

Din punct de vedere istoric, dispariția instituției druizilor a avut loc odată cu apariția romanilor în teritoriile nord vestice (implicit și în Britania) ale Europei. Împăratul Octavian Augustus a interzis cetățenilor romani apartenența la religia druidică, iar Tiberius interzice exercițiul funcției druidice. Se pare că, cel puțin teoretic, principalele motive⁵² ale acestei interdicții au privit practicile magice și jertfele umane pe care druizii le practicau; în fapt, însă, romanii au încercat să submineze autoritatea și popularitatea de care se bucurau druizii, aspecte care puneau probleme politicii lor expansioniste. Cu excepția irlandezilor, care i-au moștenit și perpetuat în literatură, instituția druizilor a fost aproape uitată în Evul Mediu. Renașterea îi va aduce din nou în prim plan, ca figuri emblematice ale istoriei fostelor teritorii celtice⁵³. Locul druizilor a fost luat în secolul al VI-lea de către filizi și de barzii. În Irlanda, filizii au fondat școli și s-au implicat constant, de-a lungul întregului ev mediu, în diverse activități culturale⁵⁴.

Cum a favorizat religia druidică receptarea creștinismului în Britania?

Numeroase mărturii evidențiază că, la început, druizii au tratat cu ostilitate creștinismul. „Sunt cunoscute multe incursiuni, mai ales în Țara Galilor și în insulele din jurul Scoției de astăzi, în care băștinași conduși de druizi i-au atacat pe locuitorii satelor încreștinate și i-au ucis”⁵⁵. Ulterior, urmașii druizilor, filizii și barzii s-au arătat mai deschiși creștinismului; ei au „acceptat colaborarea cu Biserica creștină”⁵⁶, fapt care i-a transformat în intermediari în procesul de încreștinare a cel-

51. Barry CUNLIFFE, *Druids. A very short introduction*, p. 5.

52. Pr. N. ACHIMESCU, *Istoria și filosofia religiilor. Religii ale lumii antice*, p. 532.

53. Ronald HUTTON, *Pagan Britain*, Yale University Press, New Haven and London, 2013, p. 171.

54. O. DRIMBA, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, p. 49.

55. Pr. N. ACHIMESCU, „Religie și fenomen: Periplul celților de la druidism la creștinism”. Sunt păreri conform cărora însuși Sfântul Patrick (cca 389-461), cel supranumit încreștinătorul irlandezilor, nu ar fi decât întruchiparea unuia dintre marii zei ai panteonului celtic.

56. Pr. N. ACHIMESCU, „Religie și fenomen: Periplul celților de la druidism la creștinism”.

ților păgâni. Pe de altă parte, apropierea celților de creștinism a fost influențată și de o serie de practici și învățături druidice, care se asemănau cu practicile și cultul creștin⁵⁷.

De pildă, ziua, în sistemul celtic de măsurare a timpului, începea cu seara din ziua precedentă, aspect care era întâlnim și în cultul creștin. Acest fapt se datora teoriei druidice conform căreia galii erau descendenți din Dis, zeu care, în panteonul roman, îi corespundea lui Hades, zeul morții și al lumii întunecate de sub pământ⁵⁸. În cultul druzilor, pe lângă poeziile și cântecele compuse, o altă metodă de adorare a divinității era observarea mediului înconjurător. În povestea irlandeză *Aseidiul de la Druim Damgaire* este relatat faptul că un druid privea cerul consemnând norii ca fiind prevestiri ale lucrurilor care se vor întâmpla în viitorul apropiat⁵⁹. În cadrul aceluiași cult, druzii se serveau de practica postului sau a abstenenței, ca „mijloc de a întări o cerere juridică”⁶⁰. Deși folosită cu un alt scop, practica postului era întâlnită și la creștini. Un alt aspect îl constituia modul în care druzii erau organizați. Autoritatea supremă „era exercitată de un șef al lor unic. La moartea lui, dacă unul din ei îl înțecea în măreție, îl succeda; dacă mai mulți sunt egali între ei, își disputau întâietatea prin votul druzilor și câteodată pe calea armelor. Într-o anumită epocă a anului, ei se strâneau într-un loc consacrat din țara carnuților, care era socotit drept centru al Galiei”⁶¹. Practica alegerii liderului druzilor și implicit ierarhia druidică sunt considerate elemente care au înlesnit trecerea vechilor celți de la păgânism la creștinism.

În concluzie la cele prezentate mai sus, se poate spune că, în contextul evenimentelor istorice din primele secole creștine, instituția druzilor, prin organizarea și practicile ei, respectiv prin urmașii filizi (în Irlanda) și barzi (Țara Galilor), a constituit un factor care a facilitat, în parte, răspândirea creștinismului pe teritoriul Britaniei. Respectul

57. Cf. Diac. P. I. DAVID, „Religia tracodacă și celtobritonă”, pp. 395-396.

58. Philip FREEMAN, *Celtic Mythology. Tales of Gods, Goddesses and Heroes*, Oxford University Press, New York, 2017, p. 7.

59. H. R. ELLIS DAVIDSON, *Myths and symbols in pagan Europe*, Manchester University Press, Manchester, 1988, p. 150.

60. M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, p. 139.

61. M. ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, p. 148.

de care se bucurau acești sacerdoți în rândul populației celtice, precum și faptul că reprezentau o castă cu o ierarhie bine definită și totodată cu o doctrină unitară au ajutat la receptarea mai rapidă a anumitor coordonate particulare creștinismului. Trecerea de la vechea religie celtică la creștinism a fost atât de evidentă în rândul populației celte, încât, în perioada incursiunilor anglo-saxone din veacurile V-VI, în Irlanda și în zonele de vest (Țara Galilor) și nord (Scoția) ale Britaniei, centrele monastice înființate de călugării irlandezi au conservat tradiția creștină primară, iar misionarii celți au devenit, la începutul veacului VII, factori de propagandă religioasă care i-au concurat pe misionarii romani.

3. Mărturii cu privire la prezența creștinismului în Britania, în primele patru secole

În literatura de specialitate se găsesc numeroase și diverse ipoteze cu privire la propovăduirea și răspândirea creștinismului în Britania. O parte dintre aceste teorii sunt argumentate, o altă parte mai puțin. Cert este faptul că în Britania creștinismul a fost propovăduit încă din primele secole creștine. Pornind de la ideea prezenței timpurii a unei minime culturi creștine în spațiul britan și ținând seama de importanța pe care o asemenea perspectivă o are pentru cercetarea de față, în rândurile următoare sunt evidențiate principalele teze istorice care privesc propovăduirea, răspândirea fenomenului creștin în Britania, în primele patru veacuri⁶².

Pentru *secolul I* literatura istorică amintește de prezența în Britania a unor apostoli și ucenici ai Mântuitorului. Se fac mențiuni despre

62. Pentru o cât mai sistematică expunere, vom grupa datele cronologic, pe secole. Pentru datele prezentate, am consultat și următoarele surse istorice: Thomas FULLER, *The Church history of Britain, from the birth of Jesus Christ until the year 1648*, vol. I, Oxford University Press, 1845; Henry Hart MILMAN, *History of latin christianity, including that of the popes to the pontificate of Nicolas V*, vol. II, W.J. Widdleton Publisher, New York, 1870; NENNIUS, *History of the britons (Historia Brittonum)*, trans. by J.A. Giles, Medieval Latin Series, Cambridge, 2000; Geoffrey of MONMOUTH, *History of the kings of Britain*, trans. by Aaron Thompson, Medieval Latin Series, Cambridge, 1999; Theodor MOMMSEN (ed.), *Historia Brittonum cum additamentis Nennii*, in: *Monumenta Germaniae historica*, vol. XIII, Berlin, 1898, disponibil la: http://www.intratext.com/IXT/LAT0936/_IN_DEX.HTM, accesat la 20 martie 2019, ora 11.20.

prezența Sfântului Apostol Petru⁶³, a Sfântului Iacob al lui Zevedeu⁶⁴, a Sfântului Apostol Pavel⁶⁵, a lui Simon Zelotul⁶⁶ și a lui Aristobul⁶⁷. O te-

63. Istoricul Thomas Fuller infirmă prezența Sfântului Apostol Petru în Britania. El demontează, pe rând, fiecare sursă care amintește de prezența lui Petru printre britani. Astfel, amintește că argumentele lui Parsons Iezuitul, unul dintre susținătorii teoriei, nu sunt fondate pe realitatea istorică; de asemenea, cu privire la Simeon Metafrastul, care spune că Sfântul Petru a stat câteva zile în Britania, unde a predicat cuvântul, a înființat Biserici, a hirotonit episcopi, preoți și diaconi și în al doisprezecelea an al lui Nero s-a întors la Roma, Fuller este de părere că acesta nu este un istoric de încredere; cu privire la afirmația Papei Inocențiu I, conform căreia primele Biserici din Italia, Franța, Spania, Africa, Sicilia și celelalte *insule intermediare*, au fost înființate de Sfântul Apostol Petru, Fuller consideră că termenul de „insulă intermediară”, nu vizează și Britania, ci doar insulele mării din mijloc (Marea Mediterană). În privința viziunii Sfântului Petru, pestrată în tradiția creștină, conform căreia Apostolul a predicat cuvântul lui Dumnezeu în Britania, Fuller invocă cuvintele Sfântului Apostol Pavel de la I Timotei 1, 4: „Nici să ia aminte la basme și la nesfârșite înșirări de neamuri, care aduc mai degrabă certuri, decât lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu, cea întru credință”, sugerând că este vorba doar despre o legendă. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 7-10.

64. Despre prezența lui Iacob, fiul lui Zevedeu și frate cu Apostolul Ioan, Thomas Fuller amintește că sabia lui Irod a oprit prematur călătoriile sale, înainte ca apostolii să plece din Ierusalim. Prin urmare, este puțin probabil ca acesta să fi ajuns în Britania. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 10-11.

65. Cu privire la prezența Apostolului Neamurilor în Britania, același Th. Fuller afirmă că nu i se poate atribui prea mare încredere lui Britannus, cel care afirmă acest lucru, deoarece, însoțit de expresia „ultima Thule”, care era o expresie a poezilor pentru cea mai îndepărtată margine a lumii cunoscute atunci, face ca acest enunț să fie mai mult o exclamație poetică, decât un adevăr confirmat istoric. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 11.

66. Th. Fuller, invocând afirmațiile istoricilor Dorotheus și Baronius, afirmă că prezența lui Simon Zelotul în Britania nu constituie un adevăr istoric. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 11-12.

67. Sfântul Aristobul, unul dintre cei 70 de apostoli ai Mântuitorului, a fost frate al Sfântului Barnaba și ucenic al Sfântului Apostol Andrei. Despre Aristobul se amintește chiar că ar fi propovăduit Evanghelia în Britania și ar fi fost primul episcop din această provincie romană, fiind cinstit după moartea lui de către credincioșii săi. Temeiul unei asemenea ipoteze îl constituie, în viziunea istoricilor, versetul de la Romani 16, 10, în textul căruia Pavel amintește: „Îmbrățișați pe Apelles, cel încercat în Hristos. Îmbrățișați pe cei ce sunt din casa lui Aristobul”. Andrew PHILLIPS, „The Holy Apostles in Britain”, în *Orthodox England*, vol. 8, nr. 4, p. 6. Prezența lui Aristobul în Britania este plasată în jurul anului 56 d.Hr. Despre Aristobul, Thomas Fuller amintește că, deși nu era apostol, a fost un tovarăș al apostolilor. Potrivit lui

orie interesantă despre propovăduirea creștinismului, în primul secol, în Britania, este dezvoltată de Thomas Fuller, care susține că primul misionar creștin pe insulă ar fi fost Iosif din Arimatea⁶⁸. Această ipoteză a fost popularizată în special începând cu secolul al V-lea, odată cu venirea saxonilor și este fundamentată pe o serie de hrisoave vechi și pe textul versetului de la Romani I, 8⁶⁹, în care Pavel face mențiune, între altele, și de prezența lui Iosif în Britania⁷⁰. Astfel de ipoteze variază în literatura de specialitate, istoricii încurajând o teorie sau alta în funcție de argumente.

Despre prezența creștinismului în vestul Europei și, în special, în spațiul britan amintesc unii scriitori și părinți bisericești, fără însă a specifica cu exactitate care au fost limitele geografice până la care misiunile de încreștinare s-au desfășurat. Bunăoară, Clement Romanul afirmă că Sfântul Apostol Pavel a „învățat dreptatea în toată lumea, ajungând până la marginile apusului, și a suferit mucenicia sub

Fuller, calitatea de episcop al Britaniei, care i-a fost atribuită lui Aristobul, nu poate fi susținută istoric, din cauza lipsei unor argumente solide în acest sens. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 12-13.

68. Potrivit lui Fuller, evreii, purtând o deosebită dușmănie pentru Filip, Iosif din Arimatea, Lazăr, Maria Magdalena și Marta, surorile sale, împreună cu Marcella, roaba lor, i-au alungat pe aceștia din Iudeea și i-au pus într-un vas fără pânze și vase, cu intenția de a-i îneca. În cele din urmă, aceștia au ajuns la Marsilia, în Franța. În timp ce Filip a continuat să propovăduiască Evanghelia lui Hristos în Franța, i-a trimis în Britania pe Iosif din Arimatea, împreună cu fiul său și alți zece ucenici, pentru a-i converti pe nativii acelei insule la creștinism. În Britania, misionarii au fost primiți de regele Arviragus, care deși nu a abandonat idolatria în care trăia, le-a oferit douăsprezece petece de pământ într-o insulă pustie, plină de mlaștini și măracini numită Ynis-Witrin (Glassenbury). Aici au zidit o biserică mică, în cinstea Maicii Domnului. În această biserică a fost îngropat Iosif, ucenicii lui continuând să facă misiune pe insulă. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 16-17.

69. „Mulțumesc, întâi Dumnezeuului meu, prin Iisus Hristos, pentru voi toți, fiindcă credința voastră se vestește în toată lumea”.

70. Despre prezența lui Iosif la Glassenbury, Th. Fuller oferă detalii, menționând, pe seama hrisoavelor consulatate, informații despre biserica pe care se presupune că a ridicat-o: avea lungimea de 60 de picioare (feet), 26 de picioare lățime, fiind construită dintr-o îmbinare de nuiiele. Cu o asemenea descriere ne putem da seama de simplitatea clădirilor destinate rugăciunii în acea perioadă, dar și de stilul clădirilor din Britania. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 18-19.

împărați”⁷¹. Expresia „marginile apusului”, dacă e să o identificăm cu vestul Europei, ar sugera prezența lui Pavel inclusiv în Britania păgână. Însă această mențiune a lui Clement este prea sumară și nu constituie un argument solid, certificat istoric, care să ateste prezența Sfântului Pavel în insula Britania, ci mai degrabă o mărturie despre propovăduirea și prezența creștinismului în vestul Europei. Tradiția, deși prea puțin confirmată de izvoarele scrise sau de cele arheologice, amintește, între altele, că în această parte a Europei (Britania) a fost prezent și a propovăduit Sfântul Simon Zilotul, mirele din Cana Galileii.

Prima mărturie literară explicită cu privire la prezența creștinismului în Britania o întâlnim la apologetul Tertulian (200 d.Hr.), care amintește de „toate limitele Spaniei, tuturor popoarelor din Galia și toate locurile în care erau britoni, inaccesibile Romanilor, dar subjugate lui Hristos”⁷².

Pentru *secolul al II-lea*, o temă importantă în istoria creștină a Britaniei o constituie convertirea unui oarecare Lucius, despre care istoricii amintesc că ar fi fost regele Britaniei⁷³. Timpul convertirii este unul destul de vag conturat, teoriile indicând date diverse, care se întind pe o perioadă de nu mai puțin de 90 de ani⁷⁴. În pofida unei așa

71. CLEMENT ROMANUL, „Epistola către Corinteni”, cap. 5, în *Părinți și Scriitori Bisericești (I)*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 49.

72. TERTULLIAN, „De Adversus Iudaeos”, disponibil la http://www.tertullian.org/anf/anf03/anf03-19.htm#P2141_7259 66, consultat la 23 septembrie 2017, ora 19.30.

73. Despre convertirea lui Lucius Britanicul găsim mențiuni și în lucrarea *Historia Brittonum*: „Post CLXVII annos post adventum Christi Lucius Brittannicus rex cum omnibus regulis totius Brittannicae gentis baptismum suscepit missa legatione ab imperatore Romanorum et a papa Romano Eucharisto”. *Historia Brittonum* II, 22, disponibil la http://www.intratext.com/IXT/LAT0936/_P2.HTM, accesat la 21 martie 2019, ora 22.20.

74. În lucrarea lui Th. Fuller găsim o înșiruire a posibilelor ani ai convertirii lui Lucius, potrivit principalelor surse: Paulus Jovius (99), Joseph Cajus (108), Analele din Butron (137), Analele din Crokysdene (150), Jeffery Monmouth (155), John Capgrave (156), Matth Florilegus (158), Florence Vigorniensis (162), Antiq. de Winchester (164), Tho. Rudborne (165), William de Malmesbury (166), Beda Venerabilul (167), Henry de Erphurt (169), Analele din Lichfield (175), Marianus Scotus (177), Ralph de Baldoc (178), Ioan Bale (179), Polydor Virgil (182), Roger de Wendover

de mari diferențe cu privire la datarea perioadei în care a trăit Lucius, majoritatea surselor susțin veridicitatea faptelor sale. Chiar dacă au existat păreri conform cărora Lucius nu putea conduce sudul Britaniei, din simplul motiv că acest teritoriu era un teritoriu roman, acestea sunt demontate de practica existentă în acea perioadă în Imperiul roman, anume ca în unele regiuni să fie permisă existența unui lider, fie el și cu puteri reduse, sub ascultarea Romei (ex: Antioch în Asia, Irod în Iudeea sau Deiotarus în Galatia)⁷⁵.

În privința acestui Lucius Britanul, izvoarele amintesc că a fost impresionat de minunile pe care Dumnezeu le săvârșea prin intermediul creștinilor. De aceea, în jurul anului 167 a trimis pe Elvanus și Medulinus la episcopul Eleuterius, la Roma, cu o scrisoare, cerând mai multe lucruri, totodată exprimându-și dorința de a fi învățat în credința creștină⁷⁶. Motivul pentru care a scris acestui episcop a fost acela că

(183), Chron. Brit. Abbrev (184), Matth. Paris (185), Hector Beothius (187), Martinus Polonus (188), Analele Saxone (189). Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 26-40. Conform cronicarului Nennius, Lucius ar fi primit botezul în anul 167: „After the birth of Christ, one hundred and sixty-seven years, king Lucius, with all the chieftains of the British people, received baptism, in consequence of a legation sent by the Roman emperors and pope Evaristus”. NENNIUS, *History of the britons (Historia Brittonum)*, §22, p. 11.

75. O asemenea ipoteză o găsim și la Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 29.

76. Deși scrisoarea trimisă de Lucius la Roma nu s-a păstrat, totuși, în lucrarea lui Thomas Fuller am găsit textul scrisorii-răspuns a episcopului Eleuterius: „Ne cereți să vă dăruim legile romane și ale împăratului, pe care să le puneți în aplicare. Legile romane și ale împăratului pot fi la un moment dat schimbate, însă legea lui Dumnezeu nu poate fi schimbată. Ați primit, nu de mult, prin mila lui Dumnezeu, în regatul Britaniei, legea și credința în Hristos; voi aveți cu voi în acele ținuturi ambele părți ale Scripturii. Din ele, prin voia și cu ajutorul lui Dumnezeu, luați legea și prin acea lege să guvernați. Să fii reprezentantul lui Dumnezeu în regatul tău. Al Domnului este pământul și plinirea lui; lumea și toți cei ce locuiesc în ea (Psalmi 23, 1). Și iarăși, așa cum spune profetul, care el însuși a fost rege: «Iubit-ai dreptatea și ai urât fărădelegea; pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei, mai mult decât pe părtașii Tăi» (Psalmi 44, 9). Și iarăși, potrivit aceluiași profet: «Dumnezeule, judecata Ta dă-o împăratului și dreptatea Ta fiului împăratului» (Psalmi 71, 1). Nu a zis judecata sau dreptatea împăratului, ci judecata și dreptatea ta. Fiii împăratului sunt creștinii și turma din ținutul tău, care trăiește în pace în regatul tău. După cum spune Evanghelia: «Așa cum își adună găina puilor ei sub aripi»

Biserica de la Roma era de referință în lumea creștină din acea perioadă. La cererea lui Lucius, episcopul Eleuterius i-a trimis în Britania pe misionarii Faganus și Derwianus, prin mâinile cărora regele a fost botezat, împreună cu supușii lui.

Nu se cunosc detalii cu privire la numărul celor care s-au convertit. Cronicarul Geoffrey de Monmouth susține că, la acea dată, în Britania erau douăzeci și opt de orașe, fiecare dintre ele conduse de un *flamen* sau preot păgân. Trei dintre acestea: Londra, York și Caerlion din Wales aveau *arhiflameni*, care stăpâneau peste ceilalți. Lucius ar fi pus episcopi în locul flamenilor și arhiepiscopi sau mitropoliți (deși instituțiile arhiepiscopatului și mitropolitului apar și se consolidează câteva secole mai târziu) în locul respectivilor arhiflameni. Arhieriei creștini instituți au primit confirmare inclusiv de la papă, iar multe dintre templele păgâne au devenit biserici creștine. Bunăoară, templul zeiței Diana din Londra sau templul lui Apollo din Westminster, pe care creștinii nu le-au demolat, au fost transformate în locașuri de cult creștine⁷⁷.

Cu privire la creștinismul britan în *secolul al III-lea*, unii cronicari amintesc de moartea regelui Lucius, în anul 201⁷⁸, folosind acest eveniment pentru a evidenția faptul că, pe insulă, creștinismul a supraviețuit

(Matei 23, 37), așa să faci cu poporul tău. Poporul și turma din ținutul Britaniei sunt ai tăi, iar dacă ei sunt dezbiinați, tu trebuie să îi aduni în pace și înțelegere, să îi chemi la credința în Hristos, să îi hrănești și să îi păstrezi, să îi guvernezi și să îi conduci, cu Cel Căruia îi ești reprezentant". Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 30-31.

77. Thomas Fuller amintește că mai multe locașuri de cult au păstrat amprenta prezenței regelui Lucius, în calitate de fondator (ctitor) al lor: biserica Sfântul Petru din Cornhill, Londra (despre care se spune că mulți ani a fost sediul arhiepiscopiei Londrei), catedrala din Gloucester, o biserică din Winchester, sfințită de episcopii Faganus și Duvianus, unde Devotus a fost rânduit ca stareț, o biserică a creștinilor filosofi din Bangor, o biserică închinată Sfintei Fecioare Maria, în localitatea Glasenbury, care a fost reparată și ridicată din ruine de aceeași episcopi Faganus și Duvianus și unde aceștia au format o comunitate monahală, cu încă 12 ucenici, o capelă închinată Mântuitorului în castelul Dover, precum și biserica Sfântului Martin din Canterbury. Biserica din Winchester i-ar fi fost cea mai dragă lui Lucius. Acesteia i-a dăruit multe privilegii și lucruri materiale, împodobind-o și cu o curte generoasă. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 38.

78. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 41.

și a continuat să se dezvolte și după decesul acestui rege. În acest sens, Thomas Fuller reiterează cuvintele călugărului Gildas (cca. 500-570), care spune că

„preceptele creștinismului, în ciuda faptului că au fost primite fără entuziasm de locuitori, au fost păstrate de câțiva, abandonate de alții, dar totuși au rămas chiar și în timpul celor nouă ani de persecuții sub Dioclețian”⁷⁹.

Cu alte cuvinte, potrivit specialiștilor, creștinismul a continuat să se răspândească pe insulă și în secolul al treilea, chiar dacă populația de aici era predominant păgână. La același Thomas Fuller găsim unele clarificări în acest sens. Astfel, invocând mărturii din *Analele Magdeburgense*, precum și unele date oferite de monahul Gildas, Fuller observă că locașurile de cult creștine au continuat să existe și în secolul III. Faptul că aceste biserici creștine nu sunt amintite în principalele izvoare istorice se explică prin aceea că mărturiile scrise fie au fost arse de către păgâni, fie au fost luate și duse departe de creștinii plecați în exil⁸⁰.

De altfel, ostilitatea arătată de păgâni față de creștinii din Britania s-a concretizat și prin martiriul unor creștini de pe insulă. Izvoarele amintesc despre martiriul Sfântului Alban, care ar fi avut loc în prima parte a secolului al III-lea. Sfântul Alban este primul mucenic britan. Despre viața, mucenicia și minunile sfântului vorbește pe larg Beda Venerabilul⁸¹. Împreună cu Alban au fost martirizați și alți creștini. Des-

79. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 42.

80. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 44-45.

81. Potrivit acestuia, Alban era un tânăr păgân din Verulamium. În timpul persecuțiilor împotriva creștinilor, acesta a adăpostit un cleric care fugea de persecutori. Clericul respectiv l-a impresionat atât de tare pe Alban prin evlavie deosebită cu care se ruga, încât acesta a abandonat cultul păgân și s-a convertit la creștinism. În urma razei efectuate de armata păgână, Alban, care îl adăpostea pe cleric, s-a predat în locul acestuia, asumându-și totodată și calitatea de creștin. El a fost adus la judecătorul păgân, care l-a întrebat cum îl cheamă și ce credință are, acesta răspunzându-i: „Mă cheamă Alban și Îl slăvesc pe Dumnezeu Cel Adevărat, care a creat toate lucrurile”. Cerându-i să aducă jertfă idolilor, Alban a răspuns judecătorului: „Sacrificiile care prin tine sunt oferite diavolilor nu aduc niciun folos celor care le sunt oferite și nici nu răspund chemărilor celor care le oferă. Dimpotrivă, cine va oferi sacrificiu acestor imagini va primi durerile eterne ale iadului ca recompensă”.

pre aceștia găsim detalii la Thomas Fuller⁸². De remarcat că prezența martirilor creștini în Britania veacului al III-lea demonstrează entuziasmul creștinismului de aici.

Revenind la prezența unor misionari creștini în Britania în primele secole, trebuie avut în vedere și situația agitată care caracteriza lumea antică în acea perioadă și care, trebuie spus, îngreua deplasarea misionarilor creștini. Istoricul canadian Earle E. Cairns surprinde faptul că

„mișcarea liberă în lumea mediteraneană ar fi fost deosebit de dificilă pentru mesagerii Evangheliei. Înainte de domnia lui Cezar Augustus (27 î.Hr. – 14 d.Hr.), împărțirea lumii antice în mici unități rivale, orașe-state sau triburi, împiedica atât călătoriile, cât și răspândirea ideilor. Odată cu extinderea puterii imperiale romane, în perioada consolidării imperiului, în țările din jurul Mediteranei a existat o perioadă de dezvoltare pașnică. Pompei curățise Mediterana de pirați, iar soldații romani păzeau pacea pe drumurile Asiei, Africii și Europei. Această lume relativ pașnică a ușurat deplasarea primilor creștini dintr-un loc în altul, astfel că ei au putut să predice Evanghelia tuturor oamenilor de pretutindeni”⁸³.

Beda menționează de asemenea minuni petrecute în timpul martiriului lui Alban: secarea râului în locul unde trebuia să fie martirizat (se preconizează că este vorba despre râul Tamisa), convertirea călăului, apariția unui râu pe dealul unde a fost martirizat etc. În cele din urmă, după ce a fost omorât, însuși judecătorul care a ordonat execuția mucenicului Alban, mișcat de cele petrecute, a dat ordin să înceteze persecuțiile împotriva creștinilor. Pe locul unde a avut loc martiriul Sfântului Alban a fost construit un locaș de cult care poartă numele mucenicului. Cf. THE VENERABLE BEDE, *The ecclesiastical history of the English people*, Richmond, Tiger of the stripe, 2008, cap. I, 7, pp. 14-17.

82. Fuller amintește că, imediat după Alban, a fost martirizat și Amfibalus, creștinul pe care l-ar fi găzduit. Pe lângă Amfibalus, au mai suferit moarte martirică Aaron și Julius, doi cetățeni ai Caerleonului, Socrates și Stephanus și Augulius, episcop de Londra, numit și Augusta. La scurt timp după martiriul celor doi, alte câteva mii de creștini, care au mers la locul martiriului, în Verulam, au fost întâmpinați de o armată păgână și au fost martirizați. De asemenea, pe seama unor mărturii păstrate la Winchester, se amintește de martiriul unor călugării, care au fost uciși în biserică în timp ce se rugau (nu se precizează locul și anul). Puținele însemnări despre moartea acestor creștini se datorează, conform lui Fuller, faptului că primii creștini din Britania au fost preocupați de supraviețuirea lor în fața prigonitorilor și mai puțin de consemnarea faptelor celor martirizați. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 48-56.

83. E. E. CAIRNS, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, p. 30

Cu alte cuvinte, având în vedere cele semnalate de Cairns, dată fiind amplasarea geografică a Insulei Britania, este greu de crezut că misionarii creștini ar fi reușit să ajungă printre celții britani înainte de expansiunea Imperiul Roman, fapt care oferise un minim de siguranță în apusul Europei, și, în special, înainte de Edictul de la Milan (313), care a oprit persecuțiile împotriva creștinilor și a conferit Bisericii credibilitate și o oarecare autoritate. Într-un asemenea context, în pofida mărturiilor bogate, dar sumar argumentate, și a teoriilor istorice vehiculate de cercetători, care insistă pe prezența misionarilor creștini în Britania primelor trei veacuri, rămânem la ideea că, în aceste trei prime secole, principalul factor în răspândirea creștinismului printre britani a fost armata romană⁸⁴. Cu toate acestea, pentru o minimă organizare bisericească pe insulă se impunea prezența unui cler, succesor al Apostolilor. Prin urmare admitem și activitatea unor misionari, chiar din primul secol de creștinism, deși, în absența unor dovezi concrete, prezența și activitatea acestora rămâne sub semnul întrebării.

Dacă informațiile cu privire la prezența creștinismului în Britania în primele trei secole sunt în cea mai mare parte generale și, pe alocuri, fundamentate pe argumente istorice fragile, începând cu *secolul al IV-lea*, datele prezentate de istorici sunt mai bogate și mai pertinente. Din această perioadă s-au păstrat și numeroase dovezi arheologice⁸⁵.

84. „Nu trebuie să fie ignorat rolul armatei romane în dezvoltarea idealului unei organizații universale și în răspândirea Evangheliei. Romanii au adoptat obiceiul de a folosi în armată oameni din provincii, deoarece numărul cetățenilor romani disponibili era în declin din cauza războaielor și a vieții ușoare. Acești provinciali erau puși în contact cu cultura romană și erau ajutați să răspândească ideile ei în întreaga lume antică. Mai mult, unii din acești oameni au fost convertiți la creștinism și au răspândit Evanghelia în locurile unde au fost trimiși să-și facă serviciul militar. Este foarte posibil ca introducerea cea mai timpurie a creștinismului în Britania și în Dacia să fi fost un rezultat al lucrării soldaților creștini care erau staționați acolo”. E. E. CAIRNS, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, p. 31.

85. Un element important în acest sens îl reprezintă descoperirea arheologică făcută în anul 1975, la Chesterton (Water Newton), care constă într-un tezaur cu mai multe elemente. Cea mai importantă plesă din acest tezaur o constituie un disc de aur cu monograma lui Hristos. În componența tezaurului descoperit la Chesterton intră și un potir, cel mai vechi găsit în provinciile vestice ale imperiului, care a aparținut probabil unei comunități creștine. Totodată, în același loc s-au găsit diferite vase, unul dintre ele donate de un creștin cu numele Publianus, având inscripția:

În veacul al IV-lea organizarea bisericească din vestul Europei se concretizează prin formarea primelor centre episcopale (în Italia, la Roma, Mediolanum și Ravenna; în Galia, la Arles, Marsilia, Paris, Reims). Deși sunt voci care susțin că e prea devreme să se vorbească despre o organizare bisericească și în Britania⁸⁶, totuși viața bisericească de pe insulă nu era de neglijat. La începutul veacului al IV-lea Britania romană era deja parte din Imperiul Roman de două secole și jumătate. Era strâns legată de rețelele militare, politice, sociale și economice care au reunit imperiul. Orice decizie care se lua la Roma pe toate aceste planuri avea repercusiuni și în provinciile romane, deci și în Britania, iar orice schimbare politică sau socială care survenea în conducerea imperiului afecta, de asemenea, și această insulă. Odată cu venirea lui Costanțius Chlorus în funcția de conducător al prefecturii Galia (Franța, Spania și Britania), în anul 305, creștinii britani au cunoscut o perioadă de pace, în care persecuțiile au încetat. Mai târziu, prin Edictul de la Milan, semnat, în 313, de Sfântul Constantin cel Mare⁸⁷, el însuși crescut în Britania, viața religioasă creștină s-a consolidat pe această insulă. Eusebiu de Cezareea amintește că în Britania nu doar că fusese predicată Evanghelia lui Hristos, ci exista și un cult divin care era practicat în conformitate cu rânduiala Bisericii universale. Referindu-se la prăznuirea Paștilor, istoricul ne încredințează că această sărbătoare era cinstită de creștinii britani după practica întregii Biserici creștine⁸⁸.

Sanctum altare tuum, Domine, subnixus honoro (Doamne, eu Publianus, mă închin ție, cinstindu-ți Sfântul Tău Altar). Tezaurul descoperit la Chesterton a fost datat cu aproximație ca existând din perioada anterioară anului 350. P. SALWAY, *Roman Britain*, p. 718.

86. Jean CARPENTIER, François LEBRUN, *Istoria Europei*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 92.

87. Un aspect important este acela că însuși Constantin cel Mare și-a petrecut copilăria în Britania. Spre finele secolului al III-lea, la scurt timp după ce, conform unor istorici, Constantius Chlorus a fost obligat de Dicolețian să se căsătorească cu Teodora, fata lui Maximian, împărăteasa Elena, mama lui Constantin cel Mare, s-a retras în Britania, până în anul 306, când fiul ei a fost ales August de către legiunile britanice. Tot în Britania, Constantin cel Mare s-a și căsătorit. Diac. P. I. DAVID, „Coincidențe și relații generale (indirecte) între Anglia și Dacoromania (sec. III-XIII)” (partea a II-a, împletire istorică), p. 748.

88. „Or, vădindu-se acum cerința dreptei rostuirii a praznicului, astfel încât să nu mai rămânem legați prin nimic de un popor ce a fost în stare să ucidă pe Părintele

Cea mai evidentă mărturie cu privire la viața și organizarea bisericească din Britania o constituie prezența unor episcopi insulari la lucrările unor sinoade convocate în veacul al IV-lea. Cei mai mulți istorici amintesc de Sinodul de la Arles, din Galia (1 august 314)⁸⁹, la care au participat episcopii Restitutus de Londra, Eborius de York, Adelfius de Colchester, preotul Sacerdos și diaconul Arminius⁹⁰. Aceștia s-au implicat activ în discuțiile din cadrul sinodului, care au vizat combaterea arianismului aflat în fază incipientă. De asemenea, izvoarele amintesc de prezența unor episcopi britani și la sinodul I Ecumenic de la Niceea,

și Domnul său, (cuvine-se să luăm aminte la) existența unei rânduieli ce se bucură de bun nume în toate Bisericele de la apus, de la miazăzi și de la miazănoapte [...] rânduială ce se ține într-un singur fel și întru bună înțelegere la Roma, în Italia și în toată Africa, în Egipt, în Spania, în Gallia, în Britania [...] pe scurt: după ce au cercetat întreolaltă pricina, tuturor de acolo plăcutu-le-a ca preasfântul praznic al Paștelui să fie ținut pretutindeni în una și aceeași zi". EUSEBIU DE CEZAREEA, *Viața lui Constantin cel Mare*, p. 134.

89. Cf. Henry WACE, *A Dictionary of Christian Biography...*, p. 104; Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 67; Zenovie PĂCLIȘANU, *Istoria creștinismului antic*, Oradea, 1937, p. 327. Sinodul de la Arles (pe malul estic al râului Rhon) s-a ținut în anul 314, fiind primul sinod convocat de Constantin cel Mare. Au fost reprezentate 53 de scaune episcopale din Europa și Africa de Nord. Sinodul a emis 22 de canoane care fac referire la: sărbătoarea Paștilor care trebuia să aibă o dată uniformă, respingând tradiția care permitea ca fiecare Biserică locală să stabilească acest lucru (temă reluată la Sinodul I Ecumenic), problema participării la curse de cai și bătălii în arenă, problema rebotezării ereticilor, validitatea slujbelor săvârșite de către un cleric păcătos sau imoral și participarea a minimum trei episcopi la hirotonia altui episcop. Participarea celor trei episcopi britani la sinod este menționată și în *Acta Concilii Arelatensis*, documentul emis de sinod, care amintește de participarea episcopilor din 35 de dieceze din Europa și Africa de Nord, printre aceștia aflându-se și trei episcopi din Britania: Eborius din civitate Eboricensi (York), Restitutus din civitate Londenensi (Londra) și Adelfius din civitate Colonia Londinensium (Lindum sau Lincoln). Cf. Pr. Ioan RĂMUREANU, Pr. Milan ȘESAN, Pr. Teodor BODOGAE, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, ediția a III-a, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 163; Lynn WHITE, Jr., „Christian Myth and Christian History”, în *Journal of the History of Ideas*, vol. 3., no. 2, Apr., 1942, p. 151.

90. Charles THOMAS, *Christianity in Roman Britain to A.D. 500*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles, p. 197; S.N. MILLER, „The British Bishops at the Council of Arles (314)” în *The English Historical Review*, vol. 42, no. 165, Jan., 1927, p. 79; B.H. GARNONS WILLIAMS, „The Study of Roman Britain in a Sixth Form” în *Greece & Rome*, vol. 4, no. 12, May, 1935, p. 136.

Bitinia (325), precum și la sinodul din Ariminum (Rimini), pe coasta adriatică a Italiei (359). Cu privire la acest din urmă sinod, convocat de fiul lui Constantin cel Mare, Constanțius, se amintește că s-a pus în dezbatere problema întreținerii și remunerării episcopilor. Episcopii de Aquitan, Franța și Britania, au preferat să se subvenționeze sin-guri, decât să fie o povară pentru trezoreria ținutului în care păstro-reau. Doar trei episcopi britani au primit indemnizație de la împă-rat. Conform mărturiilor istorice, numărul episcopilor britani care au participat la sinod a fost mai mare⁹¹. Thomas Fuller este de părere că numele unor episcopi nu a fost menționat în actele sinodale, pentru că aceștia nu s-au evidențiat ca având nevoie de sprijinul împăratului. Aceștia s-au temut să accepte ajutorul împăratului pe motiv că suve-ranul, care încurajase arianismul, le-ar fi putut cumpăra favoruri cu banii oferți⁹².

Un alt sinod important, la care au participat episcopii din Brita-nia, a fost convocat la Sardica, în Tracia (347), de către Constanțius și Constans, fiii lui Constantin cel Mare. Faptul că pe insulă exista un creștinism organizat după „Lăsămintele” Sfinților Apostoli „a fost de-monstrat și prin participarea unor ierarhi din Britania la elaborarea mărturisirii de credință dată în cadrul Sinodului de la Sardica (343)”⁹³. Se pare că, între altele, mărturisirea de credință elaborată la Sardica a avut un rol decisiv în combaterea arianismului pe insulă⁹⁴. Cel puțin

91. Potrivit unor istorici, numărul scăzut al episcopilor britani care au partici-pat la acest sinod s-a datorat neajunsurilor financiare, clericilor fiindu-le aproape imposibil să suporte costurile unei asemenea călătorii. Cf. Henry CHADWICK (ed.), *Not Angels, but Anglicans*, Canterbury Press, Norwich, 2010, p. 5.

92. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 68-69.

93. Diac. P. I. DAVID, „Coincidențe și relații generale (indirecte) între Anglia și Dacoromania (sec. III-XIII)” (partea a II-a), pp. 750-751.

94. Potrivit cronicarului Thomas Fuller, în cele din urmă, arianismul s-a răspândit și pe insula Britania. În acest sens, nu sunt cunoscute împrejurările și nici cine a adus arianismul în Britania, însă este cert faptul că picții și scoții păgâni l-au îmbrățișat. Britonii oprimați s-au văzut nevoiți să ceară ajutor de la împărații romani Grațian și Valentinian, însă aceștia i-au neglijat. Acest lucru a dus la urcarea pe tronul de la Roma a unui uzurpator pe nume Maximus, spaniol prin naștere, care i-a alungat pe picți și pe scoți din sudul insulei, nu neapărat din dorința de a-i apăra pe britoni, ci din dorința de a se confirma ca împărat al vestului. Maximus nu s-a limitat doar la Britania, ci s-a luptat și cu băștinașii din peninsula Armorica și, învingându-i, a colo-

așa rezultă din epistola Sfintei Hilary către frații și către episcopii din Germania și Britania, prin care aceasta îi felicita pe cei din urmă pentru că s-au străduit ca arianismul să nu pătrundă în ținuturile lor⁹⁵.

Conchizând asupra celor prezentate până aici, se poate remarca faptul că, încă din secolele primare, creștinismul nu a ocolit insula Britania. În pofida vitregiilor timpului, în primele patru veacuri creștinismul s-a răspândit pe insulă, astfel că cea mai mare parte a istoricilor confirmă existența unei Biserici a Britaniei, parte a Bisericii creștine. Deși nu s-au păstrat prea multe date și mărturii despre modul în care primele comunități de creștini, înființate și dezvoltate în Britania romană, s-au organizat (număr de credincioși, cler, specific liturgic, patrimoniu bisericesc, activități pastorale, particularități etc.), totuși, pe seama celor prezentate mai sus, se poate deduce faptul că o minimă rânduială exista. Prezența unui cler în cele trei trepte: episcop, preot, diacon, care și-a arătat interesul pentru clarificarea unor probleme liturgice și de doctrină, a unui cult divin care se practica în conformitate cu rânduielile întregii Biserici⁹⁶, a unor creștini care au suferit moarte martirică pentru Hristos, precum și a unor misionari care au propovăduit constant Evanghelia sunt destule mărturii care indică cât se poate de clar că, spre finalul secolului al IV-lea, în Britania romană viața religioasă și practicile creștine s-au caracterizat prin maturitate și stabilitate. În privința relației dintre Biserica Britaniei și restul creștinismului reținem mărturia istoricului Casiodor, care amintește de

„existența unei ordini onorabile (în Biserica creștină), pe care o respectau Bisericile din toată lumea, în Occident, în sud, în părțile nordice și

nizat acest teritoriu. De aceea, până astăzi, acest teritoriu se numește Mica Britanie. Irlanda a fost numită Britania Inferioară. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 69-71.

95. Între cei pe care cronicile îi amintesc că au luptat împotriva arianismului este amintit și Sfântul Keby, fiul lui Salomon, duce de Cornwall, ucenic al Sfântului Hilary, episcop de Poitiers, în Franța, pe lângă care a trăit 50 de ani. Acesta a fost hirotonit episcop și a păstorit la St. David's, mai apoi în Irlanda, stabilindu-se în final pe insula Anglesey. Sfînțenia lui a fost transmisă și locului unde a locuit, acesta fiind numit după el, Holyhead, în aceeași insulă fiind și un loc numit Hilary-point, în memoria mentorului său. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain...*, pp. 74-75.

96. Cf. Z. PÂCLIȘANU, *Istoria creștinismului antic*, pp. 189-192.

nu mai puțin și unii dintre orientali. De aceea, în prezent toți au socotit că așa este bine și eu personal am făgăduit să fac apel și la înțelepciunea voastră, pentru ca ceea ce se respectă cu plăcere în orașul Roma, în Italia, Africa, în întreg Egiptul, în Spania, Galia, Britania, Libia, în toată Grecia, Asia (Pont și Cilicia), acest lucru să-l adopte și înțelepciunea voastră⁹⁷.

Pentru Biserica Britaniei este de remarcat că relația apropiată cu Roma, capitala Imperiului, a constituit un element determinant, care a susținut și a garantat trăinicia și dezvoltarea doctrinei și practicilor creștine pe insulă. De pildă, descoperirile arheologice certifică existența comunităților de creștini cu precădere în partea sudică și estică a insulei⁹⁸ (teritoriul Angliei de astăzi), acolo unde, așa cum am arătat mai sus, intervenția trupelor romane a fost mai accentuată. Într-un asemenea context istoric, retragerea romanilor de pe insulă a determinat, în mod evident, o izolare a Bisericii Britaniei, precum și o tot mai pronunțată vulnerabilitate a comunităților de creștini celto-romani în fața păgânilor anglo-saxoni expansioniști.

97. CASIODOR, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, p. 379.

98. J. BLAIR, *The Church in Anglo-Saxon society*, p. 10.

**Pr. prof. univ. dr. Ionel Ene,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

SFÂNTUL BENEDICT DE NURSIA. IMPACTUL VIEȚII ȘI REGULILOR SALE ASUPRA CIVILIZAȚIEI EUROPENE DE ASTĂZI

Abstract. *St. Benedict of Nursia was organizer of Western monasticism, born in 480 in Nursia – Umbria, Italy today and passed away in 547, at Monte – Casino near Rome. Influenced by the monastic rules of St. Basil the Great and spiritual conversations of St. John Cassian, St. Benedict organized Western monasticism, requiring a specific discipline and ascetic life. Rule monks, such work is called St. Benedict of Nursia is more a treatise on life than a regulation or rule. Ninth century Benedict of Aniane reformulating Rule monks of Western monasticism shifted to the sacred, to the detriment of practice or work and founded the Benedictine order. The fruit of this way of life was the birth monastery Cluny monastery, which was to play an important role in Western monastic life and papal history. Numerous Benedictine monasteries scattered around the world have played and still play an important role in the history and culture of the Church and beyond.*

Keywords: *monasticism, abbot rules monastic Christianity, obedience.*

Din ce în ce mai mult, creștinii conștientizează că în fața tuturor încercărilor, greutăților și problemelor cu care se confruntă *Biserica cea Una*, se impune o nouă abordare a realităților și anume crearea unui front comun. În acest sens Schisma din 1054, precum și Reforma (sec. XVI), au adus mari prejudicii imaginii lui Hristos în lume, dar au ridicat în același timp adevărate bariere, ori ziduri despărțitoare între creștini, situați geografic în Orient sau Occident.

În secolul trecut (XX), Mișcarea Ecumenică a dat mari speranțe pentru refacerea unității creștine, dar a sfârșit lamentabil, prin a fi chiar înfierată ca „*cea mai mare erezie a secolului XX*”. De aceea con-

tactele nemijlocite între biserici sunt de dorit și surprinzător, se constată, atunci când se urmărește, bineînțeles, că punctele comune între Biserica Răsăritului și cea a Apusului sunt mult mai numeroase decât deosebiriile. În acest sens ne-am propus să analizăm viața și regulile monahale ale sf. Benedict de Nursia, cel care face parte din tezaurul comun al celor două Biserici Surori, și care a conturat o bună parte a monahismului apusean, până în ziua de astăzi.

Viața Sf. Benedict

Sf. Benedict de Nursia a fost una dintre figurile cele mai impunătoare ale monahismului apusean din secolele V-VI. S-a născut la Nursia, în Umbria, către anul 480, la aproximativ 110 km, nord-est de Roma. A trăit un timp la Subiaco, la 50-60 km est de Roma, apoi la Monte – Casino, la o sută de km. sud de Roma, unde a și trecut la cele veșnice, către anul 547. Moaștele sale se află astăzi la mănăstirea Saint Benoit sur Loire – Abbaye de Fleury – Franța. Deși prin moștenirea duhovnicească pe care a lăsat-o la moartea sa a conturat un anume profil spiritual, care este mai mult decât european, el nu a cunoscut decât o mică parte a Europei, și anume centrul Italiei. Viața i-a fost smerită și austeră și o cunoaștem din *Dialogurile* Sf. Grigorie cel Mare, papă al Romei (590-604). Este papa care ne-a lăsat Liturgia Darurilor mai înainte sfințite, și pe care noi îl pomenim la slujbele noastre sub titlatura de Grigorie Dialogul. Viața Sfântului Benedict se situează, istoric vorbind, într-o perioadă foarte tulbură. În 410 Roma fusese cucerită de vizigotul Alaric, apoi bizantinii, care reprezentau legitimitatea romană, au căutat să recucerească Italia. În momentul nașterii Sf. Benedict ostrogotul Teodoric era foederatul Bizanțului. Întreaga viață a Sf. Benedict s-a desfășurat în atmosfera războaielor bizantino-barbare, căci secolele V-VI au fost de efemere recuceriri și stăpâniri ale Italiei de către răsăriteni, urmate de revanșa goților lui Totila, care l-au și vizitat pe Sfânt.

În Galia, în acea epocă domnea Clovis (465-511), al cărui botez în 496 făcea Franța fiica Bisericii și din care s-au născut în epocă sfinți precum Genoveva († 512), Remi († 530) și Clotilda († 545), soția lui Clovis.

Sf. Benedict s-a născut într-o familie influentă din Nursia. A fost trimis de părinți pentru studii la Roma, aparținând prin aceasta ultimei generații care a primit instrucția și moștenirea culturii antice, alături de Boetius și Cassiodor, pentru a aminti înnumai doi dintre reprezentanții de seamă ai epocii. În anul 500 Roma era împărțită în două din cauza vacanței scaunului pontifical și dorințelor antagonice ale bizantinilor și ale lui Teodoric de a-și impune pretendentul. Astfel, Teodoric susținea pe Simahus iar bizantinii pe Laurențiu. În toiul acestor dispute Sfântul Benedict părăsește Roma pentru a se consacra vieții ascetice. Analizând motivul plecării, Sfântul Grigorie în cea de a II-a Carte a Dialogurilor, scrie despre Sf. Benedict: „[...] văzând că (la Roma s.n) cei mai mulți se scâldau în viciu, [...] era dornic să placă doar lui Dumnezeu [...] pentru care s-a retras cu necunoscută măiestrie și înțelepciune adâncă”.

Prima etapă a retragerii sale s-a consumat la Enfide, la 50 km sud de Roma, dar nu putem vorbi încă de o viață ascetică. Aici, el s-a bucurat de grija servitoarei, împluternicită de părinți să vegheze asupra sa. Totuși, la Enfide Sf. Benedict a făcut cea dintâi minune a sa. Sf. Grigorie ne relatează:

„Servitoarea a vrut să împrumute unei vecine un vas pentru a spăla grâul. Aceasta, obosită, l-a așezat (vasul) pe o masă. Iar în clipa următoare a căzut și vasul s-a spart în două. Când femeia s-a întors cu vasul spart, servitoarea a căzut în lacrimi.

Atunci, Benedict, care era un copil cuviincios și bun, când a văzut servitoarea plângând, a realipit cele două părți ale vasului și a început să se roage cu lacrimi. În timp ce se ruga, el a găsit aproape de el vasul intact, imposibil de a distinge o urmă a rupturii. De aceea o consolă prietenește pe servitoare, redându-i vasul pe care îl primise bucăți, dar intact. Toată lumea a aflat această minune”¹.

Această minune și renumele sfințeniei tânărului Benedict au fost decisive pentru a doua etapă, la Subiaco, unde va trăi ca un eremit într-o grotă, total rupt de lume, timp de mai mulți ani și cunoscut doar de călugărul Roman, care i-a și dăruit și „*obiceiu*” viețuirii monahale,

1. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 1, 1-2, apud Biblioteca Națională Franceză (se va prescurta B.N.F.) internet, http://galica.bnf.fr/Fonds_Tablets/005/M0051584.Htm. Se va cita în continuare doar autorul și cartea.

aducându-i în fiecare zi hrană. La capătul a trei ani de viețuire a fost descoperit, în ziua de Paști, de un preot și a devenit starețul tuturor celor din împrejurimi.

A treia etapă a fost la Vicovaro, acolo unde o *colonie* de călugări l-a chemat pentru a le fi abate, stareț. Dar acești călugări duceau o viață foarte lejeră, iar Benedict a încercat să imprime un alt curs, să reformeze de fapt viața monahală. Cum în comunitate se cuibăriseră și călugări certați cu disciplina, unii dintre ei au încercat să-i otrăvească vinul.

„Când după ceremonialul minastic, – scrie Sf. Grigorie – se prezenta Părintelui casei (abatului s.n) carafa (vasul) conținând băutura purtătoare de moarte, Benedict întinse mâna pentru a face semnul sf. Cruci. Carafa, care era ținută la o oarecare distanță, s-a rupt la acel semn al crucii ca și cum semnul Sf. Cruci ar fi fost o piatră aruncată. Atunci omul lui Dumnezeu s-a ridicat fără a clipi, cu sufletul împăcat. Convoacă frații și le zise: Dumnezeu Atotputernicul să aibă milă de voi, fraților. Pentru ce a-ți vrut voi să-mi faceți aceasta? Nu v-am spus eu că manierele voastre erau incompatibile (cu statutul monahal s.n.)? Mergeți și vă căutați un părinte după comoditatea voastră. Atunci el s-a reîntors în singurătatea sa plăcută și locuia cu el însuși sub ochiul Spectatorului din înălțime”².

Întors la Subiaco, Benedict a acceptat ucenici în jurul său, mai mult chiar, a fondat douăsprezece mici mănăstiri și în fiecare din ele a trimis doisprezece călugări, cu câte un preot între ei. „Păstră încă câțiva călugări cu el, gândind că s-ar forma mai bine în preajma sa”³.

În această perioadă, Sf. Grigorie cel Mare scrie că au avut loc mai multe minuni; vindecarea unui călugăr care nu mai putea să participe la rugăciune și pe care Sf. Benedict l-a văzut tras de veșminte de un diavol. Lovit cu bastonul starețului, diavolul l-a părăsit pe călugărul care și-a regăsit liniștea în rugăciuni. Dar a și făgăduit că nu va mai accepta sugestiile întunecatului⁴; minunea scoaterii apei din munte, în apropierea uneia din cele douăsprezece mănăstiri⁵; minunea salvării de la înec a micuței Placida, prin ascultarea de Sf. Maur, care merge pe ape⁶.

2. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 3, 4-5.

3. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 3, 13.

4. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 4, 4.

5. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 6.

6. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 7.

Renumerele crescând al Sf. Benedict a atras invidia preotului Florențius, „marele preot al subdiaconului Florențius”, precizează Sf. Grigorie. La început Florențius a încercat să-l asasineze, trimițându-i o pâine otrăvită, de care sfântul s-a debarasat trimițând-o, printr-un corb, într-un loc pustiu.

„Atunci – continuă Sf. Grigorie, Florențius al nostru, gândind că ar fi mai rău să asasineze maestrul, a început să ardă de dorința de a ucide sufletele discipolilor săi. În grădina mănăstirii unde se afla Sf. Benedict el a trimis sub ochii lor șapte fete goale, și acolo, sub ochii lor, au început să joace hora, ținându-se de mâini și zbenguindu-se mult timp”⁷.

„Înțelegând că această persecuție nu-l viza numai pe el” – continuă Sf. Grigorie, Sf. Benedict a decis atunci să părăsească Subiaco. În toate locurile de rugăciune, pe care le-a ridicat, el a lăsat superiori (stareți, s.n.) cu grupuri de frați și el însuși, însoțit de un mic număr de frați, schimba locul său de reședință”⁸.

Abia plecat Sf. Benedict, că Florențius își găsi moartea, prăbușindu-se propria casă peste el, dar avertizat de aceasta, sfântul a refuzat să mai revină la Subiaco. Dumnezeu avea, de altfel, un alt plan cu el și anume reorganizarea vieții monahale de la Monte-Casino, acolo unde avea să-și scrie și regulile sale monahale.

„Știind că omul lui Dumnezeu era cunoscut în lume, prin atâtea minuni, strălucea în același timp și prin învățătura sa. El a scris o regulă a călugărilor, clar formulată și admirabil cunoscută. Oricine va dori să cunoască mai bine caracterul său și viața sa va găsi în această regulă fiecare trăsătură a maestrului”⁹.

Fără a reda diversele minuni, săvârșite în această perioadă de Sf. Benedict și amintite de Sf. Grigorie, menționăm un cuvânt al biografului, care surprinde măreția sufletului nevoitorului de la Monte-Casino: „Lumea întreagă, ca adunată într-o rază a soarelui, a fost prezentă în ochii săi”¹⁰ adică, pentru sufletul care vede pe Creator, creația întreagă este mică.

7. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 8, 4.

8. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 8, 5.

9. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 36.

10. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 35, 3-6.

Regulile Sf. Benedict

Regula călugărilor, așa cum se numește lucrarea Sf. Benedict, nu poate fi înțeleasă decât dacă este plasată în contextul vremii. În timp ce Sf. Benedict o redacta în secolul al VI-lea, în mănăstirea Monte-Casino, exista deja o literatură monastică (în latină sau în traducere din greacă), în special *Reguli monahale ale occidentului*, care se nășteau unele din altele. Sf. Benedict cunoștea și folosea această literatură, el cita direct din *Viețile Părinților* ca și din *Regulile* Sf. Vasile ori din *Convorbirile duhovnicești* ale Sf. Ioan Casian, lecturi pe care le recomanda. Propria sa regulă este derivată direct dintr-o regulă anonimă, numită *Regula Maestrului*, dar are idei pe care le regăsim în cel puțin alte opt reguli care circulau prin Apusul acelor vremuri. Regula Sf. Benedict nici nu a fost scrisă de-o dată, ci poartă urmele unor prelucrări, cu mai multe variante.

Dacă, în general, *Regulile monahale* intră într-un gen literar bine determinat, regula Sf. Benedict se distinge totuși de celelalte printr-o caracteristică puțin remarcată: ea a fost explicit scrisă pentru a fi observată nu numai într-o mănăstire anume, ci pentru a fi adaptată în locuri și timpuri diferite. Se poate astfel evoca cazul unei comunități mai mult sau mai puțin numeroasă, ori situată într-o altă zonă geografică și climaterică. Sf. Benedict ar fi avut intuiția unei reguli pentru debutanți.

Efectiv, *Regula* Sf. Benedict este o carte care nu numără mai mult de o sută de pagini. Scrisă cu cincisprezece secole în urmă, se prezintă sub o formă foarte diferită de ceea ce poate să fie o regulă scrisă pentru congregația sa de un fondator modern. Este un tratat autentic de viață, mai mult decât un regulament sau regulă și în cazul în care stabilește practici concrete, precizările pe care le dă sunt adesea puțin aplicabile zilelor noastre.

„Astfel oaspeții, care nu lipsesc niciodată din mănăstire, spune Sf. Benedict, ar fi foarte mirați și incomodați, dacă «Pere Abbe», ar dori neapărat să le spele picioarele, încă de la venirea lor, pentru a se conforma prescripțiilor regulii”.

Mai mult, scrisă în mai multe variante, regula Sf. Benedict nu prezintă, în cele 73 mici capitole, un plan logic și cronologic. Se pot totuși grupa, aceste capitole sub trei titluri:

1. Constituția monastică

Regula este deschisă de un prolog, care este asemeni unui rezumat. Sf. Benedict abordează direct și la persoana I-a singular problema, invitând pe tot omul care dorește adevărata viață veșnică să se pună în mișcare pentru „a întoarce, mulțumită practicării ascultării, pe cel care-l depărtase lașitatea neascultării”¹¹. Pentru Sf. Benedict, Dumnezeu este Cel care-l caută pe om și mai ales pe „lucrătorul poruncilor sale”, întrebând: „Care este cel ce dorește viața și pofteste să vadă zile fericite?”¹² Iar ca răspuns din partea omului, părintele nostru îndeamnă „să ne pregătim inimile și corpurile noastre pentru luptă, înarmându-ne cu sfânta ascultare și împlinirea poruncilor Sale”¹³.

După Prolog, primele trei capitole descriu structura „societății monastice” – obștii monahale: viața în comun, sub autoritatea unui abate (stareț) ales de călugării săi și care conduce asistat de un dublu consiliu – un consiliul restrâns pentru treburile curente și întreaga comunitate pentru cauzele grave.

În capitolele 4-7 insistă asupra unui directorat spiritual și tratează principalele virtuți pe care călugărul trebuie să le cultive: ascultarea, tăcerea și smerenia, cu o insistență specială asupra celei din urmă, în capitolul 7, unde sunt reluate treptele scării smereniei descrise de Sf. Ioan Casian în *Instituțiile* sale. Plecând de la teama de Dumnezeu, trecând prin desprinderea de propria voință, ascultarea, răbdarea în încercări, smerita deschidere a inimii către părintele său spiritual, călugărul ajunge în sfârșit „la această iubire a lui Dumnezeu, încât dacă este desăvârșit biruie teama”¹⁴.

2. Legislația monastică

Legislația monastică se deschide printr-un directorat liturgic care, de la capitolul 8 la și până la capitolul 20, stabilește cu minuțiozitate modul în care se oficiază serviciul divin (o curiozitate a scrierilor Sf. Be-

11. DOM CLAUDE Jean-Nesmy, *Saint –Benoît-sur-Loire, Zodiaque, 1995, pp. 5-8 ; Moins a St-Benoît aujourd'hui, f.a., pp.2-40, Regula sf. Benedict, Prolog, 2 .*

12. *Regula sf. Benedict, Prolog, 15.*

13. *Regula sf. Benedict, Prolog, 40.*

14. *Regula sf. Benedict, VII, 62.*

nedict este generată de faptul că nu vorbește direct de săvârșirea Sf. Liturghii, ci călugării sunt îndatorați să observe regula comună. În mănăstirile răsăritene, cu tradiție și o obște respectabilă, Sfânta Liturghie se săvârșește în fiecare zi, spre deosebire de bisericile de enorie sau de mir, unde se săvârșește, de regulă, în duminici și sărbători). Apoi capitolele de la 21 la 30 reglementează viața din mănăstire în plan disciplinar.

În plan material, regimul interior este reglementat de un cod administrativ (cap. 31-57) care tratează despre celerier – iconomul mănăstirii, ascultarea temporară și despre diversele ocupații ale vieții cotidiene. Aici se găsesc prescripții referitoare la sărăcie, sau mai exact la depozedarea totală ce trebuie practică de toți, și la faptul că nimeni nu poate să aibă în folosință un obiect pe care să nu-l fi primit de la abate (stareț) sau cu îngăduința lui. Alternanța între muncă și rugăciune, în viața zilnică, este o altă caracteristică a *Regulii*, exprimată în aceste capitole. Lectura sfântă – de la două la trei ore pe zi, serviciul divin – aproximativ patru ore, alternează cu șapte la opt ore de muncă și restul odihnă.

Capitolele de la 58 la 65 reglementează modalitățile de recrutare: un an noviciatul, înainte de depunerea votului monahal și ordinea internă a comunității, unde fiecare se plasează după vechimea în viața monastică, fără nicio considerație asupra vârstei sau a situației sociale. În sfârșit, capitolele 66 și 67 tratează despre incinta mănăstirii și relațiile cu exteriorul, idealul fiind ca aceste relații să fie reduse la minimum și comunitatea să poată să-și fie suficientă sieși:

„Cât despre mănăstire, trebuie să fie, dacă este posibil, construită de așa manieră încât să aibă toate necesitățile, adică apă, moară, grădină și diversele meșteșuguri să se găsească în interiorul mănăstirii, de așa manieră încât călugării să nu fie obligați să alerge în afară în toate părțile, căci nu este bine, mai ales pentru sufletele lor”¹⁵.

3. Dispoziții suplimentare

În final, capitolele de la 68 până la 72, rod al experienței Sf. Benedict, revin asupra unor probleme de spiritualitate, expuse în primele

15. *Regula sf. Benedict*, LXVI, 6-7.

capitole: ascultarea, chiar în treburile imposibile și chiar a fraților între ei; precizări asupra practicării dragostei, a iubirii frățești (a nu se apăra sau să se condamne unii pe alții, a se suporta cu mare răbdare infirmitățile aproapelui etc.).

În sfârșit, un ultim capitol intitulat „*Practica dreptății nu este cuprinsă în această regulă*”¹⁶, trimite călugărul la Sfânta Scriptură și la scrierile tradiției monahale anterioare. Și Sf. Benedict citează direct autorii pe care-i recomandă spre lecturare: „Convorbirile Părinților, Instituțiile și Viețile lor, ca și Regula Sf. Părintelui nostru Vasile”¹⁷.

Regula Sf. Benedict în istoria Europei

Sf. Benedict a trecut la cele veșnice la Monte-Casino, către 547. Înainte de a muri, el a fost învrednicit de Dumnezeu să cunoască ruinarea ulterioară a așezământului său monahal, fapt petrecut treizeci de ani mai târziu, când lombarzii au dărâmat Monte-Casino¹⁸. Călugării au fugit luând cu ei *Regula* și refugiindu-se la Roma. Atunci *Regula* Sf. Benedict a devenit un document de arhivă.

Prima mărturie a unei mănăstiri unde a supraviețuit *Regula* Sf. Benedict se situează în Galia. Către anul 626, un personaj renumit în istoriografia ecleziastică apuseană, al cărui nume era Venerandus, scria episcopului de Albi (oraș situat în sud-vestul Galiei), Constans, și îi trimitea textul „regulii Sf. Benedict, abate roman”, cerându-i să-l păstreze (textul – regula) în arhivele episcopiei și să vegheze ca regula să fie „fidel observată în mănăstirea Auterive”, pe care el o fondase în acea dioceză, „ca și în noua ctitorie din Letario”. Venerandus, după cum se poate constata cu ușurință, se îngrijea de mănăstirile fondate de el, pentru a observa sau a-și duce viața după *Regula* Sf. Benedict.

Ceva mai târziu, dar în aceeași epocă, întâlnim mențiunea *Regula* Sf. Benedict la celălalt capăt al Galiei, unde abatele de Luxeuil (în munții Vosgi), Waldbert, unește regula Sf. Benedict cu cea a lui Columban († 615). Aceasta din urmă, un fel de oglindă a călugărului desăvârșit, găsea în regula Sf. Benedict cadrul instituțional care îi lip-

16. *Regula sf. Benedict*, LXXIII.

17. *Regula sf. Benedict*, 45.

18. SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Dialoguri*, II, 17, 1-2

sea. Vom întâlni, în consecință, în Apus și în special în Galia de nord, după această dată o formă combinată a regulii Sf. Benedict, sub numele de „*benedictino-columbană*” sau „*regula mixtă*”. Regina sfântă Bathilda († 680) a impus regula mixtă atât în vechile, cât și mai noile mănăstiri, precum: Sf. Martin de Tours, Sf. Germain des Pres, Sf. Denis, astăzi o biserică impunătoare, la 13 km nord de Paris (este necropolă a regilor Franței, cu o excepție, regele Filip I, care este îngropat la Saint-Benoit sur Loire, unde se află și moaștele Sf. Benedict), Sf. Aignan de Orleans ș.a. Pe la anul 630, abatele mănăstirii Sf. Aignan de Orleans, Leodebode, ducea *Regula* Sf. Benedict și la Mănăstirea Sf. Petru de Fleury „*regula sanctissimi Benedicti et domni Columbani*”. Facem această mențiune deoarece la abația de Fleury, ce poartă astăzi numele Sf. Benedict, se găsesc moaștele sale.

Un sinod al episcopilor, ținut la Autun către 670, cerea tuturor mănăstirilor din subordinea lor să adopte *Regula* Sf. Benedict. Sf. Donat, episcop de Besançon, realizează o fuziune a regulilor Sf. Benedict cu a Sf. Columban și a Sf. Cezar de Arles.

La sfârșitul secolului al VII-lea *Regula* Sf. Benedict este cunoscută și în Anglia, unde a fost adusă de Sf. Augustin de Canterbury († 605). Mai târziu, călugării englezi (Willibrord † 739, Bonifaciu † 754) au evanghelizat Germania și au fondat aici mănăstiri sub observarea strictă a regulii Sf. Benedict. Dintre acestea, Echternach și Fulda sunt cele mai cunoscute.

Intervenția lui Carol cel Mare și a fiului său, Ludovic Piosul, va impune regula Sf. Benedict în tot monahismul apusean, mulțumită și activității misionare a celui ce a fost un al doilea Benedict, la propriu și figurat, și anume Benedict de Aniane.

Vizigotul Witiza, fiul contelui Magelon, născut către anul 750, a slujit mai întâi în armată, apoi a intrat, în anul 776, în Mănăstirea Sf. Siena, aproape de Dijon. Nemulțumit de felul cum erau observate regulile în comunitate, a fondat, într-o proprietate a familiei sale, la Aniane, în Langdoc, o nouă mănăstire, căreia i-a impus regula Sf. Benedict, el însuși luânduși numele de Benedict. Încă de la început, el a proclamat superioritatea regulii benedictine asupra tuturor celorlalte reguli monahale și a compilat într-o culegere toate regulile vechi pe care le cunoștea, dând ceea ce s-a numit *Codex Regularum*, care conținea 27

de reguli. Apoi el a compus o *Concordia Regularum*, un comentariu al regulii Sf. Benedict, format de fapt din extrase din alte reguli, dar care completau sau întregiau înțelesul regulii benedictine.

În această a doua jumătate a secolului al VIII-lea, Carol cel Mare va reforma biserica francă, conform tradițiilor romane. El impune Liturghia romană, ori regula Sf. Benedict se prezintă ca o regulă romană, de unde aprecierea favorabilă și ajutorul dat lui Benedict de Aniane de către Ludovic Piosul, fiul lui Carol cel Mare și regele Aquitaniei. Devenit împărat în 814, Ludovic l-a chemat lângă el pe Benedict de Aniane, la Aix-la-Chapelle fondând pentru rege o mănăstire, Înde, astăzi Cornelimünster. În 817, Ludovic a convocat la Aix un sinod al tuturor stareților (abaților) din imperiu, sinod ce a fost prezidat de Sf. Benedict de Aniane. S-a cerut, în cadrul acestui sinod, tuturor mănăstirilor opțiunea: observarea regulii Sf. Benedict, cu o viață comună totală, sărăcie individuală, separarea de lume, practici ascetice și serviciul divin după cursul benedictin, dacă se consideră călugări; sau dacă se vor considera „*canonici*” să observe cel puțin exigența regulamentelor și oficiului roman. Peste acestea, Benedict a publicat un „*Capitulum*” (regulament de ordine interioară), în care preciza, completa sau adapta la situația epocii sale numeroasele detalii ale regulii. În acest sens se poate spune că Benedict de Aniane este de fapt fondatorul *benedictinilor*.

Interpretarea *Regulii Sf. Benedict*, dată prin *Capitulum*, trebuia să imprime monahismului medieval apusean o nouă orientare. Mai întâi, se insista asupra importanței Sf. Liturghii, în detrimentul muncii și al studiului. *Oficiul benedictin* – oficiat în mănăstiri – până atunci destul de scurt, dacă îl comparăm cu ceea ce se folosea, ca serviciu divin, în epocă, a primit numeroase completări. Apoi, insistența asupra aspectului *contemplativ* al vieții monahale, în detrimentul activităților *apostolice*, asupra cărora Sf. Benedict de Nursia se pronunțase în mod exclusiv. Dacă Regula Sf. Benedict nu ar fi făcut nicio aluzie, acestea ar fi ocupat un loc important în monahismul englez și cel german.

Din cauza slăbirii puterii imperiale, în cursul secolului al IX-lea, numeroase mănăstiri par să fi rămas atașate vechiului lor mod de viață. Dar interpretarea *Regulii*, dată de *Capitulum* din 817, va rămâne vie în mănăstirile fondate sau reformate de Benedict de Aniane și va

sfârși prin a triumfa și a se impune. În această filiație, dintre Regula Sf. Benedict de Nursia și reformularea dată de Benedict de Aniane se va naște mănăstirea de la Cluny, în anul 909.

În cursul întregului ev mediu, lumea occidentală s-a acoperit de mănăstiri benedictine, care au jucat un rol important atât în plan intelectual și spiritual, cât și în dezvoltarea socială și economică. În plan intelectual, menționăm opera de salvare a patrimoniului literar al antichității prin recopiarea de manuscrise, făcută cu precădere în mănăstirile benedictine. Că este vorba de autori ai antichității greco-romane ori de Părinți ai Bisericii, trebuie să recunoaștem că aceste opere au ajuns să fie cunoscute și păstrate până astăzi datorită manuscriselor copiate în acele *Scriptorium*, din secolele IX-XII. Călugării nu au făcut doar o simplă transcriere ori copiere, ci unii dintre ei au scris sau comentat, și amintim aici doar două nume ținute în evlavie de Biserica Catolică, Bedea Venerabilul și Bernard de Clairveaux, contribuind și într-un fel și-n altul la modelarea spiritualității lumii catolice. În plan social, călugării au contribuit la eradicarea sclavajului „căci liberi ori sclavi noi suntem toți una în Hristos și purtăm toți același suflet în slujba aceluiași Mântuitor”, scria Sf. Benedict în Regula sa¹⁹. În plan economic, deși ne este greu să ne pronunțăm asupra binelui ori răului pe care l-au făcut, trebuie să menționăm faptul că benedictinii (călugării) sunt cei care au defrișat, în cea mai mare parte, pădurile Europei. Deși nu poate fi vorba de o activitate specială desfășurată de benedictini în planul comercial, menționăm faptul că lor li se datorește dezvoltarea comerțului cu lână, începând cu abațiile cisterciene din Anglia.

Menționăm aici și faptul că numeroasele mănăstiri benedictine, care au fost fondate, cu precădere, nu doar în toată Europa catolică, ci și pe alte meridiane ale globului, au contribuit la răspândirea ideilor, culturii, prin legăturile frățești pe care le-au cultivat, ajungând până la a-și crea un serviciu propriu poștal cu mesageri care circulau de la unii la alții. Este de prisos poate să amintim că monahismul apusean s-a structurat și dezvoltat, în timp, cu totul deosebit de cel răsăritean. Abordând doar problema benedictinilor, putem cu ușurință să exemplificăm această realitate a diversității monahismului apusean

19. Regula sf. Benedict, II, 2

subliniind faptul că chiar în interiorul acestei ramuri s-au format două mari organizații, care, paradoxal, au reușit fără vize și chemări speciale (cum cer astăzi europenii catolici și protestanți, unor ortodocși pentru a merge dintr-o țară în alta) să treacă frontierele naționale: în secolele X-XI – *Ordinul de Cluny*, care număra mai mult de o mie de așezăminte în timpul abatelui Hugues († 1109), apoi în secolele XII-XIII, *Ordinul Cistercian*, care-și țesea rețeaua de filiație de la abația-mamă la abația-fiică cu o adunare generală, care reunea pe toți abații acestor abații răspândite din Sicilia până în Scandinavia și din Irlanda până în Ungaria.

Actualitatea Sf. Benedict de Nursia pentru Europa mileniului trei

Conștient fiind de faptul că orice Părinte al Bisericii este universal și actual, am urmărit traseul istoric al Sf. Benedict de Nursia și a *Regulii* sale, deși avem o acută nevoie de a ne cunoaște părinții rășăriteni. Trăim într-o vreme în care suntem din ce în ce mai amenințați de dorința de confort și ispitiți de audiovizual, cititul rămânând pe un plan nu secundar, ci codaș. Tributari unei mentalități ce a stăpânit oficial societatea decenii la rând, ne luptăm cu sechelele unei boli, care, deși diagnosticată, are nevoie de un tratament divers și susținut: de la dorință la bunăvoință și de la smerenie la iubire sunt doar câteva coordonate ce nu pot lipsi în ecuația acestui tratament. Departe de a fi urmărit transmiterea unor informații, rândurile de mai sus vor să dovedească ce mult ne putem folosi din înțelepciunea și experiența unui Părinte al Bisericii și pentru faptul că am constatat în școli, la profesorii de religie și nu numai, că informația păcătuiește, la orele de curs, în detrimentul formării elevilor. Avem uneori elevi bine informați dar incapabili să transpună arsenalul informațional în planul afectiv comportamental. Copiii cei mai buni din punct de vedere informațional sunt uneori atât de firavi în ceea ce ar trebui să dovedească – componenta formațională. Nu dorim să generalizăm, dar nici nu putem să nu tragem un semnal de alarmă. Sunt foarte puțini cei care au un bagaj informațional bogat și-l dublează printr-un comportament de excepție. Avem nevoie de astfel de olimpici, care să ne fie modele, exemple de

urmat și care să dorească să contribuie la renașterea moral-spirituală a lumii. Tocmai de aceea am căutat să prezint un părinte din patrimoniul comun al *Bisericii nedespărțite*, pentru a vedea în ce măsură mai este actual sau mesajul său poate fi demn de cunoscut și urmat astăzi.

Sf. Benedict de Nursia nu s-a implicat în problemele timpului, dar i-a învățat pe ucenici și poate fi model și astăzi pentru un nou mod de a viețui în lume – monahismul. Monahismul benedictin rămâne tribut *Regulilor* Sf. Vasile cel Mare, sfântului Ioan Casian, care a adus primul monahismul din Răsărit în Apus, dar a lăsat și *Convorbirile duhovnicești*, precum și *Viețile Părinților Pustiei*, care au stat la baza regulii sale. Modul de viață monahal era fondat pe o regulă, pe ascultarea de un stareț sau abate și pe o comunitate. Această artă de a trăi se năștea dintr-un paradox: pe de o parte, călugărul cultiva dragostea față de locul unde viețuia (*amator loci*), pe de altă parte sensul mai subtil al aceleași iubiri față de „*întreaga lume*”; locuia pe pământ dar trăia sentimentul provizoratului situației sale; umaniza un spațiu pe pământ știindu-se în permanență cetățean al cerului; era un înflăcărat de Dumnezeu și un îndrăgostit de om, în același timp.

Pentru omul de astăzi dragostea față de locul unde trăiește poate și trebuie să fie dublată de dragostea față întreaga creație; responsabilitatea față de creația lui Dumnezeu se cere a fi cultivată în sufletul fiecărui locuitor al Terrei, pentru a putea astfel năzui la cetățenia cerului. În ceea ce privește dragostea față de Dumnezeu, nu poate izvorâ decât din dragostea față de semenii. Valabilă este și reciprocă. *A locui cu Dumnezeu, a locui cu sine însuși și cu frații săi și a locui pământul*, erau cerințele Sf. Benedict adresate monahilor, actuale până astăzi nu doar acestora, ci tuturor creștinilor.

A locui cu Dumnezeu

Primordial pentru Sf. Benedict era căutarea, invocarea și vorbirea cu Dumnezeu, spre a ajunge la experiența și hrănirea cu El în actul euharistic. Dumnezeu era, în viziunea Sf. Benedict, Cel care trebuia să stăpânească natura și pe om. Cel care ucenicea la *școala monahală benedictină* descoperea că dorința sa cea mai profundă nu putea fi alta decât dorința de Dumnezeu.

Europeanul de astăzi, deși se declară în general creștin, este secularizat, își construiește viața și organizează societatea ca și cum Dumnezeu nu ar exista, chiar dacă nu este nici ateu și nici areligios. Liberalismul și relativismul marchează mentalitatea sa, dar acestea nu acoperă vidul său spiritual, ba mai mult, el (europeanul de astăzi) este în căutarea sensului vieții sale. Ideea că în mijlocul vieții omului trebuie să stea Dumnezeu poate să-l ajute pe europeanul-creștin de astăzi pentru a depăși criza care acoperă întreg spectrul vieții cotidiene. Situând omul în dialog cu Dumnezeu, în *Prologul Regulii* sale, Sf. Benedict îl plasează la locul cel mai potrivit, nici izolat, nici autosuficient, ci dependent de Creatorul său, singurul capabil să-i ofere fericirea: „Cine este omul care voiește viața și dorește să vadă zile fericite, să-l caute pe Dumnezeu”²⁰.

Mănăstirea este casa lui Dumnezeu, adică un loc unde Dumnezeu este prezent până-n cele mai mici detalii ale vieții cotidiene. În acest sens, primatul rugăciunii în viața omului are noi conotații, căci întreaga existență, nu doar monahală, dar în special monahală, îmbracă dimensiunea sacralului. Călugării se roagă la intervale regulate pentru a face din toată viața lor o rugăciune continuă. Pentru ei, Dumnezeu este prezent nu numai în biserică, ci în tot locul, și toate obiectele mănăstirii trebuie să fie tratate ca vasele sfințite ale altarului²¹. În acest context era evitată despărțirea între viața socială și rugăciune, călugărul recunoștea în abate pe cel bolnav, în oaspetele primit pe cel sărac, o prezență a lui Hristos. El trăia comuniunea lui Hristos prin diaconie ca și prin liturghie: „De fiecare dată când ai văzut pe fratele tău, l-ai văzut pe Hristos” – zicea Sf. Antonie cel Mare. Călugărul nu caută atât de mult să acționeze în numele lui Dumnezeu, cât să trăiască în prezența lui Dumnezeu.

A locui cu sine și cu frații săi

Călugărul este un om care știe „să locuiască cu el însuși”, cum spune Sf. Grigorie despre Sf. Benedict. În timp ce omul secularizat este fragmentat și dispersat, se teme de singurătate și interioritate, călugă-

20. *Regula sf. Benedict, Prologul*, 15.

21. *Regula sf. Benedict, XXXI*, 10.

rul, dimpotrivă, caută în singurătatea sufletului său întâlnirea cu Dumnezeu, prezența lui Dumnezeu.

Invitându-și ucenicii să-și orienteze, să-și centreze întreaga lor viață către Dumnezeu, Sf. Benedict îi angajează pe calea unității. Călugărul este un om în căutarea unității sale interioare și a unității cu semenii; pentru a se deschide întâlnirii cu Dumnezeu, trebuie să se deschidă la întâlnirea cu sine însuși și la întâlnirea cu ceilalți; pentru a trăi în pace cu Dumnezeu, trebuie să trăiască în pace cu sine însuși și cu ceilalți. Ce minunat este creștinismul când este înțeles ca modul de viață descoperit, arătat, indicat și experimentat pentru prima dată de Hristos, prin care omul este invitat să nu supere pe nimeni pentru a nu supăra pe Dumnezeu! Și cum omul este destul de firav, slab în fața încercărilor și ispitelor, Hristos stă în permanență lângă el să-l ajute, prin *Sfintele Taine și ierurgii*, iar peste acestea prin invitația pe care l-o face în permanență de a se întâlni cu El, în duminici și sărbători, în *Jertfa Euharistică* – în *Sfânta Liturghie*. Și El ne oferă nu doar un dar sau daruri, ci *ni se oferă*, pentru a face cu fiecare dintre noi drumul întoarcerii la Dumnezeu. În acest sens creștinismul este comunitar prin excelență. Nu se poate uni omul cu Dumnezeu dacă nu se unește mai întâi cu semenul său. Nu poate dovedi că-l iubește pe Dumnezeu dacă nu-l iubește pe cel de lângă el. Și Sf. Benedict a arătat că pentru a construi o comunitate creștină durabilă se impune respectarea unei reguli comune, unei reguli care să izvorască din învățătura lui Hristos.

Astăzi Europa încearcă să devină o comunitate, dar a uitat să-și întemeieze relațiile pe o regulă care să izvorască din învățătura lui Hristos. Europa creștină este într-o mare derivă de la valorile autentice care i-au creat cultura și conturat individualitatea, în concernul celorlalte religii și continente. Lipsa unei moralități, apelul doar *pro forma* la valorile creștine, care sunt atât de relativizate de individualismul protestant ce se opune vizibil comunitarismului sacru creștin, naște un paradox. Europa vrea să se unească, să devină o comunitate, dar dorește să se lipsească de experiența comunitară, cea mai sigură și cea mai îndelungată – cea ortodoxă. Afirmația demnitarului eclezial austriac „*Europa ține până unde se întinde catolicismul*” este nu o jignire, ci o durere ce ar trebui să dea mai mult de gândit ambelor Biserici: cum pot urca în ierarhia unei biserici oameni cu astfel de mentalități?

Unde este smerenia, virtutea fundamentală a monahismului autentic, ce trebuie să stăpânească inima oricărui creștin și cu atât mai mult a unui demnitar, care vine dintre monahi? Nu au fost destule persecuțiile și încercările prin care a trecut ortodoxia în perioada marxismului, ci este nevoie să treacă și prin furcile secularizării occidentale. Ieșirea este unică: reevaluarea și practicarea virtuților creștine autentice.

A locui pământul

Este o altă învățătură a Sf. Benedict, la fel de actuală. Monahismul, răsăritean și apusean, în egală măsură, a văzut totdeauna în creație o revelație a lui Dumnezeu. Călugărul merge către Dumnezeu, nu împotriva creaturilor, ci prin ele. O societate secularizată nu poate descoperi rațiunea monahismului, dar călugărul trebuie să fie prin excelență o ființă liturgică, în așa fel încât el să consune cu liturgia creației. El trebuie să perceapă mărirea adusă de natură Creatorului și să I se asocieze. Cu psalmistul, el repetă:

„Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat, ...Oile și boii, toate ; încă și dobitoacele câmpului; Păsările cerului și peștii mării, cele ce străbat cărările mărilor, îmi zic: Doamne Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul!” (Ps. VIII, 3, 7-9) și „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria. Ziua zilei spune cuvânt și noaptea nopții vestește știință” (Ps. XVIII, 1-2).

Călugărul întreține deci cu creația raporturi de contemplare și familiaritate. Nenumărate sunt exemplele sfinților călugări care au trăit în familiaritatea animalelor, chiar sălbatice. Sf. Benedict avea un corb, care venea în fiecare zi să-și primească hrana din mâinile sale, Francisc d'Assisi vorbea cu lupul și întreaga natură, iar mai târziu, Sf. Serafim de Sarov trăia în compania unui urs. Pentru el totul era „*frate și soră*”. Exemplele pot continua, dar ceea ce este important de remarcat e faptul că această familiaritate cu creația dă ascultării monahale o tonalitate particulară, departe de a brutaliza creația, călugărul se obligă să o înobileze. Acest respect al creației induce sobrietatea, încă o valoare ce trebuie redescoperită de Europa și pentru care monahismul este chemat să-și spună cuvântul. Când spun lucrul acesta, mă gândesc că este imposibil să se continue risipirea bogățiilor naturii, cheltuindu-se

totdeauna mai multă energie și materii prime, perturbându-se astfel ordinea creației. Omul occidental, care uneori este copiat de ortodoxul răsăritean, trebuie să învețe să-și limiteze liber nevoile sale individuale și colective, și aceasta va fi imposibil fără motivații eminamente spirituale. Spre exemplu, cu hrana care este aruncată zilnic în Paris ori în alt mare oraș european, ar putea fi hrăniți sute de mii de oameni din țările sărace. Nuanțată ideea, am putea spune că Europa trebuie să redescopere munca manuală și aceasta integrându-o în cercetarea spirituală. În sânul lumii antice disprețuirea muncii manuale era o inovație. În zilele noastre tentația este enormă. În țările bogate ale Europei de vest muncile manuale, cele mai umile, sunt lăsate pe seama emigranților veniți din țările sărace, numite „*lumea a treia*”. Din România au plecat, în ultimii anii, câteva milioane de tineri și printre ei mulți de valoare. Unii, destul de puțini, se realizează, cei mai mulți însă sunt chinuiți, disprețuiți și exploatați, constituind o nouă formă de sclavaj, la începutul secolului al XXI-lea. Mănăstirea și monahismul nu au făcut distincție între stăpâni și sclavi, cel care păștea vacile și cel care conducea obștea erau cinstiți în egală măsură, disprețul era străin de duhul autentic creștin. Europa ar trebui să învețe, dacă nu de la ortodoxie, de la unul din reprezentanții săi de suflet, Sf. Benedict. Mai mult chiar, astăzi în mănăstirile benedictine, așa cum întâlnim în toate cele ortodoxe, munca intelectuală este armonios îmbinată cu cea manuală pentru împlinirea nevoilor materiale ale comunității, dar ambele se desăvârșesc în experiența divinului în actul liturgic. Ce minunat ar fi ca lumea de astăzi să se molipsească de acest mod de a fi și trăi!

Situația actuală a benedictinilor și mănăstirile lor

Departe de a reuși și astăzi să joace același rol ca în evul mediu, mănăstirile benedictine se disting totuși de cele ale altor ordine monahale. Ele sunt unite într-o mare confederație benedictină, care adună la Roma aproximativ trei sute de abați (stareți), din cinci continente, din patru în patru ani. Deși nu sunt promotori ai progreselor tehnice, nici păstrători ai culturii, benedictinii rămân o mărturie certă a umanismului integral, deschiși transcendenței și fraternității, plini de

solicitudine și slujire, liberi, dar disciplinați, prețuind și stimulând pe cei talentați, fără a marginaliza sau disprețui pe cei slabi. Cunoscându-i, urmărindu-i și înțelegându-i, este firesc să gândești că așa cum nu poate exista civilizație fără cultură, nu poate exista nici cultură fără spiritualitate. Iată cum sunt răspândite, pe glob, mănăstirile benedictine²²:

Austria	15	(395 călugări)
Belgia	10	(285 călugări)
Cehia	3	(25 călugări)
Germania	29	(1099 călugări)
Irlanda	1	(47 călugări)
Spania	13	(269 călugări)
Franța	25	(843 călugări)
Italia	48	(748 călugări)
Luxemburg	1	(39 călugări)
Ungaria	3	(111 călugări)
Olanda	4	(103 călugări)
Polonia	3	(58 călugări)
Portugalia	5	(61 călugări)
Elveția	8	(303 călugări)
Anglia	15	(442 călugări)
Total Europa	183	mănăstiri cu 4 835 călugări
Africa și Madagascar	18	mănăstiri, 673 călugări
America de Sud	34	mănăstiri, 494 călugări
America de Nord	62	mănăstiri, 2198 călugări
Asia	20	mănăstiri, 459 călugări
Oceania	2	mănăstiri, 35 călugări
TOTAL	319	mănstiri cu 8.694 călugări

22. Statistica este realizată la începutul celui de al III-lea mileniu.

**Pr. prof. univ. dr. Leontin Popescu,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

THE SACRAMENT OF CONFESSION AS A SPIRITUAL EVENT IN THE LIVES OF CHILDREN AND YOUTH

Abstract: *The Holy Sacraments are works seen, established by Christ the Saviour and entrusted to the Church, by means of which they bestow the grace of the Holy Spirit upon the believer. The sacrament is Christ through His ministers: bishops and priests. The necessity of the Holy Sacraments is undeniable, as they communicate God's grace, which is the compulsory condition for redemption. The Sacrament of Confession is required by the condition of our life in this world, subject to sin and error of all sorts. We particularly tackle the Sacrament of Confession (of Confession or of Penitence), because it represents the most efficient way of individual catechization, being the Sacrament through which man re-news himself, as it serves to practically re-build the connection between God's grace and man. Rightfully so, this Holy Sacrament has always been considered as "a good opportunity for individual pastoral identity". Sitting in the confession chair, the priest or the bishop is not only a sacramental manager, but also "a teacher, an educator and a guide in the lives of the believers" of all ages. Beside its sacramental-therapeutical value, the educational-catechized and formative value of confession is indisputable. That is why confession has been regarded as an efficient means and a good opportunity for individual catechization, which is part of the priest's activity, providing the chance for a real and honest dialogue, from man to man, between confessor and believer of any age. With children, confession will not be a substitute for the advice of professors or parents, or for school education, but it will have its well-defined role in the child's life as a beginning of self-awareness. The child's individual confession is a unique opportunity to cement a lasting personal connection, from man to man, from man to God, where the child can open up spiritually with all his problems, without the stress caused by the relationship professor-student, parent-son.*

Keywords: *penitence, confession, spirituality, connection, friendship.*

The Child's First Confession

By tackling this issue, we enter an area which, in Romanian Orthodox theology, is almost absent. The child, the teenager and the youth in general, with their problems, have never been the focus of a pastoral study during the communist regime. This entails the lack of local bibliography and data. Moreover, with regard to public Orthodox worship, we can notice that the structure of Orthodox religious services, mainly designed for adults, pay less attention to children and youth in general. The child who partakes in the Orthodox religion finds it difficult to identify his own place in the place of worship; he is sometimes sent away or scolded by certain zealous Christians, who are hypersensitive to the child's restlessness. In other cases, the parents themselves refuse to bring their children to church because they might bother other people or because they would grow impatient until the end of the Holy Mass. The Sacrament of Confessing sins may become for the priest confessor an adequate instrument for the pastoral, either with children and youth, or with parents.

Within the tradition of the Orthodox Church, the child's first confession occurs at the age of seven¹. This does not mean that, up to now, the child has been excluded from the life of the ecclesiastical community, and even less so from Eucharistic life. The canonical Orthodox tradition in this respect displays a surprising agility by means of which it understands the diachronic spiritual progress, as it allows the child to grow up along Christ in the Church. This progress is achieved by receiving Communion up to the age of seven without confession, without the practice and discipline of fasting and without canonical interdiction which would disrupt the free development of spiritual life.

1. Ene BRANISTE, *Liturgica specială / Special Liturgics*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă / The Biblical Institute of Orthodox Mission Press, Bucharest, 1980, p. 385; cf. *Pravila cea Mare / The Great Codex*, gl. 321; Ilie CLEOPA, "Despre căsătorie, datoriile soților și copiii" / "On marriage, the duties of wives and children", in: IOANICHIE BALAN, *Convorbiri duhovnicești / Spiritual Conversations*, Ed. Episcopiei Romanului și a Hușilor / The Bishop of Roman and Husi Press, 1988, vol. I, pp. 69-93; Sister MAGDALEN, *Reflections on children in the Orthodox Church today*, Monastery of St. John the Baptist, Essex, 1988, p. 30.

The occurrence of confession at this age of seven neither disrupts, nor diminishes the continuity of the child's spiritual life, but, quite the contrary, it is destined to develop it by establishing the child as a member of the community and as a participant in the life of the community, through his closeness to and personal connection with the priest confessor. And mention must be made from the very beginning that the child's confession does not have a penitential character, but an educational and sacramental one. In this case, the priest plays the role of the "father" and "educator towards Christ", as he carefully and lovingly guides the child's life on the path of faith. In this case the priest confessor will first have to earn the child's trust relying mainly on his attitude, on his manner of welcoming the child in his confession chair, on his affection rather than his words. The first meeting between child and confessor are very important for the future progress of the child's spiritual life.

Nowadays, the ways in which life and work are organized made the youth participate in the activities of some scholastic, leisure, sports, etc. associations capable of influencing their behaviour, their choices and their decisions. The informative instruments also have their own impact on children and youth who have no power to control and assess the information received, which, in time, becomes conviction, influencing the young person's image, language and attitudes. An important part here is played by the televised image which, for any young individual today, has become a true and unique bridge to any sort of knowledge. The TV channel, in most cases, reveals for the first time what people think about God, mankind's religious history, the events in the life of the Church. The child starts receiving all this complex information, often contradictory, even during early childhood. When faced with debates on the meaning of life, death, morality, culture, he is met with relative opinions and is in the position of not knowing their true meaning. God, the Church, faith within this pluralism of ideas and attitudes may become themselves a possible path to making things relative as well as the other human values².

2. Giovanni VILLATA, "Fanciulli", in: *Enciclopedia pastorale / Pastoral Encyclopedia*, a cura di BRUNO SEVESO, vol. IV, Piemme, Casale Monferrato, 1993, p. 269.

From a psychological point of view, taking into consideration the child's psycho-physical development, we may say that he is always in search of the ideal, of himself, and he is often in contradiction with himself, he experiences a "world" in constant transformation and contradiction. During childhood (6/7 – 11 years³), the child is guided in his moral evolution by a heteronomous conscience. He understands the system of rules and laws that he refers to, obeying it as if it were a chaining ethical order: "This is done so because it has to be done so". If this ethical order is insisted upon with an authoritarian education, the risks is later, even in adulthood, for the young man to remain very connected to this heteronomous morale, to remain tied to the morale of the rule and not that of the value. Sin, therefore, will be understood as breaking the fixed rule or law. For this, the Sacrament of Confession lies at this age as the foundation of the child's Christian and religious conscience.

The child's psycho-evolutional specificity confers an important role to confessing sins in educating the moral conscience of the child, teenager or young individual. In fact, we can say that confessing sins has no age⁴, *but the manner of the first confession of sins becomes, for many, a rule for future confessions*. In this case, one continues to observe stereotypical forms acquired before without focusing on the psycho-evolutional experience and without emphasizing what is profound and personal in the moral action and in the spiritual experience. The first confession, the first contact with the priest confessor acquires such utmost importance for the child that it could determine his spiritual life forever, in its essential physiognomy and in its motivations. And mention must be made here of the fact that the priest confessor must prepare, with great care and pastoral intelligence, the child's first meeting with the Sacrament of Confession, and ultimately with Christ Himself.

3. Giuseppe SOVERNIGO, *Senso di colpa, peccato e confessione. Aspetti psicopedagogici / The Meaning of Guilt, Sin and Confession. Psycho-pedagogical Aspects*, Dehoniane, Bologna, 2000, p. 124.

4. Guido GATTI, *Confessare oggi. Un manuale per i confessori / Confessing Today. A Textbook for the Confessors*, Leumann – Torino, Elle Di Ci, 1999, p. 124.

The diversity of the child's inner world, where guilt and sin hold no definite place, requires great care and a natural help that the child cannot find in friends, professors, and even less in parents whom he feels much tied to and dependant on⁵. This help in finding answers to their own inner problems, the child and the young individual can find in the priest confessor who must always adapt to their psychology.

Up to the age of almost 11-12 years, the child hardly ever admits guilt; he is incapable of accepting the assessment criteria applied by adults⁶. If up to the age of seven he could find a complex of interdictions quite burdening for his capability of understanding, he can now find rules even more incompatible with his vivacity. Some children equate feeling guilty with expecting punishment. Receiving punishment gives them the feeling that he paid a debt, which will make him feel relieved. Yet, even in these cases, punishment is always feared and not accepted without rebellion. The state of aggressiveness resulting from feeling powerless and wronged causes a relapse; it thus establishes a vicious circle that springs from aggressively feeling guilty to searching for punishment. Under such circumstances, the action to be taken may range from the desired thing to finding punishment, or anticipating even self-punishment⁷. It is clear that the psychological development of the sense of guilt and sin within a child's soul, beyond a certain educational wisdom, could lead straight to pathological feelings of guilt with negative effects on the psychological evolution; or it may lead to a narrow and law-abiding moral and religious experience, far from the Christian way of experiencing moral commitment⁸. To avoid instilling such pathological feelings of guilt in the child's and the young individual's moral experience, within the Sacrament of Confession,

5. G. GATTI *Confessare oggi / Confessing Today*, p. 124: foloseste termenul de "satelizare" prin care explică dependența copilului față de părinți / uses the term "satelizing" to explain the child's dependence on his parents.

6. Arlette BOURCIER, *Per una nuova educazione morale / For a New Moral Education*, trad. it. di Sergio Quinzio, Queriniana, Brescia, 1968, p. 158.

7. Serge LEBOVICI, *I sentimenti di colpa nel bambino e nell'adulto, I sentimenti di colpa / Feelings of Guilt in the Child and in the Adult. Feelings of Guilt*, Feltrinelli, Padova, 1980, pp. 45-49.

8. G. GATTI, *Confessare oggi / Confessing Today*, p. 124.

the priest confessor will have to realize that he must not judge the child according to adult conscience or to his own system of values. He mustn't also mistake involuntary inadvertency or imprudence for the genuine fault with conscious responsibility. And, particularly, he must not brutally threaten the child with horrible punishment – jail, death, hell – or attribute God's punishment for an evil occurring after imprudent behaviour.

Above all, during Confession, the priest confessor will preserve the spontaneous and free character without betraying an "agreement" with the parents or professors or an alleged "scenario". The confessor and the child who confesses must develop a relationship based on trust and friendship and this requires special attention, more so than in the case of the adult, as each procedural mistake in this sacramental and emotional situation could have negative consequences for the child's spiritual experience. On this issue we can agree with Sister Magdalen at the S. John Chrysostom Convent in Essex (England) that "it does not matter what the confessor will tell the child, nor the form under which the meeting will take place"⁹ but the affective relationship that must develop between the two. For this, it is absolutely necessary for the priest confessor to lay special importance on this meeting, because, as we have mentioned before, it is this first meeting with the confessor that the child's or the youth's spiritual progress will depend upon, as well as his following relationship with the Church and with the entire life of the religious community. A harsh confessor risks not only being abandoned, but also leading to feelings of aversion and refuse towards religious life.

During the act of Confession, the priest will have to be a friend that the child or the young individual can trust. The heart and liking of a child, and not only, can be earned more with an understanding attitude than with advice and words that do not apply to a child. Whichever way it might be, the first meeting, developing positively or failing, will never be forgotten¹⁰. Consequently, the confessor, in his sacramental

9. Sister MAGDALEN, *Reflections on children*, p. 30.

10. Antonio DAL COVOLO, *La confessione oggi / Confession Today*, Città Nuova, Roma, 1978, p. 151.

action, will have to possess abilities and attention adequate to the psychology of the penitent, in our case, to the child.

The child's confession, made in this conscience, may become a powerful pastoral means, providing the opportunity to render the relationship priest-child human and personal.

It is compulsory to treat and consider the child as a person, as a human being with his problems, discussed individually with the confessor, not collectively or publicly, no matter the age and the maturity or immaturity of penitents. A serious error is caused by the ignorance, the indifference and the lack of interest of many clerics regarding confession and Communion of children up to the age of 13-14 years. It is good to have all children receive Communion, to have them brought in groups to the church, but this does not exclude individual confession. Considering that public or collective confession is not a canonical practice "against church practice and with negative consequences for the spiritual life of believers,"¹¹ it is all the more non-advisable to have children confess collectively.

With children, confession will not be a substitute for the advice of professors or parents, or for school education, but it will have its well-defined role in the child's life as a beginning of self-awareness. The child's individual confession is a unique opportunity to cement a lasting personal connection, from man to man, from man to God, where the child can open up spiritually with all his problems, without the stress caused by the relationship professor-student, parent-son.

The Confession of Teenagers

Teenage has always been the focus of psychology and sociology, being qualified by various adjectives: the critical age, the precious age, the awkward, misunderstood age. Yet, one thing is certain: it is a difficult, delicate age. During this time, yesterday's child, who was very connected to his parents' judgments, is looking for a balance with himself, with the family, social, moral space where he is living, and

11. Nicolae NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică / Tradition and Renewal in Liturgical Service*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos / Lower Danube Bishopry Press, Galati, 1996, p. 172.

with his own way of acting and thinking. In other words, he is trying on a new appearance, a new identity with more freedom than before, namely independence.

From the perspective of the young individual, good and evil are perceived as two categories that cannot be applied separately to social reality, as two dimensions of experience between which no definite border can be traced. Along this line, good and evil become two functional principles of the present moment. Good is what is done and felt at a certain moment, it is what we would understand in the formula: to live in the now, to live day by day. For the teenager, the principles of good and evil are actually connected to the dynamics of everyday life and tend to take upon them a relative nature¹². As a consequence, the concepts of good and evil take on a diverse significance.

The word “sin” is well-known not to be well received by the youth who perceive it as obsolete, and, consequently, they prefer substituting it with the concept of “mistake, guilt, error”. Mistake, as defined by the teenager, ultimately means a violation of one’s own principles, of one’s own choices, and less of a violation of some divine order. And mention must be made here that the young individual tends to see the meaning of sin in close connection with self-accomplishment, but this is an immature, horizontal and individualistic opinion, with no reference to the theological structures of sin.

According to research¹³ conducted on the youth with regard to their conception of sin, it seems that not only is the concept of sin generally less powerful in the young individual’s conscience, but also the concept of original sin, whereas social or collective sin is considered from an individualistic perspective, as a responsible

12. Franco GARELLI, Enrica ROSANNA, “Giovani e riconciliazione. Ricerca empirica condotta su un campione di giovani italiani (18-19 anni)” / “The Youth and Reconciling. Empirical Research Conducted on Italian Youth Sample-Group (18-19 years)”, in: MARIO MIDALI E RICCARDO TONELLI, *Giovani e Riconciliazione / The Youth and Reconciling*, LAS, Roma, 1984, pp.17-59, aici p. 32.

13. Raimondo FRATTALLONE, *Amare la vita e vivere l’amore. Riflessioni etico-pastorali sull’amore e la sessualità umana / Loving Life and Living Love. Pastoral Reflections on Love and Human Sexuality*, Elle Di Ci, Leumann – Torino, pp. 51-66.

mistake shared by all. Sins or mistakes, in the teenager's opinion, seem to be identified today with incoherence, indifference, pessimism, lies, disobedience, violence, drugs, sins related to love and sex. Yet, what is interesting here is the fact that all these sins, mistakes are conceptualized as sins and mistakes against one's own individuality, and not as sins against God and the divine order. Hence, the arsenal of means meant to overcome the feeling of guilt or sin is mainly made up of various ways of personal commitment: admitting one's own mistake, trusting one's own Self, educating the conscience in less sacramental ways, namely the Sacrament of Confession. And in this respect we might say that, despite having religion classes in schools, we can talk about a crisis of the Sacrament of Confession among the youth, caused both by the small frequency in this sacrament, and especially by the lack of significance of this sacrament for the youth. Nowadays, for many young people, penitence and reconciliation with God and the Church represent a personal dialogue with themselves, without being forgiven, without truly turning their backs to sin, but this dialogue remains for many: Me and my God¹⁴. The Sacrament of Confession is, in this case, reduced to a totally individual fact with a consolatory function.

Educating and advising within the Sacrament of Confession means today educating about having faith and hope.

For a young individual, problems related to believing in God or not represent mistrust in the Gospel caused by the exigency of a rational demonstration. The problems related to the young individual's capability of believing or not believing must be carefully assessed by the priest confessor, bracing to face various rational objections. And mentions must be made here that the priest confessor must take into consideration that the young individual's power to believe is mostly open to the laic world and he internalizes the philosophical and social concepts of general religious mentality. Faith and religiousness in a young individual are most often expressed in a personal, criticizing manner especially towards the official contents of religion. The youth

14. F. GARELLI, E. ROSANNA, *Giovani e riconciliazione / The Youth and Reconciling*, p. 59.

are less prone to a spiritual experience in the Confession chair, and, consequently, they negatively criticize a religiousness that is manifest in ritual actions¹⁵.

Another aspect that the priest confessor will have to pay attention to when receiving youth's confession will be explaining the spiritual or ecclesiastic dimension of the Sacrament of Confession. It is a problematic aspect for a young individual who, not having had a positive spiritual experience, considers the Church to be an institution or a structure of power more or less oppressing freedom¹⁶. To do this during the dialogue in the Confession chair, the priest will rediscover for the young individual the meaning of religious belonging as a son of God and as a member of the Church.

Secondly, in the Confession chair, for a genuine connection of the young individual with experiencing faith and with the church, it will be necessary to revise the young individual's personal sex life, both at the level of convictions, and at the level of moral behaviour. In this respect, the priest confessor will have to display great tact and gentleness with regard to potential difficulties in the area of sexual disorders: premarital intercourse, homosexuality, masturbation. Here, the confessor will first present the teaching of the Church, gradually solving potential objections regarding chastity and he will indicate the necessary means after having established whether he is dealing with a sporadic act, with a habit, or with a more stable personality structure¹⁷. With respect to means, the confessor may advise asceticism that may purify mind and heart, friendship and support of those close to him, the personal experience of God's love.

15. EUGENIO FIZZOTTI, *Verso una psicologia della religione. 2. Il cammino della religiosità / Towards a Psychology of Religion. 2. The Path to Religiousness*, Elle Di Ci, Leumann – Torino, 1995, p. 115.

16. Raimondo FRATTALLONE, *La pastorale del sacramento della penitenza / The Pastoral of the Sacrament of Penitence*, Elle Di Ci, Leumann – Torino, 1995, p. 118.

17. R. FRATTALLONE *Amare la vita e vivere l'amore / Loving Life and Living Love*, pp. 51-66.

Conclusion

As we can see within the Sacrament of Confession in the case of the youth, the persona of the confessor has considerable importance. The way in which he welcomes, advises, corrects, gestures has great influence on the young individual. The confessor must necessarily have the right knowledge of pastoral psychology and teenage psychology to adequately assess each spiritual situation of a young person. Time, superficiality, individualism, and other issues have no place when dealing with the young and their problems. The young have this urgent need to be understood. And for this, the confessor will allot all the necessary time and all his availability to educate the young not only in confession, but to also receive the other sacraments, to build a conscience open to ecclesiastic and sacramental belonging.

**Lect. univ. dr. Gina Luminița Scarlat,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați**

PRINCIPII DE HERMENEUTICĂ BIBLICĂ LA SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL

Abstract: *St. Maximus the Confessor excelled in four interpretative directions of the Orthodox theology: biblical, dogmatic, spiritual and liturgical. Better known as a dogmatist involved in Christological disputes since the beginning of the sixth century, St. Maximus is less studied in terms of his contribution to the history of Eastern biblical hermeneutics. The research studies of his exegetical work are reduced numerically compared to those that emphasize his quality as a dogmatic, philocalic and liturgical theologian. And this may be due to the fact that St. Maximus the Confessor has not fully commented on any Old or New Testament book.*

In this study, the emphasis is on highlighting the hermeneutic principles used by St. Maximus especially in the works of biblical exegesis.

Keywords: *hermeneutics, spirituality, theory, multiple meanings, open interpretation.*

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580 – † 662) este remarcabil în hermeneutica teologică pentru gândirea sa dogmatico-spirituală, disertațiile concentrate, deschiderea față de interpretările multiple și spiritul de sinteză și asimilare creatoare a tradiției patristice anterioare. Alături de scrierile dogmatice, spirituale și de mistagogie liturgică, lucrările de exegeză biblică ocupă un loc important în opera sa. Nu a comentat integral nicio carte biblică, preocupările lui fundamentale fiind de ordin dogmatic și duhovnicesc. Scrierile de exegeză biblică, alcătuite sub formă de *întrebări și răspunsuri* [ἐρωτ-αποκρίσεις] și de *tratat*, din care se pot cunoaște metoda și principiile sale hermeneutice, sunt următoarele:

1. *Chestiuni și răspunsuri și întrebări și receptări ale diferitelor capete dificile*, alcătuite cu aproximație între anii 625-626¹;

2. *Interpretare la Psalmul 59*, compusă cu aproximație în anul 625/626²;

3. *Interpretare la Rugăciunea „Tatăl nostru”*, realizată cu aproximație între 628-630³;

4. *Către Talasie precuviosul părinte și egumen, despre diferite dificultăți ale Dumnezeieștii Scripturi*, elaborate cu aproximație între anii 630-633/4⁴;

Către avocatul Theopempt, care a întrebat despre judecătorul nedrept și despre Dacă cineva te lovește pe obrazul drept și despre Nu

1. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΕΥΣΕΙΣ, ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΑΠΟΡΟΥΜΕΝΩΝ, PG 90, 785C-856B; MAXIMI CONFESSORIS, *Quaestiones et dubia*, CCSG 10, edidit José H. Declerck, Turnhout, Brepols, Leuven University Press, 1982, pp. 3-136, 137-171; ed. rom., *Întrebări și nedumeriri*, trad. Laura Enache, în col. *Viața în Hristos. Pagini de filocalie*, nr. 1, Editura Doxologia, Iași, 2012, pp. 69-233; 234-266; J.-C. LARCHET, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, trad. rom. Marinela Bojin, Editura Doxologia, Iași, 2013, p. 126; V. GRUMEL, „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur (Saint)”, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, A. Vacant, E. Mangenot, É. Amann, Tome X, 1, Paris VI, 1928, col. 450.

2. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΘ΄ ΨΑΛΜΟΝ, PG 90, 856C-872B; MAXIMI CONFESSORIS, *Exposition in psalmum LIX. Expositio Orationis Dominicae*, CCSG 23, edidit Peter Van Deun, Turnhout, Brepols, Leuven University Press, 1991, pp. 3-22; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, „Comentariu la Psalmul 59”, trad. rom., pr. Marcel Hancheș, în rev. *Altarul Banatului* (2003), nr. 10-12, pp. 93-103; J.-C. LARCHET, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, pp. 78-79.

3. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ ΤΟΥ „ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ”, ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΝ. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ, PG 90, 872C-909A; MAXIMI CONFESSORIS, *Exposition in Psalmum LIX. Expositio Orationis Dominicae*, CCSG 23, pp. 27-73; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Explicație la Rugăciunea Domnească*, trad. rom. pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. II, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 11-13; J.-C. LARCHET, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, pp. 80-83.

4. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΤΟΝ ΟΞΙΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, PG 90, 244-785B; MAXIMI CONFESSORIS, *Quaestiones ad Thalassium I-LV*, I, CCSG 7, ediderunt Carl Laga et Carlos Steel, Turnhout, Brepols, Leuven University Press, 1980, pp. 3-539; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură (Răspunsuri către Talasie)*, trad. rom. pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. III, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 23-417; J.-C. LARCHET, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, pp. 117-124, 127.

Mă atinge, pentru că nu M-am înălțat la Tatăl [Πρὸς Θεόπεμτον Σχολαστικόν, ἐρωτήσαντα περὶ «τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας» καὶ τοῦ «Εάν τίς σε ραπίσῃ ἐπὶ τὴν δεξιαν σιαγόνα» καὶ τοῦ «Μή μου ἄπτου, οὐπω γάρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πετέρα», PG 90, 1393-1400], scrisă cu aproximație între anii 630-634⁵.

În aceste scrieri exegetice se observă principiile care l-au călăuzit pe Sfântul Maxim în înțelegerea și explicarea semnificațiilor textelor revelate și conexiunile pe care le face între mesajele lor și temele majore ale Spiritualității ortodoxe. Interpretarea biblică maximiană este caracterizată de reflecția teologică relațională, pluridimensională, fundamentată pe referințe variate.

Metoda hermeneutică a Sfântului Maxim Mărturisitorul captivează datorită preocupării lui față de explorarea semantică și deschiderea față de interpretări alternative. Expresie a asimilării în proporții diferite a principiilor interpretative din toate direcțiile exegetice, în mod unitar, are ca trăsătură dominantă maniera alexandrină de citire și explicare a textelor biblice. În *Chestiuni și răspunsuri*, deși Sfântul Maxim valorifică exegeza intrascripturistică, postapostolică, capadociană și antiohiană, cea mai sonoră voce este cea a tradiției alexandrine⁶. Același lucru se poate spune despre răspunsurile trimise egumenului Thalasia și exegezele biblice din comentariile la textele patristice trimise Arhiepiscopului Ioan al Cyzicului. Deschiderea hermeneutică atenuează șocul produs de perspectiva alegorică care convertește sensul istoric și anihilează litera. Sensul anagogic transmite ideea însușirii, la nivel personal, a calităților persoanelor exemplare, fără a le anula istoricitatea [CCSG 10, 2, 3]. Semnificațiile multiple sunt asemenea unei oferte generoase pe care comentatorul o prezintă în vederea nutririi duhovnicești a lectorului cu înțeleșuri menite să-i lumineze sufletul.

Sfântul Maxim continuă modul de înțelegere a Sfintei Scripturi ca mijloc de nutrire și luminare a sufletului proprie hermeneuticii biblice patristice de tip spiritual. Influența lui Origen și a lui Evagrie se observă nu doar la nivelul metodei de interpretare a textelor biblice, ci și în privința concepției despre unitatea de semnificație a Sfintei Scrip-

5. J.-C. LARCHET, *Sfântul Maxim Mărturisitorul. O introducere*, pp. 124-125.

6. MAXIMI CONFESSORIS, *Quaestiones et dubia*, CCSG 10, pp. 8-9, 40-42, 45, 87.

turi⁷. Metamorfozele literalității biblice sunt determinate de categoria textului biblic, tradiția interpretativă și limbajele semantice la care se raportează comentatorul.

Textele biblice, vechi-testamentare și neo-testamentare sunt analizate în funcție de termenii și expresiile cu potențial semantic diferit de sensul lor denotativ. Prima categorie de texte este tradusă prin semnificații hristologice [CCSG 10, 1, 11, 15] și spirituale [CCSG 10, 9; PG 90, 17, 304B-305C; 26, 341A-349C]. Distincția stabilită de Sfântul Maxim între *legea scrisă* [νόμος γραπτός] și *legea harului* [νόμος χάριτος] este determinantă în privința înțelegerii interpretării Legii vechi din perspectivă hristologică. Întrucât ambele legi își au originea în Hristos, cea dintâi, înțeleasă duhovnicește, își găsește ținta și împlinirea în Hristos și în legea duhovnicească a harului pe care a adus-o prin Întruparea Sa [PG 90, 18., 308A; 19., 308B-C]. Tipologia este întrebuintată și pentru interpretări hristologice [CCSG 10, 32, 33], dar și pentru generalizarea unui caracter uman [CCSG 10, 32]. În cazul textelor și frazele neo-testamentare se observă explicații spirituale [CCSG 10, 4; PG 90, 3, 273A-276A; 39, 392B-393B; 40, 396A-400D] și aprofundări literale [CCSG 10, 21, 42, 75; PG 90, 4, 276B-277B; 7, 284A-D; 10.] și dogmatice [PG 90, 8, 285A; 9, 285B-D; 15, 297B-300A]. Echi-valările semantice sunt favorizate de caracterul teologic al corpusului biblic revelat și de referențialitatea stabilită de comentator.

Tradițiile interpretative valorificate sunt cea alexandrină, capodociană și palestiniană. Structuri fundamentale din hermeneutica evagriană sunt preluate și integrate de Sfântul Maxim în diferite contexte exegetice, biblice și patristice [*logos – tropos; pronie – judecată; poftă – mânia*]. Exegezele biblice, de factură spirituală, ale Sfântului Grigorie Teologul sunt preluate, dezvoltate [CCSG 10, 9] și, în unele situații, extinse la versete a căror explicare nu a fost solicitată, dar care contribuie la înțelegerea contextului din care fac parte [CCSG 10, 48]. Exegeza hristologică a Sfântului Irineu al Lyonului la un context biblic vechi-testamentar completată cu două referințe hermeneutice biblice

7. Jean KIRCHMEYER, 1. Maxime le Confesseur, în „Écriture Sainte et la vie spirituelle”, II. Écriture et la vie spirituelle dans la tradition, F. Dans l'Église Orientale, DSp IV.1, col. 242-243.

care o susțin [55.], și interpretarea literală a Sfântului Ioan Gură de Aur la o *contradicție* [διαφωνία] sesizată de solicitant între două versete biblice [FAp 9, 7 – 21, 40, 22, 9] denotă prețuirea de care s-au bucurat acești exegeți în ochii Sfântului Maxim Mărturisitorul [CCSG 10, 119]. Există contexte exegetice în care comentatorii la care se referă nu sunt nominalizați, ci menționați generic prin *unii* [τινες, PG 90, 7., 284B; 38., 389A].

Cercetarea procesului hermeneutic al textelor biblice întreprinsă de Sfântul Maxim atrage atenția cu privire la caracterul special al investigațiilor lor, în calitate de texte inspirate de Dumnezeu. Mai elaborată decât cea prezentată de Sfântul Chiril al Alexandriei, ea poate fi pusă în legătură cu preocuparea Sfântului Maxim pentru găsirea celei mai potrivite metode de a explica textele biblice. Procesul hermeneutic este descris ca un act spiritual. Prin urmare, și metoda de cercetare a textelor biblice este fundamentată pe o înțelegere duhovnicească a lor. Considerațiile în acest sens din comentariile la aporiile biblice sesizate de egumenul Thalasia exprimă aproape axiomatic maniera în care ar trebui înțelese cuvintele Sfintei Scripturi. După parcurgerea nivelului practic al vieții duhovnicești, prin care se ajunge la despătimire, *oceanul nesfârșit al cuvintelor Duhului* [τῶν λογίων τοῦ πνεύματος] se străbate cu știință [μετ' ἐπιστήμης κατὰ νοῦν εὐτόνως], cercetându-se *cu duhul cele ale Duhului* [ἐρευνᾷς μετὰ τοῦ πνεύματος τὰ τοῦ Πνεύματος, PG 90, 245B]. Calitățile cercetătorului cuvintelor biblice au un rol fundamental în hermeneutica maximiană. Despătimirea și știința sunt condițiile pe care hermeneutul trebuie să le îndeplinească, deoarece sunt căile spirituale prin care mintea se luminează și poate percepe cu acuratețe semnificațiile dumnezeiești ale textelor revelate. Rugăciunea este o cale spirituală la care comentatorul apelează, în cazuri dificile, pentru a primi de la Dumnezeu puterea de a înțelege Scriptura *duhovnicește* [νοηθῆναι πνευματικῶς, PG 90, 38., 389B] sau pentru a i se descoperi [ἀποκάλυψιν] semnificațiile ei de adâncime [PG 90, 48., 433A-B; PG 90, 873D]. Revelarea *frumuseții celor înțelese* [τὸ κάλλος τῶν νοουμένων] prin înlăturarea *grosimii învelișurilor* [ἐπικαλυμμάτων παχύτητα] este un reflex al exegezei alexandrine însușite de comentator [PG 90, 48. 433A]. Relația dintre hermeneutică și rugăciune poate fi pusă în relație cu afirmația comentatorului

conform căreia Logosul dumnezeiesc este sursa *înțeleșurilor Scripturii* [cf., PG 90, 41., 405A; 55., 536D].

Cunoașterea *intenției Sfintei Scripturi* [τὸ βούλημα, PG 90, 4. 277A] și a particularităților ei de exprimare [ἔθος, PG 90, 7. 284A; τὸ εἶδος, 44., 416] sunt trăsături ale hermeneuticii biblice maximiene în funcție de care este ales vocabularul explicativ.

Limbajele semantice sunt cheia hermeneuticii maximiene. Ele sunt de mai multe feluri: dogmatic, spiritual, moral și pornesc de la premiza că textele biblice supuse explicării conțin cuvinte cu valoare de simbol, încărcate cu semnificații profetice. Acestea sunt numele proprii [CCSG 10, 15, 20, 25, 49 «κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος ἐρμηνείαν»; PG 90, 27., 357B; 48., 441B, D; 49., 448C-449A] și, în funcție de receptivitatea comentatorului, substantive comune [CCSG 10, 16; PG 90, 30., 369A; 39., 392B-D] și gesturi [CCSG 10, 1]. Numele proprii sunt traduse prin interpretarea spirituală în semnificații diferite. Semnificațiile teologice au la bază sensuri despre însușirile lui Dumnezeu implicate în numele ebraic [Iezechia – *puterea lui Dumnezeu*; Isaia – *ridicarea lui Dumnezeu*, PG 90, 50, 468C] și tipologia în cazul celor hristologice [David – *Hristos*, PG 90, 53, 501A;], iar cele antropologice și din sfera vieții duhovnicești, sensurile implicate în etimologia numelui propriu [Ahaz – *forță*; PG 90, 50., 468C; Iuda – *mărturisire*, PG 90, 52., 493A]. *Înțelesul alegoric* este menționat într-un context în care un toponim [*Ierusalimul*] este interpretat spiritual pe baza etimologiei lui [ἀλληγορικῶς, PG 90, 52., 493A]. Ca regulă a întrebuițării alegoriei, Sfântul Maxim invocă Tradiția [cf., PG 90, 38., 389A]. Selecția cuvintelor și expresiilor cu potențial semantic variat este stabilită pe baza analogiilor pe care comentatorul le poate stabili cu limbajul în care le transpune. Semnificațiile spirituale sunt concepte și idei proprii vocabularului vieții duhovnicești [PG 90, 3., 273A-276A; 39., 392B-393B; 40., 396A-400D; 52., 493A]. Întrebuițarea lor în mai multe contexte exegetice exprimă tendința interpretării lor după un tipar hermeneutic ales de comentator.

În două viziuni avute de Sfântul Proroc Zaharia [Zaharia 4, 2-3; 5, 1-4], Sfântul Maxim identifică substantive comune și verbe cu valoare simbolică și profetică. Interpretările maximiene diferă de cele biblice revelate, prima viziune fiind explicată din perspectivă hristologi-

că [Zaharia 5, 1-4, PG 90, 62., 648A-661A], iar a doua din perspectivă eclesiologică creștină, comparată în raport cu lăcașul de cult vechi-testamentar [Zaharia 4, 2-3, PG 60, 63., 665B]. Ambele interpretări de tip spiritual sunt argumentate prin referențialitatea biblică stabilită de comentator în vedere evidențierii celor mai înalte semnificații.

Variabilitatea semnificațiilor numelor proprii care influențează interpretările depinde de modul traducerii etimologice din limba ebraică [Zorobabel – *ebr.*, după pronunție: *sămânța tulburării, răsăritul tulburării*; după compoziție: *răsărit în tulburare, răsăritul din împrăștiere*; după cuvântul unic: *odihnă*, PG 90., 54., 508D-509A; semnificație analogică: *mintea activă*/ *ὁ πρακτικὸς νοῦς*, cf., PG 90, 56., 581B; Veniamin – *ebr.*: *plânsul sau suspinul mamei, îndrumarea mamei, fiul dreptei, zidirea poporului*, cf., PG 90, 56, 577B]. În funcție de contextul exegetic, semnificația stabilă a unui nume propriu este folosită ca punct de plecare pentru interpretări diferite [Iuda – *etim. mărturisire: filosofie lucrătoare* (PG 90, 52., 493A) și *modurile mărturisirii* (PG 56, 578A-B)].

Sfântul Maxim teoretizează principiul interpretării duhovnicești a Sfintei Scripturi pe baza traducerii numelor în mai multe contexte exegetice. Acest principiu hermeneutic favorizează în viziunea sa perspectiva hristologică a citirii Sfintei Scripturi: „Dar cel ce vrea să înțeleagă Sfânta Scriptură în lumina cunoștinței lui Hristos ca referindu-se la suflet, trebuie să se exercite cu toată sârguința și în tălmăcirea numelor [τῶν ὀνομάτων τὴν ἐρμηνείαν] care pot să lămurească tot înțelesul celor scrise”⁸. Răspunsul la întrebarea 64 este magistral în privința acestei teoretizări, în el aflându-se și principiile interpretărilor multiple [PG 90, 64., 693B-]. Teoria concentrată în prologul răspunsului este una din cheile înțelegerii hermeneuticii sale:

„Nimic din ce se scrie în Scriptură despre persoane sau locuri, sau timpuri, sau alte lucruri însuflețite sau neînsuflețite, sensibile sau spirituale nu trebuie să înțelegem totdeauna în același fel [κατὰ τὸν αὐτὸν αἰὲν νοούμενον τρόπον], dacă vrem să nu se producă un dezacord între istorie și înțelesul spiritual al locului. De aceea, cel ce vrea să afle fără

8. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ ΤΟΝ ΟΞΙΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, PG 90, 50., 465D; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură (Răspunsuri către Talasie)*, p. 194.

greșeală sensul dumnezeiesc al Scripturii trebuie să ia fiecare dintre lucrurile înșirate de fiecare dată în alt înțeles, după deosebirile întâmplărilor petrecute sau povestite, dându-i potrivit cu locul și cu timpul tâlcuirea cuvenită. Căci orice nume notat în Scriptură are multe înțelesuri [πολύσημον], după diferitele etimologii posibile ale [κατὰ τὴν δύναμιν] cuvântului ebraic⁹.

Comentariile bazate pe traducerea semantică a mesajelor textelor biblice în alte limbaje explicative, deși abundă în scrierile exegetice maximiene, nu sunt exclusive. Sfântul Maxim utilizează și explicația literală a textelor biblice în acord perfect cu intenția textului și contextul istoric despre care dă mărturie [CCSG 10, 6; 7].

Explicațiile succesive pe nivele semantice diferite pun în lumină diferența și compatibilitatea în același timp a semnificațiilor sesizate. Explicarea literală [κατὰ τὸ γράμμα] urmată de cea anagorică [κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον] sau de înțelegerea contemplativă [κατὰ δὲ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν] reflectă flexibilitatea hermeneutică a comentatorului și capacitatea lui de a observa potențialul interpretativ al textului cercetat [cf., CCSG 10, 8, 28, 38, 78, 119].

Preferința pentru interpretarea duhovnicească a chestiunilor biblice, diferite prin complexitate, este justificată din mai multe considerente:

– sensul duhovnicesc al istoriei este unul actual și viu [PG 90, 17., 304B], iar interpretarea duhovnicească oferă posibilitatea actualizării și raportării la fiecare persoană a sensurilor concrete, istorice. Această concepție este redată prin axioma: „Căci totdeauna ceea ce e trecut pentru istorie, prin contemplație este prezent, în chip tainic”¹⁰. Ea exprimă finalitatea duhovnicească a exegezei biblice¹¹: asimilarea prin minte

9. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ..., PG 90, 64., 693B-C; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură (Răspunsuri către Talasie)*, pp. 355-356.

10. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ..., PG 90, 449C: Ἀεὶ γὰρ τὸ διὰ τῆς ἱστορίας παρελθὸν, ὡς παρὸν μυστικῶς διὰ τῆς θεωρίας ἐνέστηκε; v. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură (Răspunsuri către Talasie)*, FR 3, p. 181. Această idee este exprimată nuanțat în PG 90, 50., 465B; 52., 497A-B.

11. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΟΝ..., PG 90, 497A-B; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură*

a întregii Scripturi, dacă se poate, pentru luminarea ei cu înțelesurile dumnezeiești revelate și utilizarea trupului ca instrument rațional al virtuții [PG 90, 52., 492A-B];

- oferă posibilitatea înțelegerii nelimitării cuvântului Sfintei Scripturi prin înțelesurile lui înalte [κατὰ τὸ πνεῦμα], în timp ce după literă [κατὰ τὸ γράμμα], ca expresie a istoricității, este limitat în timp [PG 90, 50., 465B];

- este o cale de cunoaștere a adevărului în privința evenimentelor istorice și de evitare a vorbirii cu nedreptate despre judecățile lui Dumnezeu [PG 90, 52., 492B];

- este cea mai potrivită metodă în soluționarea aporiilor biblice [ἡ λύσις τῶν ἀπορουμένων, PG 90, 52., 492C];

- din rațiuni duhovnicești, sensul literal trebuie interpretat spiritual în baza analogiilor stabilite între *literă* – *simțire* și *contemplație* – *minte*, prin care mintea este salvată dintr-o posibilă captivitate a literei [PG 90, 63., 669C]¹². Acest argument special exprimă capacitatea comentatorului de a relaționa exegeza biblică cu viața duhovnicească.

Întrebările referitoare la diferite contexte biblice [termeni, istorisiri, pilde] formulate de adresant sunt explicate într-o manieră similară textelor biblice propriu-zise [CCSG 10, 29, 30, 31, 35; 41, 43, 45].

Explicațiile Sfântului Maxim la problemele sesizate în anumite pasaje sau contexte biblice și trimise lui pentru a fi explicate sunt interpretate prin mijloace hermeneutice similare celor întrebuintate în explicarea textelor biblice. Se observă tendința comentatorului de a căuta semnificații duhovnicești [cf., CCSG 10, 10, 12, 26] și de a dezvolta ideile teologice pe care le cuprind [CCSG 10, 14, 22, 39].

Solicitările în privința explicării unor referințe biblice dintr-o singură perspectivă hermeneutică sunt abordate conform tipului de interpretare vizată. Perspectivile anagogică [κατ'ἀναγωγήν] și con-

(*Răspunsuri către Talasie*), FR 3: „Ele s-au scris ca, absorbind noi pe cât putem toată Scriptura în minte, să ne luminăm mintea cu înțelesurile dumnezeiești, iar trupul să-l facem să strălucească de modurile de trăire conforme cu rațiunile dumnezeiești înțelese, prefăcându-l în unealtă cuvântătoare (rațională) a virtuții, prin lepădarea afectelor înnăscute”, p. 215.

12. Efectele înțelegerii trupești a literei Scripturii și cele ale interpretării ei duhovnicești sunt prezentate din perspectivă spirituală în răspunsul la întrebarea 65, cf. PG 90, 737B-C, 745A-D, 748A-B, 749D.

templativă [κατὰ θεωρίαν] sunt interpretări spirituale, iar în funcție de textul explicat sunt fie deschise altor semnificații [CCSG 10, 44, 77, 178], fie monointerpretative [CCSG 10, 67]. Perspectiva istorică [κατὰ τὴν ἱστορίαν], într-un context exeget, este dublată de interpretarea anagorică [CCSG 10, 162], conform interpretărilor succesive pe nivele de înțelegere diferite, complementare. Pe lângă cele două perspective hermeneutice se mai poate identifica una, în cazul referințelor biblice dogmatice: *cea în spiritul evlaviei* [εὐσεβῶς, CCSG 10, 120; I, 25]. Acest tip de interpretare diferă de cele legate de receptarea textuală, deoarece, vizând chestiuni legate de lucrările și însușirile Persoanelor Sfintei Treimi, are ca obiect hermeneutic realitatea divină.

Comentariul la Psalmul 59 este o lucrare exegetică, în care Sfântul Maxim practică o interpretare de tip alexandrin. El decodează semantic acest text, utilizând principii hermeneutice întrebuințate de exegeții anteriori care s-au concentrat asupra descoperirii legăturilor dintre Vechiul Testament și Noul Testament. Sfântul Maxim interpretează Psalmul 59 din punct de vedere hristologic. Identifică termeni cu valoare de simbol pe care îi interpretează spiritual, utilizează tipologia, apelează la interpretarea bazată pe semnificațiile etimologice ale numelor proprii și nu ezită să stabilească corespondențe semantice cu etapele vieții duhovnicești. Citirea psalmului comentat din perspectiva hristologică dublată de cea a spiritualității creștine hristocentrice este o trăsătură a modului de interpretare de către Sfântul Maxim a textelor vechi-testamentare, la care se adugă rafinamentul și claritatea exprimării datorate formării lui intelectuale și a conceptelor utilizate de el în explicațiile dogmatico-spirituale.

Comentariul la Rugăciunea Tatăl nostru este un veritabil tratat dogmatico-spiritual, în care Sfântul Maxim explică în duh de smerenie și pătrundere duhovnicească înțelesurile dumnezeiești transmise de Fiul lui Dumnezeu întrupat. Rugăciunea stă la baza interpretării sale [cf., PG 90, 876A], pentru că Sfântul Maxim, ca monah de adâncă trăire duhovnicească știa că numai în dialog cu Dumnezeu poate înțelege și explica puterea sfințitoare din cuvintele transmise de Domnul pentru mântuirea oamenilor. Și în această lucrare exegetică, principiul spiritual este fundamentul înțelegerii cuvintelor dumnezeiești revelate. Cu o limpezime proprie minții sale strălucite de har, Sfântul Maxim

stabiliește „scopul” *Rugăciunii* în care sunt concentrate șapte semnificații teologice, dezvoltate în detaliu: *cunoașterea lui Dumnezeu* [θεολογία], *înfierea harică* [υιοθεσία ἐν χάριτι], *egalitatea în cinste cu îngerii* [ἰσοτιμίαν τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἀγγέλους], *împărtășirea de viața veșnică* [αἰδίου ζωῆς μετοχήν], *restaurarea spirituală a firii* [φύσεως ἀπαθῶς πρὸς ἑαυτὴν νεοούσης ἀποκατάστασιν], *desființarea păcatului* [τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας κατάλυσιν] și *nimicirea celui rău care stăpânește prin înșelăciune* [τῆς τοῦ κρατήσαντος ἡμῶν δι’ ἀπάτης πονηροῦ τυραννίδος καθαίρεσιν]¹³. Prin concepte proprii explicațiilor sale dogmatice și spirituale, Sfântul Maxim expune în mod concentrat taina planului dumnezeiesc al mântuirii omului. Reflecțiile antropologice sunt orientate în direcția explorării însușirilor sufletului și a etapelor înduhovnicirii. Comentariul la *Rugăciunea Domnească* este un model de exegeză biblică în care dogmatica se îmbină cu spiritualitatea. Respectând intenția Mântuitorului Hristos și a textului revelat, Sfântul Maxim scoate la lumină pe măsura pătrunderii în adâncimea conținutului *Rugăciunii* semnificații tainice referitoare la vocația omului de a fi în relație cu Dumnezeu, sursa existenței, sfințirii și înveșnicirii lui.

Spre deosebire de interpretările biblice din scrierile de tip *έρωτ-αποκρίσεις*, în care principiile hermeneutice sunt utilizate în mod variat și diferențiat, comentariul la *Tatăl nostru* [PG 90, 872C-909A] este o disertație exegetică în care autorul, respectând intenția Mântuitorului Iisus Hristos, aprofundează învățăturile teologice revelate în sens dogmatico-spiritual. Deși din punct de vedere al metodei hermeneutice comentariul este unul literal, Sfântul Maxim nu renunță la pasiunea față de decriptarea frazelor biblice cu termeni simbolici [Ps 32, 11, PG 90, 873C-D; Mt 5, 4, PG 90, 885C-D; Mt 11, 29, PG 90, 888B; Gal 3, 28, PG 90, 888C; Ilie – Elisei, PG 90, 888D-889A], ale căror semnificații sunt dezvoltate în sens spiritual.

În *Răspunsurile către Thalasia*, Sfântul Maxim își stabilește după un plan bine ordonat perspectivele hermeneutice. O aporie neo-tes-

13. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ ΤΟΥ „ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ”, ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΟΝ. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ, PG 90, 876C; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, Tâlcuire la „Tatăl nostru”, trad. rom. pr. Dumitru Stănilaoe, în *Filocalia*, vol. II, Ed. Harisma, București, 1993, p. 260.

tamentară este explicată în sensul tradiției alexandrine, deoarece comentatorul a înțeles referința evanghelică menționată de Thalasia ca pe o *istorisire* [ιστορία] care exprimă *tainic* [μυστικῶς] un sens diferit, sesizabil prin *contemplație* [θεωρία, PG 90, 276C]. Actul hermeneutic capătă valoarea unui traseu mistagogic de la literă la semnificatul său, de la *cele istorisite* la *adevărul celor înțelese* [διὰ τῶν ιστορουμένων, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ὁδηγήσῃ τῶν νοουμένων, PG 90, 276C]. Acest tip de interpretare biblică motivată spiritual favorizează explicarea dificultăților biblice în termenii vieții duhovnicești. Perspectiva acestei maniere de interpretare a referințelor biblice supuse examinării este conturată în prologul la răspunsurile către egumenul Thalasia, în care Sfântul Maxim prezintă concentrat etapele vieții duhovnicești și obstacolele care se elimină prin parcurgerea lor. Caracterul duhovnicesc al prologului în care sunt menționate și principii de hermeneutică a textului biblic poate fi considerat cheia înțelegerii și explicării contemplative a chestiunilor biblice selectate și trimise de Thalasia Sfântului Maxim¹⁴.

Neclaritățile biblice semnalate de solicitant nu au pentru comentator nimic neclar. Presupusele aporii își au dezlegarea fie în ele însele [ἀπορία αὐτόθεν ἔχει τὴν λύσιν, CCSG 10, 189], fie în îmbinarea explicării ei literale și cu cea contemplativă [τὸ ἄπορον ἐν τούτοις οἶμαι τὴν ἐπίλυσιν δέχεσθαι καὶ συντρέχειν τὴν ἱστορίαν ἀρμοδίως τῇ θεωρίᾳ, CCSG 10, 191]. În situații mai dificile, explicarea duhovnicească este calea înțelegerii lor [PG 90, 52., 492C].

Deschiderea hermeneutică are ca marcă interpretările multiple ale cuvintelor înțelese cu valoare de simbol sau ale textelor biblice. Acestea sunt gândite pe nivele diferite de înțelegere [PG 90, 3; 5; 12; 25; 35] și au ca scop descoperirea celui mai înalt sens [γνωστικώτερον, PG 90, 63., 681C; μυστικῶς, 63., 685C]. Ele au ca fundament concepția comentatorului despre bogăția harică a cuvintelor biblice [διὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος, πολυτρόπως δύναται ληφθῆναι, PG 90, 47. 424B]. În anumite situații, versiunea *mai tainică* [μυστικώτερόν]

14. În studiul *Iubirea, cale a erminiei. Sfântul Maxim Mărturisitorul, Răspunsuri către Talasia*, scris de pr. Constantin Coman sunt prezentate pe larg premisele spirituale ale interpretării maximiene, lucrarea Duhului Sfânt în actul hermeneutic și scopul lui doxologic, cf. *Erminia Duhului*, Editura Bizantină, 2002, pp. 152-200.

sau mai înaltă nu este prezentată, ci promisă [PG 90, 21., 316D] sau lăsată pe seama altora [64., 720B]. Este, probabil, o măsură de precauție pe care o ia comentatorul, gândindu-se că explicația mai înaltă nu ar putea fi înțeleasă în adâncimea ei.

În interpretările maximiene se constată – preponderent – siguranță. Aproximările hermeneutice se observă în anumite situații când sunt avansate interpretări alternative [τυχόν, PG 90, 63., 681C, 685C, 688B], sau când comentatorul nu pare a fi sigur pe explicația dată [οἷμαι, PG 90, 45., 417C]. Asumându-și interpretările, Sfântul Maxim nu exclude, în anumite situații, posibilitatea unor versiuni hermeneutice superioare celor exprimate de el [PG 90, 50., 473B-C; 54., 516D; 55., 557B-C]. În situații dificile, explicarea aporiilor prin *conjectură* [στοχασμῶ / στοχαστικῇν] indică atitudinea comentatorului față de *sublimitatea tainelor Scripturii* [PG 90, 55., 536D]. Înțelesurile și cunoașterea exactă ale chestiunilor biblice [ἀκριβῆς περὶ τούτων λόγος, PG 90, 11., 292C; δι' ἀκριβείας περὶ τούτων εἰπεῖν, PG 90, 55., 536C; 65., 737A] aparțin, în viziunea Sfântului Maxim, celor care au *cugetare apostolică* [τοῖς ἀποστολικοῖς τὴν διάνοιαν, PG 90, 11., 292C] și, datorită curăției minții lor [PG 90, 11., 292D; διὰ πολλὴν καθαρότητα νοῦ, PG 90, 55., 536C], au fost învățați de Dumnezeu-Cuvântul și au primit cunoașterea adevărată a fapturilor și a pronierii lor, precum și a celor tainice [τῶν ὄντων γινῶσιν ἀψευδῆ, PG 90, 11., 292C; PG 90, 55., 536C].

Scoliile Sfântului Maxim la comentariile adresate egumenului Thalasia exprimă tendința de continuare a actului hermeneutic. Justificate în mod critic, ca o necesitate, după recitirea integrală a scrierii, ele sunt considerate ca un *alt ajutor* [βοήθειαν] pentru a *întregi frumusețea cuvântului ei* [πρὸς κάλλος συμπληροῦσαν τὸν λόγον], iar celor ce se ocupă cu ea să le pregătească o hrană mai plăcută a *înțelesurilor* [τοῖς νοήμασι] și să aducă siguranță înțelegerii scrierii [τῇ συγγραφῇ διανοίας], în care a găsit după publicarea ei *unele locuri lipsite de claritate* [δεομένους σαφηνείας], altele de *adaosuri și înțelegere* [προσθήκης καὶ διανοίας], și altele, de *adăugarea cu măsură a unei cugetări* [ἐνθυμήσεως, PG 90, 265A]¹⁵.

15. Deși Sfântul Maxim a fost contestat ca autor al scoliilor anunțate în prologul la „Răspunsurile către Thalasia” (cf., Dumitru Stăniloae, *Cuvânt-înainte*, FR 3, pp. 9-10), nu trebuie ignorat faptul că acest gen de explicare îi era familiar, el fiind

Concepția Sfântului Maxim despre Sfânta Scriptură ajută la înțelegerea viziunii lui hermeneutice. Caracterul ei inspirat necesită o metodă de cercetare compatibilă cu structura ei. Cuvintele ei sunt *cuvintele Duhului* [PG 90, 245B], motiv pentru care cea mai potrivită cheie hermeneutică este, în viziunea sa, cea duhovnicească. Cele două Testamente, privite din perspectivă duhovnicească sunt surse de comportament și gândire duhovnicească:

„Vechiul Testament procură neîncetat puterii cunoscătoare sau contemplative a sufletului, ca pe un untdelemn, modurile virtuților prin activitate, iar Noul Testament procură neîncetat părții pasive sau celei active a sufletului, ca pe un untdelemn, rațiunile duhovnicești ale cunoștințelor prin contemplație. Și așa, prin fiecare se desăvârșește frumos taina mântuirii noastre, arătându-se învățătura prin viață și slava vieții prin învățătură”¹⁶.

Această perspectivă spirituală a surselor hermeneuticii biblice care au însușirea de a *procura neîncetat*, în mod diferențiat, moduri practice de comportament etic și rațiuni duhovnicești, poate fi în legătură cu ideea unei reexplicări care nu-și pierde actualitatea, deoarece se adresează personal fiecărui receptor care ia contact cu ele.

Observații despre Sfânta Scriptură ca sursă a gândirii și trăirii creștine și exegeze biblice semnificative se găsesc și în lucrarea fundamentală a Sfântului Maxim, *Despre diferite dificultăți din Sfinții Dionisie și Grigorie, către Ioan, arhiepiscopul Cyzicului* [Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου Μάξιμος ἐν Κυρίῳ χαίρειν, 6-71, PG 91, 1061A-1417C; CCSG 18], alcătuită între anii 628-630¹⁷. Exegezele bi-

autorul unor scolii la operele Sfântului Dionisie Areopagitul, care, studiate ca stil și conținut, îi poartă amprenta gândirii.

16. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΤΟΝ ΟΞΙΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΝ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ, PG 90, 63., 680D-681A; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Despre diferite locuri grele din Dumnezeiasca Scriptură (Răspunsuri către Talasie)*, pp. 346-347.

17. SAINT MAXIME LE CONFESSEUR, *Ambigua*, Introduction par Jean-Claude Larchet, Avant-propos, traduction et notes par Emmanuel Ponsoye, Commentaires par le Père Dumitru Stăniloae, Les Éditions de l'Ancre, Paris-Suresnes, 1994, pp. 123-372; SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua / Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, trad.

blice incluse în comentariile la textele patristice trimise Sfântului Maxim de către arhiepiscopul Ioan al Cyzicului sunt realizate după principiile interpretării duhovnicești, preocuparea lui în toate situațiile fiind de a evidenția semnificații care au corespondent în vocabularul vieții duhovnicești și în cel dogmatic [AI (5./10), PG 91, 1117A-1128C, 1141C-1149B, 1160A-1169B, 1172A-D, 1200A-1204D; AI (25./31), PG 91, 1276D-1280A]. În același stil sunt explicate și cuvintele biblice din frazele Sfântului Grigorie Teologul [AI (5./10), PG 91, 1173B-D; AI (15./20), PG 91, 1240A-C; AI (32./37), 1289D-1292D; AI (33./38), 1297C-1301A; AI (42./47), 1357D-1359A; AI (45./50), 1368A-1369C; AI (46./51), 1369C-1372B; AI (47./52), 1372B-C; AI (48./53), 1372C-1376B; AI (49./54), 1376C-1377B; AI (50./55), 1377C; AI (51./56), 1377D-1380D; AI (52./57), 1380D-1381B; AI (53./58), 1381B-1384A; AI (56./61), 1385C-1388A; AI (57./62), 1388AB; AI (62./67), 1396B-D, 1401C-1404C].

Considerațiile despre Sfânta Scriptură și modurile înțelegerii ei sunt mai dezvoltate în răspunsurile către Arhiepiscopul Ioan, comparativ cu cele din scrierile exegetice. Perspectiva hermeneutică a sfinților, fundamentată pe viață duhovnicească și orientată către căutarea semnificațiilor spirituale este prezentată ca cel mai înalt nivel de înțelegere și explicare a Sfintei Scripturi [AI (5./10), PG 91, 1160A-B]. Scopurile ultime ale Legii vechi și ale Sfintei Evanghelii, conexiunile stabilite între Sfintele Evanghelii, elementele cosmice, virtuțile cardinale și etapele vieții duhovnicești și explicarea raportului dintre cele două Testamente din perspectiva nivelelor realității pe care le descoperă sunt expresia teologhisirii originale din puncte de vedere diferite asupra Sfintei Scripturi [AI (16./21), PG 91, 1241D-1256C]. Teoria interpretării contemplative multiple a Sfintei Scripturi este o viziune originală asupra înțelegerii ei din zece perspective care, conținându-se progresiv în numere cu semnificații simbolice, Îl revelează pe Hristos-Dumnezeu ca scop final al cercetării ei [AI (32./37), 1293A-1297C].

rom. pr. Dumitru Stăniloae, *Părinți și Scriitori Bisericești*, 80, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, pp. 65-353; reed. Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, pp. 93-528.

O viziune diferită despre Sfânta Scriptură este promovată de Sfântul Maxim în lucrarea de hermeneutică liturgică intitulată *Mystagogia*¹⁸, în care este înțeleasă în dimensiunea ei simbolică din perspectivă antropologică. Sfântul Maxim avansează o analogie inedită între *Sfânta Scriptură* și *om*, în baza structurilor lor [Vechiul Testament – trup; Noul Testament – suflet, duh, minte, PG 91, 984A; istoria literală a Sfintei Scripturi – trup; sensul și scopul celor scrise – suflet, PG 91, 984B]. Reflecțiile privitoare la direcția interpretativă a Sfintei Scripturi prezentate comparativ cu elementele structural-antropologice confirmă primatul înțelegerii ei duhovnicești, față de cea literală [PG 91, 984B-D].

Adept al interpretării deschise, perspectiva predominantă în exegeza biblică maximiană este cea duhovnicească. Ea trebuie înțeleasă în conexiune cu biografia autorului din care se pot cunoaște motivațiile duhovnicești ale vieții sale. Tipul lui de exegeză răspunde aspirațiilor de înduhovnicire specifice monahilor de vocație. Principiile hermeneuticii biblice sunt aplicate și în interpretările textelor patristice, pentru care folosește aceeași cheie de clarificare a aporiilor: *theoria*. Exegezele biblice sunt modalități de evidențiere a modurilor în care creștinul se poate înduhovnici și împlini spiritual. Interpretările multiple nu sunt semnul unei curiozități intelectuale și nici al unei fantezii exegetice care urmărește în mod steril semnificații variate. Sunt expresia căutării rațiunii aporiei biblice supuse analizei și una din trăsăturile definitorii ale gândirii maximiene axate pe forarea semantică a enunțurilor. Din punct de vedere al preciziei interpretării, se observă diferențe în funcție de tipul aporiei. Siguranța în interpretare și deschiderea hermeneutică nu sunt lipsite de relativitate. Semnificațiile tainice cunoscute, dar intenționat nerostite, aștern inevitabil o umbră peste cele exprimate. Cele posibile, necunoscute, dar intuite de comentator sunt ca o temă lăsată fiecărui cititor. Implicarea lectorului este o strategie care favorizează hermeneutica continuă. Datorită felului în

18. SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΝΩΝ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΑΞΕΩΣ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑ ΚΑΘΕΣΤΗΚΕ, PG 91, 684A-D; trad. rom. pr. Dumitru Stăniloae, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, pp 25-26.

care a înțeles Sfânta Scriptură, metodele ei de interpretare și finalitatea teologică a exegezei biblice, Sfântul Maxim Mărturisitorul este un model de creativitate și gândire relațională care continuă să inspire și să ofere sugestii de înțelegere în privința textelor revelate.

**Conf. dr. Cristian Ștefan Liușnea,
Facultatea de Educație Fizică și Sport,
Universitatea „Dunărea de Jos” Galați**

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CONCEPTULUI DE „LOISIR”

Abstract: *In the present paper * we set out to analyze the concept of leisure, from the perspective of its historical evolution, to understand the content and meanings that specialists from different scientific fields propose or accept. Leisure activities have, over time, involved religious, cultural and sporting activities. The emergence of urban services offered by libraries, museums, sports fields, etc. is related to this concept.*

We consider that in the post-modern society, the problem of leisure is very important, today there is a major change reflected in the choices of people, who have less and less free time, and the rising costs of participating in leisure activities of a sporting nature, first, restrict access to them for a large part of the urban population, to whom it is mainly addressed.

The concept of leisure is related not only to the social or economic domain, through the relation with the tourism activities or services, but also to culture, some authors even talking about a culture of leisure, through which people not only relax or relax. They have fun, but they also have access to values that are vital to personal development. Also, the concept of leisure is related to health, fitness (physical condition).

Keywords: *loisir, physical activity, health, history, fitness.*

Termenul „*loisir*” a intrat destul de recent în istorie, conceptul putând fi definit ușor ca *timp liber, stare de bine sau condiție fizică optimă*. Francezii, germanii sau englezii folosesc termenul de „*loisir*” sub

*. Lucrarea completează teoretic o preocupare mai veche, care a dus la publicarea în limba engleză a studiului: Cristian Ștefan LIUȘNEA, *Considerations on the historical development of the "loisir" concept in the european space*, în volumul MCD-SARE: 2018 International Multidisciplinary Scientific Conference on the Dialogue between Sciences & Arts, Religion & Education, Târgoviște, 2018, pp. 251-261.

formele „leisure” – timp pentru activitate fizică¹, și „freizeit” ce poate fi tradus prin „răgaz”, „ocupație plăcută”, „ocupație pe îndelete, în tihnă”, înțelesul fiind în mare măsură același.

Dacă avem în vedere evoluția istorică a ideii de timp liber, constatăm că și Antichitatea a cunoscut un gen de timp liber rezervat aristocrației, acel „*otium cum dignitate*” (Cicero), pentru care nu exista o limită clară între activitate și recreere. În perioada modernă și post-modernă, activitățile de loisir sunt accesibile tuturor, iar în prezent există o mare diversitate de oferte, cele mai semnificative fiind cele care țin de sport, de activitățile în aer liber.

Cât privește termenul de *loisir*, inițial a fost legat de criza timpului liber a celor din mediul urban², după terminarea programului de lucru, în contextul economic creat de revoluția industrială. Cu timpul, accesul la „loisir” s-a democratizat și s-a lărgit și au existat chiar inițiative din partea elitelor politice și nu numai, cum se întâmplă de exemplu în orașele engleze³, americane și canadiene, care folosesc conceptul de „loisir” legat de activitățile recreative, ca mijloc de rezolvare a tensiunilor sociale, apărute ca urmare a intensificării industrializării.⁴ Astfel, cu timpul se va putea vorbi de o nouă realitate, *loisir* religios sau laic, gratuit și, deci, accesibil nu doar unor privilegiați, ci tuturor. Apar în acest context, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, diverse grupuri, asociații culturale, sindicate profesionale, oameni de afaceri sau antreprenori, care susțin înființarea unor noi servicii urbane, cum ar fi: biblioteci, muzee, cen-

1. Anne VUILLEMIN, Stéphanie BOINI, Sandrine BERTRAIS, Sabrina TESSIER, Jean-Michel OPPERT, Serge HERCBERG, FRANCISC GUILLEMIN, Serge BRIANÇON, „Leisure time physical activity and health-related quality of life”, *Preventive medicine*, 41(2), 2005. p. 562 ssq

2. Julie FORTIER și Denis ANGER, *Laboratoire en loisir et vie communautaire*, Université Du Québec À Trois-Rivières, Québec, 2006, p. 11.

3. Julie FORTIER și Denis ANGER, *Laboratoire en loisir et vie communautaire*, pp. 11-12.

4. Michèle DAGENAIS, „Définir les loisirs publics en milieu urbain; un enjeu moral et identitaire (Montréal et Toronto 1900-1940)”, in Robert BECK, Anna MADŒUF, *Diversissements et loisirs dans les sociétés urbaines à l'époque moderne et contemporaine*, Presses universitaires François-Rabelais, Tours, 2005, p. 385 sqq.

tre culturale, parcuri tematice, terenuri de joc, care au instalații sportive⁵, „Școli duminicale”, cluburi sociale (YMCA⁶ în 1844 la Londra și din 1851 peste Ocean, la Boston și New York)⁷. Se dezvoltă în același timp gustul pentru noutate, pe fondul transformării timpului liber de după încheierea programului de muncă în „momente de plăcerce” de după orele de lucru, de la sfârșitul săptămânii și din vacanțele de vară.

Între anii 1900-1940 loisir-ul devine un drept al tuturor⁸, iar Organizația Națiunilor Unite, în Declarația Universală a Drepturilor Omului, statua încă din 1948 că: „*Toate persoanele au dreptul la odihnă și loisir*”.

În Germania de Vest, devenită în anii '50 ai secolului trecut o „societate de consum”, a apărut conceptul de „*leisure society*”, în măsura în care într-o societate industrializată puternic se impusese programul de 5 zile lucrătoare pe săptămână. În aceste condiții, apar mai multe tendințe: unii muncitori își iau ceea ce s-a numit *Zweitjob* (o a doua slujbă), în timp ce o mare parte din populație profită de timpul liber pentru a se uita mai mult la televizor sau pentru a participa la diverse activități distractive, printre care și turismul în masă, în lunile de vară⁹. În acest context, pedagogul și antropologul german Erich Weber¹⁰, conchide că timpul liber reprezintă

„o anumită perioadă din viața omului, pe care acesta o trăiește «liber de» și «liber să»; cu alte cuvinte, timpul liber constituie perioada în care individul se eliberează de orice obligații și este liber să-și aleagă anumite activități sau preocupări (sau este liber să nu aibă nici o preocupare)”.

5. Yvan LAMONDE, *Gens de paroles. Conférences publiques, essais et débats à l'Institut Canadien de Montréal (1845-1871)*, Montréal, Boréal, 1990, pp. 24-28.

6. Asociația Tinerilor Bărbați Creștini (Young Men's Christian Association).

7. Cu locuri pentru lectură, jocul de cărți și alte jocuri, spații pentru muzică, sport și alte activități de loisir. Gary CROSS, *A Social History of Leisure since 1600*. Venture Publishing, Inc. State College, PA 1990, p. 225.

8. Gary CROSS, *A Social History of Leisure since 1600*, p. 226.

9. Robert G. MOELLER, ed., *West Germany Under Construction: Politics, Society and Culture in the Adenauer Era*, University of Michigan Press, 1997. *passim*.

10. Erich WEBER, *Das Freizeit - problem: Anthwpologisch-padagogische Untersuchung*, Munich, 1963. *passim*.

La rândul său, Georges Friedmann¹¹ constată condiționarea timpului liber de economie și mecanismele sociale, căci exista o mare diferență între modul de utilizare a timpului liber a britanicilor și francezilor, respectiv muncitorii din Iugoslavia, Polonia și Brazilia, de exemplu. Astfel, dacă primii puteau participa la activități specifice loisir-ului, ultimii trebuiau să își ia o a doua slujbă, impunându-se ceea ce specialiștii numesc „munca de după muncă”. Reconstituind istoria ideii de timp liber, autorul regăsește aceeași condiționare economică și în trecut, subliniind marea deosebire între modul în care îl petreceau nobilii din societățile aristocratice (sărbători religioase, spectacole de teatru, jocuri sportive) și epoca modernă, în care timpul liber este intercalat cu timpul de lucru, astfel că loisir-ul are rolul de a echilibra viața personală și calitatea vieții comunității în societățile democratice¹².

Cu timpul, în Statele Unite se impun structurile de loisir de natură sportivă și tot mai mulți oameni vor prefera în timpul liber activitățile în aer liber. Modelul se va difuza și în Europa. Unii autori vor vorbi chiar de o cultură a timpului liber¹³, ce are la bază valori etice, morale, culturale, care marchează anii '80 ai secolului trecut.

Philippe Bordeau și Pascal Mao¹⁴ observă faptul că există patru cercuri concentrice de practici sportive de tip loisir: *indoor* (în interior), *arounddoor* (la periferie), *outdoor* și *widdoor*.

În spațiul francez, sociologul Joffre M. Dumazedier¹⁵ dezvoltă, în anii '60 ai secolului trecut, teoria loisir-ului bazată pe cei 3 D, „Destindere, Divertisment și Dezvoltare”, definind loisir-ul ca fiind „un ansamblu de activități cărora individul li se poate dedica în mod plener,

11. Georges FRIEDMANN, „Le loisir et la civilisation technicienne”, UNESCO, *Revue Internationale Des Sciences Sociales*, vol.XII, n° 4, 1960, p. 509.

12. Georges FRIEDMANN, *Le travail en miettes: spécialisation et loisirs*, Paris, Gallimard, 1964, p. 20 sqq.

13. Jean CARNELOUPE, „La place du marché dans le fonctionnement des loisirs sportifs de nature”, în *Téoros, Revue de recherches in tourisme*, 24 (1), 2005, p. 55 sqq.

14. Philippe BOURDEAU și Pascal MAO, *Territoires du hors-quotidien. Une géographie culturelle du rapport à l'ailleurs dans les sociétés urbaines contemporaines*, Rapport d'HDR (Habilitation à rédiger des recherches), Institut de géographie alpine, Grenoble, 2003, pp. 153-154.

15. Joffre M. DUMAZEDIER, *Vers un civilisation du loisir*, Ed. Du Seuil, Paris, 1962, pp. 42, 342-343.

pentru a se odihni, a se distra, a-și îmbogăți informația și participarea sa socială voluntară după ce s-a eliberat de obligațiile profesionale, sociale și familiale“.

Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare – OECD (2009) menționează că timpul liber poate fi definit în termeni de timp, de activități (ex. privitul la TV, practicarea sau vizionarea activităților sportive, cititul, vizionarea de filme etc.) și de stare de spirit (ex. angajarea în activități plăcute sau distractive).

Sunt și autori, precum Jean Baudrillard¹⁶, care vorbesc și de o a treia dimensiune, afirmând că: „Timpul liber înseamnă, poate, întregă activitate ludică cu care îl umplem, dar, înainte de asta, înseamnă libertatea de a-ți pierde timpul, de a-l omorî dacă e nevoie, de a-l cheltui în pură pierdere“.

Astfel, autorii stăruie nu doar asupra definirii timpului liber, ci sunt preocupați și de funcțiile acestuia. În acest context, Ion Aluș și Ion Drăgan¹⁷ cred că pot fi atribuite timpului liber trei funcții principale: odihna (destinderea) – care eliberează de oboseală, divertismentul – care eliberează de plictiseală și dezvoltarea personalității – care eliberează de automatismele gândirii și acțiunii cotidiene, folosite în special în muncă. Francisc Albert¹⁸ evidențiasse ca funcție a timpului liber și funcția frumosului și a recreerii, mai precis divertismentul.

În anii '90 ai secolului trecut a apărut foarte evidentă problema lipsei timpului liber, legată de specialiști de calitatea vieții contemporane, oamenii simțindu-se copleșiți de norma de lucru de 40 de ore, într-o săptămână de cinci zile¹⁹. De aici, analize asupra consecințelor unui program supraîncărcat, care presupune stress, sedentarism, alimentație deficitară etc., ce a condus la boli cardio-respiratorii, obezitate, depresie ș.a.

16. Jean BAUDRILLARD, *Societatea de consum. Mituri și structuri*, Ed. Comunicare.ro, București, 2008, p. 198.

17. Ion ALUȘ și Ion DRĂGAN, *Sociologia franceză contemporană – teorie, metodologie, tehnici, ramuri*, Ed. Politică, București, 1971.

18. Francisc ALBERT, *Sociologia muncii. Dialog cu timpul liber*, Editura Politică, București, 1970, p. 97.

19. John P. ROBINSON and Geoffrey GODBEY, *Time for Life. The Surprising Ways Americans Use Their Time*, second edition, Penn State University Press, 1997. *passim*.

Ca urmare, s-a impus din ce în ce mai mult un concept relativ nou în terminologie, dar și în tematica majoră a mai multor discipline, cel de *Calitate a vieții*, care privește modul de „amenajare a existenței, caracterul agreabil, atractiv al condițiilor de existență”, după cum afirmă omul politic, jurnalistul, economistul și sociologul francez Bertrand de Jouvenel²⁰.

În același timp, sociologii subliniază că funcția „fizică” a sportului, adică beneficiile lui asupra sănătății organismului uman, conduc(e) la o funcție indirectă, și anume aceea de stare de bine social, întrucât activitățile fizice și sportul produc un tonus fizic și psihic ridicat, senzația de relaxare și bună dispoziție, constituind un fel de compensare pentru constrângerile, anxietatea și alienarea generate de munca propriu-zisă.

Revenind la conceptul de „loisir”, *Dicționarul Academiei Franceze* îl definește ca fiind un interval de timp suficient pentru a face ceva. În opinia Comisariatului General al Planului (Franța), Agenția de Planificare, *loisir*-ul este o calitate a existenței individuale și sociale „sau” posibilitatea de a trăi și de a acționa pe îndelete, adică în funcție de ritmul și stilul propriu²¹.

În 1995, în Canada a fost întocmit un document cu titlul „*Dezvoltarea loisir-ului, sportului și educației fizice: spre un parteneriat reînnoit*”, în contextul dorinței de a se adopta la nivel guvernamental o atitudine nouă de abordare a problemelor cu care se confrunta societatea din Quebec, iar în urma a peste 700 de scrisori de răspuns a fost organizat în anul următor un forum. Rezultatul a fost clarificarea semnificației termenului de „loisir”, cu cele trei dimensiuni: timp liber, activități și libertatea de alegere²².

20. Bertrand de Jouvenel este primul autor care a pus bazele unei preocupări teoretice și sistematice legate de „calitatea vieții”; Bertrand de JOUVENEL, *Révolution culturelle du temps libre 1968-1988*, Méridiens-Klincksieck, Paris, 1988. *passim*.

21. Geanina TOMA, *Forme de practicare a exercițiilor fizice și utilizarea lor în organizarea activității de „loisir”*, Ed. Prouniversitaria, București, 2013, p. 15.

22. *Cadre d'intervention gouvernementale en matière de loisir et de sport – Pour un partenariat renouvelé*, Gouvernement du Québec, ministère des Affaires municipales et Régions, 1997

Complexitatea societății contemporane determină o abordare din perspective diferite a conceptului de timp liber. Astfel, sociologul Francisc Albert²³ definește timpul liber ca fiind „ceva în afara obligațiilor umane, un fel de spațiu al deplinei libertăți individuale”, lipsa unei forțări, a unei obligații și o delimitare, clar definită, față de timpul dedicat carierei.

La rândul său, analistul social Dan Oprescu²⁴ este de părere că timpul liber este exprimat ca o înșiruire de preocupări ce reprezintă ingredientele necesare ale existenței omenești, care se derulează în afară de munca propriu-zisă și de îndeletnicirile relaționate cu redarea forței de muncă.

După autorii Coralia Angelescu și Dorin Jula²⁵, *loisir*-ul reprezintă activități desfășurate de individ cu scopul de a se destinde, recrea, relaxa, odihni, realizând activități de divertisment, de informare și de dezvoltare a personalității.

Schimbând perspectiva, Aurelia Felicia Stăncioiu²⁶ crede că „loisir-ul reprezintă un mod plăcut de petrecere a timpului rămas după muncă, somn și sarcini de gospodărie”, în timp ce Monica Roman²⁷ este de părere că „timpul liber include, de asemenea, activitățile explicate, dar și timpul folosit, spre exemplu, pentru activități religioase și civice”.

După Aura Bota²⁸, „activitățile de «loisir» sunt activități motrice, modalități de manifestare a individului și reprezintă genuri specifice, prin care se urmărește dezvoltarea personalității umane dintr-o perspectivă socială”.

23. FRANCISC ALBERT, *Sociologia muncii ...*, p. 148.

24. DAN OPRESCU, *Timpul liber și înstrăinarea umană*, București, Ed. Politică, 1981. *passim*.

25. CORALIA ANGELESCU și DORIN JULA, *Timpul liber, Considerații teoretice*, Ed. Economică, București, 1997, p. 22 sqq.

26. AURELIA FELICIA STĂNCIOIU, *Dicționar de terminologie turistică*, Ed. Economică, București, 1999, p. 195.

27. MONICA ROMAN, „Diferența dintre genuri în alocarea timpului liber în România”, în *Journal for the Studies of Religions and Ideologies*, vol. 5, nr. 14, 2006, p. 65.

28. AURA BOTA, *Exerciții fizice pentru viața activă – activități motrice de timp liber*, Ed. Cartea Universitară, București, 2006, p. 26.

Concluzia este că în accepțiunea lui actuală conceptul de *timp liber* – este un produs al societății industriale și apare când ritmul vieții zilnice nu se mai încheie odată cu munca, el desemnând însă timpul care nu este alocat obligațiilor personale, familiare, sociale și civice. Astfel, specialiștii sunt de părere că sintagma „timp liber” include noțiunea de „timp”, ce implică o diviziune a timpului în funcție de tipul de activitate realizat, iar aceea de „liber” redă aspectul calitativ al acestei împărțiri cu referințe social-istorice, amintindu-ne de opusul noțiunii de „liber”.

În acest context, Geanina Toma²⁹ consideră că „timpul liber, intercalat între muncă profesională și repaus, stabilește un echilibru al persoanei prin divizarea timpului unei zile în cei trei „8”: muncă, odihnă prin somn, activitate, în timpul liber!”

Activitățile reprezintă participarea unei persoane la numeroasele forme de „loisir”: culturale, fizice și sportive, științifice, socio-culturale, turistice și în aer liber.

Libertatea de alegere se referă la posibilitatea persoanei de a alege acele activități care o atrag și răspund nevoilor personale conform gustului, mentalității, obiceiurilor, aspirațiilor și ambițiilor proprii: de odihnă, de divertisment, de relaxare.

În plan social, loisir-ul este perceput ca un mijloc de a atinge sau de a menține starea de bine colectivă.

În Franța, un studiu din 1995³⁰ arată că 48% dintre francezi practică o activitate fizică, 44% realizează activitatea fizică în natură – în aer liber, 34% practică un sport individual, iar 32% un sport colectiv. În același timp, 82% dintre persoanele care au participat la ancheta sociologică au spus că fac sport de plăcere.

În ceea ce privește relația „loisir”-ului cu sportul, aceasta este explicată prin caracterul recreativ al majorității activităților sportive. Astăzi, „loisir”-ul reprezintă și un stil de viață, în care divertismentul și relaxarea au un caracter secundar, deoarece dinamismul societății solicită performanță profesională, condiții practice de manifestare și condiție fizică excepțională.

29. Geanina TOMA, *Forme de practicare a exercițiilor fizice...*, pp. 14-15.

30. „Sport et Santé”, martie 1995.

Conform estimărilor specialiștilor, bolile cardiovasculare reprezintă principala cauză de morbiditate și mortalitate cardiovasculară în Europa și la nivel mondial, cu o rată a mortalității de 32% la femei și 27% la bărbați în anul 2004, conform datelor furnizate de OMS³¹. Carta Europeană a Sănătății Cardiovasculare, semnată de România în anul 2007, la Sinaia, menționează și ea că aproximativ ½ din decesele din Europa se datorează bolilor cardiovasculare, înregistrându-se anual peste 4,35 milioane de decese.

De altfel, Organizația Mondială a Sănătății (2010) face recomandări cu privire la starea de sănătate a populației și, implicit, la nivelul de activitate fizică pe care trebuie să-l presteze fiecare persoană adultă în vederea menținerii unei stări de sănătate optimă. Astfel, fiecare adult ar trebui să facă minim 50 de minute de activitate fizică, un efort fizic de intensitate moderată, în care să fie implicați un număr ridicat de mușchi.

Activități fizice tipic umane, ce se pot desfășura în timpul liber sunt: activitățile uzuale ale vieții (ADL-Activities of Daily Living); jocuri; dansul; sportul; activitățile de muncă; activitățile expresive (picătură, desen, sculptură, modelaj etc); transporturi; activități militare și de luptă etc.

Conform opiniei lui Ștefan Tüdös³²,

„sănătatea fizică și psihică prin sport este singura strategie cu șanse egale de a reduce efectele negative ale drogului informațional (televiziunea), ale drogurilor uzuale (alcool, tutun, cafea, dulciuri, automedicația) și ale drogurilor puternice (heroină etc.)”.

Preluând conceptul de „healthism”, Derek Colquhoun³³ arată că sănătatea bazată pe activitate fizică promovează în fundal ideea că sănătatea noastră se află sub controlul nostru. Altfel spus, ideologia „healthistă” accentuează teoria responsabilității individuale în sănăta-

31. World Health Organization. *The Global Burden of Disease*, 2004, part 2, p. 8.

32. Ștefan Tüdös, *Criterii psihologice în fundamentarea și structurarea pregătirii sportive*, Ed. Paideia, București, 2000, p. 79.

33. Derek COLQUHOUN promovează ideologic ideea sănătății bazate pe exercițiul fizic (HBPE). Derek COLQUHOUN, „Health based physical education: The ideology of healthism and victim blaming”, *Physical Education Review*, 14(1), 1991, p. 6.

tea proprie și, simultan, distrage atenția de la procesele sociale ascunse (de exemplu sărăcia, șomajul, poluarea industrială sau problema accesului limitat sau a slabei calități a serviciilor de sănătate – factori care pot conduce la o rată crescută a îmbolnăvirilor) sau de la cauzele genetice.

Modernizarea accelerată a societății contemporane, care a imprimat și vieții cotidiene un dinamism în continuă creștere, a determinat, după opinia unor specialiști, precum Yan Zhao, Erik Sigmund, Dagmar Sigmundová și Yan Lu³⁴, apariția unei „ființe umane noi... ființa sedentară”.

În ceea ce privește factorii ce influențează negativ starea de sănătate (starea de bine a fiecăruia), specialiștii³⁵ atrăgeau atenția asupra acestora încă de acum câteva zeci de ani: lipsa de mișcare – sedentarismul; stres-ul – ritmul crescut de solicitare a sistemului nervos; solicitarea inegală a segmentelor corpului; pozițiile incorecte ale corpului pe durata desfășurării activităților zilnice; pozițiile statice antifiziologice pe durate de timp prelungite, aceștia provocând boli cardiovasculare, sindromul metabolic și chiar cancer.³⁶

Pentru a contracara efectele negative ale unei vieți desfășurate într-un ritm tot mai alert, cu un nivel de stress foarte ridicat, în lipsa mișcării fizice practicate într-un mod organizat, însoțită, de cele mai

34. Yan ZHAO, Erik SIGMUND, Dagmar SIGMUNDOVÁ și Yan LU, *Comparison of physical activity between Olomuc and Beijing University students using an international physical activity questionnaire*, in Acta Univ. Palacki. Olomuc., Gymn. 37(4), 2007, p. 107

35. Colin BOREHAM, Jos TWISK, Maurice SAVAGE, Gordon CRAN, J. J. STRAIN, „Physical activity, sports participation, and risk factors in adolescents”, in *Medicine and science in sports and exercise*, 29(6), 1997, pp. 788-793; Colin BOREHAM, Jos TWISK, Liam MURRAY, Maurice SAVAGE, J. J. STRAIN, Gordon CRAN, „Fitness, fatness, and coronary heart disease risk in adolescents: the Northern Ireland Young Hearts Project”, in *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 33(2), pp. 270-274; Wolf-Dietrich BRETTSCHEIDER and Roland NAUL, *Study on young people's lifestyles and sedentariness and the role of sport in the context of education and as a means of restoring the balance*, final report, University of Paderborn, 2004, pp. 49, 60-72.

36. Christiane JENNEN and Gerhard UHLENBUCK, *Exercise and life satisfaction: Fitness complimentary strategies in the prevention and rehabilitation of illness*, Evidence-Based Complimentary and Alternative Medicine, 1(2), 2004, p. 157.

multe ori, de o alimentație nerațională³⁷, unii specialiști³⁸ propun activități de loisir, care ar putea avea un efect benefic asupra calității vieții și asupra satisfacției personale.

În ceea ce privește bunăstarea fizică, după opinia lui Iustin Lupu și a lui Ioan Zanc³⁹ aceasta „se concretizată în sănătate, mobilitate fizică, alimentație adecvată, disponibilitatea timpului liber, asigurarea asistenței medicale de bună calitate, asigurări de sănătate, activități preferate interesante în timpul liber (hobby-uri și satisfacerea lor), formă fizică optimă sau fitness”, reprezentată de cei patru “S”:

1. **strenght** – forță fizică,
2. **stamina** – vigoare sau rezistență fizică,
3. **suppleness** – suplețe fizică,
4. **skills** – îndemânare sau abilitate fizică.

Aura Bota este de părere că „utilizarea timpului liber pune probleme delicate, în special pentru tânăra generație, care trebuie orientată spre acele activități profitabile pe termen lung, în detrimentul distracțiilor facile sau deseori periculoase”⁴⁰.

Clemens Ulrich definește condiția fizică (*physical fitness*) ca fiind „capacitatea corpului omenesc de a funcționa cu vigoare și vioiciune, fără oboseală exagerată, cu suficientă energie pentru a se angaja în activități de timp liber și pentru a preîntâmpina stresul fizic; puterea musculară, anduranța, deplinătatea cardiovasculară și vioiciunea sunt semne vizibile ale condiției fizice”⁴¹.

Activitatea sportiv-recreativă și-a lărgit cadrul de participare de la tineri la vârstnici, de la bărbați la femei, de la activitatea școlară la timpul liber, de la hobby la profesiune, reușind prin intermediul exercițiului fizic să modeleze fizionomia și comportamentul uman, manifestân-

37. Fiona C. BULL, Timothy P. ARMSTRONG, Tracy DIXON, Sandra Ham, Andrea NEIMAN și Michael PRATT, *Physical inactivity. Comparative Quantification of Health Risks Global and Regional Burden of Disease Attributable to Selected Major Risk Factors*. Geneva: World Health Organization, 2004, p. 729 sqq

38. C. JENNEN and G. UHLENBUCK, *Exercise and life satisfaction:...*, 157.

39. Iustin LUPU și Ioan ZANC, *Sociologie medicală*, Ed. Polirom, Iași, 1999.

40. A. BOTA, *Exerciții fizice pentru viața activă ...*, p. 15.

41. Clemens ULRICH, *Physical Exercise*, Microsoft *Encarta* Reference Library, 2000, p. 30.

du-se ca un fenomen de masă, care este capabil să producă modificări fundamentale în peisajul social global.

Concepția despre „loisir” a fost teoretizată pentru prima dată în spațiul românesc de Mihai Epuran⁴², sub impulsul dezvoltării fără precedent a educației fizice și a sportului, precum și a mișcării corporale în general, „ca stimulent al organismului și ca antidot și compensare a influențelor nocive ale unei societăți caracterizată prin sedentarism și suprasolicitare”, atribuind activităților de loisir caracterul recreativ, distractiv, lipsit de rigurozitate și de elemente formale ale activităților instituționalizate. În același timp, acesta consideră că fitness-ul este sinonim cu condiția fizică⁴³, incluzând în cadrul activităților de timp liber activitățile ludice, agonistice, gimnice, de loisir și de recuperare.

Revenim la teoria loisir-ului ce are la bază, după Joffre Dumazedier⁴⁴, cei trei „D”: 1. destindere – *delassement*; 2. dezvoltare – *developement*; 3. distracție – *entertainment*.

Aceștia reprezintă în același timp funcții ale conceptului de „loisir”, după cum urmează:

1. *Funcția de destindere*, ce constă în refacerea organismului după o zi de muncă, de școală, regenerarea capacităților fizice prin activități de relaxare, care se obțin mai repede și la un nivel calitativ superior, prin odihna activă, întrucât încercarea de a înlătura oboseala numai prin odihna inactivă duce la efecte opuse celor scontate, la apariția plictiselii, a unor stări psihice dezagreabile.

2. *Funcția de divertisment*, care vizează crearea climatului optim de viață și se realizează prin activități dinamice și distractive, dar care pot avea ca efect consumarea unei cantități mari de energie, timp și care, adăugându-se oboselii produse de munca școlară/sarcini de serviciu, are consecințe negative.

3. *Funcția de dezvoltare a personalității*, funcție ce preocupă în mod deosebit oamenii școlii, părinții, societatea în general, căci este

42. Mihai EPURAN, *Metodologia cercetării activitatilor corporale*, vol. I, București, 1992, p. 56.

43. Mihai EPURAN, *Exerciții fizice, Sport, Fitness*. Ed. FEST, București, 2005, p. 377.

44. Joffre DUMAZEDIER, „Realidades del ocio e ideologías”, în *Ocio y sociedad de clases*, Fontanella, Barcelona, 1971, pp. 20, 43.

prin excelență o funcție educativă sau autoeducativă, vizând satisfacerea intereselor, înclinațiilor, aptitudinilor de tip artistic, tehnic, îmbogățirea vieții spirituale prin lectură, vizionari de spectacole, vizite în muzee, activități de creație, etc.

În vederea promovării unui stil de viață sănătos și a combaterii sedentarismului în rândul tinerilor, societatea trebuie să ofere:

- spații dotate corespunzător, care vor îmbunătăți considerabil rezultatele, atât în cadrul orelor de educație fizică, precum și în afara acestora;
- creșterea nivelului de satisfacție a membrilor societății, prin asigurarea unei baze multifuncționale cu scop recreativ;
- posibilitatea realizării de competiții sportive cu caracter de masă, între școli, instituții etc.;
- sesiuni de informare privind beneficiile activității fizice asupra sănătății.

Întregul ansamblu al activităților sportiv-recreative, organizate în scop de fortificare, compensare, destindere și agrement, cunoaște în zilele noastre o extindere din ce în ce mai mare.

Practicarea exercițiilor fizice reprezintă o activitate fiziologică conștientă și complexă, având la bază efectuarea unui lucru mecanic rezultat din mișcări ale unor segmente și din contracții musculare de diferite intensități. Exercițiul fizic influențează în primul rând morfologia de ansamblu a corpului, aspectul somatic reprezentând de fapt asigurarea proporțiilor și armonia corporală, un echilibru funcțional al stării de sănătate fizică și psihică. Funcțiile organice se dezvoltă în paralel cu corpul, în concordanță cu vârsta și cu solicitările la care este supus organismul, realizându-se așadar un echilibru între morfologic și funcțional, o sinergie între funcțiuni, între organic și psihic.

Cercetări riguroase atestă, de asemenea, o influență pozitivă a exercițiilor fizice și a sportului asupra bunei dispoziții. S-a arătat că în cazul fitness-ului și aerobiceiului funcționează modelul „echilibrării”, în sensul că stările psihice negative (depresie, anxietate, confuzie, oboseală, proastă dispoziție în general) dinaintea exercițiilor se transformă în relaxare și bună dispoziție după terminarea acestora.

Când e vorba însă de sporturi competitive, instalarea relaxării sau bunei dispoziții depinde și de rezultat. Andreea Abele și Walter

Brehm⁴⁵ subliniază faptul că, pe termen lung, toate genurile de activități de recreere prin sport au consecințe benefice asupra formării și întreținerii unui tonus psihic robust.

În ultimul timp însă, se constată creșterea preferinței oamenilor pentru activitățile indoor și aroundoor, atât poate din cauza creșterii numărului de ore petrecute la muncă, cât și datorită crizei economice, pe fondul unor costuri în creștere⁴⁶, care afectează capacitatea multora de a mai face deplasări la distanțe mari, pe perioade de timp mai lungi, de a achiziționa echipamentul necesar, tot mai scump, ca urmare a tehnologizării și a creșterii complexității acestuia din nevoia de protecție împotriva accidentărilor, precum și din nevoia satisfacerii unor cerințe din ce în ce mai variate, la care se adaugă costurile de cazare și masă, tarifele de acces în locațiile cu instalații sportive etc.

Concluzia este că, pe lângă cele menționate, sportul și exercițiul fizic în general pot fi considerate și instrumente de socializare, extrem de importante, și de aceea oricărui stat îi revine o mare responsabilitate în a le promova și dezvolta. În societățile moderne sportul reprezintă un fenomen a cărui importanță a crescut foarte mult, devenind din ce în ce mai prezent în viața cotidiană.

45. Andreea ABELE și Walter BREHM, „Mood effects of exercise versus sports games. Findings and implications for well-being and health”, în *International Review of Health Psychology*, 2, 1993, pp. 53-80.

46. Bernard MICHON și Fabien OHL, „Aspects socio-économiques du prix de la pratique sportive”, în W. Andreff, *Économie politique du sport*, Paris, Dalloz, 1989, pp. 34-37.

IV. RECENZII

REVIEWED

S. Pataci/E. Lafli, *Hadrianopolis IV: Early Byzantine mosaics and frescoes from northwestern central Turkey*, BAR, International Series 2928 (Oxford: BAR Publishing, 2019), pp. 328. ISBN: 978-1-4073-1526-3

Following the publication of the inscriptions (Hadrianopolis I), glass (Hadrianopolis II), and pottery finds (Hadrianopolis III), the present, fourth volume of the Hadrianopolis series, aims to present all the mosaic and fresco finds from an early Byzantine city (Hadrianopolis – Ἀδριανούπολις), located on the principal western route from the Central Anatolian plain through the mountains to Bartın and the Black Sea, 3 km west of modern township of Eskipazar (= 'old bazaar'), near Karabük, in Roman southwestern part of Paphlagonia. (northwestern central Anatolia).

The city is in a rich agricultural and vinicultural enclave on the borders between Paphlagonia, Bithynia and Galatia. Geographically, the book limits its coverage to the Central Anatolian plateau and Turkey's western coast, the heartland of Byzantine power in the eastern half of the Empire.

The authors, Dr. Sami Patacı – a classical archaeologist at the University of Ardahan and Professor Ergün Lafli - a classical archaeologist at Dokuz Eylül University in Izmir, chairs the Division for Medieval Archaeology and is the director of the Center of the Archaeology of Western Anatolia (EKVAM), offer us a complete overview of their four seasons of work on the early Byzantine mosaics of Hadrianopolis, from approximately the 6th through the 7th centuries AD. The author mention the fact as

“Hadrianopolis became a diocesan centre in the second half of the 5th cent. AD and a sudden flowering of urbanism marked its subsequent history during the first half of the 6th cent. In the late 5th and early 6th cent. AD, there was an increase in the overall number and spread of settlements in southwestern Paphlagonia, including urban centres and a number of villages and farms that dotted along river valleys, roadways and the territories of larger towns, as well as previously unsettled lands. In the 7th cent., Paphlagonia became part of the theme of Obsequium (or Opsikion), i.e. a military-civilian province of the Byzantine Empire, and, later, of the Bucellarian theme, before it was detached again to form a separate unit” (p. 11).

The objects presented in the book were found mainly in the field seasons between 2005 and 2008 by a team from the Dokuz Eylül University (DEU) in Izmir, under the direction of E. Lafli. The 2005 season was a survey season and the focus of the survey was the *chora* of Hadrianopolis, especially Kimistene (p. 7) and surveys identified the remains of at least 24 buildings, many of which were paved with extensive mosaic floors. It also includes the dissertation thesis of S. Patacı which was submitted to the Institute of Social Sciences of the DEU in Izmir in May 2012 and defended in July 2012.

In this book, the authors revised texts of inscriptions and detailed analysis of the non-inscribed carpet mosaics from Hadrianopolis's baths (A, B p. 7-30), two basilicas (A, B p. 61-191), and other buildings (Apsidal Building p. 209-2011, and the Domus p. 2011-236) from the perspective of their archaeological context and history of art. These are complemented by floor mosaics of the baths and churches depicting various subjects, including the geometric designs (pentagonal, hexagonal, octagonal, triangular, rhomboid and circular *crustae* in

other geometric forms (p. 27) in both baths, Basilica A and Basilica B and in Domus), the rosette (of Room 2 in Baths B who has no known parallel in mosaic art, in Domus), combination of geometric and floral designs (in Baths B's Room 2 mosaic and in Basilica A – in the border design of the nave, there is a band with floral ornaments which is the first known type of its kind, for example), animal-scenes (like horses, elephants, panthers, lions, gazelles and even mythical griffons – in Basilica A: 40 animals figures and 32 bird figures – bull and in Basilica B and the Domus) and Christian Iconography (two confronted peacocks on both sides of a crater Basilica B) or symbolic Biblical motifs (paradise scene in Basilica A with analogies in mosaics of Tunisia, also images of the Four Rivers of Paradise: Geon, Phison, Tigris, and Euphrates, in Basilica B (p. 174-178), only example of this theme in Asia Minor, but with analogies in Tegea, Corsica, Syria. The authors found the analogies in the floor mosaics of Edessa, Antioch and its surroundings as well as Cilicia, Perrhe, Sardis, Xanthus and Laodicea on the Lycus (p. 231-235).

Paweł Nowakowski, from University of Oxford, authors of Preface, (p. XXI) believes that: „One of the most remarkable discoveries was undoubtedly the floor mosaic of the nave of Basilica B, which displays personifications of the Four Rivers of Paradise: Euphrates, Tigris, Phison and Geon“.

The floor of Basilicas is covered with an *opus sectile* of brick and stone, started to be used in religious buildings, but “was intensively preferred for the floors of public buildings of the Roman period, and it also continued to be used as a pavement in public and religious buildings in the early and middle Byzantine periods in Anatolia” (p. 27).

In Basilica B,

“the most remarkable feature is that it has the only completely preserved mosaic inscription among the mosaics of Hadrianopolis. In this inscription the «Loyal scholarius Himerios and honest and respectful Valentina» are mentioned. Therefore, this mosaic inscription with prosographic data played an important role in dating Basilica B to the first half of the 6th cent. AD.” (p. 232)

The authors made the effort of publishing in English, and the book is a fuller-length comprehensive study of the topic, something that is

certainly needed, especially due to the sometimes hermetic world of archaeology in Turkey and the general lack of knowledge of Turkish language scholarship among students of Byzantium. And indeed, ecclesiastical and other monumental urban architecture (including the Baths) constitute a core interest of many authors, as do chronology, epigraphy, and detailed stylistic analysis of architectural ornament (carpet and floor mosaics and frescoes). The result of study is a complementary, comprehensive and updated collection of these past papers concerning the mosaic and fresco finds at. With all of the discussion of ecclesiastical and monumental architecture and urbanism, it is striking how rarely one encounters words such as "stratigraphy" in this volume. We consider that stratigraphy would have been useful to verify the chronological determinations.

The authors mentioned that this book is the first monograph on the Turkish Black Sea area that is fully dedicated to mosaic studies. In present,

"during the early Byzantine period mosaic finds are patchy, unsuccessfully documented and generally not well-known in the southern Pontic littoral, i.e. Paphlagonia and Pontus, in comparison with other countries that are located on other Black Sea coasts, namely Bulgaria, Romania, Moldova, Ukraine, Russia and Georgia" (Introduction, p. 1).

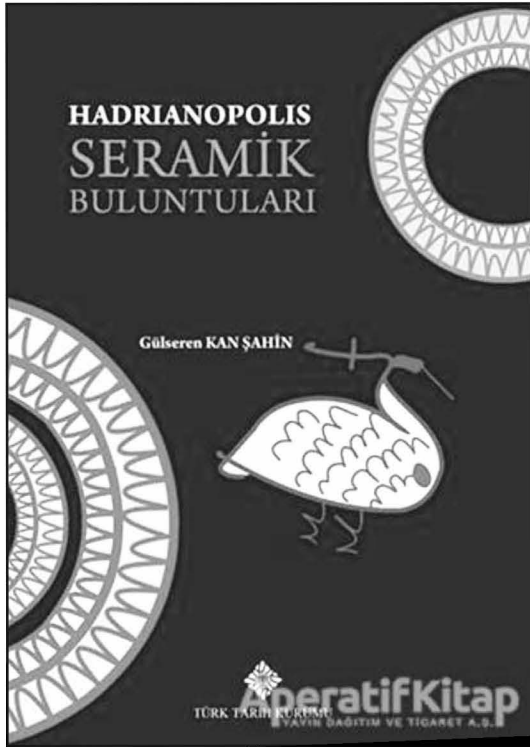
In Turkey the main sites for the study of mosaics of the early Byzantine period are Antioch-on-the-Orontes, Zeugma, Edessa, Istanbul, Muğla, Mopsuestia, Anemurium, Xanthus and Aphrodisias, but „Hadrianopolis seems to be one of the very few sites in the hinterland of Paphlagonia where extensive mosaic floors of the early Byzantine period were found“.

The book is exciting and thoughtfully illustrated (302 figure and 23 plates), with 25 descriptive table (p. 245-260) and its extensive bibliography will give easy access to wider literature on the artistic evolution in mosaics and frescoes from of Hadrianopolis, the northwestern central Turkey, of the Byzantine Empire in the early periods, allowing for more comparative study with other parts of the Turkey's western coast and Mediterranean basin at this time.

Conf. dr. Mihaela Denisia Liuşnea,
Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galaţi, Romania

REVIEWED

G. Kan Sahin, *Hadrianopolis Seramik Buluntulari* (New pottery finds from Hadrianopolis), Ataturk Kultur, Dil ve Tarih Yuksek Kurumu, Turk Tarih Kurumu Yayinlari V. Dizi, Sayi 11 (Ankara: Turk Tarih Kurumu, 2019). Pp. xvii + 655. ISBN: 978-975-16-3641-6

Following the publication of the pottery from Hadrianopolis the present, five volume of the Hadrianopolis series, aims to present pottery finds, in periode 2009-2017, from a city Hadrianoupolis (Ἀδριανούπολις), located on the principal western route from the Central Anatolian plain through the mountains to Bartın and the Black Sea, 3 km west of modern township of Eskipazar (=‘old bazaar’), near Karabük, in southwestern part of Paphlagonia. (north-central Turkey). Geographically, the book limits its coverage to the Ancient Paphlagonia (Bithynia to the west, Pontos to the east

and Galatia to the south), and it was an important contribution to Anatolian Archeology, because the study of ceramics was made according to the chronology, classification and typology of the artifacts, which represents, as Prof. Dr. Ergün LAFLI say, an innovation in approach (p. XI).

The authors, Gülseren Kan Sahin – Assistant Professor of Archeology Department at the Sinop University, Sinop, Turkey present and discuss of the main pottery groups, finds from a series of excavations within the urban area of Hadrianopolis (and *chora*, in a 20 km radius around Hadrianopolis, within which 15 sites were identified) and from an extensive survey in southwestern part of Paphlagonia (p. 13-38). In 2016, Gülseren Kan Sahin as co-author, together with his teacher, Ergün Laflı, publish the ceramic materials from the Paphlagonian site of Hadrianopolis and its region, in *Hadrianopolis III: Ceramic Finds from Southwestern Paphlagonia* (BAR International Series), British Archaeological Reports Oxford Ltd, London, 472 p. Between the sources used for writing the paper there are also 25 volumes elaborated by authors between 2003 and 2009, as first author, which shows, in our opinion, a continuous concern for the study of ceramics.

The objects presented in the book were found mainly in the field seasons between 2005 and 2008 by a team from the Dokuz Eylül University (DEU) in Izmir, under the direction of E. Laflı. The finds are considered chronologically, beginning with the Pre-Iron Age (2nd millennium BC) and the Middle Byzantine period (late 11th-early 12th century AD). The most of which consist of Byzantine period (late XIth-yearly XIIth century AD) –coarse ware: 1550 pieces (p. IX). In this book, the author present the structure centering around six chronological periods, for which “main pottery groups” based on “*function, fabric, surface treatment, colour and inclusions*” (p. IX) In addition to the fact that numismatic sources were used to establish the chronology, for pottery groups from, Hadrianopolis (and Kimistene Kepez, Orenarkasi, Boncuklar Koyu – p. 33-34), Paphlagonia (de Sud p. 35-65), the author also looked for analogies in other spaces, around the Black Sea area, for instance in Bulgaria, Romania (p. 407) and along the Ukrainian coast (p. 340, 407), especially at Chersonesus (p. 73, 235, 327, 338-339, 396, 407) and Azak, for example. Moreover, the author tries to understand in what can analyze the ceramics and other aspects of the history of the areas, such as the influence of Hellenism, the process of Romanization, the role of sites in the area of the Ancient Paphlagonia, in the defense of agricultural land and the commercial relations in the area.

The book about the new pottery finds from Hadrianopolis and around city is unfortunately only in Turkish with an abstract in English, but is exciting and thoughtfully illustrated: 1453 drawings, 1550 photography and 203 plates (p. 245-655) and its extensive bibliography.

Considering the catalog of pieces that the work includes, this is a very useful working tool for those interested in archeology of Paphlagonia.

**Conf. dr. Mihaela Denisia Liuşnea,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galaţi, Romania**

CUPRINS

I. Patriarhii Nicodim Munteanu	
și Iustin Moisescu: In memoriam	5
ÎPS prof. univ. dr. Casian Crăciun, <i>Tinerețea Patriarhului Nicodim la Dunărea de Jos</i> <i>în contextul anului omagial al satului românesc</i>	7
Pr. lect. univ. dr. Lucian Petroaia <i>Teme pastoral-misionare și liturgice în „pimenicele”</i> <i>Patriarhului Iustin Moisescu</i>	114
Pr. lect. univ. dr. Sorin Marinescu <i>Patriarhul Iustin Moisescu (1910-1986),</i> <i>un ierarh care și-a pus „toată osârdia, priceperea și râvna”</i> <i>în slujba Bisericii Ortodoxe Române</i>	138
Pr. lect. univ. dr. Ovidiu Soare <i>Apostolatul creștin și social în perioada</i> <i>arhipăstoririi Patriarhului Iustin Moisescu</i>	150
Pr. lect. univ. dr. Daniel Enea <i>Direcții teologico-patristice în opera</i> <i>Mitropolitului dr. Nicolae Corneanu al Banatului</i> <i>(1962-2014)</i>	162
II. Satul românesc: trecut, prezent, viitor	181
Academician Sabina Ispas <i>Folclor și identitate</i>	183
Pr. conf. univ. dr. Cristian Gagu <i>Satul românesc din Bărăganul Brăilei,</i> <i>între tradiție și modernism</i>	200
Conf. univ. dr. Mihaela Denisia Liușnea <i>Satul românesc în spațiul și timpul lui Dumnezeu</i>	233

Lect. univ. dr. art. plast. Ionuț Mitrofan	
<i>Simboluri și sculptură. Porțile maramureșene vechi</i>	244
Drd. Mădălina Oprea	
<i>Școli și cursuri țărănești organizate</i>	
<i>de Asociația „Astra”, între anii 1939-1940</i>	251
Muzeograf Marinela Trandafir	
<i>Căminul Cultural „Regele Carol al II-lea”</i>	
<i>din Grăjdana, județul Buzău (1934-1940)</i>	275
Drd. Anca Elena Pororo	
<i>Relația Poliție – Jandarmerie în județul Buzău</i>	
<i>în perioada 1929-1940</i>	
<i>(instituții de ordine publică la oraș, respectiv sat)</i>	283
Conf. univ. dr. Oana Elena Gălățeanu	
<i>Rolul Bisericii în înfăptuirea justiției</i>	
<i>în Țările Române feudale</i>	302
III. Varia	311
Pr. drd. Alexandru Bulgaru	
<i>Situația creștinismului în Insula Britanică</i>	
<i>în primele patru secole</i>	313
Pr. prof. univ. dr. Ionel Ene	
<i>Sfântul Benedict de Nursia.</i>	
<i>Impactul vieții și regulilor sale</i>	
<i>asupra civilizației europene de astăzi</i>	347
Pr. prof. univ. dr. Leontin Popescu	
<i>The Sacrament of Confession as a Spiritual Event</i>	
<i>in the Lives of Children and Youth</i>	366
Lect. univ. dr. Gina Luminița Scarlat	
<i>Principii de hermeneutică biblică</i>	
<i>la Sfântul Maxim Mărturisitorul</i>	377
Conf. dr. Cristian Ștefan Liușnea	
<i>Contribuții la istoria conceptului de „loisir”</i>	394
IV. Recenzii	409

Tehnoredactare și design copertă:

Ing. Simona Mavromati

Corectură:

Pr. Cristian Gagu

Responsabil tipar:

Pr. Ionuț Furtună

**Tiparul executat la Tipografia eparhială
„Candela cuvântului”, Galați, 2019**

EDITURA
ARHIEPISCOPIEI DUNĂRII DE JOS

ISSN 1843-8660